

విషయ సూచిక

కిరణాలు	...	...	సంపాదకము	౫
కవిత :				
శరదుత్సవము	...			
యాత్ర	...			
కృతజ్ఞత	...			
		వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి	౧౧	
కావ్యం	...	...		
		ముద్దుకృష్ణ	౧౪	
అవరోధము	...	...		
		నో. న. కా.	౧౫	
జయభేరి	...			
		శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు	౧౬	
అన్వయము	...			
		కొంపెల్ల జనార్దనరావు	౧౮	
పుంతలో మునలమ్మ	...			
		చావలి బంగారమ్మ	౨౦	
చిన్న	...			
		చింతా దీక్షితులు	౨౧	
అకొండ	...			
		జనమంచి కామేశ్వరరావు	౨౩	
ప్రబోధము : వనవాసి	...			
		కాగూరి వెంకటరసింగరావు	౨౪	
మినుగుండ్లమిట్ట	...			
		శ్రీరంగం నారాయణరావు	౨౫	
ప్రేమతత్వం				
		కవికొండల వెంకటరావు	౨౬	

వీణ	...	అడివి బాపిరాజు	32
దొంగతనం	...	కొంపల్లి సూర్యారావు	32
ముక్తి : ప్రేమ	...	మంగిళాడీ పురుషోత్తమశాస్త్రి	32
ఆనందం	...	...	...
ట్రాజడీ	...	"చలం"	30
మాతృభాష	...	పి. వి. రాజమహర్షి	30
		శాస్త్రులగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి	30
వాఙ్మయవీధి	...	...	30
శృంగాటకం	...	...	33

ఉ ద య ని

సాహిత్యవత్రిక

సంపుటము 1

భావ, శరత్తు

సంచిక ౧

శా. శ. ౧౮౫౬

కి ర ణా లు

సాహిత్యవత్రిక సంగతనూ కలవనపరిచే నేటి ఆర్థికమాంద్యమురోజులలో సహా తెలుగు నాట వెలువడుతున్న కొత్తపత్రికలకు లెక్కలేదు. నిత్యజీవనమే యింత దుశ్శకముగా ఉండగా పదిమందికప్పు లభింపరాదను కాని, అడబ్బు సమకూడవనే భయము గమనించుకొని డేలు చులుపుకో సిద్ధపడకుండా కాని పూచీ తెలియని చిన్నతనమని నిందించబోతే అనింగ్యము ఎంతోమంది మిగిలరు సంస్కారులు, — క్రియావశముచేత కాకపోతే పక్షపాతి వశముచేత నయినానూ. డబ్బుమాటలు, సౌఖ్యముమాటలు గమనించనీయని ఒకభావోద్రేకం పత్రికనుడిగా వ్యక్తి చిమ్ముకో చూచింది కాబోలు; అవేషి దేశమంతటనూ రగలక పోవనే ఆశ ఒక ధైర్యమూ ఇస్తున్నది కాబోలు, పూచీ గమనించినప్పుడు కూడా. మరి యీ ఉన్నపత్రికలు చాలక కొత్తపత్రికలు వచ్చి చేయగలిగిన విశేష మేమిటని ప్రశ్న వివరుకున్నారు జనం. భావము పొల్లుకు కొత్తగా పత్రికలు వచ్చి గొంతు విచ్చుతున్నది యేపాటి లాని లాచుభవము లెక్కిస్తున్నారు. ఆశయతతులుమాత్రం ప్రజాచిత్తములో న్యవ సాయమునడ తృప్తితములై ఉన్నమాట వాస్తవం.

ఈలన్నిటనూ ముఖ్యముగా చిందులుతోక్కుతూ కానవచ్చేది సాహిత్యప్రవృత్తి ఒకటి. దేశములో తరుచై జరుగుతున్న సాహిత్యోత్సవములు కూడా ఈఉద్రేకమును నిదర్శిస్తున్నవి. ఇందులకు సాహిత్యపరమైనది ప్రత్యేకము పత్రిక కావలె నన్నది ఒకలక్ష్యముగా పేరుకున్నది. సాహిత్యనిర్మాణము అపరిమితముగా జరుగుతున్నదని కాదు. నిజానికి, ప్రశస్తమైన సాహిత్యం తనివి తీరా రావడంలేవనే అసంతుష్టి భావుకలోకములో వ్యాప్తమై ఉన్నది. ఒకరు కొన్న గ్రంథము కాని, పత్రిక కాని, పదిమంది (శక్తులైనా రాము కొనక) ఉపయోగించుకొని, కాక అనలే చూడక, సాహిత్యమునూ సంస్కృతినీ

ఉపేక్షపాలుచేసే అలవాటు దేశములో పాకిఉండడంవల్లనూ, సీచతరములైన ఆశయాభిరుచులు రగిల్చి జనాదరము లాగుకొనే పూనికలు జయము కాంచడంవల్లనూ, ప్రదర్శనార్థమే మాత్రమే నిలిపిన ఆత్మగౌరవముతోపాటు మహదాశయకల్యాణమును కోలుపుచేసి కొందరు సారస్వతుల శోచనీయములైన ప్రయత్నాలవల్లనూ పెక్కురు సమర్థులైన సాహిత్యవీరులు గ్రంథరచనమునకు గాని, సిద్ధగ్రంథముల ప్రకటనమునకు గాని, పత్రికాది నిర్వహణమునకు గాని, కొంత ఉపసంహృతి పట్టిఉన్నారు. ఇన్ని సత్రికలకు నారి సంకల్పము సరిగా, ఏకముఖముగా, తీండ్రకొన్నట్టు లేదు. ఆంధ్రభారతి, గ్రంథాలయసర్వస్వము, సాహితి, సఖి, శారద, కళ, జయంతి మొదలైన సప్తత్రికలు అనల్పమైన సాహితీసేవ సలిపి అంతరించినవి. కృష్ణాపత్రిక, భారతి మొదలైనవి ప్రశస్తముగా తత్కార్యము సాగిస్తూనే ఉన్నవి. (వాణిజ్యముపోషణమున నిలద్రొక్కుకొన్న భారతి రచయితలకు ఆర్థికపోషణ మిచ్చే ఔదార్యముకూడా ప్రారంభము చేసింది.) కాని నాటినుండి నేటివరకూ సాహిత్యము గతులు నిరూపిస్తూ, తత్పరిణామమునకు తోడ్పడుతూ దాని కోసమై ప్రత్యేకము నిలిచి బ్రదికిన పత్రిక లేకపోయింది. నాటికీ నేటికీ కలిగినమార్పు దేశములో సాహిత్యమునెడ ఉత్సుకతనూ, ఉత్సాహమునూ పెంచినదయ్యా కొన్ని సిద్ధహస్తాలు ఏకశకూ లొంగని ఆభిజాత్యములో ముహూర్తము వేచి బిగియడం చూస్తున్నది. ఇంతసంచలనం రేగిన కలావ్యాపారము రచనకు వచ్చేసరికి ఒకానొకతలములు తరుచు దాటడం లేదన్నది మాటలమార్పుతో బహుజనమతముగా నిల్చిఉన్నది. కాని ఉత్కృష్టమైన సారస్వతము వీరి గమనిస్తే యెంతో ఉన్నతమైనవిలువలు అట కానవస్తున్నమాట నిజం. ఇక నవీనులు భావగతిలోనూ, రచనలోనూ నవ్యత మెరుగులు దిద్ది అభివృద్ధి సంపాదించే సూచనలు కనబరుస్తున్నారు. వ్రాతకు ప్రోత్సాహము అనకాశము కలిగి, అభిప్రాయాలపరిపాకం ప్రతిభకు ఊత యిస్తే, ఇటు సారస్వతమునెడల దేశములో 'శ్రద్ధ' పెరిగితే, గర్వించదగ్గ సాఫల్యము చేపడుతుంది. అనన్యముగా సాహితీసేవకు పూనుకొన్న పత్రిక యిట్టియెడ పెక్కుకిరణాల సార్థకత చూపగల దన్నది ఒకమతముగా మాత్రమే ఆగక అంతటా అవసర మనిపించుకొంటున్నది. నవ్యసాహిత్యమహోదయమున వెలునడకావ్యధోరణుల అనుకరణములూ ప్రతిధ్వనులూ సహా మ్రోయక మానని యీగడియలలో నవ్యరీతుల ఒరవళ్లు చూపే పాశ్చాత్యసాహిత్యవీధిని పదనుపడ్డ ఆశయములూ, ఆదర్శములూ, సాంప్రదాయికములైన ప్రాచ్యుల కలాస్పృహలతో బాంధవించి అదనైన మెరుగులు దిద్దుతూ, ప్రతిభావికాసక్రమమును పరిశీలించి వివరించగల విమర్శమూ, సలిగిన దారులనూ, తప్పక కొత్తదారులనూ చింపుకవడే సద్రచనలూ ఏకత్రపరుస్తూ సర్వవిధాల ఉత్తేజస్వము సంపాదించడంకోసమై యింకా ఒకపత్రిక—ఒకపత్రికలో కొందరు—చేయి చేసుకోవలసే ఉన్నది. (ఒకపత్రిక అంటే ఒక్కటే పత్రిక అని కాదు.)

ఒకరాష్ట్రము నంతనూ ఉట్టూతలూచి విప్లవము నడిపించగల ప్రాభవము సారస్వతములో కనబడ్డదట. ప్రకృతిశాస్త్రమథనము మొదలు విద్యావీధులన్నిటనుండి విజ్ఞానరోచులు సమస్వయవడి మానుషవిచారవీధిని, అనుభవముత్రోవల, నడిచినడిచి కావ్యకలావాటికనుసహా సౌభులు తిరుగవచ్చే ఔచిత్యము తెలియవచ్చింది. వ్యక్తిజీవనము లోకముతో గాఢముగా, విస్తృతముగా కలియగట్టుకొని, వ్యక్తిమనస్సు—మానసికవపువు—క్రియలలో, కళలలో విరియించుకోవలసిన సభ్యతారీతులలో ఆంధ్రులపట్ల నేటివెనుబాటు దుఃఖకరమే కాని, వారి సహజమైన ప్రతిభా, వారి నేటి సంకల్పగతులూ పరికిస్తే ఉత్కటమైన ఆశా, ఉత్సాహమూ చేపడక మానవు. ఎంతెంతటి ప్రాతికూల్యములు వీచుతున్నా, ఇప్పటి అత్మప్రీతిలో, తహతహలో ఏకాశయులకు కొందరకు సమాయోగము కుదిరితే సాఫల్యము చేపడక మానదు.

ఇట్టి సమాయోగములకు ప్రయత్నాలు ఈనడుము పెక్కువిధాల జరుగుతున్నవి. (ఒకమూలనుండి అఖలభారతపరివత్తుకే పిలుపులు వినవస్తున్నవి!) కాని, యిప్పటి ఆంధ్రసాహిత్యరంగమున కానవచ్చే మూడు నాలుగుతరాల అభిప్రాయసంఘర్షణములూ, వత్సాభినివేశముల ఇరుకాటములూ, కేంద్రసమాయోగప్రయత్నాలలో సహా తబ్బిబ్బుగా తమప్రభావము కొంతవరకు పరచుకొంటున్నవని చెప్పవలెను. అయితే, రుచికి, ప్రామాణ్యబుద్ధికి సంబంధించినంతవరకు నవీనులలో పరస్పరము సమాధానమూ, సమ్మతి తగినంతగా ఉండనే ఉన్నవి.

వాడుకభాషకు సారస్వతమే తేనిదే అసలు వ్యాకృతభాషతో పోటీ యేమిటని అధిక్షేపించిన క్రీ. ౧౯౧౩ ముద్ర గుద్దించుకొని పాఠశాలములో చేరిపోయింది. నేటికి చియ్యబట్టిన వాడుకభాష ప్రయోగమైనా పరిమితప్రయోజనముతోనే ఆగుతుందని,— ఏనాడో వ్యాకృతభాషలో రచించిన భారతాదులు నేటికీ మన మనస్సులకు, నాటివారికి వలెనే, సన్నిహితములై ఉండగా, వాడుకభాషరచనలు వాడుకనుడికారాలు మారగల కాలాంతరములో (ఇప్పుడయినా ఒకప్రదేశమువాడుక వేరొకప్రదేశమునవలె) దూరభవత కప్పుకొంటువని,—అక్షేపణము ఉన్నా, వాడుకభాషయే ప్రజాసామాన్యమునకు భాషము అందించగల అపరిమితప్రయోజనముగల జీవద్భాష అనీ, కాలాంతరీయులకూ, భాషాంతరీయులకూ సౌలభ్యము గురిచూచి సూత్రాలలో ఇముడడంకంటే భాషాస్వాముల హృదయవ్యక్తికి అనుకూలమై వాడుకనుడికారాలతీపి అంకినంతగా పీల్చుకొనడం సాహిత్యమునకు సహజము కాగా, అది యెందులకూ అరికట్టక ప్రకృత మనుసరిస్తే వివేకమనీ మతాంతరము బిగ్గరగా ఘోషించేవరకూ వచ్చిఉన్నాము. క్రియకు, అంతకాలము ఆస్వాద్యమై ఇప్పటికీ మనోజ్ఞము కాకపోని వ్యాకృతభాష ఒకానొక సందర్భాల సమ్మతి పడనిన

వాడుకభాషకు కాందిశీకము కావలె ననడం అనుచితమనీ, వాడుకభాషకు సంప్రదాయసిద్ధి, విలాసము, ప్రయోజనము ఉన్న వి కనుక అది స్వీకరించదగినదే కాని అనన్యము కాజాలదనీ, అధునికకలానిష్ఠాతులునహా సౌందర్యసంపాదనముపట్ల వ్యాకృప్తిభాషయోగ్యత చూచి తీరుతున్నారనిన్నీ, కాక, రెండూ ఏవో ఒక ప్రయోజనములకై కలమెక్కి సాహిత్యము కట్టివేస్తూఉన్నప్పుడు రెంటునూ చేయితివ్వకొని భాగ్యము పెంచుకొందామనిన్నీ అభిప్రాయములు, స్పష్టముగా కాని అస్పష్టముగా కాని, పరిపాకమునకు ఉన్యమిస్తున్నవి. ఇంతకూ, ఏ సభ్యభాషయందూ సహజ (దార్శనిక) వ్యాపారమై తెలియవచ్చే వ్యాకృతినుండి కాక, అభ్యాసవశాత్తు తెలుగుభాషయందు ఏర్పడిన కృత్రికతనుండి చింపుకవడే ప్రయోగ పద్ధతి స్వైరతకే ప్రాధాన్యము నిలవక రమ్యమైనదీతులు అలనరుచుకోగల స్థితికయినా ఈ వాడుకభాషవాదము తోడుపడగలదన్నది కూడా ముఖ్యముగా గమనించదగ్గనూట. ఇట్లు వివాదాలకు విడివడి రుగుల బాణసంచాలలో చేతులు విసరుకొన్న స్కంధావారములు గుడారాలు చివికి తూర్పువెలుగులో సాహార్దములు చల్లుకోబోతున్నవి. అథవా, యిందుల కెంతో వ్యవధి పట్టదు.

మన మొక దశాంతరమే ప్రవేశిస్తున్నామని చెప్పవలెను. గురజాడ అప్పారావు, రాయప్రోలు సుబ్బారావు ప్రభృతుల ప్రాభవము కేంద్రప్రవాహమునుండి ఉపసంహరించు కొంటూఉండగా తత్ప్రాభవములందు, ఇతర ప్రోద్బలములపదనులో, ఉపజ్ఞ మెలకువలతో సాహితీక్షేత్రము పండించిన సాహితీసమితి ప్రాభవమున యువమనస్సులు, ఇతర ప్రోద్బలములసంతరింపులతో, ఉపజ్ఞ మెలకువలతో, లేచి ఘట్టము మార్పుతా మంటున్నవి. క్రొత్త అవసరాలకు వైఖరులు నిలుపుకోగల ప్రతిభాళాలులు ప్రాతవారిలోనుండి సాగి ఒకరిద్దరు ముందుకు దూసుక రానేవచ్చు; కాని యిట ఘట్టము మారుతున్నామనీ, ఆ కవులప్రతిభ బహుముఖవృత్తన్నమనీ మాత్రమే మన మనుకోవలసినమాట. కడచిన పాతికేండ్ల కలావ్యాపారములకు పర్యాలోకనముగా కావ్యరత్నభండారము, నవ్యకవితాపరామర్శము మొదలైన 'సారాంశముల' యెడల తాత్పర్య మేర్పడుతున్నది. మరిన్ని, కేంద్రగంధాల యము, కేంద్రపుస్తక విక్రయశాల, కేంద్రపరిషత్తు మొదలైన కంజాయింపులతో సాహిత్యమును కార్యరంగముగానహా చక్కబరుచుకొనడం తత్కళావికాసముకు దోహదమే అని వైశాల్యములు వలచుకొంటున్నారు సారస్వతులు. ఇప్పుడు అందరూ ఒక్కచో, ఒక్క అగ్రము విడక కళాసంపత్తికి ప్రాధాన్య మిచ్చి సాహిత్యమును సమర్థించే నిమిత్తమై భూమి కల్పించి అనర్థాలు తప్పించగల అవకాశం ప్రత్యేకపత్రికయెడ సహజం.

ఇంట్టులకిందులకుగాను 'ఉదయిని' దీవనలు తాల్చింది.

రసాస్వాదనముబట్టి మనస్సుకు సంస్కృతి ప్రసాదించే ఉత్కృష్టసాహితీకలాభ్యు

దయానికి 'ఉదయిని' సంతతము తూర్పుదిక్కుయి ద్వారము తెరుస్తుంది.

*

*

*

*

ఆ అభిలషించిన సాహిత్యపత్రిక నడిపేవిధానములో వరణభేదము లున్నవి. అధమము మాసపత్రికఅయినా కావలెనని ఒకసలహా. కొంతవరకు సర్వతోముఖసాష్టవము రూపించగలపత్రిక, అది యెప్పటికి వచ్చేదయినా, ఒకఆరోగ్యము కళాచిత్తములో రేపగలదు. ప్రతినెలా యింతపాటి సద్గ్రంథము ఒకపత్రిక దేశమునుండి యేరుకోగలకాలము మన కింకా కొంతయినా దూరమున్నది. ప్రస్తుతము ద్వైమాసికి నింపుకొనడమే చేయి నిండినపని. ద్వైమాసికిగానయినా ఇది ఉత్తమరచనయే ధరిస్తుందని ప్రతిజ్ఞచేయడంకంటె, అది ఒకలక్ష్యముగా అభిముఖ్యము చూపడం వివేకముగా, అందుబాటుగా కనబడుతుంది. మరి నిలుపుకొన్న ఉద్దేశాలకు తగ్గబలము చూచుకోనిదే ఆ ఉద్దేశాలు ప్రకటించడమూ, అందులకై పత్రిక చేబూనడమూ సాహసమంటూ రాగల ఆక్షేపణకు సమాధానప్రాయముగా, కొంతవరకు అన్ని పాగాలవారూ 'ఉదయిని'కి ఆశీస్సు తోడ్పాటూ ప్రసాదిస్తున్నారని నిజం చెప్పవలసి ఉన్నది: ఇది ఒక కృతజ్ఞతా, ఒకప్రార్థనా కూడాను.

రచనలకై నా, మొదటితరగతులవారి కాశలాలు నేకించుకొన్నమాత్రాన మురిసి ఆగక, పెరుగుదల చూపే చక్కనిచేతులవిన్యాసాలకు తగినంతగా ఆహ్వాన మీయడం పత్రికకు కర్తవ్యేతరము కాదనేసంగతి మరవరానిది. కళాసృష్టికి ప్రయత్నములంటూ దొరికినవంటే విధిగా పత్రికలు పూలకారుగా ప్రదర్శించి అందుకు ప్రోత్సాహ మీయవలసిందే అనికూడా చెప్పేవారున్నారు. కాని యెప్పుడైనా ఆలాగు అవిమర్శముగా పోగుచేసుకొని ప్రోత్సహించగల మెట్టు ఉంటే మన మది గడవగలిగినామని చెప్పవలెను. విమర్శ మన్నది ఆ సృష్టిక్రియ లోటుపడి ఉండగా విజృంభించేదనీ, సృష్టిక్రియ వెల్లివిరిసినప్పుడు విమర్శము వచ్చినది యెక్కడా తక్కువే అనీ ఒకమతము విమర్శము తక్కువైన కొద్దీ కళాసంపద పెరిగినట్టే అని కాని, విమర్శమును తలయెత్తనీక రచనలు గుణించుకొన్న దెల్లూ మంచిమాట అని కాని ఊహలు పెంచుతున్నదికూడా. కాని, విమర్శమన్నది యెంతో సభ్యమైన సహజవ్యాపారమై కళ మన అనుభవవీధిని నిలిచినప్పుడు ఆ అనుభవమును, ఆస్వాదనమును మనము తెలుసుకో యత్నించగా, అది రసనను చక్కబరుస్తుందని యేమరకుంటే, మనస్సుకు, అలోచనకు, అదీ ఆకళలగురించిన ఆలోచనకు, శోధనమిచ్చే విమర్శము ఆ కళలకు విరుద్ధము కాక తోడ్పడ్డదే అవుతుందని చెప్పనే అక్కర ఉండదు. ఇక టి. ఎన్. ఈలియట్టు కవి నిరూపించినట్టు, ఉత్కృష్టమైన కళాసృష్టి వెల్లివిరిసినప్పుడే ఉత్కృష్టమైన విమర్శమూ—రూపుకట్టినది యెంతై తే ఏమి—ఉండగలిగిందని చెప్పి ఊరకుండక, ప్రాణి కంతకూ పనిచెప్పే కళాసృష్టి ఆకళను గురించిన మనోవ్యాపారమైన

విమర్శమును, అది వ్యక్తము కాకపూర్వమే, తనలో లయముచేసుకొని తనలోనే రూపమియగలదనీ, కనుకనే ఆసమయాలలో వెలువడే కేవలవిమర్శమూ పరిమాణతః తక్కువ కావచ్చుననీ, రూపుకట్టిన విమర్శముమాత్రం ఉత్కృష్టమైనదే కాగలదనీ సమన్వయములకు యత్నించనూవచ్చు. ఆమెట్లు మన కిపుడు లభించిలేదనీ చులకనగా చెప్పనచ్చు. మరి ఒక్కొక్కపుడు,—తరుచు,—స్పష్టిపరమైన ప్రతిభకు విమర్శము ఒరవట్లు చూపి, కలాసత్త్వములు మనస్సుకు పట్టించి తోడుపడగలదన్నది గ్రహించడం కష్టము కాదు. ప్రతికోద్యమమూ, అనుభవముచిలువలు పరిశీలించుకొనే తాత్పర్యమూ అంతటా పెరిగిన యీ రోజులలో విమర్శము మరీ సన్నిహితమై కూర్చున్నది. అది కళకు ఋణపక్షమని యెంచి కుదించుకొనడం ఉన్నతికీ, కళాభ్యుదయానికీ భంగకరమనే గ్రహించవలసిఉంటూన్నది.

*

*

*

*

సాహిత్యకళయందూ, చిత్రకళయందూ—కళామాత్రతత్త్వజ్ఞతలో మనస్సు తిరిగి తిరిగి—చెయితిరిగిన రసపక్షపాతి శ్రీ అడివి బాపిరాజుగారు రమణవాతానోపాటు ‘ఉదయిని’ స్వప్నమునకు దేశికనూ, రూపకమూ అయిన ముఖచిత్రము రచించి దీనికి బొట్టు పెట్టినవారయినారు.

మనకు అర్థోదయమేనట.

జీవనపరిస్థితిలో త్రచ్చుకొని మొలకెత్తిన చైతన్యము తనను లేపుకొన్న జ్యోతిః పుంజముదీవనలు త్రావి తనయందు రసదేవతాత్వము నెఱపుకొన్నది.

తనకన్నులవెలుగును రసాత్మకముగా నిరూపించుకొనడంలో—ఆవెలుగు తనరసాత్మకతను నిరూపించడంలో—తనకు సంతతాభ్యుదయము చూచుకొన్నది.

*

*

*

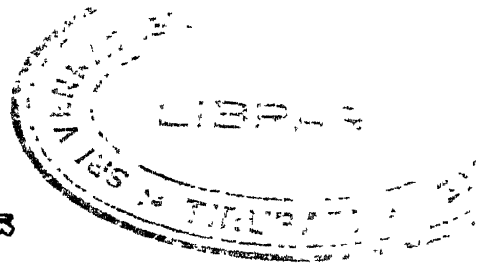
*

ఏఉద్యమాలకూ భర్తనయే సోకుతున్న యీనాట ఏనిర్ధారణలకూ ఒత్తిడి చేయక యీవినీతప్రయత్నమున వందలునహా చేతి కందిచ్చి బుజాలు కలిపిన మిత్రులకు, అభిమానులకు, యథాశక్తి తోడ్పడ్డ యితరమిత్రులకున్న, అబ్బురపాటుతో కృతజ్ఞత వందించడంకంటే మించి, వారిమనస్సులో శబలించిన సౌందర్యము చూచి ముగ్ధమాంగల్యములు ఏరుకొంటున్నది ‘ఉదయిని.’

ఇకముందు వచ్చే సాయమునకంతా కృతజ్ఞతాభివందనముల జల నిర్మించినట్టే పత్రికనడకయే వారివారికి కృతజ్ఞత ఊర్పుతున్నట్టు కాదూ?

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

శ ర దు త్స వ ము

నా హృదయ మిప్పు డరమూత నగవులందె
కనెను శాంతిదేవత కడగంటిచూపు
బ్రతికినన్నాళ్ళ కీ ముహూర్తమున విరిసె
తొలివలపు మించు జీవమాధుర్యరుచులు.

మిగుల కంపించు నా పేదమేని నిపుడు
సుమమృదులహస్త మేదియో నిమరుచుండె
కన్నతల్లి దీవనతోడి కాగిలింత
బాదుతీయని కన్నీటిచలువ లొలయ.

విరిసె కాబోలు, జగదధీశ్వరు శిఖావ
తంసకుసుమమ్ము ! దిగ్దిగంతమ్ములందు
సౌరభోచ్ఛావ్సముల వెదజల్లుచున్న
దానుకూల్యమ్ముతో శారదానిలమ్ము.

ఇంత లే మబ్బుచిరుతున్నయేని లేదు
విప్పిరేమొ నిశారాజ్ఞ వెల్లగొడుగు
ఏమి శ్రవణోత్సవ మ్మీపు డీ విశాల
గగనమున కోటిదివిజశంఖములు మ్రోగు.

చంద్రికావసనాంచలోచ్ఛాలనములు
చిరవిరహవాసనల నెగజమ్ముకొనుచు
తాండవించెడు నమృతసౌందర్యలక్ష్మీ
ఉర్వి కీ నాడె తొలిశరదుత్సవమ్ము.

ఎంత స్వేచ్ఛయొ నే డీయనంతసృష్టి
గానమొనరించు ప్రతిజీవకణము గూడ
శైలగర్భాంతరాళ నిర్గురమువోలె
నెదియొ కళపెళలాడు నా యెడద నెగయ.

ఉ ద యి ని

నరకలోకపు చీకటితెరలవంటి
వెన్నినిశ లేగె నొకస్వప్నమేని లేకః
ఇంతమాధుర్య మింతప్రశాంతిసౌఖ్య
మింతసౌందర్య మెట దాగె నింతవరకు ?

ఓ సఖి ! ఓ సుహాసినీ ! ఓ శరద్వి
భావరీన రక్షి ! కవిభావనావి
లాసినీ నిత్యపై రంధ్ర ! ఓ సమస్త
లోకమోహిని ! ఓ స్వప్నలోకరాజ్ఞి !

బాష్పకుంఠితకంఠాన పాడలేక
నా యెడద నింపుకొందు సౌందర్యరసము
నిలుపుకోలేన ! నాలోన నేనె విరిసి
రాలిపోదు వృంతచ్యుతప్రసవమట్లు.

ఈ యమృతశాంతియే చాలు నెపుడు నీ క
టాక్షభిక్షున కా మరణాంత, మింక
శ్రీ చరణలాక్షతోడ నా హృదయకుసుమ
దళము లనురాగరసరంజిత మొనర్తు.

యాత్ర

పైరగాలితరంగాలపై సప్తార్ష
పరిమళవిలాసములు వెల్లివిరియసాగె
ఓసఖి ! చూడు మిరుగట్ల నొరసికొనుచు
పొంగుచున్న దానందప్రపూర మిపుడు.

ముంగుదులపై న పూవులు ముడువవలదు
వలదు తిలకమ్ము, కై నేత వలదు మేన
విడినకబరీభరము ముడివేయవలదు
కాల మిది గాదు మనయలంకారములకు.

తరతరమ్ముల ప్రేమస్వతంత్రు లరుగు
దారి బోయెడు నూతనాధ్వగుల మసల
పరిహసించెడు పాడుప్రపంచముకె
పారవేయుము నీయలంకారభరము.

మూఢవిశ్వాస శృంఖలమ్ముల విదల్చి
వలపుగొగిటిముడి పట్టువడితిమేని
మనశరీరసుఖస్పర్శమునకు నేటి
యణు నణువు గూడ నవజీవ మనుభవించు.

కోరికల నెల్ల మరచి నీకొరకు నేను
నాకొరకు నీవు తొలివేగుబోక రాలు
పూలజతవోలె, ఈసుధాపూరమందు
తేలిపోదము జన్మజన్మాలయాత్ర.

కృ త జ్ఞ త

భస్మరాసులనుండి పావనత మేలు
కొలిపినట్టి భాగీరథీజలమువోలె
జన్మజన్మాల హృదయకశ్మలమునుండి
ప్రాణశక్తి రగుల్చె నీపైనిప్రేమ.

నా నిరాలోక లోకమ్ములోన నిన్నె
యుపసిగ తలంచుకొన్న ముహూర్తమందు
అనుభవమె గాని, వెలిసేయ నలవిగాని
‘పరిచయమ్ము’న నను నేనె మరచిపోదు.

ఇంతనెత్తావి వాసించునేని యెడద
ఎన్నిస్మృత్తు లెన్నికోర్కె లెన్నెన్నికలలు
జగదజస్రహస్రవనంతలక్ష్మి
ఎదుర మూర్తీభవించె నాయెడద కొరకె.

అలరునకు బోలె నా హృదయమ్మునకును
జన్మమున కొక్కటే వికాసమ్ము సకియ !
వలపు వెదజల్లి సుఖదుఃఖములకు వెలిగ
ధాత్రిగర్భాన గాంచు నాత్మప్రశాంతి.

వలచి నిను విసిగించినాడులకు శలము
ఆ మరణ మేను ప్రేమగాయకుడ నాదు
నీవు మాత్రము పూలనెన్నెలలరేల
ప్రేమనృత్యోత్సవమ్ము గానించుకొనుమా.

నా హృదయరక్తమే లలనా ! విలాస
లాక్షగా నీ పదాల కలంకరింతు
నీ వసంతకల్పానై కనృత్యమందు
సన్ను నుససార గాన మ్మొసర్పనిమ్ము.

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

*
* *

ఇపుడె తూరుపునుంచి
ఈదరవార్తః
విసిగిపోతూన్న ప్రాణాల
కొనలె పట్టి వివశమాతూన్న
అవయవాలనె ఆపి పట్టి
మానవాళి పొలిమేరద్వారమ్ము కడనె
శతాబ్దులు నిలిచిన ఓర్పు
జ్ఞాముసిల్లిన దని.

మధుకృష్ణ

అ వ రో ధ ము

కీర్తనము చేసి బ్రాహ్మీముహూర్తమందు
గురుని, ప్రణమిల్లి పరమేశి చరణములకు,
విధివిహితకృత్యముల్ యథావిధి నొనర్చి
మననచేయ గూర్చుంటి శ్రీ మంత్రజపము.

పంచబాణంబు లిక్షుచాపంబు బూని
నిజజపారుణ కాంతి నిండించి దిశలు
ఎలనగవుతో జగత్తు మోహింపజేయు
తల్లి ధ్యానించినాను ప్రత్యక్షమందు.

*

*

*

అల్ల ఏనాడో నీ నవయశావనమున
మల్లికాన్యచ్ఛ కాశేయ మహిత వగుచు
ముగ్ధునిగ నన్ను జేసిన మోహనమగు
త్వత్కృపామూర్తి యెదుట ప్రత్యక్షమయ్యె.

అంత భయ మయ్యె, వడకె సర్వాంగకములు !
పీతమున నుండ తల్లిని బిలిచినాను
ఇపుడు రావల దరుగు మెందేని యనుచు
ఎంత బ్రతిమాలినను విన, వేమి సేతు !

ధ్యానభంగము చేసికో దలచి యంత
మూలితంబైన నా నేత్రమిధున మపుడు
తెరచి చూచితి, నెదుర దోతెంచినావు
చిరునగవుతోడ, నింకేమి చేయగలను !

*

*

*

పగలు రేయును నపరాధ బహుళతంబు
చేయు నను పుత్రబుద్ధి రక్షింపుమంచు
బాష్పగద్గదితాక్షరపంక్తితోడ
విశ్వజనని బ్రసన్న గావించుకొంటి.

నో. న. శా.

జ య భే రి

నేను సైతం

ప్రసంగాగ్నికి

నమిధ నొక్కటి ఆహుతిచ్చాను.

నేను సైతం

విశ్వవృష్టికి

అశ్రు నొక్కటి ధారపోశాను.

నేను సైతం

భువనఘోషకు

వెరిగొంతుక విచ్చి మ్రోశాను.

*

*

ఎండకాలం మండినప్పుడు

గబ్బిలంవలె

క్రాగిపోలేదా ?

వానకాలం ముసరిరాగా

నిలువు నిలువున

నీరు కాలేదా ?

శీతకాలం కొతపెట్టెగ

కొరడుకట్టి

ఆకలేనీ కేకలేశానే !

*

*

నే నొకణ్ణే

నిల్చిపోతే,

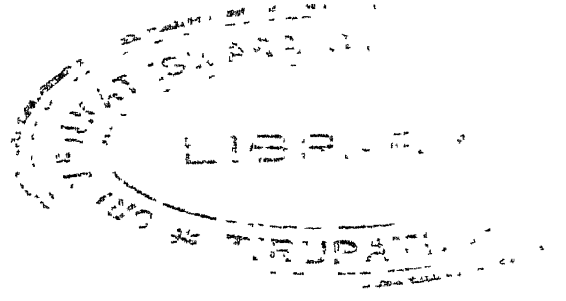
చండగాడ్పులు, వానమబ్బులు, మంచుసోనలు

భూమిమీదా

భుగ్నమౌతాయి.

క వి త

నింగినుండీ తొంగిచూచే
రంగురంగుల చుక్కలన్నీ
రాలి నెత్తురు క్రక్కుకుంటూ
పేలిపోతాయి.

పగళ్లన్నీ పగిలిపోయీ,
నిశీధాలూ విశ్లేషిల్లీ,
మహాప్రళయం జగం నిండా
ప్రగల్భిస్తుంది.

* *

నే నొకణ్ణి ధాత్రినిండా
నిండిపోయీ,
నా కుహూరుత శీకరాలే
లోకమంతా జల్లులాడే
ఆ ముహూర్తా
లాగమిస్తాయి.

* *

నేను సైతం
ప్రపంచాబ్జపు
తెల్లరేకై పల్లవిస్తాను.

నేను సైతం
విశ్వ వీణకు
తంత్రి నై మూర్ఛనలు పోతాను.

నేను సైతం
భువన భువనపు
బావుటా నై పైకి లేస్తాను.

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

అ న్వ య ము

౧

కాశ మతిపిరిసి ఆకాశ మెని నెవ్వొంది ;
తరంగవంపుల కడలి నురుగువడి నువ్వొంది ;
దెన లొక్క- తెలివివేసివి.

కొన లాగనిది నర్ల న్నొక్కరించిని నేమన్న,
చలితుపానులు దూసి చాని గ్రీష్మపుగాఱు
ఏల యిటు రాపిళ్ళు కడంగు ?

బైలాను నువమ బింబముకట్టి గాలులు
తడవి సాగిన ముహూర్తము కన్ను విచ్చుగా,
ఏల యిటు రాపిళ్ళు విడవు ?

౨

కమలమ్మో, కలువయో, కలల అందపునెలవె
ఆ బింబముమహన్ను లామనికి పట్టినా
మని నాకు తగుల మొక్కొకరు.

నువమ ఆ వృతిలో ఉనురులు విదారించు
నెరను లెందుండి ?—తరణిమహన్ను లొలిచి కా
కలు కొప్పు ముడిచారు కాక !—

అది అభావ్యము వారికి : అటు ప్రాకృతము, సాజ
మగు రేకు విచ్చితే, అది నాకు చిచ్చులు వి
లోకించితే, ఎవరి దొనంగు ?

౩

కూర్చిపెట్టినవి తగులము వితాకించు
రామనన్నులు నింగి రాపాడు పలుకులు
తరణివెల్లుల కుద్దితారి.

క వి త

అవి ప్రభుప్రభులు నా ఆత్మ నాటుక, వెన్నె
లలు పుట్టలుగఁ దూజి అలజడి వెలార్చినది
యెవరి తప్పని దందడింతు ?

క్రొంబూచురేకు విఘూర్ణించు చిచ్చులు
కన్నీట విలిచి యెక్కటి నింద శిరమాఁగ,
అదేరేకు వలచు, తారాశా.

౪

ఇటు వసంతశర ద్వరిష్టశోభలు గూడు
కట్టిన నిశాంతము వికాసమ్ము వలపందు
నెడ, అంచు లేమిటికి నాకు ?

ఋతుమాధురులు రంగరించి పదనారు నా
కిరణాల గుబురు రాగిలు, నెందొ పిలుపు లై
గిలిగించు ప్రకృతికొంటెతకు.

అట ఒక్క అమృతహిమాని నా తోలుతోఁడు
లంటె: మనక విదల్చు అచ్చవెల్లు పారాడి
పడ గెత్తి పాడుకొంటాను.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

పుంతలో ముసలమ్మ

పికిలిపిట్ట పిరుమంటె
ఒకతెబిళ్లు జల్లుమంటె
సంత బయట గొల్లుమంటె
పొట్టకొరకు ముసలమ్మ
కుప్పిగింతు లేయచుంటె
సకలజనులు సంతసమున
దానిచుట్టు మూగుచుంటె
పోయిపోయి ముసలమ్మ
పొలిమేరను నిలిచియుంటె
పూజిత మన దానిదే
పుంతలోన రాయదే !

హద్దుకొరకు అంకెకొరకు
కాలిబాణి తుడుచుకొరకు
దూరములను తెలుపుకొరకు
పాతీసట్టి మైలురాయి
నేటి దేవ తాయెనే ?
ప్రజలకు మతి పాయెనే ?
అహ !

పూజిత మన దానిదే
పుంతలోన రాయదే.

చిన్న

చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్నులుంటే—

గచ్చకాయల్ తెచ్చుకొంది
గవ్వ తెన్న తెచ్చుకొంది
అరుగుమీద పోసుకొంది
చేతులైతే ఆడుతోంది
చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్నులుంటే—

లక్కపిడతల్ తెచ్చుకొంది
కందిపప్పు తెచ్చుకొంది
నిప్పు లేక నీళ్ళు లేక
బువ్వ వండి పెడుతోంది
చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్నులుంటే—

ఉ ద యి ని

తాటాకుల్ తెచ్చుకొంది
 పెళ్లికూతురిని చేసింది
 పెళ్లికొడుకుని చేసింది
 పనుపు కుంభం కాటి కట్టి
 బట్ట కట్టి చీర కట్టి
 మెల్లోను దండ లేసి
 పల్లకీ లేకుండ
 బాజాలు లేకుండ
 బ్రాహ్మణుల లేకుండ
 పెళ్లిళ్లు చేస్తోంది
 చిన్న ఆడుకొంటోంది
 చిలక ఆడుకొంటోంది
 పొన్న ఆడుకొంటోంది
 పొట్టి ఆడుకొంటోంది
 చూడ రండి చూడ రండి
 కన్ను లుంటే—

నవ్వు తెన్నో నవ్వుతోంది
 బువ్వ తెన్నో వంశంతోంది
 పెళ్లి శ్లేన్నో చేస్తోంది
 ముద్దుల్లు కురుస్తోంది
 వెన్నెల్లు కాస్తోంది
 చిన్న ఆడుకొంటోంది
 చిలక ఆడుకొంటోంది
 పొన్న ఆడుకొంటోంది
 పొట్టి ఆడుకొంటోంది
 చూడ రండి చూడ రండి
 కన్ను లుంటే—

ఆ కొండ

మేఘుశలాకలు
అభ్రవీధిపై
అటు యిటు
పోతున్నాయ్.

గువ్వ డొక్కడు
కవ కనపడమిని
రెక్క లాచ్చుకొని
కూపెట్టె.

కొండగద్దెపై
సంజకాంతిలో
స్వర్ణదీప్తిలో
భావుకు డున్నాడు.

ప్రణయదీప్తిలో
నీశ్వరి నారయ
దోయి లెత్తుకొని
నిల్చుని యున్నాడు.

ద్వారపార్శ్వమున
ఈశ్వరి 'కనకం'
సుభగముఖంతో
తరళించెన్.

దోయిలి దించుకు
భావుకు డొదిగి
ప్రేమోత్సుకతన్
రాగిల్లెన్.

భావస్నిగ్ధుని
పాటల సందుకు
మేఘమాలికలు
మెల్ల చనెన్.

ఉ ద యి ని

నిల్చినదేనిని,
దిండినదోయిలి
చూచి గుప్తము
రివ్వమనెన్.

సంజమబ్బులు
పాటల పూసము
సొంపురంగుల
విహరించె.

విహ్వలించినా
గుప్త డొక్కడూ
కవ కేరన్ విని
రివ్వమనె.

జనమంచి కామేశ్వరరావు

ప్రబోధము : వనవాసి

వలిపెపు మేలిగాలివడవక, నుఖవన్నయరీతులన్, దిశాం
చలతల దివ్యతీర్థముల, స్నానమలాడగ దేలిపోవు రో
కిలయెలసంజపాట; పులకింప జగంబు, రచింపు భక్తిమల
గళ గళమా! రమారమణ గానసుధారస ఖండకావ్యముల్.

ఈ చెఱలాడుమబ్బుపొర తవ్వరికై దెస లంటి రోయు, దో
బూచుల నాడు చుక్కవలపున్న నబోడుల, హాసమల్లికా
రోచుల ప్రేమసారభము రోదసి నిండగ బారు నేరికై,
ఆ చతురప్రశస్తప్రణయైకయశస్విని బాడు చిత్తమా!

పులకితయామినీసితకపోలములకొ దరహాసచంద్రికల్
తొలకెడు, దివ్యసారభతతుల్ తెలిమబ్బుల విచ్చి స్వర్ణనీ
పులినములందు దేలె, వలపుంబువుదొన్నెల వైత్రలక్ష్మీ తే
నెలయులుపా లిడెకొ, హృదయనీరజమా! ప్రభు బూజనేయుమా!

కాశూరి వెంకటనరసింగరావు

మి ణ గు రు మీ టు

మూకసంధ్యామరంద బంధూకరక్తి
తెగివడిన తేటికంతమై తేజ ముడుగ
లే గులాబీల జలదాల రేకులెల్ల
కనలిపోయిన రక్తపు కణము లయ్యె.

పాడువడియున్న జీవితప్రాంగణముల
పలుకరించునె వెన్నెల వలపురేలు ?
కరగిపోయిన బంగారు కలలయలల
తోచునే చుక్కపూవుల తోరణాలు ?

కాలవాహిని కలుషశై వాలవేల
కాలు జారిన యానాటి కాళరాత్రి
గర్భమందున నవయు నా కమ్రగీతి
తేలిపో నొక్క చిరునవ్వుతెప్ప లేదె ?

మవ్వపున్ వలపుతారల మువ్వమ్రోత
సవ్వడులు లేని యీ నిశాసమయమందు
చెప్పుచుందువు ఖద్యోత జీవులకును
వెలుగు స్ఫురియింప నర్తింప వలయు నంచు.

శ్రీరంగం నారాయణబాబు

ప్రేమ తత్వం

కవి: కవికొండల వెంకటరావు

“వీరికి వా రెంతో వానికి వీ రంత అని అంటూంటానే నీవు, ఆ మోస్తరుగా, హిందూదేశాన్ని ఓ అమెరికాదేశపుస్త్రీ తిడితే అమెరికాదేశాన్ని ఓ హిందూదేశపు మగవాడు తిట్టేడు” అన్నాడు శశిభూషణమహాశయి, ఒకానొక చదువనొత్తం కుప్పన మూసి మేజాబల్లమీద పడేస్తూ. సుజాత ఆ పడేసిన పుస్తకమీదకి కొలుగుతూ పూలు విప్పి చూస్తూ, “ఏమిటండో ఇందులో ఎచక్కటి బొమ్మలున్నాయి! ఇన్నాళ్ళనుంచీ చదువుతూ వొఖనాడూ చూపెట్టినారు కారు,” అంది. “మనబొమ్మలు కా నవీ. మన క్రింద తలక్రిందుగా నడిచేమనుష్యుల బొమ్మ లవి,” అన్నాడు శశిభూషణుడు. “కాదండీ, తలక్రిందుగా నడవడం ఏమిటి? సరిగా కాళ్ళమీద నిలుచున్న మనుష్యులవేమండీ. మన కిం దుండడ మేమిటి? మననెత్తిమీ దెగిరిపోయ్యేవాళ్ళనిలా గిగిసిస్తూవుంటే—మీరు ఇందులో బొమ్మలు చూచారా? ఊటకే అక్షరాలే చూచారా?” అని ఆ పుస్తకంలోని ఒకబొమ్మ సుజాత పుట బాగా విప్పి శశిభూషణుని మొగమీది కంటా పెట్టింది. శశిభూషణుడు “ఊం. అదేమిటి. చేతి కందియ్యి,” అన్నాడు. సుజాత అందిచ్చింది.

శశిభూషణుడు చేత బట్టి, “దానిమాటే నే నన్నది” అన్నాడు. “దాని కేము చ్చింది. నిక్షేపంలా గుంది” అంది సుజాత. “ఆలా గైతే నీవుకూడా ఓవేషం ఆలా వేసు కొని బయలుదేలు రేపటినుంచి” అన్నాడు శశిభూషణుడు. “ఎక్కడికి బయలుదేలేదీ?” అని అడిగింది. “అక్కడికే అమెరికాకు” అన్నాడు శశిభూషణుడు. “అమెరికాకు కాను గాని రోజూ మికారు వెళ్ళడముకు బాగుంటుంది ఈవేషం. ఎవరూ అడ దనుకోడానికి వీలుండదు. అయితే అసలు అడదేనా ఇది?” అని సరకాయించి చూడ్డం ప్రారంభించింది సుజాత ఆ బొమ్మకేసి, హాస్యభావం కుదించి. శశిభూషణుడు “ఏం? సందేహం కలిగింది?” అన్నాడు. సుజాత “ఏమీ లేదు మఱి” అని గొంతుక గ్రేటుకొని, “మీసార్లేవు అడదే” అంది. శశిభూషణుడు “మీసాలు చాలామంది మగవాళ్ళ కుండవు. అదా కనిపెట్టావు!” అన్నాడు. సుజాత కొంచెం విసు గభినయించి, “నాకు తెలియడం లేదు. మీరు చెప్పండి. చదివిన ట్టున్నారు గ్రంథమంతా” అంది. “దానికోసం చదవక్కాలేదు” అన్నాడు శశిభూషణుడు. “అయితే చదవకుండానే చెప్పండి” అంది సుజాత. శశిభూషణు డన్నాడు, “చదివేళాక చదవకుండా చెప్పడ మెల్లా గ్గాని—చూచేవా మఱి అడది మగాడివేషం వేసికొని అచ్చు మగాడిలా గుంది: అడదానివి నీవన్నా ఆనవాలు పట్టలేక పోయినావు” అని.

సుజాత తనశరీరం నఖశిఖవర్యంతం ఒకసారి చూచుకొని తిరిగి బొమ్మకేసి చూచి, “తెలియ కేం లేండి. జుట్టునుబట్టి తెలియదూ?” అని, “జుట్టుకూడా క త్తిరించుకుందీ ఇది?”

ఇందాకటినుంచి కాళ్లు చేతులు ముక్కు చూస్తూ ఏమో వస్తువులు తీసేస్తే తీసేసుండవచ్చు ననుకున్నా; జుట్టుకూడా కత్తిరించునందంకి?" అంది. శశిభూషణుడు మాటుమాటాడ కుండా ఆశ్చర్య నిఘ్న యయిపోతూవున్న సుజాత ఋఖంకేసి చూస్తూవున్నాడు.

అంతలో ఎవరో వీధితులుపు తట్టిన ట్టయింది.

ఎంతో చనువుగా సరాగంగా సమర్థగా అన్యోన్యం అప్పటిదాకా చిలకాగోరిం కల్లాగు మాట్లాడుకుంటూవున్న జంజతు లిద్దఱూ చటక్కన ఒకరినుండి యొకరు దూరమై తూష్టింభావాన్ని సుజాత లోపలియింట్లోకి శశిభూషణుడు వీధితులుపు తీయడానికి నిష్క్రమించారు. మఱోనిమిషానికి శశిభూషణుడు తనన్నేహితుడైన మదనమోహనునితో దిరిగి ప్రవేశించినాడు. అప్పుడు వా రిరువురికీ యిలా సంభాషణ జరిగింది.

మదనమోహనుడు:—నీవు షికారువస్తాను అని నాతో జెప్పి సరిగా సాయంత్రం అయిదు

గంటలకు పిలవమని తలుపు గెడేసు కూచున్నావు?

శశిభూషణుడు:—నేను నామనస్సు మార్చుకున్నాను. నే నీపూట షికారాను.

మదనమోహనుడు:—టమ్: మగాడి మన స్సంత మాటిపోయిందిగా వుంటే ఆడవాళ్ళకు వచ్చిందీ!

శశిభూషణుడు:—మఱచిపోయే నడగడం. ఏది నీసుప్రియ? ఆమె రాలేదేం నీతో?

మదనమోహనుడు:—ఆమె తనమనస్సు మార్చేసుకుంది. రానం దీ పూట షికారు.

శశిభూషణుడు:—ఏం?

మదనమోహనుడు:—ఎప్పుడూ ఏ యింట్లోవాళ్ళూ బయలుదేరరు; మనమే బయలుదేటి అందఱిళ్ళకు వెళ్ళాలి: అన్నిచోట్లకు వెళ్ళాలి, అంది.

శశిభూషణుడు:—షికారుకు వెళ్ళడంలోకూడా పేరంటానికి వెళ్ళడంలోలా పిలవలేదని రాలేదని పట్టింపు లుంటాయిటోయి? నే నెప్పుడూ వినలేదు. షరదాకు, సహవాసా నికి, ఆరోగ్యానికి పొయ్యేదానికి.

మదనమోహనుడు:—అవును మఱి. అయితేం?

శశిభూషణుడు:—క్షమించాలి. ని న్న సనవరంగా ఆపుచేస్తున్నా, నీనడకకూడా పాడుచేసి.

మదనమోహనుడు:—దానికేంలే: రోజూ వుండేనడకే. అయితే రావు? రావన్నమాటే?

కడదెప్పుతో మదనమోహనుడు గమ్మున వచ్చినదానినే వెళ్ళిపోయినాడు. శశి భూషణుడు అతని వెనకాతలే తనయింటి వీధితులుపు తిరిగి వేసి లోపలకు వెళ్ళిపోయినాడు.

మదనమోహనుడు ఆవెళ్ళడం వెళ్ళడం షికారువెళ్ళక తిరిగి తనయింటికే వెళ్ళి నాడు. అతని కొంటిగా నడచిపోవడం అలవాటు లేదు. ఎవరో ఒకరు కూడా వుండాలి. అందు

చేత అయిదున్నర అయిదు నలభై అయిదు నిమిషాలకు తిరిగి తనయింటికి వచ్చి భార్యతో “ఈవేళ పోనీ ఎవరింటికి వెళ్లకుండా తిన్నగా కాస్తదూరం మనిద్దఱం వెళ్ళి వద్దాం: రా! శశిభూషణరావు రానన్నాడు” అని చెప్పినాడు. భార్య “చూచేరా! మీకు పరాభవం అయింది. నే రాకుంటే ఎవరూ మీతో రాదు” అని గబగబా—కొంచెం అవకాశమిద్దాం ముస్తాబుకు.

శశిభూషణుడు తిన్నగా ఇంటిలోనికి వెళ్లేసరికి సుజాత ఏలా గుంది? శశిభూషణుని పొడుగుపట్లాము తొడిగింది. తొడిగి చూచుకుంది. పొడుగైంది. అది తీసివేసి మోకాలి లాగు తొడిగింది.

అది సరిపోయిన లైపించింది. కాళ్ల నున్న పట్టాగొలుసులు తీసేసుకుంది. మోకాలి లాగుమీది కో ఇస్త్రీచేసిన మగని కమీజు తొడుక్కుంది. కమీజుచేతులు సుజాత చేతి వ్రేళ్ల నన్నింటినీ మింగేసాయి. కమీజు వడివడి తీసేసుకు మగని మోచేతిచొక్కా తొడి గింది. ఏమనుకుందో అది మళ్ళీ తీసి, బనియ నొకటి తొడుక్కుని బనియనుమీద మోచేతిచొక్కా తొడుక్కుంది. చేతుల బంగారుసీలగాజులు తీసేసుకుంది. మెల్లో వస్తువులు తీసేసుకుంది. అద్దంముందు నించొని అందం చూచుకుంటూ ముక్కుపుడక చెవికమ్మలు తీసేసుకుంది. ఇక తలకట్టూ పాపిడి ఆ సంగతి ఆలోచించుకుంటూవుంది. అప్పటికి శశిభూషణుడు ఆమె వెనకాలకు వెళ్ళి, నఖశిఖిపర్యంతం చూచి, “నాగరికతలో సగందారి నున్నావు కాబట్టి గబుక్కున ఈవేషం వేయగలిగావు. అదే కడియాలు వంట గాజులు చెవికాడలు ముక్కుకాడలు వుంటే ఇంత త్వరగా ఇంత పూర్తిగా నవనాగరికత లోనికి రాగలిగియుండువా?” అన్నాడు. సుజాత అంది: “ఇంకా పూర్తిగా రాందే. ఈ పాపిడి ఈజటా ఇదంతా కప్పిపుచ్చడం ఎలా?” అంది.

“ఎందుకు?” అన్నాడు శశిభూషణుడు. “నే నీరోజు మీతో పూర్తిగా మగవాని లాగు పికారు బయలుదేరి దలచుకున్నాను” అంది. “అయితే సందేహం ఎందుకు? నాలా వుంచుకో జుట్టు” అన్నాడు శశిభూషణుడు. “అదే చూస్తున్నా. ఆడదాని జుట్టు మగాడికోసం అన్నట్టు మొగు డున్నన్నట్లా వుణ్ణిచ్చి, మొగుడు పోవడంతోనే తీసేస్తూ వుంటారు మన పెద్దలు. అంచేత మీ అనుమతి పొంది కాని జుట్టు మార్చరాదేమో?” అంది సుజాత. “ఆమాత్రం అధికారం నాయం దీనఱకు నీ వుంచియున్నావని తెలి సుంటే ఈపాటికి మార్చివేయకుండా వుండునా” అంటూ ఓ కత్తిరి తెచ్చి—శనిభూషణుని కలవాటే తన సొంతక్షౌరమందు చిట్టిచిట్టి కత్తిరింపులు తన తలను తన చెంపలను తన మీసాలను చేసికోవడం—చక్కగా ఇరవై నిమిషాల్లో—ఆమె బుజాలమీ దో రుమాలు కప్పి, ఆమెజుట్టు గుట్టుపుజాలు కత్తిరింపుగా కత్తిరించి, తడి రాచి, పాపిడి దీసి, “ఇదిగో

ప్రేమతత్వం

చేతికర్ర, అవిగో మేజోట్లా జోట్లా—నీకు సరిపోవచ్చు ననుకుంటాను. ఆజత నాకు బిగువైతే ఆమూల పడేశా” నని యామె కందిచ్చినాడు. సుజాత అవి తొడుక్కుని యాకర్ర పుచ్చుకుని “మఱి మీరు?” అంది. శశిభూషణుడు “నేనూ రావాలి?” అన్నాడు. సుజాత “దారి చూపించడానికి వద్దూ? ఎటు పికారు వెడితే బాగుంటుందో నాకేం తెలుసు” అంది. శశిభూషణుడు తన మామోలుప్రకారం తయారై నాడు. గడియారం తంగున సాయంకాలం ఆరుగంటలు కొట్టింది. ఇద్దరూ బయలుదేరినారు.

అక్కడ మదనమోహనుని భార్య సుజాతల్లే తారుమారురూపం దాల్చులేదు గాని ఆడవాళ్లలో ఆడదా మగాడా అనుకునేలాగుమాత్రం కట్టి, చుట్టి, తొడిగి బయలుదేటింది, —ఒకింత పక్కపాపిడి, కించిత్తు వాలుజడ, చంకలరైక, సన్నపటకా, తొమ్మిదిమూళ్ల తెల్లచీర, ఒక మణికట్టుగొలుసు, ఒక జబ్బునూది, ఒక వ్రేలి నుంగరపుగడియారం, కాళ్లలో పెద్దాపురపు ఎఱ్ఱజాటు జాటుచడావులు, చేతిలో పట్టుతాటను వ్రేలాడే నీరెండ గొడుగు,—అన్నింటితోనూ. మదనమోహనుడు తన మణికట్టు గడియారం చూచి “ఆరైంది” అన్నాడు. “నాదాంట్లో ఆరుంపావు అయింది” అంది భార్య, తన చిటికెన వ్రేలియుంగరపు గడియారంలోకి చూచి. “ఎఱుడదాం” అన్నాడు మదనమోహనుడు. “ఎఱైనా సరే” అంది భార్య. అని “శశిభూషణరావు రానన్నాడుగా పికారు. వాల్లింటికేసి మానేసి మనం ఈవీధిని వెళ్లి వచ్చేటప్పుడు వస్తే ఆలా వారింటికేసి వచ్చి, ‘అంతా కులా సాగా నున్నారా?’ అని అడుగుదాం” అంది. “ఆ ప్రశ్నకూడా ఎందుకు? నే నిప్పుడేగా చూచి వచ్చినాను?” అన్నాడు మదనమోహనుడు. “ఏమో ఆతని భార్యకు సుస్తీగా వుండి బయలుదేరిపోవచ్చును” అంది సుజాత. “నీమాత్ర ముదారభావం నాదగ్గర లేకపోయింది చూచేవా? ఎలాగన్నా ఆడవాళ్లు ఆడవాళ్లవిషయమై ఇట్టే అనుకుంటారు. అయితే కావచ్చును ఆలాగే చేదాము” అని అనుకొన్నదారినే బయలుదేరినారు వీ రిద్దరునూ.

పరస్పరం పరమాశ్చర్యం పడేటట్టుగా శశిభూషణదంపతులు, మదనమోహన దంపతులు ఆ వారివారి నడకల్లో ఎదురై నారు. కాని మదనమోహన దంపతులు సుజాతను గుర్తించలేదు. సుజాతను ఎవరో కొత్తపురుషునిగా భావించి, ఆ స్నేహితు డుండడంచేత తనతో నాడు శశిభూషణుడు పికారు రానన్నాడన్నట్టుగా మదనమోహను డూహించేడు. మదనమోహనుని భార్యకూడా ఆలాగే ఊహించింది. ఎదురై ఓనిమిషం నిం-చోవడంలో అనురసంజ కమ్ముకుపోతూంది. ఆగి పలుకరించేసమయ మంతగా కాదనుకొని అయినా తెలుసు కుందామని మదనమోహనుని భార్యే కొంచెం చొటవచేసి “మేం తెలుసుకోవచ్చునా మీ కొత్తస్నేహితుణ్ణి” అంది.

శశిభూషణుడు “ఎందుకు తెలిసికోకూడదు. ఇతడు నాకు కావలసిన స్నేహితుడు. హృషీకేశరథో. కటక్ నుంచి వచ్చినాడు. రథోగారూ! వీరు నా మిత్రదంపతులు. రోసూ మేమంతా పికారు వెళ్లుతుంటాం. ఈవేళ మీరు వస్తానంటే వాడితో వెళ్లక మీతో బయలుదేరాను” అని ఎటుకవటచినాడు. సుజాతయు మగనియూహ గ్రహించి గొంతు కొంచెం మార్పుకోని, “చాలా సంతోషమైంది మిమ్మల్ని చూడవల్ల” అని ఒక కై కై యైక్యం మదనమోహనుని భార్యకు, ఒకటి మదనమోహనునకు నిచ్చి, “సెలవందీ” అంది. వారు గాని వీరు గాని మఱి ఆగలే. ఎవరిళ్లకు వారు వెళ్లిపోయినారు.

మదనమోహన దంపతులు ఇంటికి వెళ్లి భోజనాలుచేసికోని ఇష్టాగోష్ఠి నా సాయం కాలపు విహృతిని దలంచుకొనుచు క్రొత్త స్నేహితుడైన రథోగారినిగురించి విమర్శించడం మొదలుపెట్టెరు. ఆనమయానికి శశిభూషణుడు అక్కడకు వచ్చేడు. వచ్చి “ఏమిటను కుంటున్నార” అన్నాడు.

ఏమీ లేదు క్రొత్త స్నేహితుణ్ణిగూర్చి అంటూ మదనమోహనుడు, “అతగాని జుత్తుకత్తిరింపు, పాపిడితీత అతినాగరికంగా వున్నాయి సుమా” అన్నాడు. అనగానే మదనమోహనుని భార్య అంది, “వుంచుకుంటే ఆలాంటి జుట్టూ ఆలాంటి పాపిడి వుంచు కోండి గాని, ఆలాంటివారుమాత్రం కాబోకండి. అతగాడు మగవాడూ నే నాడుదాన్నీ అగుదుమా కాదా! అతడు నాచేయి పట్టుకుంటే నాకు పవిత్రున్నా సర్దుకోవాలని బుద్ధి పుట్టందే. ఉత్తరమది ఆడుదానిచేయి కదిపిన ట్టుండిపోయింది—” అని.

శశిభూషణుడు “అయితే అతగానిఆత్మ ఆడఆత్మయేమో” అన్నాడు. మదన మోహనుడు “ఆత్మల్లోకూడా ఆడఆత్మలు మగఆత్మలూ ఉంటాయిటోయి?” అని అడిగేడు. వెంటనే మదనమోహనునిభార్య అందుకుంది: “ఉండవు మఱీ? నా కెన్నాళ్లనుంచో కుతూ హలం అని తెలుసునుగదా మీకు, జోడు తొడుక్కుని షరాయి తొడుక్కుని వీధంట నడవడానికి—నడవనిస్తున్నారా నన్ను? నడుస్తా నన్నప్పడల్లా ఆలాంటి దిరీసు వేస్తే ఆడదానికి ఆడహృదయం ఎగిరిపోతుందంటూ నిలేస్తున్నారే. మీపరిభాషలో ఆడహృదయా లుండగాలేంది మఱీకరి పరిభాషలో ఆడఆత్మలు ఉండకూడదూ” అని.

మదనమోహనుడు అన్నాడు: “అయితే నిజంగా ఈవిషయం ఇంకా పరిశోధించ వలసినదే శశిభూషణ్. మీస్నేహితుణ్ణి పొద్దున్నే మాయింటికి కాఫీకి రమ్మన్నామని చెప్పి తీసికొనిరా, నీకు స్నేహితులైనవారు మాయింటికి రాకుండా వెళ్లుటకు వల్లకాదు” అని. మదనమోహనునిభార్య అంది: “మఱిచిపొయ్యేవు సుమా, సుజాతను కూడా వెంట బెట్టుకుని రా” అని.

ప్రేమ తత్వం

సుజాత యప్పటి కప్పుడే రాతి రింటివద్ద తా నొక్కర్తుకా యుండలేక వచ్చి పొంచుండి సమయంలో ఎదర బడి, “ఈవరిశోధనకు కాఫీ దండగకూడా ఎందుకు మదన్ ! మగవేషం వేసికొన్నా నీతో చెయిచెయి చాలనం చేస్తువుంటే ఆడదాన్నైపోయి ‘తల్లో పూవన్నా లేదే? మెళ్ళో పూసన్నా లేదే’ అని తల్లడిల్లిపోయేను. చెప్పొద్దూమతి” అంది. మదన మోహను డదో ఆశ్చర్యంతో చూడసాగినాడు. మదనమోహనునిభార్య వెంటనే “ఎందుకు ఆ ఆశ్చర్యము? ఎంత తెనుగుమీడినా మాహృదయాలు మావే. మాపవిత్రత మాదే. మాహృదయా లెక్కడికీ ఎగిరిపోవు. మీరిద్దఱు మగవాళ్ళూ వీధిగడప అవతల వుండండి. మేమిద్దఱుం ఆడవాళ్ళం రహస్యం చెప్పికోవాలి.” అని మగవాళ్ళ నిద్దఱను అవతలకు వెళ్లి పొయ్యేటట్టు చేసింది. తలుపు గెడవేసి మదనమోహనునిభార్య సుజాత కో కత్తి రిచ్చి, “నాజుత్తు కత్తిరించు. తత్తణం కత్తిరించు” అంది. “అబ్బా! ఆ పాపపు పనినేను జేయ లేనమ్మా! అది మగవాడు చేయాలిండే.” అని సందేహించింది సుజాత.

మదనమోహను శశిభూషణులు కిటికీగుండా చూస్తు వింటూవున్నారు. “అయితే నీజుట్టు నీమగ డిప్టుపడి కత్తిరించేను?” అంది మదనమోహనునిభార్య. “కాకుంటే ప్రేమించే మగడే కాడు” అంది సుజాత. “పూర్వం పువ్వువెట్టి ప్రేమిస్తే యిప్పుడు కత్తిరించి ప్రేమించే డన్నమాట” అంది మదనమోహనునిభార్య. “అవునూ! ప్రేమ ప్రేమే; దానికీ జుట్టుకూ దానికీ పువ్వుకూ సంబంధ మేమిటి? తెలివితక్కువదానా! తలుపు తియ్యి” అని సుజాత తలుపు తీసింది.

మదనమోహనుడు తలుపు తీయగానే లోపలకు వెళ్లినాడు. సుజాత వెలుపలకు వచ్చి శశిభూషణునితో చెట్టాపట్టా వేసికొన్నదై “ప్రేమకు ఇల్లుకూడా అవసరంలే దను కుంటాను. మెత్తని యిసుకతిన్నెలమీద పచ్చని అడవుల్లోను ఎత్తైన పర్వతాలమీద పక్షుల్లాగు, లేళ్లలాగు, గంధర్వుల్లాగు ప్రేమించుకోవచ్చు ననుకుంటాను” అంటూ నడిచింది. వారి ఇంట్లోనుంచి మదనమోహనుదంపతులు వీధి నడచు శశిభూషణుదంపతుల్ని చూస్తూ ఏమనుకోడానికీ తోచక, “స్త్రీపురుషులకు ప్రధానమైనది ప్రేమ. అది శాశ్వతము” అని అనుకున్నారు. తలుపు వేసుకున్నారు. లోపల దీపము: వెలుపల వెన్నెల.

ఆనందమూర్తిగళము అన్నిరాగాల ఆనందానికి నిలయం. 'ఏమి పాట పాడతావా?'; 'అది సరస్వతీకంఠము గదాండీ!'; 'కాకలీమృదులం—అహా!'; అని సంగీతప్రియులు అప్పు యులై పోతూ ఉంటారు. ఇంతవరకు ఏగురువునద్దా శుశ్రూష చేయలేదు. తనద్రుగిగారి సంగీతం వినిన్ని, గానసభలలో జనించిన సంగీతమహాప్రవాహంలో లయమైపోయిన్ని నేర్చు కున్న పాటే యింత పులకరింపు లైతే, ఏస్వరేశ్వరుల పాదతీరాన్నో ఆనందమూర్తి పూజలు సలిపినట్లయితే అఖిలభారతదేశానికి నాయకమణి యైపోవలసిందే గదా!—అని విద్వాంసులు భరతశాస్త్రి సంతోషబాష్పాల ఎడమబాటనవ్రేలితో తుడుచుకొన్నాడు.

శుభముహూర్తం చూచి ఆనందమూర్తివైన నిన్ను శ్రీస్వరేశ్వరులమ్రోల మీ తండ్రి శిష్యునిగా అప్పగించి వచ్చినాడు. పదహారుసంవత్సరాల బాలకుడవు. సాంస్కృతి అవతరించిన శ్రీస్వరేశ్వరుల పీఠముమ్రోల దేశానికి పులకలు, మనస్సుకు మఱిపు, ఆత్మకు పరమానందము వరము లిచ్చే ఉత్కృష్టకళ గానవిద్యను అభ్యసించే దీక్ష పూనినావు.

ప్రాథరాగాలు ప్రవహించే పరమసౌందర్యప్రదేశాలలో తాండవించినావు. దివ్య గాయకుల కృతిగభీరతలలో తేలినావు. గానకళాసూత్రం, శ్రుతిరహస్యం, గురువులవారు ఆనందమూర్తికి ఉపదేశించే జ్ఞానముద్రను ధరించినారు.

కెండు

స్వరూపవతి వీణానిర్మాత. తరతరాలనుంచి ఆతనికుటుంబమువారు వీణలు రూపొం దిస్తూనే ఉన్నారు. స్వరూపవతితండ్రి అకళంకవతి స్వరేశ్వరులవీణ నిర్మించినాడు.

గాయకుడు దినదినము సంగీతలోలుడై ఉండాలె నంట. ఆతని కంఠగతస్వనప్రవాహ శ్రుతులతో మేళవించే ధ్వనిరాశి మధురమూర్తిని ఆవీణాకారులు నిర్మించేవారంట. మానవా తీతమయిన ఒకశక్తి ఆవీణాజనకునిచేతిలో ప్రవహించునంట. సంగీతము మూర్తీభవించిన వీణాస్వరూపము ఆమహాకల్పనలోనుంచి ప్రత్యక్షమవునంట.

ఆనందమూర్తి స్వరూపవతిగ్రామానికి విచ్చేసినాడు. ఓ ఆనందమూర్తి! నీసంగీతము స్వరూపవతి నిమిలితదృష్టితన్మయతలలో విన్నాడు. ఆసాయంకాలపు అరుణకాంతులలో నీపాట తీవ్రలై అలముకుపోయినది. రాగాలాపనరక్తిమ, రాగస్థాయి విహంగపథము, నీ దివ్య గాంధర్వాన ఓలలాడి, 'జన్మాన్ని అలముకుపోయిన పాపలతలు తెంపబడ్డాయి; నేను

ముక్తుణ్ణి' అనుకున్నాడు స్వరూపపతి. ప్రాణమే రాగప్రవాహరేఖలో లీనమయిందట. ఉత్కృష్టనాదస్వరూపము, మహాత్తమమైనట్టి వీణామతల్లిని నిర్మించి తన జన్మ పాపనం చేసుకుందామని స్వరూపపతి ఉద్విగ్ధునిపోయినాడు. ఆ దినాన్నుంచి వీణాకారునికి వైణి కునికి నాదబిందుకళాపూజయే, ఆనందపథవిహారమే. కలశము కలలూరినది. దండము రూపించినది. తుంబీఫలము, మీటలు ప్రత్యక్షమయినాయి. సింహకరాళశిరము రేఖలుతిరిగి నది. పండుపనసల పరువాలు, దంతధావశ్యకాంతులు, బంగారుసుడులు, లతాపుష్పవిన్యాస చతురమైన శిల్పసౌందర్యము; సూక్ష్మ, స్థూల, వివిధ విచిత్రతంత్రీనైదగ్యము తళుక్కు మనే అద్భుతవల్లకిబాల ఒక్క దివ్య ముహూర్తంలో సాక్షాత్కరించింది.

తీగలు సారించి, మీటలు బిగించి, గుళ్లు సవరించి, ఒయారంగా వల్లకిని వలెవాటు వేసి భారతీదేవిని ఆత్మసారూప్యం చేసుకొని, ఆనందమూర్తి! నీవు శ్రుతులు చూచు కొన్నావు. కంఠ గీతీపరిమళంగో దివ్యనాదాన్ని లయింపజేశావు. స్వరూపపతి ఆనందపరవ శుడై మూర్ఛపోయినాడు. ఆతడు వీణలో కలసిపోయినాడు.

మూడు

ఆనందమూర్తి! నీయశము దేశదేశాల వెలిగిపోయినది. మహారాజులు నిన్ను రప్పించు కున్నారు. కళాద్రష్టలు నీపాటలో త్రసరేణువు లై పోయినారు.

ఆనాటి సభ మహాపండితులసభ. వాండ్రను మెప్పించుట కళాబ్రహ్మలకును వెఱుపు కలుగజేస్తున్నది. నీవు ఉద్బోగిపోయినావు. ఈనాటికి నీజన్మ సఫల మయినదో లేదో నీకు వ్యక్తమైపోవు ననుకున్నావు. వీణామతల్లిని హృదయమార పూజించినావు. మహా సభకు నమస్కరించినావు. విద్యుల్లతికలగు నీవేళ్ళు వీణతీగెలపై ప్రసరించినవి.

ఆనాటి శ్రుతి ఓంకారము. మొదట కళాచమత్కృతులు చూపించినావు. కళారస జ్ఞత అల్పమై కళాజ్ఞానరూపమైన గానవిద్యత పండితు లంతా హర్షించేటట్లు విజృంభింప చేసినావు. స్వరకల్పన, తాళగతివిచిత్రత, కష్టతమమైనవానిని సునాయాసముగా వెదజల్లినావు.

ఇంతలో ఆనందమూర్తి, నీవు మైమరచి ఆనందలహరీవేగమవై విజృంభించినావు.

అది మధురాతిమధురమగు రాగవికాసము. అది లయామృతవాహిని. నాలుగు తీగలూ శ్రుతి గళములోని కాకలీప్రేంభితస్వనవల్లరి.

ఎన్నికాలములు పైకి ఉబికినావో. శ్రుతాశ్రుతములైన కాలాల నెన్నింటి సూక్ష్మమై పోయినావో.

ఆసభ పూర్తిఅయినది. ఆనందరక్తినుల విరిసిఉన్నటువంటి మోముతో ఆనందమూర్తి కన్నుల నీళ్లను తుడిచేవారిని, కల్లి మూసి ఊగిపోతూఉన్నవారిని, శైలిశృంగ తప్పి ఏలదృశ్యలోకాలకో ప్రవహించిపోయిన ప్రాణరహితదేహులను పరికించినాడు.

వాళ్లమధ్య అందాలప్రోవై, బంగారుతీగయై, చెమరించు అమృతాధగోష్ఠయై, గీతావిష్టయైన త్రిభంగాకృతియై, గానలయాకృతార్థనిమిలితయై, నేపాలదేవ శ్వేతతారా దేవీవిగ్రహయై పదహారేళ్ళ బాలిక తెల్లని కేలకీపన్నుగిలా కనబడినది. ఆలమూయినై పే విస్తుపోతూ చూస్తూ ఆనందమూర్తి సర్వమూ మఱచిపోయినాడు. ఆతినిహృదయం తాళగతులు తప్పినది. ఆతనికోర్కెలు రాగమిశ్రమాలయినవి. ఆతినిబ్రతుకు శ్రుతికోసమై వెర్రిదానిలా తీగలు, గుళ్ళు, మీటలు నవరిస్తూనే ఉన్నది.

నాలుగు

ఆలోచనలతో నిండి, ఆలోచనలు లేని కలలతో ఆనందమూర్తి, నిడిదినరకూ ఏలాగో నడచినావు. దిండ్లు పరిచిన కృష్ణాజనముపై చదికిలంపడి నిట్టూర్పు పుచ్చినావు. నేవకుడు వల్లకిని దాల్చిన పేటిక తీసికొనివచ్చుట యెరుగవు. దీపాలనెలుగులు శెల్లనిగోడ లపై నీనీడను ఆడింపజేసినవి. దృష్టిలేని చూపులతో చూసితివి. అంతా నిశ్శబ్దము. గృహయజమాని స్నానానికి తమ్మని ప్రార్థించుట యెరుగవు. ఆ బాలికే ఎక్కడని ప్రత్యక్ష మవుతున్నది. నీవు ప్రేమతపస్వివి అయితివా?

ఏమహారాగము సృష్టించుకొంటున్నావో అని గృహయజమాని చప్పుడు లేని పదాలతో వెనకకు వెళ్లిపోయినాడు.

ఆనందమూర్తికడకు ఒకముదుసలి ఆబాలికను తీసుకొనివచ్చిన ట్టయినది. ఆనంద మూర్తి కంపించిపోయినాడు. బాలిక అర్పించు నమస్కారమును అందుకొనవు, ఋషివంటి ఆవృద్ధునకు నమస్కార మిడవు. నీవు నిలుచుండినావు. మీరు మువ్వరును అట్లనే నిలు చుండిపోయినారు. ఆబాలికమోము వివర్ణమగుచున్నది, సిగ్గుచేర క్రిమము తాల్చుచున్నది. గృహయజమాని వచ్చి, “స్వామీ! ఈలాగు వచ్చినారు. తమకుమార్తెతో ఈజురు ఎప్పుడు వేంచేసినారు?” అని ప్రశ్నిస్తే, ఓఆనందమూర్తి, అది కల కాదనుకొన్నావు. ఆ బాలిక నీవై పు చూస్తూనూ ఉన్నది, అవ్యక్తమధురమగు హాసంతో కన్నులు నేలవై పు వాలుస్తూనూ ఉన్నది.

గృహయజమాని మిమ్మల్నుందరినీ ఆసనాలపై అధివసంపచేసినాడు.

ఆవృద్ధుడు నీమొగమై, “బాబూ! ఇది నామనుమరాలు! మాకుటుంబము సంగీత కుటుంబం. ఈబాలికకు గానవిద్య పూర్తిగా నేర్పినాము. ఆమె సర్వకాలమూ స్వయంకృషి.

చేస్తూనే ఉంటుంది. ఆబాలికకు తగిన వరుడు నేటివరకున్నా మాకు గోచరింపలేదు. నాయనా, నీవు దివ్యపురుషునిలా ప్రత్యక్షమైనావు. నీకీర్తిలో జోగి నీ కీబాలికను సమర్పించి ధన్యుణ్ణువుదామని నాగ్రామాన్నుండి ఈనాటిసభకు వచ్చినాను. ఈబాలిక ఫిడేలువాద్యము నందు రాలు కరిగించు విమలగాంధర్వం వినిపించగల కళామూర్తి సుమా” అని మనవిచేసి కొన్నాడు.

ఆనందమూర్తి, నీమోము ప్రఫుల్లమైపోయింది. విద్యుల్లతలు ని స్సలమినట్లయింది. ఈవిచిత్రము సమ్మవచ్చునా? ఇది ఐంద్రజాలికమా?

ఐదు

ఆదంవతుల జీవితం మహానదిలోని పడవలా తేలిపోతూఉన్నది.

ఆనందమూర్తివీణ, ప్రేమబాల ‘వాయిలీన’ (ఫిడేలు), రెండుజంత్రాల సంగమములో అంతర్వాహినియై వారిరువురి ప్రేమయున్నా చేరిపోయింది.

ఒకళ్ళను మించిన అందం ఒకళ్ళది. ఒకళ్ళప్రేమను మించిన ప్రేమ ఒకళ్ళది.

వారిబ్రతుకు వేయితావుల పూతోట అయింది. వా రందులోని కోయిలలు.

ఆఱు

నాటికి నాటికి ప్రేమబాలకు భర్తపై అనురాగం ఎక్కువైపోయింది. ‘ఆతని స్వరూపం ఏదీవ్యమూర్తి కున్నదీ!’ అనుకొన్నది. ఒక్కనిమేషమైనా నాథుణ్ణి చూడలేక మనలేదు. ఎన్నిముహూర్తములైనా ఆతనిమోము తిలకిస్తూ ఆచందామృతములో సాక్కి పోతూఉండేది. ఏదేనివంకతో ఆతనిని స్పృశించేది. ఆతనిముంగురులు దిద్ది వరవశ అయి పోవునది. ఆతనిని చిరుగాలివలె చుట్టివేయునది. ఆతని వెడదఉరాన్ని తనమోము దాచుకొని వణకిపోవునది.

నానాటికి ఆనందమూర్తి! నీవత్ని గళనర్తితమగు మధురగాంధర్వమే నిన్ను మూలమంట కదల్చివేయునది. నీవీణలోని మహాస్వరప్రసారము నిన్ను యోగముద్రలో నిల్పి వేయునది. నీవత్ని నీపాటలోని యొకశ్రుతి యైనది.

ప్రేమబాలకు కాంతునిపై ప్రేమ విజృంభించినది. గానకళాభిరుచి నన్నగిల్లినది. ఆనందమూర్తికి ప్రణయినీవిలాసము చిటునవ్వుమాత్రము తెచ్చునది. ఆనాటి ప్రేమా విష్ణుడు కాడు.

ఏడు

ఆతని పాటకు, ఆతని తపస్సుకు ఆమె ప్రేమావేశము చిన్న అపశ్రుతి అయింది.

ఆమె ప్రణయరాగాలపనలో నాథుని గానయోగం దోషస్వర మైంది.

♦ ♦ ♦ ♦

ఆనందమూర్తి! వీణామతల్లికి నమస్కారంచేసి ఆమెను ధరించి నాదప్రవాహం కల్పించుకొని విచిత్రాలైన కృతులు, తానంపోకడలు, లయవిజ్ఞానం స్వనింపచేస్తూ మైమరచిపోతూ ఉంటే, దివ్యసుందరగాత్ర అయిన నీ ప్రేమబాల హృదయం కంటక వృక్షాన్ని కొట్టుకున్నట్లయ్యేది.

ఆ దినాల్లో నీ చూపులకు ప్రేమబాల అదృశ్య! ఆమె ప్రేమపూజ నీకు వేషిగాళ్ళు! ఆమె కాగిలింతలు ఇనుపసంకెళ్ళు! పరీమళ చుంబనము నాభీపుష్పమధురము.

♦ ♦ ♦ ♦

“ప్రేమబాలను అనిమేషుడవై చూస్తూ ప్రవహించిపోయిన మధురాలిమధురములగు సంధ్యలు, చంద్రికాయామినులు, నక్షత్రప్రకాశాలు, సౌరభదినాలు మాయమైపోయాయే! ఆనాటి ఆనందమూర్తివేనా? నాథా, నాలో ఏమిలోపము వచ్చింది? నా దివ్యసౌందర్యము కలమాత్రమై ఆరతికర్పూరంలా హరించి పోయిందా? నీ దృఢపరిష్కరిగఱోలికల్లో దెస లంటానే ప్రభూ!”

ఎనిమిది

ఆనందమూర్తి! నీహృదయావేదన విచిత్రమైంది. బాలికల గానకళాభ్యాసం భర్తల కొరకా? నీ జీవితానికి అణువు అణువునా గాంధర్వం నిలవుతా ననుకొన్నావు. గాన మూర్తితో కలిసిపోయి ఐక్యమైపోతుంది నీబ్రతుకు, త్రివేణి సంగమంలా, అనుకున్నావు. ప్రేమబాల మూఱోప్రవాహం అనిన్నీ. తన గానతపస్సులో సంపూర్ణయోగం లేదా? గానయొక్క వేరుస్వరూపం అనుకున్న ప్రియకాంత, అత్తరువు రాచిన బంగారుకమలం మాత్రమేనా? లేక ఆమెచు తనసంగీతంలో లయింపచేసుకొనే శక్తి తనకు నశించి పోయిందా?

ఆమె అందము చూసి నువ్వు లజ్జిస్తున్నా వేమి? ఆమె పన్నీరు పోసిన వేడినీటిలో సువాసనద్రవ్యాల పిండి నలుగు పెట్టికొని, తళుక్కుమనే నగలు పూవులు చీర ధరించి, చిత్రకారుణీకవికీ భావాని కందని అందంతో వస్తే, ను వ్వలా పెడమొగం బెడతావు. శుకుడవా? ఋష్యశృంగుడవా? రసంలేని విద్వత్తవా?

వివాహమై రెండుసంవత్సరాలు కాలేదు. ప్రేమరసవాహినిలో ఆ దంపతులు ఇంకా సంపూర్ణస్నాతులు కాలే. ఇంతలో ప్రణయభంగము శూర్పణఖలా వచ్చి పడింది.

ప్రేయసిని తీసుకు వెళ్లకుండానే ఆనందుడు సభలకు వెళ్తున్నాడు. సభలో జరిగిన విచిత్రాలు ఆమెకు చెప్పడు. కొత్తరాగాలూ, పాటలూ వినిపింపడు. అసలు నెలకు రెండురోజులన్నా ఇంటిదగ్గర ఉండడు.

ప్రేమబాల విషాదబాల అయిపోయింది. ఆమె హృదయంలో అపశ్రుతినాదాలు వకదాన్ని వకటి తరుముకువస్తూవున్నవి. దొడ్డిలో గోపాలకుని కిష్టమృపదం, బంగారు పిచికల కలకలస్వనము, వీధిలో ముప్పివాండ్ర తందానపాట, భర్తగారి ఉత్కృష్టమైన వీణా గానం అన్నీ ఆమె జీవితానికి పెళ్ళపెళ్ళారాట్టాలయి, ఉరుముల ధ్వనులయి, కంపించి వేసేవి. అందాలప్రోగయిన ఆప్రేమబాల యీనాడు వడిలి, కవిలిపోయిన పువ్వులా అయి పోయింది. వంటలక్క పచనరహస్యాలలో ప్రత్యక్షంచేసే రుచులు ప్రేమబాల నోటికి విషా లయిపోయినవి.

తొమ్మిది

ఓ ఆనందమూర్తి! ను వ్యా వెన్నెలలో వీణను ధరించి ఆ వసంతకాల వనసౌభాగ్యాన్ని స్వరాలల్లోకి మార్చావు. వెన్నెలే రాగ మయింది. ఆకుల కలకలలు లయ లయ్యాయి. అత్యద్భుతమైనటువంటిన్ని, పరీమళపూరితమయినటువంటిన్ని ఒక కొత్త రాగము ఆరోజున సృజించావు. రాగాలూపన ప్రవహింపజేశావు. హృదయ కంఠ శిరఃప్రదేశ జనితాలయిన మూడుస్థాయిలూ “స్వతో రంజయతి శ్రోతం స్వరమి త్యభిధీయతే” అన్నట్లు రసస్వరూపాలయిన స్వరాల నన్నీ నిలుపుకున్నావు. ఆరాగము మహాఋషి వెంకటమఱి రచించిన డెబ్బదిరెండు మేళాలల్లో శుద్ధధైవతాన్ని ఆధారంచేసుకున్న ఎనిమిదవస్థానంలోనిది అయిఉన్నది. ఆరాగం గ్రహ, అంశ, మంద్ర, తార, న్యూన, అపన్యూన, సన్యూన, విన్యూన, బహుత్వ, అల్పత్వము లనే పదిలక్షణాలను కలిగిఉంది. ఆరాగం పూర్వమేళంలోని ఇందుచక్రంలోనిది. ఆరాగం దేశీయ ఔత్తరాహ సాంప్రదాయాల కలయికలోనిది.

ఆ రాగాలూపన ప్రథమాన్ని ఆక్షిప్తిక మైంది. ఆనందమూర్తి, రాగవర్ధని చేసినావు. ఆరోహణమై, అవరోహణమై తానంలోకి దిగినావు. వేయిచంద్రు లొక్కసారి పుష్పాలల్లే విరిసిన ట్లయింది. పల్లవి ప్రారంభించి కీర్తనలోకి విజృంభించావు. ఆరాగము ‘వసంతచంద్రిక’ అని పేరు పెట్టుకొన్నావు. అహ! ఆగానము పరమమాయాసౌందర్య పూరితం అయిపోయింది.

ఉదయాన్నే ప్రాణప్రియుడు తన్ను పలకరించిన పలుకులో, హాస్యరసపూరితమైన సర్మభాషణలో వేయిఅర్థాలు గ్రహించుకొని ప్రేమబాల ఉలిక్కిపడినది. ఆమెను మధుర

తరంగాలు ముంచివేసినవి. ఆమె హృదయంలో వెన్నెలలు పిండి ఆరబోసినవి. ఆ సాయంత్రం పన్నీట బలకమాడింది. కలలూరు చీనాంబరము ధరించినది. ఒకటి రెండు ముద్దుగులుకు నగలతో గంభీరంగా అలంకరించుకున్నది. మల్లెపూలు జడవేసుకున్నది. నెత్తిపై కనకాంబరాలు జరీసూత్రంతో కట్టి, అర్ధచంద్రిక అలంకరించుకున్నది. ఆరాత్రి దీపాలవెలుగుల్లో ఆమె దివ్యసౌందర్యరాశి, ప్రేమతేజస్విని.

తోటలోకి కిటికీలు తెరచిఉన్న వాళ్ల శయనమందిరము శ్రీ శుకులవారి హృదయంకూడా కరిగించివేసేటట్లు ప్రేమబాల అలంకరించింది.

కిటికీలోంచి వెన్నెట్లో నన్నజాజి, గులాబి, మల్లె, తీగెనుపెంగ పొదలమధ్య ఉన్న శిలావేదికపైన కృష్ణాజనం పరచుకుని తన్మయుడయి వీణ పాడుకుంటూఉన్న భర్తను చూచింది, నెమ్మదిగా దొడ్డిగుమ్మంమెట్లు దిగి, నాథు డున్న శిలావేదికదగ్గరకు పోయి, ప్రేమబాల భర్తప్రక్కనే కూర్చున్నది.

ప డి

ఆ పవిత్రనిశాఘటికల్లో ఆవీణ దివ్యస్వనాలు విరజల్లివేసింది. ఆనందమూర్తి ప్రేమ బాలకూడా అట్టి మహాఅద్భుతమయిన బాణి, గంభీరత, మాధుర్యాతి మాధుర్యము ఎన్నడూ చూరగొనియుండలేదు. నిమేషాలు గడియ లయ్యాయి, యామ మయింది. తుంటుర, నారద, శారదాదేవుల వీణలను అపశ్రుతి భూయిష్ఠాలని అనిపించేటట్లు విజృంభించిపోతూంది.

ఇంతలో ఆవీణ ప్రేమబాలకు ఒక యక్షణీలా తోచింది. ప్రేమబాలను హేళన చేస్తూ ఆ విచిత్రగానంలో విజృంభించిపోతూఉన్న ట్లయినది. భర్త యీలోకములో లేడు. ఏ గాంధర్వలోకంలోనో! “ప్రేమకన్న ఉత్కృష్టమైన గాంధర్వము వేయిరెట్లు ఎక్కువ; ఓయి వెరిబాలికా, యిక్కడనుంచి శీఘ్రంగా నీ పడకటింటిలోకి పో! యీ గానకళాపుంజము నాపతి సుమా! నువ్వు నారాజుకూ నాకూ అడ్డంవచ్చేటట్లు చేశావు కాని నేను నీఆటలు సాగనివ్వలేదు. నీ ఫిడేలుపాట మంత్రంచేసి నా యీ నాథుణ్ణి దూరం చేస్తానని అనుకున్నావా!” అని ఆవీణ ఆ మంత్రగానంలోనే పలికినట్లు అయింది.

ప్రేమబాలకు చెమటలు పట్టినవి. ఆమె గజగజ వణికిపోయింది. ఏలా లేచి నడిచి వెళ్లిందో! శయనగృహందాకానై నా వెళ్లలేదు. “ప్రభూ, యింతేనా” అంటూ కనకాంబరం మొక్కలవద్ద గుభాలున పడి మూర్ఛపోయింది.

ఆనందమూర్తి! నీ గానతపస్సు పూర్తిఅయినది. ఆ ఆనందముయొక్క పులకలు

నీ మనస్సులో చిరుకెరటాలు కాగా నువ్వు గంధర్వయువరాజులా లేచినావు. నీ హృదయం ఆ యీనాటి నూత్నరాగము, కృతి, తాళము పాడుకుంటూవుండగా, ఆ ధ్యానములో ఏలా చేరావో నీ పడకగది. దారిలో పడివున్న ప్రేమబాల నీకు కనబడలేదు. పల్లంకముపై పత్ని లేదన్న భావమే నీకు కలగలేదు. ఘోరబ్రహ్మచారిలా, సరస మెరగని పరమ మూర్ఖునిలా, ప్రణయంలో పులకరించిపోని బాలకునిలా శయనగృహం అందం కనిపెట్టక, అగరుధూపాలు ఆనందించిపోక, శయనమందిరం నింపివేసిన వివిధపుష్పపరిమళాలల్లో ఓలాడిపోక, శిల్పహృదయ అయిన నీభార్య అలంకరించిన శయనమందిరంయొక్క తల్పం యొక్క సౌందర్యవిన్యాసాలల్లో తోగిపోక, లంబభుజుడులా మంచంమీద పడుకుని నిద్ర పోయినావు. సంగీతము జీవితాన్ని కర్కశంచేస్తుందా?

ఇంతలో ప్రేమబాలపై ఒక చిరువెన్నెల చెలికత్తెలా వ్రాలి, శీతలోపచారాలు చేసి ఆమెను మృదుహస్తాలతో స్పృశిస్తూ మూర్ఛలోనుంచి లేపింది. ప్రేమబాలకు లోకమంతా యింకా చీకటిగానే ఉంది. కళ్లు నులుముకుంటూ ఏల అక్కడ పడివున్నదో, శయనమందిరంలో ఎందుకు లేదో? ఆమెకు అర్థంకాకుండానే తూలుతూ పడకగదిలోకి వెళ్లింది. ఆ దీపాలవెలుతురులో భర్త గుర్రుపెట్టి నిదురపోవటం వినీ చూచీ గబుక్కున సంపూర్ణజ్ఞానం కలుగగా తెల్లబోయి చూచింది. భర్త ఎప్పుడూ గుఱ్ఱుపెట్టలేదు. ఆమెకు అప్పుడు భర్తయొక్క హృదయం ప్రేమరహితమైన మరుభూమిలా తోచింది.

దివ్యాంగనా అనుకున్న వల్లకీబాల తనకీ నాధునికీ తెగతెంపులు కలగజేయడానికి జన్మించిన రాక్షసి అని తా నెప్పుడూ అనుకోలేదే! నాధుని చేరవచ్చి రెండేండ్లు కాలేదు, ప్రణయస్వరూపమైన వీణామతల్లి పరమశత్రు వయిందా? ఓ వీణాదేవి! నీ కేమిఅపకారం చేసిందమ్మా? తన పతిని నిన్ను ప్రేమించ వద్దన్నదా? నీన్నేహంలో తన్మయుణ్ణి కావ ద్దన్నదా? కళాస్రప్త ల్లేరా? వాళ్ల హృదయాలల్లో నివసిస్తూఉన్న ప్రాణకాంతల్ని మర చారా? నీకు దయ లేదు. నీ హృదయం వట్టిగాలి. నీ బ్రతుకు కర్రమొద్దు. నువ్వు తన నాధుణ్ణి లోహపాశాలు వేసి బంధించావు. నువ్వు మామూలువీణపు కావు! నువ్వు రాక్ష సివి!! పెనుభూతంలా తన కుటుంబములో ఆవిర్భవించావు. ఈరోజుతో నీజీవితం సమాప్తి!!

పడకొండు

ప్రేమబాల మహాగ్రబాల అయినది, ఆమె కన్నులు విస్ఫులింగాలు రాల్చినవి. ఆమె కాత్యాయని, మహాకాళీమూర్తి! భయంకర చండిమాత రెండు అంగలలో సంగీత మందిరాన్ని చేరుకుంది. పూజావీథంమీద వల్లకీపేటిక తెరిచింది. ఆవీణను మోటుగా

యీవలకు లాగింది. ఆవీణాబాల గజగజ లాడిపోయింది. ప్రేమబాల తీగెలన్ని ముక్కలు ముక్కలుగా తెరిచివేసింది, మీటలు పూడబెరికింది. గుల్లూ, తంత్రీవీరమూ దూరముగా విసిరివేసింది. తుంబీఫలము లాగివేసింది. సింహముఖము చితకగొట్టటానికి సిద్ధంపడుతూ ఉండగా, వక్కపరుగున ఆనందమూర్తి “ఆ! ఆ!” అనుకుంటూ వచ్చిపడ్డాడు.

మయిమరచి నిద్రపోతూవున్న ఆనందమూర్తికి చటుక్కున ఓకల వచ్చింది. ఒక మహాశక్తి భయంకరంగా తన్ను తరుముకువస్తూ, “ఓయీ! నీవు నామీద భక్తి మానేశావు. ఇందుకు అంతా నీవీణే కారణం!” అని అంటూ తనవీణను ఆతని చేతుల్లోంచి లాగి ముక్కలుచేయడానికి ప్రారంభించిందట! ఆనందమూర్తికి గుండె దడదడమంటూ చెమటలు పడుతూఉండగా తటాలున మెలకువ వచ్చింది. “అమ్మయ్యో!” అంటూ శయనమందిరం చేరుకున్నాడు.

ఓ ఆనందమూర్తి! మహాగ్రమూర్తి అయిన భార్యను చూచి నవ్విపోయావు. ఆమెచేతులో రూపం మారిపోతూవున్న నీ అనుంగువల్లకిని చూచి కెవ్వన ఆర్చి ఆవీణ మీద మూర్ఛపోయావు.

ప్రేమబాలకు స్మృతి తెలిసింది. తాను చేసిన పని చూసుకుంది. మూర్ఛలో మునిగిఉన్న భర్తను చూసింది. భర్త అల్లా పడిఉన్నా జేమి? అయ్యో, వారికి ఆపత్తు కలగలేదు కదా? పరమశివా, ఏమి టీ ఘోరం! ఆవీణ తానేనా పాడుచేసింది? నిజమా? నిజమా? భర్తను తనబిల్లోకి చేర్చుకుంది. ఆతని తలను తనహృదయాని కద్దుకుంది. ఆయన మోమున పెదవులతో స్పృశించింది. ఆమె లోచనాలచలాల్లోంచి జలజల బిందు ప్రవాహము వెచ్చగా నాగుని తలపై, మోముపై పడి, తడిపివేస్తూ ఆనందమూర్తికి మెలకువ తెప్పించినది.

పన్నెండు

ఆనందమూర్తి కళ్లు తెరవగా ప్రేమపూరితమై, ప్రేమచే విషాదమేఘావృతమై, కోలయై, లలితరేఖాపూర్ణమై, బంగారువెన్నలా స్వీన్నమై, వివర్ణమై, ముంగురులు ఆవరించినదియై, విషాదంలోకూడా వింత సౌందర్యయుతమైన ప్రేమబాల తన ప్రేయసియొక్క మోము ప్రత్యక్షమైంది. ఆతని గుండె పరమకరుణచే దడదడలాడినది. ప్రేమబాల, ఏ నాడు తనకూ తనప్రజ్ఞకూ అడ్డంవచ్చింది? ఏనాడు తనవిద్యను ప్రోత్సహింపలేదు! ఆమె తనజీవితప్రవాహంలో వేరొక శైవాలినీ బాలలా సంగమించినప్పటినుంచీ, తన కళాచాతుర్యం వేయిరేట్లు వృద్ధికాలేదా? ఎందుకూ తనకూ తనప్రేమమూర్తికి ఈలాంటి హృదయ భేదము వచ్చింది? స్వయాంపవతీ, మువ్వ నిర్మించిన వీణ పరమసాధ్వీమతల్లి, దివ్యాంగన.

ఆమెకు హృదయంలో ప్రేమ తప్ప ఇంకేమి ఉంటుంది? ఈ విషాదనాటకం అంతా తమ మనస్సుల్లో జన్మించిందేనా?

ఆతని హృదయంలోని ప్రేమ మహాప్రవాహం, ఉప్పెనలా వచ్చిపడింది. చటుక్కున ఆనందమూర్తి, ప్రేమబాల ఒళ్లోంచి నువ్వు లేచినావు. ఆమెను నిండుతమిమై నీ హృదయాని కదుముకొన్నావు. అశ్రుపూరితనయనాల్ని, చెదిరిన ముంగురులతో నిండిపోయిన మోమును, కలిగిపోయిన పువ్వులతో గజిబిజి అయిన పొంకమైన శిరాన్ని చుంబించినావు. ఆమె సుళ్లుతిరుగు చెక్కిళ్లు, చిరుగడ్డము, తేనెలూరు పెదవులు ముద్దుకొన్నావు.

ప్రేమబాల ఆశ్చర్యచకిత, ఆనందమయి యైపోయింది. ఆమె కన్నుల్లో, ఫాలంలో, కేశసాభాగ్యంలో, చెక్కిళ్లలో, గడ్డంలో, పెదవుల్లో, విచిత్రకాంతులు అలమినవి.

ఇరువురూ వల్లకిబాలను నూత్నతంత్రులతో అలంకరించినారు. అన్నీ సవరించినారు, యథాప్రకారం వీణామతల్లి పరమగాంధర్వమూర్తి యైపోయింది.

నాధునికడ నేర్చుకున్న ఆనాటి విద్వత్తతో ప్రేమబాలవీణను మీటింది. ఆవీణ

“చైతన్యం సర్వభూతానాం వివృతిం జగదాత్మనాం
నాదబ్రహ్మ తదానందం అద్వితీయం”

అయింది.

ఆమువ్వరూ ఒకళ్లలో ఒకళ్లయినారు.

దొంగతనం

కొంపెల్ల సూర్యారావు

సోమప్పతాత ఒకనాడు తెల్లారగట్టే పొల మెల్లి చూసేసరికి ముసు గేసుకుని ఎవడో వంకాయలు కోస్తున్నాడు.

“ఎవడూ నాతోటలో వంకాయలు కోసేవాడూ?” అని గట్టిగా కేకేసేడు సోమప్ప తాత.

ఆ కోసినవంకాయ లన్నీ అక్కడే దిమ్మరించి పారిపోతున్నాడు వీరిగాడు.

సోమప్పతాత “అగరా, ఆకాయలు పట్టుకు పోరా” అని కేకలేస్తే వా డక్కడ లేడు. అవన్నీ మూటకట్టి వీరిగాడింటి కెళ్లేడు తాత.

“ఒరే వీరిగా! ఈకాయలు పుచ్చుకోరా, నే నేమీ అసలు” అన్నాడు. ఎందు కొస్తాడు వాడు?

తాత అందరితోటీ “చూశారా! ఎంతో ఆశపడి తిందామని కోసినవాడు ‘ఈకాయలు తీసుకోరా’ అంటే తీసుకోకండా వున్నాడు. వా డీ కూర్చోండుకు తినీవరకూ నేను స్నానానికి వెళ్ల”నని కూచున్నాడు.

ఎల్లా అయితే నేమి వీరిగాణ్ణి బతిమాలి కాయ లిచ్చి తాతగార్ని బతిమాలి స్నానానికి పంపేసరికి తాతలు దిగొచ్చేరు.

ఈసంగతి ఊరంతా తెలిసింది.

‘వీరిగాడు దొంగ’ అంటే ‘వీరిగాడు దొంగ’ అన్నారు. మర్నాటినుంచి ఊళ్లో అన్నీ పోవడం మొదలైతేయి.

కొట్టుకున్న అటుకులు దగ్గర్నించీ, దాచుకున్న మినపసున్ని దగ్గర్నించీ పోడమే.

ఓనా ఊో అత్తగారు కోడలు దొంగతనంగా మినపసున్నివుండ మింగుతోంటే పట్టు కుంది. పెద్ద కజ్జా అయింది. కాని అంతా అన్నారు: అది పెద్ద దొంగతనం అని చెప్పడానికి వీలేదు. తినడానికి తీసుకుందేమో ఒకవుండ, అందరిళ్లల్లోనూ పోయీ వన్నీ ఆ అమ్మాయే తీసుకు తింటోందా? ఇంటికొడ లయేక ఇంటో వస్తువ తిండానికి ఆమాత్రం స్వతంత్రం లేదూ?” అన్నారు.

ఆరోజు మొదలుకొని తినుబండా లేమున్నా కోడళ్లు తీసుకు తినీవారు. వెండి, ఇత్తడి సామాను లేం పోయినా వీరిగాడు తీసే డనీవారు.

“వీరిగాణ్ణి పట్టుకుంటేనే కాని దొంగతనా లాగవు” అన్నా డొకడు. ఆపశంగా “వీరిగాణ్ణి పట్టుకుంటేనే కాని దొంగతనా లాగవు” అన్నా రంతాను.

“వెంకయ్యగారితో ఆలోచిస్తే మంచిది” అన్నా డొకడు. “వెంకయ్యగారితో ఆలోచిస్తే మంచిది” అన్నా రంతాను. తక్షణం వీరిగాణ్ణి పట్టుకునేప్రయత్నం విషయం వెంకయ్యగారితో ఆలోచించడానికి వెళ్లారు కొంతమంది.

“వెంకయ్యగారూ !” అన్నారు.

“ఏం గావాలి” అన్నాడు వెంకయ్యగారు.

ఇల్లా ఇల్లాటి సంగ తన్నారు.

“వెంకయ్యగారూ ! వీడి పొగ రడిచేమార్గం చూడాలండీ, విదిలిపెడితే వీడు మనిషి కాదూ !” అన్నారు.

“అదెంత పని ! వెధవకి కఠినపరకం వెయించి పారెయ్యొచ్చు. మీరు నే చెప్పినట్టు సాక్ష్య మిద్దురూ మీ కెందుకు, మూడు నిమషాలూ !” అన్నాడు వెంకయ్య.

“అల్లాగే, చెయ్యండి వెంకయ్యగారూ, మీ రేం జేసినా సరే” అన్నారు.

“వినం డయితే—రాత్రికి రాత్రి నా యింట్లో గడ్డిమే పెత్తుకు పోయేదని పోలీసు రిపోర్టు పారేస్తున్నాను. సాయంత్రాని కల్లా వాణ్ణి పట్టుకుపోతారు—మీ రంతా సాక్ష్యం పలకం డంతే” అన్నాడు.

“ఒకటి కాదండీ, రెండో మూడో అని పెడితే ఇంకా ఘాటుగా వుంటుందేమో ?” అన్నాడు సుబ్బయ్య కాబోను.

పెద్ద న్నన్నాడు: “అబ్బే చాలు. ‘రెం డెల్లా పట్టి కెళ్ళేమ ఒక్క పీనుగ ?’ అని అడగరూ—పదిమంది నమ్మదూ మాటంటే ?” అన్నాడు.

“కాదు పెద్దన్నా ! అదే బాగుంది. ఎం చేతంటే రెం డున్నాక ఒకటి పట్టికెళ్లి ఇంకో టట్టే పెడతాడా, దొంగయేక ! ఎల్లాగో సాయం పట్టేస్తాడు గాని !” అన్నాడు వెంకయ్య.

“పెద్దన్నా ! ను వూరికే తెలిసినట్టు మాట్లాడకు” అన్నా రంతాను.

పోలీసా ల్లోచ్చేరు. వీరిగాణ్ణి పట్టేరు.

“నిజం చెప్ప వెధవా” అన్నారు.

“నేను గడ్డేం జేసుకోను. నాకేం దూడా, దుడికా ? బాబయ్యా—ఎక్కడ దాచు కుంటాను పోనీ మీరే శి త్తగించండి !” అన్నాడు.

“గడ్డేం జేసుకుంటా వేం! మరెందుకు తెచ్చేవురా? మరెందు కెత్తుకొచ్చేవు? తింబామని తెచ్చేవురా? పొడవండి వెధవని” అన్నాడు వెంకయ్య.

“నా డిల్లంతా చూస్తే ఒక్క పరకేనా లేదు, వాణ్ణి ఏమని పట్టుకోం” అని కాస్త తటపటాయించేరు పోలీసు.

“నేనో మా టంటానూ! దొంగతనం చేసిన వస్తువ ఎవడేనా కనపడి లా దాచు కుంటా ట్టండి?” అన్నాడు వెంకయ్య.

“ఆ మాట నిజమే. వీడే దొంగ” అన్నా రంతా.

♦ ♦ ♦ ♦

మర్నాడు.

మెల్లిగా ఎవడో ఊదేడు అసలు సంగతి. దానితో పోలీసు చక్కాబిచ్చేరు.

‘ఏం చెప్పా మళ్లీ వొచ్చేరా!’ అని ఏభైమంది చేరేరు. వెంకయ్య ఇల్లంతా పరీక్షగా చూస్తున్నారు పోలీసు.

‘ఇదేదో వుంది’ అని సగంమంది జారిపోయేరు.

“పెరడే లేదు ఆట్టేను, ఎక్కడేనేవయ్యా నువ్వు గడ్డిమేట్లూ?” అన్నారు పోలీసు వెంకయ్యని.

“వెయ్యందే వేసే నంటానుటండి? ఆపెరడు చాలదూ? అక్కడే వేసేను. మీ రెవరైనా అడగొచ్చు కావలిస్తేనూ—అదేమిటండోయ్!” అని సమాధానం చెప్పేడు వెంకయ్య.

ఊళ్ళోవాళ్ళు పాతికమందీ ఊరుకున్నా రిటూ అటూ చూస్తూను.

“అయినా—నీకు దూడా దుట్రా లేదుటే! నువ్వు గడ్డెందుకోసం కొన్నావు?” అని గట్టిగా చూసేరు పోలీసు.

ఊళ్ళోవాళ్ళల్లో కొంచెం ఇంచుమించు వదిపేడుగురికి వస్తుండి వెళ్ళిపోయేరు.

“ఏమీ లేకపోతే నేను తినడానికి టండి గడ్డి? మా పెత్తల్లిగారి వాళ్ళకి లేవూ? వాళ్ళకోసం కొన్నాను—కొని మూడురోజు లవ లేదు. మీరు కావలిస్తే కనుక్కొండి ఎవరైనా!” అన్నాడు వెంకయ్య.

పక్కని నించున్న వాళ్ళలో ఒకడు ఇంకోడితోటి, “ఔను. శీతమ్మగారికి ఇయనేగా
.....” అని సణిగేడు.

“ఎమో ఎదో ఒకటి మని కెందు కూరుకుందూ” అన్నాడు ఆ ఇంకోడు ఆ ఒకడితో.
“మధ్యన వీళ్ళ కెందుకూ—ఊరుకోక” అనుకుంటూ కడంవాళ్ళు చక్కాపోయేరు.
“భోజనానికి పోదాం” అన్నాడు ఆ రెండోవాడు గట్టిగా.

“భోజనానికి పోదాం” అన్నాడు ఆ మొదటివాడు ఇంకొంచెం గట్టిగా.

మెల్లిగా నాలు గడుగులు జారేరు. గబుక్కున ఆక లెక్కువై కాబోసు గబాగబా
నాలుగడుగు లేసి సందు మళ్ళేరు. తరవాత వాల్లిప్టం. ఇంక వెంకయ్య, పోలీసాళ్ళు
మాత్రం వున్నారు. ఇంతట్లో మునసబుగారు చక్కా వొచ్చేరు.

“సరే! మీ పెత్తల్లిగా రిలైక్కడయ్యా?” అన్నారు వెంకయ్యని పోలీసు.

మునసబుగారు అడ్డమొచ్చి: “ఇదంతా ఎల్లా వున్నా ఊళ్ళో అన్నీ పోవడమేనండి
ఈ మధ్య. ఈయనకి పెరడు లేదే అనుకోండి. గడ్డిమేట్లు వేసేడు—వెయ్యలేదు. ఒకవేళ
పెర డుండి గడ్డిమేట్లు వేసిననాడు కూడా వాడు ఎత్తుకు పోయావాడే. అందులో ఏమీ
సందేహం లేదు. వా డంతటివాడు మాత్రం అవును” అన్నాడు.

ఆ పళంగా ఓ పదిమంది పోగడి “ఆ మాట మాత్రం నిజం” అన్నారు.

పోలీసు “సరే. పదిరూపాయి లియ్యండి. లేకపోతే కేసు మీ మీదకి తిరుగు
తుంది” అని డబాయించేరు వెంకయ్యని.

పదిమందీ అటు చూసేరు.

వెంకయ్య:—“నా కేం పట్టింది! మధ్యన! ఊళ్ళోవా శృంగారీ చందావే సిచ్చుకో
మనండి కావలిస్తే!”

“తెలివైన వాడివే!” అని చక్కా పోయేరు పదిమందీ.

ముక్తి : ప్రేమ

మంగిపూడి పురుషోత్తమశర్మ

ముక్తిపేరిట నీయందలి జీవచైతన్యమును హత్య చేయకుము.

యోగేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణుడే జీవనమును పూర్ణముగా ప్రేమించెను, అవలంబించెను.

శ్రీకృష్ణుని జీవనసారము క్రిడ—జగత్క్రిడ; అంతే కాని, అగాధము, అచింత్యము, పరమైకాంతికము నై సర్వవికాసదమనమగు 'అచలభావము' కాదు.

ఆ యఖండరసమూర్తి తనయందలి యనంతరసములతో, అనంతభావములతో గావించు నిత్యక్రిడయే రాసలీల.

విశ్వరంగమందు ఆ జగదేక నటునితో చేయిచేయి కలిపి, అడుగులో అడుగు వేయు నర్తకబృందమే ధన్యము. ఏమన, జీవితముయొక్క పూర్ణానందము వారిది, పూర్ణ ఫలము వారిది.

శ్రీకృష్ణుడు జననమాదిగా చంపిన యసురగణమంతయు ఎవ్వరని ప్రశ్నించుకోగా మానవుని యందలి ప్రేమ—ముక్తి స్వరూపుడగు భగవానుని వికాసము నరికట్టు వివిధ తమశ్శక్తులే యని జవాబు వచ్చినది.

శ్రీకృష్ణుడు అనేకాసురసంహారమును జేసి మానవకోటికి మార్గరక్షకు డైనాడు. అయితే ఆతడు సంహరించిన యసురులలో కెల్ల సూక్ష్మరూపుడు, మాయావి, బలీయుడు—ధర్మాసురుడు లేక శాస్త్రాసురుడు.

ఈ ధర్మాసురుని జన్మనివాసములు అహంకార రాజ్యమునందు; ఈ శాస్త్రాసురుని విచార విహారములు అజ్ఞానరాజ్యమందు.

ఈ యసురుడు సర్వదా అప్రాకృతమగు పరిశుద్ధవేషమున గోచరించుచు తన విశిష్టస్వరూప ప్రభావ మాత్రమున మానవహృదయముపై కానరాని యమితాధికారమును గడించి దానిని వశంపదము కావించుకొనును.

ఈ యసురుడు తన 'ఆస్తిక దుస్తులతో' పరమేశ్వరుని జండా చేబూని ఆయన సత్యశక్తులతోనే ముష్కరముగా పోరాడును.

ఈ యసురుడు పరమేశ్వరుని యుత్తమసింహాసనమునే యాక్రమించుకొని, తానే మోక్షనాథుడుగను, ముక్తిప్రదాతగను ప్రకటించుకొని, విశ్వాసము కల్పించి, తన ధర్మ

ముక్తి : ప్రేమ

వాగురలచే ముక్తికై పరితపించు మానవహృదయమును మఱింత నిబద్ధముగా జేయును.

ఈ ధర్మబ్రహ్మ తన కల్పనా ప్రభావముచే మొదట సత్యభ్రాంతి జనకములగు స్వాప్నికస్వర్గములను నిర్మించి అందు మానవాత్మకు సంతృప్తి నొడగూర్చి, క్రమముగా దాని చుట్టును దుర్భేద్యమగు అచలాయతనమును నిర్మించును.

ఈ అచలాయతనముయొక్క యిసుపద్వారముపై పెద్ద సువర్ణాక్షరములతో 'ముక్తిమందిర' మని చెక్కబడి యుండును; కాని యీ పాపాణగృహమున భగవానుని సత్యము కి ప్రకాశ మెక్కడ?

ఓ ముక్త్యన్వేషీ! జాగ్రత్త! నీ మోక్షాసక్తిచే, మోక్షాతురతచే నీయాత్మచుట్టును చైతన్య శోభా విలసితమగు ముక్తిసాధమును రచించుటకు మారుగ, తుదకు నిర్జీవపాపాణ కుహరమును—శ్మశానస్థమగు గోరీని, నిర్మించి అందు నీవే పూడిపోగలవు.

మోక్షేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణు డందుకే సాధకమండలికి ఈ ధర్మాసుర రాజ్యమునుండి తప్పించుకొన్న గాని అసలు ముక్తి లేదని బహువిధములుగా నిదర్శించి చాటినాడు.

చూడుడు, ఎవరు ధన్యు లైరి? ధర్మాసురుని నిరంతరోపాసనమున అంధులై, సాక్షాత్ యజ్ఞేశ్వరునికే నియమభంగభయమున అన్నభిక్షమును తిరస్కరించిన యజ్ఞదీక్షితులగు మహాబ్రాహ్మణులా? లేక ఏ ధర్మము, ఏ కర్మము నెఱుగక, ఏ మహావిధి నిషేధముల నభ్యసించక తమ సహజసరళ హృదయకుసుమముల భగవానుని కర్పించి యాతని తమ మృష్టప్రేమాన్నముచే సంతృప్తుని గావించిన పామర బ్రాహ్మణపత్నులా?

శ్రీకృష్ణభగవాను డీయర్థమునే పండితులకొర కిట్లు ప్రవచించియున్నాడు:—“సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ.”

ఏమనగా, ఆయనతోన్నతుని అందుకోగల 'ధర్మనిచ్చెనను' తయారుచేయగల బ్రహ్మ యింకను పుట్టవలసియే యున్నాడు.

ముక్తిస్వరూపుడగు భగవానునికి మూర్తికల్పన చేయుటకై చిరతపోమగ్నమైన భారతవర్షము తుదకు తన యన్వేషణయొక్క పూర్ణఫలముగ సంతృప్తి చెంది లోకమునకు సమర్పించినది నిరంజన నిర్గుణబ్రహ్మమును గాదు, నిర్వాణాధిష్ఠితమగు ధ్యానిబుద్ధ మూర్తిని గాదు, శ్మశానవాసియగు జటాశంకరుని గాదు, నిత్యక్రీడాభిరాముడగు బాలగోపాలుని.

ముక్తియొక్క ముఖ్యలక్షణము క్రీడ; క్రీడ బాల్యముయొక్క తావి; అందుచే ముక్తి, క్రీడ, బాల్యము—ఈ మూడును ఏకవస్తువుయొక్క పర్యాయవాచకములు.

రసో వై సః. అదియే రసము; అదియే ప్రేమ; అదియే శ్రీకృష్ణుడు.

భారతరసగర్భమును అమృత పిపాసువులగు దివ్యులు చిరకాలము చిలికి చిలికి తీసి ఘనీభ వింపజేసిన 'రసగోలా' శ్రీకృష్ణుడు.

శ్రీకృష్ణుడు భారతవర్షముయొక్క హృదయము; భారతపన్నుయొక్క పూర్ణాంశము; భారతజగత్తుయొక్క భాగ్యసర్వస్వము.

విశ్వదేవతావలయమునకు శ్రీకృష్ణుడు కేంద్రబిందుస్థానము.

నిత్యలీలామయు డగుటచే శ్రీకృష్ణుడు నిత్యబాలుడు.

* * * *

నియతిని, ధర్మమును, ఆచారమును ఉల్లంఘించుటే బాలుర నియతి, ధర్మము, పద్ధతి. వారికి సర్వధర్మాతివర్తనమందు, విప్లవమందు, అరాజకమందు తీరని వినోదము; అది తాల్య మనుడు, క్రౌర్య మనుడు, దౌష్ట్య మనుడు, కాని యదియే వారి యాట; అదియే వారి యానందము.

బాలురు సర్వధర్మశూన్యులు కాదు; వారి రాజ్యమును నుశాసిత మొనర్చు సుందర నుమధుర ధర్మము—ధర్మములకెల్ల పరమధర్మము—ప్రేమ.

యోగభిక్షూ! నీ వాప్రేమరాజ్యమున, ఆస్వర్గరాజ్యమున, ఆముక్తిరాజ్యమున, ఆ శ్రీకృష్ణుని దివ్యదేహ సామ్రాజ్యమున లీనము కా గోరుదువేని ఆరసవాహినియందు దాగియున్న ధర్మకాళీయుని ముందుగా నిర్జింపుము; ఆతని సహస్రశిరస్సులపై నిర్దయగా నృత్యము సలుపుము. అప్పుడే నీ వారసతరంగిణిలో స్వేచ్ఛగా ఓలలాడగలవు.

ముక్తియాత్రీ! ముక్తిపేరిట నీవు వెతకునది జీవితమున కవ్వలి శాంతియైనచో నిశ్చయముగా నీవు చేరునది ముక్తి కాదు, మృత్యువు. అది నిత్యశాంతి కావచ్చును, కాని శాశ్వత మృత్యుశాంతి మాత్రమే.

ముక్తి యెప్పుడును సజీవము, సానందము, స్వతంత్రము. అది జీవనముయొక్క యవసానము కాదు, పరిపాకము; విరామము కాదు, వికాసము; నిర్వాణము కాదు, నిత్యజీవన ప్రవేశము; జన్మరాహిత్యమును గాదు, జన్మమరణములు ఆయమృతసాగరవీచికల యుత్థాపవతనములు మాత్రమే. అది జన్మబంధమునుండియే కాదు, మరణశృంఖలము

ముక్తి : ప్రేమ

నుండియు విమోచనము. ముక్తి మిథ్య కాదు, సత్యము; శూన్యము కాదు, పూర్ణము; అంధకారము కాదు, జ్యోతిస్స. అది యహంకారమునుండి ముక్తి, అజ్ఞానమునుండి ముక్తి, దుఃఖమునుండి ముక్తి, దౌర్బల్యమునుండి ముక్తి; దేశకాల నిబంధనల నుండి, ఆచారములనుండి ముక్తి; భయమునుండి ముక్తి, దాస్యమునుండి ముక్తి; అది సర్వతోముఖస్వతంత్రము, విశ్వంఖిల విలాసము.

ముక్తికై కన్నులు మూసికొని యట్టులు సాచుకొని యెచటికో పరుగులెత్తు ఓ రిక్తాన్వేషీ! నీ హృదయాంతరమున, నీ పాదతలమున శొనలుసాగుచు నల్లుకొనుచున్న శోమల ముక్తిలతను నీ నిష్ఠురపదాఘాతములక్రింద నేల వృథా నలగ ద్రొక్కెదవు? తెరవుము నీ కన్నులను, అద్దుము నీ పెదవులపై, అదిమికొనుము నీ హృదయమున ఆజ్యోతిర్లతను, ఆయానందవల్లిని; ధన్యుడ వయ్యెదవు.

ముక్తిసాధకుడా! ఇంక తుదిమాట. ఎంతకాలము నీవు మరణమందలి శూన్యమునే ముక్తిగా భ్రమించి శుష్కస్థైర్యము కలిగి పరిభ్రమణము చేయుదువో అంతకాలమును సత్య ముక్తి స్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడు నీకు కరగతము కానేరడు—వీమనగా శ్రీకృష్ణుడు మధురజీవన బృందావన విహారి కాని శూన్య సహారా సంచారి కాడు.

తత్ సత్.

ఆనందం

“చలం”

లోకం ఆనందమయం. ఆనందంకోసమే ప్రయత్నిస్తుంది. ప్రతిదీనియొక్క పరమావధి ఆనందమే. పశువులు, పక్షులు అన్నిటికి బాధనుంచి తప్పించుకోవాలనీ హాయిగా బ్రతకాలనీ మోక్షమే ప్రయత్నం. మనుష్యులు హాయిగా బ్రతకడమే కాకుండా కొన్నివిధాలైన ఆనందాన్నికూడా పొందాలని చూస్తారు. బాధ కావాలని కోరేవారెవరూ లేరు. కోరి బాధలుపడేవాళ్ళూ, సుఖాన్ని త్యజించేవాళ్ళూ లేకపోలేదు. చచ్చినవాళ్ళని మరిచిపోక పూరికే జ్ఞాపకం చేసుకొని యెడ్డేవాళ్ళూ, ఇతరులసౌఖ్యంకోసం తమ ఆనందాన్ని మోదులుకొనే వాళ్ళూ, నోట్లించి కడ్డీలు దూర్చుకొనేవాళ్ళూ, పంచాగ్నులమధ్య తపసు చేసేవాళ్ళూ వున్నారు. కాని ఆబాధ వాళ్ళకి ఆనందం గనక, లేక ఆనందకరమైనది ఆబాధవల్ల సమకూరుతుంది గనక, ఆబాధ పడతారు.

ఆనందం అనేకరకాలు. ముఖ్యం పంచేంద్రియాలనల్ల సంపాదించేది. మనసునల్ల పొందేది. ఉన్నతమైన ఆలోచనలూ, సంభాషణా స్నేహమూ ప్రేమ మొదలైనవి, సౌందర్యంవల్ల కలిగే ఆనందం, అందమైన కథలూ, నాటకమూ, సంగీతమూ, బొమ్మలూ మొదలైనవాటివల్ల కలిగే ఆనందం. ఈ ఆనందంలోనే ఎక్కువ తక్కువ లున్నాయి. తిని నిద్రపోయి జంతువులవలె బ్రతుకులో పొందే ఆనందం, గంతువేసి నవ్వి అల్లరిగా ఉంటే వచ్చే ఆనందం, తృప్తిపడి నా కింకేమి అక్కర్లేదని శాంతంగా వుండే ఆనందం, లోకమంతా తనకే కావాలనే అధికారాలకి ధనార్జనకి కష్టపడుతో పొందే ఆనందం, దేశాన్ని సుఖాన్ని బాగుచెయ్యాలనీ, కొత్తవిజ్ఞానాన్ని సంపాదించాలనీ, కొత్తలోకాన్ని కనిపెట్టాలనీ ప్రయత్నిస్తో జీవితా ల్నిర్మించే ఆనందం.

ఇవే కాక మనకు తెలీనివీ, తెలుసుకోలేనివీ, యీ భూలోకానికే చెందినవీ, యింకా మనము చూసే ఆకాశానికి యితర గోళాలకీ చెందినవీ అనేకవిధములైన ఆనందాలు వుండవచ్చు. చీమ పొందే ఆనందం వుంది, మనం పొందే ఆనందం వుంది. భేదం యింద్రియభేదంవల్ల కలుగుతోంది. దానికట్లా మనకట్లా ఒకటే కాంతిని చూడవు. చెవులు ఒకటే ధ్వనిని వివవు. అట్లానే మనకే యింకా బలమైన చెవులు, కళ్ళు వుంటే, ఆకాశద్వసులు, కాంతులు, ఆకులు చేసే రహస్యసంగీతాలు, కీటకాల సంభాషణయెన్ని వివగలమో, చూడగలమో! అంతే కాదు, యీ పంచేంద్రియాలు వుండబట్టి యీ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తూన్నాము. పది జ్ఞానేంద్రియా లుంటే పదిరకాలు—యీ అయిదు కాక, యింకోవిధమైనవి వుంటే—కొంచెం ఆలోచిస్తే తెలుస్తుంది—అనంతమైన ఆనందాలు వుండడానికి వీలుందని, భూలోకంలో యీ విధమైన ఆనందా లున్నయి : చంద్రలోకంలో, అనూరాధలోకంలో, ఆర్ధ్రలోకంలో—చెప్పలేము.

ఇవన్నీ శరీరాలకు సంబంధించిన ఆనందాలు. మతాలు యింకో ఆనందాన్ని గురించి చెపుతాయి. ఆ ఆనందాన్ని స్వర్గలోకంలో పొందుతామంటారు. ఆ ఆనందం రెండువిధాలు. భూలోకపు ఆనందాలవంటివే శరీరానికి సంబంధించినవి; రెండోది ఈశ్వరుడి సాన్నిధ్యంవల్ల గాని, స్తోత్రంవల్ల గాని, లేక ఐక్యంవల్ల గాని, కలిగే ఆనందమూ. ఆస్వర్గానందాలకి భూ—ఆనందాలకి విరోధం. అవి కావాలంటే వీటిని త్యజించాలి; ముఖ్యంగా ఆస్వర్గం సంగతి తెలిసినవాళ్లు కొన్ని సీతుల్ని చట్టాల్ని వర్పర్చారు. వాటిని అతిక్రమించకుండా సంచరిస్తే ఆ స్వర్గమూ ఈశ్వరుడూ దొరుకుతారు. కాని ఆ ప్రకారము చేస్తున్న మనుషు లెవరూ కనబడరు. ఎవరికీ అది నిశ్చయం లేదనుకుంటా. ఒకవేళ అందరూ వివేకవంతులై ఆ స్వర్గంకోసం క్షణ భంగురమైన యీ భూలోక ఆనందాలని త్యజించి ఆ శాస్త్రప్రకారము ఆచట్టాలు, ఆధర్మాలు అనుష్ఠిస్తారనుకోండి; ఆ స్వర్గం యెట్లా ఉన్నా యీ భూలోకం ధ్వంసమై పోతుంది. ఇప్పుడున్న తమాషా నవ్వు, ప్రేమా, స్నేహమూ, అన్నీ నశించి యీ లోకం నివాస యోగ్యం కాకుండా పోతుంది. ప్రజలు ఎంత త్వరలో యీ లోకాన్ని విడిచి ఆలోకానికి వెళితే అంత ఉత్తమంగా తోచాలి. మొత్తానికి ఎవర్ని చూసినా ఈశ్వరుడూ, ఆయనలో కమూ, దానిమార్గమూ, వీటిసంగతి మాట్లాడేవాళ్లే గాని, యీ లోకాన్ని విడిచి ఆలోకానికి, దాని ఆనందాలకోసము తొరగా ప్రయాణమవుతున్నవాళ్లు యెవరూ కనుపించరు.

ప్రతివాళ్లు బాధనుంచి తప్పించుకొని ఆనందాన్ని పొందుదామని చూస్తారు గాని ఆ నేర్పు గలిగి ఆనందాన్ని పొందగలిగేవాళ్లు కొద్దిమందే కనబడతారు. మన ‘ఇన్ స్టింక్టు’ ఆనందంకోసం బలీయముగా వుంది. తనకు బాధ కలిగించే పనులనించి మనశరీరం తనంతట తానే తప్పుకుంటుంది కాని మనమనసుకి మాత్రం యింకా ఆ ‘ఇన్ స్టింక్టు’ రాలేదు. జ్ఞానము, నేర్పు యింకా సంపాదించలేదు. ఏది తమకు ఆనందం యిస్తుందో, బాధలనించి యెట్లా తప్పుకోగలరో మనుషులు నేర్చుకోలేదు. కనకనే యెవడు వొచ్చి “ఆనందం” అని కేకలు వేసినా వాడివెంట పరుగెత్తుతారు.

ఆనందంవిషయమై కొన్ని నిబంధనలు కనబడుతున్నాయి.

నాకు ఆనందం కావాలి, నేను ఆనందం అనుభవించాలని ప్రయత్నిస్తే వొచ్చేట్టు కనబడదు. ఒకకార్యము ద్వారానే కలుగుతుంది. మనసు ఆకార్యమీద వుండాలి గాని ఆనందమీద వుంటే ఆనందం చెదిరిపోతుంది. తీపి కావా లన్నవాడు తీపికోసం వెతికితే ఎక్కడన్నా కనబడుతుందా? తీపి నివ్వగల చెరుకుకోసం వెదకాలి. అట్లానే ఆనందం కావాలిస్తే బంటరిగా కూచుని ఎవరికీ లేకుండా కొంత ఆనందం సంపాదించుకోవాలంటే అది ఊద్రరూపాల ప్రసన్నమవుతుంది. ఒక్కనిమిషంలో నశిస్తుంది. మనము జీవిస్తున్నాము, మనకి ఆనందం కావాలి—అనేధ్యాస లేకుండా జీవితాన్ని గొప్పగొప్ప పుద్యమాల్లో,

ఇవన్నీ శరీరాలకు సంబంధించిన ఆనందాలు. మతాలు యింకో ఆనందాన్ని గురించి చెబుతాయి. ఆ ఆనందాన్ని స్వర్గలోకంలో పొందుతామంటారు. ఆ ఆనందం రెండువిధాలు. భూలోకపు ఆనందాలవంటివే శరీరానికి సంబంధించినవి; రెండోది ఈశ్వరుడి సాన్నిధ్యంవల్ల గాని, స్తోత్రంవల్ల గాని, లేక విశ్వంవల్ల గాని, కలిగే ఆనందమూ. ఆ స్వర్గానందాలకి భూ—ఆనందాలకి విరోధం. అవి కావాలంటే వీటిని త్యజించాలి; ముఖ్యంగా ఆ స్వర్గం సంగతి తెలిసినవాళ్లు కొన్ని నీతుల్ని చట్టాల్ని ఏర్పర్చారు. వాటిని అతిక్రమించకుండా సంచరిస్తే ఆ స్వర్గమూ ఈశ్వరుడూ దొరుకుతారు. కాని ఆ ప్రకారము చేస్తున్న మనుషు లెవరూ కనబడరు. ఎవరికీ అది నిశ్చయం లేదనుకుంటా. ఒకవేళ అందరూ వివేకవంతులై ఆ స్వర్గంకోసం క్షణ భంగురమైన యీ భూలోక ఆనందాలని త్యజించి ఆ శాస్త్రప్రకారము ఆచట్టాలు, ఆధర్మాలు అనుష్ఠిస్తూ రనుకోండి; ఆ స్వర్గం యెట్లా ఉన్నా యీ భూలోకం ధ్వంసమై పోతుంది. ఇప్పుడున్న తమాషా నవ్వు, ప్రేమా, స్నేహమూ, అన్నీ నశించి యీ లోకం నివాస యోగ్యం కాకుండా పోతుంది. ప్రజలు ఎంత త్వరలో యీ లోకాన్ని విడిచి ఆలోకానికి వెళితే అంత ఉత్తమంగా తోచాలి. మొత్తానికి ఎవర్ని చూసినా ఈశ్వరుడూ, ఆయనలో కమూ, దానిమార్గమూ, వీటిసంగతి మాట్లాడేవాళ్లే గాని, యీ లోకాన్ని విడిచి ఆలోకానికి, దాని ఆనందాలకోసము తొరగా ప్రయాణమవుతున్నవాళ్లు యెవరూ కనుపించరు.

ప్రతివాళ్లు బాధనుంచి తప్పించుకొని ఆనందాన్ని పొందుదామని చూస్తారు గాని ఆ నేర్పు గలిగి ఆనందాన్ని పొందగలిగేవాళ్లు కొద్దిమందే కనబడతారు. మన ‘ఇన్ స్టింక్టు’ ఆనందంకోసం బలీయముగా వుంది. తనకు బాధ కలిగించే పనులనించి మనశరీరం తనంతట తానే తప్పుకుంటుంది కాని మనమనసుకి మాత్రం యింకా ఆ ‘ఇన్ స్టింక్టు’ రాలేదు. జ్ఞానము, నేర్పు యింకా సంపాదించలేదు. ఏది తమకు ఆనందం యిస్తుందో, బాధలనించి యెట్లా తప్పుకోగలరో మనుషులు నేర్చుకోలేదు. కనకనే యెవడు వొచ్చి “ఆనందం” అని కేకలు వేసినా వాడివెంట పరుగెత్తుతారు.

ఆనందంవిషయమై కొన్ని నిబంధనలు కనబడుతున్నాయి.

నాకు ఆనందం కావాలి, నేను ఆనందం అనుభవించాలని ప్రయత్నిస్తే వొచ్చేట్టు కనబడదు. ఒకకార్యము ద్వారానే కలుగుతుంది. మనసు ఆకార్యమీద వుండాలి గాని ఆనందమీద వుంటే ఆనందం చెదిరిపోతుంది. తీపి కావా లన్నవాడు తీపికోసం వెతికితే ఎక్కడన్నా కనబడుతుందా? తీపి నివ్వగల చెరుకుకోసం వెదకాలి. అట్లానే ఆనందం కావాలిస్తే ఒంటరిగా కూచుని ఎవరికీ లేకుండా కొంత ఆనందం సంపాదించుకోవాలంటే అది ఊద్రరూపాల ప్రసన్నమవుతుంది, ఒక్కనిమిషంలో సగిస్తుంది. మనము జీవిస్తున్నాము, మనకి ఆనందం కావాలి—అనేధ్యాస లేకుండా జీవితాన్ని గొప్పగొప్ప పుద్యమాల్లో,

లోకక్షేమానికి ప్రపంచానందానికి చేసే ఘనప్రయత్నాలలో ఐక్యమయ్యే మనీషి పొందే ఆనందం స్వార్థపరులు పొందనట్లు తోస్తుంది. మొదటిరకపు ఆనందపు స్వభావమే ఉత్తమమయిందిగా ఉంటుంది. ఒక ఆనందమైన కథను గాని బొమ్మను గాని సృష్టించే ఆనందం తలుచుకోండి!

ఈ ఆనందం ఎవరికీ యివ్వను; నేనే దాచుకుంటాను—అన్న నిమిషాని ఆనందం మాయమాతుంది. చెట్టునున్న పువ్వును జేబులో దాచుకొన్నట్లు, ఎవ రెక్కుకుపోతాలో అని భార్యల్ని దాచుకొనేవాళ్లు యీ విషయమై కొంచెం ఆలోచిస్తే బావుంటుంది. చక్కగా యోచిస్తే యితరులనించి దాచుకొన్నామనే తృప్తి తప్ప ఏమాత్రము వాళ్లు ఆనందాన్ని పొందలేదు.

తనే ఆనందం పొందాలనే కార్యాలకన్న యితరులకి ఆనంద మిద్దామన్న పూహణో చేసేకార్యాలు ఎక్కువ ఆనందాన్నిస్తాయి. తిండి తినడానికీనీ, సంగీతం వాడడానికీనీ భేదం ఆలోచించండి. అందువల్లనే ప్రేమవల్ల వచ్చే ఆనందం అద్వితీయమైనది. ఎందుకంటే ప్రేమ పున్నప్పుడు తనకి ఎంత ఆనందం వస్తుందనే భావన వుండదు. ఎంతసేపూ ఇతరులకి ఎంత ఆనందం యివ్వగల మనేయోచనే బలంగా వుంటుంది.

ప్రపంచమంతా ఆనందం పొంగి పొర్లిపోతుంది. దాన్ని అందుకోగలిగిన హృదయాలు వుండాలి. లోకంతంతా కాంతి వుంది. కాని కన్ను వుంటే గాని ఆకాంతి లగ్గు కాదు. ఎంత శక్తిగల కన్ను వుంటే అంత కాంతి ఉపయోగపడుతుంది. లోకమంతా శక్తితో నిండి వుంది. ఆ శక్తిని ఉపయోగపరచుకొనే యంత్రాన్ని పట్టి ఆ శక్తి వ్యక్తమాతుంది—అట్లానే ఆనందము. ఆకాశం, సముద్రము, గాలి, యిసిక, స్నేహితము, తోటలు, సదులు, కీటకాలు, పసిపిల్లలు, నవ్వు అన్నీ ఆనందమే. తెలుసుకొనే హృదయం వుండాలి. ఆ హృదయానికి ఎంత శక్తి వుంటే అంత ఆనందాన్ని తీసికోగలదు. వెన్నెల అందరికీ కాస్తుంది. వెన్నెల రాకుండా కిటికీలు మూసుకునేవాళ్లున్నారు. వెన్నెల చాలదని ఎల్లెక్రిక్లెట్లు పట్టుకొనేవాళ్లున్నారు. వెన్నెల వుందని గుర్తులేక చూస్తూ నడిచేవాళ్లున్నారు. ఎంత హాయిగా వుంది వెన్నెల, అనేవాళ్లున్నారు. వెన్నెలలోని ఆనందాన్ని భరించలేక గీతాల్లోకి ఆ ఆనందాన్ని పొర్లేటట్లు చేసేవాళ్లున్నారు. ఆ ఆనందం అతీతమై వాళ్లకే తెలీని పిచ్చిభాషలో పదిపాద్యై ఆత్మలున్నారు.

ప్రతిజీవికీ కొంత శక్తి వుంది, కొంతకాలం వుంది. ఈ శక్తిని కాలాన్ని ఆనందంలో కూర్చుకొనే తెలివితేటలు లేవు. జీవితము “ఆర్ట్”, ఒక కళ. మనము వివేచనకుల మైతే మనశ్శక్తి సంతా ఆనందంగా మార్చుకోగలం. మనకాలమంతా మన కానంద మిచ్చేట్లు

చెయ్యగలం. ఈ మహాశక్తి మనమనమలోనే వుంది. ఆశక్తి మనపుటకవల్లనో, సంస్కారం వల్లనో కొంత కలుగుతుంది. కొంత మనకి చిన్నప్పుడు యితరులు నేర్పిన “అలవాట్ల”వల్లా, పెద్ద మనకు మన మిచ్చుకొనే శిక్షణవల్లా యేర్పడుతుంది.

లోకంలో మొత్తానికి యెవరు ఆనందవంతులుగ కనబడుతున్నారంటే, వాటిస్వభావాలకీ, గుణాలకీ వేటివేటిమధ్య వున్నారో ఆపరిస్థితులకీ సమత్వం కలిగించుకున్నవాళ్లు. చాపలు ఎంతమంది మందిరాల్లో వుంటే యేంలాభం? ఏనుగులు సముద్రాలమధ్య తెల్లని యిసుకల్లో పడుకుంటే యేంసౌఖ్యం? తక్కువస్థితిలో వున్నా ఎక్కువస్థితిలో వున్నా, సరిపోవాలి—లోకానికి వ్యక్తికి సుధి కుదరాలి. వ్యక్తిలోని శక్తులన్నీ చక్కగా వినియోగమయే పరిస్థితులు వుండాలి. చిత్రకారుని చిత్రించవద్దని ఆజ్ఞపెట్టి మహారాజుగా చేసినా అతనికి తృప్తి వుండదు. తనకళకోసం బాధలోనే వుంటాడు.

లోకంలో అనేకవిధాలైన ప్రాణు లున్నాయి. కంటి కగపడని సూక్ష్మజీవులనించి మనుషులవరకు—అనేకస్థితులతో, “స్లేప్స్”లో బ్రతికేవి వున్నాయి. వేటిగుణాలు, ఆకారం, కష్టాలు, ఆనందం, ఇంద్రియాలు, బుద్ధి వాటివే. కీటకాల్లో అనేకరకాలు; పక్షుల్లో—చేపల్లో—జంతువుల్లో—అనేకభేదాలున్నాయి. అట్లానే మనుషుల్లోనూ వున్నాయి. దేశంవల్ల, రేస్ వల్ల, పరిస్థితులవల్ల కలిగే భేదాలు గాక మనిషికి మనిషికి ముఖంలో—కంఠంలో—దేహకారంలో—రేఖలలో—గుణాలలో—రుచులలో, భేదాలున్నాయి. ఈభేదాల్ని మతప్రవక్తలూ, నీతిప్రవక్తలూ ఒప్పుకోరు. సర్వమానవులకు ఒకటే మతవిశ్వాసమూ, ఒకటే నీతి చట్టమూ విధిస్తారు. ఒకరికి కుదిరిన మందు యింకోరికి కుదురుతుందనీ, ఒకరికి ఆనంద మిచ్చిన విషయం యింకోరికి ఆనంద మిచ్చితీరాలనీ మూఢాభిప్రాయం ప్రజల నింకా వదలలేదు. అసంఖ్యాకాలయిన ఆనందాల్నీ, సౌందర్యాల్నీ, అభిరుచుల్నీ ఏర్పరచిన సృష్టి కొల్లజోలేదు: వాటి నన్నిటిని వివిధరీతుల అనుభవించేందుకే వివిధాలైన స్వభావాలను యేర్పరచింది. ఏకత్వం, సమానత్వం సృష్టిసూత్రానికే విరుద్ధము.

ఒకకాలంలో దేశాలకీ సంఘాలకీ సరిపడిన నీతీ, ఆచారమూ ఇంకోకాలంలో కూడా సరిపడి తీరాలనీ, ఒకదేశానికి, ఒకజాతికి అనుకూలించిన పరిస్థితులు ఇంకోదేశానికి, జాతికి అనుకూలించాలనీ వాదించేవారు అనేకులు. ఎట్లా మనిషిమనిషికి రూపమూ బుద్ధీ మారుతుందో అట్లానే వారిస్వభావాన్ని, సంస్కారాన్ని, బుద్ధిని బట్టి నీతీ, ఆనందమూ మారతాయంటే ససేమి అంగీకరించరు.

ఈ మతసిద్ధాంతాలూ, నీతి ప్రవక్తలూ,

రోడ్డుమూలలనించి వుపన్యాసాలిచ్చే దేవభృత్యులూ, ఎవరికి తోచినట్టు వారు యీ బాధలన్నీ తప్పించుకుని ఆనందపడేవిధాలు ప్రకటిస్తో వుంటారు.

“సత్యం చెప్పండి, బాధలన్నీ పోతాయి.” “నాగితాల్ని చనవండి.” “క్రీస్తుని నమ్మండి.” “యోగం చెయ్యండి.” “తొట్టవైద్యం.” “కార్కుటిప్పసిగిరెల్లు.” “చచ్చినవారితో సంభాషణ.” “అపక్వాహారం.” “స్వప్నభ్రాతృత్వం—తలనూనలు—స్వరాజ్యం—లైబరీలు”—యిట్లాంటివాటిదావరా వేసవేలు చింతరానించాన్ని ప్రపంచాలకి ప్రకటిస్తున్నారు.

ఇవన్నీ కూడా ఆనందాన్ని యిచ్చేమాట నిజమే కాని కొన్నికొన్ని కొందరికి మాత్రమే యిస్తాయి. కాకి చచ్చినయెలకని తింటే ఆనందమని ఏనుక్కి చెప్పి, చేప నీటిలో యీదమని నక్కకి చెప్పినట్లుంటుంది. ప్రతివాడూ తనసుఖానికి తనస్వభావానికి ఏకమైనం కావాలో అది కనుక్కోవాలి. ఆస్వభావంకు ఆనందంవేళ్ళ యీదమస్తుంది. కాని యీ ప్రకటనలను చూచి మోసపోతారు. ఈ ప్రకటనల్లో ముఖ్యమైనవి శాస్త్రాలు, సీతలు, ఆచారం, ధనము, అధికారం మొదలైన భ్రాంతులు. ఒక యోగి హాచ్చి ఆననము చూపగానే అందరు ఆననాలు ప్రారంభిస్తారు. పండితుడు హాచ్చి బిల్లు గొరిగించ మనగానే గొరిగిస్తారు. శాంతి లేక కొట్టుకొనే ధనవంతుడు భార్య కావాలని యేడ్చి, పెళ్లి చేసుకుని ఎందుకు చేసుకున్నానని యేడుస్తాడు. పిల్లలు లేరని యేడ్చేవాళ్లు, ఉగ్రోగం చేస్తే ఎప్పుడూ నవ్వని దురదృష్టవంతుడు, ప్లీడ్డరై కవులవెంట పరుగులెత్తే రసికుడు, పెళ్లి చేసుకుని నమ్మకంగా నిలవలేని స్త్రీ, చదువుకుని ఆరోగ్యం పోగొట్టుకున్న రోగి, కళ్ళలు చదిపి నీసీమాలు చూసి బ్రతుకి యిల్లు వొదిలి పరిగెత్తి తిరిగి హాచ్చిన జోగి—అంగరూ, యిట్లాంటి మూర్ఖులు—తమ ఆనందం తెలిక మాటలు సమ్మి మోసపోయిన దౌర్భాగ్యులు. తనకు లేనివాస్తువ ఆనందం యిస్తుం దనుకోడం యీ భ్రమలలో ముఖ్యమైనది.

“ఈ పెళ్లి నరకంరా” అని యెంతమంది యెన్నివిధాల చెప్పినా బాలబ్రహ్మచారి ససేమిడనమ్మడు. నీ పెళ్లాన్ని వదలవేం అంటాడు. “ధనంవల్ల సౌఖ్యం లేదు” అని ధనికుడెంత అరిచినా బీదవాడు నమ్మడు. ధనమంతా నా కియ్యవేం?—అంటాడు. ఆ పెళ్లాన్నీ ధనాన్నీ వొదిలే ఆత్మబలం వాళ్లకి లేదనేసంగతి వీళ్లకి తెలీదు.

కొందరికి దేశవిప్లవం, కొందరికి తిండి, కొందరికి ప్రేమ, కవిత్వం, తగాదాలు,—నిద్ర,—యిట్లా అనేక ఆనందాలున్నాయి—తత్వాన్ని వట్టి మారుతో. ఎవరు చెప్పిన మాటా వినుకండా, తన స్వభావాన్నీ యిన్ స్టింక్టునీ నమ్ముకుంటే, యే మనిషికి అతని ఆనంద మెదో స్పష్టమౌతుంది—యే మృగానికి దాని ఆహార మెదో అర్థమైనట్టు. కాని

యీ మనుషుల్లో జన్మమంతా మాంసము తినే ఆవులూ, గడ్డి మేసే సింహాలూ వున్నాయి—పైగా అజీర్న మొదుకా అని ఆవు అనేకరకాలమాంసం రుచిచూస్తుంది, సింహం రకరకాల గడ్డి తెప్పించుకుని మేస్తుంది. కాని ఆ గడ్డిని ఇదీ మాంసాన్ని అదీ వాడిలే తెలివిలేటలు గాని ధైర్యం గాని శక్తి గాని వాటికి వుండవు.

కవిత్వం చదివి, “అహా, సూర్యాస్తమయం ఎంత అందమైనది! నేను చూడనే లేదే” అని వాకడు సాయింత్రం గోదావరిగట్టున కూచుంటే, ఆ ఆనందం వస్తుందా? ఆవడలో, యింటితగాదాలో, సినీమాకథో, ఎదో తలచుకుంటో కూచుంటాడు అంతేపూ!

అట్లానే కొందరికి త్యాగం ఆనందం యిస్తుంది—కొన్ని పరిస్థితులలో. కాని ప్రతి వుపన్యాసకుడూ, గ్రంథకర్తా త్యాగం చెయ్యమనేవాడే—కవిత్యానికనీ, సత్రానికనీ, కొడుకు పెళ్లికనీ, దేశానికనీ, పత్రిక్కి చందాకనీ. త్యాగంవల్ల ఆనందం వస్తుం దనుకుంటారు. ఆనందంవల్ల త్యాగం కావాలి. అదరి స్వభావాలకూ ఒకేవిధమైన త్యాగం పనికిరాదు. ఏ స్వభావానికి ఏ విధమైన త్యాగం ఆనంద మిస్తుందో అదే అవసరమూ, ఆరోగ్యమూ. కొందరికి అసలు త్యాగమే పనికిరాదు. చాలమంది త్యాగాలు ఏడుస్తో చేస్తారు. మతమూ, ధర్మమూ, ‘డ్యూటీ’ అని పేర్లు పెట్టి త్యాగాలు చేస్తారు. సాధారణంగా భార్యలూ, తల్లులూ చేసే త్యాగాలన్నీ యిట్లాంటివే. ఎవరి కేత్యాగం అవసరమో అది వాళ్ల ఆనందమే నిర్ణయించాలి. ఒక స్త్రీ తన భర్తని వాదిలి, పిల్లని వాదిలి, ప్రియుడివెంట వెడు తుంది. ఇంకో స్త్రీ పనికిమాలిన భర్తకోసం ప్రియుణ్ణి, లోకాన్ని, పిల్లల్ని వాదులుకుంటుంది. ఇంకో ఆమె బిడ్డకోసం భర్తనీ, సంఘాన్నీ, నీతినీ వాదులుతుంది. వీటిల్లో సంఘానికి నచ్చినవి మెచ్చుకుంటారు. తక్కినవాటిని ఖండిస్తారు. కాని ఏది ధర్మమో ఎవరికి వారు నిర్ణయించుకోవలసిందే గాని మనుషులు గాని, శాస్త్రాలు గాని నిర్ణయించలేవు.

దేశానికి ప్రతివాడూ త్యాగం చెయ్యాలని ఉంటారు. అక్కర్లేదంటే తిడతారు. ఎవరి హృదయం దేశభక్తితో పరవశ మౌతుందో వాళ్లసర్వమూ త్యాగం చెయ్యనే చేస్తారు. ఇది మన ధర్మం కనక చెయ్యాలి అనే ప్రసక్తే వుండదు. “ఇది నా ధర్మం” అనుకునేటప్పటికే, ఇతరులు విధించిన ధర్మమని వ్యక్తమౌతుంది. అట్లా దేశభక్తివల్ల ఆనందం రానివాళ్లు ధర్మమనీ, కీర్తికనీ, పక్కవాడు చేశాడనీ, చాలమంది చేశారు, త్వరలోనే చింతించారు. వారి స్వభావం ఆత్యాగానికి తగినది కాదు గనక.

సుఖమూ, బాధా పరిస్థితులు తెచ్చిపెడుతో వుంటాయి. చాలామంది ఏమీ ఆలోచించకుండా అనుభవిస్తూ బతుకుతారు. తా మెంతవరకు ధలకు కారణమో,

తప్పించుకోడానికి తమ ప్రయత్న మెంతవరకు ప్రపయోగపడుతుందో, యోచించరు. కర్మ లోను, జ్యోతిషంలోనూ సమ్మకం యీ నిద్రకు తోడ్పడి, జోల పాడుతుంది.

జీవితంలో సంతోషం లేనప్పుడు కొత్త సంతోషాలు కల్పించుకోగలం. బాధలు తటస్థించినపుడు నిగ్రహించుకోగలం. బాధని యెదిరించి పోట్లాడితే చాలావరకు లోబడు తుంది. కాని ఆ జ్ఞానమూ శక్తి చాలా కొద్దిమందికే వుంది.

లోకం సాందర్యాన్ని కల్పిస్తుంది. కాని అనుభవించుమని బలవంతపెట్టగలదా? అట్లానే జీవితం, కష్టాల్ని కల్పిస్తుంది. కాని అనుభవించుమని బలవంతపెట్టలేదు.

వెయ్యికి తొమ్మిదివందల తొంభైమందికి ప్రత్యేకంగా ఏదో అనినారాని ఆసనాన్ని సాధించాలనే 'అర్జి' వుండదు. ఇంకా మృగాలస్థితిలోనే వున్నారు. సుఖంగా తినుడమూ, కనడమూ, చావడమూ వాళ్లు చెయ్యవలసినదిల్లా. అదే వాళ్ల ఆసనం. కాని ఆ సంగతి గమనించరు. ఘనకార్యాలు చేసినవాళ్లసంగతి వినీ, కనీ, చదివీ, తమకు లేనివస్తువులు వున్నాయనుకుని వారి ననుకరించబోతారు. నరకం, స్వర్గం సంగతులు వినీ, భయపడి, ఆశపడి భక్తివీ, వైరాగాల్నినీ నటిస్తారు. దానివల్ల బాధలు అప్పులు రోగాలు యిన్ని పెడతారు. ఎంత తన కున్నా, శాస్త్రాలు ఎంత ఘోషించినా, ఎన్ని తత్వాలు పాడినా, అందరూ విరాగులూ కారు, ధర్మాత్ములూ కారు: ఆ పాడేవారికీ తెలుసు. “ఎన్నా భీముచ్చకులు—తనువులు శాశ్వతమా” అని పాడి విరక్తి పుట్టిస్తాడు. కాని ఒక్క గుప్పెడు దివ్యం మీదో, ఒక్క కానీ మీదో మనకి విరక్తి కలిగితే చాలు ఆపూటక, నాడికి తృప్తి.

తమ జీవితంలో ఆనందం ఎట్లా కలుగుతుందో తెలిసినా ఆ ఆనందాకోసమే ప్రయత్నం చేసి ఆటంకాలను వొదుల్చుకునేవాళ్లు చాలా కొద్దిమంది. ప్రతి పనివిషయమై కూడా “ఇది నా ఆత్మకి ఆరోగ్యమా కాదా? నాకు లభ్యమైన కాలాన్నీ, శక్తివీ, ధనాన్నీ ఆనందరూపంగా మారుస్తున్నానా లేదా?” అని విమర్శించరు. మొహమాటం, ప్రతిష్టా, భేషజం, కవటమూ యిన్ని అడ్డం వస్తాయి.

వొంటినిండా చీముతో, చెయ్యి యెత్తలేక వొణికేనాడికి కానీ యివ్వము, మనకి అక్కర్లేని పత్రికకి చందాగా అప్పుడే యింకోడు నాలుగు రూపాయలు పట్టుకుపోతాడు.

మనం మీటింగులకి పెసిడెంట్లుగా వుండడం, అనుష్ఠించే కర్మకలాపాలు, తగాదాలు, అన్నీ ఏమాత్రమైనా ఆరోగ్యాన్ని యిస్తాయా? ఉత్తరలోకంలో సమ్మకం లేనివాడు బ్రాహ్మణాత్ముడు కడిగి తద్దినం పెడతాడు—బ్రాహ్మణ్ణి తిట్టే కమ్మబ్రాహ్మణ్ణి పూచ్చేసిన దక్షిణ లిస్తాడు.

ఆ నం దం

మన వేషం, బట్టలు, జుట్టు, తిండి, మనం పెట్టే భోజనాలు, ఆడేమాటలు, అన్నీ ఏమీ ఆనందం యివ్వని శుష్కమైన ప్రదర్శనాలు—ఎన్ని! జీవన మంతా వాటితోనే వృథాగా గడిచిపోతుంది. మనకి ఆనందం యిచ్చేవాటిని అనుభవించడానికి జంకుతాము—ఎవరు చూస్తున్నారో అనే భయంతో, చక్కని మనిషి నడుస్తోవుంటే తేరి చూడ్డానికి భయం—బోగమాట చూడ్డానికి భయం—బట్టలేని బొమ్మలూ, వెంకటచలంగారి కథలూ ఇవన్నీ రహస్యంగా ఆనందిస్తాము.

ఇట్లా ఏళ్లకి ఏళ్లు గడిచిపోతాయి. మనకి ఆనందం వుందని యితరులు అనుకోడానికి అనందాన్ని ధారపోస్తాము. మనము కట్టే డాబై న యిళ్లు, మోసే బంగారునగలు, చేసే గొప్ప పెళ్లిళ్లు, ఖర్చులు, కష్టాలు, ఏడిపించుకు తినే అల్లుళ్లు—అన్నీ ఒక్కరవ్వ అనందాన్ని యివ్వవు. కొడుకుని ద్వేషిస్తాము; వాదిలే ధైర్యం లేదు. భార్యలు భర్తల్ని, భర్తలు భార్యల్ని వాదిలే ధైర్యం లేదు. ఇష్టం లేనివాడు వాస్తే వాడని చెప్పే ధైర్యం లేదు.

నీ జీవచరితం దేనికి, ఏ ఆనందానికి, ఏర్పడిందో చూడు. ఆ ఆనందం నీతి గానీ కాకపోనీ, ధర్మం కానీ అధర్మం కానీ, ఉన్నతం కానీ కాకపోనీ,—అన్నిటిని—బంధువుల్ని, కులాన్ని, నీతిని, చివరకి నీ సౌఖ్యాన్ని అన్నిటిని త్యజించి అవసరమైతే ఆ అధర్మాన్ని ఆశ్రయించు. ఆ ప్రయత్నమే, ఆ కష్టమే, ఆ రాపిడే, ఆత్మకి ఆనందాన్ని యిస్తుంది. నీ ఆత్మలో కొత్త విస్తీర్ణం, నీ కళ్లముందు కొత్తలోకాలు వెలుగుతాయి. తప్పు గానీ, ఒప్పు గానీ, వెనక ముందు చూడకు. తప్పైతే దిద్దుకోడానికి చాలాకాల ముందీ. వెనకముందులు యోచించే చచ్చుబతుకుకంటే ధీరత్వంతో ముందుకు సాగి గోతిలో పడేవాడికి యెక్కడి ఆనంద ముంది యీ లోకంలో.

ఈ ఆనందాల్లో డిగ్రీ లున్నాయి. పేడ తింటో నుఖించే పురుగూ, కాంతిలో ఎగురుతో అరిగే చిలకా, డబ్బు లెక్కపెడుతో తన్మయంలో పడే పిసినారీ, దేశంకోసం గుండు దెబ్బ దిని చస్తో ధన్యుణ్ణుకున్న యోధుడూ, స్త్రీబామ్మను చెక్కి తను కల్పించిన ఆనందాన్ని తాను చూసి మూర్ఛిల్లే శిల్పీ, అనంతలిశ్వంతో తన ఆత్మని కలిపి సర్వజీవుల నుఖదుఃఖాలు తనలో అనుభవించగల యోగీ, అందరూ ఆనందాన్నే అనుభవిస్తున్నారు. కాని అన్నీ ఒకటే డిగ్రీలోవి కావు. లోకం చూసిన కొద్దీ యీ అనుభవం విషయంలో కూడా 'లైఫ్' (life) లో గొప్ప 'ఎవల్యూషన్' కలుగుతున్నట్టు తోస్తుంది.

కొత్త ఆనందాలనూ, సగంసగం తోచి తా మందుకోలేని సౌందర్యాలనూ, అనుభవించే విధం తెలిక తపనపడి జీవులు తమ ఇంద్రియాలశక్తిని మార్చుకోవాలని ఒకరూపం వించి యింకోరూపం పొందుతున్నట్టు తోస్తుంది. రెక్కలపురుగు యింకా విస్తీర్ణతను

కోరికోరి చిలక కావచ్చు. పిల్లి యింకా బలాన్ని, గంభీరాన్ని కోరి సింహం కావచ్చు. అట్లానే ఒకడు తనలో లేని శక్తుల్ని కోరికోరి ఏ జన్మలో నైతే నేం, ఏ లోకంలో ఏతే నేం, పాటకుడూ, వస్తాడూ, యోగీ, లేక కిన్నరుడూ, రాక్షసుడూ, గా మారవచ్చు. అట్లాంటి మార్పు రాకపోతే, నాహృదయంలో చూచాయగా తోచే యీ ఉన్నతానందాలూ, నేను కలలుగనే యీ లోకాలకి సంబంధించని సౌందర్యాలూ, నేను పొందాలని కోరే మానవా తీతమైన శక్తులూ, యినన్నీ అర్థవిహీన మాతాయి. భోజనమూ, ఆరోగ్యమూ, ధనమూ వుండి కూడా ఆత్మలు ఎందు కిట్లా తమకే తెలిసి ఆరాటాలతో బాధలుపడాలి? పాకేనిష్ట ఎన్నిసార్లు పడి దెబ్బలు తగిలినా నడవాలని ఎందుకు ప్రయత్నం చెయ్యాలి? అదే నను కుంటా, యీ సృష్టిసూత్రం, మనం అందుకోగలిగినంతవరకు.

“నీ కిం కేం కావాలి, ఎందు కట్లా వెతుకుతా” పటారు మిత్రులు.

“కారణం లేని యీఆరాటం—యీసృష్టికి, అర్థ మేమిటి, సీతి ఏమిటి, పాప మేమిటి, నేను నమ్మేవి చేసేవి సత్యమా—అనేమీమాంస; కొత్తసౌందర్యాలకోసం, ఎంశమాపుల కోసంవలె, రెప్ప లార్చుకుంటో పరుగులు; మనకి కానిది, మన మందుకో లేనిది, మనము miss అయింది, ఎంతో లోకం, ఎంత జీవితం, కాలం, అందం, వృణాపోతుం దనే దిగులు;—ఇవేమీ లేకండా, తక్కినవారివలె బతికి కూదోకూడదా?” అని అడుగుతుంది శ్రమపడ్డ ఆత్మ.

కాని యేం లాభం? ఎందు కావిధంగా ఆ రెక్కలు కొట్టుకుంటూ పరుగులెత్తుతావు?, నేను నీకు పట్ల పెడతాను, ఆడచిలకని తెస్తాను, నాయింటో వుండ మని చిలక నడిగి ఏం లాభం?

ట్రాజడీ

పి. వి. రాజమన్నారెడ్డి

సహృదయహృదయాహ్లాదకరమైనది సత్కావ్యమని అంగీకరిస్తారు విబుధు లందరు. అందుచేత ఆగుణం ఏకావ్యంలో కనపడినా ఆకావ్యానికి గౌరవం ఇవ్వాలి. అలాగే కావ్యరూపాల్లో ఏరూపమైనా ఆగుణానికి అవకాశం ఇచ్చేటట్టి దైతే దాన్ని కేవలం నవీన మని గర్వించడం సమంజసం కాదు. సహృదయులు మనదేశంలోనే కాక ఇతర దేశాల్లో కూడా ఉంటారనే అభిప్రాయంతో ఇతర వాఙ్మయాలను పరికిస్తే అనేక నూతనకావ్య స్వరూపాలు కనబడక మానవు. మనవాఙ్మయంలో లేని రూపాలు రసోత్కర్షకు అనుగుణంగా ఉండేవి మనము గ్రహించడంవల్ల మనవాఙ్మయము పుష్టి అవుతుంది కాని ఎన్నటికిని క్షీణింపదు.

అట్టి నూతనకావ్యరూపాల్లో ఒకటి 'ట్రాజడీ'. ఎవో నిదర్శనంగా భాసమహాకవి "ఉరుభంగము" ఉన్నప్పటికీ నిజంగా మన పూర్వనాటకపరిణామములో 'ట్రాజడీ'కి స్థానం లేదనే చెప్పాలి. నాటకం మంగళాంతంగా ఉండవలెనన్న సంప్రదాయంచేతనో, విలాసార్థంగా విలోకించుచుండిన రాజపోషకులకు నచ్చకుండుటచేతనో, మరి ఏకారణము చేతనో చెప్పలేము. అయితే పాశ్చాత్యవాఙ్మయాల్లో మాత్రం ఈరూపానికి అత్యున్నత స్థానం ఇచ్చారు.

ట్రాజడీలక్షణ లేని అన్నప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరం సూక్ష్మంగా ఇవ్వడానికి వీలుకాదు. సంస్కృతంలో అలంకారశాస్త్రాల్లో ప్రతిరూపకభేదానికి లక్షణాలు స్పష్టంగా వర్ణింపబడి ఉంటవి. అట్టిగ్రంథాలు పాశ్చాత్యభాషల్లో అరుదు. ఏవో కొన్ని ఉన్నప్పటికీ వాటిని ప్రమాణపదముగ భావించి అందులోని లక్షణాలను అతిక్రమించకపోవడం సంభవించదు. అరిస్టాటల్ వంటి విబుధులు నిర్ణయించిన నియమాలకు గౌరవము ఒసగినప్పటికినీ అనేక మహాకవులు వాటిని పూర్తిగా నిరాకరించిరి. పాశ్చాత్యనాటకచరిత్రలో బాగా విదిత మయ్యే అంశం ఏమిటంటే—కావ్యాల ననుసరించి లక్షణగ్రంథాలు వ్రాయబడతవి గాని లక్షణగ్రంథాల ననుసరించి కావ్యాలు వ్రాయబడవు. స్వతంత్రప్రతిభయే పాశ్చాత్య నాటకవైభవానికి జీవాధారము గాని పూర్వలక్షణపరిపాలన కాదు. ఈకారణముచేత 'ట్రాజడీ' అనే ఒక్కనాటకరూపంలోనే వివిధభిన్నరీతులు కనబడుచున్నవి. పురాతన గ్రీకుట్రాజడీలకున్నా మధ్యయుగమునందలి పేక్ స్పియర్ ట్రాజడీలకున్నా, ఇబ్సన్ మొదలగు నవీనుల ట్రాజడీలకున్నా అనేకవిషయాల్లో భేదాలు కనబడుచున్నవి. అయినప్పటికీ

సామాన్యగుణాలు, ముఖ్యలక్షణాలు, ప్రధానాంశాలు కొన్ని ఉండక మానవు గదా. వాటిని విపులంగా వర్ణించడానికి పూనుకొనక, స్పష్టంగా సూచించడానికి ప్రయత్నిస్తాను ఇప్పుడు.

‘ట్రాజడీ’ అన్నపదాన్ని తెలుగులో ‘విషాదాంతనాటకం’ అని తర్జుమాచేస్తున్నాము. ‘ట్రాజడీ’ అనేపదం వ్యుత్పత్తి దానిలక్షణాలను విదింశించేయ్యటం గాని కాదు. పదం మాత్రం దానిరూపాన్ని కొంత నిరూపిస్తున్నది. అసగా, అంతంలో విషాదముగల నాటకం ట్రాజడీ అని స్ఫురిస్తుంది. ఈ నామధేయం ఎలా సార్థకమో చూతాము. “విషాదము” అంటే సరిపోదు. విషాదం ఎవరికి? నాటకంలోని పాత్రలకా, సభలోని సామాజికులకా? నాటకంలోని పాత్రల కంటే—ఎట్టిపాత్ర కై నా సగోనా? విషాదం ఎన్నో కారణాలవల్ల కలుగవచ్చును గదా, ఏకారణ మైనా యుక్తమేనా, కాక కొన్ని కారణము రసాశ్రయంగా ఉండుటచే ఉచితములుగా గణించబడునా?... లేదు, సభ్యుల కంటేరూ,— వారు అనుభవించు విషాదము లోకసాధారణమైనదా—భిన్నమా? నిజంగా విషాదప్రతిపాదకమైన కృతికి కళాప్రపంచంలో చేరడానికి అర్హత ఉంటుందా?—అని ఇత్యాది ప్రశ్నలు అనేకములు బయలుదేరుతవి.

సర్వకాల సర్వదేశ సర్వపరిస్థితులందును లలితకళలు ఆనందదాయకములే. అన్ని దింపే ఇంద్రియములలో ‘భేద మున్నప్పటికీ, జనించే భావాల్లో భేదం’ లున్నప్పటికీ కళాప్రపంచానికి చెందిన కృతికి—పాట కానిండు, కావ్యం కానిండు, పటము కానిండు—అన్యోన్యకరత్వము సామాన్యలక్షణము. ఇది సర్వజనీనమై సర్వసమ్మతమైన సంగతి. అందుచేత విషాదకరత్వం గుణంగా గలకృతి కళాప్రపంచానికి చెందజాలదు. అయితే ‘ట్రాజడీ’ నిస్సంశయంగా కళాప్రపంచంలో ఉచ్చస్థానాన్ని అలంకరిస్తున్నది. ఈసమస్య కేమి సమాధానం? ఆలోచిస్తే స్ఫురిస్తుంది. ప్రదర్శింపబడే వస్తువు ఎట్టి దైనప్పటికీ, దీనిగురిపడే రసము ఏదైనప్పటికీ నాటకం మంచి దైతే సభ్యులు ఆనందమే అనుభవిస్తారు. కనుక, ‘విషాదాంత’ మనడంలో విషాదమే ఆఖరున అనుభవిస్తారని అన్వయించుకొనడం తప్పు. ప్రదర్శింపబడునది విషాదము. సభ్యులనుభవించునది ఆనందము. అసగా ట్రాజడీ విషాదాంతమైనా ఆనందదాయకమే. ఇది నిర్వివాదాంశము.

అయితే, రంగముమీద ప్రదర్శింపబడే వస్తువు, కథాసంవిధానము, ఏవిధంగా విషాదకర మైనప్పటికీ కళావరమైన ఆహ్లాదానికి కారక మవుతుందా? మరిన్ని, నాటకంలో ఏపాత్రకు విషాదం సంప్రాప్తించినా సమానమేనా? కాదు.

మరణం విషాదకరమైనదే. అయినా నాటకాంతంలో తొంభై యేళ్ల వృద్ధుడు పుత్ర పౌత్రాదులు చుట్టూ చేరి కొలుస్తూఉంటే, వరంపదించడం ప్రదర్శిస్తే విషాదకరంగా

ట్రా జ డీ

ఉంటుందా? బందిపోటుదొంగ గోడ దూకి కాలు జారి మెడ విరిగి చస్తే విషాదరసం ఉప్పు తిల్లుతుందా? ఇలాగే ఉదాహరణలు ఊహించుకోవచ్చు.

కానీ, రసపోషణకు యుక్తమైన విషాదకారణాల జాబితా తయారు చేశారా ఎవరైనా అని ప్రశ్నించకండి. అలా చెయ్యడం అసాధ్యం. అలా చేసి అందుబోవి తప్ప మరెవ్వీ ఉపయోగించకూడదని చట్టం ఏర్పరచడం అక్రమం. క్రొత్తక్రొత్త కారణాలు, భావాలు, సంఘటనలు, స్పర్ధలు, సమస్యలు చమత్కారంగా అల్లి రసము చిప్పిల్ల చేయ గలవారు మహాకవులు. వారు నిరంకుశులు. ఒక్క షేక్స్పియర్ నాటకాలని నిదర్శనంగా తీసుకొని చూస్తే తెలుస్తుంది, స్వప్రతిభ ప్రకటించడానికి ఎంత అవకాశం ఉంటుందో.

ఇక ట్రాజడీ తత్వాన్ని నాకు తోచినరీతిని పర్ణించడానికి యత్నిస్తాను. ట్రాజడీవల్ల కలిగే ఆనందానుభవానికి మూలము కరుణరస నిష్పత్తి. అథవా కొన్ని సమయములలో శాంతరస నిష్పత్తి. నాటకంలోని పాత్రకు విషాదం సంభవించడంవల్ల కరుణ, శాంత రసాలు నిష్పత్తి అవడానికి ముఖ్యంగా రెండు అంశాలు ఆవశ్యకములు. ఒకటి, ఆపాత్ర యెడల సహృదయులకు సానుభూతి జనింపవలెను. రెండు, సంభవించిన విషాదము లోక న్యాయాదర్శాలకు విరుద్ధంగా కనబడవలెను.

కేవలం సజ్జనులుగా నుండువారు, అనగా నిష్కళంకులు లోకంలో అరుదు. నాటకం లోకవృత్త్యనుకరణమే గనుక నాటకాలలోని పాత్రలును అట్లే. సుగుణ దుర్గుణ సంకలితమగు మానవప్రకృతి ఎన్నికోట్ల రూపములు దాల్చుచున్నదో మన మెరుగుదుము. వీటిలో ఒక ప్రత్యేకరూపమును సృషించి ఆ పాత్రయందు సహృదయుల సానుభూతి కలుగు నట్లు చేయగల శక్తి కవీంద్రులది. అవగుణములు ఎక్కువ యుండినను కొందరియెడ మనకు సానుభూతి జనింపచేయగల శక్తి వారియొద్ద నున్నది. రూపము లనంతములు గనుకనే ప్రతియుగమునను గొప్పనాటకములు రచింపబడుచున్నవి.

పదుగురిచే మంచివా డనిపించుకొన్నవానికి సహితం ఏదో ఒక దుర్గుణం ఉండ వచ్చును. ఆ దుర్గుణంవల్ల ఆతడు దుర్గతికి రావచ్చును. అంతవరకు ధర్మమే, న్యాయమే. కాని తత్కారణం వల్ల లోకాభిప్రాయానికి అతీతమైన కష్టము సంభవించినపుడు లోకా దర్శానికి విరుద్ధ మనిపించును. అన్యాయ మనిపించును. అప్పుడే సాత్వికమైన జాలి, కరుణ రసము, ఉద్భవిల్లగలదు. ఒకెల్లోకు ఈర్ష్య అను దుర్గుణ మున్నది, నిజమే. అకారణంగా భార్య పాతివ్రత్యాన్ని సంశయించాడు. అయినా అంత మాత్రానికి స్త్రీహత్య, ఆత్మహత్య వంటి ఘోరవిపత్తులకు పాలవడం ధర్మవిరుద్ధంగానే కనబడుతుంది. ఇది ఒక తీరు.

కొందరు మహాకవులు తమ ట్రాజడీలలో ధర్మవిరుద్ధమైన విషాదం ఇంకొక తీరుగా ప్రదర్శించారు. అకారణంగా—అనగా మనుష్యమాత్రులు ఊహింపగల కారణం లేకుండా—మానవులు దుఃఖ మనుభవించడం చిత్రించి కరుణతో గూడా శాంతరసమును పోషించి యున్నారు. ఈ శాంతరసము లోకవిముఖత్వము, ఐహికవిషయ నిరసన—వీటిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. సంఘము నెదుర్కొని ప్రవర్తించే సత్పురుషునికి స్థైర్యము సంఘ దౌర్జన్యముచే కలుగు కష్టనష్టములు ప్రదర్శించినప్పుడును ఈ రసమే పోషింపబడును. ఇబ్సన్ ట్రాజడీలు కొన్ని ఈ తరగతికి చెందినవి.

ఏవో కొన్ని ఈలాంటివి ముఖ్యాంశాలు సూచించాను గాని భావి నాటకకర్తలకు లక్షణాలను, నిబంధనలను ఎవరు నియమించగలరు? నిరంకుశులు కవులు. ప్రతిభానిష్ఠురణము స్వతంత్రసిద్ధము. ఉపన్యాసాలకన్నా ఉత్సాహానికే శక్తి. స్పష్టి మొదలు; నిమగ్న తర్వాత. ఆంధ్రనాటక పరిణామాలో ట్రాజడీ వికసించవలె నంటే పరిష్కర్తలు తోడు గావు, తీర్మానాలు ఉపకరింపవు. కవీంద్రుల ప్రతిభ—సహృదయుల ఆసక్తి—ఇవియే అవసరములు.

మా తృభాష

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి, ఎం.ఏ., బి.ఎల్.

సాహితీకి అమరత్వము నిచ్చునది సహజభావము. ఇది యాత్మతేజమున వృద్ధినందును. పరితమననున నవతరించుట కిది సరాసరి తెన్నునే కాంక్షించును. సహజోచ్ఛారణమే ఈ స్వప్రపథము.

సహజభావ మొందుడునో సహజోచ్ఛారణమును నందే యుండును. పూవురేఖలు పూవుభాష. పూదావి పూవుతలఁపు. చల్లనితలఁపు చక్కనిదళమున నున్నదని భాష్యకారుఁ డొకఁడు దాఁపల నిలిచి తెలుపవలెనా? ఒకరివకాలత్కై ఆశపడక తనమన సిట్టిదని ద్రష్ట హృదయమునకు పువ్వురేఖ తెలిపివేయదా? సహజభావమునుండి సహజభాషను చించివేయు టెవ్వరితరము? ఒక్కండు రెండురీతుల ల్లగపడు అద్భుతము వానియందు లేదా?

పువ్వుకను కలలు పూవుమోమున మంచుతుంపురులందు తల్కొత్తును. కవికలలు కవికన్నులందే ఇంద్రధనువులు చిత్రించును. పువ్వుమానసమునుండి వెడలు బుడిబుడినుడు వులు కేసరములట్లు గోచరించును. సహజసాహితీ కుసుమనదృశము. దానిభావము గుప్పన నుప్పొంగును. దాని చక్కందనము తావికెరటాలతో లేచు భావవాతూలమై మనసున సోకును.

ఒకరి ఉద్బోధము గాని ప్రేరణ గాని లేక పువ్వు ఆత్మవికసన మందును. పుష్ప హృదయమున నిదురించు సొబగు కిరణస్పర్శ నందినంతన లేచి పక్కున నవ్వును. మనుజుని హృదయమందలి సహజశక్తి ప్రకృతిస్పర్శ నంది పుష్పించును. కళలకు ప్రాపు సహజశక్తి. కళాకుశలులు స్వయంభువులు, స్వీయబోధకులు. వీరిలో సాహిత్యోపాసకులు ముఖ్యులు. వీరిభావములు, వీరిభాష వీరికి సహజమై, ప్రత్యేకమై యుండును. వీరిసహజశక్తి వీరిస్వాతంత్ర్యమునకు కన్నతల్లి యగును.

తలఁపునకును, భాషకును అవినాభావసంబంధ మున్నదనియు అంతరంగమందైనను భాషయందే భావము జాలువారు ననియు మనశ్శాస్త్రము వాకొనుచున్నది. తల్లితలఁపులందును తల్లిజీవమందును తొమ్మిదినెలలు పెరిగిన శిశువు తల్లికి ప్రతిబింబమై యుండి, జిలిబిలి పలుకులు తల్లియక్కున నేర్చి, తల్లినిడయందే భావిజీవనస్వప్నము లల్లికొనును. సాహిత్యము సహజమై యుండవలె ననిన తల్లిమాటయందే అది యవతరింపవలెను. ఆత్మబీజమునుండి యుద్భవించినభావము అంటుమొక్కనలె గుజ్జగఁ బడియుండక అనంతకాలమునఁ దనశాఖలు

చావును అద్భుతవృద్ధి నందును. శతాబ్దులును సహస్రాబ్దులును దీనిశీతలచ్ఛాయయందు ఎంతేని హాయి నందును.

మాతృభాషమహాత్వమును గుర్తించిన భారతీయులలో మొదటివారు వంగీయులు. ఆంగ్లముందు అభిజ్ఞత సంపాదించి, దానిని వంగమాతృకయందు గుమ్మరించుకొనినారు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దమునకు తొలుత తోచిన ఆంగ్లకవులు వీరి కెంతేని భావనావేశమును కలిగించిరి.

“ఐరోపాయందు లేటిన్ భాష గ్రంథభాషగా నున్నపుడు ఐరోపాయందు సాహిత్యవృద్ధి లేదు. ప్రత్యేకభాషలు ప్రత్యేకసాహిత్యమును వృద్ధిచేసినవిదప బహుళసాహిత్య శక్తి నంది అఖండ మెంతేని ఉన్నతిని పడసినది. వివిధభాషలతో వెలయు భారతదేశమున నిట్టియభివృద్ధి గోచరించునుగాక. యావద్భారతమున కొక్కభాష యనునాట్కునందు నాకు నమ్మకము లేదు. రాజకీయముగ నట్టి దొకటి అనసరమై యుండనచ్చును. భావవ్యక్తి కరణమునకు సహజమైనభాష మాతృభాషయే. ఆంగ్లమున పద్యము లల్లి, అభిప్రాయమునకై అపుడపుడు కొండలు తమరచనలను నా కంపుచుందురు. వీరు ఒక్క మద్రాసురాజధాని లోనివారే. వీరు మాతృభాషలోనే తమ గ్రంథములు వ్రాసి స్వీయప్రజల తీర్మానము నందుట మేలు. వీరిభాషయందు గొప్పందన ముండుచో దానిని నేర్చికొనియో భాషాంతరీ కరణములందు దానినెత్తువను గ్రహించియో ఒరు లానందింతురు. అమూల్యనిశ్శేషము గలిగిన దయ్య వాడుకమాట కాని సంస్కృతము నేడు మనకు సాహిత్యోచ్ఛారణము కాజాలదు. ఇంగ్లీషును తొలుత చేబట్టినది మేము. అందలిశక్తి సాహిత్య మాభాషను వృద్ధిచేసికొంటిమి. ప్రపంచమహాసాహిత్యములలో వంగసాహితీ ఒక్కటైనది.” అని రవీంద్రుఁ డిటీవల మేరీకళాశాలయందు (ఈ యంశములు పత్రికలలో వెలునడలేదు) తెలిపినాఁడు. ఇట్టి యుద్బోధనమును రవీంద్రుఁడు పెక్కిండ్లనుండి పెక్కుచోటులందు చేయుచున్నాఁడు.* రవీంద్రునినుడువులను ప్రతిదక్షిణాసీమస్థుఁడును మననముచేసికొనవలెను. మన

* సింహళవాసుల ముద్దేశించి రవీంద్రుఁ డిట్లునాడు: “... You have not yet been inevitably urged to take up that living instrument, your own language. You have not yet fully strung her and tuned her. You would have surely felt the necessity of it, if your soul were fully awake and if it responded to the ceaseless messages of beauty that come to you from your horizon and blessings that meet you from the bosom of your earth. You indulge in the vanity of mastering a language which is not of your heart and of your birth-right, which does not belong to your past nor to your future and owing to that obsession in her children, your country is waiting in vain for her wealth of literature which only can help her to discover her own

మా తృ భాష

రాజధానిలో నేడు సాహిత్యమే లేదని భావము ఆతని హృదయమున తలనూపెనని తెలిపిన తప్పు కాదని తలఁతును. మాతృభాషకు మనము పెక్కుఆమడలదూరమం దుంటిమని ఆతఁడు గ్రహించినాఁడు.

భాషావిషయకప్రసంగము సలుపుచు ఆంధ్ర దేశమందలి ఒకానొకచోటును పేర్కొని అందు సాహిత్యవాతావరణము లేదని నే ననినపుడు, “కొథాయ్ ఆఛే?” (“ఎందున్నది?”) అని రవీంద్రుఁ డనినాఁడు. “అది హృదయమందుండవలెను.—మీమాటయం దడఁగియున్న

soul and to bring out the treasure lying hidden in the lightless corner of her mind.....I hope that my coming to your country will not end in an ephemeral sensationalism, that even when I leave your shore the memory of it will speak to you about the greatest of your problems, which is that of finding your own true voice—not that of your master—in your own language. In order to justify your existence, you must make yourself heard to your own self and to others. Do not waste your time and intellect in carefully imitating other people, however great they may be, imitating their idioms and being utterly lost in a vagueness of futile inanity. I shall consider myself as having failed in my message if I have not sufficiently impressed you with the truism that you cannot belong to yourself if you do not produce your own literature as the truest document of the mastery of your mind, and also if I have not persuaded you to believe that you must have a continental background of your culture, which is the Indian background that will vitalize your thoughts and enrich your imagination.” సింధు రాష్ట్రీయులను గుఱించి ఆతఁ డిట్లు తెలిపినాఁడు: “..... Modern Sind has contributed so little to the cultural renaissance that is sweeping over India to-day. This poverty is traceable, it seems to me, to the Sindhees looking for inspiration where only demoralization is to be had. Sindhees are under the shadow of a cheap, foreign, imported culture. It is a sight at once ludicrous and pathetic to see their young men strutting about in foreign dresses, muttering foreign accents, imitating foreign gestures. We in Bengal were the first to come under the foreign fascination, but we soon strove to free ourselves and in the process of refinding ourselves, we released forces which have given us a new pride, entirely our own. *We may learn from other people but we can get inspiration only from within ourselves.* My advice to modern Sindhees is to remember and by remembering to recapture the glory that once flourished on the banks of the Indus. Let them be themselves true to life that has nourished them for centuries and their old glory will blossom again.”

చెన్న పురియుండున్న పదమూడుదినములలో దాక్షిణాత్యుల కీపాఠము నాతఁడు పలుమాఱు ఉద్ఘోషించి నాఁడు. “మివిజ్ఞాన”మను తీవ్రము మీటి “ఇదియే నాకుదివా” క్కని పలికి, రవీంద్రుఁడు చెన్న పురియువకుల నుండి తరలిపోయినాఁడు.

భావమును గ్రహించితిని. మీరు నిక్కము వాకొంటి”రని నే నంటిని. మాతృభాషమీఁది ఆభిమానము మనలో సున్నయని నే నెఱుఁగుదును. ఆంధ్రు లందఱును ఎఱుఁగుదురు. సారస్వతమునకు గంగోత్తరియగు హృదయమును విదేశపునరుకులో పూడ్చిపెట్టిన మనము సాహితీసేవకులమనియు, మాతృదేవి నారాధించు మహనీయుల మనియు రినికి విఘ్నో స్థితి తెలు పుదును? కవిమాటలు భావగర్భితములు. అందు మోమోట ముండును. మోమోగ నాతఁడు మాటలాడఁడు. రవీంద్రుని “కొథాయ్ ఆఛే” అనువాక్కునందు నే నెంతేని ప్రబోధ మందితిని. మాతృభాషపై గల నిరాదరము కడతేటినపుడును, ఆంధ్రు లాత్మవికాస మందినపుడును, శక్తిగల సారస్వతసేవకులు ప్రజలచే గుర్తింపఁబడుదురు. స్త్రీలను సంబోధించుచు రవీంద్రుఁ డింకను ఇట్లు తెలిపినాఁడు: “మారాష్ట్రములలో తొలుత మాతృభాషయెడల నిర్లక్ష్యము చూపినవారు పురుషులు. స్త్రీలే తల్లిమాటలపై సభిమానముఁ గాపి దానిని నిలువం బెట్టిరి. ఇచటఁగూడ మాతృభాషను స్త్రీలు కాపాడఁజూలుచుని తలఁచును.” చదువు పేరిట నేఁ డెందఱెందఱో పాశ్చాత్యవిద్యావ్యామోహముఁబడును, ప్రవీణభివృద్ధి తానుకరణ మందును సమయమును వ్యర్థముచేయుచున్నారు. మేగీకళాశాలయందలి బాలిక లనేకలు ఆంగ్లమునందే ఈదులాడుదురు. రవీంద్రుఁడు వీరి కొనరించిన ఉద్బోధనము సముచిత మైనది.

చెన్నపురి విద్యార్థులసభయందు రవీంద్రుఁడు వంగభాషోద్ధరణమునుగుఱించియు, ఆయుద్యమముతో తనకుఁగల జోక్యమునుగుఱించియు వివరించినాఁడు. “రాజకీయ, మత, సారస్వతోద్యమములు నదీమతల్లులట్లు బంగాళమునఁ గలిసిసవి. నే నపుడే జన్మించితిని. మీతిమీఱిన అలంకారములు భాషకు సంకెలలై యున్నపుడును, ప్రాచీనస్థలప్రమోల పలువురు బద్ధాంజలులై యున్నపుడును, బంకించంద్రుఁడు భాషావిప్లవమును జెచ్చి నవీన రచనావిధానమును నిర్మించినాఁడు. మతవిప్లవమున నాతండ్రి పాల్గొని వెలియైనాఁడు. పిన్న నాఁడే భాషోద్యమముతో నేను జోక్యము గలిగించుకొన్నాను. ఒకరు చెప్పినది వేదమని నే నెన్నఁడును నమ్మలేదు. నాకు తోచినరీతిని, నాస్వాతంత్ర్యకాంక్షను పురస్కరించుకొని పండ్రెండవఁటనే కవిత చెప్పఁదొడంగితిని. రానురాను పలువురు నన్ను వెక్కిరించిరి. నారచనలందు చిక్కు లున్నవనియు, అవి ఎవ్వరికిని బోధపడవనియు పలికి పలువురు మూతులు విఱిచిరి. వంగవైష్ణవకవిత్వమును కొంత చదివి, దానిని మనసునకు పట్టించు కొంటిని. వెలియెతిని. నావెలి నాకు స్వేచ్ఛ నొసఁగినది... నాపద్యములు వంగపుష్పములు నిలువనంతకాలము నిలువఁదగిన వై నవి..... కాలానుసారమైన మార్పు నందనిభాష వృద్ధి గనఁజాలదు.” అని యాతఁ డనినాడు. సాహిత్యవిషయమున చెప్పఁగలవాఁడు

మా తృభాష

రవీంద్రుని మించినఘనుఁడు నేఁడు పృథ్వియందు లేఁడు. ఆంధ్రభాషోద్ధరణమునకై శ్రమించు బుద్ధిమంతులకు రవీంద్రునినుడువులు చక్కనిదివ్వెలై యుండునని నా తలంపు.

సహజశక్తికి సహజమైన కాయము మాతృభాష యగుదు శక్తివృద్ధినిబట్టి యదియుఁ బెంపొందుచుండును. మనుజునిమానసము జడము కాదు. అనుక్షణ మది వృద్ధి నందుచుండును. పరిపూర్ణత్వమును చేరఁ దలఁచు యాత్రికుఁడు మానవుఁడు. నిలుకడగ నిలుచు మానవుఁడు జీవము లేనివాఁడే. ఎడతెగక ముందకుగు వేయునాతఁడు మనుష్యత్వమునకు చేటు తేకుండ నుండును. తన గమ్యస్థానమును—వివిధజన్మఘట్టములు దాటియొసను—చేరఁగలఁడు. ఈతని హృదయమందు ప్రస్ఫుటించుశక్తి ఈతనియాత్ర ముగియువఱకు క్రొత్తదశముల నీనుచు వికసించుచునే యుండును. హృదయప్రసవమున తొలుకాడు మరందమే సారస్వతమునకు జీవమిచ్చు అమృతము. ఇది యమరేంద్రునండి ఖగనాధుఁడు తెచ్చి యిచ్చునది కాదు. ఆత్మనందనమున మనుజుఁ డందఁజాలు సుధ యిది.

ప్రపంచసాహిత్యాచారులు ఆత్మనందనమును కనుఁగొనఁ దప మొనరించి, ఉద్దేశసిద్ధి నందుదురు. సాహితీసేవకుఁడు సంయమి కాఁడు కాని తపసి. ఇంద్రియములకు తాళములు బిగించి ఇతఁ డంతరంగమందు ఎందో కట్టువడి యుండుఁడు. హృదయనిభృతమున కొండొక వడి తడసినను, అందుండి అపూర్వధనము నీతఁడు కొల్లఁగొట్టుకొని వచ్చును. సాహిత్యోపాసకుఁడు రసహృదయుఁడైన ‘మునిముచ్చు’. కళాకామిని కొంపోపు మేఘవీధులందీతఁడు తూగుటుయ్యాలనూగును. తారకలతో సయ్యాటలాడును. స్వాతంత్ర్యప్రియుఁడై ఎట్లు కావలయుననిన నీతఁ డట్లగును. ఒకపరి పరమహంసయై ఆత్మదక్షిణేశ్వరమున తన్మయనృత్యమొనరించును. వేటొకపరి నటరాజై వెలయును. ఇంకొకమాటు జగన్మోహినియై దిక్కులందు వలపులు మేల్కొలుపును. మఱొకమాటు మానసమానససరోవరమున రాజహంసయై తేలియాడును. ఇంకొకతూరి అపూర్వవారిచరమై ఆత్మరత్నాకరమునఁ గ్రుంకులిడి, వెలలేని మానికములు చేబట్టును. హృదయకుంజమున నాత్మభావనాసంశ్లేషమున నాత్మవిస్మృతుఁడై యున్నతఱి తనయల్లికయందీతఁ డెన్నేని భువనములఁ జేర్చుకొనును. నిభృతయోజనమున నిమగ్నఁడై యుండ అద్భుతభావవిద్యోతములు తల్కొత్తి ఈతని కనులెదుట దివ్యదృశ్యములు ప్రదర్శించును. వీనిని కాంచినంతన యీతఁడు నూతనావతారమందిన తేజస్వి యగును. సహజశక్తిచేయఁజాలని కార్య మేది? చేరఁజాలని తావల మేది? ఎరువుసామ్మ బరువైనది. ఎంగిలికూడు నీచమైనది. ఆత్మనిర్భరత్వమో! ఇది ఆమ్నాయచతుష్టయమట్లు గురుగంభీరమైనది! వియత్తలము దీనికి గొడుగై దిగ్విలయమున వంగి దీనికి జోహోనరించును. దీని కుఱుగల నిలుచునది స్వాతంత్ర్యము. సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయఁగలుగునది, దృఢనిశ్చయ ఇచ్ఛాశక్తులను తన న్యందనముపై నిలుపునది స్వాతంత్ర్యము.

సహజశక్తికి స్వాతంత్ర్యము కుడిబుజము. ఇవి రెండును సాహిత్యమునకు ప్రాపులై, నూతన భువననిర్మాణమున దానికి సాయపడును. సాహిత్యోపాసకుడు సృష్టికర్త వల యగు చున్నాడో ఎఱుంగమా?

సాహితీవ్రతుడు జగన్మోహిని యగు నంటిని కదా! జగన్మోహిని ఏమాదిజన్మని యని అడుగువా రెవ్వరు? కళకు వర్ణవిభేదములును స్థలకాలములును అడ్డుగట్టు లగునా? కళాహృదయమునుండియు, కళావదనమునుండియు వెడలు దివ్యజేబు అస్త్రములును నెఱుంగునా? ఆశయములకు ఆకాశమున చిట్లు చుక్కముతైపుచిన్నలకు, మహాన్యగ్రలకు, కళలకు మనుష్యసులభ వ్యత్యాసము లేట్లు సోచును? కళాకాంతకు భాషాబాధకిముందేగల కట్టిడి కట్టుబా టేది? కొండాక మాతృభాషయందు అవతరించి, నానియందు స్పృహను మాధుర్యమును ప్రవహింపజేసిన శక్తి అందే కై దీయె యుండక విశ్వహాసన దర్శకమున నిజజేబును విజృంభింపజేసి జ్ఞానధనజములను విజయక్షేత్రమున బురికొల్పును. పుట్టిన చోటనుండగై దీయె యుండు భాష భాష కాదు. గొడ్డుమోతు గొడ్డేయెన నిది సాహిత్యము నెట్లీయను? భరి పలువురతో సంబంధబాంధవ్యముల నెట్లెర్పఱుచుకొనును? గ్రీక్, ఫ్రెంచ్, టీటిగ్, ఆంగ్ల సారస్వతములు ఒక్కచో బిట్టబిగిసి నిలిచినవా? వీనియందలి విభూతి ఒకరు దాచుచున్న కొనిన సొమ్మయినదా? నేటి వంగసాహిత్యము? అన్నికడలందలి అర్వాచీన సాహిత్యోపాసకుల కారాధ్యదేవత కాలేదా? నేటి వంగ సాహిత్యమును, రవీంద్రుఁడను ఎల్లరహృదయపేటికలందు నాదరస్థానము నందలేదా? “ఒహే! బిహంగ! ఒరే! బిహంగమా!!” యని ఆనేకపూరితుండై రవీంద్రుఁ డుచ్చరించినపుడు దశదిశ లాతని శకుంతముడైన నెగయలేదా?

రవీంద్రుని ఆవేశమునుండియే ఆతనికవిత్వ ముబికినది. నిలిచి ఉపన్యసింపునునిన, ఆతఁడు నిట్టూరుపు విడుచును. “చెల్లును పక్షులును ఉపన్యసింపనా?” యనును. కవిచంద్రుని హృదయము జగదీశునిచేతి వీణై, వీణియ మీటు అంగుళి యున్నపుడే అందలి అమృత స్రవంతి పొంగి పొరలును. అదృశ్యుండై బృందావనవిహారి సారస్వతన్రతుని హృదయ తంత్రిని మీటినపుడే ఆతఁడు విశ్వమోహన గీతికలు పాడును. సాహిత్యుపాసకులు విశ్వవిద్యాలయమందును, పాఠముల కొలుములందును తయారుకారు. దీర్ఘపఠనము పాండిత్యమును ప్రసాదించునేమో కాని సాహితీ విభూతిని కాదు. పువ్వులును, కాంతులును, గీతములును మనుష్య కర్మాగారమందు నిర్మింపఁబడు వస్తువులు కానట్లే సాహిత్యమును మనుష్యనిర్మిత వ్యవస్థలందు నిర్మాణ మందదు. దివిజేజ మొక్కొకపుడు ఒక్కొక మనుజుని వాక్కులను తూరగొట్టములు జేసికొని భూతలమున ప్రవహించి సాహిత్య కేదారములు తనువును. ప్రతి సాహితీవ్రతుని హృదయమునుండియు దివ్యశక్తి “సమి త్తమాత్రమ్ భవ సవ్యసాచి”

మా తృభాష

యనుచు, మరీచీపంక్తుల నాతని లేఖనినుండి ప్రసరింపజేయును. జగదీశుడు ప్రత్యక్షమై పోతనను భాగవతము వ్రాయుమనెనట. మఱియొక మహాకవిని నిద్దురపోనిచ్చి శారదాంబ నిశీధినీని స్తబ్ధతయందు ఉద్ధృంభమును లిఖించెనట. ఆధ్యాత్మికమైన ఆవేశము మనుష్య మానసము నాటపందిరి గావించుకొనినపుడే, అందుఁ జెవులపండు వొనరించుచు కనులకు విందునేయుచు సాహిత్యసృత్తగీతోత్సవము గోచరించును. కవియంతరంగము 'కమలభవ నర్తను'నిచేతి జవనిక. మఱుంగుననుండి వెడలు కవితాభామిని దివ్యనర్తనుని మధురమంజుల నిస్వనమునకు తనగీతమును తనగమనికను మేళగించును.

ఆవేశము ఐహికమైనదనుట తప్పు. అది జాహ్నవీపూరమువంటిది. ఉపాసకుని హృదయశిఖరమునుండి యుటుకుతఱి అది స్వర్గమును తనయెడందయం దిడికొనియే యుండును. ఆవేశరూపియందు అద్భుతదివ్యభావములు కొట్టుకొనివచ్చి కవిముఖమునుండి వెలువడును. గురుగంభీరకార్యములును, గురుతర కావ్యములును ఈ శక్తివలననే నివ్వటిల్లును. రాశిరాసులుగ విన్నపై ప్రోవగు సాంధ్యరాగములును, ప్రకృతిముఖమున చిప్పిలు అందంపుటలలును ఆవేశసముద్భూతములే. గగనమునంతను దనరెక్కలమఱుంగునఁ జుట్టివేయ గమకించుచు రివ్వరివ్వన వాతూలమున నెగయు విహంగమునందు పరిధవిల్లుశక్తి ఆవేశము కాక మఱేది? వికిరగీతికలను రేపకడ వసుమతీముఖమున వెదఁజల్లున దిదియే కదా! దీనికతననే కదా అనంతవారాశి అనంతకీర్తనము నాలాపించును! దీనికతననే కదా తమబాజలం దిముడ్చుకొనిన రతనపుకణికలను మేఘము లింద్రధనువులని క్రక్కివేయును! దీనికతననే కదా వనలక్ష్మి కిలకిల నగును! దీనికతననే కదా మనుష్యహృదయమందు నిద్దురవోపు సహజశక్తి వేయిపడగ లెత్తి వేయిమణుల మరీచీగుచ్ఛమును సాహిత్యమున కప్పన మొనరించును!

ఆవేశ మెఱుంగనివాఁడు కళారాధకుఁడు కాలేడు; మనుజుడే కాలేడు. లలిత కళలందును మనుష్యత్వప్రతిపాదనమందును వంగీయులు సిద్ధహస్తులై తమమాతృదేవి కంధరసీమయందు మహాపురుషులమాల్యమునొండు చూపఁజాలుటకు హేతువు వారావేశ పూరితు లగుటయే. వెలుతురుకల చోటున చీకటికి చోటు లేనట్లు, ఆవేశమున్న నెలవున భయమునకుఁ గాని సంశయమునకుఁ గాని బ్రదుకు లేదు.

అరువదేండ్లకు మున్ను ఊరు పే రెఱుంగని వంగభాష నేఁడు దివ్యసింహాసన మేల యధిష్ఠించెనో పాఠకులు గ్రహించియుందురు. ఇందు నేఁ జెలిపిన రవీంద్రుని నుడువులు నా కథనమునకు చేదో డగును. ఇక మనమో? వంగీయులహృదయశక్తిని, ద్రవిడుల మేధాశక్తిని మనయం దిముడ్చుకొనియుండియు, మనలను మనము గుర్తించుకొనక స్వీయ సముద్ధరణమును కాంక్షింపక, సాహిత్యవృద్ధినుండియే జాతీయవృద్ధి గోచరించునని ఎఱుంగక

ఆత్మవిస్మృతులమై పడియుంటిమి. మనభాషయో? ప్రాచ్యఇటాలియన్ అని ప్రసిద్ధినందిన భాష మనయది; అనేకశతాబ్దాలకు మున్నే విజయ-నిశానముల నంబరవీధి నేర్పరిపజాలిన భాష మనయది! సౌందర్యమాధుర్యములకు పెన్నిధానము కాజాలున్నది నిరూపించిన భాష మనయది! నేడు మూలబడియున్న భాషయు మనయదియే! ఏల? పగములు చేతఁ బుచ్చుకొని మూతులు బిగించుకొని, భాషానతిని విఠిచికట్టు పండితప్రకాండులే యుత్తరమీయవలెను. కాలానుసారమైన గమనికను జూపని భాషనుగుఱించి రవీంద్రుఁ డనిన వాక్కు ఎల్లెడల వర్తించు సిద్ధాంతమే కద! రాతినగలందు నిలిచిన తెలుఁగు సర్వాంగసుందరియై ఎట్లు చూపట్టును? ఎట్లాంధ్రభాషాయోషముందులకు జరుగును? ఆంధ్ర హృదయమందలి సహజశక్తి విజృంభింపవలె ననిన, ఆంధ్రసాహిత్యము పునరుద్ధరణము నంద వలెననిన, ఆంధ్రభాష స్వాతంత్ర్య ముండితీరవలెను. పంగనీమయందువలెనే మనసీమయందును భాషావిప్లవము తలనూపవలెను. శతాబ్దాలకు ముందు శిలాగ్రంథములందు చెక్కబడిన లక్షణసూత్రములును వ్యాకరణనియమములును నేటికాగితములందు పునర్ముద్రణ ముండినంతనే తమరాతిరూపును, తమకటికిమనసును మాపుచేసికొనునా? భాషాస్రౌతమునకు ఆనకట్ట యగుటకై వ్యాకరణము నిర్మింపబడదు. అట్టిది నిలిచేనేని, దీనిని దెగఁగొట్టుటకు కాల విలంబనము కారాదు.

వంగీయులరాష్ట్రాభిమానము, భాషాభిమానము జోడుచెలిమికత్తెలై వృద్ధి నందినవి. ఈ రెంటిని హృదయసింహాసనమున నిలిపి, వంగీయుఁడు భక్తిపరవశుఁడై భజనచేయును. “అమార్ సోనార్ బంగ్లా” (నా బంగారు బంగళము) అనియు, “అమారి బంగ్లాభాషా” యనియు ఆవేశపూరితుఁడై ఒకేస్వరమున నీతఁడు గీతాలపన మొనరించును. రవీంద్రుని హృదయమునుండి వెడలిన గీతాపంక్తులు మొన్న చెన్నపురిరేడియోగుండా వెల్లివిరిసినవి:

“తుమారి కొలే, తుమారి బోలే, కొతోయి శాంతి, భాలోభాషా

అమారి బంగ్లా భాషా,

ముదేరీ గర్బ్, ముదేరీ భాషా!”

(కొతోయి=నింత; భాలోభాషా=ప్రేమ; తుమారికొలే=నీయూరున; తుమారి బోలే=నీ పలుకున; ముదేరీ గర్బ్, ముదేరీ భాషా=మా గర్వము, మా భాష.)

రాష్ట్రాంతరప్రదేశములందలి ప్రజాహృదయములను రేడియోలు గావించుకొని మువకపులు, “మా బంగారు ఆంధ్రభూమి” యనియు, “శాంతిమయి ప్రేమమయి మా ఆంధ్రవాణి” యనియు నావేశపూరితులై యాలాపించిన దినమండే తెలుగుతల్లి జగద్ధాత్రియై శోభిల్లును. అట్టిశుభదినము ప్రభాకలితప్రభాతవిభూతిని ఆంధ్రభూమియందెపుడు క్రమ్మ రించునో కదా!

వా జ్ఞ య వీ థి

భాగవతావతరణము (పద్యనాటిక). కవి: నోరి నరసింహశాస్త్రి. సాహితీసమితి, గుంటూరు.

నరసింహశాస్త్రిగారి చేయి మరొక్క కళాక్షళలమైన కృతి ప్రసవించింది. కావ్యవిలాసాలు పొల్లెత్తి జొచ్చితిని ముంచక, పద్యాత్మకమని వట్టి సంభాషణమే ఛందస్సుకట్టడమూ కాక, ఇంచిన 'నాట్యకావ్యము' గా కవి తెలివితో వస్తునిర్వహణము నెఱపినాడు.

‘ఘోరా రణ్యమువోలె దుర్గము నై కోలాహలంబట్టుల
ర్థారూఢస్వరవాక్యహీనమయి పారావారసంకాశ దు
ష్పరంబా శ్రుతి’—

దానిని ఉద్ధరించి వ్యాసించి ‘గంభీరోజ్జ్వలదివ్యరూపమయి’ పరేతుని ‘కంతోద్ధతంబా శ్రుతి’గా—తాను తెలుసుకొన్న రీతిని—సంభావించ శక్తి చాలని మనుష్యవ్రాతములను ‘సత్క్రియారంభోదర్శుల జేయ భారత మహాగ్రంథానుసంధానము’ చేసి; చాతుర్వర్ణ్యాన్ని ధర్మసూత్రాలతో సంధించి బంధించడానికి, ‘శ్రౌతస్మార్త విధానజాతమును శిష్యవ్రాతముం గూర్చి యాథాతథ్యంబు...తద్ధర్మంబు వేర్వేరుగా’ పరింపజేసి—ఇన్ని చేసిన వ్యాసునికి ఇన్ని సంరంభాలలో ఎన్నడూ లేనిది యిష్టడు ఆకాంతి తనమనస్సును పీడించడం చూచి, జగద్రక్షకుని కేదో కొరత కలిగిఉన్న దనుకొన్నాడు: ఆతనివంకకు భుగ్గుమయింది వ్యాసునిమనస్సు. కాని, ‘సంక్షోభంబై వేధంగి విస్రబ్ధంబై ప్రతిశబ్ద మీనెడి’ సమయాన, ఏకైకముగా ప్రత్యేకవిద్యలు పఠించి, కర్మలు చేపట్టి, ఆ ఆర్థములు వశ్యములై ఉండేనిమి త్తమై గురువునద్ద వాగ్వాదాలు నేర్చిన శిష్యవ్రాతమందు రేగిన వివాదనాదంలో వ్యాసునికి లోకమంతా కలత చెంది కలంకితమై కన్నట్టింది—తనవిద్యలో సమన్వయము లేక శాంతి చెడినట్టు. ఆ శిష్యులకు తానొక హితోపదేశం చేయగలిగినాడు: కర్మ తెన్నిగా ఉన్నా ధర్మ మన్నది ఒక్కటే, అదే జగతికి మూలం, దానితత్త్వం తెలుసుకొండి—అని. కాని ఆతనికే తెలుసు, ఆతని ఉపదేశవాక్యాలు వారి చిత్తాలలో ‘నానామార్గముల్ పొందెడిన్’—

‘ద్యావాభూమిసమస్తభూతతతి చింతావ్యాకులంబయ్యె నా
భావంబం దుదయించి తెల్పగదవే వక్తవ్యకర్తవ్యముల్’

అని దేవుని వేడుకొంటాడు. ముల్లోకములూ తిరిగే నారదుడు అవతరిస్తాడు—నారాయణుడే ఆయాపాన వచ్చినట్టు. వేదము విభజించి ఐతిహ్యములు కూర్చినా మదిని వేదన విడువని వ్యాసునిమొర విని నారదుడు చేయగలిగినా డొకఉపదేశం—ధర్మాధిక్యాన్ని ఉపదేశించిన వ్యాసునికి: ‘ధర్మములన్నీ వివరించి నావు కాని, నిష్కర్మలు యోగులు ఆకారణంగా నిరంతరమూ మ్రొక్కి కీర్తించుకొనే మాధవుని సన్నుతి చేసినావు కావు; నిజస్తుతివల్ల కాని ఆతడు ప్రీతుడు కాడు; ఆతడు ప్రీతుడు కాక మనశ్శాంతి లేదు. ధర్మ కర్మములు వివరించేటప్పుడు, “వర్ణసప్రేరిత రూపసామముల భేదము లెంతురు మూఢమానవుల్; వారవి యాశ్వరార్పణశుభంకరబుద్ధి నొనర్చునట్లు” నేర్వవలెను. భాగవతసంహిత పలుకు’ మన్నాడు. ఆ నారాయణపుణ్యకథాప్రారంభతవల్ల ఆత్మ ఆనందముతో నిండి, వెంటనే వ్యాసునికి భాగవతం ప్రత్యక్షమై, జహ్ను

గ్రముమీద వాక్రోత్తన్న గంగాప్రవాహంవలె ఉప్పొంగింది: 'గంగాధరు డెవ్వడు?' అన్నాడు. నారదుడు శుకుని చెప్పి, 'మోక్షకాంక్షగురుబుద్ధి నీదుమది గాంచినవెంటనె తా గ్రహించు' నన్నాడు. శుకుడు, వ్యాసుని ఆత్మజుడు, హరికీర్తనలోలుడై, వ్యాసునివిద్యను పెక్కువిద్యలుగా వహించిన శిష్యులను భక్త్యావేశములో నడిపించుకొని, అటు వేంచేసినాడు భాగవతప్రభావంవల్ల; భాగవతజాహ్నుషిని వ్యాసునిమనస్సునుండే తనహరి కీర్తనంలో, హరిలీలాప్రసంగంలో, ప్రవర్తించచేసినాడు. నారాయణుడు 'వ్యాసభాగవతవర్ణితలీలా' కాలి అయినాడు. (వ్యాసుని విద్యలో సమన్వయం సిద్ధించింది.) భాగవతం అవతరించిన దయింది.

వ్యాసునికి మొదట వేదం దుర్గమంగా, కోలాహలంగా, దుస్పరంగా కన్పించి, అవగాహనచేసుకొన్న వెనుకటిఅవస్థలో గంభీరోజ్జ్వలదివ్యరూపంగా ఆతడు పలికినట్టు చూపి, వ్యాసునిమనోవికాస క్రమం చిత్రించిన సౌందర్యం రచనతుదివరకూ పదను చెడక నిలిచింది. మానుషమనఃపవృత్తికి ప్రతినిధిప్రాయమైన వ్యాసునికథ కావ్యానికి హృద్యత తేవడ మటుండగా, వ్యాసుని మనోగతులకు, భావాలకు, రూపమీయడా నికే విపాత్రమైనా మొలిచి, వస్తురచనకు, కావ్యత్వసంపత్తికి తీర్పుమెరిసింది. సందర్భోచితంగా ఛందోగతి మార్పుకొని వంచుకొనడమూ, శైలిధారాభతా గుణాలలో చెప్పక విడువరాదు. హరిలీలాకథనభాగం భక్తిసంపాదకమైన గేయసౌందర్యం చూపుతుంది. లేకులువిరిగే వికాసం కులకకపోయినా, భాషప్రయో గంలో—కొంత సాంస్కృతికమైన—మనోజ్ఞత ఉండనే ఉన్నది. శ్రీ శివశంకరాశ్రమీగారి పద్యనాటికలు జ్ఞప్తికి రాకమానవు. వృత్తిచాకచక్యంలో కాశ్రమీగారు అందెవేసిన దెప్పుమా తక్కువే; కాని మనస్వితను, వస్తువిన్యాస కాళలానికి వారు చూపుతూవచ్చిన పరిచయం ఇక్కడా వారికి గౌరవం సంపాదిస్తూనే ఉన్నది.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

శృంగాటకం

ఈ సంచికలో శ్రీమతి చావలి బంగారమ్మగారు వ్రాసిన 'పుంతలో ముసలమ్మ' అనే కావ్యం సందర్భ వివరణం అవేక్షిస్తుంది. పుంత అనేమాట (ఉపరథ్యకు) గోదావరీప్రాంతంలో వాడుకలో ఉన్నట్టు అనేకచోట్ల లేనట్టు తెలుస్తుంది. 'పుంతలో ముసలమ్మ' అన్నదీ ఆలాటిదే. ఆపేరు పెట్టి ఒకరాతిని—ఏ మైలు రాతినో, సర్వేరాతినో—పూజిస్తారు.

*

*

*

*

టాగూరు కవి యీనాడుమ మద్రాసులో కళాప్రసంగాలు విరజిమ్మి, ప్రదర్శనాలలో తన కళాదర్శాలకు మచ్చులు చూపి పోయినాడు. ఆతని లాలిత్యాలూ గాంభీర్యాలూ ఆనందం కలగజేయడం 'లోకవార్త' అయిపోయింది. సందేశ మీయడమంటే ఆయనకు సరదా. సాహిత్యవైభవం మాతృభాషలోనే చిలికి తీయమని ఆయన యిచ్చిన సందేశం విలువైనదే. (దానిని గురించి శ్రీ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణ మూర్తిగారు ఈ సంచికలో ముచ్చటించి ఉన్నారు.) కాని, తాను నేర్వని ప్రాంతీయభాషల సాహిత్యాన్ని గురించి—ఆ సాహిత్యం ఏ అంగ భాషనో పరివర్తితమై తాను చూడగలిగితే తప్ప, కాక, సరియైన భోగట్టా తనకు దొరికితే తప్ప,—విమర్శములు భావిస్తే సమర్థించడం కష్టం. మనభాషలో మన సాహిత్యాన్ని పెంపొందించుకొమ్మన్నపుడు, ఇప్పటికి ఆలాగు ఎంతవరకు జరిగి ఉంటుందో గమనించడానికి కూడా పూను కొంటే, తన 'సందేశాని'కే గౌరవం.

*

*

*

*

ఆంధ్రనాటకకళాపరిషత్తువారి నాటకరచన పోటీనిబంధనలు సంస్కారావేక్షంగా కానవస్తాయి. నాటకం ప్రదర్శనోచితంగా ఉండవలెనని పరిషత్తువారు అవేక్షించడం అనుచితం కాదు గాని, ఆ ప్రదర్శనానుకూల్యం తమ దృష్టిలోనో చేతిలోనో కానవచ్చే పీళ్లనుబట్టి కుదించుకొనక, సాహిత్యకళారీతిగా నాటకంతాలూకు స్వాతంత్ర్యం ఒప్పుకొని, రంగం ప్రతిభానివృత్తమైన రచనను నిరూపించుకొనే యత్నంలో పరిణతి చెందడం లక్ష్యంగా నిలుపుకొంటుందని గమనిస్తే ఇన్ని నిబంధనలు అక్కరలేకపోను. రచించిన నాటకం ఎల్లరికీ ప్రదర్శనానుకూలంగా ఉండవలెననీ, ఒకానొక నాటకం ఆలాగు ఉండగలదనీ భావించడానికి ఆస్కారం లేదు; పస్తువుకంటే రంగం ముందుగా నిలిచి రచనకుమాత్రం కుదింపులు మిగులు తాయి. (కొందరికి ముగ్ధురస్త్రీలూ దొరకరు! వా రా నాటకం మానివేస్తారు. ఆలాగే దేనికీని!) సంగీతం భావప్రకటనానికి వినియోగపరచరానప్పుడు, చూడుగంటల వ్యవధికి హక్కు పొందిన నాటకం రెండుగంటలకు వచనభాగం మించరాదన్న నిబంధనకు ఆనవసరమైన నిర్బంధముగా లొంగవలసివస్తుంది. బహుమతి పొందిన నాటకంతాలూకు ప్రథమముద్రణాధికారం పరిషత్తువారు నిలుపుకొన్నప్పుడు, ఇంత కాలంలో ప్రకటిస్తామని కూడా వాగ్దానం చెయ్యడం వారికి ధర్మం. లేదా, ఏదో రెండుమూడు సంవత్సరాలు దాటినవెనుక గ్రంథాధికారాలు రచయితకు వదలితే బాగుంటుంది. ఈ నిబంధనలు సంస్కరించి తిరుగ ప్రకటిస్తే రచయితలకు న్యాయమూ ప్రోత్సాహమూ మరింత చేకూరగలవు.

*

*

*

*

నాటకకళాపరిషత్తువారి యీ పోటీవల్ల నాటకరచనకు ప్రోత్సాహం ఏర్పడి కొన్ని మంచినాటకాలు సిద్ధమవుతాయని ఆశించవచ్చు. ఉత్తమమైనదానికి రు ౧౦౦౦ చాలా ప్రశస్తమైన బహుమతి అనేమాట

అటుండగా, ప్రథమముద్రణాధికారం పరిషత్తువారు నిలుపుకొనడంలో ఒకవిధంగా ఉపకారమే జరుగుతుంది: రచించిన గ్రంథం ప్రకటించుకొనే బరువుకూడా గ్రంథకర్తకు తప్పదు. ఎటొచ్చి ఆ అధికారం నిలుపుకొన్న పరిషత్తు గ్రంథకర్తను ప్రకటించుకొనియకపోవడానికి అధికారం ప్రయోగించి ఊరకుండుక తప్పక తమరు ప్రకటిస్తూ రనేనిశ్చయత వెల్లడిస్తూ ఫలానగడువని చెప్పడం, (ఆ గడువులో గ్రంథకర్త ఆశా, జనుల ఆశా నెరవేర్చి గ్రంథంవల్ల తమకు జరగగల వ్యాపారం సాగించుకోడం,) అన్ని నిబంధనలు చేసిన పరిషత్తుపట్ల, తప్పక అపేక్షణీయం.

*

*

*

*

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారి బహుమానాలవల్లా అనేక శాఖల వాస్తుయరచన ఉత్సాహము కొన్నది, చిత్రకళకూడా సహవాస మిచ్చి. గ్రంథాల—అధమం ఉత్తమగ్రంథాల—ప్రకటనం విషయమై విశ్వకళా పరిషత్తువారు పూనుకొనడం సముచితం కాకపోదు. అటువంటిది, ఆ ప్రకటనభాగం రచయితలకు వదలడమే కాక ప్రకటనం జరిగేవరకూ పారితోషికంలో కొంత నిలుపుచేయడం—మంచి ఆశయముతోనే అయినా—అసంతుష్టి యిస్తున్నది. గ్రంథం త్వరలో వెలువడేస్థితి యేర్పడుతున్నది, నిజమే. కాని, వారివల్ల రచయితలకు ముట్టిన పారితోషికం గ్రంథ ప్రకటనానికి సరిపోతుందని నిశ్చయంగా చెప్ప వీలులేని సందర్భంలో ఆపారితోషికం అచ్చుపనికిగాను చేసిన కొంతసాయంమాత్రమే అవుతుంది. ఈయేర్పాటు రచనాక్రమాన్ని నిర్బంధించేది కానందుకు సంతోషించవచ్చు. కాని అలాగు రచనకు నిర్బంధమూ తిక్కన చిత్రరచనవిషయమై జరిగిందని అసంతుష్టి జనించి పత్రికలూ, లోకులూ విమర్శములు విసరకపోలేదు. ఏమైనా, ఈయీ సందర్భాల జనాభిప్రాయాలు గమనించి విశ్వకళాపరిషత్తువారు పరువైన ఒకతెలుగుపత్రికలో లేఖరూపంగా తమ ఉద్దేశాలు వివరిస్తే చాలామనస్సులకు ఒకవిధంగా శ్రమ తగ్గించినవారవుతారు.

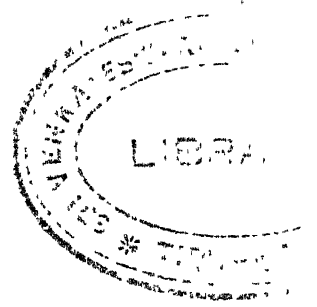

విషయ సూచిక

కిరణాలు	..	..	సంపాదకుడు	2౯
కవిత:				
సీతాకోకచిలుక	..	..	విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	౮3
గీతికలు	..	..	కవికొండల వెంకటరావు	౮౭
ఫాటోలో	..	..	చావలి బంగారమ్మ	౮౯
సాహసి	..	..	శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు	౯౦
ఆశావాన్	..	..	శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి	౯౧
ఫలశ్రుతి	..	..	నాయని నుబ్బారావు	౯౬
సృష్టి	..	..	కొంపెల్ల జనార్దనరావు	౯౭
గడ్డి పువ్వు	..	..	మల్లవరపు విశ్వేశ్వర రావు	౯౮
ప్రేమవర్యవసానం	..	..		
‘ఈ వియోగ జలధి...’	..	..	‘చలం’	౯౮-11
పరిత్యాగం	..	..	ఆచంట జానకిరామ్	౧౨౧
ముత్తాలసరం : ఒకకృషి	..	..	పిలకా గణపతిశాస్త్రి	౧33
			శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు	౧౪౦

వాఙ్మయవీధి	..	..	౧౬౦
శృంగారకం	..	..	౧౬౩

ఉ ద య ని

సాహిత్యపత్రిక

సంపుటము 1

భావ, శివరాత్రి

సంచిక ౨

శా. శ. ౧౯౫౬

కి ర ణా లు

గెధీ మహాకవి ప్రపంచభాషను గురించి కలగన్నాడట.

ఎన్నో సారస్వతములు—ఎంతో సారస్వతము, ఆస్వాదించేటందుకు, వివిధభాష గతులు, అవి కళకట్టినరీతులు అవగాహన చేసుకొనేటందుకు సభ్యజనుడు వలచి మార్గాలు వెదకకపోడు; అవి సాధించేయత్నము చూపకపోడు. స్వయముగా కళారచనకు పూను కొన్నప్పుడు, నరనరాలలో ప్రవహించిఉన్న ఒకభాషతీపులు అనుభవమును, భావమును రంజించగా ఏకాంతమున పాడుకోకనూపోడు. మాతృభాష కొకజండా, ప్రచురభాష కొకటి లేచి ఆకాశవీధుల నేలుతివి. ఈరెండిటికీ వైరుధ్యమని ఒకభ్రాంతి. తనరచన లోకానికి ప్రకటించడంలో, అసలు తనకు సంస్కృతీ రచనాశక్తి చేకూరిన విధానములో రచయిత సాధారణత్వము సమర్థించడంలేదని యేలాగు చెప్ప వీలవుతుంది? సృష్టికీ అనుభవానికీ గల బంధుత్వము జ్ఞప్తికి తెస్తే అంతా వివరించినట్టే.

*

*

*

జనులు సమావేశాలు సలుపుకొంటారు. కళాపరిషత్తులు నిలుపుకొని వ్యవసాయములు ఫలింపించుకొంటారు. సారస్వతానికి జీవితమునెడగల ప్రయోజనాలలో కొత్త సాఫల్యాలు పరిణతపరుచుకొన్న రమ్య సారస్వతమహాసభ జరుపుకొని శంఖము పూరించింది. ప్రతిదేశమూ భాషాభివృద్ధికై సామాజికములైన యేర్పాట్లు జరుపుకొనడమూ, ఆప్రయత్నాలు పరిషత్తులలో శిఖరము కట్టడమూ ఎంతో మూములు. భాష కొకపరిషత్తనే కాక, దేశాని కొకపరిషత్తు కావలెనని కూడా వాంఛ సహజమే అనిపించుకొంటున్నది. భారతదేశానికి ఇంతవరకూ ఒక కళాపరిషత్తుంటూ ఏర్పడలేదు. ఈనడుము కొన్నిప్రయత్నాలు లేచినవి.

ఇటీవలిది డాక్టరు పి. గుహా-తాటూర్తాగారు 'త్రినేని'లో పిలిచిన ఆహ్వానము. దానిపై కొద్దిగా చర్చలుకూడా జరిగినవి.

*

*

*

ప్రాంతీయభాషలవారి కళావికాసములు వారిగోడలలోనే మూలమిదిపోక ప్రతీతికి వచ్చి భారతీయకళావిలసనమంతా ఒక్క ఉద్యానముగా రూపుకట్టడమే కాక, భారతకళా శక్తి దేశాంతరీయులకూ, దేశాంతరముల కళాశక్తి భారతీయులకూ అందించి సంస్కృతి వాగులు కలుపుకొనేటందుకు అట్టి కేంద్రపరిషత్తు సాధక మవుతుందనే మాట నిజం. కాని కొందరు ఒకగురుమండలిగా కూర్చుండి ఇన్ని ప్రాంతాల కళాసంపదలను ముద్రలువేసి బహుమానాలతో కొలవగలమంటే, ఆసంస్థ సంకుచితత్వముతో ముడిసి, దేశీయుల స్వతంత్ర విలసనాలు చూడజాలనిదే అవుతుంది. అసలు భారతకళాపరిషత్తు ఇటీవలేగాల సరిషత్తుల కంటే చాలా విలక్షణమైనది కావలెను. ఇతరదేశాలలో ఒక్కొక్క దేశాని ఒక్కభాషా సాహిత్యమే. ఇక్కడ ప్రాంతీయపరిషత్తులు అక్కడి దేశీయపరిషత్తులవంటివి. ఇన్ని భాషలకు కేంద్రపరిషత్తు ఏర్పడడం అన్ని దేశాలమీద ఒకరోవాఖండమున కంటకూ అస్తము— ఒకపరిషత్తు ఏర్పడినట్టు. కాని భారతదేశపు అనుభవైక్యముబట్టి ఈపరిషత్తును ఒక విశిష్ట మైన ప్రాభవమూ, ఆనుకూల్యమూ ఏర్పడవచ్చు: ఈ అవకాశమే తేనెపుడు దీని ఆనశ్చ కతయే కానరాకపోయేది. కాని యిది సాధించుకొనే ఆలోచనలను కొన్ని ఉత్కృష్ట సంస్థలు క్రమశః నేడు చేపట్టుతున్న సంకుచితత్వము భయపేతునై నోకుతున్నది. అట్టి దుర్గతినుండి కాపాడుకోవలెనంటే, ముఖ్యముగా ఆపరిషత్తు ముద్రాధికారిములు వలవక దేశమందలి ప్రతిభాసామగ్రిని ఒక రంగమునకు తేవడమే తొలిలక్ష్యముగా నిలుపుకోవలసి ఉంటుంది. భారతదేశపు గొప్పరచనలు వరి లోకమునకు చూపగలనన్న ప్రత్యయము పడయడానికి పూర్వము ఆరచనలు తనమేజాపైకి చేరగలమార్గములు సుస్థుగా సంతరించుకో వలసిఉంటుంది. ఇది యెంత వినీతముగా యత్నించినా పూర్ణసాఫల్యమునెడల గర్వించ నీయదు.

*

*

*

ప్రాంతీయసారస్వత రంగములందు కేంద్రపరిషత్తులు ఏర్పడి తత్సాహిత్యగతుల కవి ముఖ చైతన్యములుగా నిలవడమే మొదట పెద్దపని. వారి చేతుల కలయికలో భారత పరిషత్తు ఏర్పడడం సులభమాతుంది కాని, అవి యేర్పడి చక్కగా నడిచే రోజువరకూ భారతపరిషత్తు వేచిఉండ నక్కరలేదన్న ఆశలో లర్థము లేకపోలేదు. కాని అది యేర్పడినా, ప్రాంతీయపరిషత్తుల యేర్పాటుకు చేసే యత్నమే ప్రధానమైనది కాగలదు; వాటి సాయముతో కాక తాను స్వయముగా లక్ష్యము సాధించగల అవకాశము చాలా తక్కువ.

మఱి ఆ భారతపరిషత్తు ఒక్క సాహిత్యానికే కాక, అన్ని సంస్కృతి శాఖలకూ చుంబకము కాగోరినపుడు, అన్ని శాఖల పరిషత్తులతో జోక్యము పెట్టుకుంటుంది. ప్రాంతీయపరిషత్తులు ఒక్కొక్కటి అన్ని శాఖలూ కలియగట్టుకొనడం మంచిదని చెప్పవీలులేదు. ఏ శాఖకు ఆ శాఖకే ప్రత్యేకకూటము లుండడం శ్రేయమని అనుభవము ఉపదేశిస్తుంది.

*

*

*

అధమం, సాహిత్యానికైనా అనేక ప్రాంతాలలో పరిషత్తులు ఏర్పడే ఉన్నట్టు తెలుస్తుంది. అవి తమయందు కేంద్రత్వము ఎంతవరకు సమర్థించుకొన్న వనేవిషయం పరిశీలించవలసే ఉంటుంది తరుచు. (ఏ గుంపు చూచినా ఒకకొంతనేవ చేసే ఉంటుంది, కేంద్రత్వము పొందకుండానే.)

*

*

*

తెలుగుదేశములో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు పెక్కుసవత్సరాలుగా ఎంతో సారస్వత సేవ చేసింది. అయితే నవ్యవిప్లవాలకు ఓర్వక అది ఒకప్రక్కకు తొలగ వచ్చింది — అదే కేంద్రమనీ, ఈ ప్రవాహము సడిమిది కాదనీ యెంచి. ఇటీవల అభినవాంధ్రకవిపండితులు కూడి నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు కట్టుకున్నారు. ఇప్పుడు స్వప్నమువస్తూఉన్న భారతపరిషత్తు, ఒకవిధముగా, నవ్యసాహిత్యపరిషత్తే — సాహిత్యశాఖకు సుబాధించినంతవరకు: నవ్యసాహిత్యవికాసమును లోకానికి చూపించడం అది అవలంబించగల లక్ష్యాలలో లెక్క పెట్టుకొంటున్నారు. కనుక ప్రస్తుతప్రవాహమును పట్టిఉన్న నవ్యసాహిత్యపరిషత్తుకే కేంద్రత్వము ఒచ్చుకోవలసి ఉంటుందని ఒత్తి చెప్పనక్కరలేదు.

వాడుకభాషలో, కొత్త ఛందస్సులలో వచ్చేరచన సాహిత్యముగా గణించనొల్లని వ్యక్తులనూ, గుంపులనూ తప్పించి నవ్యసాహిత్యము చియ్యబట్టి వస్తూనేఉండగా, సభ్యులు కొత్త ఛాందసాలు పెంచుకొనక సరియైన విలువలమీదనే దృష్టి నిలిపితే నవ్యసాహిత్యపరిషత్తుకు కేంద్రత్వమూ, నవ్యసాహిత్యానికి అభ్యుదయమూ చేకూర గలుగుతవి. మరిన్ని అభ్యుదయ రీతులు యోజించి అనుసరించవలెనని పరిషత్తు అనుకొనడంకంటే, ఆ ప్రయత్నము కొనసాగించే తోడ్పాటు లెక్కుచూచుకోవలసి ఉంటుంది. పరిషత్తువారు సారస్వతమును ప్రజలలోనికి ప్రాకించే యత్నము చేయవలె ననేకంటే, సారస్వతమును ఆలాగు దింపడం అపేక్షించక, ప్రజలు కొంతఉన్నతి చేపట్టి కర్తవ్యము గుర్తించవలె నన్నదే యెక్కువ న్యాయమైన ఆలోచన.

ఇప్పటికి తగిన స్థూమత్తు సంపాదించుకోగల భాగ్యము పొందకపోయినా, పరిషత్తు నవ్యులలో ఉత్సాహము పొంగించి తీరుతున్నది. విద్యాప్రచర్యనాల మాలముగానే

యిట్టి సంస్థలు సంపత్తి పెంచగలవని స్మరించి, భారతపరిషత్తుకే తిరుగ ఉపదేశము చూప వచ్చు; ప్రాంతీయసారస్వత రత్నములు భారతపరిషత్తు నేకరించి మళ్లు కట్టితే, అది లోకానికి ఒక్కొక్కటిగా పూజాపీఠాన నిలిపి సంప్రదాయపు మడిపూజలు పిలువ నక్కరలేదు; ఆ నిగ్గు తనపని తానే చూచుకొంటుంది. ప్రాంతీయపరిషత్తుల చనవుతో పరిపుష్టమైంది కాజాలకపోతే భారతపరిషత్తు వరమని యెంచనక్కరలేదు.

భారతపరిషత్తే పరిణతమయితే, ప్రా. ఎడ్వర్డ్స్ థాంప్సనుగారు ఆశించినట్లు, చిన్న భాషలయందు కవితాప్రసాదము పడసినవారు జగద్వేద్యములైన ఆంగ్లాదిభాషలు తెలియని మాత్రాన విఖ్యాతికి నోచుకొననివారు కానక్కరలేదు. ఇదిన్నీ ప్రాంతీయుల లక్ష్యమును ఆకర్షించవలెనని హెచ్చరిస్తే వా రనుసరించే మార్గమునే వ్యాఖ్యానించినట్లు.

* * * *

ఇతరకళాశాఖలలోనూ తత్తదవలంబుల సామూహిక వ్యవసాయాలు ప్రతిప్రాంతములోనూ నిర్వహిల్లి నెయ్యములు పెంచుకొంటే భారతజేశానికి పెద్దపండుగలు నిద్ర మేల్కొంటుని. చిత్రకళాప్రదర్శనాలు విరివిగా జరుగుతున్నవి. కాని, చిత్రకారులకు గోష్ఠులలో ఉండే ఆసక్తి యెంతటిదో తెలియరాదు. అన్నిశాఖలలోనూ మిక్కిలి సంపన్నమైన నాట్యరంగము, పోనీ మనప్రాంతములోనే, పరిషత్తు నిలవద్రొక్కుకొనడమే కాక ప్రశస్త మైన కార్యవిధానములు గీసుకొన్నది. పత్రిక రంగానికి తెచ్చినది.

* * * *

‘నాట్యకళ’¹ పత్రికా లోకమున విశిష్టమైన పూజ్యస్థానమునకు నోచుకొన్నది. ఈ సంస్థలకు పత్రికలు చేయగల సేవ, ఉండవలసిన అవసరము స్మరించి ‘నాట్యకళ’కు స్వాగతము పలకడమే కాక, సందర్భాలవల్ల ఏర్పడిన తన గౌరవమును ఇది సత్వశః సమర్థించుకొంటున్న సంగతి మిక్కిలి ప్రశంసించ దగ్గది. నాట్యకళకు చెందిన పెక్కు త్రోవల—రంగము, నాటక నిర్మాణము, సంగీతము, వివిధభాగాల ‘సంబంధాలు’ మొదలైన పెక్కువిషయాల—సమర్థులూ, అధికారులూ రచించిన వ్యాసములు దీని విజయమును భద్రపరుస్తున్నవి. పత్రిక స్వరూపమున్ను మిక్కిలి అందమైనదై విలువ పెంచినది.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

1 త్రైమాసిక పత్రిక. సంపాదకులు : నీలంరాజు వెంకటేశ్వయ్యగారు. చందా : రూ ౨. కార్యాలయము: 7 తంబుచెట్టిపేథి, జి. టి., మద్రాసు.

సీతాకోక చిలుక

ఎటుపు పను పాకుపచ్చన యింద్రనీల
మణిశకలకాంతి నెమలి జమ్మనుచు విప్పు
కొన్నపించెమ్ము లెగఁబోసికొన్న రంగు
రంగుల హారంగు, పట్టుచీరల మెరుంగు
టంచుల బెడంగు, భిల్లకన్యావిలోచ
నాంచల చకచ్చకచ్చవి, అంబుదముల
దళసరిమెరుంగులోన పచ్చల వెలుంగు
లొలుకఁబోసిన మెరపు కన్నెల విదల్పు.

*

*

ఈ సముద్రమ్ము ఘోషించు నేల ? తరంగ
తరంగ కదలాడి యెడ్డున విరిగి విరిగి
తెచ్చిన వినీలకాంతులు తేలిపోయి
తగిలి యెడ్డున తెల్లనిమొగము వేసి
నురుసులై కృష్ణసర్పముల్ సూర్లు వేల
లక్షలును కోట్లు నింద్రనీలమణిశిఖర
దీధితి మెలార్చుకొను శిరస్త్రీవ్రతావి
చాలనోద్ధతములు నిట్లు జారు నేల ?
ఒడ్డున విధూతమై మరియును మరీను
తెల్లనై తెల్లనగుచు కంపిల్లు పొట్టు
విడనిగోదుమగిజలవంతదోర
రంగు లొలయుచు నెండి బొణుగురైన
ఆలిచిప్పలు నత్తలు సందములకు
సందములు దిద్దు నుండి లేదన్న ప్రాణ
ములును మును కదలాడిన జలధిలోని
చిత్రజంతుసంతానమ్ము చేసికొన్న
గుల్లలగు నిండ్లు సూర్యుని తెల్లకాంతి

తగిలి భగ్గున మండి సంధ్యావినూత్న
మంజులచ్చనిసూస్పర్శ మండి మండి
ఉరక నీగాలిత్రోవల నురుకు వెట్టు.

*

*

ఆకనము క్రొత్తకాంతుల నవఘళించి
కనపడని ఇంద్రదేవుని కాంతి విరెసె;
రంగుల మొగిల్లు కాంతుల రాశి బోసి
వెనుక నొదిగిన అస్తమించిన జలేజ
బంధుకాంతికి నొకచోట పద్మరాగ
శకలరమ్యము లై, యొక్కచాయ పువ్య
రాగకాంతిచ్చటానమారబ్ధనూత్న
మోహనావతారములై ముందుముందు
అంచుల జరీమెరుంగు లద్దించుకొంచు,
మరల నొకచోట మృదునీలిమన్ భగద్ధ
గితకనత్కాంతి బిట్టు నూగించుకొనుచు,
కొంత సంతోషపడినట్లు, కొంత దుఃఖ
పడినయట్లులు, మరికొంత భావమెల్ల
భర్తపై నిల్చుకొన్నట్టి భావయట్లు,
అచట వాసకనజ్జకయట్లు, నచట
వచ్చి యభిసారికం బలె పగిలిపోవ
నేటికో పశ్చిమాశ తా నీవిధాన.
ఆ వెనుక నస్తమించుచున్నట్టి సామి
భానుఁ డల పశ్చిమాశ చేపట్టు జారి
పోవుచు దురాశ కాక తా పూర్వ దిక్కు
కొరకు కరములు వెనుకగా క్రుమ్మఁజొచ్చె.
పూర్వదిశయు నేదో లేనిపోని యొక్క
రాగవల్లికచే తాను నూగులాడె.

*

*

ఇది పొడలపాము కాఁబోలు, ఈ శిరీర
మెల్ల బహువర్ణసాంకర్య మేచి శిరసు

మాత్ర మొక్కత్రోత్తరంగున మారిపోయి
 మలకలుగ దీని నడచిన మార్గమెల్ల
 ఉన్నరంగులు గాక మరొక్క త్రోత్త
 రంగు కల్పించుచుండె; బౌరా మరేమొ
 వేగమునజేసి యొకరంగు విస్తరించి
 పలుచుబడుచుండె; ఆ పల్కుబడినరంగు
 మరియు నొకరంగునోల సంపత్తి దెచ్చె,
 ఇంత పరువెత్తు త్రాచున కేమొ వెక్కి
 రింత వెట్టిన యట్టుల వృక్షపటలి
 చివరల చివుళ్లు రంగు లాచ్చిగొనుచుండె.
 కోమల కుహూనినాద సంధామనోజ్ఞ
 కంఠకన్నులలో నెఱుకాంతి తెచ్చి
 మేని నల్లనికాంతులు మింగివేసి
 ప్రొద్దు క్రుంకెడు చీకట్లు పొదలనడుమ
 దూరి యడవులదారుల తారులాడి
 నల్లనై అందులో కొంత తెల్లనడియె.
 ఇంత చీకటిలోకూడ వృక్షశాఖ
 లందు నడుమన నడుమన నల్లలాడి
 పులుకుపులుకున మిణుగురులుబురువు లొప్పె.
 చెట్లకొమ్మల మాధవస్థితిని తెల్పి
 కోకిల విచిత్రమగు తీవి క్రుమ్మరించ
 నింద్రగోపమ్ములు ధరిత్రి కెత్తిసట్టి
 యెఱుదీపమ్ములై సొగసెల్ల నొలికె.
 రంగులు ధ్వనులును విడంబరచగరాక
 శ్రవణ నేత్రేంద్రియముల యేర్పరచరాని
 యొక సమైక్యము స్ఫురియించుచుండె నడవి.

*

*

ఒగి ప్రియాగతవేళామహోత్సవమ్ము
 చేసికొనుచుండిరేమొ యీచిన్నిపడుచు
 లొక్కవిధముగ లేని యీయొప్పలొలుకు
 చీరలు ధరించి దశదిశాశ్రీలు తామె

మూర్తి కట్టించుకొన్నట్లు మహా-క'లైరి.
 యశానోదయవేళా సమాత్రిమైన
 యీహానాన్మధురీఃజ్జ లెచటనుండి
 తెచ్చిరో పూర్వజన్మ లందిచ్చుకొనిరి.
 సరిగ నీ సమయానికి సాగి వీరి
 కన్నులను పొల్చినవి నెమ్మి కన్ను లొలసి.
 వారు కట్టిన రంగు రంగారచీర
 లంచుల తదీయభర్తల యాత్మలందు
 నెలయు మధురభావమ్ములు వినరులాడె.
 ఓహోహో! ఈప్రయాణమ్ము లెటకొ వీరి
 ఇక మధురసంధ్యలు బ్రచుకనీర యేమి?
 గంతులను వేయు పిల్లమేఘాలయాట
 లింతయును లోకమున చెల్లనీర యేమి?
 దొరలిపోయిన జీవమాధుర్యరేఖ
 లెల్ల వీ రాచుకొనెదరా యేమి యేమి?
 సర్వకాంతులలో నున్న సారమెల్ల
 వీరె మరి యాదురా యేమి? విశ్వమెల్ల
 ఈ మహాకాంతిలో కాని యిముడదేమి?

*

*

పవలుపవలెల్ల మృదుమందపవనవీధి
 చిక్కువడిన సీతాకోకచిలుక మరల
 మరల తనకాంతి చీకటుల్ మలగియాడు
 కోనలందున మఱచిపోగొట్టుకొనియె.
 కాని తారకాకాంతులు క్రమ్ముడంచె
 పూర్ణమానంద్రోచులు పొంగిపోయె.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

గీ తి క లు

౧

1. ఆ పడవ నెప్పు డొకఁ
డతివృద్ధుఁ డగువాఁడు
అట్టిట నడిపించు—నాఁడు
చిన్నిపిల్లం డొకఁడు
కన్నెపిల్లా లిర్వు
రెక్కి నడిపించువా రా పడవ !
2. కన్నెపిల్లలజడలఁ
గనిపించె గన్నెరుపూ
లిన్ని గ్రుచ్చుకో నెఱ్ఱజగులః
చిన్నిపిల్లనిమోము
చిరునవ్వు నవ్వు చదె
పువ్వు నా మురిపించెఁ గలిమి మిగుల.
3. గడ నెత్తి పిల్లండు
పడఁద్రోసఁ బడ వేట
పడిపోదు మన్నార బాలికలు.
పకవకా నగె బాలు
నకుటిలపుఁబలుచాలు
చికిలికన్నులు చిట్టితాళకలు.
4. ముసలివాఁ డప్పుడే
యొడ్డుపై కరుడెంచి
పడవ పాడయిపోవు ననుచు నఱచెః
ఫరవ లే దని చెప్పి
బాలికలు బాలకుని
త్రోయ మని రీపడవఁ ద్రోయ మనిరి.

5. ముసలివానికి మోము
ముణుచుకొని పోయింది
ఉసురు లయిదును చేత నుంచుకొనియె.
పిల్ల లార్చి పేర్చి
పెరతీరమును గనిరి
పరుగుపరుగున జనిరి పల్లెవంక.

*

౨

“నీ వెట్లు వడలితివి వేపల్లె శ్రీకృష్ణ!
ఓయి కృష్ణా! విసను నీక్రోవి నీమోవి
గాలిపాటల నాడినట్టి గాఢాపైని!
రాధ కనబడ దింక, రానకేళిని గూర్చి
తలపోయ రెవ్వారు ద్వారకాపురిలోన!
ఏమయ్యె నదియెల్ల? కృష్ణ! నీపసిలనము
తో మాయమయ్యెనే? దోషమా! ఆపైని?”

“లేదు లేదో భక్త! రాధ నా లోనిదే.
క్రోవి నాలోనిదే. కోలుపో నెప్పు డవి.
రమ్మన్న నాతోడ రా నన్నయది రాధ
ఇమ్మన్న నాకుఁ దా నీ నన్న దింకఁ గ్రోవి
త న్నూఁడుకొమ్మన్నఁ దగ దాని కన్నాది
అందుచే నాపైని నావిలాసం బెవరి
కగవడదు. వినబడదు. అంత నిశ్శబ్దంబు.”

కవికొండల వెంకటరావు

ఫాటో లో

లిల్లీ బేబీ చల్లనిచూపు
కొల్లా గొట్టింది
నామది
కొల్లా గొట్టింది
ఉల్లాసముతో నావైపున కది
ఉరిమి చూచింది
బేబీ ఉరిమి చూచింది
లిల్లీ ఉరిమి చూచింది
ఓహో ఉరిమి చూచింది.

‘లిల్లీ, దాదా’ యనుచు నేను
మెల్లిగ బిలిచేను
పాపని
మెల్లిగ బిలిచేను
ఉలకక తాను పూరక నుంటే
కనులే నవ్వేయి
లిల్లీ కనులే నవ్వేయి
బేబీ కనులే నవ్వేయి
ఓహో కనులే నవ్వేయి.

ఏ నెట నున్నా లిల్లీ చూపే
ఎదటికి వచ్చింది
పాకుచు
ఎదటికి వచ్చింది
ఏ నే మెరుగక చూచుచునుంటే
ఎత్తుకు పోయింది
నామది ఎత్తుకు పోయింది
ఆ చూ పెత్తుకు పోయింది
కళ్లతో ఎత్తుకు పోయింది
ఆహా ఎత్తుకు పోయింది.

చావలి బంగారమ్మ

సా హ సి

ఎగిరించకు లోహ విహంగాలను;
కదిలించకు సుప్త భుజంగాలను—
ఉండనీ, మ స్తిష్కకులాయులతో,
మనోవల్మీకంలో !

అంతరాళ భయంకర
ప్రాంతరాలనా నీ విహారం ?
ముళ్ల దారినా నీ సంచారం ?

పలికించకు మకాన మృదంగాలను :
కెరలించకు సుప్త భుజంగాలను.

హృదయంలో దీపం పెట్టకు !
మంత్రనగరి సరిహద్దులు ముట్టకు !

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

ఆ శా వాన్

పిజేచ్చ మృగతృష్ణికాను సలిలం పిపాసార్థితః.

—శర్మహరిః

ఇట్లు వాపోయె దేటి కోయీ కుమార,
ప్రాణసఖి ప్రాణసఖి యంచు పలవరించి?
ఇంక నైనను శాంతి వహింప వోయి!
నీవు రోదించినను గూడ నిష్కలంబె!

సా ధ కు డు

ఏమి చేయుదు తల్లి, యీ హృదయనిబిడ
ఘోరదుఃఖ తుమాగ్నితో కుమిలి కుమిలి
తాళ జాలక యీ వివిక్త స్థలాన
ఏడ్చుచున్నాను కూర్చుండి యేకతముగ.

భూరిదుఃఖతరంగముల్ పొంగి పొరలి
క్రమ్మకొని వచ్చుచున్నవి గట్లు దాటి.
ఎవ్వ డున్నాడు నాకన్న నిపుడు దుఃఖ
భాజనుం డన్య డేతత్ప్రపంచమందు!

అ స్వీ డ్ కి

తగునె నీకు కుమార, యీ దైన్యవృత్తి?
ధీరతం దాల్చి యెటా నిరోధింపవలయు
దుఃఖవీచీ పరంపర.—తొలగిపోవు
శోకమున గుండెబరు వని నాకు తెలియు.

అయిన తాలిమి బూని నీయశ్రుసిక్త
గండ భాగమ్ములను, బాష్పకణనమేత
లోచనమ్ములు దుడిచి, విలోలకేశ
జాలముల్ సవరించి నాచాయ చూడు!

బాధ పడినంతమాత్రాన ఫలము కలదె?
ఇంకనైనను నీవు యోజింప కకట
అగ్రు చాపెద వేమిటి కంద నట్టి
మానిపండు భుజింప! అమాయకుడవు!

ఉ ద య ని

సా ధ కు డు

మానసాబ్ధి నింత మథనమ్ము జరుగంగ
ఉద్భవింప కమృత ముండు తెట్లు?
పడిన బాధ యెల్ల ఫలితంబు లేకుండ
నెట్లు పోవు తల్లి, యెరుక పడదు.

అ స్వీ డ్ ౩

వెరివాడవు! కోరిక విడువ లేక
ప్రాణసఖి కోస మింతగా బాధపడెద!
వశ్రుమోచన నృత్యంత మామె చెవిని
జేరనే యెన్నడైనను చిన్నవాడ?

సా ధ కు డు

భావవీచికాళి పయనించి ఆయుమి
కర్ణగోచరంబు కాకపోదు.
నిఖిల జగములందు నిష్ఫలం బై చను
కార్య మేది కూడ కానరాదు.

అ స్వీ డ్ ౪

సత్యమే యగు నియ్యది భాస్రస్పర్శి.
నీ విలాపమ్ముచే నామె నిండు మనసు
కరగు చిన్నై లవంబేని కాననచ్చు
చున్నదా నీకు? వచ్చింపు మోకుమార!

సా ధ కు డు

చర్మచక్షువులకు స్పష్టవిధంబున
కానరాదు చిన్నై, కాని తల్లి,
కఠిన హృదయురాలు కా దామె యని వడి
యాంతరంగసీమయందు దోచు.

అ స్వీ డ్ ౫

మంచిమాట! కాని మరచిన ట్లున్నావు
ముఖ్యవిషయ మెండు మొదటినుండి
నీకు నామె కున్న నిరుపమాంతరమును
ఇప్పు డొక్కసారి యెంచి చూడు.

అ శా హా న్

సా ధ కు డు

ఆమె మహిమాన్నత హిమవ
ద్భూమిధర శృంగమందు బుట్టి, నితాంత
శ్రీ మెరసెడి భాగీరథి!
సామాన్యుడ మంగళాద్రి సానువునం దేన్.

చిరతర భూరితపఃఫల
పరిపాకంబుననె పడయు భాగ్యం బొదవున్
తరుణీమణి నని, యంతర
మెరిగియె ధ్యానింతు జీవితేశ్వరి నెపుడున్.

అ స్వీ య కి

ఇంతకన్న సీకు నింకేమి ధ్యేయంబు
కానబడదో? ఇట్లు కాలహాసన
మక్కటకట, చేయు టన్యాయ మన్యాయ!
ముచిత మెరుగజాల కుంటి వోయి!

సా ధ కు డు

ధ్యేయం బీజన్యములో
ఆయమ విగ్రహము కన్న నన్యముగా నా
కేయదియు గానబడదు. త
దీ యోపాసనన నిర్వృతిం బడయుదు నే.
కాలహాసనంబు చేయుట
యేలా గనవచ్చు? జీవితేశ్వరి నెదలో
ఆలంబనమూర్తిగ నే
నాలోకన సుఖము నొంద ననవరతంబున్.

అ స్వీ య కి

వెరివాడ, యింత విగతత్రపుండ వై
మగువ నొకతె నిట్లు పొగడె దేల?
స్వస్వరూప మేదో స్మరియింప కున్నావు
విడిచిపెట్టినావు విధుల నెల్ల.

ఉ ద యి ని

నవ్వుచున్నవారు నలుగురు నిను గాంచి
లోకభయముకూడ నీకు లేద ?
చెడుదు వీవు తుదకు చెవి బెట్ట కక్కటా
హేతువాద మన్న నించుకైన !

సా ధ కు డు

తల్లీ, నిజమ్ముగా త్యజించినాను
సిగ్గన్న యూహయే. జీవితేశ్వరిని
నేను స్మరించిన నిమిషమ్ములోన
ఉన్నత భావమ్ము లుదయించుచుండు.

లోకభయమ్ముతో నా కేల తల్లీ.
అంద రన్నివిధాల నను చుండు, నేనొ
నిశ్చలబుద్ధితో నిరతంబు నామె
దలపోతు విధులెల్ల త్యజించివేసి.

హేతు వాదమ్ముచే నేమి ఫలమ్ము ?
వ్యావహారిక దృష్టి వచ్చి బాధింప
అపనయించును దాని సంతరంగంబు.
శాంతి లే కున్న దీ సంగరంబందు !

అ స్మి య్ కి

లే దిక లాభము ! సీతో
వాదించిన కొలది నాకు వాగ్మ్యభ. అయో
పోదా నీగాథభ్రమ !
లే దోయి సుఖంబు నీకు లేకం బైనన్.

సా ధ కు డు

దుఃఖభూయిష్టమై తోచు లోకాన
సత్యమ్ముగా గాథ సౌఖ్యమ్ము కలదె ?
తారతమ్యమ్మును దాల్చి దుఃఖంబె
సుఖము పోలికను తోచుచునుండు జగతి.

నా దుఃఖభార మేనాటికి తొలగు ?
 ఏమి చేయుదు ? జీవితేశ్వరి మనసు
 కరగెడి మార్గంబు కానరాదాయె !
 ఏమి చేయుదు ప్రియా, యేమి చేయుదును !

కవివరుండనయేని గాఢానురక్తి
 బహువిధంబుల కావ్యబంధంబునందు
 వర్ణించి వర్ణించి వల్లు వాక్కులను
 కరగించియుందు నీ గట్టి మానసము !

గాయకుండన యేని గాఢానురాగ
 పరిపూర్ణగీతికా పదసముచ్చయము
 కర్ణామృతమ్ముగా గానముచేసి
 కరగించియుందు నీ గట్టి మానసము !

శిల్పి నై తినయేని సిద్ధహస్తమున
 గాఢరాగవ్యంజకమ్ములౌ స్థితులు
 కన్నుల పండువు గాగ చిత్రించి
 కరగించియుందు నీ గట్టి మానసము !

కవివరుండను గాను, కాను గాయకుడ,
 కాను శిల్పిని, ప్రజ్ఞ కలవాడ గాను.
 ఉన్నయోగ్యత ప్రియా, ఒక్కటే నాకు :
 అనురాగపరిపూరితాంతరంగుండ !

ఏకాకి నైన నా కెవ్వ రున్నారు
 నీకన్న ప్రియతమా, నిఖిలలోకమున !
 నను కటాక్షింపవే నాజీవదాత్రి !
 నను స్వీకరింపవే నాప్రాణకాంత !

శ్రీ శివశంకరాశ్రమి

ఫలశ్రుతి

‘బావ’ యనుమాట ప్రేమప్రసంగమునకు
నీవు పెట్టినపేరు! నాభావమందు
పద్యములు తోచి అక్షరప్రాధానమున
బయలు వెడలుటలో శ్రమపడుదు నేను!

ఒక మొలకనవ్వు నన్ను నీవు కరగింప
నేరిచినది! రసజ్ఞతా స్ఫోరకములు
చుంబనము లంచు, ఆలింగనము లందు
ప్రతిపదమ్మును అలజడిపడుదు నేను!

నాయని సుబ్బారావు

సృష్టి

ఎప్పుడో
జయము తేగల ముదమె,
మెచ్చలే జడివీచి
మనసు కదలించినా,
నా చంచు వది పదను
చూచుకో నేమరదు.

పాయవడి చాలు విడు
మనక లన్నీ ముసరి
నా బర్హవనుల
రాగిల్లి రంగులు జారు—
నింగి ముట్టే కొండవనులు నెయ్యము లూరి
గాలిపెన్నిధు లూర్చిపోయ.

మబ్బులందము, చల్లదనము పులకించేటి
నా కలస్వాదురేఖకు బొమ్మ చెదరుట
అనుచు లేనే లేదు.

మనసె తా పాయవిచ్చినచోట, నాకలము
మనసె, సర్వమె, ఊతగా వ్రాసికొంటుంది—
అనురేఖ మదరు మెత్తని చిక్కదనముతో
నాకేల ననిచి సర్వము నర్తనము రేగ—
నా కలముచంచుపు కలస్వాదుగీతిగుర్తులు
సర్గపుచ్చేటి వేళ.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

గ డ్డి పు వ్వు

తెప్పవోలిక చంద్రబింబము
తేలిపోతో వుంది నింగిని—
అందులో నా ముద్దు ప్రేయసి
వుంది కాబోలు !

లేత చిరున వ్వెందుకో ? సిగ
లోన వెన్నెల మల్లె లెందుకొ ?
చేతి పైగలు చేసిన న్నటు
చేర రమ్మను లెందుకో ?

గడ్డిపువ్వుని ! నన్ను, ప్రేయసి !,
గాలితరగల దేలిపోతో
కళ్లలో అద్దాల మెరుగులు
చల్లి కలచెడ వెందుకే ?

నీకు నేనే కావలిస్తే,
నింగి వొదులుకు నీవె సీతా
కోక చిలుకవా దేనినో అయి
రాగలవు !—

నేనొద్దు కనకే,
ముత్తైములూ రత్నాలూ ఏరుతూ
చిత్రమవు నా మబ్బు జలధిసె
ఆడుకుంటావు !

గడ్డి పువ్వుని !—రేకు రెప్పల
గలలు కంటో కలవరిస్తా
కలత నిద్దురలోనె ఎప్పుడో
కళ్లు మూస్తాను !

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు

పే మ ప ర్య వ సా నం

‘చలం’

సుందరశివరావు కాంగ్రెస్ పాకలో ఒకమూల ఆఫీసు తెరిచాడు. వెనక పెద్ద రామప్పాభిషేకపటమూ, ఒకరిద్దరు కాంగ్రెసు నాయకులూ, ముందు పెద్దపెద్ద అద్దకాల తెరా, కింద తివాసీ, వెనక బాలీనూ, కాయితాలు, పుస్తకాలు ముందూ, స్తానంచేసి, జట్టు దువ్వీ, తెల్లని కద్దరు పంచా, కుడ్డా, టోపీ ధరించి కూచుంటే, అతని మనసుకి అతనికే కొంతఘనత కలిగింది. బైటనించి జనసమూహపు రోదా, రెండుమూడు భాషలలో అప్పడప్పడు కీర్తనలూ, తాటాకువాసనలతో కలిసి వాయిద్యాలూ, వినపడుతున్నాయి. కాంగ్రెసు భవనాలు యుద్ధ శిబిరంవలెనూ, తానొక నాయకుడివలెనూ, తన కింది వాలంటీర్లు సేనవలెనూ, నాయకులు పూజ్యులైన దండనాయకులవలెనూ తోస్తున్నారు అతనికి. చలిలో చన్నీళ్లస్తానమూ, కడుపులో వేడికాఫీ అతనికి శరీరస్వస్థతకు తోడు పడ్డాయి.

సుందరశివరావుది కాకినాడ. చిన్నతనంనించీ అతనికి హిందూమతమూ, పురాణాలూ, అగ్రదేవతలూ అంటే చాలాభక్తి. హిందూమతోద్ధారకులైన నానక్, శివాజీ, తుకారాం, తిలక్, మొదలైనవా రెప్పడూ అతని ఆదర్శప్రపంచంలో విహరిస్తావుంటారు. కాని దేవత లందరిలోనూ శ్రీరాము డతని యిష్టదైవం. రాముడి ధర్మశీలమూ, విధేయతా, ధర్మంకోసం త్యాగమూ, అన్నీ శివరావు స్వభావానికి appeal ఐనాయి.

సుందరశివరావు మొదటినించీ తనజీవితాన్ని మతానికీ, ఆ మతానికి నిలయమైన దేశానికీ అర్పించ తలుచుకున్నాడు. తన తోడివిద్యార్థులతో హిందూమత పునరుద్ధరణ చెయ్యి పూనుకుంటే, వాళ్ల మనసులు దీక్షారహితం కావడంచాతా, వాళ్ల ఆశయాలన్నీ పరీక్షకృతార్థత మీదా, ఫుట్ బాల్ మీదా, సురభినాటకాలమీదా చలిస్తో వుండడం చాతా, బ్రహ్మసమాజ బోధనలచాత కులాచారసమస్యలు బైలుదేరడంచాతా, అతని ప్రయత్నం సాగక హిందూ పరిపాలన దేశానికి తటస్తిస్తేనే కాని మతోద్ధారణ వీలు లేదని నిశ్చయించుకున్నాడు. బ్రహ్మచర్యం పూనాడు. సంసారము యేదీక్షకు కూడా ప్రథమ అభ్యంతరము.

నాలుగువేలు కట్టుమిస్తామని సంబంధం తటస్తించింది. పీటలమీద కూచుంటావాయితోంచి నడుస్తావా అన్నాడు తండ్రి. గారాబంగా పెరిగినవాడు కావడంచాత, యెంత మతభక్తి వున్నా అతనికి తల్లినీ, బంధువుల్నీ విడవడం చాతకాదు. అది గాక బి.ఏ. ఐతేనే

కాని, మతంలోగాని దేశంలోగాని గౌరవ ముండదు. అసలుసంగతి తండ్రిని చూస్తే అమిత భయం. కనక బ్రహ్మచర్యాదర్శాధిక్యతను ప్రశ్నించి, ఏమో ఏకాంశంచేత శ్రీరాముడు గృహస్థాశ్రమాన్ని అవలంబించాడో, అని తర్కించుకుని, సంతానాభివృద్ధిని వేదాలు విధిగా ఆదేశించిన విషయం జ్ఞాపకం తెచ్చుకుని, రాముణ్ణి ఆదర్శంగా, బ్రహ్మచర్య ఆదర్శాన్ని పితృవాక్యపరిపాలనంకింద మార్చి, పెళ్లిచేసుకున్నాడు. భార్య కాపరానికి రాగానే ఏకపక్షీవ్రతం తనకీ, పాతివ్రత్యం భార్యకూ ముఖ్యవిధులని నిర్దేశించి, పాతివ్రత్య మేమిటో (అపాతివ్రత్య మేమిటో యెరగని ఆ కమలకు), పురుషులంటే మనసు చలించడమూ, ఆకర్షణా, నిగ్రహమూ, మొదలైనవన్నీ బోధించాడు.

కాకినాడకు కాంగ్రెస్ వచ్చిసప్పుడు సుందరశివరావు వాలంటీర్స్ అధిపతికింద చిన్న అధిపతి ఏ ప్రత్యేకంగా ఆఫీసు తెరిచాడు. కమల శ్రీవాలంటీర్స్ లో చేరింది. యెంత బోధించినా కమలకు యీ మతభక్తి, దేశభక్తి వంటబట్టలేదు. భర్త ఆవేశమూ, భక్తి, వాటిఅర మేమిటో ఆమె ప్రశ్నించుకోలేదు. ఆమె అన్నకిదగ్గనవలెనే, ఆమె తల్లికి ఆచారమువలెనే, కోడికి కుయ్యడమువలెనే, భర్తకి అదో స్వభావమని అంగీకరించింది. కాని యీ కాంగ్రెసుపని చాలా తమాషాగా వుంది. ఇదివరకల్లా కమలకి దేశభక్తి ఏ సుస్తకం లోనో నాలుగు పేజీలు కంతతా వల్లించడమూ, భర్తయిచ్చే లెక్కనూ రూపంలో కనబడేది.

ఇప్పుడా దేశభక్తి చాలా ఆకర్షకరూపాన్ని ధరించింది. పాటలూ, పహారాలూ, గంతులూ.

సుందర శివరావుకి యీ ఆడవాల్లింత స్వేచ్ఛగా మొగవాళ్లమధ్య తిరగడం రుచించలేదు. శ్రీ దేశసేవ చెయ్యవలసిందే కాని శ్రీ శాఖ ప్రత్యేకంగా వుండి, మొగవాళ్లతో సంబంధం వుండకుండా వుండాలని అతని ఉద్దేశ్యం. అది యెట్లా సాధ్యమో ప్రస్తుతం తోచలేదు కాని ఒక ప్రణాళికను సిద్ధంచెయ్యాలని యోచిస్తున్నాడు.

అది గాక యీ మూడురోజులనించి చూడగా యీ నాయకుల కెవరికీ మతాభిమాన మున్నట్టులేదు. చాలామంది నిరీశ్వరవాదులుగా వున్నారు. అంత యెక్కువగా యీ మహమ్మదీయుల మతంతో చేతులు కలపడం హిందూమత సాంప్రదాయానికి విరుద్ధంగా కనపడుతోంది. ఈ అస్పృశ్యత కూడా ఆలోచించవలసిన విషయమే! కానీ, యీ ప్రస్తుత నాయకులు స్వరాజ్యాన్ని సంపాదిస్తే, తాను హిందూమత పునరుద్ధరణ చెయ్యవచ్చు.

బైట పకపకమని నవ్వు వినపడ్డది. ఆ నవ్వు తనధ్యాసల నన్నిటిని చెదరకొట్టి వెన్నెలనూ, పువ్వులనూ వెదజల్లుతోంది. విసుక్కున్నాడు. మాటిమాటికీ తన ఆఫీసులోకి

ప్రేమ పర్యవసానం

ఆ తెరను ఒక్క పూపుతో పక్కకి లాగేసి, యిసికను తివాసీమీదికి చిమ్ముకుంటూ, ప్రతి చిన్నపనికీ, అనుమానానికీ, తన ఆఫీసులోకి వొస్తుంది ఆ బెంగాలీ పిల్ల, నిర్మల. రామభక్తిలో, కాంగ్రెసు సేవలో, వాలంటీర్ల విధులతో, కంప్లైయింట్లతో, ఏకపత్నీ వ్రతంతో నిండివున్న అతని మనసు ఆమెని చూడగానే, యమునా ప్రవాహమూ, సందే శాల మాధుర్యమూ, చంపకపువ్వుల వాసనా, నిల్లవోద్యమతీవ్రతా, వీటివేపు పరిగెత్తి కలవరపడుతోంది. కాని అతనికి మనసులో ఆమె వొదిలివెళ్లే గొప్ప అశాంతి మాత్రమే గుర్తు తెలుసు. ఆమె ప్రతి యవ్వనుడితోనూ బుజాలమీద చేతులు వేసి 'భాయీ' అంటూ గంతులు వెయ్యడం, ప్రతి ముసలివాణ్ణి (కాంగ్రెసు మహానాయకులనన్నా వొడ లక) వెక్కిరిస్తూ నవ్వడం అతనికి రుచించలేదు. కాని యువకుడి ఖద్దరుబుజంమీద మెత్తని జరీతో అల్లిన భుజకీర్తులవలె కనపడే ఆమె వేళ్లను గాని, ఆకాశంలో యెగిరే చిలకల అరుపులవలె, తాటాకు దళ్లల్లోంచి, దేశసేవా తత్పరాలైన హృదయాల్లోంచి, భీషణములైన బిరుసుగడ్డాల్లోంచి, దూసుకు పొయ్యే ఆమె నవ్వునించి గాని, అతను మనసు మళ్లించుకో లేకపోతున్నా డనేసంగతి అతని కింకా తెలీదు. ఒక్కొక్క మాటకు పది చిరునవ్వులు, నాలుగు సంగతులు చెప్పేలోపల ఐదారు గంతులూ, యెచరితో మాట్లాడినా వారిమీదే చాలా యిష్ట మున్నట్టు చూపులూ,—పాండవశిబిరంలో వుత్తర జ్ఞాపకం వొస్తోంది అతనికి. అభిమన్యు డెవరు?

నిర్మల ఆ తెరను చేతితో పక్కకు నెట్టకండానే ఆఫీసులోకి తట్టెను యిసిక చిమ్ముకుంటూ దూకి, తివాసీమీద పడి, బాలీను వెనక నక్కింది.

“రక్షించండి, రక్షించండి: శరణాగతురాలను. ఆర్తశరణ్యా! మీరే దిక్కు నాకు.”

చప్పన లేచి అతను ‘ఏమిటి?’ అన్నాడు.

“ఈ ముసలివాళ్లు—ముసలివాళ్లు—పోసీ ముసలినాయకులు వొస్తే వొచ్చారు. ఈ ముసలినాయకురా క్లెందుకు మనకు? మనకి కూర వొడ్డించలూ, ఆకుర్రాణ్ణి డెలిగేటుగా పెట్టి ఈ ముసలమ్మల్ని వొడ్డనలో పారెయ్యకూడదూ?”

ఇదేదో హేళన అనుకుని, తన కలవరానికి సిగ్గుపడి, అతను పూరుకున్నాడు.

“ఏం జరిగిందో అడగరే?”

“అవును.”

నిర్మలకు నవ్వు ఆగటంలేదు.

“శాంత స్థానంచేసి, బట్టలకోసం పెట్టె వెతుకుతోన్నారే నేను చేరాను...హా! హా! హా! దాంటో ఏముందంటారు. పెద్ద పనికిణీ! దాన్ని చేతులు నిరిచి పైకి లాగి

దానికే కట్టాము ..హా హా హా...డాన్సు...డాన్సు...హా హా హా...నేను పెట్టిమీద
తబలా, ఆ మదరాసీపిల్ల నోటితో హాహోనియం.....ఇంతలో దుఃఖనాయకురాలు
వచ్చింది. హా, హా, హా. చివాట్లు! వింటేనా మేము! ఇంతలో లలిత అనికేదా, 'నవ్వు
కాంగ్రెసునాయకుల వెళ్ళక డాన్సు చేయడంకంటే అన్యాయమా.' కొట్టింది లలితని
లలిత కొట్టింది. ఇప్పుడు రిపోర్టు."

"అక్రమం!"

"ఏమిటి అక్రమం—కొట్టడమా, డాన్సా?"

"అంతా."

"సాయింత్రం యీ ఆఫీసులో డాన్సు. అప్పుడే కాసుతాలు అమ్మకిని సి-చాన్సు."

"ఛా!"

నిర్మల లేచింది.

"‘ఛా’ కి యాభైయేళ్లు, నీకు డెబ్బైయేళ్లు. ముగిసిపోయింది. నీకో నేను మొన్నేళ్లు
కోడ మేమిటి?"

అని వొక్క దూకు దూకింది.

"నేను మళ్ళీ వచ్చేప్పటికి నీ హృదయం మీది బూజునంతా చూపుతున్నా, ఆఫీ
సుని డాన్సుకి సిద్ధంచెయ్యి."

అని అతని వీపుమీద ఒక్కటి చరిచి పరిగెత్తింది.

ఆ వుదయం అతనికేమీ పనిచెయ్యలేదు. ఏ అడుగులచప్పుడైనా నిర్మలేనని
అర్థంలేని ఆశ్రుతతో చూస్తున్నాడు. కొంతసేపటికి రాలేదని కోపంకూడా వచ్చింది.
ఎక్కడ తిరుగుతోందో! వెళ్లి చూస్తే?—ఏమిటి: మరీ మతిపోతోంది! ఏ, పుట్టింది తనకి,
ఇట్లా వేరేధ్యానలో పడడానికి?

మధ్యాహ్నానికి మరిచిపోయినాడు. భోజనందగ్గర కూడా నిర్మల కనపట్లేదు. ఆమె
పుండే చేపుకి సుందరశివరావు వెళ్లలేదు.

సాయింత్రం కాంగ్రెసు జరుగుతోంది. అన్నియేర్పాట్లూ చేసి అలిసివచ్చి,
బాలీనుకి జేరబడ్డాడు. నిర్మల మెల్లిగా వచ్చి ఎదురుగా కూచుంది.

"ఆ నల్లటి క్లాప్ టేడూ, అతన్ని అడిగాను, పదిమంది వాలంటీర్లని నాకు
వొప్పజేప్పమని. ఎందుకో తెలుసునా, హా, హా, హా, పూరినిండా పోస్టర్లు అతికించాలి.

ప్రేమ పర్యవసానం

ఏం పోస్ట్ ర్లంటాడు. చూపిస్తే వొప్పకొడు మరి: కాని నాలో అంత నమ్మకం లేకపోవడమేమిటి? అంత జమాను ఉన్నాడా, అంతపిరికి మళ్ళీ! మళ్ళీ అనకండే! అసలు ఆ కనకరాజుని చూస్తే నాకు పరమ అసహ్యం! అసహ్యమైన వాళ్లని వెళ్లకొట్టడానికి కాంగ్రెసులోనుంచి.....”

“పొద్దున్న ఫిర్యాదు ఏమయింది?”

నిర్మల చేతులు ముకుళించి ధ్యానంచేస్తోంది. అతనూ మాట్లాడక కూచున్నాడు. కళ్లు మూసుకునే నర్వతతోంది. వేళ్లసందులనించి వెలుగులాగు వస్తోంది ఆనవ్వు.

“ఏమిటి?”

“నాప్రార్థన విన్నాడు!” అంది.

“ఎవరు?”

“నీ శ్రీరాముడు.”

“ఓ—”

“నీ కెప్పడన్నా వర మిచ్చాడా?” అని అడిగింది.

“లేదు.”

“నా కిస్తాడు.”

“హో.”

“ఏం వరం—అను ప్రశ్న అడగడమే తెలీదు యీ కాప్టెన్ కి.”

“అడిగాను.”

“మా నాయకురాలికి గర్భం రావాలని.”

“ఎందుకు?”

“వొచ్చే కాంగ్రెసునాటికి వొస్తే అప్పు డామెరూపం చూడాలని వుంది.”

“తప్పు.”

“మీకు తప్పు, శ్రీరాముడేగా యీ సృష్టికి కారణం, ఆయనకి తప్పు లేదు.”

“అదే పని శ్రీరాముడికి!”

“మరి భక్తవత్సలుడికి అంతకన్న యింక పనేమిటి? మరి వరా లియ్యకపోతే ఎందు కట్టా అక్కడ ఆ పటం? తీసి అవతల పారెయ్యి.”

“తప్పు.”

“మరి నావరం యిస్తాడా?”

“ఇయ్యడు.”

లేచింది. పటాన్ని ఒక్కసూపు సూయించింది. అతను ఆమె నాసికానికి చెయ్యి పట్టుకున్నాడు.

“వోదులు. నేను నీకోసం మంచిపటం తెచ్చివెళ్ళతా. ఇది పాలెయ్యనియ్యి. వాడిబొజ్జ చూస్తే నాకు నేత్రకంటకంగా వుంది. వీడుట, యోధుట్టు ! లిండిపోగు—ఒక్క రాక్షసుడు కనపడ్డాడా పరుగెత్తుతాడు—కాదు కాదు—సిరిగెత్తినేలేడు.”

అతనితో పెనుగులాడింది. ఆమె వెనుచేరగా స్వీకృతుని ఆపుకున్నాడు. నవ్వు తోంది. జుట్టు రేగింది.

“వుండు, వుండు నువ్వు యీసారి బైటికి వెళ్ళివుండు.....” అని అంది ఆయాసంతో.

“ఆ పటాన్ని తీశావా—”

కమల వొచ్చి నుంచుంది గుమ్మంలో. నిర్మలని వాడిలేశాడు.

“కమలా, యీ పటాన్ని తీయించవూ నీ పెనిమిటిచేత !”

కమల మాట్లాడలేదు.

“కమలా, నువ్వతన్ని పట్టుకో నేను లాగేస్తాను.”

మాట్లాడలేదు.

“మీ యిద్దరికీ యేదో తగాదా వున్నట్టుంది. తీర్పుకొండి. లాగేస్తాను.” అని వెళ్ళి పోయింది నిర్మల.

కమల మొహంవంక కళ్ళెత్తడానికి సిగ్గుపడ్డాడు అతను.

“అమ్మ వొచ్చింది. ఈ సాయంత్రానికి నన్ను యింటక రమ్మంటోంది. మా పిన్ని వొచ్చిందిట !”

“ఏం ! మీ పిన్ని యిక్కడికి రాకూడదా ? నువ్వు వెళ్ళడానికి వీల్లేదు. కాంగ్రెసు పనికంటేనా యీపిన్నిలు !”

“పిన్ని కాదు. పిన్ని మొగుడు రిజిస్ట్రారు మరి. అతనికి మాట వొస్తుందిట !”

“చావమను. పిన్నినీ, మొగుణ్ణీ కలిసి కళింగల్లో పడమను. నువ్వు వెళ్ళడానికి వీల్లేదు.”

కమల కన్నీళ్లతో వెళ్ళిపోయింది.

ప్రేమ పర్యవసానం

సాయింత్రం కమలా, అతనూ నిర్మలా, గోష్ సముద్రం దగ్గిరికి సడిచి వెళ్లారు. ఉప్పుకాలవను దాటించి తరవాత అతను నిర్మలవేళ్లను వొడలలేదు. గోష్, కమలా బాగా ముందు నడుస్తున్నారు. అతను ఆమెచేతిని వొడలబోయినప్పుడు నిర్మల వొడలేదు.

దోవలో యిద్దరు వాలంటీర్లు కనపడ్డారు; అతనికి శాల్యూట్ చేశారు.

“మీ రిద్దరూ యీ సాయింత్రం సామాన్లదగ్గర వుండవలసినవారు, అవునా? యిక్కడ వున్నారే?”

“మిగిలినవాల్లిద్దరూ చూస్తూ మన్నారండి. అంత పనిలేదు. కనక కొంచెం తిరుగు దామని వాచ్చాం.”

“ఇది ‘డిసిప్లైన్’ భంగం. పదండి వెంటనే నేను వచ్చి విచారిస్తాను” అన్నాడు.

వాళ్లు కొంచెందూరం వెళ్లి అతనికి వినపడేట్టు

“తమ రిట్టా ఆడవాళ్లతో షికార్లు తిరుగుతున్నారే?” అన్నారు.

వెంటనే సుందరశివరావు వాళ్లని వెనక్కి పిలిచాడు.

“నేను మీకు గాదు జవాబు చెప్పవలసింది. నామాట వినడమే మీవిధి. ప్రశ్నించడం కాదు. ఈ మాత్రం ‘డిసిప్లైన్’ అర్థంచేసుకోలేని మూర్ఖులుండమట్టే మనదేశ మిట్లా వడుస్తోంది. మిమ్మల్ని వాలంటీర్లుగా చేరమని ఎవరన్నా ప్రాధేయపడ్డారా? వాళ్లుకొన్న వాళ్లు పనిచెయ్యాలి. చెయ్యకపోతే బుద్ధితక్కువయిందని తప్పుకోవాలి. పొండి” అన్నాడు.

వాళ్లు సిగ్గుమొహాలు వేసుకుని దాటారు. నిర్మల అతని జబ్బని రెండుచేతులతో పట్టుకుని—

“బాగా చేశావు—మీవంటివాళ్లు పదిమంది వుంటే స్వరాజ్యం వారంరోజుల్లో వస్తుంది.”

“నేను వొక్కణ్ణి వున్నాగా! పది వారాల్లో రాదూ?”

“నాకు లెఖ్కులు రావు!”

తననీ, తనమొహాన్నీ, చేతుల్నీ, జుట్టునీ, ఆమెకళ్లు వెతుకుతున్నాయి. సముద్రంలో అంతమయ్యే మైదానమూ, సముద్రపు పిట్టల అరుపులూ, గాలీ, సాయింత్రపు టాకా శబ్దమూ, పక్కన తన జబ్బని పట్టుకుని, తనని పూజించే యీ యువతీ—అతనిమనసు అక్రమమైన కలతపడుతోందని తట్టింది అతనికి.

మెంటనే ముందు నడుస్తున్న కమలవంక చూశాడు. అతనికి జీవితంలో మొదటిసారి తట్టింది కమల అందమైనపిల్ల అని. ఈదేశంలో సామాన్యంగా అందరి నిర్భాగ్యుల వలెనే అతనుకూడా యెన్నడూ భార్య అందాన్ని గుర్తించి యెరగడు. కమల యెంతవరకు తన ఆశయాలకి తోడ్పడుతుందా అని యోచించాడు. ఆమె గుణాల్ని ప్రేమిస్తున్నానని తనని చూచి తనే గర్వపడుకున్నాడు. ఆమెశరీరాన్ని సుసారపక్షంగా ప్రసయోగించుకున్నాడు. బెంగాల్ నించి నవ్వులతో గంతులతో గులాబి అందాలతో, నిర్మల వచ్చి అతని కళ్లు తెరిచిందాకా, స్త్రీ అందాన్ని వేరుచేసి అతను చూడలేదు.

కమలవంక చూసి యెంత అందమైనదా అనుకున్నాడు—నిర్మలవంక చూసి యెక్కడ వుంది యీ ఆకర్షణ అని ప్రశ్నించాడు. కాని కమలసౌందర్యవంక చూస్తే అతని మనసు కేమి ఆకర్షణ కలగలేదు. పాపం! ఆకాశనీలంవలె, ఉదయకాంతంవలె, అతనికి అలవాటయింది. ఆ ఆకర్షణకాలం వృథాగా జారిపోయింది. నీస మాటకి నిధేయతతో, తన సేవలో శ్రద్ధతో భక్తిగా, ప్రేమగా, తనచాయ ఐ బతికే కమలకీ; తనని తిప్పలుపెట్టి, మెచ్చుకుని, తృణీకరించి, కనపడక, తప్పించుకుని, తటాకున మెరసి, నవ్వి, కోపించి, గంతులువేసే యీ నిర్మలకీ—ఎంతభేదం! అతని హృదయంలో కలిసి గుర్తు లేకుండా మాయమయింది కమల, తనహృదయాన్ని బైటి కీడ్చి, మంత్రించి, జాడించి, వేధిస్తోంది నిర్మల.

తిరిగి యింటికి వెడుతూవుండగా పడమట మెరిసే భూహస్పతివంక చూస్తూ కమల:

“ఎందుకు, కూచున్నంతసేపూ మీవంకే చూస్తుంది నిర్మల?” అంది తటాలున.

“చూస్తేనే? మనుష్యులవంక చూడకుండా యెట్లా? కళ్లు మూసుకోమంటావా?”

“అదేదోవిధంగా చూస్తుంది.”

“అది నీ మనసులో వికారం అంతే. ఘోష చూడడూ నీ వంక!”

కమలకి కోపం వచ్చింది మనసులో! ఉత్తమాటలతో శిష్టిగురుకోవాలని చూస్తున్నాడు.

“ఒకటే నంటారా? వొద్దంటే ఘోషతోమాట్లాడను. మీరు నిర్మలతో మాట్లాడడం మాంతారా?”

“భేదం వుంది. నువ్వు మానేస్తే ఆ నిద నామీదే పడుతుంది: నేను మానడానికి కారణం వుండాలి.”

“ఆ చూడడంతో ఆగితే బావుండును.”

ప్రేమ పర్యవసానం

“మధ్యాహ్నం సంగతా అనుమానపడుతున్నావు? ఏమీ లేదు, సీభ్రమ.”

“ఏమిటి అంటోంది?” అన్నాడు ఫోమ్.

“మధ్యాహ్నం నేనూ, నిర్మలా రామపతంకోసం పోల్లాడాము. ఆ సంగతి అడుగు తోంది.” అని యింగ్లీషులో చెప్పాడు సుందరశివరావు.

“అవును : ఆ రామపతం యెందుకు తగిలించావు, అక్కడ?”

“రాముడంటే నాకు భక్తి.”

“నీకు! ఎందుకు?”

“రాముడు, శ్రీమన్నారాయణుడు.”

“నారాయణుడిపటమే వుందిగా!”

“కాని ఆదర్శపురుషుడు కూడా.”

“ఎందుకో!”

“అంతానూ.”

“ఐనా చెప్ప.”

“రాక్షసుల్ని చంపి లోకకంటకం మాన్పాడు. గొప్పయోధుడు.”

“ఎందరు పోలీసులు దొంగల్ని పట్టలేదు. నెపోలియన్, హనిబాల్ మొదలైన యోధు లెందరు లేరు!”

“మరి తండ్రిఆజ్ఞ ప్రకారం ఎవరు 14 ఏళ్లు దుర్గమారణ్యాల్లో విహరిస్తారు?”

“తండ్రి అక్రమంగా యిచ్చిన వరాన్ని పాలించడం అవివేకమైనపని. తరువాత నాకు అరణ్యాలంటే భయం గాని రాముడివంటి యోధుడికి అదొకగొప్ప యేముంది? వైగా నేవకి భార్య, తమ్ముడూ, పర్ణ శాలలూ.....అది గాక ఎన్నేళ్లు రాజ్యంచేశాడు.”

“పదహారువేలేళ్లు గావును.”

“అన్నేళ్లు రాజ్యంచేసినవాడికి పథ్నాలుగేళ్లు వనవాసం ఒకలెళ్ళా—అంటే నీ బతుక్కి నాబతుక్కి అరనిమషం అన్నమాట—పెళ్లా నైత్తికెల్లిన వాడితో తగూ లాడ్డం ఒక ఘనతా! ప్రతివాడు చేస్తాడు.”

“మరి ఏకపత్నీ వ్రతుడే!”

“మరి సీతని అడవికి పంపేప్పుడు ఏమని ఏడుస్తుంది—రాముడి కేం, అందరు వుంచుకున్న స్త్రీలలో నే నొకతైను—అంటుంది. దానికేమంటావు?”

“అబద్ధం.”

“రుజువుచేస్తే పందెంకడతావా? ఇంకోసం దేహం—అంత ఆరోగ్యవంతులైన సీతకి రాముడికి ఆ పథులుగేళ్లలో పిల్లలు పుట్టలేదే? పూర్వంకూడా ఏదో Birth control వుండేదోయ్.”

ఈ కాంగ్రెసులో ఏదో సేవాదీక్ష ఎక్కువవుతుంది దనుకున్నాడు గాని, తనకాళ్ల కిందనించి భూమే మాయమౌతున్నట్టుంది అతనిప్రాణానికి. ఈ ఆడవాళ్ళముందర ఇట్లాంటి సంగతులు మాట్లాడతా డేమిటి?

“దేశంకోసం భార్యనుకూడా త్యాగంచేశాడే! అతను ఆదర్శం కాదా!”

“నిజంగా దేశంమీద ప్రేమ వుంటే అనేకభార్యలకు వందలకొలది తనవంటి యోధుల్ని కనాలి. ఈ దేశసేవకు లందరూ నేర్చుకోవాలి అది. పీలైనచోటల్లా, వందల కొలది పిల్లల్ని కని, యోధుల్ని తయారుచెయ్యాలి. ఈ భీరులందరూ పండులవలె అనామ కుల్ని కని ఎందుకు దేశభారం వృద్ధిచెయ్యడం? శ్రీరాముడే ప్రజలకోరిక ప్రకారం వర్తించేవా డైతే మరి ప్రజలందరూ రాజ్యం చెయ్యమంటావుంటే అడివికి పోయి నాడేం? అక్కడ తండ్రిఆజ్ఞ పాలించాలి. ఇక్కడ భార్య గనక ప్రజలు అడక్క ముందే నిష్పలం దూకించాలి. కడుపుతో వుంటే తన పనికి అడ్డమని అడివికి పంపించాలి! ఇది స్త్రీల కిచ్చిన గౌరవం యీదేశంలో! ప్రజలకోసం త్యాగం చేశాట్ట! ఎవరు త్యాగం చేసినా ముందు భార్య కనపడుతుంది. ఆ ఆదర్శం పెట్టుకునే భార్యచేత ప్రతివాడికీ చాకిరీ చేయిస్తారు—తండ్రికి, తల్లికి, అన్నలకి, అక్కలకి, అతిథికి—అంత భక్తి వుంటే తను చేసుకోవాలి; భార్య యెందుకు?”

“మరి మన కాంగ్రెసు శిబిరంలో స్త్రీలకు స్వేచ్ఛ లేదా?”

“ఈ వేడిలో అంతేలే! చూడు : యీ రాజకీయపుద్భవం తగ్గగానే మళ్ళీ గూళ్లల్లో దాచుకుంటారు. ఈ ఆడవాళ్ళమాత్రం—నలుగురూ హర్షిస్తున్నారు గనక తయారై వచ్చారు. క్రికీకోసం—వీళ్ళకిమాత్రం నిజమైన స్వేచ్ఛ కావా లనుకున్నావా? స్వేచ్ఛ యిచ్చేనుఖం కావాలి—బాధ్యత కాదు. కమలను నేను కలకత్తా పిలుస్తా ననుకో. కమల వొస్తా నంటుంది నువ్వు లేకండా; ఏమంటావు నువ్వు? అదేరకం అందరూ! కమల యేమంటుంది? ఇం కే ఆడవాళ్ళు వొస్తా రంటుంది. అందరూ అంతే!”

రాత్రి పడుకున్నప్పుడు—నముద్రం వొడ్డున నిర్మల పాడినపాట, ఆమె డాన్సు చేసినప్పుడు కదిలిన చిన్నరొమ్మూ, సన్నని నడుమూ, నవ్వే కళ్ళూ, అతని నిద్రను భంగ పరిచాయి.

ప్రేమ పర్యవసానం

అతని దేశ ప్రతాపర్యమూ, ఏకపక్షీ ప్రతమూ మనసుని కుట్టాయి. కాని శ్రీరాముడు అంతదీప్తితో గోచరించలేదు. కమల తనవలె పరపురుషుడితో సంచరిస్తే తన కెట్లా వుంటుందీ. ఆనిర్మలపుద్గేష్య మేమిటి? ఆమెతో అంతచసంపుగా వుండడం తన ఆదర్శాలకూ స్వభావానికి తగినపని కాదు. ఇట్లా స్త్రీలచూపులచేత చలించేమనిషి తా నేం దేశ సేవ చెయ్యగలడు? కాని ఆమె పెదపులు—ఒక్కసారి మున్దు పెట్టుకోగలిగితే! ఆమెకూడా యిష్టపడేట్టే వుంది. ఒక్కసారి ఆ ఆనందాన్ని పొంది, ఇంక స్త్రీని నర్జిస్తే సరి! కాని ధర్మమా? కమలయెడల న్యాయమా? కాని కమలాతోనవంటి ఆపెదిమ, ఆ చిన్ని లేతరొమ్ము, చురుకుగా గంతులువేసే ఆకాళ్లు, తన అరిచేతులలో గిలగిలలాడిన ఆవేళ్లు—

మర్నాడు సాయంత్రం అతన్ని యువకులు ఉపన్యాసమిమ్మన్నారు. దేవసేవనిగురించి, దీక్షా, త్యాగమూ, అగ్ని కురిపించాడు. యువకులలో స్వార్థపరత్వాన్ని, ప్రమత్తతనూ అతనిమాటలు చీల్చి చూపించాయి. అంతసేపూ నిర్మలకళ్లు అతనిముఖంచుట్టూ, మెడ, బుజాలూ తాకుతో, భక్తితో, సంతోషంతో, భయంతో తిరుగుతున్నట్టు తెలుస్తోనే వుంది.

తనని అభినందించే ప్రజలు వొదలగానే కమలవంక తిరిగి,

“ఎట్లా వుంది?” అన్నాడు.

నిర్మలభక్తికన్న తన సహధర్మచారిణి కమల మెచ్చుకోవాలి, తన జీవితమంతా ఘనకార్యాలకి పురికొల్పాలి.

“బాగానే వుంది.”

ఉపన్యాసతీవ్రతలో వేడెక్కిన అతనిరక్తం ఒక్కసారి పదిడిగ్రీలు జారింది. పూరు కున్నాడు. మళ్ళీ రాత్రి భోజనమైన తరవాత గాని కమలతో మాట్లాడేందుకు సమయం చిక్కలేదు. యీలోపున తన బాధని తరిచి చూచుకుని కమలని ప్రశ్నించా లనుకున్నాడు.

“ఎందుకు ‘బాగానే వుంది?’ అన్నావు?”

“న న్నడిగారుగా!”

“లేదు. విన్నవాళ్లందరూ—మళ్ళీ భోజనందగ్గర, నాయకులుకూడా—నేను మాట్లాడిన పద్ధతి అద్భుతంగా వుందన్నారు—”

“నేను బావుండ లేదన్నానా? కాని నాకుమాత్రం—అంతా వృత్తమాటల్లాగు కనపడ్డది. అట్లా మాట్లాడడంకన్న ఏదన్నా పనిచేస్తే బావుండు ననిపించింది.”

“ఏంపని? చెయ్యటంలేదా?”

“ఈకాస్తకేనా అతవుపన్యాసం! ఏదో జీవితమంతా త్యాగంచేసి, ఎన్నోపళ్లు బాధలలో గడవినవాళ్లు మాట్లాడాలి. మీరు సుఖంగా భోజనంచేసి కూచుని ఆ త్యాగాలు మాట్లాడడం నా కేమీ బాగా లేదు.”

“మరి యేం చెయ్యను? త్యాగాలవసరం రానీ.”

“అప్పుడు మాట్లాడండి. అవసర మొచ్చి త్యాగంచేసి, అప్పుడూ యీవుపన్యాసాలు—యిప్పుడే యెందుకు?”

“మరి నిర్మల యేమంది—యీసాయింత్రం—‘ఈముసలివాళ్లందరూ గొప్పనాయకుల మనేవాళ్లు ఎంతోకాలానించి ఉపన్యాసాలు అలవాటైనవాళ్లుకూడా నీమల్లే నిప్పులు కురిపించలేదు. నీవు నిలుచునా అగ్నే!’ అంది. మరి యితరులని పురికొల్పడంకూడా ఒక కార్యం కాదా?”

“మాటలతో ఎవరికీ పురెక్కదు.”

కమల తనని అన్యాయంచేస్తోందని అతనికి తోచింది. తన ఘనతని గుర్తించని భార్య! తనమీద యేమైనా భక్తి వుందా యీకమలకి!

“చూడండి, రండి వెన్నెలవంక చూద్దాము.”

మారు పలక్కుండా కండువా వేసుకుని ఒక్కడూ రైలుకట్టకేసి పోయినాడు.

తిరిగి వస్తావుంటే చాలామంది యువకులూ, స్త్రీలూ వెన్నెల్లో, యిసికిలో ఆటలాడుకుంటున్నారు.

నిర్మల అతన్ని చూడగానే పరిగెత్తుతో వచ్చింది.

వెనక ఎవరో పిలుస్తున్నారు.

“నిర్మలా, వెడుతున్నావే?” అన్నారు యెవరో.

“నాసుందర్ వచ్చాడు. నే నింక రాను.”

ఏమనుకుంటారు వాళ్లు? కమల తనవంకన్నా చూడకుండా ఆడుకుంటోంది. ఇంకా కోపమే గావును!

“ఏమైనావు నువ్వు? అందర్నీ వెలికాను నీముఖంకోసం!”

అతనిజబ్బని రెండుచేతులతోనూ పట్టుకుంది.

“చూడు, యీయవ్వన రక్తాన్నంతా చూడు. ఈనాడు యిట్లా ఆడుతున్నారు. రేపు దేశంకోసం బలిఁబెట్టారు. నువ్వు నాయకుడివై...”

“నాయకుణ్ణీ కావద్దు, ఏమొద్దు. నన్ను బలికానీ—”

“నాతోసహా—”

“రా.”

అంతే కావాలి కమలకి! తనని నిర్లక్ష్యంచేస్తే తనకిమాత్రం ఏలక్ష్యం? నిర్మలతో దూరంగా నడిచి వెళ్ళాడు. చప్పన నిర్మల :

“ఆయిసికమించి జారదాం—ఎవరు ముందరో పైకి...”

సగం పరిగెత్తి అతనిమెడని పట్టుకుని వేళ్లాడింది ఆయాసంతో.

అర్థ మేమిటి? ఇంత చనువుగా వుండడం వాళ్ల దేశాచారమూ, లేక—

ఈమె బ్రహ్మసమాజపుష్పిల్ల—వాళ్లలో స్త్రీలు స్వేచ్ఛగా వుంటారు—అందువల్ల నేమో!

ఇసికలోంచి కిందికి దొల్లుతోవుంటే—ఆ నవ్వేబుగ్గలు, గట్టిజాకెట్, ఆ చక్కని బుజాలు, ఆ గంతులు, నవ్వు....

“చూడు—వాళ్లందరూ ఒకచోట కూచుని ముసలివాళ్లమల్లే కబుర్లు చెప్పుకుంటారు. ఈశిబిరానికల్లా—నువ్వు నేనే పిల్లలం—అడుకుందాం...”

ఆటేనా! అవునా, కాదా?

“నిర్మలా!”

ఆగి ముఖమెత్తి చూచింది. అతని కంఠస్వరంలోని అర్థం గుర్తించినట్టుంది. మొగపిట్ట అర్థం గ్రహించి ఆయత్తపడే ఆడపిట్టవలె చూస్తో నుంచుంది.

ముద్దు పెట్టుకుంటే—

అదీ ఆటే అనుకుంటే—

ఆమె కళ్లల్లోకి చూస్తో నుంచున్నాడు. ఆమె నిర్భయంగా చూస్తోంది. అత నేమీ చెయ్యలేదు. అతనిదీక్షా, అనుభవరాహిత్యమూ, విద్యా, అన్నీ అడ్డపడ్డాయి. పరిగెత్తుతో వచ్చి గుంపుని కలుసుకున్నారు: ఇసికతో, నవ్వుతో నిండినకళ్లతో—

కమల మర్నాడు ఏమీ సంతోషంగా అతనితో మాట్లాడనే లేదు.

ఘోష్ అతని శ్రీరాముణ్ణి వేటాడి చంప నిశ్చయించుకున్నాడు.

“అసలు శ్రీరాము డున్నాడా?”

“లే డంటారా?”

“నేను వున్నాడూ అనను, లేడూ అనను. ఉన్నాడని రూఢిగా అన్నవాళ్లతోనే వాదన. ఉన్నాడని యేమిటి ప్రమాణము?”

“రామాయణము.”

“ఆ ప్రకారం—‘ఇలియడ్’ ప్రమాణంగా ‘ఎఫిలిన్’ మొదలైనవా ళ్లున్నారా?”

“ఆ, వుండవచ్చు.”

“జీయన్, మొదలైన దేవతలూ—”

“ఆ—”

“అంటే ఒక్కొక్క దేశానికి, ఒక్కొక్క స్వర్గమూ, వేరేదేవతలూ, వున్నారా?”

“అదెట్లా?”

“ఈనాడు నేను పురాణం వ్రాస్తే ఇంక వెయ్యేళ్లకి దాంట్లో నేను వ్రాసిన మనుషులూ, రాక్షసులూ ఈనాడు వున్నారని ఆనాటివాళ్లు అనుకుంటారు.”

“మరి రామాయణం నిలవలేదా యిన్నియుగాలు—”

“దాని సౌందర్యంవల్లా, మనుషుల మూర్ఖంవల్లా నిలిచింది. కవి ఆలోచించి వ్రాసినవన్నీ నిజమంటే.....”

శ్రీరాముడు తనని అన్యాయంచేశాడు. అంతకన్న ‘గట్టిగా’ వాదనకి నిలవక రాముడు—తనని సిగ్గుపాలు చేస్తున్నాడు.

మర్నాడు పొద్దున్నే అతను పనులలో వుండగా నిర్మల వచ్చింది. అతనిచేతివంకా, కలంవంకా చూస్తో మాట్లాడకండా నుంచుంది. అతను కొంచెం తల యెత్తాడా గడగడ వాగుతుంది. కాంగ్రెసునాయకులనడకా, మాటలూ అనుకరిస్తుంది. అతను వ్రాసుకుంటున్నా డన్న మాటే కాని అంతసేపూ అతనిమనసంతా ఆమెమీదా, అతనికాలుని తగులుతున్న కుచ్చెళ్ల జరీ ఆంచుమీదా, బ్రోచిలో గుచ్చుకున్న మరువంకొమ్మమీదనే వుంది. చప్పన ఆలోచించకండా—

“విడవలేనంత మోహం కలుగుతుం దనుకో ఏం చేస్తావు?”

“ఆ—”

చాలా అనేశాడు. మార్చాలి.

“ఎవరన్నా ఒకమ్మాయికి, ఒకాయనమీద మోహం కలిగితే—”

“పెళ్లి చేసుకుంటుంది.”

“ఆయనకి పెళ్లా ముంటే—”

“తప్ప అట్లా మోహించడం చాలా తప్పు. పరదేశాల ఆచారాన్ని మనం అనుకరించకూడదు. అందులో ఆ భార్యని అన్యాయం చెయ్యడం చాలా దుర్మార్గం—
దైగా తనతోటి స్నేహితురా లైనప్పడు—ఏం, అతను గాక యింక ప్రేమించటానికి ఎవరూ లేరే!”

ప్రేమ పర్యవసానం

“మరి యిట్లా ఆడుతో, నవ్వుతోవుంటే మోహం కలగదా?”

“కలిగినప్పుడు దాచుకోవాలి. అందుకు అసాధ్యమైతే ఆ మోహాన్ని నాశనం చెయ్యాలి. ఏం లాభం మోహించి!”

వెళ్లిపోయింది.

కాని వెడుతో ఎంతప్రేమగా తనవంక చూసిందా అనుకున్నాడు.

కమల మొహంవంక చూడడం సిగ్గుగా వుంది. తా నేమీ చెయ్యకపోయినా అతని హృదయంలోని రహస్యవాంఛ అతన్ని నేరస్తుణ్ణి చేస్తోంది.

అతనికి దీక్షలమీద భక్తి పోయింది. నిర్మల తనవెంట తిరిగినంతసేపూ, అధర్మమని, తప్పించుకోవాలని చూశాడు. ఇంతకీ నిర్మల తనతో ఆడుతోంది గాని, అంతకన్న దేనికీ సంసిద్ధురాలు కాదు. ఆమె కావాలి తనకి. నవ్వును చివరెదవులతో ఆనభవించాలి. ఆపరు గును, గంతులను తనచేతులలో లీనంచేసుకోవాలి.

రాజాగారి బంగళాలో టీపార్టీకి వెళ్లారు. కమల రాలేదు.

“నిర్మలా, యిట్లా రా—నీకో సంగతి చెబుతాను.”

ఇద్దరూ అందరికీ దూరంగా వున్నాగచెట్టుకింద నుంచున్నారు. నిర్మల అందికదా—

“చూడు—అందరూ అట్లా కూచుని, ఆ పదార్థాల నన్నిటినీ నోట్లాకి తీసుకుంటూ వుంటే చూడడం యెట్లా వుంటుంది? ఎప్పుడన్నా యోచించావా? చూడు, ఆ ఆచారి దూరాన్నించి పల్లెం వొస్తోవుంటేనే పిల్లి పిచికని చూసినట్టు ఎట్లా చూస్తున్నాడో! అంతా తిండి తిండి! ఒక రొక్కరు చూడరు—మాట్లాడరు—ఏదో ఆ తిండిలో మధ్య ఒక పలుకు. యీ వుచితంగా వొచ్చిన యీ పదార్థాలన్నీ మనం యెంత సొమ్ముచెయ్య గలమా అనేభ్యాస!

“ఇంకా ఆకలి లేదే అని దుఖ్ఖం. పదార్థాలు అందకపోతే దుఖ్ఖం. రెండూ సరిపోవాలి.

“మనం మనుషులం కాదనుకో, ఈమనుష్యజాతివంక ఎక్కణ్ణించో వొచ్చి చూస్తున్నా మనుకో, మనకి ఆకలిదప్పలు లేనివాళ్ల మనుకో, ఏమనుకుంటాం? ఈబిళ్ల ల్ని, యీ వుండల్ని ఏ క్లెండు కిల్లా లోపలికి యెక్కించుకుంటున్నారా అనుకుంటాం—పడవదోనెలో బస్తా లెక్కించినట్టు జేబులు పట్టక శరీరంలోపల వేసుకుని తీసుకుపోతున్నారనుకుంటాము.

“చూడు ఆపిల్లని యెట్లా ప్రోత్సహిస్తున్నాడో ఆతల్లి—పూరికే వొచ్చింది బాగా తినమని—

“ఇంక చూడలేను రా—”

వాళ్ళిద్దరూ బంగాళా వెనక్కి నడిచి వెళ్లారు.

“తమాషాగా ఆలోచిస్తావే!”

“అంతే కాదు, అనుకుంటానుగదా—ఆపదార్థాలు ఎక్కణ్ణించి వొచ్చాయి— సాయంత్రమప్పుడు చల్లగాలిలో పడుకున్న శనగచేలు, గడ్డిని మేసి గంభీరంగా యింటివేపు నడిచే ఆవులు, యెఱ్ఱగా పచ్చనిఆకుల్లో వేల్చాడే మిరపపళ్ళు, సముద్రపు పెద్దఅలలు, అన్నీ అన్నీ యీనోళ్లలోకి దూరేందుకు పదార్థాలని తయారుచేస్తున్నాయని—

“గులాబీపువ్వుని చూస్తే దానివాసన—పన్నీరై మిఠాయిలో కలసి టీపార్టీ వాడి గొంతులో దూరుతుంది—వందలకొలది పువ్వుల్ని నలిపి సారం తీసి వీళ్లగొంతుల్లో పోసేందుకా!

“కాశ్మీర దేశపు కుంకుమపువ్వు, మైసూరు జాజికాయ, మళయాళపు లవంగం— ఆవాసనలు—ఆతోటలు—వాటిని పండించే ఆకర్షకులు అందరూ వీళ్లు అట్లా తిని అజీర్నాలు తెచ్చుకునేందుకా, రాత్రింబవళ్లు పనిచేస్తున్నారు? అంతే కాక పువ్వు పువ్వుకీ ఎగిరే తేనెటీగ పువ్వుల్ని కాయలు చేస్తోంది పాపం—వీళ్లనోళ్లకోసం. సమస్తమూ తన వుష్ణంతో పండించే సూర్యుడు—”

“ఇంక చెప్పకు నాకు ఒళ్లు మండిపోతోంది. నేను వెళ్లి నువ్వు చెప్పిన లెక్కరంతా చెప్పి ఓకర్ర తీసుకు వాళ్లమీద పడితే యామంటాలో!” అంటున్నాడు గాని అతనిదృష్టి అంతా ఆమెనడకమీదా, ముళ్లు తప్పించుకోడానికి వొంగే ఆమెఅందంమీదా వుంది. దోవ చిన్నదై దగ్గరిగా వొచ్చినప్పుడు ఆమెచెయ్యి తగులుతుందేమో, ఆమెచెరుగు తగులుతుందేమోనని ఆశపడ్డాడు. ఆతోటా, సాయంత్రమూ, గడ్డిలో పువ్వులూ, పురు గులూ లోకాన్ని కొత్తగా తోపిస్తున్నాయి.

“ఇట్లా కూచుందాము, ఒక్కరవ్వ సేపు. వాళ్లు ఉదరాలు నింపుకున్నంతసేపూ...” అని కస్తూరితుమ్మకింద పచ్చికమీద కూచున్నారు.

“ఏం తింటే యింత ఆనందం కలుగుతుంది! యీపచ్చికా, ఆకాశమూ, ఆతేనె పీట్ట కూతలూ, యీగాలినిశ్శబ్దం—” అంది.

“నాపక్కన నువ్వు—” అన్నాడు.

మాట్లాడలేదు. ఆమె మెల్లిగా తలెత్తి—

“నాకు దిగులువేస్తోంది, ఎందుకో : యిట్లాంటిచోట్ల పొందే నిర్మలమైన ఆనందం లో దిగులుకూడా కలిసే వుంటుంది. ఎందుకా అని యోచిస్తూ ననుకో, ఒకప్పుడు ఇదంతా వాదిలిపోవలసిందేకదా!”

ప్రేమ పర్యవసానం

“వుండు యీపూళ్ళోనే. చాలాసార్లు వొద్దాము యిక్కడికి.”
అర్థంకానట్టు చూసింది అతనివంక.

“అది కాదు, మనం యీలోకాన్ని వొదిలినప్పుడు ఇంతఅందమైన లోకమే వొదిలిపోవాలికదా!” అంది.

“ఇంకా, యింతకన్నా అందమైనలోకాలు యెన్ని వున్నాయో!”
“ఏమో!”

“మరి మీ బ్రహ్మసమాజంలో ఏం నమ్ముతారు?”

“మతం అట్లా వుండనీ. మనకి నిశ్చయ మేమిటి! నిశ్చయమైన, చనువైన యీ ప్రదేశాల నన్నిటిని వొదిలిపోవాలే అనీ—అదే కాదు—ఆదిగులు ఎట్లా ఎందుకు వస్తుందో తెలీదు. ఇప్పుడూ అంతే—నువ్వు, యీ అందమూ, నా కింకేం కావాలి? కాని దిగులు—”

“ఐతే పోదాము.”

“వొద్దు. ఆదిగులు యెంతో మధురమైనది.”

మాట్లాడలేదు. చప్పున అతనిచెయ్యి పట్టుకుని—

“చూడు” అంది రహస్యం చూపినట్టు. పడమట సూర్యుడు అస్తమిస్తో నల్లని మబ్బు వెనకనంచి లోక చుక్కవలె కిరణజాలాన్ని తూర్పువేపు చిమ్ముతున్నాడు.

నిర్మల పూపిరి బిగపట్టి చూస్తోంది. ఆమె మెరిసేకళ్ళూ, ఎత్తినతలవెనక జాకెటు మీద పడుతున్నజుట్టూ, గడ్డి నానుకున్న ఆమెచెయ్యి అన్నీ ఆ తెల్లనికాంతిలో తడిసి, అతన్ని అనేకవిధాల బాధపెడుతున్నాయి.

“నువ్వు మీదేశం వెళ్లకు.”

“వెళ్లక—”

“ఇక్కడ వుండు—మనిద్దరమూ—”

తరవాత ఏమిటో అతనికి తెలీదు. ఆమె చూస్తోంది అతనివంక ఏమి చెపుతాడని

“నువ్వు వుంటే—నేను—నీనించి, నీకళ్ల చూపుతో నాలో ప్రవేశించే శక్తితో, యీదేశాన్ని—యీప్రజలలో యెంతఉత్సాహాన్ని పురిగొల్పనా అనిపిస్తుంది. నువ్వు వెళ్లకు. నువ్వు నాకు, యీదేశానికి, యీప్రజలకు నీ అవసరం ముంది. నీమూలాన్న నే నెంత తీవ్రసేవను చూపగలనో నీకే అర్థమౌతుంది.”

మాట్లాడలేదు.

“వెళ్ళ నను.”

“వెళ్ళను.”

“ఇదే వాగ్దాతం. ఈరోజుతో మనిద్దరిజీవితాలూ ఏకమైనాయి. ఇంక మనిద్దరికి భేదం లేదు. భారలమాతముందు, దేశసేవాదీక్షను తీసుకుంటున్నాము. మనిద్దరికీ యింక భేదం లేదు.”

చెయ్యి గట్టిగా పట్టుకున్నాడు.

ఇంక ప్రతిదినమూ, ప్రతిసాయంత్రమూ, నెలలు, సంవత్సరాలు, ఆమె కోమలత్వంతో, ఆమెజుట్టు మృదుత్వంతో, ఆమె మెత్తనిమాటలతో, తాను పొందగల ఆనందాన్ని, సాహసాన్ని తలుచుకుని ప్రమత్తు డై నాడు. కొద్దిగా మంచివై ను తాగినవాడివలె ఉద్రేకవంతు డై నాడు. ఆమెచేతిని పట్టుకుని దగ్గరిగా లాక్కుని అతన్ని ప్రశ్నించే పెదవుల్ని ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. ఆసాయంత్రము చీకట్లో ఒకరి నొకరు ఆనుకుని వాళ్లు సమస్తమూ మరిచారు.

మెల్లిగా నిర్మల—

“కమల—”అంది.

“కమల—కమల—నాభార్య! దాని కీదేశత్యాగం అర్థంకాదు—నువ్వు, నువ్వు—నాదేవతవ్ర—నాసోదరివి—మనప్రేమ పవిత్రము—మనప్రేమ నిర్మలము!” అన్నాడు. ఆమెని కావాలినుచుకున్న నిమిషమనించి, అతనిమనసు బాధిస్తోనేవుంది. ఏకపక్షీవ్రతమూ, కమలమీదప్రేమా, కమలయడల విశ్వాసమూ అన్నీ గిలగిల లాడుతున్నాయి అతనిముందు—నిర్మల అన్నమాట అతనియోచనల్ని అందుకుని అతనిసందేహాలకే ప్రత్యుత్తరాల్ని కల్పించింది. అవును, నిర్మలను కావాలినుకోడం పవిత్రము. దేహాలమీద కామం కాదు. ఆత్మ సంయోగానికి చిన్తము. ఆమె సోదరి. ఇంక భయము లేదు. అర్థమయింది అతనివాంఛ. ఇదంతా దేశసోదరిమీదిప్రేమ. అంతే! ఇంక అతనికి భయం పోయింది. సందేహం పోయింది. ఏమీ సంకోచం లేకండా ఆమెముఖాన్ని ఎన్నోసార్లు ముద్దుపెట్టుకున్నాడు. సంతోషంతో ఆమె అతనిచేతుల్లో వొణికింది.

వీళ్లు వెళ్ళేప్పటికి టీపార్టీ అయిపోయింది. నౌకర్లుతప్ప యెవరూ లేరు. శిబిరానికి వాళ్ళేప్పటికి ఘోష్ కోపంతో “ఏమైనారు మీరు? ఎక్కడా కనపళ్ళేదు.” అన్నాడు.

“అట్లా తిరుగుతున్నాము.”

“ఏమిటి? ఒక్కతైనీ, ఆడపిల్లని తీసుకుని రాత్రి తిరుగుతున్నావా? నీకు బుద్ధి లేదా?”

ప్రేమ పర్యవసానం

“ఆత్మలు యేకమైనాయి—దేశసేవలో...”

ఇట్లాంటివేవో అనబోయి ‘ఇప్పుడతని కర్మంకాదు, ఆకోపం తగ్గితేనే గాని’ అనుకుని ఇప్పుడేమనాలా అని ఆలోచిస్తున్నాడు. నిర్మల ఏమో దూకుడుగా బెంగాలీలో అంటోంది. హిందీ తెలిసిన అతనికి ‘నీ కెందుకు నాసంగతి? నీవని నువ్వు చూసుకో. నామీద అధికారంచేస్తే జాగ్రత్త’ అన్నట్టుంది.

అతనిచెయ్యి పట్టుకుని తీసికెళ్ళింది. ఆమెధైర్యం తనకి లేకపోయిందికదా అని సిగ్గుపడ్డాడు.

ఆరాత్రినించి నిర్మలసంగతి తలుచుకున్నప్పుడల్లా ఒళ్లు పులకరించింది. జీవితంలో కొత్తఉత్సాహమూ, వెలుగూ కనపడ్డది. నూతనజ్ఞానేంద్రియం ఒకటి తెరుచుకున్నట్టుంది. నిర్మల తనసోదరి, తనమిత్రురాలు, తనకి సహోత్సాహ మిచ్చేకక్తి—ఇంకేం కావాలి. ప్రతిపనీ సహజమైన గానంతో కూడినట్టు తోచింది. కాని కమలతో మాట్లాడేప్పుడూ, ఆమె తనదగ్గరికి వస్తేనే యేదో భయమూ, కాపట్యమూ తోస్తున్నాయి. ఎందుకంతబాధ? తా నేమి చేసినట్టు? తన కొత్తసంతోషాన్ని కమలకు చెప్పాలనిపించింది. కాని ఏమాటలతో చెప్పాలో తెలీదు. నాలుగైదుసార్లు ప్రయత్నించి వూరుకున్నాడు.

ఎట్లా చెప్పినా ఆమెకి అర్థంకాదు. ఎందుకర్థం కాకపోవాలి? కమలకి తనని అర్థం చేసుకునేటంత బేదార్యమూ, బేన్నత్యమూ లేవు, అని సమాధానం చెప్పకున్నాడు. ఎంత సన్నిహితులైనా ఒకరిభావాలు యింకొకరికి తెలియచెయ్యడం ఎంతకష్టం! భాషాలోపమా, లేక సానుభూతి లోపమా?

పగలంతా పనిలో వూపిరాడలేదు. ఎప్పుడు సాయింత్రం మాతుందా, నిర్మలని చూద్దామా అనుకుంటున్నాడు. వెన్నెల వస్తుంది. తానూ, నిర్మలూ, కమలని తప్పించుకోవాలి. నిర్మలకూడా పగలంతా తనని తలుచుకుని ఆత్రుతపడుతూవుండాలి. రెండుసార్లు ఆపక్కనించి వెళుతూ చిరునవ్వు నవ్వింది. కాని లోపలికి రాలేదేమో! తన పనితోందరని చూసివుంటుంది. పోనీ తనే పనిని ఆపి వెడితే! కాని ఆవొక్కరవ్వా మాట్లాడించి ఏంలాభం? అంతకన్నా ఆమెనే రానీ; తా నెందుకు వెళ్ళాలి?

సాయింత్రం బైట చాప వేసుకుని కూచున్నాడు.

కమల మాట్లాడుతోంది. నిర్మల పత్తాలేదు. నిర్మలసంగతి కమల నడగాలని వుంది కాని ధైర్యం లేదు. ఎందుకు అడగకూడదు? తప్పేముంది?

నిర్మల ఏనిమపానైనా రావొచ్చు. అప్పు డింక ముగ్గురూ తప్పరు. కమల ప్రంటేనే? నిర్మలా తానూ దగ్గరిగా కూచోకూడదా? చేతులు పట్టుకోకూడదా? కనకోచెల్లెలు వుంటే! అట్లా కూచోదా? బుజంమీదమాత్రం చెయ్యి వెయ్యడా? ఒక వేళ కమల ఎక్కడికన్నా వెడితే!

నిర్మల రాలేదు.

“నిన్న తెచ్చరులో ఆసింగుగారు ఎవరు, పొట్టిగా లేడూ, పంజాబీ—అత నేమన్నా డంటే—”

“అబ్బా, చావనిద్దూ! వాళ్ల సంగతి పోనీ.”

“ఎందుకు చిరాకుగా వున్నారు?”

“ఎక్కడన్నా తిరిగివస్తాను.”

అని లేచి వెళ్లిపోయినాడు. నిర్మల ఏమయింది? ఎందు కాడద్యేగం? తొర తొరగా ఆమెఉండే చోట్లన్నీ తిరిగాడు. చివరికి తాటితోపువెనక యిసికలో ఘోషంతో మూల్గాడుతూ కూచుంది. శివరావుకి చాలా కోపం వొచ్చింది. కాళ్లు వాణికాయి. పెదవు లార్చుకు పోయినాయి. నిర్మలని చాలా బాధించా లనిపించింది. తిరిగి వెళ్లిపోయినాడు.

కాని తను వెళ్లినతరువాత వాళ్లను వొంటరిగా ఆయిసికలో, ఆచల్లనిగాలిలో, నిర్మలజుట్టులో అతనివేళ్లు—ఆమెబుజాలమీద అతని బుజాలు...

రోజూ తనే చూస్తున్నాడా వాళ్లు కలుసుకోకుండా? వారంకిందట తనెక్కడ వున్నాడు!

పాపం నమ్మి ఆతలిదండ్రులు ఆపిల్ల నిట్లా, పంపితే వొంటరిగా, పవిత్రమైనదేశ సేవకై యీకొచ్చితుడు, యీపాపి, యీదేశద్రోహి ఆమె మనసుని నెమ్మదిగా కృత్రిమ మార్గాలమీద తిప్పుతున్నాడు. ఏవోమాటలు చెబుతున్నాడు. వెనక్కివెళ్లాడు. బహుశా, ఇంక తనతో మాట్లాడవద్దని బోధిస్తోవుంటాడు. ఆమె తలిదండ్రులతో చెపుతానని బెదిరిస్తోవుంటాడు.

“ఎక్కడికో షికారు వెడుతున్నారే!” అన్నాడు ఘోష్.

నిర్మల చిరు నవ్వి పూరుకుంది.

అతను సిగ్గు, బిడియమూ విడిచి కూలబడ్డాడు, వాళ్ల దగ్గర.

వాళ్లిద్దరూ ఒక్కమాట మాట్లాడలేదు. ముగ్గురూ మొద్దుల్లాగు కూచున్నారు. తొమ్మిదయింది. చీకట్లో ఘోష్ సిగరెట్టువెలుగు కనపడుతోంది. చీకట్లో నవ్వుకుంటున్నారా? వాళ్లచేతులు తాకుతున్నాయా?

ప్రేమ పర్యవసానం

అందరికీ ఆకళ్లు పుట్టాయి గావున ఒక్కమాట మాట్లాడకండా లేచి శిబిరానికి పోయినారు.

శివరావు ఇంక నిర్మలమొహం చూడకూడదని నిశ్చయించుకున్నాడు. తనని పలక రించినా పలకకూడదు. ఇట్లాంటివాళ్లని నమ్మితే అఘోగతి తప్పదు.

భోజనం పాకదగ్గరికి వెళుతూవుండగా నిర్మల పరిగెత్తుకొని వచ్చింది.

“అబ్బా! దేవుడిమల్లే వచ్చావు. ఎవడితో మాట్లాడదామన్నా ‘ప్రేమా, కామమూ’ అనేవాడూ, చేతులూ బుజాలూ తాకించాలని చూసేవాడే గాని, నిర్మలంగా స్నేహంగా మాట్లాడేవాడు ఒక్కడూ లేడు. వున్నతమైన యోచనలే లేవు ఎవడికీ! నువ్వు వచ్చినా పోడే!” అంది.

సుందరశివరావు కోపమంతా పోయింది.

“మళ్ళీ మనం కలుసుకోడ మెప్పుడు——”

“శేవు.”

అని అతనిచేతిని గట్టిగా పట్టుకుని కళ్లలోకి నవ్వి వెళ్లిపోయింది.

మర్నాడంతా అతనిగదిలోనే వుండి నిర్మల. కాని అంతకాలమూ యెవరోఒకరు అతనితో మాట్లాడుతూనేవున్నారు. మధ్యాహ్నం పూపిరాడకండా లెక్కలు చూస్తున్నాడు. చప్పన నిర్మల వచ్చి నుంచుని “కాలేదా, లెక్కలు!” అంటోంది.

ఆమెచెయ్యి పట్టుకుని కిడికి లాగి ఆమె అల్లరంతా పొయ్యెట్టు ముఖమంతా ముద్దుపెట్టుకున్నాడు—చప్పన వదిలించు. ఏమంటుంది? అరుస్తుందో, కొడుతుందో, వుమ్మేస్తుందో!

“తప్ప కాదా?” అంది మెల్లిగా.

గుండె నిబ్బరపడి అప్పుడే భయపడి యెందుకు వదిలినా అని దిగులుపడి, ఆమెవేపు చెయ్యి జాస్తే దూరంగా జరిగింది.

“వొద్దు—ఇప్పుడు వొద్దు—అట్లా చూస్తూ రెండుకు? నే నేమీ అనుకోను—మీ హృదయం నాకు తెలుసు .....

“మనది పవిత్రమైన స్నేహం. ఈముద్దులవల్ల అపవిత్రమౌతుందా!” అంది.

“అవును” అన్నాడు సందేహించే గొంతుకతో.

“మళ్ళీ వస్తాను.”

“మరి సాయింత్రం వొంటరిగా కలుసుకోవాలి.”

“వొంటరిగా యెందుకు ? వొద్దు.”

“కాదు. నీతో మాట్లాడాలి.”

“మాట్లాడేముకదూ? అన్నిమాటలు చెప్పాలా జ్ఞానంకలవాళ్లకి. నా కర్థమయింది కదూ మన స్నేహబంధం !”

“వొస్తేనేం ?”

“ఏం లేదు. ఎప్పుడో తీరికై నప్పుడు చూద్దాంలేండి. ఇప్పు డేమవసరం ?”

ఘోష్తో ఎక్కడికో వెళ్లడానికి యిదో యెత్తు గావును అని పరిపరివిధాల ఆలోచించాడు.

సాయింత్రం చారుడివలె చూస్తే అడవాళ్లతో వుయ్యాల లూగుతోంది. ఘోష్ ఒక్కడూ ఏదో పోగొట్టుకొన్నవాడివలె మైదానమంతా వెతుకుతున్నాడు.

సాయింత్రం ప్రయత్నించి ఆమెని తక్కినవాళ్లలోంచి విడతీసి—

“నే నింక నీతో మాట్లాడకండా వుండలేను ను వొక్కసారి రావాలి.”

“వొద్దు, ఎక్కడికీ కదలేను.”

“బండిచేస్తాను.”

“నాకు రావాలని లేదు. ఇక్కడ కూచుని మాట్లాడండి.”

తనమాట వినక ఏదురుతిరిగే యీస్త్రీని చూసి అతని పురుషత్వం మండిపడుతోంది. ఆమె ఎవరు ? తనెవరు ? కాని స్నేహంవల్ల కాని, జాలివల్ల కాని, స్త్రీ కొంచెం పురుషుడికి స్వతంత్రమిచ్చిందా, ఇంక అతను తీసుకునే అధికారానికి అంతం వుండదు. చిటికినవేలు తాకడానికి వొప్పుకుంటే ఇంక ఆశరీరమంతా, మనసూ, స్వేచ్ఛా, అన్నీ తనస్వంతమూ, తనహక్కు తనఆస్తి అనుకుంటాడు.

“నువ్వు రాకపోతే, ఇంతమాత్రం నాసరదా తీర్చకపోతే నీకు నామీద ప్రేమ యేమిటి ?”

“నీమాట వినేరకం ప్రేమ వుందన్నానా ? నన్ను మోసుకుపోతే నేను వూరుకుంటా వన్నానా ?”

“కాదు, నీతో మాట్లాడా లంటే—”

“మాట్లాడు, ఇక్కడ ?”

“హా నేనే ?”

“ఎందుకు రావాలి ?”

ప్రేమ పర్యవసానం

ఇంక గతి లేక కూచున్నాడు. కాని అంతసేపూ ఆమెని యెట్లా గాయం చెయ్యాలా అని చూస్తున్నాడు.

“పోనీ, అంతఅయిష్ట మైతే మానేద్దాం స్నేహం!”

“సరే!” అని లేస్తోంది.

“వెడుతున్నావా? నువ్వు మారిపోయినావు. నీమన సెవరికో యిచ్చావు. యింత చంచల మనుకోలేదు.”

“ను వ్వింత మూర్ఖుడ వనుకోలేదు.”

అని వెళ్లిపోయింది.

అక్కడే అతను ఆలోచిస్తో కూచున్నాడు. చల్లగాలికి రక్తంకూడా చల్లనై వివేక ముదయించింది. నిర్మలకోసం వెతికాడు. ఆమె ఒక్కతా వంటశాలలవెనక కూచునివుంది.

“నిర్మలా! నేను శుద్ధగాడిదను!”

“నే నింకో గాడిదను. రా, యిట్లా వొచ్చి కూచో!”

కొంచంగా చీకటవుతోంది. ఇంగువతాలింపుల వాససలు కొడుతున్నాయి. మెల్లిగా ఆమెచెయ్యి పట్టుకున్నాడు.

“ఏం చేస్తున్నావు రోజల్లా, చెప్పు” అంది.

చెవుతో నడుంమీద చెయ్యి వేస్తే దూరంగా జరిగింది.

అతను ఆలోచించుకుంటున్నాడు. తాను చేసింది తప్పు. అంతచనువు తనసోదరితో తీసుకోడం అనవ్యమైనపని. బుద్ధిమంతురాలైన నిర్మల ముందు తెరిపిని పడి తనని దూరాన వుంచుతోంది. ఆమెకి కృతజ్ఞుడై వుండాలి. ఇంక తమయిద్దరిన్నీహమూ ఎంత మధురంగా వుంటుంది. ఎంత గొప్పబోన్నత్యాన్ని పొందుతుంది. జీవితమంతా ఎంత రసవంతంగా ఉంటుంది. ఇద్దరూ ఎప్పుడూ నవ్వుతో మాట్లాడుతో—మళ్ళీ ఎప్పుడైతే నా ఆమె మనసు మారినప్పుడు గట్టిగా, దగ్గిరిగా, విల్లువలె వున్ననడుం, ఆ నవ్వేకనుబొమ్మలూ—ఈకాశిన్య మేమవుతుంది—వుండదు—తాత్కాలికం—మళ్ళీ ఆరాత్రివలె తనచేతుల్లో వూగుతో—ఆగాడు! ఛీ! మళ్ళీ తలపు లట్లా తిరిగాయి యేమిటి? అట్లా కాదు. ఈమె తనచెల్లెలు—అంతే. అంతవరకే—

పాపం, తను కమల సొంత అన్యాయంచేశాడు! ఇంక ఎన్నడూ, యేస్త్రీనీ తాక కూడదు. తను యేకపక్షీప్రథం పాలించ తలుచుకున్న యోధుడు.—అతనికి కోపం తెప్పించానేమో; నిర్మల అతనిచేతిని మెల్లిగా వేళ్లతో వెతుకుతోంది. అతిప్రయత్నంతో తన

చేతిని వెనక్కి తీసుకున్నాడు. తనకు మనోనిబ్బర ముంది. తాను దేశసేవలో తనజీవితాన్ని ఆహుతిచేయ తలుచుకన్నధీరుడు: ఈస్త్రీ తన కేంలేక్క! తనచేతిని వెనక్కి తీసుకున్నందుకు కోపం రాలేదుకద! తను చేతి నట్లా ఉంచితే, తనచేతిని నడుముచుట్టూ పోనిస్తే వొప్పు కునేదేమో!

చంద్రుడు కాకినాడపురంమీదనించి ఉదయిస్తున్నాడు. తాటాకుదట్లూ యిసికా మంత్రంకింది కొత్తలోకం వుదయించినట్టు మేలుకుంది. ఇసిక వెండిగా, చెట్లచిగుళ్లు తళుకు రేకులుగా, పక్కన వున్న గుండిగల్లో నీళ్ళు పాదరసంగా మారాయి. వెన్నెల వాల్లిద్దరి హృదయాల్లోకి రసత్వాన్ని భగ్గుమనిపించింది. కాని యీమెతో స్నేహం చూసి ప్రజ లేమను కుంటారు? అనుకోనీ, తనమనసు పవిత్రమైనప్పుడు ప్రజల అభిప్రాయాలు తుచ్ఛమైనవి.

“నిర్మలా, అట్లా తిరుగుదాం రాకూడదూ?”

“వస్తాను, కాని మొన్నటివలె నన్ను బాధించకూడదు.”

“బాధించానా?”

“ఊ!”

“బాధపడినట్టు లేవే!”

“కాని బాధేమరి చెప్ప.”

“నిజంగా బాధించను.”

ఇసికలోంచి రైలుపట్టాలు దాటి వెళ్ళారు. ఒక చిన్నపల్లెవొచ్చింది. ఎవరూ బైట లేరు. కాని గుడిశల్లోంచి చిన్నదీపాలూ, భోజనప్రయత్నం చేసే మనుషులసంతోషరవాలు, పిల్లలమారాములూ, వినపడుతున్నాయి. దాటి జీమామిడితోపు దగ్గికి వెళ్ళారు. అక్కడ యిసికలో తీసిన దొరువుగట్టుమీద కూచున్నారు. ఎదురుగా వెన్నెల నీలమైన నీళ్లమీదా, అడుగున యిసికమీదా పడుతోంది. ప్రపంచమంతా వాల్లిద్దరిప్రేమకోసం సృజించినట్లుంది. ఏయింద్రజాలమంత్రంవల్లనో అసల్లనిచెట్లనూ, మెత్తనియిసికనూ, తెల్లని ఆకాశాన్ని కల్పించి, ఆరాత్రికి వాళ్ల నాలోకంలో వొదిలింది విధి. ఆపలేని ‘రొమాన్సు’, భరింపలేని ఆనందం అతనిహృదయంలో వ్రుడికిపోయినాయి.

“జీవితమంతా యిట్లా వుంటే యెంత బావుంటుంది.”

“వుండదు యీమనుష్యమాత్రులికి. కాని అప్పుడప్పుడు యేదో ఒకరాత్రి యిట్లాంటి భవతలు ప్రసాదిస్తారు.”

“యిట్లా రావడం తెలివితక్కువ పని.”

ప్రేమ పర్యవసానం

ఆమె మాట్లాడలేదు.

“మనిద్దరమూ, యీజీవితమంతా యిట్లా ఏకమై పడవబోతున్నాము. మనప్రేమ, ఆకాశంలో ఆచంద్రుణ్ణివలె నిలిచి మన జీవితాల్ని యిట్లా చల్లగా నిర్మలంగా వెలిగిస్తుంది. నిర్మలా! సాసందేహాన్ని తీర్చు: వెక్కిరింపుకి అన్నావా, నిజంగా అన్నావా, నువ్వు యిక్కడే వుండిపోతావా?”

“వుంటాను.

ఆమె బుజంమీద చెయ్యి వేశాడు. ఆమె ఆలోచిస్తో వూరుకుంది. దగ్గరిగా ఆనుకుని కూచుని, ఆమెనికూడా లాక్కున్నాడు. తరవాత యింకా చురుపు తీసుకోడానికి ప్రారంభం చెయ్యగానే

“ఏమని వాగ్దాతం చేశారు?” అంది నెమ్మదిగా.

మాట్లాడకండా వొదిలి, దగ్గరగా కూచున్నాడు.

కాని యిద్దరికీ కూడా యేదో హృదయాల్లో గొప్ప ఆరాటం జరుగుతున్నట్టు తెలుసు. చిన్నప్పట్లించి అలవాటయిన ఆటంకాలు ఒక్కటొక్కటే ఆయుధాలు పట్టుకుని పైకి లేస్తున్నాయి. సహజంగా అనాదిగా యీ జీవితాన్నే పాలించే శక్తులు, వాటి నొక్కుక్కడాన్నే నరికి కిందికి తోస్తున్నాయి.

నిర్మల కళ్లలోంచి కన్నీళ్లు చుక్క జారి చెంపమీద వ్రజంవలె మెరుస్తోంది.

“వాద్దు, నేను నిన్నేం చెయ్యను.” అంటూ ఆమెని కావలించుకుని యిసికమీదికి తనబరువుతో వారిగాడు. ఆమె మాట్లాడలేదు. ఒకరివక్కన ఒకరు పడుకున్నారు. కొంచెం సేపట్లో జుట్టుకీ యిసిక కాకుండా అతను తన బుజాన్ని ఆమెకి యిచ్చాడు. అతను ఆమెని చాలాసార్లు ముద్దుపెట్టు కున్నాడు. కాని త్వరలో ధైర్యం కలగలేదు. ఏ నిమిషాన తన మోహాన్ని గుర్తించి నిరాకరించి లేస్తుందో, యే నిమిషాన ఆ మహాయంద్రజాలం విచ్చిన్న మాతుందో నని భయం. ఆమెకి తనకున్నకోర్కె లేదనో, లేక స్త్రీకి సృష్టిపెట్టిన భయం వల్ల ఆమె నిరాకరిస్తుందనో, అతనికి సందేహం. అతనిముద్దులకింద ఆమె పెదిమ కొంచెంగా కదిలినప్పుడు అతనికి ధైర్యం కలిగింది. గట్టిగా ఆమెమీద పడి వొత్తుకున్నాడు. తరవాత అతని కేమీ సందేహం కలగలేదు. కళ్లు మూసుకుని, తనచేతుల్లో అతనిమెడ కావలించు కుని యింకా దగ్గరిగా లాక్కుంటోంది. రొమ్ముకి అతి ఆశతో, అత న్నదుముకుని, అతన్ని కదలనీకండావుంది. వొదిలితే యింకేమన్నా చేస్తాడని భయంవల్లనా లేక ఒక్కనిమషమన్నా అతన్ని వదలలేకనా! కాని ఎంత గాఢంగా వున్నా అట్లా... నిష్కరణుడుగా వుండడం అతనికి బాధగా వుంది. యీ ప్రపంచంలో, యీ యింద్రజాలలోకంలో, యింక యేం జరుగు

తుందా అని ఆమె చూస్తున్నట్టుంది. ఆమెకి తెలిక పోయినా, ఆమె శరీరంలోని అణువులు, నరాలు, సూక్ష్మజీవులు, అన్నీ, శాంతిలో అంతమయ్యే అగ్నిజ్వాలకోసం తపిస్తున్నాయి.

“నువ్వు నా క్కావాలి” అని ఆమె చేతుల్ని విదిలించుకుని, ఆమెకు మరణబాధతో తుల్యమైన చరమావస్థను కల్పించి ప్రమత్తనుగా చేసిందాకా వొదలలేదు. ఆమెకూడా అన్ని సందేహాలనూ, ఆలోచనలనూ వొదిలి, అతనితో సమానంగా, అనందంగా, కళ్లు విప్పి చూస్తూ అనుభవించింది ప్రతి చిన్న, చిన్న కామాలనూ, అగాధమైన ఆలింగనాలనూ...

.....

ఆ యిసికలోంచి అతన్ని వొదిలించుకుని లేవడమే ఆవేశంగా లేచి కూచుంది. ఒక్కమాట లేకండా హృదయం పగిలేట్టు ఏడ్చింది.

“ఏం చేశాను? ఏమైనాను? నే నేమైనాను? ఇంకెట్లా బతికను?” అంగో యేడుస్తుంది.

అత నెంత సమదాయించినా, ఎంత వేడుకున్నా, ఏం ధైర్యం చెప్పినా లాభంలేదు. అతనూ ఎక్కువగా ఆమెకోసం కష్టపడే స్థితిలో లేడు. అతనికి నిద్ర వస్తోంది. ఆయిసిక లోనే అట్లానే పడి నిద్రపోవాలని వుంది. కష్టంమీద ఆమెతో చేరుకున్నాడు పాకలదగ్గరికి. ఏడుపు తప్ప ఆమె ఒక్కమాట మాట్లాడలేదు.

మర్నాడు ఆమె అతన్ని చూడకండానే కలకత్తా వెళ్లి ఘోష్ని పెళ్లి చేసుకుంది. అతను నెలాఖరులోపల పోలీసు సబిన్సెక్టరు సెలక్షనుకి హాజరై నాడు.

‘ఈ వియోగ జలధి...’

ఆచంట జానకిరామ్

“కుందేటికి మూడే కాళ్లు!”—చంద్రమతికి పట్టినదే పట్టు!! పాపము యెంతో చెప్పాడు మోహనరావు. లేనికోపము తెచ్చుకొని పరుషవాక్యా లాడినాడు కూడాను. మిక్కిలి ప్రాధేయపడి “నాకోసం. మనప్రేమకోసం యీ ప్రయాణము మానవూ” అని అడిగాడు. ఆఖరుకు ఆమె వెళ్ళిపోతుందనే బెంగవలన దుఃఖము ఆపుకోలేక మగతనము మరచిపోయి ఆమెముందర యేడ్చివేశాడు : “వద్దు!—నీవు వెళ్ళవద్దు—నిన్ను వెళ్ళ నియ్యను. నీవు నాదానవు గావా.....యిటువంటిదానవు అసలు నన్ను పెండ్లెందుకు చేసుకోవాలి?”

అన్నిటికి వొక్కటే జవాబు : “మీకు తెలియదు. నేను వెళ్ళక తప్పదు!”

తుదకు వెళ్లే తీరింది. అపరిమితమైన ప్రేమ కలవాడు అతడు. ప్రేమమాట యెల్లా వున్నా, పట్టుదలకు పుట్టినిల్లు ఆవిడ. ఆమెమాటే కొనసాగినది! లోయతోట బంగాళాలో నలుగురు పెద్దమనుష్యుల దీవనలు పొందిన రెండునెలల లోపుగా, అతని వెద్రప్రేమను శ్రోసివేసి, ఆమె థానూర్ గారి శాంతినికేతనానికి వెళ్ళింది. అక్కడ సంగీతసాహిత్యాలట, చిత్రలేఖనట, బెంగాలీ అట—యిటువంటి మహావిషయాలు అభ్యసించడానికి. ఇక్కడ, యితడు బిక్కుబిక్కుమనే హృదయముతో, భయంకరమైన వొంటరితనంతో, నిదురే లేని రాత్రులతో, కృశించి పోవడానికి!

అసలు జరిగిన విషయము యేమిటంటే :

మోహనరావు గొప్పమేధావి! విశ్వవిద్యాలయంలో ఫిలాసఫీ ప్రఫెసర్ గా పూడడానికి అతనిని అలహాబాదునుండి ప్రత్యేకంగా ఆహ్వానించి కొంత బలవంతాన యీదేశంలో వుంచారు. పిన్నవయస్సులోనే పరదేశాలు తిరిగి అక్కడ మన ‘ఫిలాసఫీ’ గురించి, మన పూర్వుల ‘కల్చర్’ గురించి ముచ్చటించి విద్యావంతులందరికీ ‘గాంధీగారి యిండియా’ మోద మరింత ప్రేమ కలిగించాడు.....మాతృదేశాభిమానమువలన తిర్గి యీదేశానికి వచ్చాడు. కుశాగ్రమైన బుద్ధి. ఒక్కవిషయం తెలియదని లేదు. మనపూర్వు లనేవారే, ‘రాజకుమారుడు చతుఃషష్టికళలు అభ్యసించా’డని, అల్లాగే మోహనరావుకి అన్నివిద్యలు వచ్చు. అన్నిటిని గురించి చక్కగా మాట్లాడకలడు!

కాని, అతనిలో వొక్క గొప్పలోప ముంది : ఓరిక లేదు. బొత్తిగా లేదు. ఏవిషయంలో? బుద్ధిమాంద్యముగలవా రంటే—అసలు సహించలేడు. మిక్కిలి తెలివికలచారి

లక్షణము కాబో లది. ఎవరినో అడిగాడట వొకమాట : “నీకు బుద్ధిశక్తువ మహాను భావుడు కావాలా, మేధావి అయిన తుంటరి కావాలా” అని !

అట్టి మోహనరావుకు చంద్రమతి లభించింది. ఆమె తెలివితలుపులే సుమా ! కొంత వరకు చదువుకున్నది కూడాను. కాని ఆమెకు బుద్ధిచాకచక్యముకంటే సౌందర్యవిశేషము, రూపలావణ్యములు యితరులను యెక్కువగా ఆకర్షిస్తాయి. మోహనరావును కూడా యీ విషయాల్లే బంధించాయి ఆమెనైపు. అంతే కాకుండా, వాచికుటుంబము చాల ‘సంస్కారము’ చెందిన కుటుంబము. తల్లిదండ్రులు లేని చంద్రమతిని పెంచి పెద్దదానిని చేసినది ఆమెపినతల్లి భవానీబాయి. పిల్లకు కొంత చదువు చెప్పించింది. చక్కని సంగీతము నేర్పించింది. రమ్యమైన నడకలు అలవాటుచేసింది. అందువలననే, పెద్దపెద్ద సరీక్ష లిచ్చి కొన్ని యేండ్ల పర్యంతం బ్రహ్మచారిగా వున్న మోహనరావు భవానీబాయిగార్ని నేగించి, చంద్రమతిని కోరికొరి, స్నేహితులందరు ‘భేష్’ అనేటట్టుగా గృహస్థయ్యాడు.

అతడు మనస్సులో సంకల్పించుకున్న విధంగా గృహస్థాశ్రమాన్ని అన్నివిధాల సక్రమంగా యేర్పాటు చేశాడు. చంద్రమతి వచ్చేసరికి ఆమెకు యేకొరత లేకుండా అన్నీ అమర్చినాడు. అతనికి తల్లి, తోడు, యెవ్వరూ లేకపోయినా, ఎవ్వరో ఆడనారు చేసినట్లే చంద్రమతిని ఆహ్వానించుకొని యింటియందు సర్వోపయోగాలు రమ్యంగా చేశాడు !..... ఇంతటివానిమీద ఆమెకు ప్రేమ గాఢ మైందని వేరే చెప్పాలా? అతనిని మనస్ఫూర్త ప్రేమించింది. అతనినే దేవునిగా భావించింది. సర్వకాల సర్వావస్థలందు అతనిమూర్తే ఆమెహృదయంలో ప్రతిబింబితమగుతూవుండేది !

ఒకరాత్రి తమలపాకలు నములుతూ, పచ్చకర్పూరపు ఘుముఘుమతో ఆమెముఖం దగ్గర తనముఖం చేర్చి, “చదరంగ మాడుదామా?” అన్నాడు మోహనరావు.

“చదరంగమా? నాకు రాదే” అన్నది ఆమె.

“రాదా? మీ పిన్నిగారు నేర్పలేదా?”

“లేదు; ఐతేనేమి యిప్పుడు మీరు నేర్పవచ్చుగా?”

“అంతకంటేనా!” అంటూ చదరంగపుబల్లను, చిత్రమైన దంతపుబలగాలను తీసుకు వచ్చి ఆమెముందర వుంచాడు. యేమిపాపమో కాని, యెన్నిరాత్రులు నేర్పినా ఆమెకు ఆట తలకెక్కలేదు. ఎన్నోవిధాల ప్రయత్నించాడు... చిలుకకు చెప్పినట్లు చెప్పాడు. కాని, ఆమె ఆటయందు మనస్సు వుంచలేకపోయింది.

ఇద్దరకు—ఆశాభంగము. ‘ఇంతసులభవిషయము నేర్చుకోలేకపోయింది’ అని అతనికి. ‘ఛీ! యీమాత్రం నాకు రాలేకపోయిందా’ అని ఆమెకు.

ఒకరోజున ప్రభస్ గారి స్నేహితు డాక్టర్ చాచాడు, ఒక ముసలాయన. ఆయనకు చదరంగం బాగా వచ్చును. ప్రభస్ గారికంటే బాగా ఆడకలదు. సామాన్యము ఆరుగంటలకు మొదలుపెట్టారు. ఏడైంది. ఎనిమిదైంది. తొమ్మిదైంది. ఇంకా లేరు. చంద్రమతి అనేకవిధాల చూచింది మోహనరావుదృష్టి భోజనమువైపు మరల్చుకొని. అనేక కబుర్లు పంపింది. తుదకు తానే వెల్లినది: “వారిని భోజనానికి తెమ్మనరాదూ! ఆలస్యమవుతోంది” అన్నది. అతడు తల యెత్తి ఆమెవైపు చూచాడు. ఒక్కనిమిషము అపరిమితానురాగంతో ఆమెహృదయాన్ని ముంచెత్తాడు. కాని, ఆమెచూపులలో నున్న దోషారోపణము గ్రహించలేకపోయినాడు. మరల, ఆటలో నిమగ్నుడైనాడు: “బంగారు కాదూ! నీవు భోంచెయ్యి. మేము తరువాత వస్తాములే” అన్నాడు.

ఆమెకు అన్నము సహించినదికాదు...మరునాడు, చదరంగాన్ని, చదరంగపుబల్లను దాచివేసింది. అతడున్నా వానిమాట అడుగలేదు.

*

*

*

ఆంధ్రదేశములో, కళాప్రపంచములో కొత్తఅలవాడి కలిగినది. శాంతినికేతనములో నుండిన ఆంధ్రయువకులు కొందరు, (వీరిలో ముఖ్యుడు ప్రభస్ గారి మేనల్లుడు విశ్వం,) బందరుకళాశాల స్నాతకులు కొందరు కలసి మంచిమంచి బొమ్మలను సేకరించి వీనిని దేశమంతట ప్రదర్శిస్తున్నారు. ప్రతిచోట, ప్రతివ్యక్తికి, విసుగు లేకుండా అజుతా బొమ్మలను గురించి, అవసీంద్రుని అతీతభావనాశక్తిని గురించి, చాక్తాయయొక్క ఉత్తమనైపుణ్యాన్ని గురించి, వోపికతో ప్రసంగిస్తున్నారు. వీరు విశాఖపట్నం వచ్చినారు. ప్రదర్శనానికి ప్రభస్ గారిని అధ్యక్షులుగా నియమించారు. ఆ వూరిలో యీ విషయాలు వీరికంటే తెలిసిన వారు లేరుగా!

మోహనరావు, చంద్రమతి అందరికంటే ముందుగా అక్కడికి వెళ్లారు. వీరి నిద్దరిని సత్కరించి ప్రదర్శనానికి ఆహ్వానించారు. “రా! చంద్రమ్! కొన్నికొన్ని మంచిబొమ్మలున్నాయి, చూద్దాము” అంటూ ఆమెను చేయి పట్టుకొని తీసుకువెళుతున్నాడు. ఇంతలో కలెక్టరుగారు, వారిభార్య వచ్చారు. సందడిని విని మోహనరావు చంద్రమతితో వారికి ముందుగా వెళ్లినాడు. కలెక్టరుగారిభార్య, అతడు కామేబ్లిడ్జ్ లో కలసి చదువుకొన్నారు. వారిద్దరికి చాల పరిచయము. ఆమెను చూచి మోహనరావు చిరునవ్వుతో, “మాదేశపు చిత్రకళ చూచారా! ఎంతగొప్పదశలో వుండేదో! ఆ ప్రతిభ యెప్పుడు మరల వస్తుందో” అన్నాడు. అంటూనే, వారిద్దరిని చంద్రమతికి పరిచయముచేశాడు.

“ఓహో! మా మోహన్ భార్యవా? నిన్ను చూస్తే చాల సంతోషంగా వున్నది. వారిద్దరు మాయింటికి రావాలి! సావకాశముగా ముచ్చటించుకోవాలి మనము” అన్నది లూసీ.

కలెక్టరుగారు చంద్రమతితో మెల్లిగా మాట్లాడుచూ, చిత్రపువ్వువైపు నడువ నారంభించారు. లూసీ మోహను లింకొకవైపు నడచారు. దొరతో నడుస్తూనే వున్నది. ఆయన “యీబొమ్మ బాగున్నది—చెక్కడకునని యెంత రమ్యముగా వున్నదో!” అనే అభిప్రాయాలకు ఊకొట్టుతూనే వున్నది. కాని, ఆమెనుసన్నంతా లూసీ మోహనుల మీదనే వున్నది! వా రెంతో శ్రద్ధతో బొమ్మలను చూస్తున్నారు. ఒక్కొక్కచోట చూసేపు ఆగుతారు. కొన్నికొన్నిబొమ్మలముందర అట్టే విస్మయంతో నిర్భాంతపోతున్నారు. ఇద్దరు కలసి కొన్నిఅడుగులు వెనుకకు వచ్చి బొమ్మనుగూచి యేమేమో మాట్లాడతారు. బొమ్మకు దగ్గరగా వెళ్లి యెగాదిగా పదిపర్యాయాలు చూస్తారు! లూసీ మాటలధోరణికి అంతే లేదు. ఇంక అతనికి లోకమే లేదు!

కొంతనేపటికి కలెక్టరుగారు లూసీవైపు తిరిగి, “యింకొకపర్యాయము రావచ్చును. ఇప్పటికి వెళ్ళుదమా” అన్నారు.

ఆమె ‘సరే’ అంటూ, ప్రఫసర్ గారికి చేతి నిచ్చి, “సీత, చంద్రమతి రాచారిసుమా తప్పకుండా” అన్నది. అతడు : “ఓ! తప్పకుండా వస్తాము” అంటూ ఆమెదగ్గర సెలవు తీసుకొన్నాడు. అతనిముఖంలో యెన్నడూ లేని సంతోషము కనబడుతున్నది. చంద్రమతి కండ్లముందట అతడు క్రొత్తమనుష్యు డయ్యాడు!

“చంద్రమతీ! ప్రఫసర్ గారు నిన్ను తీసుకువస్తారు మాయింటికి. సావకాశముగా యెంతోనేపు మాట్లాడుకుందాము” అంటూ లూసీ ఆమెదగ్గరనుండి కలిసినది. కలెక్టరు గారు చంద్రమతికి వంగి అభివందనం చేస్తూ వెళ్ళిపోయారు.

“ఏం చంద్రం! దొరగొక్క స్వదేశకళాభివృద్ధిగురించి యేమైవా తెలుసునా?” అని అడిగాడు మోహనరావు.

“ఏమో! యేమేమో చెప్పినా జాయన! నా కేమీ అర్థముకాలేదు. ఆమెకు మాత్రము చాలా పరిచయ మున్నట్లున్నదే, యీ విషయాలలో” అన్నది ఆమె.

“లూసీకా? ఆఁ, ఇందులోనే కాదు—ఆమెకు అన్నివిషయాలలో ప్రవేశ మున్నది . . . . .చూడు! ఆమూల అవసీంద్రుని బొమ్మ వొక టున్నది. నీవు తప్పకుండా చూడ వలసినది” అని, ఆమెచేయి పట్టుకుని ఆవైపు తీసుకు వెళ్ళినాడు. ఎందువలననో కాని, ఆమె చేయి వదలించుకోబోయినది. అతడు మరింత గట్టిగా పట్టుకున్నాడు.

పెద్దబొమ్మ. పచ్చని గడ్డిమీదనుండి నన్నని పొడుగుపాటి కాడపైన వికసించినది— ఒక్కటే పువ్వు. ఎర్రనిరంగు. ఆపువ్వుకు చాలా పైగా యేదో చెట్టుకొమ్మలు వున్నవి— యెండుతూ యెండుతూ వున్న ఆకులతో!

“ఎంత గొప్పబా మృనుకున్నా వది! అవనీంద్రుని మహత్వము వర్ణింపగలమా?” అన్నాడు.

ఆమె చాలనేపు నిదానించి చూచింది. క్రింద సంతకము చూచింది. ‘వెల వేయి రూపాయ’లని చదివినది.

బొమ్మ బాగుగానే వున్నది. కాని, అంత శ్రుద్ధింతలాడవలసిన అగత్యం కనబడలేదు: గడ్డిమీద వున్న—కాదాయ నంటే కొంచెము యెత్తుగా పెరిగింది. పైన, వాడి పోతూవున్న ఆకులు—ఇంతేనా! యిందులో యేముంది?

“ఏం? మాట్లాడవు! చంద్రం—నీకు సచ్చలేదా?”

“బాగానే వుంది.”

“బాగానే వుందా? అయ్యో! అందులో పదవనంతు బాగుగా వ్రాయకలిగిన వారిని నెత్తిమీద వుంచుకుంటా.....లూసీ యెల్లాగైనా యీ బొమ్మను కొంటుందట” అన్నాడు, నిష్పమీద నెయ్యి వేసిచట్టు.

చంద్రమతి అక్కడనుండి కదలిసది. కొంచెమునేపు వుండి యిద్దరు యింటికి వచ్చారు. ఒకరితో నొకరు మాట్లాడకుండా వుండడానికి అనేక మిషలు కల్పించుకొన్నారు.

ఆప్రదర్శనమువలన యిద్దరకూ మరింత ఆశాభంగ మైనది—కాని, నొకరితో నొకరు ఆమాట సంప్రతించలేదు.

విశ్వం వచ్చాడు వీరింటికి. ముగ్గురూ కలసి యేమేమిటో మాట్లాడుకుంటున్నారు. ఇంతట్లోకి కలకత్తరుగారి వద్దనుండి కబురు వచ్చినది. “మీరు చదరంగము చాల బాగా ఆడేవారని లూసీ అనినది. ఇబ్బంది లేకపోతే రాగలరా? తమ భార్యగారు కూడ రాగలిగితే సంతోషిస్తాము”—అని సందేశము.

“చంద్రమ్, వెళ్ళదమా?” అన్నాడు మోహనరావు, వెల్లువయ్యే ఆపేక్షతో.

“నాకు ఆ ఆట రాదుగాఁ, నేనుకూడా యెందుకు? మీరు వెళ్ళండి” అన్నది ఆమె.

“అబ్బే! ఎందుకులే?” అని కాగితము కలం దీసుకొని వ్రాయబోతున్నాడు. ఆమె లేచి వెళ్ళి అతని భుజాలమీద తనచేతు లుంచి, “చూడండి! మీరు వెళ్ళండి—మీరు తప్పకుండా వెళ్ళాలి. అబ్బాయి విశ్వం వున్నాడుగా...యీవేళ మనము చూచిన బొమ్మలను గురించి చెపుతాడు నాకు. నాకున్నా చాల కుతూహలంగా వున్నది వినాలని. మీరు వెళ్ళండి...వెళ్ళకపోతే నాకు కోపం వస్తుంది” అన్నది.

*

*

చాలసేపు మాట్లాడినారు—మేనత్త, మేనల్లుడు. విశ్వానికి శాంతినికేతనము కిబు
ర్లనినా, రవీంద్రునిప్రశంస అనినా, అవసీంద్ర చౌక్తాయల యెక్కువ తక్కువలను గురించి
మాట్లాడడ మనినా, తగని నడదా. నిద్రాహారాలు లేకుండా ముచ్చటించగలడు. అతడు
చెపుతున్నాడు. ఆమె వింటున్నది—అప్పుడప్పుడు వొకప్రశ్న వేస్తూ...పడేనది...పద
కొండైనది—రెండుగంటలు.

“మామయ్య యింకా రాలేదేమి?”

“వస్తారులే! నీకథ కానియ్యి.”

అతడు ‘శాంతినికేతన’పు విషయాలన్నీ చెప్పినాడు. అక్కడి చదువు యేమిటో,
అక్కడి సంగతినందర్భా లేమిటో, అక్కడ క్రొత్తగా చేరేవారు యెట్లా చేరవలెనో—
అన్నివిషయాలలో, అనుకోకుండానే ఆమెను తరిగిదు చేసినాడు.....అతని కేమి
తెలుసు!—

మూడున్నరకు మోహనరావు యింటికి వచ్చాడు, కలక్టరుగారి మోటారులో.

“ఏం విశ్వం! అత్తయ్యను కళాప్రపంచకమ లో ముంచి వేసినావా” అన్నాడు.

విశ్వం దిట్టమైనవాడు—“మామయ్య చదరంగంలో మునిగిపోతే, అత్తయ్య
బొమ్మలమాటలలో మునిగినది” అన్నాడు.

“చదరంగము సాధారణపుఆట గాదోయి. అందులో చాలా బుద్ధి వ్రుపయోగిం
చాలి: అందువలననే నా కాఆట చాల యిష్టము. మరియేఆట ఆడను నేను. అందులో,
లూసీ చాల బాగ ఆడుతుంది. చాల బాగ ఆడుతుంది. ఆమెను వోడించుట దుస్సర
మైనది నాకు.”

చంద్రమతి మనస్సులో కర్తవ్యం నిర్ధారణచేసుకున్నది!

*

*

*

“చంద్రమ్! నీవు వెళ్లి ఆరునెల లైనది. సుఖముగా జేరినట్టు వ్రాసిన రెండుపంక్తులు
తప్ప నీచేతితో మరల నాకు వ్రాసినావు కావు. మీ ‘సూపరింటెండెంటు’ వ్రాసేకార్డులు
చూస్తే నాకు కోపము వస్తుంది. నాలుగుమాటలు వ్రాస్తే అరిగిపోతావా?.....

“అంత ప్రేమించినావే!.....ఎన్నిమారు లన్నావు: ‘మోహన్! నీతోపే నాకు
లోక మున్న’దని? మనపెండ్లి గాక పూర్వము నారాకకోసము యెంతగా నిరీక్షించేదానవు!
మొట్టమొదటిరాత్రి నాచెంపమీద నీచెంప జేర్చి నీవనినమాట జ్ఞాపకమున్నదా—‘నాకంటె
అదృష్టవంతురా లేవ’రని?

“చంద్రం! ఎట్లు మరచిపోగలవు—అంతటిప్రేమను!.....

“ఇక్కడ అనేకులు అనేకవిధా లంటున్నారు. నాకే నీమీద యిష్టము లేక పంపివేసి నాని కొంద రంటున్నారు. పాపాత్ములు! వారి కేమి తెలుసును—నిమిషనిమిషము నీమూర్తి నాకన్నులయెదుట నాత్మాత్మరిస్తుండని:—

“ఈసులు మూసిన లోకమోహన మనోజ్ఞ
మూర్తి చిరునవ్వు చిలుకుచు మోల నిలుచు!”

“సీవు నన్ను యెప్పుడు విడిచివుండవని యీవెరిలోకానికి యేమి తెలుసు!—విడిచి వుండవు? పిచ్చివాణ్ణి!—యిప్పుడు విడిచి వుండలేదా?

“ఈమధ్య విశ్వం వచ్చినాడు. నీమాట చెప్పుతూ, ‘అత్తయ్య భాతినికేతనానికి వెళ్ళినదని నాకు చాల సంతోషము. అక్కడనుండి నా స్నేహితులు వ్రాస్తున్నారు : ఆమె అన్నివిద్యలు నేర్చుకొంటున్నదని. అద్భుతముగా సంగీతము పాడుతుండట! ఆమె లేనిది రవీంద్రుడు ఉపాకీర్తనను సంగీర్తించలేడట.—ఇతర బాలిక లండరికంటే అతీతమైన పాండిత్యము సంపాదించుచున్నదట’ అన్నాడు. లప్పుడు నాకు తోచినది : నేనే నిన్ను పంపివేసు కున్నానని. నా మాటలవలన నేనే నిన్ను నాకు దూరముచేసుకున్నాను. కాని, చంద్రం!—నాకు నీవు కావాలి కాని అవన్నీ యెందుకు! నీముద్దుమొఖం చూస్తోవుంటే అందులోనే వుంటాయి నాకు లోకంలో వుండే చిత్రకళ లన్నీ. నీవు అనురాగంతో పలుకరిస్తే అందు లోనే వుంటాయి సంగీతసాహిత్యాలలో వుండే సర్వసౌందర్యములు!—నాకు నీవు, నీవ్యక్తి, నీప్రేమ ముఖ్యం. నీ వుంటే నాకు మరేమి అక్కరలేదు.....

“అయితే—నేను తప్పు చేసినాను : అజాగ్రత్తగా ప్రవర్తించి నీమనస్సును నొప్పించి నాను. ఇప్పుడు తలచుకుంటే యెన్నెన్నియో నిదర్శనములు జ్ఞాపకమువస్తున్నాయి—నాబుద్ధిహీనతకు. నున్నితమైన నీహసస్సును బాధించినానని ఆలోచింపకుండా అక్షపర్యాయాలు నీయందు నిరసనభావము చూపించినాను—కాని, నీవు చాల అపోహపడు చున్నావు. ఒక్కమాటైనా, నాకు నీయందు గల ప్రేమ మచ్చుకైన, సూదిముసంతైన తగలేదు.....

“నాకు యేమీ తోచటములేదు. నీవు లేనిదే నాకు లోకము లేదు. ఇక్కడ వీరు చూపే గౌరవాలు, వీరు రెండుచేతుల సమర్పించే ఆహ్వానాలు నాకు విషములా వున్నాయి. వీని నన్నిటినీ, వీనికి పదిరెట్లు నీతో అనుభవించాలని కోరుకొనిన నా కెందు కివ్వి!—చూడు! నీవు తక్షణము బయలుదేరి రావాలి—నీవు రాకపోతే నేనే వస్తాను.”

అంటూ పెద్దఉత్తరము వ్రాసినాడు మోహన్ రావు. ఇటువంటివి యెన్ని వ్రాసినాడో యిదివరకు!—జబాబే లేదు.

పదిహేనురోజుల కొకపర్యాయము మాత్రము ఆమె సూపరింటెండెంటు “శ్రీ చంద్ర మతీదేవిగారు జేమంగా నున్నారు. మీరు ఆమెకు కావలసిన సాముకంటే రెట్టింపు సంపిస్తున్నారుట. అంత అనవసరమని వ్రాయమనినారు” అని వ్రాసేది. ఈచీటీలు చూస్తే మండి పడేవాడు మోహనరావు. తనకోపము తీర్చుకొనుటకు తక్షణం ఆమెపేర రెండువందల రూపాయలు టెలిగ్రాఫ్ మనిఆర్డర్ చేసేవాడు !

రూపాయలు ! రూపాయల కేమి కొదువ ? అతడు విశ్వవిద్యాలయానికే చేసేసేన అమూల్యము. అతడు వుండుటే ఆనందకు గొప్పగౌరవము ! అంతే గాక, యితరపట్టణాల వారు కూడా అతనిని పిలిపించేవారు. ఉపన్యాసాలు యిచ్చించేవారు. బహుమానములతో నింపివేసేవారు.

పరదేశములనుండికూడ వుత్తరములు వచ్చేవి. సుప్రసిద్ధులైన సత్రికాధిపతులు అతని వ్యాసములను మరీమరీ కాంక్షించేవారు. కాని, పాపము ! యేమి వ్రాస్తాడు ? ఒక్కొక్కప్పుడు వ్రాయుట మొదలుపెడతాడా, కొన్నిపంక్తులు వ్రాసినాక ఆకాగితిములు అవతల పారవేసి, “చంద్రమ్, నీకు దయ రాదా ! ఇంతటి కఠినాత్మురాలవా,” అని జాబు వ్రాయ నారంభించేవాడు.

*

*

*

ఏడాదిలో మూడింటియినాడు మోహనరావు. మునుపటి ఆశయాలు, అందము, కళ, యేమీ లేవు అతనిలో. విశ్వవిద్యాలయపు పనిమాత్రము గడ్డిపోచంతైనా తప్పకుండా చేసేవాడు. కాని, కళాశాల బయటకు వచ్చినాక మనిషి మనిషి కాడు. ఇంతింత గాని పరధ్యానము. ఇదివర కెన్నడూ లేని అజాగ్రత్త. ఆరోజులలో పూట కొకడున్న వేసేవాడు ! శుభ్రతలో గాని, రంగులమేళనములో గాని చీమతలకాయంతైనా తప్పు వస్తే సహించే వాడు కాడు. ఇప్పుడూ ! నల్లలాగు, తెల్లచొక్కా!! ఒక్కొక్కప్పుడు ‘నెక్ టై’ మరచిపోయే వాడు. టెనిస్ మానివేసినాడు, చదరంగమంటే తగనిపిచ్చి వుండేది. ఇప్పుడు యెంత గొప్ప ఆటగాడు రమ్మనినా “వీలుండ” డంటాడు.

ఇట్లు చూడవస్తే ఆశుభ్రత, ఆరమ్యత యేమీ లేవు. తనగదిలో కాగితాలప్రోగులు. కుర్చీలు యేమూలవి ఆమూలే. వానిని సద్దుటకు మనిషి వస్తే “యిప్పుడు కాదు. యింకొక మారు” అనేవాడు. వాడు కొంచెము పట్టుదలతో నిలబడితే చేతులో యేదుంటే అది వానిమీద వినరేవాడు !

అయితే, ప్రతిరోజూ లేచిలేవడముతోనే స్నానము చేసి ఆమెగదిలోనికి వెళ్లుతాడు. స్వయంగా గదిని శుభ్రపరుస్తాడు. ఆపె ‘శృంగారమేజు’ మీద అన్నివస్తువులు ప్రతీదీ జాగ్రత్తగా అమరుస్తాడు, నిలుపుటద్దానికి మెరుగిస్తాడు. ఆమెఫోటో వున్నది—పెండ్లి

అయిన మరునాడు లోయతోటలో తీసినది. పెద్దబొమ్మ! దానివద్ద రకరకాల గులాబి పువ్వులు వుంచుతాడు. మైసూరులో యితనికోసము చేసిన అగరువత్తులను వెలిగిస్తాడు. ప్రొద్దున, రాత్రి, ఆగదిలో గంటచేపు గడుపుతాడు—పాపము !!

*

*

*

శాంతినికేతనానికంతా పన్నె తెస్తున్నది చంద్రమతి.

చిత్రము! అన్నివిషయాలలో శ్రద్ధ తీసుకుంటున్నది.

మొట్టమొదట కొంచెము కష్టపడినది. కాని ఆమెపట్టుదలముందర యేకటంకాలు అగలేకపోయినవి. ఏదో గొప్పఆశయము ఆమెను ఆవహించిన దనేవారు తోటివారందరు. కొద్దినెలలలోనే సంగీతమును మిక్కిలి బాగుగా అభివృద్ధి చేసుకున్నది. సహజముగా శ్రావ్యమైన కంఠస్వరము కొంత కృషివలన రమ్యతరమైనది. అందువలననే ఆమె లేనిదే ‘ఉపాకీర్తన్’ ఆరంభించేవాడు కాడు—‘కవి’! సంస్కృతము, యింగ్లీషు, కొంతవరకు బెంగాలీ కూడ బాగుగా అభ్యసించినది. క్రమంగా కళాభవనంలో ప్రవేశించి అక్కడివిషయములు కూడా నేర్చుకొనుట మొదలుపెట్టినది. ఒకనాడు ‘ఆచార్యుడు’ అడిగినా డామెను: “చంద్రమతీదేవి! నీవు చిత్రకళ అభ్యసింపరాదా?”

ఆమె:—“నాకు వస్తుందా?”

అతడు : “నీకు కాకపోతే యింకెవరికి వస్తుంది?” అంటూ ఆమెను పరిశీలించి చూచాడు. ఆదివ్యలావణ్యము, ఆ చారెడుకన్నులు, కోలముఖము, కెంపుపెదవులు, సాకుమార్యము, ఆ కోమలపు టరచేతులు, సన్నని పొడుగైన వేళ్ళు, ఆమె మూర్తీభవించిన శృంగారదేవతని చాటిస్తున్నాయి.

ఆచార్యుడు:—“సరిగ్గా కృషిచేస్తే నిన్ను యెంతదానినైనా చేయగలను.”

ఆమె:—“ఎంతదానినైనా చేయగలరా? అవసీంద్రునంత!”

“అవసీంద్రుడా! వెర్రితల్లి!! ... ..కాని నిజంగా రేపటినుండి సరిగ్గా ప్రారంభించు” అన్నాడు ఆచార్యుడు.

చిత్రకళకూడా అభ్యసించుచున్నది చంద్రమతి. ఇంక కావలసిన దేమున్నది. ఆ, ఇంకొకటి. రాత్రులు పిల్లలందరు నిదురపోయినాక తాను, వొకబెంగాలీ అమ్మాయి తెల్లవారుఝాముదాకా చదరంగ మాడేవారట తరుచు.

కాని, చంద్రమతిమాత్రము చిక్కిపోతున్నది. అన్నం సరిగ్గా తింటోందో లేదో, అందరికి ఆశ్చర్యంగా వుండేది. వేషములోకూడా అందరిపద్ధతులు పరిశీలించి చూచేదే గాని, తానుమాత్రము మిక్కిలి సాధారణముగా వుండేది. ఒక్క నగిసి లేదు. అనవసరమైన ఆడంబరము లేదు. పువ్వులంటే అపరిమితమైన ప్రీతి. అందరికంటే ముందుగా రకరకాల పువ్వులు

కోసుకువచ్చేది గాని వొక్కపూవైన తలలో పెట్టుకొనేది గాదు. వాళ్లకి వాళ్లకి పంచి పెట్టేది...కొన్ని కొన్ని సమయాలలో చితక తైలను విడచివెళ్లి వొక్కతె ఆత్మోటాలో యే మూలనో అరగంటో గంటో వుండివచ్చేది. తర్వాత ఆమె కన్నులు చూస్తే సుదేహాస్పదంగా వుండేవి.

వారానికి వొకమారు వుత్తరం వచ్చేది ఆమెకు. బానికొరికు ఎంత నిరీక్షించేదో! అది దొరికినాక ఆమెకు లోకమే లేదు. స్నేహితురాండ్రు మరచిపోయేది. పాఠాలను మరచిపోయేది. మరల మరల చదివేది, ఆవృత్తరాలను. వానిని కన్నీటితో పూజించేదని ఆమె సహవాసకతైల అభిప్రాయము!

ఒకనాడు వున్నట్టుండీ విశ్వంధగ్గరనుండి బాబు వచ్చినది.

క్లుప్తంగా వున్నది.

“అత్తా!

“మామయ్య మనుష్యులలో లేడు. నిన్న నన్ను చూచి మండిపడినాడు! తన నిరీక్ష త్యానికి—తన జీవితవివాశనానికి నేనే కారకుడవట! తన రాచనగరును శ్మశానము చేసినానట నేను. ఇంకా యేమేమిటో అని, తనమొఖము చూడవద్దనినాడు. చనువు గనుక అడుగుతాను:—ఎన్నాళ్ళు యీపరీక్ష! నీకు యేమాత్రము ఆలోచన వున్నా తక్షణం నీయింటికి వస్తావు—

“సీమేనల్లుడు.”

చంద్రమతి నిలువ సీరయినది. ఈపరిస్థితులు వస్తాయని తెలుసు. భర్తను తలచు కొంటే కడుపు చెరువైనది; అబ్బు! ఎంతబాధ! ఎందుకోసము యీవచువు?—ఈ గొప్ప తనము? “కవీశ్వరునంతవాని అరురాగము కాల్చినా! వారి కింతబాధ కలిగించిరాక”— అనుకున్నది.

కాని, ...

*

*

*

ఆవేశ రాధాకృష్ణనాటకము. విశాఖపట్టణ పెద్దమనుష్యులందరూ వెళుతున్నారు. ప్రభువర్గారినికూడ రమ్మని బలవంతము చేసినారు ఆయన దగ్గరన్నే హితులు. “నేను రాను, నా కెందుకు నాటకములు” అన్నాడు ఆయన. “అట్లా కాదు, యిది యితరనాటకముల వంటిది కాదు. యిందులో వొక ప్రాముఖ్యము వున్నది. దీనికొరకు స్థానమంతవాడు కృషి చేస్తున్నాడు; యిది మన నాటకప్రపంచకములో క్రొత్తఅంకాన్ని సూచిస్తుంది” అని అతని ప్రోత్సహించి బలవంతాన తీసుకువెళ్ళినారు.

మోహనరావుకు మొదట యేమీ అంత శ్రద్ధ లేకపోయినది. కాని, కొంతనాటక మైపిదప రాధపాత్రయందు వాకవిధమైన యిష్టము కలిగినది. ఆమె చేసే ప్రతి అభినయము ఆమె మాట్లాడే ప్రతిమాట అతిసహృదయముతో అలజడి పుట్టిస్తున్నవి.

రాధ కృష్ణునికొరకు నిరీక్షిస్తున్నది. “కేపు వస్తావా, యెల్లుండి వస్తాడు; యిదిగో! యిప్పుడే వస్తున్నాడు” అంటూ చెలికత్తె ఆమెను వూరడిస్తున్నది. కాని, లాభము లేదు. పాపము! రాధ కృష్ణించిపోయినది. శ్రీకృష్ణ సందర్శనార్థము ఆమెకన్నులు కాయలు కాసివది. చెలి అనేకవిధముల ప్రయత్నిస్తున్నది—ఆమెకు జీవితమందు, తన్ను అనుసరించిన వారియందు కొంత శ్రద్ధ కలిగించాలని. కాని, యేమీ ప్రయోజనము! వియోగముతో మునిగిపోయిన రాధను ఉద్ధరింపగలవాడు శ్రీకృష్ణుడే.

తనగోల చెప్పుకొంటోంది . . . . . కృష్ణుని తాను మొదట సందర్శించుట; అప్పుడు అతనికి తనమీద కలిగిన అకారణమైన ప్రేమ. ఆప్రేమవలన, మనుష్యమాత్రురాలైన తాను ఒక గొప్పదేవతగా మారుట—ప్రియుడు తనను వేయివిధాల సంతోషముతో ముంచివేయుట. ఇంతలో యీ భరింపరాని యెడబాటు! ఈహృదయశల్యమైన నిరీక్షణ! ఈజీవమే లేని జీవితము!—పాపము! మాట్లాడుతోనే రాధ చెలికత్తెమీద వాలిపోయినది. సహజముగా వానంత టవే ఆమెమాటలు పాటగా మారిపోయినవి.

‘ఈ వియోగజలధి గడచిన గదా—యేచు ముదము గనుట—ఓనలినీ.....’

ప్రేక్షకులందరు విక్రీలి శ్రద్ధతో చూస్తున్నారు... అలా నిశ్శబ్దము... అందరు రాధ చిత్తావేదనలో లీనమైపోయినారు.

మృదులహృదయుడైన మోహనరావు మరిన్ని! అతనికి రాధ మూర్తీభవించిన ప్రేమ స్వరూప మైపోయినది.

‘ఏవిధమున గడపుదునో కాలము,

ఎన్నడు మా గోపాలుని గాఢును...

—ఆహా! చెలీ! భరింపగా గలనొకొ ..

ఈవియోగజలధి గడచిన గదా...’

ఎంతకఠిను డీగోపాలుడు! అంత ప్రేమించుచున్న రాధను సంతోషింపజేయలేడా! ఇంతప్రేమ అతనికి లెక్కలేదా? పాపము! ఆమె జీవించునా?—మోహనరావు చటుక్కున లేచినాడు. స్నేహితులు ఆశ్చర్యపోయారు. అతనికన్నులు నీరుగ్రమ్మినసంగతి అతనికి తెలియదు... నాటకముబయటికి వచ్చినాడు. ఎల్లా జేరావో, యిల్లు జేరాడు.

తిన్నగా ఆమెగదిలోనికి వెళ్లి దీపము వెలిగించినాడు. పిచ్చివాడు!—‘చంగ్రం’ అని

పలుకరిస్తూ ఆమె బొమ్మముందర చిలచున్నాడు. కాని, బొమ్మలో చంద్రం లేదు— శ్రీకృష్ణుడు ! తానో ? రాధ. వెలిమార్పు ! బొమ్మకు యెదురుగా వున్న బోధామీద చికిల బడినాడు.

తన ప్రేమమూర్తిని వూరికే చూస్తున్నాడు.

క్రమముగా ఆకారము మారినట్లు కనబడినది. కొంచెము కొంచెముగా స్త్రీరూపము తెలుస్తోంది. అతనిహృదయంలో మాత్రము అదే బాధ — వేయిగాలములతో లాగుతో వున్నట్లు... గొప్పజ్వరంలో వున్నట్లు, మండిపోతూవున్న కాక !—ఇక తాను జీవించ కలడా ? బొమ్మదగ్గర, బల్లమీద ఆమె బంగారపుగొలుసు కనబడ్డది— పెండ్లినాడు తాను ఆమెకు ఇచ్చినది; 'చదువుకునేదానికి నా కెందు'కని ఆమె తీసుకువెళ్లలేదు: ఆమెకు మారుగా ఆగొలుసును సంరక్షించుకొంటున్నాడు. నీవపుకాంతిలో ధగధగ మెరుస్తోంది. గొలుసును మెడలో వేసుకున్నాడు. వ్రేళ్ళతో జపమాలను త్రిప్పుచున్నట్లు త్రిప్పుచున్నాడు. పెదవులతో స్పృశిస్తున్నాడు: "చంద్రం .. చంద్రం... చంద్రం—నిన్ను నేను మళ్లా చూస్తానా !"

*

*

*

ఎప్పు డొచ్చినదో ! ఎల్లా వచ్చినదో ! చంద్రం. తన ప్రతిమముందర, బంగారపు గొలుసును నమిలివేస్తూ తన ఆకారానికేసి రెప్పపాటు లేకుండా చూస్తూవున్న భర్తవెరుక జేరింది; అతనితలను తనవక్షానికి జేర్చుకున్నది. అతనిచెంపలమీద తన మెత్తనిచేతుల నుంచి వంగి అతని ముఖములోనికి చూచినది. ఒకవంక చిరువ్వు తాంశవమాడుతోంది ఆమె ముఖంలో, ఒకవంక కన్నీరు కారుతోంది !

"ఇంత వెర్రి ఆపేక్షా !" అంటూ, అతనిపెదవులను ముద్దుపెట్టుకున్నది.

యశోధర:—ప్రభూ! తాము పురవిహారము వేంచేసినప్పటినుండి ఈవిధంగా మారి పోతిరి. నిత్యమూ నిట్టూర్పులూ, కన్నీరూ ఏకధారగా ప్రవహిస్తున్నవి. నన్నెదో భయము ఆవరించి కబళించివేస్తున్నది. అయ్యో! తామే నన్నిటులు భయపెట్టిన నాహృదయవేదన ఇంక ఎవరితో చెప్పకోగలను.

సిద్ధార్థుడు:—(కొంతసేపు తేరిపార జూచి) అయ్యో! నిష్కారణముగ నీమనస్సు కలత పెట్టితివే! భయము లేదు యశోధరా! నా కేదో భ్రాంతి కలిగినది, నిద్రపో యశోధరా !

యశోధర:—నన్నుమాత్రమే నిద్రపోమ్మని తామిటులే మేలుకొని ఉండురా!... అయ్యో! తామొకసారి కన్ను మూయగూడదా? ఆనిధముగా కంటికి మంటికి ఏకధారగా కన్నీరు రాల్చిన నేను నిద్రపోగలనా!

సిద్ధార్థుడు:—ఏమినిద్ర యశోధరా! కనులు మూసేసరికి ఏవో భయంకరమైన దృశ్యాలు కనబడుతున్నవి. ఒక్కొక్కసారి సప్తసముద్రాలలోనూ నీరంతా తైలమువలె మండి పోయి ఆమంటకు తారలన్నీ వెన్నముద్దలవలె కరిగిపోతున్నవి. ఒక్కొక్కసారి హోరుగాలికి ఆరిపోయిన దీపావళీ దీపాలవలె తారలన్నీ ఆరిపోవుచున్నవి. ఆమహాంధకారంలో ప్రపంచం అంతా గంభీరనిశ్చల జలసముద్రము కమ్మినటులుండును. ఆజలమును తాకుతూ తాకుతూ, పొరలు పొరలుగా చంద్రబింబము ఉదయిస్తూ ఉండును!

యశోధర:—ఏమి భయంకరమైన దృశ్యములు! ఆ అర్ధనిమిలిత నేత్రములతో ఆలోచించినంతవరకూ అది కనబడతూనే ఉండును. ఒక్క గాఢనిద్రపోయి లేచిన ఇవి అన్నీ పోవును గదా! ఒకసారి అయినా నిద్రపోవాలని ప్రయత్నిస్తేరా తాము! ఆవిధంగా చెక్కిలిపై చేయి చేర్చి ఆలోచించినంత కాలమూ నిద్రవచ్చునా? నేను మెల్లగా పాదము లొత్తుదునా?...ఒక గడియసేపు నిద్రపోగూడదా! ప్రభూ!

సిద్ధార్థుడు:—నా కీజన్మలో నిద్రరాదు యశోధరా! వచ్చినచో ఆనిద్రాగుహఅంతా, భయంకరమైన బిచ్చగాండ్ర ఆర్తనాదాలతో మారుమోగుతున్నది. ఒక్కొక్కసారి వేలకొలది భిక్షుకులు గోనెలు కట్టుకుని చింపిరిజుట్లతో ఆక్రోశిస్తూ వీధులలో డేకుతూ నన్ను చూచి రొమ్ములు బాదుకొంటున్నారు! వారిఎదుట బుట్టలు నోటితో కరిచిపట్టుకొని మిటమిటలాడే ఎండల్లో రక్తపుబొట్లు నాలుకలనుండి రాలుచున్న కుక్కలు భాగ్యవంతుల దగ్గరకు పోయి బిచ్చ మడుగుతున్నవి. ఒక్కొక్కసారి వీధులోనుంచి పోయే జననమూహమంతా ఏవో నీడల

ప రి త్యా గం

వలె తేలిపోతున్నారు. ఒక్కొక్కసారి వారంతా తేజస్వరూపులై అనంతతేజస్సులో లీనమై పోతున్నారు !

యశోధర:—ఏమి రాత్రి వచ్చిన దీవేళ నాకు ! ఎప్పుడూ భయంకరమైన స్వప్నాల మాటేనా ? పోనీ, ఒకసారి రోహిలకుమారుని ముద్దాడి దంతపుములకలు ఎంతవరకూ వచ్చినవో చూడకూడదా ? లేపి తీసికొని వత్తునా ?

[రోహిలుని ఎత్తుకొని వచ్చి దగ్గరగా నిలువబడును. రోహిలుడు ఆవలించి కన్నులు మాయును. సిద్ధార్థుడు రోహిలునివై పూ యశోధరవై పూ తడేకధ్యానంతో చూచును.]

ఇదిగో, రోహిలుని ఒక్కముద్దు పెట్టుకోకూడదా ? ఎందుకు ఆవిధంగా తేరిపార చూస్తూ ఆ ఆలోచన ?

సిద్ధార్థుడు:—ఒకసారి ఆదీపముదగ్గర నిలువబడు యశోధరా ! ఆదీపకాంతిలో బాజ్జ్వల్య మానమైన సీనేత్రశోభ చూడవలెనని ఉన్నది.

యశోధర:—(దీపముదగ్గర నిలువబడి) ఏమి విచిత్రమైనకోరిక కలిగినది ప్రభూ, నేడు తమకు !

సిద్ధార్థుడు:—(రోహిలునివై పూ, యశోధరవై పూ చూచి కన్నీళ్లు జొటజొట రాల్చును.)

యశోధర:—ఎందుకీ నిరంతరాశ్రుధార ప్రభూ ! ఆహృదయవేదన నాతో చెప్పరానిదా ? ఆమాత్రపు హృదయ రహస్యము తెలిసికొనుటకు నే నర్హురాలను గాదా ?

సిద్ధార్థుడు:—మీయిరువురి కపోలములలోనూ ఆ నవనవారుణ్యము క్రమముగా తగ్గిపో తున్నది కదా !

యశోధర:—రోహిలుడు దినదినమూ చిట్టిచిట్టి నడకలు నడచుచున్నాడు. ఇది సంతోషింప దగినది కాదా ?

సిద్ధార్థుడు:—ఆతని ముగ్ధబాల్యము మన కన్నుల కిక కనబడదు కదా !

యశోధర:—అయ్యో ! ప్రపంచములో ఎవరైన శిశువులు ఎదుగుతున్నారని విచారించే వా రున్నారా ? లోకసామాన్య విషయములో విచార మెందుకు తమకు ?

సిద్ధార్థుడు:—విచారము కాదా ! యశోధరా ! ఈవిశ్వసౌందర్యమంతా ఒక విద్యుత్ప్రవాహంవలె మహావేగంతో ప్రవహించి పోతున్నది. ఆమహాప్రవాహములో ఒక తుపారపరమాణువైనా మనకు మిగలదుకదా ? .....ఈ తరళ సౌందర్యమంతా కాలనిద్రలో విస్మృతమై ఒక విచిత్రస్వప్నమువలె, స్మరించే వారైన లేక నశించి పోవునుగదా ! .....ఏమి నిస్సహాయజీవితము !

యశోధర:—(తల వంచి కన్నీళ్లతో) అయ్యో ! నా కనులు చీకట్లు కమ్ముతున్నవి. నేను భరింపలే నీ వేదన ! ప్రభూ ! న న్నెందుకు భయపెట్టెదరు !

సిద్ధార్థుడు:—ఎంతసేపని రోహిలుని బుజముపై నుంచుకొని మేలుకొందువు యశోధరా !
నామాట విని పోయి శాంతముగ నిద్రపోవా!... నేనుకూడ నిద్రపోవుచున్నాను...
ఇక నిద్రపో య శోధరా !

[సిద్ధార్థుడు మేను వాల్చును : యశోధరకూడ పోయి శయనించును. రోహిలుడు అప్పడప్పుడు కడు
లుతూ కళ్లు నులుముకొనుచుండును : క్రమముగా శిశువు యశోధరా, నిద్రపోవుదురు. సిద్ధార్థుని భావనా
రూపులైన భిక్షుకులు ప్రవేశింతురు.]

అబ్బా! ఏమి ఈ ఛాయామూర్తులు ! కదలుచున్న కీనీడలవలె మూగుతున్నారు.

[భిక్షుకుల ఆర్తనాదము వినిబడును.]

ఏమి దారుణద్యని ! సముద్రఘోషవలె నా హృదయమున బుసబుస పొంగు
చున్నది ! సువర్ణ స్తంభాలుకూడా పార్శ్వముల నిలబడి ఆ దారుణాక్రందనము
వినలేక భోరున ఏడ్చుచున్నవి ! ఆరిపోతూన్న దీపముకూడా కిన్నీళ్లు రాల్చు
చున్నది కదా ! పొగలవలె ఉన్న చింపిరిజుట్టులతో దారుణముగ విలపించుచున్న
ఈ ఛాయారూపు లెవరోకదా ! ఓ ఛాయామూర్తులారా ! మీ రెవరు ?
నాయెదుట నేలపై పొర్లి ఎందుకు ఏడ్చుచున్నారు ?

భిక్షుకులు:—ప్రభూ ! మే మీ రాజ్యమందలి భిక్షుకులము. మా దారిద్ర్యములో ఈ
మృత్యుదేవత మా రక్తమాంసాలు నిత్యమూ పీల్చి పిప్పిచేయుచూ, ఎముకలు
కటకట కొరికివేయుచున్నది ! రక్తాశ్రువులతో మా శిశువు లామెచేలాంచల
ములు పట్టుకొని నడుచుచున్నారు ! మమ్మీ దారిద్ర్యమునుండి మృత్యువునుండి
రక్షించు ప్రభూ !

సిద్ధార్థుడు:—అబ్బా ! ఉరుముచున్న మేఘాలవలె ఏడ్చుచున్న ఈ ఛాయారూపులు
నా హృదయమును కమ్ముకొనుచున్నారు. వీరి ఆహ్వానరజ్జువులు నన్ను బంధించి
లాగుచున్నవి ! నే నిది చూడలేను. సర్వమును విడిచిపోవుచున్నాను.....ఓ
మృత్యూ ! నీ వెంత నిర్దాక్షిణ్యముగ ఈ దీనాతిదీనులను సమిలివేయుచున్నావు !
కనుపాపలు లేక గవ్వలవలె తెల్లనైన నీ భయంకర నేత్రములతో సన్నెందుకు తేరి
పార జూచుచున్నావు ? నీ జ్వాలలు నాకివేయగల జీవిత్యే లేదా ప్రపంచమందు !
.....అయ్యో ! యశోధరా ! రోహిలా !.....

యశోధర:—(కలవరించును) రోహిలునీ నన్ను...ప్రభూ ! (నిద్రపోవును.)

సిద్ధార్థుడు:—ఆ దీపకాంతిలో యశోధర ఎంత అమాయకముగా నిద్రపోవుచున్నది !
రోహిలుని ఎర్రని శిరోజములలో ఆమె సువర్ణకంకణములు అరుణోదయమున
సూర్యకిరణములవలె ఎంత మనోహరముగా మెరియుచున్నవి...కజ్జలరేఖాంచి

ప రీ త్యా గం

తములగు నేత్రములపై ఆ దీపకాంతి తామరాకుమీది సువర్ణోదకమువలె ఎంత మనోహరముగా ప్రవహించుచున్నది...నేను వీరిని విడిచి ఎటులు పోగలను !!

[ఒక అస్పష్టగానము వినిపించును.]

ఏమి ఆ దివ్యగానము! నాలో ఏదో దివ్యస్రవణి ప్రవహించునట్లున్నది !

[తెరలో గానము వివదించును.]

తారుణ్యోజ్జ్వల రాజకుమారా !

త్రావుము జీవితమధు విదిగో !

మృదుకంకణతాళారవములకే

కదలి యాడు నీ చవమధువు !!

తారారాజత భృంగకుమారులె

త్రాగే రజనీ సుమ మధువు

ఈ రజనీ హాసము లన్నియు నీ

యావన మంగళ హారతులు !!

తరళ విశ్వ సౌందర్యము లన్నీ

తారుణ్యరణహేమ పాత్రలో

తళతళ మెరిసే తరగములే:

చిటపట బుడగలు చితుగక మునుపే

త్రావుము యావనమధు విదిగో !!

సిద్ధార్థుడు:—ఏమి దివ్యసంగీతము. అది మత్తు నిద్రవలె నా చైతన్యమును కప్పివేయుచున్నది !

[అప్పుడు “యావనశ్రీ” ప్రవేశించును: ఉజ్జ్వలమై, ఉషస్సుండరమైన శరీరము: కదలుచున్న స్వర్ణచేలాంచలముతో ఆమె జ్వాలాపరీతయైన ఒక స్వర్ణప్రతిమవలె కనబడును: వక్షస్సీమలో కదలు మందార కుసుమాగ్రములు జ్వాలాగ్రములవలె కదలును: పాదమంజీరములకాంతి భూమిపై ముగ్గులుపెట్టి నటు లుండును ? శిరమపై పద్మనిర్మిత కిరీటము; చేతిలో నువర్ణ మధుపాత్రము.]

ఉజ్జ్వలరూపిణీ, నీ వెవరవు ? ఇంతరాత్రి ఈ శయ్యాగృహములోనికి ఎటులు రాగలిగితివి ?

యావనశ్రీ:—(అస్ఫుటమైన మందహాసముతో నిలువబడి ఉండును.)

సిద్ధార్థుడు:—ఓ సుందరీ ! నీ కిరీటపద్మముల సువాసనచే నా సర్వేంద్రియములు కలిసి మత్తెక్కి ఒకదానితో ఒకటి పెనవేసికొని పడిపోవుచున్నవి : నే నేవో అననుభూత లోకాలలోనికి పోవుచున్నాను : నాపై మత్తు మందు చల్లే నీ వెవరవు ?

యావనశ్రీ:—రాజా ! నేను నీ శరీరోద్ధాన వసంతశోభను. యావనశ్రీని. అనంత మనోరథ పాత్రలతో ఈ యావన మధువును త్రాగుటకై వచ్చితిని.

సిద్ధార్థుడు:—నాదగ్గర నీ కేమి కావలయును ! నేనేమి నీ మనోరథములు పూరింపగలనని ఇచ్చటికి వచ్చితివి ?

యావనశ్రీ:—అరుణోదయ కాచపాత్రమున తళతళలాడు సువర్ణ తేజోమధు వంతా ఒక గుక్కలో తాగివేయవలెనని ఆకాంక్ష నాకు ! తారాకుసుమోజ్జ్వలమైన ఈ విశాల నీలాకాశమును ఒక్కకొగిలింతలో నులిమివేయవలెను !

సిద్ధార్థుడు:—ఏమి సుందరోన్నతములైన ఆకాంక్షలు నీవి ! నీవచస్సంగీతమోహితము లై నా హృదయనాళములు నాగులవలె తోకలపై నిలువబడి తల లూపుచున్నవి. నన్ని ట్లనంతములగు ఆకాంక్షా పథాలకు లాగుకొని పోయే నీ అంతరార్థ మేమి ? నిన్నింత మనోహరముగా అలంకరించినవా రెవరు ? నీ యీ విశ్వోన్మాదకత్వ మున కర్థ మేమి ?

యావనశ్రీ:—ఇంతకు పూర్వము న నైవరూ ఇట్లు లడగలేదు. ఎందు కీ వ్యర్థ ప్రశ్నలు !

సిద్ధార్థుడు:—నా పై కరుణించియైన నీ అంతరార్థమును వివరింపరాదా ?

యావనశ్రీ:—ఎందుల కీ వృధా కాలయాపనము ? దీనివలన లాభము కలదా ? హేమ కంకణములు ప్రతిబింబించిన యీవిసీలమధువు నెనులికన్నులవలె ఎంత మనోహర ముగా మెరయుచున్నదో ! చూచితివా ? పొంగు దిగిపోవక మునుపే దీనిని త్రాగి సుఖింపలేవా ?

సిద్ధార్థుడు:—(కొంచె మాలోచించి) నీ వక్షస్సీమలోని మందార మాలిక లప్పుడే వాడి పోవుచున్నవి కదా జవ్వనీ !

యావనశ్రీ:—నీ యావనారుణ సుప్రభాతము తెల్లవారు సంగతి నీకు తెలియదుకదా ? యువతీతరుణాధరమందారమునుండి సేకరించినది : ముగ్ధహృదయమువలె నిర్మల మైనది ! ఎందు కీ మధుపూర్ణ పాత్రిక తన్నిపోయెదవు ? .....నా మాటలు వినిపించికొనవుకదా !...దూరమున ఆ నదీతీరమున ఏమి చూచు చున్నావు ?

సిద్ధార్థుడు:—నాహృదయమున ఏవో అనంత నక్షత్రముల ఆర్తనాదములు ప్రతిధ్వనించు చున్నటు లున్నవి..... దూరమున—ఆ నదీతీరమందలి రెల్లుపొదలలో—కాగ డాల వెలుతురులో ఎవరో నిర్దయులు మృతశిశువును పూడ్చిపోవుచున్నారు !! ఎంతనిర్దాక్షిణ్య మీలోకమునకు! తెల్లవారేవరకై నా ఉంచకూడదా ఆశిశువును?

యావనశ్రీ:—నామాటలు వినుటయే లేదా?

సిద్ధార్థుడు:—జీవితము ఈవిధముగా ఉండగా, ఎట్లు వినగలను? నీమాటలలో నీపెదవుల కదలిక మాత్రమే కనబడుచున్నది. నీమాటలు కలవరింతలవలె అస్పష్టముగా ఉన్నవి.

యావనశ్రీ:—భావిభయముతో వర్తమాన జీవితము నెందుకు భగ్గుము చేసికొందువు. కడచిన జీవితప్రవాహములో ఒక బిందువైన నీకు లభింపదని తెలియునా? నీకు! అదిగో అటు చూచుచున్నావా? ఒకసారి నీ వెనుకవైపునకు చూడు!

సిద్ధార్థుడు:—అం దేమి చూడు మందువు?

యావనశ్రీ:—దూరమున దగ్గుతూ, గుంటలుపడిన కన్నులతో, రెల్లుపూలవలె నెరసిన శిరోజములతో నిలువబడి, గతించిన జీవితగ్రంథములోని పుటలు తిరగవేసి నిట్టూర్చుచున్నాడు, అతడే వార్ధక్య పురుషుడు.

ఇంకా అతనివెనుక చూడు! గుడ్లగుబవలె భయంకరమైన చూపుతో, నల్లని ముసుగుతో, నీవెనుక దీపముతో నిశ్శబ్దముగ నడచు మహాంధకారమువలె మృత్యువు వచ్చుచున్నది. ఎప్పటికైన నీ జీవితదీప మా అంధకారములో మునిగి పోవలసినదే సుమీ!

సిద్ధార్థుడు:—కనుకనే అఖండనిర్వాణార్థినై పోవుచున్నాను! నీదినోపదేశమునకు కృతజ్ఞుడను!
(బయలుదేరును.)

యావనశ్రీ:—ఉన్నట్టుడా! ఈపసిపాపను, ఈముగ్ధబాలికను విడిచి కఠినుడవై పోవు చున్నావా? చూడు! ఆఅనంతతారక లెట్లు పకపక నవ్వుచున్నవో నిన్ను చూచి!

సిద్ధార్థుడు:—వారిమీద నున్న ప్రేమ మూలముననే వారిని విడిచి పోవుచున్నాను. వారికై అనంతనిర్వాణామృతము తీసికొనివచ్చుచున్నాను! నీప్రయత్నము లన్నీ నిష్ఫలములు.

యశోధర:—అయ్యో! (నిద్రలో మూలును.)

సిద్ధార్థుడు:—అయ్యో! యశోధరా! (కొంచెముసే పాగి కన్నీటితో రోహిలుని ముద్దుపెట్టు కొని) ఇదిగో నిశ్చయముగ వారి కమృతమును తీసికొని వచ్చుచున్నాను!
యావనశ్రీ!!
(నిష్క్రమించును.)

[యావనశ్రీ విరగబడి పకపక నవ్వును. ఆనవ్వు పకపక ధ్వనులతో వేగముగా దిగిపోవు సిద్ధార్థుని పద ధ్వనికి తాళమువలె వినిపించును. దీపము ఒక్క వెలుగు వెలిగి ఆరిపోవును! వత్తిమండి సన్నని పొగ వచ్చును. రోహిలుడు కన్నులు నులుముకొని మళ్ళీ నిద్రపోవును.]

ముత్యాలసరం: ఒక కృషి

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు (కవితాసమితి)

౧

ప్రపంచంలో వాఙ్మయం మొదట జనిస్తుంది. తర్వాత విమర్శకులు వర్గీకరించి దానికి లక్షణం ఏర్పరుస్తారు. మహాకవులెవ్వరినీ నియమాలు బంధించలేను. ఆలాగని నియమాలను ఉల్లంఘించి మహాకవిడవని సర్ధించకము, పరిహాసాస్పదం. ఒక కవి ఒకటి పూర్వకంగా ఒక నియమం ఉల్లంఘించక మన్నది అందువల్ల ఒక సాగను అనిష్కృతి మవుతున్నప్పుడే చేస్తాడు. అందుకే అల్లులు నియమం పాటించకపోతే దానిని చేతకాని తన మంటాము. సమర్థుడు తెలిసి ఉల్లంఘిస్తే దానిని ప్రౌఢప్రయోగ మంటాము. మహాకవులను పట్టి చూపించే గొప్ప గీటురాళ్లే ఈ ప్రౌఢప్రయోగాలు.

ఈ ప్రౌఢత్వం ఒక్క వ్యాకరణ సూత్రాలకు మాత్రమే చుట్టి ఉండదు. ఎల్లప్పుడూ నూత్నవిశేషాలకోసమే నిరాఘాటవిహారశీలులైన కవులు ఎడతెగని సృష్టి చేసుకుంటూ పోతున్నప్పుడు విమర్శకుడు స్థాయిగా కూర్చుండి వారి భావనలో, భాషలో, పద్యంలో, ఆదర్శాలలో, సందేశాలలో మహిమలను సమగ్రంగా అధ్యయనించి మూర్ఖుల కళ్లుకూడా తెరుస్తూ ఉంటాడు. అప్పు డతనిని వ్యాఖ్యాత అంటాము. అతడే కొన్ని సామాన్యసూత్రాలకు లొంగే ప్రధానప్రచాహలకు సంతకాలు నిమిస్తూ ఉంటాడు. అప్పు డతనికి లాక్షణికుడని పేరు.

పూర్వం కాని, ఇప్పుడు కాని, ఎప్పుడు కాని, విమర్శకుడు మహాకవియైతే న ప్రజ్ఞాశీలి అని ఒప్పుకోసక తప్పదు. పండితమనస్సు సాధారణంగా 'రీతి'ని మన్నిస్తూ, ఎప్పుడైతే నా ఎవడైతే నా కవి ఎందైతే నా కొంత తొణికిపోయినట్లు కనిపిస్తే చాలును, పట్టుకొని తీవ్రంగా కడలవేస్తుంది. ఈ పట్టిపు ప్రాచీనకాలంలో మరీ ముఖ్యం. అందుకే అప్పటి విమర్శగ్రంథాలు కవికంఠపాశాలు! కవిసర్పగారుడారు!

ఆధునికకాలంలో కవితాచైతన్యం సర్వత్రా వ్యాపించింది. కవిని బంధులలో పెట్టి నలగగొట్టి వాటిలో అతడు సాముగోడీలు చేస్తూఉంటే చూస్తూ ఆనందించే ప్రేక్షకులు కారు నేటి రసికులు. వీరు కవి కోరుకునే, అతని చుట్టూహక్కుల నేవేచ్చును అంగీకరిస్తారు. కవిని కొత్తనియమాలు నిర్మించుకోనిస్తారు. కాని వీరు విమర్శకులైనప్పుడు ఈ నూత్న నిబంధనలతో కవి ఎట్టి సౌందర్యాలు ప్రదర్శించాడో చూడడానికి కుశూ

ముత్యాలనరం: ఒక కృషి

హలం పొందుతారు. మేము పండితుల మనే గర్వం మాని కవికి అర్హమైన ఉన్నతస్థానం ఇవ్వబోన బొబ్బిలి చూపిస్తారు వీరు.

ఆసునకవిత్వం నియమరహితమైన దనే భుక్కువాదం సహృదయులైన విమర్శకులది కాదు. ఎన్నో విశేషపరిస్థితుల కూడికవల్ల రూపం పొందుతున్న ఒకరకపు కవిత్వాన్ని—స్థితికానికి నలె ఎన్నో ఫలకాలు కల ఒక క్రొత్త ఉద్యమాన్ని, ఏదో ఒక ఫలకం మాత్రం చూచి తాము ఉండివలసిన దనుకొన్నట్లు ఉండనంతమాత్రంచేత, తమ ప్రామాణ్యాలకు తొంగనంతమాత్రం చేత, విమర్శకు—కాదు నిరసనకే, దూషణకే, పూనుకుంటున్న చిత్రమనుష్యులు కొందరు ఉన్నారు. వీరితో చాలామందికి బోధపరచుకుందామన్న శ్రద్ధ కాని, బోధపరచుకోవాల్సన్న జ్ఞానం కాని లేదు. వారికోసం కాదు నా యీ వ్యాసం.

సవీనకవిత్వం బాధ్యతలేని భ్రంశకార్య తిత్పరుల అగమ్యగోష్ఠి కాదనీ, శుద్ధాంతః కరణంతో, సత్యసంకల్పంతో అనేకసారస్వతాలతో కావ్యగుణం గవేషించి క్రొత్త విధంగా కవిత్వసాక్షాత్కారం పొంది కావ్యగానం చేస్తున్నవారి వింతకంత మనీ నమ్మిన వారిని నా శ్రోతలుగా నిర్ణయించుకుంటున్నాను.

వారియొక్క సహృదయానికీ, సానుభూతికీ—ఆధునికకవులు విరివిగా వాడిన ‘ముత్యాలనరం’ అనే ఒకఛందస్సుపై నా యీ సమీక్షను ద్రవ్యవ్యము కావిస్తున్నాను.

౨

గుత్తునా ముత్యాలనరములు
కూర్చుకొని తేలైన మాటల,
క్రొత్త పాతల మేలు కలయిక
క్రొమ్మెరుంగులు చిమ్ముగా.

అని 1910 వ సంవత్సరంలో శ్రీ గురజాడ అప్పారావు నవీనకవిత్వానికి ఆరంభగతి మ్రోగించాడు. అప్పు డత డేమనుకున్నాడో మళ్ళీ :

మెచ్చ నంటా వీవు, నీ విక
మెచ్చకుంటే మించిపాయెను ;
కొయ్యజొమ్మలె మెచ్చుకళ్లకు
కోమలుల సా రెక్కునా ?

అని నిరాసతంత్రి మీటించాడు. ఆ ఊపు ఊపున ఇరవైలోమ్మిది ముత్యాలనరాలు అతని సహజభోరణిని ఒక ఖండకావ్యంగా వెలువడ్డాయి. దానితో ఆధునికకవిత్వానికి కవాటాలు తెరచుకున్నాయి.

‘ముత్యాలసరం’ అనే ఛందస్సు అప్పారావుగారి స్వతంత్రసృష్టి కాకపోవచ్చును. అంతకు పూర్వమున్న యక్షగానాలు ఈవిధంగా నడిచేరచన లెన్నింటినో చూపించవచ్చును. ‘పృషభగతి’ అనే రగడలో ముత్యాలసరానికి గల బాంధవ్యం గమనించవచ్చును. ఆ రగడ లోని ‘కళిక-ఉత్కళిక’లను ఊహించవచ్చును. కర్ణాటుల షట్పదులను పేర్కొనవచ్చును. అక్షరాలా ముత్యాలసరమే అయిన

గుమ్మ డేడే గోపితల్లీ,
గుమ్మ డేడే ముద్దుగుమ్మా,
గుమ్మ డేడే కన్నతల్లీ,
గుమ్మ డేడమ్మా ?

అనే గేయాన్ని తెచ్చి ‘ముత్యాలసరం’ నవీనతను ప్రతిఘటించవచ్చును. ఏమయినా ‘ముత్యాలసరం’ అంటే మనకు గురజాడ అప్పారావుగారి పేరే జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఏ సన్నుహూర్తంలోనో అత డా గేయం పలికి దానికి ‘ముత్యాలసరం’ అని నామకరణం చేశాడు. ఒక నూత్నావేశానికి వాహనుగా చేకొని ఒక స్వతంత్రకవిత్వాన్ని విడుదల చేశాడు. గురజాడ అప్పారావుదే ఈ ఛందస్సు.¹

1 Swinburne గురించి వ్రాస్తూ—

“It is possible that if Philip Sidney had not written—

‘Ring out your bells, let mourning shows be spread;
For love is dead;

All love is dead infected
With plague of deep disdain;
Worth, as naught worth, rejected,
And faith fain scorn doth gain.

From so ungrateful fancy,
From such a female frenzy,
From men that use men thus,
Good Lord, deliver us!’

We might never have heard—

‘Then star nor sun shall waken,
Nor any change of light :
Nor sound of waters shaken,
Nor any sound or sight :
Nor wintry leaves nor vernal,
Nor days nor things diurnal;
Only the sleep eternal
In an eternal night.’

ముత్యాలసరం: ఒక కృషి

ముత్యాలసరాన్ని మాత్రాబద్ధ చ్ఛందస్సులలో ఒకటిగా నేను పరిగణిస్తున్నాను. దీన్ని గణబద్ధం² చెయ్యడమంటే బంధులలో బిగించడ మన్నమాటే. గణబద్ధాలు కృత్రిమచ్ఛందస్సులనీ, నైస్సర్గికమనం లయవల్లనే నిరూప్యమవుతుందనీ, కావున మాత్రాచ్ఛందస్సులు స్వాభావికము లైనవనీ నేను విశ్వసిస్తున్నాను.³ గణాలే కాక యతిప్రాసలుకూడా వైకల్పికంగా ఉండాలి కాని (ముఖ్యంగా గేయరచనలలో), వీటిని తప్పనిసరి చేసుకుంటే ధారాళమైన గమనం కుదరదు. వినువుకూడా సంభవిస్తుంది. వైవిధ్యం ప్రదర్శించడానికి అగమకూలత ఏర్పడుతుంది. వ్యర్థపదాలు ప్రవేశిస్తాయి. అందువల్ల ఈ

But the music of *The Garden of Proserpine* is as definitely Swinburne's creation as is the Drama of *Othello* Shakespeare's." అన్నాడు John Drinkwater.

ఇట్లే:

Arthur Hallam మృతికి పాదస్తూ Tennyson వ్రాసిన *In Memoriam* లోని గీతాల ప్రాస పద్ధతి మామూలువలె a, b, a, b, కాక కొత్తగా a, b, b, a గా

Ring out, wild bells to the wild sky (a)
The flying cloud, the frosty light; (b)
The year is dying in the night; (b)
Ring out, wild bells, and let him die. (a)

అని మార్చి కావ్యమంతా ఆట్టిగీతాలలో ఆతడు నిర్వర్తించాడు. కాని ఇట్లు చేయడానికి Tennyson మొదటివాడా కాదా అని తేల్చడంకొరకు అప్పటి పండితులు పాతవాఙ్మయ మంతా గాలించి అందుండి a, b, b, a ప్రాసలో ఉన్న ఒక stanza త్రవ్వి తీశారు. అయినా ఈవిషయం ఇట్లు నిర్ధారణ చేసుకున్న పిమ్మట ఆఛందస్సు Tennyson ది గానే అంగీకరించారు. మందాక్రాంత కాలీదానుదీ, కాక్షాలం శ్రీనాథుడిదీ కాదని మన మేలా గనగలం?

2 అబూరి రామకృష్ణరావుగారు ముత్యాలసరాన్ని గణబద్ధం చేశారు. వా రన్నది: ముత్యాల సరం పాదానికి నాలుగు గణాలు: సూర్యగణం, ఇంద్రగణం—సూర్యగణం, ఇంద్రగణం. కాని ఇంద్రగణాలలో నాలుగుమాత్ర లున్న నే స్వీకరించాలి. అనగా భగణమూ, నలము. ఇంద్రగణాలు కాకపోయినా నగణమూ గగణమూ స్వీకరించాలి, నాలుగుమాత్రలుకలవి కావున. అలాగే మూడుమాత్రలు గల లగణమును సూర్యగణం కాకపోయినా స్వీకరించాలి. లయ, తాళమూ ఇవి సంగీతానికి చెందినవనీ, ఆమాటకొస్తే వాగ్గేయకారకులు ఏపద్యానికైనా రాగతాళాలు వేసి పాడగలరనీ, మనం సాహిత్యదృష్టిని ఏమరకూడదనీ అన్నారు. మహాకవి—ఎంత rigid, uniform ఛందస్సునైనా వాడి ఎన్నివందల గీతాలైనా వ్రాసి, ఏమాత్రమూ వినువు తోపించ డన్నారు. నిజమే. అల్పల కెంతస్వేచ్ఛ ఇచ్చినా గొప్పరచన చెయ్యలేరు. సమర్థులు ఎంతబంధించినా విజృంభించగలరు. కాని సమర్థులకే స్వేచ్ఛకూడా ఇస్తే ?

3 ఛందస్సులు మూడు తెగలు. సాగదీయడానికి వీలులేనివి. కొంతవరకు సాగేవి. బాగా సాగ గలవి. అంటే rigid, semi-elastic. and elastic metres. నాఉద్దేశంలో వృత్తాలు (గణబద్ధచ్ఛందస్సులు) మొదటిరకానికీ, గీత సీసాదులు రెండవరకానికీ, మాత్రాచ్ఛందస్సులు మూడవరకానికి చెందుతవి. అందు వల్లనే మాత్రాచ్ఛందస్సులు స్వాభావికములని నూచించాను.

విషయాలలో కథునికకవులు కొన్ని స్వాతంత్ర్యాలు తీసుకున్నారు. వారు కోరినది వైశాల్యం. ఛందస్సుకు సహద్దులు మరికొంచెం విడివి చెయ్యమంటారు. లక్ష్యేచ్ఛిడే, విశాలవాతావరణంలో వారి విహారం చూస్తూకూడా విమర్శకులు వారిని గాని గిర్హించ గలరా? బంధాలు సడలించడంసల్ల ఎన్నోకాల లక్షణాలు ఏర్పడేమాత్రం అన్నిటినీ గమనించవలసినదే సుతోషపూర్వకంగా—వాటిపిల్ల రసచూర్ణాలు త్రిపాదెంచ బడు తున్నప్పుడు.

✓ ముత్యాలసరాన్ని మాత్రాబద్ధ స్ఫురదస్సుగానే పట్టేసింది పరిశీలన సాగిస్తున్నాను. ఈ ఛందస్సుకు నాలుగుపాదాలు. మొదటిమూడూ దీర్ఘపాదాలు. చివ్కోక్కదానికి పదాలుగేసి మాత్రలు. నాల్గవది హ్రస్వపాదం. దీని స్వరూపంలో చాలా భేదాలున్నవి. ఏముత్యాలసరంలోనైనా దీర్ఘపాదాలలో దేనిని తీసుకుని పట్టికొందినా చాలును.

ఉదా.	వి	రి	గి	పె	రి	గి	తి	పె	రి	గి	వి	రి	గి	తి
	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
క	ప్ర	సు	ఖ	మ	ల			పా	రి	మె	రి	గి	తి	
2	1	1	1	1	1			2	1	1	1	1	1	1

లయ మూడుమాత్రలూ, నాలుగుమాత్రలు. అనగా త్రిపుటతాళంలో నడుస్తుంది. ఈతాళం తప్పితే మాత్రలసంఖ్య సరిపోయినా పాదం నడువదు.

ఈ కనుసన్న లెవరికోసమో
ఈ వధుగీతు లెందుకొరకో
ఈ సందేశ మే నీమకో
...

—మునిమాపు.

(తల్లిబిడ్డలప్రేమ అంటే)
ఇల్లాగు వుండాలంటూ
...
ఏడాది కొకసారి వస్తా
దేడాది కొకసారి తేస్తా (దు)
...

రావయ్య ఓ పూలరాజా
రావయ్య ఓ అండకాడా.

—కోకిలమ్మ పెళ్ళి.

ముత్యాలసరం: ఒక కృషి

రెండవని నొక్కి—విరిచి, చదివితే లొంగవచ్చును కాని 'మునిమాపు'లో గేయం మాత్రం అవ్యవస్థగా ఉండిపోతున్నది.

'ముత్యాలసరం' అనగా త్రిపుటలో నడిచే $(3+4)+(3+4)$ మొత్తం 14 మాత్రలు గల పాదాలు మూడున్నూ, నాల్గవది హ్రస్వపాదమూ గల గేయం. ఇక దీనికి నాలుగుపాదాలకూ ప్రాస, మొదటి మూడుపాదాలకూ ఎనిమిదింట యతి నియమిస్తే పూర్వపు దుస్తులతో ఒక పోలింపు ఉన్న తయారవుతుంది.⁴ కాని యతిప్రాసల వాడకంలో యిన కవులు ఇచ్చవచ్చినట్లు నడిచారు. ఇష్టమువచ్చినచోటనే ప్రాస వేశారు. ఇష్ట మున్నప్పుడే యతు లుంచారు. ప్రాసలకు బదులు యతులు వేశారు. కొన్నిచోట్లనే యతిప్రాసాలు పాటించారు. ఒక్కొక్కప్పుడు పూర్తిగా వీటిని త్యజించారు.⁵ కాని ఏప్పుడూ వీరు గమనంనూత్రం ఏమరిపోలేదు.

ఇక చూడవలసినది నాల్గవదైన హ్రస్వపాదం. ఇది సాధారణంగా తొమ్మిది మాత్రలు ఉంది. సంస్కృత సప్రచారయాన్ని బట్టి అంత్యలఘువును గురువుగా పాటించి ఎనిమిదిమాత్రలుకూడా చెప్పవచ్చును. ఏదైనా మూడు, నాలుగు మాత్రలదగ్గర విరగి తీరదు.

తొమ్మిది మాత్రలకు ఉదాహరణ:—

తాటికనసున నాగి చంద్రుడు	
తా ను చె వి యొ గ్గ	(లవణరాజుకల.)
2 1 1 1 2 2 = 9	
వారి యింటికి పోవలేదు	
పదినతో మాట్లాడలేదు.	
— దేవాలయము,	
కాయ గాయదు పండు పండదు	
పలపులోనే ఉడలి పడలి.	
— ఒక నర్తము.	

ఎనిమిది మాత్రలకు:—

ఆంధ్రజననీ కఃశలంబిత						
హారగోచులు పిదిలె నిచ్చట :						
ఇట పురాతన నృపయశస్సులు						
ను	రు	గు	క	ట్టి	న	వి
1	1	1	2	1	1	1
(ఆంధ్రుడా.)						

4 ఇన్ని నియమాలతో పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు కొన్ని ముత్యాలసరాలు వ్రాశారు.

5 వీటన్నిటికీ ఉదాహరణాలు అనకసరమని మానివేస్తున్నాను.

6 అంత్యలఘువు గురువుగా దీర్ఘపాదాలలోకూడా వాడబడ్డవి.

ఇంతకంటే దీర్ఘమైన పాదంకూడా నాల్గవదిగా వాడబడింది. దీని పరిమితి 12 మాత్రలు.

చెట్లపళ్ళను విలప లెరుగక

పా ద ర త్త ల మ ట్టి తిన్ (లంగ రెత్తుము.)
2 1 2 1 1 2 1 2

దీనిలో తుది గుణపును ప్లుతముగా చేసి నాలుపాదాలకూ సమానదైర్ఘ్యం ఆపాదించవచ్చును. కాని 14 మాత్రలూ పూర్తిగా కల నాల్గవపాదంతో ముత్యాలసరాలు గూడా (అప్పారావుగారిలోనే) ఉన్నవి.

వెలుగునీటను గ్రుంకె చుక్కలు,

చదల చీకటి కడల బారెను;

ఎక్కడనో వొక చెట్టుమాటున

నొక్కకోకిల పలుకసా గెను.

-ముత్యాల సరములు.

తరువాతి కవులలో—

మధుర శృంగారోదయ మీ

మంజులోమఃకాలఖండము:

సుధల జించెడు నీకిసాలయ

సుందకోజ్జ్వలతా విలాసము.

- 'ధన్యక్తలాసము' నుండి.

నిశ్చవాధ?

దీనికే యతిప్రాసలూ, అుత్యప్రాసా కూర్చిన అద్భుతమైన వృషభగతిరగడ వసుచరిత్ర లోనిది:

బాల బాలరసాల మిది పిక

పాలిపాలిటి యమరసాలము.

గేలిఁ గే లిడి గ్రుచ్చఁ గడు రా

గిలు, గిల్లకు తత్ప్రవాళము.

నాలుగుకంటే హెచ్చుపాదాలతో అక్కడక్కడ హ్రస్వపాదంతో నా 'బాటసారి' అనేగీతం నమస్తుంది. అంతకు ముందే కవికొండల మెకటరావుగారు 'శివరాత్రిప్రభ' 7 లో ఈవద్దతిసి ఒక విలక్షణాచ్చందన్ను చేసి గొప్పగొప్ప విసురులు చూపించారు. అందులో హ్రస్వపాద విన్యాసం గమనించదగ్గది. నాలుగుకంటే ఎక్కువపాదాలు 'కాసులు' అనే గీతంలో అప్పారావుగారు వాడినారు. కాని ఆగీతం స్వరూపరహితంగా ఉన్నది.

7 'శివరాత్రిప్రభ'లో క్షాంజాల వీర్వాణు ఉన్నది. 'బాటసారి'లో run-on verse యత్నించ బడ్డది. వీటి అకృతులు స్పష్టంగా కనిపించడానికి రెండిటిని పూర్తిగా ఉదాహరిస్తున్నాను.

ముత్యాలసరం: ఒక కృషి

హ్రస్వపాదంలో విశేషం చూపించినవారిలో వెలువలి వీరరాఘవస్వామిగా రొకరున్నారు. 'ముసలమ్మగారి కార్తిగన్నాను' అనే హాస్యరచనలో వీరు తోడిముత్యాలసరం అనే ఒక క్రొత్తరకం వాడకం తెచ్చారు. కాని ఇది గురజాడ అప్పారావుగారిలో ప్రథమంగా సూచిత మయియే ఉన్నది.

శి వ రా త్రి ప్ర భ

౧

కాలకంఠుని నాగసర్పము
కుబుస మూడ్చి పదగ బుస్సంది.
రెండు నాల్గులు
గండు మీసాలట్లు దూసింది,
చెవులు మోసింది ;
'నాగసార' మూడేది యెవరోయి ?
రాగ మెలికించేది యెవరోయి ?
కారు నల్లని కాళరాత్రి.

౨

నొసట గొసరిన మూడోకన్ను
నివురు లూదిన కొలిమి దెగడి
నెగడి ద్రిప్పింది,
పొగలు గప్పింది ;
కమ్మరయితే యినుము కరగ,
సోమరయితే చలిని కాగ,
నెవరు వచ్చేరోయి ?
ఎవరు మెచ్చేరోయి ?
కారు నల్లని కాళరాత్రి.

౩

అర్ధభాగపు మహంకాళీ
కర్ణ మది కాలేదో ?
ఏమో ?
పునుకులా గలగలలు వింటూ
కునుకు గన్నాదో ?
నాథునీ వద్దనదు నాట్యము,
నాథునీ కద్దనదు :
అరలే ! అడి పోతున్నాయి :

వాడి ముమ్మోన వాలు,
హుతభుక్,
అజకపాలం,
డోక్కుడుబుడక్
నాల్గు నేతుల నాడుతొతున్నాయి :
అశ్వరథ ! అశరథ !
పందెమా వేసేది యెవరోయి ?
కుందనము గానేది యెవరోయి ?
కారు నల్లని కాళరాత్రి.

౪

చంద్రమకుటము,
జటాజూటము,
సాంద్రనీలపు చదల పాపట
మరిగి పోతున్నాయి,
చక్కనీ మువ్వన్నె చర్మము
అక్కళించిన పొట్టపైని
అంటి యుండీ అంటుకున్నా డోయి !
అక్కా అని యనే దెవరు ?
సోకులా అని కనే దెవరు ?
కారు నల్లని కాళరాత్రి.

౫

మోకరింపులు గావు :
అది మరి
బూకరింపుల నిలువు గాదు :
ఆ కడకు బడు నొక్కయంజ
యీ కడకు బడు నొక్కయంజ
ఏకముగ జేయుచును
నడు మొక
రేఖగా దా వంచిగొంచు :
సందియంలే కెంచువా రెవరు ?
చిందు అని తోతెంచువా రెవరు ?
కారు నల్లని కాళరాత్రి.

ఉ ద యి ని

నడక లంచకు నడలు కరవగ

కన్నె చరతెంచెన్

రాజపీఠిని

(.....). —కన్యక.

నెమ్మి గోరితివేని కన్నియ

నిమ్ము లేకుచే

పొమ్ము (.....). —కన్యక.

౬

అహంకారము లేదు లోలో
మహర్షటనము మొగము చాటదు,
మహాదేవా! యభయ మిడు మన
అభినయానకు హస్తమే లేదూ!
రథసమున దన ముందు వెనకల
ప్రభల గలిపించు :
ప్రభలలో ప్రభ నిలుప నెవరోయి ?
ప్రభలలో ప్రభ గలుప నెవరోయి ?
కారు నల్లని కాశరాత్రి.

బాటసారి

కూటి కోసం, కూలి కోసం
పట్టణంలో బ్రదుకుదామని
తల్లిమాటలు చెవిని పెట్టక
బయలుదేరిన బాటసారికి,
మూడు రోజులు ఒక్కతీరుగ
నడుస్తున్నా దిక్కు తెలియక
నడిసముద్రపు నావరీతిగ
సంచరిస్తూ, సంచలిస్తూ,
దిగులు పడుతూ, దీను డాతూ
తిరుగు తుంటే—
చండ చండం, తీవ్ర తీవ్రం
జ్వరం కాస్తే,
భయం వేస్తే,
ప్రలాపిస్తే—
మబ్బు పట్టి, గాలి కొట్టి,
వాన వస్తే, వరద వస్తే,
చిమ్మచీకటి క్రమ్ముకొస్తే

దారి తప్పిన బాటసారికి
ఎంతకష్టం !

కళ్లు వాకిట నిలిపి చూచే
పల్లెటూళ్లో తల్లి ఏమని
పలవరి స్తోందో...?

చింత నిప్పుల లాగు కన్నుల
చెరిగి పోనే మంటలెత్తగ,
గుండు నూదులు గ్రుచ్చినట్లే
శిరోవేదన అతిశయించగ,
రాత్రి నల్లని రాతిపొలిక
గుండె మీదనె కూరుచుండగ,
తల్లి పిల్చే కల్ల దృశ్యం
కళ్లముందట గంతులేయగ,
చెవులు సోకని పిలుపు లేవో
తలచుకుంటూ, కలత కంటూ,
తల్లడిల్లే,
కెళ్లగిల్లే,
పల్లటిల్లే బాటసారికి
ఎంత కష్టం !

అతని బ్రదుకున కదే ఆఖరు—
గ్రుడ్డిచీకటి లోన గూబలు
ఘోరమయ్యాయి ;
వాన వెలిసీ మబ్బులో ఒక
మెరుపు మెరిసింది ;
వేగుజామును తెలియజేస్తూ
కోడి కూసింది ;
విడిన మబ్బుల నడుమనుండీ
వేగుజాక్కా—
వెక్కిరించింది.

ముత్యాలసరం: ఒక కృషి

ఇంకా 1916-వ సంవత్సరపు ఉగాదినంచికలో 'అప్పారాయస్మృతి' అని వ్రాస్తూ
వా. రంగాచార్యులు గారట,

అప్పరాయ కవీంద్ర చంద్రం

డపని విడినాడా ?

కట్టా

అవని విడినాడా ?

అని ఉపయోగించారు.

వీరరాఘవస్వామిగారి తోకముత్యాలసరాలలో కొన్ని పోకడలు తమాషాగా పడ్డవి.8

కరువు రోజులలో

అసలే కరువురోజులలో.

బాటసారి కళేబరముతో

కీత వాయువు ఆడుకుంటోంది.

పల్లెటూళ్లలో తల్లి కేదో

పాడుకలలో పేగు కదిలింది.

8 Serious poem గా వ్రాసిన ఒక రచనలో పురిపండా అప్పలస్వామిగారు కొంత గమనశై
లక్షణ్యం చూపించారు.

నేల దున్నీ

మొక్క నాటి

కంచె వేసీ

నీరు పోసీ

తోట వేశాడు

ఆతడు

తోట పెంచాడు.

చివురు దొడ్డి

కొమ్మ లేసీ

ఆకు లేసీ

పొదలుగా ప్రాకినవి

మింటికి

చెట్లుగా సాగినవి

మొక్కలు.

చూచి మొక్కలు

ప్రక్క నిల్చుని

కసులలో ఆనంద మెంతో—

శిరము పంకించాడు

ఆతడు.

ప్రక్క కొమ్మల నెదో ఘోకము

కీచుమంటూ వెక్కిరించింది

ఏమో రెక్కలార్చింది.

...

తోటనిండా

పొదలనిండా

ప్రతీకొమ్మకి

రకరకాలా పూలు పూచాయి.

...

పిల్లయేర్లూ కొండలూ

ఈ విశ్వ మంతా

విస్మయం చెందాయి

మేలూ మేలు మేలన్నాయి.

హిమకణముల జలకమాడీ

ఉపకాంతుల మేలమాడీ

నెచ్చెలులతో గాయకులతో

మహారాణులవలెనె మురిశాయి

పూవులు

దేవకన్నెలవలెనె మెరిశాయి.

చూచి పూవులు

ఈసందర్భంలోనే కవికొండల వెంకటరావుగారి 'కూలియన్నలకుతుకము'ను కూడా పేర్కొనవచ్చును.

రెండుపాదాలనడుమ ఒక హాస్యపాదం ఉంచి దానిని పల్లవిగా చేసి కీర్తనమాదిరిగా బసవరాజు అప్పారావుగారూ, అతని అనుయాయులు తురగా వెంకటరామయ్యగారూ వ్రాశారు.

అప్పారావుగారి గేయంలో కొంతభాగం:—

ఒంటిగా నుయ్యాల లూగితివా
నాముద్దుకృష్ణ
జంటగా నను బిల్వ దగదోయా ?
కంటికంతా జలమయంబై
మింటిపరకును నేకరాశై
జంట దొరుకని మహాప్రళయపు
టింటిలో వటపత్ర డోలిక
నొంటిగా...

ఇట్టిదే వెంకట పార్వతీశ్వరుల దుందుభిధాన్వనము(పల్లవి : చాటవే—దుందుభి—చాటవే);
దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారి అభిసారిక. (మొదలు:

గాలి యడుగుల నెవరికోసరము
ఓ మోహశీలా
కదలిపచ్చితి వీనిశీధమున.)

'ఆగంతుకి' 'జీవనద్వేషి' మున్నగునవి ఇటువంటి తెగకే సంబంధించినవి.

ముత్యాలసరం పాదాలనే రెండింటినీ, నాల్గింటినీ పల్లవి చేసిన గేయాలకు ఈదిగువ రెండూ క్రమంగా ఉదాహరణలు.

ప్రక్క నిల్చుని
శిరము పంకించాడు
అతని
లేత పెదవుల
మెరుగు నవ్వులు
నాట్య మాడీ
పూల తోటకు
వెలుగు పెట్టాయి.

అతని వెనుక
గాలిలో నొక
వికటహాసం వెక్కిరించింది
ఏదో

వెక్కిరించింది.
మరుదినమ్మన ఎప్పటల్లే
వచ్చి చూచాడు
అతడు
తోటలోనికి వచ్చి చూచాడు.
పూవులన్నీ రాలిపోయి
రేకులన్నీ చిదికిపోయి
నేలలో పాదాలదగ్గర
ఘాళిలో పొర్లాడుతున్నవి
గాలిదెబ్బకు తూలిపోతూ
ఘాళిలో పొర్లాడు తున్నవి
జాలిగా పొర్లాడుతున్నవి.

ముత్యాలసరం: ఒక కృషి

ఎందుకో పరుగెత్తుచుంటిని
ముందుగతి తోచనే తోచదు.

—ముందుగతి.

దున్నరా ఈ భరత భూమిని
తొలకరించిన పుణ్యభూమిని
కరువు లేనీ స్వర్గరాజ్యపు
దొరవు నీ పయ్యెదవురా
—దొరవు నీ పయ్యెదవురా.

కాని ముత్యాలసరం సమకూర్చే ఛందస్సంపత్తి ఇంతటితో ఆగలేదు. ఇప్పటి వరకూ 14 మాత్రల పాదాన్ని ప్రమాణంగా తీసుకుని చూశాము. కాని దీనిని 7 + 7 గా విడిచి ఇంకా చిన్నచిన్న ఛందస్సులు చెయ్యవచ్చును. అనగా అప్పుడు 7 మాత్రల పాదం ప్రమాణం అవుతుంది.

ఉదాహరణకు నా 'జయభేరి' 9 ఛందస్సు తీసుకుంటున్నాను.

నేను పైతం
ప్రపంచాగ్నికి
సమిధ నొక్కటి ఆహుతిచ్చాను.

ఇది త్రిపాత్తు. 7 మాత్రల పాదాలు రెండున్నూ, ఒక దీర్ఘపాదం (దీనిలో 15 మాత్రలు గమనించాలి. ఆఖరి అధికమాత్రవల్ల ఒకవిధమైన పూర్తి సమకూడుతుంది). అనగా ఇది ముత్యాలసరంలో దాదాపు $\frac{4}{7}$ వ వంతు అన్నమాట.

ఇట్టిదే కాని కొంచెం భేదంకల

యముని మహిషపు లోహఘంటలు
మబ్బుచాటున
ఖణేల్మన్నాయి (అవతారం.)

అన్నదానిలో మొదటిపాదం దీర్ఘం (14 మాత్రలు) గాను, మిగిలినవి రెండూ హ్రస్వాలు గానూ ఉన్నవి. దీనినే రెండు పాదాలలోనూ నాలుగు పాదాలలోనూ వ్రాయవచ్చును.

యముని మహిషపు లోహఘంటలు
మబ్బుచాటున ఖణేల్మన్నాయి.

యముని మహిషపు
లోహఘంటలు
మబ్బుచాటున
ఖణేల్మన్నాయి.

'జయభేరి'లో ఒక పాదానికి 21 మాత్ర లున్నవి.

చండగాడ్పులు, వానమబ్బులు, మంచుసోనలు

అనగా 7 + 7 + 7, ఒకటిన్నర ముత్యాలసరం పాదం అన్నమాట. అభిరుచి తప్ప వీటిదైర్ఘ్యం నిర్ణయించే మరొక ప్రామాణ్యం లేదు. కాని వీటిని నిర్మించుకొనడములో ఆకృతిని, సడకనూ, అవి పోషించే భావాన్నీ బౌచిత్యభంగానికి పాలుకాకుండా, పలుచగా పేలవంగా ఉండిపోకుండా చూచుకోవాలి.

3

ఛందస్సు గుర్రంవంటిది. గుర్రం ఎటు తీసుకుపోతే అటల్లా వెళ్లిపోయేవాడు ఆశ్వికుడు కానట్లే ఛందస్సు లాగుకుపోయినట్లు వ్రాసేవాడు సంవిధానజ్ఞుడు కాడు. మరి ఆ ఛందస్సును లొంగించుకొని దానిచేత చిత్రవిచిత్రరీతులలో కదం త్రొక్కించినవారినే ప్రశంసిస్తాము. ఆధునికకవుల ముత్యాలసరంచనలగూర్చి ఇట్టి ప్రశంసకూ, సాహసమే అయినా దోష విచారణకూ ఈ భాగం ప్రత్యేకిస్తున్నాను.

ఆధుని కాంధ్రకవిత్వానికి గురుపాదులు శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారని అందరి సమ్మతిమీదా తేలిన విషయం. ముత్యాలసరం వారి కానుక. తార్కికులూ, వైయాకరణులూ, కల్లు మూసుకున్నవాళ్లూ, మడి కట్టుకున్నవాళ్లూ మొదలైన పరిమితక్షేత్ర సుచారులను ధిక్కరించి గురజాడ అప్పారావుగారు మొట్టమొదట నవ్యకవితను ఆంధ్ర దేశంలో ప్రవేశపెట్టారు. ఈ యాథార్థ్యాన్ని అన్నింటినీ ఒప్పుకొన్నప్పిమ్మట వారి ముత్యాల సరం ఛందస్సు అపరివక్వమనీ వారి కవిత్వం అనగాధమనీ విధిలేక చెప్పవలసి వస్తుంది.

కన్యాశుల్కం వ్రాసిన గురజాడ అప్పారావుగారు మహాకవి కాడని ఎవ్వరూ అనలేరు. 'లవణరాజు కల'లో, 'కన్యక'లో, 'లంగ రెత్తుము'లో కవిత్వ స్ఫులింగాలను మరిచిపోజాలము. కాని గురజాడ అప్పారావుగారు ముత్యాలసరాన్ని మెలకువతో నిర్వహించ లేదనే చెప్పాలి. ఈయనతర్వాతికవులలోనే వీరికంటె తీవ్రత, జాగరూకత కాన వస్తున్నవని ఒప్పుకోవాలి. అలక్ష్మ్య ఫలితములూ, ప్రమాద పతితములూ అయిన అనేక వ్యాకరణదోషాలూ, (ఇవి కావు ప్రాథమ్యదోషతకం) నిర్వహణవైవిధ్యం లేకపోవడమే కాక ఎటూ కానిచోట విరువబడి పాడయిన పాదాలూ (ఉదా. 'కాసులు') అప్పారావుగారి ఛందోవ్యవస్థకు బలహీనత ఆపాదిస్తున్నవి. హెచ్చైన అవలక్షణాలవల్ల లక్షణానికే విరుపత తటస్థమైంది.

ఇంతకూ గనిలోనుండి మొట్టమొదట తీయబడిన లోహంవంటిది వీరి ముత్యాల సరం. వస్తువును మాత్రమే స్వీకరించి దానిని చుట్టుముట్టిన వ్యర్థసామగ్రిని త్యజించడం మంచిది.

ముత్యాలసరం: ఒక కృసి

గురజాడ అప్పారావుగారు ఆంగ్లవాఙ్మయప్రభావం తెచ్చి ఏవిధంగా క్రొత్త కవిత్వానికి కాలువ నిర్మించాలో అట్లే వంగసాహిత్యంనుండి మరొకపాఠాన్ని మొదట రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారూ, తరువాత అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారూ తీసికొనివచ్చి నవ్య కవిత్వాన్ని పరిపుష్టము కావించారు. వీరిలో రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు 'జడకుచ్చులు' అనే గీతసంపుటిలో మాత్రం ముత్యాలసరాలను ('తమ్ముడా', 'తిలకము' అనే వాటిని) ప్రకటించారు. సుబ్బారావుగారి దేశభక్తికి ఇవి కొంతవరకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాయి. ఈ రెండు గేయాలలో హాస్యపాదాలు 12 మాత్రలు కలవి. వీరు యతిప్రాసలు సరిగా పాటిస్తారు.

శ్రీలు పొంగిన జీవజ్వలము
పాలు గారిన భాగ్యసముద్రము
వ్రాలినది యీ భరతదేశము
భక్తి పాడరి తమ్ముడా

అన్న గీతంలో దీర్ఘపాదాలన్నింటికీ యతిప్రాసలు సరిగా పాటించబడ్డవి. సాధారణంగా ఈ కవి యతిప్రాసలను ధిక్కరించలేదు.

ఒపిన బంధురవృక్షవాటిక
ఉపనిషన్మధు వొలిక నిచ్చట.

'తిలకము'లో ఉదేశము పారాణిక చారిత్రక వీరాంగనలను ఉవాత్తంగా భావించింది.

అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారి 'ఉహా గానము' లోనూ 'మల్లికార్జున' లోనూ ముత్యాలసరాలు లేవు. కాని చాలాకాలంక్రిందట 'కృష్ణాపత్రిక'లో వారి 'వర్ణాగమము' అనే ముత్యాలసరాల ఖండకావ్యం పడ్డది. 'నదీసుందరి' అనే వారి నాటకంలో కొన్ని ముత్యాలసరాలున్నవి.

రామకృష్ణరావుగారు పదార్థ గౌరవానికి సదర్శుశుద్ధికి పేరుపడ్డారు. చ్యుతసాస్కృతి దోషం వీరి రచనలలో ఎక్కడా నాకు కనపడలేదు. ముత్యాలసరం అన్నమాటేమిటి, ఏ ఛందమయినా వీరు చెప్పినట్లు వింటుంది.¹⁰

ఇటుపై నుండి వచ్చిన ముత్యాలసరాలను గుట్టవేస్తే ఒక పర్వత మవుతుంది. కవుల సంఖ్య కూడా అన్నమాటే. అందరికీకీ అన్ని ముత్యాలసరాల పరీక్ష అనవసరము. కొందరి ముత్యాలసరాలు మాత్రమే చర్చిస్తాను.

---

10 రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారికంటే వీరు better technician అని నా ఉద్దేశం. కవిత్వం మీద అభిప్రాయం చెప్పడానికి ఇది స్థలం కాదు.

స్వర్గీయ బసవరాజు అప్పారావుగారి గీతాలసంపుటిలో 'దగాయిత,' 'వటపత్ర శాయి,' 'విహారము,' 'రామకథానుధ' అనే ముత్యాలసరా లున్నవి. 'వటపత్రశాయి' లోని వ్యవస్థ ఇదివరకే చూశాము. 'దగాయిత'లో గొప్ప ప్రత్యేకత యేదీ లేదు. 'విహారము'లో నాల్గు ముత్యాలసరాలు. వీటి దీర్ఘపాదాలు పండ్రెండింటికీ ఒకే ప్రాస. 2, 3, గీతాల హ్రస్వపాదాలకు కూడా ఈ ప్రాసమే ఉన్నది. 1, 4, గీతాల హ్రస్వపాదాలు వాటి మూడవపాదంతో యతి పాటించినవి. 'రామకథానుధ' శంకరుని రామకర్ణామృతము నుండి తెనిగించబడి సమానపాదాలతో శ్రావ్యంగా నడుస్తుంది. దీని మొదటి నాలుగు పాదాలు ఉదాహరిస్తున్నాను.

మార్గమందన మార్గమందున
వృక్షశాఖల రత్న వేదులు
వేదులందున వేదులందున
కిన్నరీబృందముల గీతము...

గాయకుడైన బసవరాజు అప్పారావుగారు తన గేయాలను హాయిగా నడిపించడంలో వింత లేదు.

మాత్రాచ్ఛందస్సు లనేకం ఉపయోగించబడిన 'యొకి పాటల'లో ఒక్క ముత్యాల సరం గేయమూ లేదు; కాని నండుని సుబ్బారావుగారి క్రొత్తరచనగా 'వై తాళికుల'లో ఒక ఖండకావ్యం ప్రకటితమైనది. దాని మొదలు

ఆవు నడిగీ
అడవి నడగీ
.....
కూరిచితిరా
గుమ్మపాలు
కమ్మ లేనె.

కర్నకకవి దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారూ, కార్మికకవి కవికొండల వెంకటరావుగారూ చక్కని ముత్యాలసరాలు వ్రాశారు. వెంకటరావుగారు 'శివరాత్రిప్రభ'లో భావన లోనూ, గమనంలోనూ ఆవరించిన వైశాల్యం ఇంతెట్లో మరెవ్వరూ అందుకోలేరు. కాని క్వచిత్తుగా అందులో వారు అనుప్రాసంకొరకు అర్థం సరిచూచుకోలేదు.

'కోకిలమ్మపెల్లి' వ్రాసి విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు కథనకవిత్వంలో కొత్త లోతు చూపించారు. 'కోకిలమ్మపెల్లి'లో

ఆడవిలోనూ కడలిలోనూ
ఆద్ధరా తిరివేళ అప్పుడు
తోగరు కమ్మల చుక్కకన్నెలు
తొంగి చూస్తాకోయ్

మూత్యాలసరం: ఒక కృషి

సుఖులీరిగే కడలినడఃమా
చూపు కందీ అందితుండా
తెప్ప వేసుకు పాముపడుచులు
తేలిపోతా శోయ్

అన్నవి కవిత్వవంతములైన పద్యములు.

మోదుగులు పూశాయి పెదవులు

అనడం ఒక్క పాదంలోనే చెప్పవలసిన దెంతో చెప్పివేయడం.

చివురులూ కొమ్మలూ చివరా
గుబురులూ గుబురులూ చివరా
పూవులూ నాలుగూ వైపుల
బుగులుకొన్నాయి.

వీటిలో లగప్రయోగంవల్ల ప్రాథగమనం సిద్ధిస్తున్నది. ఇది దీని తర్వాత చెప్పబడిన

చివురులో యీనెల్ల పసిరిక
పూవులో తేనెల్ల పలపల
చిలకతల్లికి కోకిలమ్మకు
వయసు పచ్చిందీ

అనే సుందరమైన భావానికి వాతావరణం కల్పిస్తున్నది.

లగప్రయోగాలు కోకిలమ్మ పెళ్లిలో ఇంకా ఉన్నవి. వీటిలో బాగున్నది:

చిలకతల్లీ సాగనువాకలు
చిలపల్లె కలపల్లె యందపు
మొలకలై తేనెలూ చినుకులు
గలపరించాయీ

అన్నది.

బాగులేనివి:

తల్లికి చిలకతల్లంటే
... ..
గోదూమావన్నెతాచల్లే.

లయ తప్పి, నడవని కొన్నిపాదాలు ఇదివరకు చూపించాను. అట్టివే.

పోకిళ్ల మూరైంది తల్లికి
... ..
ఆపాట వింటూనే ఆడివీ
... ..
సన్నాయి పాడింది తెల్లని—

ఒకమాత్ర ఎక్కువై నడవమ ఈక్రింది పాదం:

గా లి పి ల్ల లు వె ను శ్ల లో రా
2 1 2 1 1 1 2 1 2 2 = 15

పూల సోనలు కురిసిస్తే, తే
నేల పాటలు విరిసిస్తే, అం
దాల త్రోవలు వెలిసిస్తే, రాజ
నాలు పండినవి

అన్నచోట 'రజనాలు'అని ఉచ్చరిస్తేనే కాని నడక కుదరదు.

ఉదేకం సూచిస్తూ ఛందోగమనం మార్చడం.

కోకిలమ్మా ఆడుగొ మళ్ళీ
కూసె నంటే కూసెనానీ
వచ్చె నంటే వచ్చెనానీ
బ్రతికె నంటే బ్రతికెనానీ
ఒళ్లు తెలియక అడవిపూటా
పొర్లి పోయిందీ
చెన్ను తరుగని మవిమోకా
చివురు తొడిగిందీ
అంతలోపల నడవి కందం
అతిశయించిందీ

అన్నదానిలో వరుసని ఐదు దీర్ఘపాదాలు వాడడమందూ దగ్గరదగ్గరగా హ్రస్వపాదాలు కూర్చడమందూ కనిపిస్తుంది.

కథనకవితలో 'గీతానందు'ని 'కాపు పెల్లి' కూడా పేర్కొన దగ్గది.

సంఖ్యలో అనేకములైన ముత్యాలసరాలు వ్రాసినవారు శివశంకరశాస్త్రిగారు. వీరికి సంస్కృత వక్షపాతం మోడు. అందువల్ల చూస్తూ నియమాలు ఎగరకొట్టలేదు. కావున వీరి ముత్యాలసరాలు ఒకే నడక ప్రదర్శిస్తవి. కాని సంస్కృతప్రోద్బలంవల్లనే గంభీరంగా నడుస్తవి. శాస్త్రిగారి ముత్యాలసరాలు నడకనుబట్టి ఏ శిఖరిణి మాలిసి వృత్తాలో అనుకోవాలి.

వీరి 'దేవాలయం' అన్న ముత్యాలసరాలలో వ్రాచుబడిన ఖండకావ్యం నాయకునికి ఆస్తునికీ సుభాషణ. 'సందేశం' అనే ఖండకావ్యంలో సందేశభాగం ముత్యాలసరంలో ఉన్నది. వీరి పద్యనాటికలలో పాత్రల వేర్వేరు భాషణలుగా వేరువేరు ఛందస్సులు ఉప

ముత్యాలసరం: ఒక కృషి.

యోగించారు. వాటిలో ముత్యాలసరాలు కూడా ఉన్నవి. 'హృదయేశ్వరి'లో కొంత భాగం ముత్యాలసరాలు.

శివశంకరశాస్త్రిగారి ముత్యాలసరంలో సాధారణంగా

- a వివిధ సారస్వత నదీనద
- a విమల జలముల నోలలాడుచు
- b అనిశ మానందాధిగమమున
- b నలరుడము లక్ష్మీ !

అన్నదానిలో వలె ప్రాసకు బదులు రెండేసి రెండేసి పాదాలకు (a, a, b, b గా) యతి వాడ బడి ఉంటుంది. ప్రాసలు కూడా వాడలేదని కాదు. తరుచుగా వాడినది పై పద్ధతిని.

తక్కువ ముత్యాలసరాలు వ్రాసినది కొడవటిగంటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు. అనగా ఒక్కటే వ్రాశారు. కాని దాని నిక్కడ స్మరించక తీరదు. అది 'సంధ్యారాగము' అనే వారి గీతాలసంపుటిలో మొదటి ఖండకావ్యం 'ఆతిథ్య' మన్నది.

అగు మాగుము తెరువరీ ఆ
యాసభేదం బపనయింపుము
మా గృహాంగణ కుసుమనయదయ
మధువు లియ్యవిగో

అని అది ప్రారంభ మవుతుంది.

'సఖి'లో చింతా దీక్షితులుగారు 'కవి-కన్యక' అని ముత్యాలసరాలు వ్రాశారు. దానివల్ల ఆవిష్టలై ముద్దుకృష్ణ, కృష్ణశాస్త్రిగార్లు 'దీక్షితు లన్నగారు' అని వ్రాశారు.

కృష్ణశాస్త్రిగారు కొలదిపాటి ముత్యాలసరాలు వ్రాశారు. అవైనా 'కృష్ణపక్షము' లోనే ఉన్నవి. అవి 'వెర్రిపాట,' 'మహాకవి గురజాడ అప్పారావు,' 'చిన్నిపూవే వాడేనా,' 'చుక్కలు' అన్నవి. అప్పటి కింకా పదశిల్పం వారిలో పరువము కాలేదు. 'కృష్ణపక్షం'లో చాలా గీతాలు కృష్ణశాస్త్రిగారి బాల్యక్రీడలు. ముఖ్యంగా ముత్యాలసరాలు.

వీరి ముత్యాలసరంలో గురజాడ అప్పారావుగారి ఒరవడి స్పష్టం. 'చుక్కలు' అప్పారావుగారి 'లంగ రెత్తుము' ను ప్రతిధ్వనిస్తుంది.¹¹ ఉగాది సంచికలోని (వా. రంగా

11 చేతి కంచెడు పూలకొరకై
చేయి చాపక చేరి కోరక
దూరముగ లేవంచు వానిని
దూరి పదలితిని.

అందజాలని పళ్ల కోసము
అరు జాపితి; నేల పాకిన
చెట్లపళ్లను విలప లెరుగక
పాదరక్షల మట్టితిన్.

చార్యులుగారి) 'అప్పారాయ స్మృతి'ని చూచిన పిమ్మటనే కృష్ణశాస్త్రిగారు 'మహాకవి గురజాడ అప్పారావు' వ్రాశారా అనిపించుతుంది. 'వెరిపాట' అన్వర్థనామధేయంగా ఉన్నది. 'చిన్నిపూవే వాడెనా' అన్నది శకలప్రాయము. ఇవి కాక 'అన్వేషణము'లో ఒక ముత్యాలసరం ఉన్నదంటే ఉన్నది. ఏమయినా కృష్ణశాస్త్రిగారి శక్తిని ముత్యాల సరాలలో కాదు చూడవలసింది.

'మునిమాపు'లో 'పలపు' అనే శీర్షికగల ముత్యాలసరాలు చక్కగా సలక్షణంగా ఉన్నవి.

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి 'రాణా ప్రతాపసింహ' నాటకంలో 'జయము భారత భాగ్యలక్ష్మీ' అనే గేయం ఉన్నది. నాకు తెలిసినంతవరకు వీరి ముత్యాలసరం రచన ఇంతే.¹²

'వెన్నెల' అనే పెద్దకావ్యంలో పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు మన పూర్వ ప్రబంధాలలో ఆశ్వాసాంత పద్యాలవలె ఘట్టము ముగిసినచో ట్లన్నింటిలో ముత్యాల సరాలు వేశారు. వాటిలో 'పల్లవీపల్లవి' భారతిలో ప్రకటితమైనది.

స్వర్ణీయ పెనుమర్తి వెంకటరత్నముగారు కొన్ని ముత్యాలసరాలు వ్రాశారు. వారిలో వికసనోన్ముఖమైన ఒక శక్తి అకాలమున నష్టమైపోయింది.

౪

శాస్త్రదృష్టిని చేయబడిన ఈ ఛందశ్చర్యంలో ఒక్కవిషయము మాత్రం ఏమర కూడదు. కావ్యం చిరస్థాయి కావడానికి అందలి రసాధిక్యం కారణ మవుతుంది కాని దాని నిర్మాణసాష్ట్రం కాదు. అయినా ఆకృతివివక్ష చెయ్యడం వ్యర్థకృత్యము కాదు. కళాశీలి ఛందోరహస్యవేత్త కూడను, సుందరభావమైనా పాడుగా చెప్పబడినయెడల రసభంగము కలిగిన దన్నమాటే. సంవిధానము (technique) వ్యాకరణ చ్ఛందస్సులే కాక తదతీత

12 కాదు. ఒకమారు శాస్త్రిగారిని 'ముత్యాలసరా లేవైనా వ్రాశారా? నా వ్యాసంలో ఉదాహరిస్తా'నని అడిగాను. సముద్రపు బొడ్డున నడుస్తున్నాము. శాస్త్రిగారు తాము వ్రాసిన వేవీ లేవు గాని ఇప్పుడు కొకటి వ్రాస్తానని,

ఒక్కడైనను మాటలాడడు
ఒక్కడైనను లేరి చూడడు
ప్రక్కనడకల ఎండ్రపీతలె
దిక్కు మన కింకన్'

అప్పుడు శాస్త్రిగారు వ్రాసిన, నాకు తెలిసిన ముత్యాలసరం ఇదొకటి !

మూత్యాలసరం: ఒక కృషి

మయిన ఒక విపులవ్యవస్థ. కవి తనలో అంతర్గతమైన రసాన్ని పాఠకునిలో బహిర్గతము చేయగలుగుతున్న కార్యమే సంవిధానము. దీనికి ఆఘాతం తగిలితే రసానికే విప్రతిపత్తి సంఘటిల్లినట్లు. కావున తుట్టుతుడకు రీతినదాలు రసనముద్రలలోనికే చేరుకుంటాయి.

కవిత్యాన్నీ సంవిధానాన్నీ తీసుకుని కూర్పులు చేస్తే నాలుగు విధములైన జంటలు ఏర్పడుతవి. వీటిలో నాలుగో విధమే సర్వోత్కృష్టమైనది.

1. —కవిత్వము } అభావ కవిత్వమే కాక అనేక దోష
—సంవిధానము } భూయిష్టమైనచన.

2. —కవిత్వము } సలక్షణమైన కచ్చక. కాని
+ సంవిధానము } నిర్జీవ.

3. + కవిత్వము } ఉదా:
—సంవిధానము }
ప్రీతి పాత్రమైన పెండ్లాము సచ్చిన
యింటిపాడు నూచి యేడ్వలేక
చనడు పొలము విడిచి పని లేక యున్నను
పామరుండు కాపువాడు కంటె.

—‘గాథా సప్తతి’, రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణ శర్మ
గారి అనువాదము.

4. + కవిత్వము } ఉదా:
+ సంవిధానము }
Between the green bud and the red
Youth sat and sang by Time and shed
From eyes and tresses flowers and tears,
From heart and spirit hopes and fears.

—A. C. Swinburne's *Songs before Sunrise*

ఇందలి మూడో విధాన్ని తీసుకుని కొందరు రసవాదులు ‘భావ ముంటే చాలును, ఎట్లు చెప్పినా సరే’ అనవచ్చును కాని వారు సర్వసమగ్రత కోరలేదని చెప్పాలి. ఏవిషయంలో కొరవడినా కవిత్వము ఉత్కృష్టము కానేరదు. కావున మహత్తరభావాలను మహత్తర విధంగా ప్రతిపాదించినదే ఉత్కృష్టకవిత్వం.

వాఙ్మయ వీధి

అనార్కులీ. కవి: శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు, బందరు. రసతరంగిణీ గ్రంథమాల. వెల రూ ౧.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు మహాపండితులు, ఉభయభాషా ప్రవీణులు. నేను పండితుణ్ణి గాను, భాషాప్రావీణ్యము లేదు. అయినప్పటికీ వారి నాటకాన్ని విమర్శించడానికి ఎందుకు పూనుకొన్నానంటే, నాకు నాటకా లంటే సరదా—చదవడానికి, చూడడానికి, చర్చించడానికి. అందులో “నూత్నమార్గవిరచిత దృశ్యకావ్యం” కూడా నని వినడంచేత ఉత్సాహం పెచ్చింది.

అనార్కులీ కథావస్తువు ప్రఖ్యాతమైనది. అనేక భాషల్లో అనేక కృతులకు ఆధారమైనది. కనుక అల్లికలో నూత్నములైన అంశాలు నిరీక్షించలేదు. కాని మార్గంలో మాత్రం నవీనత ఉంటుందని నిశ్చయించాను. అలాగే అయింది.

ఈ అనార్కులీ ఇంగ్లీషు భాషలో వ్రాసివుంటే దీన్ని మంచి ‘లిరికల్ డ్రామా’ (lyrical drama) అనేవారు పాశ్చాత్య విమర్శకులు. ‘షెల్లీమహాకవి వ్రాసిన ‘ప్రామితియస్’, ‘హెల్లాస్’, ఈట్సు కవిసార్వ భౌముని నాటకా లనేకములు ఈ తరగతికి చెందినవి. అయితే ఈపేరు పూర్వాంకానికే ఎక్కువగా చెల్లు తుంది. కవిగారు ప్రస్తావనలో పూర్వాంకమునందలి రచనా పద్ధతి గురించి సూత్రధారునిచేత రెండుమాటలు చెప్పించారు. పూర్వాంకంలో నాయికా నాయకులూ, అజీజ్, రుసీ వంటి పాత్రలే గాక, పుష్పకన్యకలు, వసంతుడు, మన్మథుడు, కోకిల మొదలైన పాత్రలు వత్తురు. కాని యథార్థముగ వారు ప్రత్యేకపాత్రలు గారు. “చిలుక, కోకిల మొదలైనవి పలికిన పలుకులు, వానియందున్న యర్థమును నాయికా నాయకులు సంకల్పించుకొనిరి. ఆ భావములే చిలుకలు కోకిలలు పుష్పకన్యకలు చెప్పిన ట్లిందు న్రాయబడినది.”

ఈ పద్ధతి నాకు తెలిసినవరకు మననాటకములలో నూత్నమైనదే. కొంతకు కొంత దీనికి సామ్యము పురాతన గ్రీకు నాటకాల్లో చూడవచ్చును. కోరస్, సెమికోరస్ ఈవిధంగానే నాయికా నాయకుల మానసికస్థితిని వర్ణిస్తారు.

“విభా వాసుభావ వ్యభిచారిభావ సంయోగాత్ రసనిష్పత్తిః” అని భరతసూత్రం. దానికి నిదర్శన పూర్వకమైన వ్యాఖ్యానంగా ఉంటుంది ఈ పూర్వాంకమంతా. శృంగారరసప్రకరణంలో పేర్కొనబడే వివిధావస్థలకీ ఉదాహరణలు ఇవ్వగలం ఈ ఆంకంలోని రంగాలనుంచి. సూక్ష్మంగా సూచిస్తున్నాను. షేట్ రంగంలో చక్షుఃప్రీతి, మూడోరంగంలో ఆరతి, ఆరోరంగంలో తాపం, ఏడోరంగంలో ప్రలాపం, ఐదోరంగంలో మూర్ఛ, పదోరంగంలో ధన్యత. ఇవి గాక నిర్వేద, శ్రమ, దైన్య, జాడ్య, క్లాని, త్రాస, శంకాది సంచారి భావములకును గలవు ఉదాహరణలు.

ఈ విధంగా కావ్యం రససంతంగా ఉంది. కాని దృశ్యకావ్యంగా ఈ పూర్వాంకాన్ని ఎట్లు గ్రహించవలెనో నేను ఊహింపలేకున్నాను. ‘ప్రబోధచంద్రోదయం’, ‘సంకల్ప సూర్యోదయం’, ఇంగ్లీషు భాషలో ‘ఎవ్విరిమాన్’ (Everyman) వంటి నాటకాల్లో కామ క్రోధ మద మాత్సర్యాదులే మూర్తిభవించి పాత్రలుగా వచ్చుట ఎరుగుదును. మెట్లెందుకు నాటకాల్లో మృగాదులు పాత్రలుగా వచ్చుటయు నెరుగుదును. అయితే వాటిలోని అట్టి పాత్రలకు సంపూర్ణంగా పాత్రత్వం ఆరోపింపబడి ఉంటుంది. అందుచేత నాటక ఘట్టానికి వ్యతిరేకంగా ఉండదు. ఈ పూర్వాంకంలో నంటారా, అలా కాదు. చిలుకలు, పుష్పకన్యకలు,

వాఙ్మయ వీధి

ఇత్యాదులు నాయకనాయకులకన్న భిన్నమైన పాత్రలు గావు. వ్యక్తములై వాగ్రూపము దాల్చిన నాయక నాయకుల మానసిక స్థితులు. రంగస్థలంపైన ఈ స్థితులను ప్రత్యేకంగా దర్శించి అన్వయించుకొనడం కంటే చదివి అన్వయించుకొని రసాస్వాదనం చెయ్యడమే సులభమేమో అని నానందహాసు.

ఉత్తరాంకంలో నాకు ముఖ్యంగా నచ్చినవి రెండువిషయాలు. ఒకటి, నాటకంలో అగ్గురు పాత్రగా రాకపోవడం; రెండు, సంభాషణ క్లుప్తంగా ఉంది. కార్యవేగానికి భంగం కల్పించకపోవడం. ఈ గొప్ప అంశం మన ఇతర నాటకకర్తలు సహితం అప్పడప్పడు గమనిస్తే బాగుంటుందేమో?

ఇటువంటి ఉత్తమ కృతులు ఆంధ్రవాఙ్మయగౌరవాన్ని పెంపుచేస్తవి.

పా. వే. రాజమన్నారు

కిన్నెరసాని పాటలు; కోకిలమ్మ పెళ్ళి. కవి: విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు,
ఎమ్. ఏ., బందరు. రసతరంగిణీ గ్రంథమాల. వెల రు ౧.

ఆదొరకి కూతుళ్ళు ఇద్దరు, చిలకతల్లి కోకిలమ్మనూ. చిన్ననాడే పలుక మొదలెట్టి తండ్రికి మేను పులకరింపించిన చిలకతల్లి వేదవనసలు చెప్పకొనే బ్రాహ్మణుణ్ణి తనలో నిలిపివేసింది. ఇంట్లో నిరాదరము పాలయి, చెప్పకొనేటందుకు నోరయినా లేక ప్రకృతిఅంతటా స్నేహంకోసమై తిరిగే కోకిలమ్మను పూలలేడే వలచాడు. ప్రకృతితల్లితోపాటు తల్లి వెదకుకుంటూ వచ్చి కాగిలించింది; దీవించి పెళ్ళిచేసింది.

‘చిలకతల్లి మహాన్వయంబున
నిలిచినవి సాంస్కృతికవాక్కులు
కోకిలమ్మా తెనుగుపలుకూ
కూడ బెట్టిందీ.’

కావ్యమంతా చెక్కినద్యని యిక్కడ కోకిలమ్మ తెనుగుపలుకులో ముడిపడి కావ్యం ముగిసింది. ఈకథ [వొట్టిది] జరిగేటప్పటికి ఈతెలుగులంతా గొప్ప యెకిమిళ్ళు.

‘దొంగనాగరకతలా దేశం
కూలిపో లేదోయ్.’

అందుకే యిద్దరు కూతుళ్లే అయినారు తెలుగురాజుకి. ఇద్దరమ్మలనూ పలపించగల యీకవివాక్కు కోకిలమ్మ పెళ్ళికి తెలుగుతీపులు పట్టి అడివినీ, సెలయేరునూ, ఆలాటి సామగ్రిని తలపించే ప్రాకృతగతులతో ఛందస్సును గుంజుతూ నడిచింది. గురజాడ అప్పారావుగారి తీయని లేతపడకలు దాటి వీరి ముత్యాలసరం, కవితా సంపన్నమయిన్ని, పాకరహితమైన ఓరగబాటు చేపట్టింది, వస్తువు తలచి. అసలు సత్యనారాయణగారి కవిత బాగ్రత్తతోడి దిద్దుబాటుకంటే ఉద్దేశముతోడి విరగబాటే యెక్కువ విందుపెటుతుంది. మరికొన్ని మెలకువలు ఈపాండులలో అందాలు తెరుస్తవి.

‘కోకిలమ్మ పెళ్ళి’ కంటే ఓరివిలయిన ‘కిన్నెరసానిపాటలు’ వీరి కవితాసంపదను మిక్కిలిగా ప్రవహింపించినవి. అసలు కథాకల్పనమే హృద్యమైనది. ఆత్మగారి ఆసరిపడకు అనిపిస్తే అడవుల పరుగులువారి, ప్రేమకల మగని అనునయపు కాగిలిలో కరగి నీరై పొసస భార్య కిన్నెరసానికై ఆతడు శిలలయిన క్రమము వాచా కవి చెప్పక, ఆతనినోటనే,

‘ఈ యేడుపు రోదలోపల
నా యొడలే నే నెరుగను
నా యీ బేహా మదేమో
రాయివోలే నగుచున్నది’

అనిపించి చూపిన సాగను వీరి విలక్షణమైన కళావిహారచాతుర్యమును చూపుతుంది. ఈ కావ్యములో ఈ దీక్షకథలో కొన్ని ఘట్టాలు కంట నీరు పెట్టకుండా చదవడం కష్టం; రససాగ్ధ్యార్థినిగూర్చి మాటాడ గల సహృదయానుభవమంతా ఇందలి కళాబోధికి తృప్తిపడితీరుతుంది. కిన్నెరసానిని ఒక వీరవనితగా, తెలుగుజాతి మనస్సులో ప్రవేశించగల నాయికగా సృష్టించేసి నిజమైన కావ్యసంపత్తి నిర్వహించినాడు కవి. నవ్యకవితలో మొదటిపంక్తిని నిలువగల కొలది కావ్యాలలో 'కిన్నెరసాని పాటలు' ఒకటి. ఇందు ప్రకృతి ఎంతో విస్తృతముగా జీవము పట్టి అనుభవానికి రసశుద్ధి తేగలుగుతున్నది.

తలిరాసుపంటి మె

తన యెర పెడఁతో

తార్చి నామోము నదగ రావు కాబోలు

నాయెడలో మిగుల నందపుకుప్ప యని చెప్పి

ఎల్లతావులను ముద్దిడ రావు కాబోలు'

'అని సన్నగొంతుతో' పతికై వసిన కిన్నెరసాని యేడుపుతో ఎంతో సన్నిహితమై గాఢమైన అనుభవము సాధరణీకృతికి రావడమే కాక, రచనయున్నా ఆస్వాద్యముగా నడిచింది. ఈపాకములు కిన్నెరసానిలో తరుచుగా పూచినవి. 'కోకిలమ్మ పెళ్ళి'లో అడవి, అక్కడ తిరిగే కోకిలా కనిపిస్తే ఇక్కడ కోకిలమ్మ పాటలు పుష్పించి ప్రకృతి అంతిటా మ్రోగించింది. 'కిన్నెరనడకలు' రసమయమై, 'గోదావరీ సంగమము' శిల్పవిలసితమై మరీ హృద్యములైన ఘట్టాలు. అసలూ గోదావరిలో కలిసిపోయిన కిన్నెరప్రసంగములో సముద్రునిపాత్రము కల్పించడం కవినాటకీయప్రతిభ చాటుతుంది. తనగొంతుతో కవి తాను పాడిన ఒక పాట కాక, ఎన్నోపాటలు రూపాలుకట్టి పచ్చి దీనికి మహాకావ్యత్వము సంపాదిస్తున్నవి.

కొన్ని అతిథోరణులు (వీరు ముక్తసరుగా పాడరు,) పచ్చిగా ఎండుగా పడితే, అవీ వీరి ఉద్రేకము తాలూకు వికృతము తెలుపుతవి: అట్టివికూడా కావ్యగతిలో విడిచిన విచ్చలవిడితనమే కొన్ని ఉన్మృక్తములైన సౌందర్య విభవాలకు పూచీ వహిస్తుందని స్మరిస్తే అది కవిని అంతటా సమర్థించడం కాదు, గమనించడం.

ఛందోగతుల అందాలు కలుపుకోడంలో స్వరకలితమైన సంగీతాభిజ్ఞత అవసరమని చెప్పేవాడమును కవులు ఒప్పుకోనక్కరలేదు, చరిత్ర ఒప్పుకోదు—కాని, కొందరిపట్ల ఆజ్ఞానము అందుకు తోడ్పడ్డ దవుతుందంటే ప్రతిఘటించ నక్కరలేదు. కవితయును ఏర్పడేసంగీతమే గమనించినా, సత్యనారాయణగారు పెక్కు పోకడలుగా ఛందోగతులు నడిపించి అందాలు ఊరిపించినారు.

ఈకవి తనప్రతిభ నాటకయోగ్యమని హక్కు ప్రకటిస్తాడు. అది సర్వతః కావ్యయోగ్యమున్ను.

ఈసంపుటము ముద్దులు మూటగట్టుతున్నది. సృష్టిపరములైన అడివి బాపిరాజుగారి బొమ్మలు పాటలకు తగిన వింతలైన భావుకసౌందర్యాలు వెల్లడిస్తున్నవి. కిన్నెరసానిబొమ్మ కవితామయమై, ప్రకృతిలో చూడగలమూర్తి యేదిన్ని కాక నూత్నభావాల సమ్మేళనము కట్టిఉన్నది. కిన్నెరకై ఉచికి చూచే సముద్రునిబొమ్మ కన్నులలో, ముద్రలో, భావము కుంభించి గంభీరముగా ఉన్నది.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

శృంగాటకం

‘కళానిధి’¹ కథలే ప్రధానంగా ప్రకటించే కొత్త పత్రిక. దీని విశిష్టత, వ్యాసకర్తలకు విరివిగా బహుకృతి యిచ్చే కంకణధారణం; ఇది సాహసికమై మిక్కిలి ప్రశంసార్హముగా ఉన్నది. మొదటి సంచిక నింపిన మూడు కథలూ సాంఘికవైఖరి సంతరించుకొని ఆస్వాద్యముగా ఉన్నవి. సంపాదకులు యశావన యుక్తముగా తమ ఆశయాలను తెలిపిరి. తక్కిన కళలయందువలె సారస్వతరచనయందూ లక్ష్మీప్రసన్నత అవతరింపించే దీక్షలో సంపాదకులు పాత్రుడు నేమరకుండవలెనని దేశ మపేక్షిస్తుంది.

* * *

తెలుగుదేశములో పత్రికల సంఖ్య మరీ పెరిగిపోతున్నదని ఫిర్యాదు. ఇతరదేశాలలోనే కాదు, ఇతర ప్రాంతాలలో సహా చక్కగా పోషణ కాంచుతున్న పత్రికలనందడి గమనిస్తే ఆశ్చర్యము కలుగుతుంది. కాని యీ ఫిర్యాదులో అర్థము లేదని రుజువుచెయ్యవలెనంటే, పత్రికలు ఒకేరకముగా, ప్రతిబింబాలుగా, నడవక, వేర్వేరు పాలాలు పట్టడం ఉచితం. అప్పు డీ ఫిర్యాదే రాదు! కాని అప్పు డవి చక్కగా నిర్వహించడానికి తగ్గ ఆదరణ ప్రజలవల్ల చేపడాలి.

* * *

ప్రబుద్ధాంధ్ర, తత్సంపాదకులు శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యకాశ్మీగారు, లేవదీసిన హిందీ-తెలుగుల అధికార సంఘర్షణం భాష పొలిమేరలు దాటి ‘హిమాలయోత్తుంగ శృంగం’ ముట్టింది: మహాత్ముడు కూడా ప్రసంగించి తీరినట్టు తెలుస్తుంది. సామాన్యభాష దేశానికి కావలసిన సమయము వచ్చినప్పుడు హిందీకే హక్కున్నది కాని, ఆ అవసర మిప్పుడు కాదు అని చెప్పబోతే, ఇది సమయమే అని చెప్పడానికి పదిహేను సంవత్సరాలూ, కొన్ని లక్షల బుద్ధులూ ఎదురొడ్డగలవు. దక్షిణ భారతములో హిందీ ప్రచారము జరపడంలో భాషలమీద దొంగదాడికూడా నిర్వాహకుల సంకల్పమే అని చెప్పి వస్తే అది రుజువుచెయ్యడానికే ఆస్కారము చాలదు. దానంత అది మనభాషకు అదుపు వచ్చిందని చెప్పితే ఒప్పుకో వచ్చు, మానవచ్చు; కాని, విమర్శభాగ మెటున్నా, మన ప్రాంతము కట్టుకోవలసిన జాత్యభిమానముకై, భాషాభిమానముకై యీ పత్రిక మ్రోసిన పిలుపు చాలా ప్రముఖమైనది. హిందీ పత్రికలకూ, మనప్రాంతాన గల ముఖ్యమైన పత్రికలకూ ఇక్కడ చేకూరిన ఆదరము విషయమై శ్రీ కాశ్మీగారు చూపిన తారతమ్యము మొదలైనవి రిత్త సంరంభముగా త్రోసిపుచ్చడం ప్రజలకు సాధ్యంకాదు. ఇట ఆలోచన హిందీమీదకాదు, తెలుగుమీద నిలుపుకోవలసి ఉంటుంది. వంగదేశములో మాతృభాష చైతన్యము రేగి బలీసిన యిప్పుడు ఆంగ్లమువల్ల ఒత్తిడి లేదు, ఆంగ్లమునెడల వైరుధ్యమూ లేదు.

* * *

మొన్నటి నాటక పరివత్సభలలో, మద్రాసులో, సత్యనారాయణగారి ‘వేనరాజు’ నాటకప్రదర్శనము సాంతముగా జరగనీయనే లేదు సామాజికులు. అనేక-రకాలుగా రేగిన ఆ అలజడిని అనేక కారణాలకు కట్టినారు. నేటిసంఘపు ఆచారాభిరుచుల కెదురీత; నడచైన కదలిక యీయని దీర్ఘవాదములు;

¹ మాస పత్రిక. సంవత్సరం చందా రూ 3. సంపాదకులు, ప్రకాశకులు : కె. కృష్ణమూర్తిగారు, తెనాలి.

రంగాల యెర్పాటులూ వైవిధ్యము లేక పోవడం; వాదాలలో సహజ పరిణామము కానరామి; స్థానంవారు హాస్యోన్మయముకు పనిచెప్పకుండా, సామాజికుల చెవులకూ కొంచెము పనే చెప్పడం; కొందరి ఆహార్యములూ లోపము; చివరకు కవియందు కిట్టని కొందరి గూడుపుతాణీ. నటులు విధేయతతో కవివల్ల అభ్యసించిన కొత్త నాటకము; అడివిబాపిరాజుగారి కళాదృష్టిని సలహాగా వినియు క్తము చేసుకొన్న ఉత్కృష్టమైన ఆహార్యా దికము; కవి ప్రఖ్యాతి—ఉన్న లోపాలు సామాన్యులకు ఓరిమి చెరిచిన సందర్భాలు నాటకము సాంతము కాకుండా నిలుపు చేయించిన సంఘటనం, అదీ యిట్టి ప్రశస్తమైన సంపుటిలో, అతి అరుదు.

*

*

*

‘వేనరాజు’ ప్రదర్శనము సాంతముగా జరిగిందంటే, ఒక గొప్ప కొత్తనాటకం ఆస్వాదనకూ, పరిశీలనకూ లేవడమే కాకుండా, ఇంకొక్కవిశేషముకూడా తెచ్చిఉండేది. స్థానం నరసింహారావుగారి పృథువు (పాత్ర), ఇప్పటికీ రంగములూ విహరించవచ్చినది, నిజమైన నిర్వహణము ప్రదర్శించి ఉండేది. ‘వేనరాజు’లో పృథువు కెంతో ప్రాముఖ్య మున్నది. పృథువు కెంతో ప్రాముఖ్య మున్నభాగమే (అసలు నాటకములోనే ముఖ్యమైన భాగము) అడనీయలేదు. అయినా ‘విప్రనారాయణ’లో దేవదేవి, ‘వేనరాజు’లో పృథువు స్థానంవారి కొత్తపాత్రలుగా మనసులో నిలవగల్గినవి.

*

*

*

భావోద్దేకము ప్రదర్శించడంలో నిపుణులైన రాఘవాచార్యులుగారు, ఇటు ప్రాచ్య సంప్రదాయపు అంగవిన్యాసరేఖావైద్యము చూపే కూచిపూడి భాగవతులు వేదాంతం రాఘవయ్యగారు స్థానంవారికి తమ నడిమిస్థానం ఇస్తారు. స్థానంవా రీరెండుఅంశలూ తమపాత్రనిర్వహణంలో అపూర్వమైన సాగసుతో మేళవించుకొంటున్నారు. పూర్వము భావోద్దేకములోనే ఎక్కువగా నేర్పులు మెరిసిన వీరు ఇప్పుడు జరిగి ప్రాచ్యఘక్తివంకకు సాగివచ్చినారని చెప్పవచ్చు. నేటిరంగం ఈవిధమైన సమ్మేళనము ఇంతసహజముగా కావించినది ఆసాధారణమైన ప్రతిభా ప్రదర్శనమని చెప్పవలెను.

*

*

*

కూచిపూడివారి అభినయము ఇంతకాలము అనాదరము పాలుపడ్డా విద్యాప్రియు లెంత భక్తిశ్రద్ధలతో ప్రాచీనకళను నిలిపినదీ చూపి విస్మయము కొల్పింది. ఎంతో ద్రుతమైన అంగవిన్యాసములూ అంత సున్నితమైన వైద్యగములు చూపి రాఘవయ్యగారు మన ప్రాంతమందలి నాట్యకళ పునరుజ్జీవనము పొందడమే కాక, అది యిప్పుడే ఉత్కృష్టస్థానము పొందగలది అని నిరూపించినవారై నారు.

శ్రీ గూడనల్లి రామప్రహ్లాదచౌదరిగారు

‘ప్రహమిత్ర’ సంపాదకులు, మద్రాసు

...

...

౧౦

,, వెనురుమూడి వెంకిటకృష్ణరావుగారు

Telugu Translator to Govt., మద్రాసు

...

...

౧౦

,, డాక్టరు ఎల్. ఎన్. గంటిగారు

బొంబాయి

...

...

౧౦

అభిప్రాయాలు

నేటి తెలుగు కావ్యవాణికి మీ ‘ఉదయిని’ నాట్యరంగముని మొదటి సంచిక చదివినప్పుడు తోచింది. నేటి కావ్యకర్తల ఉత్సాహము బహుముఖములుగా కావ్యస్వరూపము పొందుతున్నది. అందు బౌద్ధిత్వము పోగొట్టుకొని వానికే ‘ఉదయిని’ ఆదరణ కద్దని తెలిపింది. పండితులకు, పామరులకు, స్త్రీలకు, పిల్లలకు, తెలుగువారందరికీ ‘ఉదయిని’ జ్ఞానతేజస్సు ప్రసాదించకలుగుతుందని ఆశిస్తున్నాను.

మీ ‘ఉదయిని’ నవ్యసాహిత్యపరిషత్పత్రిక నెరవేర్చదగిన ఆశయములనే నెరవేరుస్తోంది. ధనాభావముచేత ఇచ్చిపత్రిక నిలిచిపోయిందనేమాట ఎన్నటికీ తెలుగువారిని సిగ్గుపరచకుండా ఉండును గాక.

బాపిరాజుగారికథ చాలా మనోహరముగా ఉన్నది చదివి ఆనందించాను. బంగారమ్మగారి పద్యాలు ఎక్కడ కనిపించినా నేను మొదట చదువుతూ ఉంటాను. ‘పుంతులో ముసలమ్మ’ చాలా బాగున్నది. తెలుగుమాటలసొంపు ఆమె బాగా గ్రహించినారని నాఉహ. మీ కిరణాలు లేతగా, స్వాదుగా ఉన్నవి. ఉన్నతభావగర్భితములు. ‘ఉదయిని’ సర్వాంగ సుందరముగా, ఉన్నతభావాలతో ఒప్పుతూ ఉంది.

చింతా దీక్షితులు

తాము దయతో పంపిన ‘ఉదయిని’ చేరింది. చాలా సంతోషంతో చేశాన్నాను. ధీరమతులు నడువజాలని మార్గము లుండునా? నవ్యసాహిత్య గగనరంగమున మీ ‘ఉదయిని’ చల్లని జ్యోతిస్సులను విడియగ క. సహృదయ శ్రోతముల కానంద జ్యోత్స్నలను పన్నించు

గాక. కాలవశమున నత్యుగ్రోష్ణతాపమునకు గుఱియైన రసపిపాసువులకు అకాల జలవోదయమై హాయిని స్థాయిని చేకూర్చుగాక.

‘కిరణాః’ అనే సంపాదకీయం గౌరవ పురస్కరమగు ఆధికారికలక్ష్యాన్ని చాటింది. చదువుకొన్నవారు చదివేపత్రికగా మాత్రమే ఉండడంకంటే, చదువురానివారిని చరవునచ్చిన వారినిగా చేసేపత్రికగా ‘ఉదయిని’ వుండాలెనని అశిస్తాను. కనుకనే సాధారణజనాన్ని కూడా మనమానవుల్లోనే పరిగణించి, ఉత్తమోత్తమమైన సాహిత్యసౌరభము వారికికూడా అందుబాటుయ్యేట్టు పత్రికాధిపతులూ వ్యాసరచయితలూ కొంత ఔదార్యం ప్రదర్శించాలెనని ప్రార్థిస్తాను. మీ ‘ఉదయిని’ ఈమాటకు ఆదటపుచ్చదు కదూ!—సర్విధా—సహ నా వవతు, సహ నా భవతు, సహ వీర్యం కరవావహై తేజస్వినా వధీత మస్తు, మావిద్విషావహై— అనే ప్రాచ్యశ్రుతితో, వెలివలుచూలని భావనతో, నా ఆవేదన తెలిపాను.

పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి

మీ యాధిపత్యమున ప్రకటితమగుచున్న ‘ఉదయిని’ సార్థక నామధేయగా వెలయు చుండుఁగాక యని యాశాసించుచు అందలి రచనలఁగూర్చి యించుక నాయామోదము దెలుపు చున్నాను.

శ్రీమతి బంగారమ్మ, బాపిరాజు, దీక్షితులు, వెంకటరావు, కామేశ్వరరావు, సూర్యరావు, పురుషోత్తమశర్మ, నో. న. శా. గార్ల రచనలు అర్థవ్యక్తి ప్రసాదాది సుగుణములు గలవై సుకుమార సుందరములుగా ఉన్నవి. చలం, రాజమన్నార, సత్యనారాయణమూర్తి, సత్య నారాయణశాస్త్రి, శ్రీనివాసరావు, నరసింగరావు, నారాయణబాబుగార్ల రచనలు ప్రౌఢా ర్థములు. మద్దుకృష్ణ, జనార్దనరావుగార్ల రచనములు నా కర్థముకాలేదు. అర్థవ్యక్తి ప్రసాదము కల్గి పై సౌశబ్దముతో మీరు రచించునవి, ప్రకటించునవి రచనలు ఉండునుగాక యని కోరుచున్నాను.

మీ పత్రికకు మీకు అభ్యుదయము కోరు మిత్రుడు,

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

స్తబ్ధతను విదలించి ఆంధ్రహృదయములను సానబట్టుటకు బుట్టిన సాహితీ...సఖి... జయంతి ...భస్మీపటలమైన బూడిసుండియే ‘ఉదయిని’... వెలువడినది. అందమగు అమరిక, అమూల్య రామణీయకము.

—గృహలక్ష్మి.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి ‘జయంతి’ ఆగిపోయిన తరువాత ఇట్టి సుందరపత్రిక తెలుగునాట బయలుదేరలేదని చేయొత్తి చెప్పవచ్చును. ఆకారముననే కాక ప్రచురిత విషయములందును ఈపత్రిక ముగ్ధమోహనముగ నున్నది. ఉత్తమపత్రిక. ఉత్కృష్ట వాఙ్మయ సృష్టి నాశించు కళాప్రియులు ఆదరింపదగిన పత్రిక.

—ఆంధ్రభూమి.

పత్రిక ఆకారము, సుకలనము చక్కగా ఉన్నవి. వర్తమానజీవనమును ప్రత్యక్షీకరించుచు అభ్యున్నతికై ఆంధ్రులు చూపుచున్న ఉద్గమనాభిలాష కుదాహృతియై ముఖపత్రముమీది ఆర్థోదయచిత్రము భావబంధరముగా నున్నది.

—ప్రజామిత్ర.

సామాన్యదృష్టికి తేరిచూడరాని తన 'కిరణాల'తో నవ్యసారస్వత ప్రపంచము నుద్దీపింప జేయుచు నిది యాదయించినది. అన్నిరచనలు 'నవ్యసాహిత్య' మనుపేరును చెల్లించుకొను నవి. సంచికస్వరూపము లోపల, వెలుపలకూడ రమణీయమయి నవ్యవాసనల నీనుచున్నది. నవ్యసాహిత్యాభ్యుదయము నాశించు ఉత్తమ పథము పత్రిక.

—భారతి.

ముద్దులొల్కుచున్నది. ఇందుగల పద్య గద్య వ్యాసములన్నియు సుప్రసిద్ధులచే రచింపబడి నవి. ఈపత్రిక నవ్యసాహిత్యలోకమున కొక మకుటమువంటి దనియే చెప్పనగును.

—వినోదిని.

Not without some amount of hesitation has Mr. Janardana Rao launched this new Telugu literary journal, for similar enterprises in the past have had an undeservedly brief career. But the need for such a journal is obvious. There are new tendencies in Telugu literature which are demanding their right to exist and be treated with the same respect as the old, as for instance, "Bhava-kavithvam" and "Colloquialism." They need a platform where they can vindicate their claims. 'Udayini,' one is glad to note, offers full scope for doing so. The Editor is all for the modern, as is apparent from the contributions appearing in the first (December) issue of the journal.

...

...

...

...

...

The journal is of a distinctly high order and is well fitted to serve as the organ of Andhra literary renaissance. We hope every sincere well-wisher of the Telugu language will extend his or her hearty support to this new journal.

—The Hindu (Literary Supplement.)

ఉత్తమ జాతి వజ్రములు

మిక్కిలి చౌక ధరలు

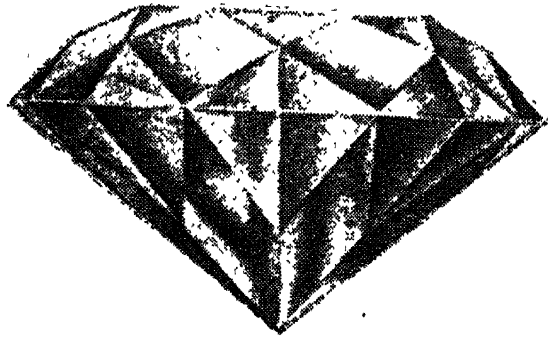
రతిలాల్ వడిలాల్

రవ్వలవర్తకులు

113 టంకసాల వీధి, మద్రాసు

ఆభరణపురాళ్లు

వజ్రములు, పచ్చలు, రంగూన్ కమలములు, నీలములు,
ఇంగ్లీషు ఉంగరములరాళ్లు, పారిస్ లోలకురాళ్లు, ఇంకను పెక్కువిధములు

సరసమైన ధరలకు దొరకును.

పి. గోపాలస్వామి నాయుడు అండ్ సన్సు
కార్యాలయము, కర్మాగారము

5 పుదువేట వీధి, మద్రాసు
చరింగిమలై పోస్టు

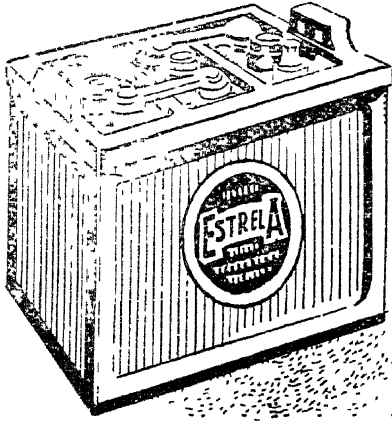
బ్రాంచి ఆఫీసు:

234 గోవిందప్పనాయకన్ వీధి,
ఆర్యభఠన్ చౌదరియకు ఎదురుమేడ

ఎస్టిలా

సినిమా సమైత బాటరీలు, సెల్సు

జే 9 సెల్స్

టెలిఫోన్ సెల్స్

రేడియో బాటరీస్

మోటార్ బాటరీస్

సినిమా బాటరీస్

ఎస్టిలా బాటరీ డిపో

4 బందరు వీధి, మద్రాసు

గ్రంథాలయ సర్వస్వము

బెజవాడ

ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయసంఘ పక్షమున ప్రకటింపబడు సచిత్రాంధ్ర మాసపత్రిక. గ్రంథాలయశాస్త్రము, ఆంధ్రవాఙ్మయము, ఆంధ్రభూభృదయ ములను గూర్చిన అనుభవ పూర్వకములైన వ్యాసములు, గ్రంథములు, విమర్శనములు ఇందు ప్రచురింపబడును.

చందా: ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయసంఘ సభ్యత్వపు చందాతో,

రు 3 లు మాత్రమే.

వలయువారు ఇట్లు వ్రాయవలయును :—

మేనేజరు :

గ్రంథాలయ సర్వస్వము,

బెజవాడ

పరానుల బలపరా క్రమము

కాశ్మీరపుర మిహు కావలయును

మానవులందఱును బలిష్ఠముగను దార్శ్యము గను జన్మింపరు. కాని శరీరమును పట్టి పీడించే నిస్సత్తువను నిర్మూలించి లిగలిగలాడు దేహముతో నిండు ఉత్సాహముతో అవయవముల పుష్టితో హాయిగా నుండుటవసరము. అది మానవుని జన్మహక్కు. అందులకై ప్రతి ప్రాణియు ప్రయత్నింపవలయును.

దేహమందు రక్తము—నిష్కళంకమగు ఉష్ణ రక్తము ప్రవహించుచో దేహమునకు ఆరోగ్యము, ప్రాణికి ఆనందము, జీవితమునెడల ఉత్సాహము ఉండగలదు. జీవాధారమగు ఉష్ణరక్తమును వృద్ధిచేయుటకు సాధనము అమృతకంటే వేరులేదని చెప్పకతప్పదు. శుష్కించిపోయిన మానవుని మన్మథునిగ చేయును. పిరికివానిని పరాక్రమునిగ మార్చును. మందబుద్ధిని బుద్ధిమంతుని చేయును.

అమృత

రక్తశుద్ధిద్రావకము

రక్తహీనత, మలబద్ధము, అజీర్ణము, కీళ్ళ నొప్పులు, సోమరితనము, మేహప్రణములు, నుఖసంకటములు, నిస్సత్తువ, కడుపులో మంట మొదలగు వ్యాధులను నినారించి శరీరమునకు కాంతిని, మాఖమునకు తేజస్సును ఇచ్చును. ఈ మేలైన యాపధమువలన నెందరో ఆరోగ్యవంతులైనారు.

12 ఔ. రు 3. 6 ఔ. రు 1-10 లు.

అమృత యెల్లెడల వొరకును.

కేసరికుటీరం, ఎగ్మోరు, మదరాసు

ఉదయని

సాహిత్య పత్రిక

(రెండు నెలల కొక సంచిక)

సంపాదకుడు

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

సంపుటము 1. సంచిక 3

మే-జూన్ 1935

సాటుసరిచందా రూ 4

విడ్లిపతి అ 12

15 ఆదెప్పముదలి వీధి, వేపేరి, మద్రాసు

విషయ సూచిక

కీరణాలు	..	..	సంపాదకుడు	౧౬౯
కవిత:				
మధూదయము	..	..	కృష్ణకాస్త్రీ	౧౭౩
చిన్ని చిలక	..	..	రాయప్రోలు సుబ్బారావు	౧౭౪
పిలుపు	..	..	నోరి నరసింహకాస్త్రీ	౧౭౬
ప్రవాసి ప్రణయగీతాలు	..	..	దామెర రాజగోపాలరావు	౧౭౭
రచన	..	..	మంగిపూడి పురుషోత్తమశర్మ	౧౭౮
కావ్యం	..	..	ముద్దుకృష్ణ	౧౭౯
విరహము	..	..	జనమంచి కామేశ్వరరావు	౧౮౦
శరత్తు	..	..	విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	౧౮౧
వేకువయామిని	..	..	పురిపండా అప్పలస్వామి	౧౮౪

ఆంధ్ర-దోమలసభ	..	..	చింతా దీక్షితులు	౧౮౫
కళ: నీతి	..	..	ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి	౧౯౪
మృత్యువు	..	..	‘చలం’	౨౦౦
పదునాటవశతాబ్ది తెలుగువాఙ్మయము	..	..	శేలటూరి వెంకటరమణయ్య	౨౨౩
‘వై తాళికులు’	..	..	కొంపెల్ల జనార్దనరావు	౨౨౯
లేఖ	..	..	శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు	౨౩౫
వాఙ్మయవీధి	..	..		౨౩౬
శృంగాటకం	..	..		౨౩౯

ఉ ద య ని

సాహిత్య సత్రిక

సంపుటము 1

యువ, వేసవి

సంచిక 5

శా. శ. ౧౮౫౭

కీ ర ణా లు

నవ్య కవితకూ జూబిలీయే—అంతకంటె ఏలికలతో పోలికలకు పోరాడు కాని.

ఈ పాదశతాబ్దములో నవ్యులు సాధించిన దేమిటని ఒక్కొక్కచో జిజ్ఞాసతోను, ఒక్కొక్కచో అవిశ్వాసముతోను, ప్రశ్న రేగుతున్నది. బంగారములో పొదిగి చూచుకోగల గ్రంథచయము ఇన్ని సంవత్సరాలలో పండినది అంత యెక్కువ కాదు. కాని విలువలు కొలిచే కొలతలు ఎంతో పరిణతికి వచ్చినవి. నాటకము, నవల, కావ్యము—అన్నిటనూ అభిరుచి నిశితమై పరిణమించింది. రచనాభ్యాసము అభిరుచిపరుగు అందుకోజాలడమే లేదని చెప్పవచ్చు. సారస్వతులు తమకు తామే పరాజితు లవుతున్నారు తరుచు. నేడు సాధారణముగా మెప్పు పొందగల రచనము వెలువడ్డదంటే, అది సారస్వత భండా రాన పదికాలాలపాటు నిలువగల దన్నమాటే. కాని, వేళ్లపై లెక్కించవచ్చు, ఇటీవల వెలువడ్డ ఎన్నికగన్న గ్రంథాలను. అయితే వాయువు ప్రసవనైఖరితో తొణుకాడు తున్నది.

*

*

*

సారస్వత సేవనంలో సంస్కరణబుద్ధి మేళవించి, సాహిత్యాన్ని తన ముఖ్యమైన ఆశయాలకు వాహకముగా వంచుకోదలచిన వీరేశలింగము నాటి రచనములూ, ఆలాటి యిష్టమే రసకలితంగా చేపట్టగలిగిన చమత్కారి గురజాడ అప్పారావు రచనా నాడు పొందిన ప్రతిఘటనమూ నిరోధమూ కాని, తిరుగ సాహిత్యలక్షణపరంగా గిడుగు

రామమూర్తిపంతులుగారూ, గురజాడ అప్పారావు నడిపిన ఉద్యమం కొనసాగేటందుకు పొందిన ఆలస్యమూ విమర్శమూ కాని, ఆలాటి ప్రయత్నాలకు నేడు తిరిగి వాటిల్లగల సితిగతులు లేవంటే, సంఘస్థితికి ఎంతో మించిన దూరమైన ఆశయాలూ, సాధనలూ నాటివలె నేడు ఉండజాలవని కాదు; సంఘము, జనసామాన్యము, ఏనూత్న భావాలనూ శీఘ్రముగా అవగాహనం చేసుకోగల సుసిద్ధత కనబరుస్తున్నారు. ప్రచార ధోరణి ఇక సాహిత్యరచనలో నిలవలేదు. రచయితలు కళాదృష్టి యెక్కువగా పదను పరుచుకొన్నారు.

*

*

*

రచనాధికారం కేవలము ప్రాచ్యపాండిత్యనిధులకు వదలి ఊరకుండని భావుకుల చేత వివిధసంస్కారాలు సారస్వతంలో అవతరించినవి. వాడుక భాషా, కొత్తకవితా లేపిన ఉత్సాహములో సహజమైననుడీ, భావనిరూపణమూ సారస్వతానికి పెంపు లీనసాగినవి: కొండరు సిద్ధహస్తులు పరిపక్వపడినారు. జనబాహుళ్యములో ఆస్వాదన సాముఖ్యము పెంపుగాంచింది. రచనోత్సాహము వివిధావలంబనాలు పట్టి పెరుగుడల చూపింది. శుష్కమైన పూజాపీఠమునుండి సారస్వతాన్ని జీవితములోనికి దింపవలెనన్న నాయకుల పిలుపున్న ప్రచారముఖముగా నిలిచిపోక కళాధోరణికి తావిచ్చి తన్ను సమర్థించుకొన్నది. ఈ పరిణతి కావ్యవీధిని వ్యక్తి జీవితపులోతులు తడవి గాంభీర్యము చాల్చింది.

*

*

*

ఆంగ్లదేశపు 'న్యూ రొమాన్సిక్' సంచలనం, 'ప్రి-రాఫెలిటిక్స్,' టాగూరు కవి 'మిస్టిసిస్ట్,' స్వప్న సామగ్రి, కొత్త తెలుగుకవితను దిద్దుకోసాగినవి. కవి నగ్నమైన స్వీయానుభూతికి కావ్యవాణిలో కదలసాగినాడు. బంధవిముక్తిపేర గురజాడవారు భాషలో చూపిన విచ్ఛలవిడితనము కావ్యభూమిని ఒకప్రక్క పాయగా వచ్చింది; ప్రధానమైన కావ్యగతుల భాష తీర్పులు పొంది, భావములో ఏర్పడిన ఐకాంతికత (individualism) — ఏ కళారచనమందూ చేపడే నిగ్గయిన అవస్థ — భాషలో ఒకప్రత్యేకమైన రీతి సంతరించింది. అటు విచ్ఛలవిడితనమున్న తన పరిచయము ఆరీతియందు ముద్రించుకొని దాని నవ్యతను పట్టిచూప వచ్చింది. ఈ ప్రశస్తమైన రీతి వైలక్షణ్యము నవ్యులు పడసిన ఒక ముఖ్యమైన సంపత్తి.

*

*

*

కొత్తి ప్రాభవాలలో, కవి స్వీయానుభూతిని కావ్యమునకు పట్టే లాక్షణిక మార్గాన అభినివేశము చూపుతూ గాంభీర్యము సంపాదించిన వాడయిన్ని, అనుభవ

విస్తృతి యేమరి తాను సంకుచితత్వములో మిగలడం చూచుకొంటున్నాడు. రీతి సాందర్యము పదనులో తన ఉద్రేకమే కాక భాష అనే ద్రవ్యములో పొందవలసిన నేర్పు తాలూకు అవకాశాన్ని గుర్తించి, తొలుత కొంత ఉపేక్షకు నిల్చుకొన్న పాతకపుల రచనలలో కావ్యత్వవిలసనాలు గొరవించడం నేర్చుకొన్నాడు. కొత్తపోకడ పాతవారిపై ఔత్కృహ్యము నిలుపుకొన్నట్టిదే అని చెప్పవచ్చునది, అది ఒక కొత్తపోకడ అని మాత్రం స్వీకరిస్తే చాలుననీ, పూర్వులు కథన కవితలో పొందిన ఔన్నత్యము తాము తమ భావకవితలో సాధారణముగా పొందవలసే ఉంటున్నదనీ నేటివారు గమనించ సాగినారు. ప్రాశస్త్యములు నిర్ణయించేపట్ల అనుకృతులను మార్గదర్శకములుగా అవలంబించరాదు కాని, పూర్వకపుల అనుకృతులందు రచనాపాటవమైనా మెఱుగైన నిలవగా, నేటి వారి అనుకృతులందు నస్తుపూ, రచనా చూపే తేలికతనమువల్ల, నూతనత్వపు ఉత్సాహాతిశయమునుండి పరికరాల, పరిపాకాల పరీక్షకు అవసరము ఏర్పడుతున్నదని చెప్పవచ్చు.

*

*

*

అనుభవసామ్యము లేని రీతివిన్యాసము అభిరుచికి నచ్చకపోవడం సహజమే. ఏ క్రియయందూ వ్యక్తినత్వము—personality—వ్యక్తమైనప్పడే విలువ యేర్పడుతుండగా, సారస్వతముపట్ల అది అపేక్షించడం, సారస్వతమునూ ఒక ఉత్కృష్టకార్యముగానే చేపట్టమని కోరడం తప్ప వేరొకటి కాదు. నవ్యకవిత తన ప్రాముఖ్యము మళ్ళీ పెంచుకొనేముందు, వాస్తవజీవనం ముద్రలు, మరింత విస్తృతమైన అనుభవశుద్ధి, రచనా సామగ్రిలో పుష్టిగాంచక తప్పదు. ఒకవేళ కవితకంటెను ఇతర విధానాల సాహిత్యము ప్రాముఖ్యానికి నోచుకోగలదేమో కొంతకాలం. ఏమయినా, భావభరమూ, కళానిర్వహణమూ కూడా—సారస్వతము ప్రయోజనమూ, తత్సాందర్యమూ కూడా—పరీక్షలో నిగా పొందదగి ఉంటవి.

*

*

*

ఇంతకూ నేటి స్థితిగతులు నిర్ణయించుకొని భావిసాభాగ్యానికి మార్గాలు తెరచుకొనే ముందు సింహావలోకనం అవసరమై కన్పిస్తున్నది. పత్రికలలో చెదిరిపచ్చిన వాఙ్మయం గ్రంథాలు కట్టి రాజుస్తున్నది. విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు తమ 'రసతరంగిణి' గ్రంథమాలలో స్వీయములూ పరకీయములూ, ప్రసిద్ధిగన్న గ్రంథాలు ప్రచురపరుస్తున్నారు. ముద్దుకృష్ణగారు కావ్యప్రపంచము పరిశీలించి 'వైతాళికులు' ప్రకటించి నవ్యకవిత నిగ్గు చూప యత్నించినారు. ఇతరమార్గాల నవ్యవాఙ్మయ వికాసమున్ను మరి కొన్ని విభాగాలుగా సంపుటలలో అందజేయ సంకల్పిస్తున్నారు. ఇతరులున్న కొత్త

సంపుటాలు వెలువరుస్తున్నారు. దేశ మా యత్నాలకు ఇచ్చే ప్రోత్సాహమునుబట్టిన్ని భావివికాసము కొంతవరకు నిర్ణీత మవుతుంది.

*

*

*

ముఖ్యముగా యువజనము ఈయెడ తమపూచీ గమనించక మానదు. మిక్కిలి దూరపు సంస్కారాలూ, గూఢములైన జీవిత సమస్యలూ పలికే గుడిపాటి వెంకటాచలంగారివంటి విప్లవకారునీ, సాంప్రదాయిక వ్యవస్థలకై శంఖారవములు గర్జించే విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారివంటి ధర్మభక్తునీ, సంఘజీవితానికి పురోగతులు సూచించ సమకట్టిన ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణగారివంటి ఆర్థిక మర్మజ్ఞునీ—ఇతర కక్ష్యల వా రటుండగా—రసజ్ఞులు అవగాహన పరుచుకోడంలో, వారి అభిప్రాయాల పరిచయ ముతో ఆగక, వారి వ్రాతల లాక్షణిక సౌందర్యాలు ప్రత్యేకము పరిశీలించి తీరుతున్నారు. ఒక కవి ఆశయాలతో ఏకీభవించ నక్కఱ లేకుండానే ఆతని కవితను కవితగా ఆస్వాదించ వచ్చునట. ఔను. ఏ రచనమూ ఆలాగే. తిరుగ, ఆ రచయితలున్ను కళా విన్యాసానికీ, తమ ఆశయాలకూ నిర్మాణములో సామరస్యము కుదర్చడానికి యత్నించే తీరుతున్నారు. ఆశయాలకూ కళకూ రచయితలు చూపే సమమైన శ్రద్ధయున్ను, రచన యెడల రచయితలూ సహృదయులూ చూపే సమమైన శ్రద్ధయున్ను భవిష్యముగూర్చి యెంతో ఆశలు సూచిస్తున్నవి.

ఈ నవీనమైన స్థితికి బీజము నాడు—౧౯౧౦ నాడు. నవ్యకవిత, వాడుకభాష ఉద్యమమూ ప్రారంభము కాక పూర్వము ఈ గతులు తెరచుకొని ఉండలేదని స్మరించ దగును. వాటివల్లనే, భావుకలోకానికి సారస్వతముతో నెయ్యము స్థిరపడ్డ వెనుకనే, ఈస్థితి సిద్ధించ గలిగిందని స్మరించదగును.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

మ ధూ ద య ము

రేయికోసన్ బసిండి నునురేకలు ప్రాచక మున్నె పై నమై
పోయెను మూఁగవీవలుల పుంతల నల్లన నేఁగుదెంచి నే
నే యెలుఁగెత్తి. నీనిలయ నిస్సరణమ్మున నిల్చి పిల్లు “నా
ప్రేయసి, ప్రేయసీ”యని చలింపఁగ యుష్మదుషస్సుపువులే !

పిలు పెడఁబాటువేసటనొ వేకువ సోఁకుటనో మతేమొ జీ
రలువడిపోయెనో పలుకరాక వెఱుం గిడె నాకె ; తోఁచె కొ
మలకరుణాలసమ్ముగ, తమ స్సమయా స్తమయాన నేలొ యు
ల్లలితము గద్గదమ్ము నగు ప్రత్యుషసీ హిమకంఠరావమై !

నీయిలుమోసలన్ ముసరు నింబక పాయశలాటువాసనల్
మోయఁగలేని వయ్యెరల మూలుఁగొ నిశ్వసన స్వనమ్మొ యే
మో యని మేలుకో వలవవో సకీయా, దరమీలితమ్ముతొ
నీయెదరేకులన్ బాదువు నీడలు తోడనె మూఁగిపోవఁగా !

ఈయెద సారెసారె కిసింతలు వాఱును నీతుసంకెలల్
వాయఁగ నీమధూత్సవవిభాతశుభోదయవేళ ప్రేయసికొ
డాయఁగ తెక్క లార్చి గిగనమ్మునె చేరు కరంగి పాఱు లోఁ
తీయనిపాట గాఁగ కయితీయని పూవుల తేనెయూటగా !

పాడఱువెల్గులో కొరడువాతెడు కోర్కులొ మోడుటాసలో
పోడిమి వీడు సౌఖ్యములొ పోయెను సోయిన వేవొ యాయకే
జాడలు: నిత్యనూతన వసంతములో యువజీవకాంతులో
వాడని నందన ప్రసవవాటికలో మన కింక ప్రేయసీ !

కృష్ణశాస్త్రి

చిన్ని చిలక

౧

ఎన్నాళ్ల కొచ్చానె చిన్నారి చిలక!
కన్నారి చూచినట్లున్నాడె చిలక!
దానిమ్మలను చూచి తలపోస్తే చిలక!
లేనిమ్మకింద నిదానిస్తే చిలక!

౨

బింబాలఁ గాంచి కంపించానె చిలక
తాంబూరరుతి కెంతో దడిసానె చిలక
వంశకిర్తన విని వణికానె చిలక
మదిలోని సొదలకే అదిరానె చిలక.

౩

అద్దాల కెదురుగా నడలానె చిలక
చిత్రాలముందు కృశించానె చిలక
వెన్నెల రేలకే వెఱచానె చిలక
కొమ్మల కాగిండ్ల కొలిమాయె చిలుక!

౪

గువ్వజంటలఁ జూచి గునిసానె చిలక
సంజెకెంజడలలో జంకానె చిలక
అడవిపూబొదలలో నలసానె చిలుక
గందంపు పందిళ్ల కాఁగానె చిలుక.

౫

శిరసెత్త చుక్కలు చెండాడె చిలక
చెవి యొగ్గ తుమ్మెదల్ కవిసాడె చిలక
పడుచుకోర్కులు లోన నుడుకెత్తె చిలక
లజ్జ దాగుదుమూఁత లాడించె చిలక.

చిన్ని చిలక

ఁ

ఉత్తరమ్ము లిఖింప నుంకించి చిలక
తీయని వీధులకా దిఁగానె చిలక
మొగలి ముంగిళ్ళలో మోమోడి చిలక
మృదువైన పత్రాల వెదికానె చిలక.

౭

నాచేతు లంటి స్వీన్నములామె చిలక
కన్నె గేదగిరేకు లన్నియుక చిలక
నాయూర్పులకు కంది నలుచెక్కె చిలక
నిగనిగలాడేటి చిగురాకు చిలక.

౮

చైతన్యమయమైన జగతిలో చిలక
విసువక దూతకై వేడానె చిలక
తల లూచె జూలితో తరులెల్ల చిలక
సరసులు తొణకక కరుణించె చిలక.

౯

మెలగఁడే ఆనాఁడు మేఘుండు చిలక
కదలదే కుతుకాన కలహంస చిలక
కన్నెదౌత్యము నన్ను కాఁబోలు చిలక
అబల ప్రార్థన మెంత అలకనో చిలక.

౧౦

భంగపడి యందఱక బ్రతిమాలి చిలక
నేడికొని దేవతల వేసారి చిలక
భావాంబరమునందె వ్రాసాను చిలక
నారాగపద మిట్లు శ్రీరామచిలక.

గాయప్రోలు సుబ్బారావు

౧౩౫

పిలుపు

ఆ రమైన హృదయాంతర్యాగం
బనుకరింపగా గదిలో
ద్వారము లన్నియు బంధించుట
సట్టపు చీకటి క్రమ్మె.

నిను ధ్యానించుచు నిన్నే పిలుచు
నిట్టూర్చుచు నే నుండన్
ఏకతినాకృతి నిలువగ స్మృతిలో
ఏరసించి నే నుండన్—

ప్రప్తంబుగ నా సంజ్ఞాక్షరములు
శ్రవణంబుల ధ్వనియించెన్
శాంతగౌరవము సాదరమధురము
స్వరము నీదిగా తోచెన్.

ఒక్కసారిగా నులిక్కిపడి నే
రోహణో వచ్చితి నంటిన్
ఒక్కగంతుతో నుత్సాహంబున
కిరికి వీధిలో నుంటిన్.

ఏధి యంతయును విగతజనంబై
ఎచ్చగానివలె నుండెన్
ఏధి యంతయును వెదకితి నీకై
వేరివానివలె వృథగా.

ఈవిధముగ న న్నెరియింపంగా
నే మే భూతం బనెనో!
నే న న్నటు నీమందిరమున
రతి విల్చితివా సఖుడా!

నోరి నరసింహశాస్త్రి

ప్రవాసి ప్రణయ గీతాలు

౧

ఈ పరవాసవేదన సహించగలేను; సఖి సరోరుహా
ద్దీపిత మోహసంజనిత దివ్యసుధాస్వవిలాసహాసముల్
నాపయి సోకి, సారభవిరాజిత రమ్యనిశీధవేళలన్
రేపు, మదియమానసశిరీషనుమాంతరరాగ రేఖలన్ !

౨

ఈ సెలయేటిపాట విన నేటికొ, నేటి నిశాప్రశాంత శో
భాసురభీరహస్సుధలు భాసిలువేళ, మదీయహృద్వివం
చీ సుకుమారతంత్రులు వినిర్మలమోహనగానమాధురీ
శీసఖమైన గీతికలు, ప్రేమగళమ్మున పాడు ప్రేయసీ !

౩

చేయికి చేయి చేర్చి, మృదుశీతలవాతలతాంతగంధముల్
హాయి నొసంగ, మోహనవిహాయసవీధుల తేలియాడుచుం
బోయెడు నంచదంపతులవోలె, యభేచ్ఛగతిక విహారముల్
సేయుద మో శుభాంగి, వికసించిన ఈతెలిపూలవెన్నెలన్ !

౪

ఝమిని పిల్లతెమ్మెరల కాగిభులన్ వికసించి వాసనల్
నిమ్ము శిరీషపుష్పములు చేరువ రాసులు గానవచ్చె; రా
కమ్ము, మనోహరాంగి, మదిరమ్మును తె మ్మిటు లీనదీప్రతీ
ఝమనకున్, ప్రియమ్మునను త్రావి సుఖంతము రాత్రియంతయున్ !

౫

నేకువవేళ రేకు లరవిచ్చినపూవులు, యుష్మదీయహే
రాకమనీయకాంతిసుధలం దలపించెడు మాటిమాటికిక;
కనుదోయివెన్నెలలు నిండిన నాయెద ఈ ప్రవాసభే
నాకుల జీవితమ్ము ఊణమైనను సైవగలేదు పైదలీ !

మైమర పొందెనేమొ, సుకుమారసమీరకుమారు డీరహా
శ్వామలయామినీరమణి చక్కిలిగింతల కౌగిలింతలకా
ప్రేమతరంగితాత్ముడయి; లేక, వసంతవనాంతరాపగా
నీమల కోమలప్రసవశీతలశయ్యల ను ప్తి జెందెనో!

2

ఎవ రది యిన్ని శీఘమున నీయెడ నేనడి లేక ఏకతం
బ, వడకు హస్తపల్లవము నల్లన దట్టి, వియోగవేదనా
వివశత శుంతనైన నను, 'ప్రేమసఖా' యని పిల్చు రాత్రుతకా
శ్రవణమనోహరమ్మయిన నన్నని కంఠము నెత్తి జాలిగా?

దామర రాజగోపాలరావు

ర చ న

యుగయుగమ్ములుగా నెంతో యోజనేసి
నరుని నిర్మించినాడు విన్ననువు మెఱయ;
మృణ్మయమునుండి రేఖలు మేలుకొలిపి
బ్రహ్మ తన ప్రతిరూపంబు పరిణతముగ.

నరుడు క్రమ్ముట తన మహోన్నత గభీర
పూర్ణసత్యమ్ము నీక్షించు పూన్నితోడ
ఏండ్లు పూండ్లునుగా తిపియించి భూరి
తేజ మానండబ్రహ్మమూర్తిని రచించె.

తన మనికి సఫలం బౌట ధన్యుడనని
తనివి సని లోనె బ్రహ్మ సంతనము మీఱె;
తన యనల్ప సుశిల్ప సౌందర్య మరసి
ముగ్ధుడై దివ్య విస్మృతి మునిగె నరుడు.

మంగిపూడి పురుషోత్తమశర్మ

*

* *

రెండు లక్షలజనులు,
స్వాతంత్ర్యప్రియులు,
త్యాగశీరులు, వీరులు,
గుమిగూడినారు

ఒక పెద్దమైదానమునను ;

జనుల కోలాహలము !

జయజయధ్వనాలు !!

ఉత్సాహము, వైరితాపము !!!

ఒక వింతశక్తి

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యానురక్తి

మనిషి మనిషిని పెనవేసుకుంటు,

గుండె గుండెను సూటిగ దూసుకుంటు,

వైరి అన్వేషణన తిరిగినది,

ఆ మైదానమున నాడు కలతపెట్టి ;

ఇంతలో, వెన్నెలబోసినవ్యూహము

వింత ఆకర్షణంపువైరివాడు...

అతడు, వచ్చినాడు, ప్రజ మెచ్చినాడు,

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యానురక్తిని

రగుల్కొలుపు ఆ వింతశక్తికి

వినయాంజలులు ఘటించి

ప్రేరేపించినాడు :

హిమాలయమ్మో

ఆపాదశిఖరము, పులకరింప,

సింధుగర్భమే నుడులుతిరుగ ..

అతని ముందుగ ఆ శక్తి,

తరువాత అతడు తరలినారు...

బోసినవ్యూహ విరబోయు

అతని వింత ఆకర్షణాన్ని
మృత శిలావిగ్రహాన ప్రతిష్ఠించి
తమ హృదయాలను నిలుపుకున్నారు
జనులు,
సజీవశాఖనుంచి త్రుంచి
తెచ్చిన ఒక సుమాన్ని
అప్పుడప్పుడు నాటి దృశ్యానికి
అర్పణముసేయు విగ్రహారాధనకు.

ముద్దుకృష్ణ

వి ర హ ము

విరహమే రాజుకొని
మేనంత కుమిలి నా
నుసికూడ బుసకొట్టి
నిన్నె తలపోయు.

చురుకు చూపులచేత
కన్నులే పోయినను
నీరూపె రూపించి
వెలుగులే తీండించు.

ఈ అధ్యాన్నపుం బ్రతుకు
నిన్ను తలపోసికొన
కలతమైకము వీడి
వెలుగుదారుల మురియు.

జనమంచి కామేశ్వరరావు

శ ర త్తు

తెక్కలు చాచి తీరికగాఁగ గాలిలోఁ దేలిపోయెడు నంచవోలె వచ్చి
 సితవస్త్రకృతగరున్మతి స్మృతసమభంగ తురికిల నర్తకసరణి వచ్చి
 ఇరుదెసల్ కాంతిచే నొరయ సూర్యున కెదురౌ సితాంబుజలక్ష్మియట్లు వచ్చి
 నిమోన్నతములు లేని కులాంగనాచ్చకూలంకషప్రేమకల్పముగ వచ్చి

చందిరునివోలె నవనీరజాతబంధు
 కిరణసంస్పర్శచేత వెల్గించుకొంచుఁ
 దనతనూస్మృష్టి సర్వ మందముగ వచ్చెఁ
 దల్లి కృష్ణాతటిని శరత్కాలమూర్తి.

చిందిపోయెడు వయస్త్రిశోభ విరియఁగాఁ బచ్చాకు బంగరువన్నె తిరిగి
 వైదూర్యశకలముల్ పట్టి కుప్పలు చేయుగతి నున్న యందాలకంకె వదలి
 వలయీకృతములు శోభాతరంగావలుల్ గగనవీధికకు మెట్లుగ నమర్చి
 ఇట ముదాకృతి దేవు నెగచి పయోధరప్రౌఢ వారీగజపతిని జేసి

అనయపథజన నేత్రకుట్టన నిమిత్త
 మైన పౌష్కల్య మేచి యూహలకు నూహ
 సొగసుసంపాదనము చేయుచున్న దిదిగౌ
 శరదమలమూర్తి కేదార సస్యలక్ష్మి.

మిన్నను పాములచిన్నదానిగళాన నత్తగుల్లలచే రనంగ మొరసి
 అతివాయువేగధూతాప్సరోంగనల చీరలచెంగు లనఁగ గూళ్లులుగ నెగిరి
 గగనవార్నిధి తరంగములు నేలను తీరములఁ గట్టు నురుసుతెట్టెలుగఁ దోచి
 సంకల్పగోఖురాంచలకాంతి వెడఁద యై ధరణికి డిగ్గిన సరణి వచ్చి

కూడి తెక్కలు తపతపఁ గొట్టుకొంచుఁ
 గాలు మోపెడుతటి నారికేళవిటపి
 గముల కొల్లెటినుండి కొంగలు సహస్ర
 ములుగ విడిసె మాలాబద్ధములుగ వచ్చి.

పలుచని బురదలోపల మానిసిని జూచి నెగచి యూకున దూఁకె నీటిపాము
 వెలివడ్డ బొరియముంగల నిక్కి తెల్లఁబోయెను గొంగ కెఱగాని యెండ్రకాయ

ఒడ్డున బురదలో గొడ్డు గిట్టలు దిగి పడె జంఘదఘ్నమై పంటకాల్వ
జనుము చల్లుటకుఁ దీసినపాయ పాపట చక్కఁ దీరిచి దిద్దె సస్యలక్ష్మి
పలుచగా వేడియొక్కు పవళ్లతోడఁ
బైరుగాలిపొరల్ తడియారజొచ్చె
పగటి కుషను నా నొప్పె నవార్షకములు
కాఱులకుఁ దొల్తగా శరత్కాలలక్ష్మి.

అనిలాహతిఁ దబకలాడె నొడ్డులు మోచి క్రొత్తనీరము పెట్టుకొన్న చెఱువు
కాల గ్రుచ్చుకొనె డొంకలు గొడ్లగిట్టలు దిగిన గుర్తులతోడ బిగిసి యెండి
క్రొత్త నూర్చిన వడ్లకు సరికి సరి రేగుపండ్లమ్మ వచ్చె లంబాడిపడుచు
వినిపించె వీధిలోనన గంగిరెడ్లదాసరి సీతపెండిలి సలుపుకేక
బువ్వ చిక్కము కొడవలిఁ బూని బయలు
దేతె వరికోతకొఱకుఁ బాలేరుచాన
ఒక విచిత్రమృయగు శోభ నొలుకఁబోసె
వడి శరద్వేళ మాగాని పల్లెటూరు.

ప్రాద్దుటింతల వాయువులు తావికై మెల్ల కొతిమేర చేలపైఁ గొసరులాడె
చిఱుచేఁదు వలచెఁ గోసినజొన్న చేనిలోఁ దొడిమదగ్గర పచ్చిదోసపండు
పండి కోయని మిరపలు పెండ్లికూతుండ్రవలె సకుంకుమశోభ కులుకులాడె
వడిసెలతా, తప్పనొడుపు నేర్పెను దల్లి చిన్నిపిట్టకు మొక్కజొన్న చేలఁ
జెలఁగెఁ దలగిల్లిన పొగాకు సెనగతంప
టలును బంతిపూల్ మిరపతోటలకు మధ్య
శరదృతు సమస్తమును బ్రదర్శనము చేసెఁ
గూడి మెట్టపొలాల వికుంతలక్ష్మి.

చిఱుధూళిపొర కావి చెన్నుగా నిండ్ల కేతెంచె గోవులు తలాడించుకొంచు
తొలిచూలు చేమంతి తుదఁ బిందెవలె మొగ్గదొడిగి పచ్చదనమ్ము తొంగిచూచె
వాలుప్రాద్దు పికార్లువచ్చిన గాలులు చిఱుచలితోఁ బరాచికములాడె
చెదరిపోవు మొగిల్ల నదలించి పరవఁ దోలించె దర్జాల బాలేందురేఖ
పవలు చివరి సగము పరఁగ రాతిరి తొలి
సగము పరిణమించు సొగసు లొలికి

శ ర త్తు

జిలుగు జిలుగు వెన్నెలలు చూడ ననిపించె
సర్వమగు శరత్తు చంద్రిక దని.

పొలపొల విరిసిపోవుచు నల్పు విటుగుచు మొల్లమ్ముచెడిన మొగిళ్లవలన
పసిపన రేదు మవ్వపు సన్నజాజిమొగ్గల తొలివిప్పు నా వెలదు లగుచు
ఎడపడ్డవానల జడులచేఁ జెమ్మలారిన లేతపొరగాలిపనలవలన
మరు సెలకట్టె మాదిరి దూసి చను కమ్మగేదఁగితావులె స్వాదు లగుచు
చివర తెలిదారముల నూఁగు జిలుగు లొలయు
పొట్లపూవలెఁ బెరటిలోఁ బొలుపు లగుచు
నలరు నేడాకులనఁటి మొవ్వాకు జిగికి
నెలపులు శరత్తుతలిరు వెన్నెలలు వచ్చె.

తలపైని మినువాక తెలిమంచుపెఱ క్రాఁగి యొడల నోడిక లగుచున్న యటులు
నిచ్చలు తల్లి తానే కూడి యున్ని సుగమ్ముచెమ్మట మేనఁ గ్రమ్మినట్లు
మాళిభూష శశాంకు మన్నించుటకుఁ జంద్రకాంతమ్ముగా రూపు గన్నయట్లు
తనలెంకలకు నెండతలకు మాన్పంగఁ గ్రొమ్మంచుగడ్డగఁ దానె మలఁగినట్లు
శ్రీఁ బ్రకాశించె నిత్యాభిషేకవారి
వ్యంగ్యభూతదయావాచ్య మై నమూర్తి
నందమూరున నన్నపూర్ణాంబికా స
నాథుడై యేలుకొను విశ్వనాథ శివుడు.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

వే కు వ యా మి ని

నాకురుల రాలి మల్లియలెల్ల నశియించె
నారాజు నాలంకమే వీడి చనినాడు.
నరకలోకపు యాతనల మేలుకొల్పి
వేకువగాలులే వృశ్చికము లయ్యె.
నావలిత వేణి గని నవ్వుచున్నది జగము
నా కంటిసీరు నన్నే వెక్కిరించినది.

కొరవి గొని నాచీరకొనలె ముట్టింపగా
పరుగుపరుగున వచ్చు తొలికొండభూతాలు
కాలసర్పాలట్లు ఉడయసాగర మలల
నురుగునురుగులు గ్రక్కి పరవళ్లు ద్రొక్కినది.
మబ్బుటంచులె కత్తులై కుత్తుకలు కోయ
తళతళా మెరసినవి, ఈటెలై సాగినవి.

ఏపొదలు, ఏగుహలు, ఏరసాతలసీమ
ఏది నా కాశ్రయమొ, ఏడ నాబ్రతుకొ !

పొడుపుమల గుండాన పొడమి రేగిన చిచ్చు
'అకాశరాకాసి' నుదుటికుంకుమ మంట
అపరరక్తాంభోధి నారిపోవదొ ఏమొ,
నా యూర్పుకాళిమల మాసి నుసి కాదేమొ,
ఏది నా కాశ్రయమొ, ఏడ నా బ్రతుకొ ?

పురిపండా అప్పలస్వామి

ఆంధ్ర-దోమలసభ

చింతా దీక్షితులు

౧

యోగాభ్యాసం చేస్తూన్నవాడు ఒకస్థితిలో పశుపత్యాదుల భాషలు తెలుసుకో గలుగుతాడట! నేను ఎంత వద్దన్నా వినకుండా నాన్నేహితు డొకడు యోగాభ్యాసం మొదలుపెట్టాడు. తెల్లారకుండా ఒక గదిలో తలుపులు వేసుకొని కూర్చుని ఏవో మొగ్గలు వేస్తుండేవాడు. అవేమిటంటే ఆసనాలని నాతో రహస్యంగా చెప్పేవాడు. అంతే కాకుండా ఇంజనుగొట్టములో ఆవిరిలాగ చప్పుడుచేస్తూ గాలి లోపలికి ఎగపీల్చి బయటకు వదలి పెట్టుతూ ఉండేవాడు. అదేమిటంటే ప్రాణాయామం—ఎవరితోనూ చెప్పన ద్దన్నాడు. క్రమక్రమంగా ఆపిచ్చిలో పడిపోయాడు. కొన్ని నెలలయ్యేసరికి ఏవేవో కొత్తశక్తులు తన కళ్ళే యని చెప్పాడు. అందులో ఒకశక్తి పశువుల, పక్షుల, కీటకముల భావాలు వాటిచేష్టల ద్వారాను శబ్దములద్వారాను ఇతరవిధములుగాను గుర్తించడం.

అతగాడు చెప్పేమాటలు యథార్థమో కాదో అని అప్పుడప్పుడు ఒక్కొక్క మృగా న్నుద్దేశించి దానిభావము చెప్పమనేవాడిని. ఏదో చెప్పుతూఉండేవాడు. అయితే అతడు చెప్పింది నిజమో కాదో నిర్ణయించడం ఎలాగ?

గోదావరిబిడ్డన గడ్డికి ప్రత్యామ్నాయము కాగితాలు తింటూన్న ఒకగోవును చూపి ఇది ఏమనుకొంటోంది చెప్పమంటే అతడు అక్కడ నిలబడి దానికేసి నిదానించి చూచి కళ్లు మూసుకొని చెప్పేవాడు. “ఇది—ఈగోవు—ఈగోవు ప్రస్తుత సమయాన్ని మనదేశములో ధర్మము క్షీణించిందని విచారిస్తోంది. ఈమానవులు తను కాగితాలు తినడం చూచి గోవుల కుండదగ్గ హక్కులమాట అటుండగా అధమవక్షం కడుపునిండా గడ్డేనా వేస్తారేమో నని ఆలోచిస్తోంది.”

ఈమాటలు విన్న నేను ఏమనుకోవాలి?

ఒకనాడు ఒక ఆంబోతు తానే పట్టణ మేలుతున్నట్లు చూస్తూ రోడ్డు కడంగా ని బడింది. మనుష్యులూ బట్టూ తప్పుకుపోతున్నారని కాని దాన్ని ఎవరూ పక్కకు తోలడ లేదు భయంచేత.

దాని చిత్తవృత్తి ఎటువంటిదో తెలుసుకోవాలని అడిగాను మాన్నేహితుణ్ణి. అతడు

చెప్పుతున్నాడు—“ఈ మనుష్యులకు బుద్ధి లేదు. లొంగితే బళ్లకు కట్టుకు తిప్పుతారు. ఎదురుకొంటే దూరంగా తొలిగిపోతారు.....బోలెడంత గందరగోళంచేసి, పనుపు రాసి, కుంఖం పెట్టి, ఊరేగించి, పూజించి, అచ్చువేసి వదిలిపెడతారు. మర్నాడు దానికి తిండి దొరికిందా, లేదా అనే సంగతైనా ఆలోచించరు.....చస్తే రెండెడ్ల బండిలో ముస్తాబుచేసి పడుక్కోబెట్టి ఊరేగిస్తారు. బదికన్నప్పడు వట్టెడు గడ్డిపోచలైనా వెయ్యరు...ఈ మానవుల్ని ఏం చేసినా పాపం లేదు.”

ఈవిధంగా నాన్నేహితుడు జంతుహృదయాన్ని వెల్లడిచేసేవాడు. అతడిమాటలను బట్టి చూస్తే వాటికి మనుష్యులకట్ల సద్భావ మున్నట్లు తోచదు.

మనుష్యులు తమ కుపకారము చెయ్యడంలేదని వాఁని నిందించడమే కాకుండా అకారణంగా మానవుల ఆచార వ్యవహారాలనుగురించి కూడా అవి ప్రసంగించుకోవడమూ నిందించడమూకూడా కద్దు.

ఊరివెలపల చిట్టడవిలోకి మే మిద్దరమూ పికారుగా వెళ్ళినప్పుడు అతడు ఒకపక్షి దంపతుల సంభాషణ ఈవిధంగా చెప్పుడు.

“చూడు చూడు, ఇద్దరు ద్విపాత్తులు అలా వెడుతున్నారు.”

“వాళ్లబళ్లు అలాగ వేళ్లాడిపోతోందే పాపం?”

“బళ్లు కాదు వేళ్లాడుతూంటా—అవి వాళ్లు తొడుక్కోనే బట్టలు.”

“ఎందుకు పాపం వాళ్లవి తొడుక్కోవడం—వాళ్లకి ఒంటిమీద చర్మం గాని వెండ్రుకలు గాని లేవు?”

“ఉన్నాయి, ఉన్నాయి ఎందుకో అవి తొడుక్కొంటారు.”

“పాపం మనకు భగవంతుడు రెక్కలూ వెండ్రుకలూ ఇచ్చినట్లు వాళ్ల కివ్వలేనట్లుంది. నిజంగా భగవంతుడు పక్షపాతం చేస్తాడా?”

“జంతువులలో ఉత్కృష్టజంతువులూ సీచజంతువులూ అంటూ లేవు. ఉత్కృష్ట జంతువుల కుండే సదుపాయాలు సీచజంతువుల కుంటాయా? భగవంతుడి దయకు పాత్రమైన వాళ్లు ఉత్కృష్టజంతువులై పుడతారు. పాపం చేసుకొన్నవాళ్లకి ఏ నరజన్మమో, ఏ సర్ప జన్మమో వస్తుంది.”

“అవును పాపం—చూడు తలమీద బుట్టలు బోర్లించుకొన్నారు. మెడకు గుడ్డ పేలికలు చుట్టబెట్టుకొన్నారు. కళ్లకు గంతలు కట్టుకొన్నారు. కాళ్లకు డెక్కలు తగిలించు కొన్నారు.....”

ఆంధ్ర-దోమల సభ

“తోడిజంతువులు నవ్వుతారనేనా లేదు వీళ్ళకి—”

“వాళ్ళ దగ్గరగా వెళ్ళకూడదు. వాళ్ళ కష్ట మంచివి కావు.....”

ఈవిధంగా సంభాషణ వెడుతోంది. నా స్నేహితుణ్ణి ఆపి అన్నానుగదా, “పూర్వ కాలాల్లో పక్షిదంపతులు రాచకొమార్తెలనుగురించి రాజకొమార్తెలనుగురించి మాట్లాడు కొంటూ ఉండేవిట—ఈకాలంలో ఈవిధంగా మారాయేమి? మళ్ళీ జాగ్రత్తగా విను— మన యువరాజుగారి పెళ్ళినిగురించి కాని మన ముత్రిగారి కుమారుడి పెళ్ళినిగురించి గాని మాట్లాడుతాయేమో.”

మా స్నేహితుడు వినాలని మళ్ళీ మనస్సు నేకాగ్రము చేసుకొంటూండగా అవి ఎగిరిపోయాయి.

ఈవిధంగానే తమకు బలిభక్తులని పేరుపెట్టిస్తూ మనుష్యులు తమకు బలులు వేయడం లేదని కాకులు అడ్డమైన తిట్లూ తిడుతూన్నట్లు ఒకమాట నాస్నేహితుడు చెప్పాడు.

వినోదంగా కొంతకాలం ఈమాదిరిగా కాలక్షేపం చేశాము. ఒకనాటిసాయంకాలం నా స్నేహితుడు మాయింటికి పరుగెత్తుకు వచ్చి—“లే, లే, వెడదా, రా, చప్పున— కండువా వేసుకో.”

“ఏమంత తొందర” అన్నాను.

“ఔము లేదు. రావాలి, రావాలి చప్పున” అన్నాడు.

“ఏమిటి సంగతి?”

“దోమల సభ.”

“అంటే?”

“నీకు మతిగానే పోయిందా ఏమిటి—ఇప్పుడు దోమలు సభచేసుకొంటున్నాయి. రా, కాగితాలు, కలం తీసుకురా, వ్రాసుకోందువుగాని—”

“ఎక్కడ ఈ సభ?”

“దానవాయిగుంటలో.”

“అక్కడ దోమలు ఉండవే. ఆరోగ్యకరంగా ఉండేతావుల్లో దోమలు సభచేసేవా?”

“అదే తమాషా—వాటికి ఆరోగ్యకరంగా ఉన్న స్థలాలు కావాలిట—”

“ఈసంగతి నీ కెలా తెలిసింది?”

“రెండుదోమలు నా చెవిదగ్గర చెప్పుకొంటూంటే విన్నాను.”

ఇద్దరమూ బయల్దేరి వెళ్ళాము దోమలసభకి.

కుంటకు సమీపములో ఒకదోమలదండ ఎగురుతున్నది. చుట్టూ చెట్లు. ఆ ఎగర గంబో ఒకమోస్తరు శబ్దము పుడుతోంది. కుంటసమీపానికి వచ్చేటప్పటికి నా స్నేహితుడు “అయిపోతోంది, సభ, అయిపోతోంది” అన్నాడు.

“దోమ లింకా ఎగురుతూనే ఉన్నాయి” అన్నాను.

“ఎగురుతూనే అవి సభచేసుకోవడం” అన్నాడు. అని అక్కడ ఒకబండమీద కూర్చున్నాడు. కళ్లు మూసుకొన్నాడు. వింటూన్నట్లు అభినయిస్తూ “వ్రాసుకో” అన్నాడు. అతడు చెప్పగా నేను వ్రాసింది ఇదిగో. ఇందులో ఏమీ మార్పులు చెయ్యలేదు. చెప్పింది చెప్పినట్లు వ్రాశాను. ఇందలి నిజానిజాలు బుద్ధిమంతులే తేల్చుకోవాలి.

“సోదర సోదరీ మణులారా—పవిత్రమైన గౌతమీతీరాన్న జన్మించిన మనము తత్ప్రసాదములలోనే సభచేసుకోక ఈ కుంటవద్ద సభచేసుకోవడం మీకు వింతగా తోచ వచ్చు. మనలను తరతరములనుండి పోషించిన గౌతమి నేడు మన ఉదాసీనతకు కారణ మయిందని మనము విచారించవలసిఉన్నది. కాని యీ మార్పుకు బాధ్యులము మనము కాము. పవిత్రమైన గోదావరిని కలుషితము చేస్తున్నది మానవులు. తత్ఫలము ననుభవిస్తున్నది మనము. మానవరక్తమే ప్రధానాహారముగా గల మన మాప్రాంతములాదలి మానవ రక్తమును గ్రహించడమువల్ల రుజువీడితుల మాతున్నాము. ఆరోగ్యము చెడుతున్నది. అయితే దేశాంతరము పోరాదా అనే ప్రశ్న పుట్టవచ్చును.

“మన పూర్వులు సంపాదించిన ఈ ష్టేత్రమును మనము నేడు కాదని విడిచి వెళ్లడము వివేకముకాదు. జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరియసీ అన్న పాతమాట సభ్యులకు కొత్తమాట కాదు. ఏ మహాష్టేత్రమును రాజరాజు, రెడ్డిప్రభువులు, నవాబులు పాలించి మన వంశమును పోషించారో, ఏ మహారాజ్యము చిరకాలమునుండియు ఆంధ్రత్వమునకు నిలయమై యున్నదో, ఏ పవిత్రభూమి శ్రీనాథాది మహాకవుల వాణి కాటపట్టయినదో అట్టి రాణ్యహేంద్రవరమును మన మెన్నటికైన విడిచిపోగలమా? ఒక్కమాట మరనవద్దని సభ్యులను నేను మరీమరీ వేడుకొంటున్నాను. మన పూర్వీకులను పోషించినది ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమున రాజరాజురక్తము. మన వంశమునకు ఆదిభిక్ష పెట్టింది ఆంధ్రకవితాపితయైన నన్నయ్యరుధిరము. మన కులమునకు ప్రాపుగా నిలిచినది కవిసారవభౌముడైన శ్రీనాథుని నెత్తురు. నానావిధ భక్ష్యభోజ్యముల ననుభవించిన మహారాజుల, మహావీరుల, మహాకవుల, గాయకగ్రామణుల, పతివ్రతాతిలకముల రక్తమే—వారి ఆంధ్రరక్తమే నేడు మన నాళములలో ప్రవహించుచున్నది. ఈమాటలు తలుచుకొన్న ఏమశకశిఖామణి రక్తనాళ

ఆంధ్ర-దోమలసభ

ములు ఉబుకవు, ఉడుకెత్తవు; మరవకండి, సోదరసోదరీమణులారా, మరవకండి; మశక శేఖరులారా మరవకండి—మన మాండ్రుల మన్నమాట మరవకండి. ఆంధ్రరక్తము మన నాశములలో ప్రవహించుచున్న దన్నమాట మరవకండి. ఆనాడు ఆంధ్రశత్రువుల రక్తము ఆంధ్రవీరుల కరవాలములతోపాటు త్రాగినది మన తొండములే. ఉత్కళరక్తమును చని చూచితిమి. యవనరక్తమును త్రాగితిమి. ఆంగ్లరుధిరమును రుచిచూచితిమి. అరవ రక్తమును పానమొసరించితిమి. వలందులరక్త మెట్టిరుచికలదో గ్రహించితిమి. ఆంధ్ర సామ్రాజ్యస్థాపనకు, తద్వ్యాప్తికి, స్థిరత్వమునకు మనమున్నూ కారణ మన్నమాట మరవ కండి. ఆంధ్రతటాకములు మన కాటపట్టులు; ఆంధ్రగిరులు మనకు విహారసీమలు. ఆంధ్రులు మన భోజనంబులు. వంశపారంపర్యముగా వస్తూఉన్న ఇట్టి హక్కులను వదలి స్థానభ్రష్టుల మైపోవుటకు మీరు ఇష్టపడుదురా? ఆంధ్ర-దోమలారా! ఒక విన్నపము. భగవదనుగ్రహమువల్ల మన వంశము నాడునాటికి వృద్ధిచెందుచున్నది. చల్లనిరాజులు మన దేశమును పాలిస్తున్నారు. మనపట్ల గౌరవాభిమానములుగల మన ఆంధ్రమానస సోదరులు మన పట్టణమునకు పాలనకర్తలై ఉన్నారు. మన వంశాభివృద్ధికి కారణభూతులైన వారిపట్ల మనము కృతజ్ఞులమై ఉండవలెను. కిందటి జనాభాలెక్కలతో పోల్చి చూడగా నేడు మన జనసంఖ్య నూటికి వెయ్యిరెట్లు పెరిగినట్లు తేలుతున్నది. ఈవృద్ధికి మనము సంతోషించవలసినదే కాని ఒక ప్రమాదముమాత్రము సంభవించుచున్నది. మన జనసంఖ్య యింతగా పెరగడమువల్ల మనకు తగినంత ఆహారము దొరకడములేదు. అంతే కాకుండా ఈకాలపు మానవరక్తము తగినంత ఆరోగ్యకరముగా ఉండకపోవడము ఒక కారణం. దురాచారములకు లోనైన నేటి మానవులు తమ రక్తము మనకు సరిపడడము లేదనిన్నీ రోగకారణ మగుచున్నదనిన్నీ గ్రహిస్తే బాగుండును. పురపాలకు లీ విషయము గ్రహింతురుగాక. ఇక మన కాహారము సరిపోకపోవడానికి కారణ మేమై ఉంటుందని శాస్త్రజ్ఞు లాలోచించగా తేలిన విషయం ఏమంటే—మానవుల జనసంఖ్య తగ్గుచున్నదట. అందుకు కారణము వారు సంతాననిరోధమును కొన్ని ఉపకరణములద్వారా చేసుకొంటున్నారట. ఈవిధముగా వారి జనసంఖ్య తగ్గి మన జనసంఖ్య పెరుగుతూ ఉన్నట్లయితే కొంతకాలానికి మనకు కూడు దొరకదేమో ననే భయము కలుగుతున్నది. కాబట్టి పెద్దల అనుమతిని నేను యువతీయువకులకు ఒక సలహా ఇస్తున్నాను. మానవుల మార్గమును మనమున్నూ అవలంబించి సంతాననిరోధమునకు ప్రయత్నిస్తే బాగుంటుందేమో ఆలోచించండి. ('కూడదు, కూడదు' అని కేకలు.) తరువాత తమ చిత్తము.

“పైని నేను చెప్పిన వాక్యములవల్ల మనము మానవులపట్ల ఎంత అభిమానము వహించియున్నామో అందరికీ విదితమే. ఎంతటి ఆంధ్రాభిమానులమో ఎల్లరకూ

సుగమ్యమే. ఇట్టి అభిమానపూరితులమైన మనయెడల మానవులు కృతజ్ఞులై ఉండవలెను గదా! మనలను సోదరసోదరీ భావముతో చూచుకోవలెను గదా! ఆంధ్రజనని గర్భోద్భవులమైన మనమున్నూ మానవులన్నూ ఏకోదరులవలె మెలగవలెను గదా. కాని అట్లు జరుగుచున్నదా? లేదు. ఇందు కెవరు కారణం? మన మొంతమాత్రమూ కాదని మన యంతరాత్మ మనకు బోధించుచున్నది. మానవులపై ఆధారపడి బ్రదుకవలసిన మన మెన్నడైన మానవులయొడ కృతఘ్నుభావము వహించి ఉండగలమా? లేము. కాబట్టి యిట్టి స్థితికి కారణభూతులైన మానవుల నేమనవలెను? వారు కృతఘ్నులు కారా? అవివేకులు గారా? వారిని పోషించే ఆంధ్రగౌతమీనది మనలను పోషించుచున్నది గదా! వారిపై ప్రసరించే ఆంధ్రవాయువులు మనపై నిన్నీ ప్రసరిస్తున్నవి కదా! వారి అస్థికల గర్భస్థము చేసుకొనుచున్న ఆంధ్రభూమి మన కళేబరములనుకూడ గ్రహిస్తున్నది కదా? వారికి ఛాందినీయైన ఆంధ్రాకాశమే గదా మనకున్నూ మేలుకట్టె ఉన్నది. వారిపై తన కిరణముల ప్రసరించు ఆంధ్రసూర్యుడే గదా మనలనుకూడ తనకిరణములలో ముంచుతున్నాడు! వారి రాజులే గదా మన రాజులున్నూ; వారి మహాకవులే గదా మన మహాకవులున్నూ; వారి కళాప్రవీణులేగదా మన కళాప్రవీణులున్నూ !

“ఈ సంగతి మానవులు గ్రహించారా? లేదు. సరి గదా మనలను వారి శత్రుకోటిలో చేర్చి అంతరింపజేయడమునకు ప్రయత్నిస్తున్నారు. (‘సిగ్గు, సిగ్గు’ అని కేకలు.) మనవలన వారికి కొత్తజబ్బులు పుట్టుతున్నవట—మలేరియాకు మనమే కారణమట; బోదకాళ్లకు మనమే కారణమట. ఇంకా ఏమేమో జబ్బులకు మనమే కారణమట—రాజరాజుకాలములో ఎన్నడైన ఇట్టిమాట పుట్టినదా? శ్రీరాఘ డెన్నడైన యిట్టి యనత్యముల వక్కాణించియున్నాడా? పోతనమహానుభావు డెన్నడైన యిట్టి అవాచ్యముల పల్కియున్నాడా? కృష్ణదేవరాయలనాడైన యిట్టి కింవదంతి పుట్టినదా? విన్నారా సోదర సోదరీమణులారా! నా అనుంగు ఆంధ్ర-దోమలారా! మానవులు మనపై పెద్దపెద్ద పుస్తకములు వ్రాసినారు! మన చిత్తరువులను అచ్చొత్తినారు! మనలను చంపు ఉపాయములను కనిపెట్టి ప్రచారము చేస్తున్నారు! ఇట్టి సందర్భములలో మనము చేతులు కట్టుకొని రెక్కలు ముడుచుకొని కూర్చోవలసినదేనా? చేతగానివాళ్ల మనిషించుకోవలసినదేనా? ఆంధ్రరక్తము మీ నాశములలో ప్రవహించడములేదా! గతించిన ఆంధ్రవీరుల ప్రతాపము మీ స్మృతికి తగలకములేదా! మానవరక్తచాసము మన జన్మహక్కు గాదా; భగవంతుని ఉద్దేశ మేమి? మనల నెందుకు పుట్టిస్తా? మొదట మానవులను పుట్టించి వారి రక్తము త్రాగి బ్రదకమని భగవంతుడు మనలను తరువాత పుట్టించియున్నాడు గదా? ఇట్టి జన్మ

హక్కును మనము వదలుకోగలమా? భగవదాదేశమునకు వ్యతిరేకముగా నడుచుకోగలమా? స్వామిద్రోహమున కొడిగట్టగలమా? దేశద్రోహము చేయగలమా?

“అవులారా! ఈనందర్భమున మీ కోసంగతి జ్ఞాపకముచేస్తున్నాను. మన మూల పురుషులు పూర్వము అడవులలో సంచరించేవారు. తృణకాష్టజలసమృద్ధిగల ఆస్థలములలో వారు సుఖముగా దైవచింతలలో మునిగి ఉంటూండగా ఈ మానవులే వారిని పట్టణవాసమునకు రమ్మని ఆహ్వానిము చేశారు! అమాయకులైన మన పూర్వులు వారి మాటలు మన్నించి పట్టణములలో కాపుర మేర్పాటు చేసుకొన్నారు. ఇప్పుడు, యిన్ని యుగములు గడచినతర్వాత ఈ మానవులు మనలను చంపుటకు—హత్య చేయుటకు ప్రయత్నిస్తున్నారు. చూచారా ఎంత కృతఘ్నులో?

“వాదముకొరకు వారికి మనవల్ల జబ్బులు వస్తున్న వనేసంగతి ఒప్పుకొందాము. వారిలో కొందరిమరణమునకు మనమే కారణ మున్నమాట అంగీకరింతాము. అయితే ఆతప్పుకు ఇట్టిశిక్షలా విధించడం? మన వంశక్షయము చేయడమునకు మానవుడు పూనుకొంటాడా? మనలను ఆబాలవృద్ధము అంతరింపజేస్తాడా? ఇది న్యాయమేనా? ఈ మానవుడు మనల నెంతటి చేతగానివారికింద కట్టివేసినాడు? మనలో వీర్యము చచ్చిన దనుకొంటున్నాడు కాబోలు! మన పరాక్రమ మంతరించి దనుకొంటున్నాడు కాబోలు! మనలో ఆంధ్రత్వము ఇంకిపోయి దనుకొంటున్నాడు కాబోలు!

“కడుపుకక్కుర్తికి మనము మానవరక్తము త్రాగుతున్నా మన్నమాట మరవకండి. అది భగవద్దిష్టము కాకపోతే మన కీతుచ్ఛరక్తము కానలసివచ్చునా? ఈ మానవులే నా మహారక్తముతో నిండినవారు? ఎందరు లేరు. కాని మనము భగవంతుని ఉద్దేశమునకు భిన్నముగా నడుచుకోలేము.

“ఇట్టి చిన్నతప్పుకు—నిజముగా తప్పు కాదు, మన జన్మహక్కే—మనలను మారణహోమము చేయదలచాడే మానవుడు! ఈ మానవుడిని ఏమి చేయవలసింది చూడండి అతడు చేసే తప్పులకు? నిష్కారణముగా ఏ కవటమూ ఎరుగని తియ్యటి పక్షులను అతడు ఇష్టము వచ్చినట్లు చంపుతున్నాడే! దీని కేమిశిక్ష? అడవులలో సంచరిస్తూ తమ బ్రదుకు తాము బ్రదికే అనపరాధులైన మృగములను వధిస్తున్నాడే! దీని కేమిశిక్ష? తనపిల్లలతోపాటు తాను సాకి, పిమ్మట పక్షులను, మేకలను, గొర్రెలను పీకలు కోసి తింటున్నాడే! దీని కేమిశిక్ష? భగవంతునిసృష్టికి కళంకప్రాయుడై ఉన్నాడే! భగవంతుని శాసనములను బ్రద్దలు కొడుతున్నాడే! దీని కేమిశిక్ష? భగవంతుడు లేడూ? న్యాయా న్యాయ పరిపాలనము చెయ్యడూ?

“కాని సోదర సోదరీమణులారా! ఒక్కవిషయము మనవి చేస్తున్నాను. అది గుడ్డి లో మెల్ల. మనపై కత్తికట్టి మనలను సంహరించవలెనని పూనుకొన్న మానవుడు పుస్తకములు వ్రాయడముతోనూ, మన బొమ్మలు అచ్చొత్తించి ప్రదర్శించడముతోనూ, మనలను చంపే బౌద్ధములట—వాటిని కనిపెట్టడముతోనూ తృప్తిజెంది ఊరుకొన్నాడు. ఇది మనము సంతోషించదగ్గ విషయం. ఇందుకు మనము మానవులయెడ కించిత్తు కృతజ్ఞులమై ఉండవలెను. మానవు డెంత వాక్కురుడో అంత కార్యశూరుడూ ఖడ్గశూరుడూ అయి ఉన్నట్లయితే మనకు నిలవ నీడ లేకుండా ఉండేది. కాని మన అదృష్టమువల్లను భగవదనుగ్రహము వల్లను అత డట్టివాడు కాడు. అందువల్ల మన కంతగా ప్రమాదము లేదు. ఆలోచించగా నాకు తోచినవిషయం ఏమిటంటే—ఈ మానవుడు బదుకుతెరువు కోసమని ఈపుస్తకాలు రాసుకొంటున్నాడే కాని నిజముగా మనపై ద్వేషభావము కలిగి కాదు! చూడండి ఎంత మంది మనపేరు చెప్పుకు బతుకుతున్నారో! పుస్తకాలు రాసేవాళ్లు, బొమ్మలు చెక్కేవాళ్లు, అచ్చువేసేవాళ్లు, సినిమాలవాళ్లు, మాజికోలాంతర్లవాళ్లు, ఆసుపత్రులవాళ్లు, ఆరోగ్యశాఖవాళ్లు, ఉపాధ్యాయులు, ఉపన్యాసకులు! ఇంతమందికి మనము జీవనాధారము కల్పిస్తున్నందుకు మనము గర్వపడవలెను; మానవులు మనయెడల కృతజ్ఞత చూపవలెను.

“పులిమీద పుట్ర అన్నట్లు ఈమధ్య ఆరోగ్యవారములంటూ లేవనెత్తి ఈమానవులు మనలను నిందించడం మొదలుపెట్టారు. మన వంశనిర్మూలనము లక్ష్యముగా పెట్టుకొన్నట్లు ఉపన్యసించారు. ఇందువల్ల మనకేమి ప్రమాదము సంభవిస్తుందో అని చాలాభయపడ్డాము. కాని క్రియకు వచ్చేసరికి ఆరోగ్యవారోత్సవాలన్నీ ఉపన్యాసములతో అంతరించాయి. విందులతో సమాప్తమయ్యాయి. ఇట్టి ఆరోగ్యవారోత్సవాలలో మనమున్నూ హృదయపూర్వకముగా వారికి సాయపడి నిర్విఘ్నముగా అవి జరిగేట్లు ముందుముందు చేయవలెను. ఇట్టి ఆరోగ్యవారములు నిరంతరమూ జరపగలందులకై ఈసభతరపున మానవులను నేను ప్రార్థిస్తున్నాను. అరవ ఉద్యోగస్థులు వచ్చి ఆరోగ్యవార సందర్భమున మనలను పారదోలవలెనని ఉపన్యాసము లిస్తూన్నట్లు తెలియుచున్నది. అరవవారి ఉపన్యాసాలకు బెదిరి పారిపోయే దుస్థితి యింకా ఆంధ్ర-దోమలకు పట్టలేదని మనవి చేసుకొంటున్నాను.

“సోదర సోదరీమణులారా! ఒక ముఖ్యవిషయమును గురించి నేను మీకు యింకను మనవిచేయవలసి ఉన్నది. మనము చిరకాలమునుండి పట్టణములో, అనగా పాతఊళ్లో, కాపురమున్నాము. కాని మానవజన సమృద్ధిముచేతనూ ఆరోగ్యకరమైన మానవరక్తము మనకు దొరకనందువల్లనూ మనలో కొందరము ముఖ్యముగా ఆరోగ్యముకొరకై ఇన్నీను పేట వలసపోయినాము. అక్కడకూడ పరిస్థితులు చెడినవి. అనారోగ్యము హెచ్చుతున్నది. వంశక్షేమము ప్రధానము కాబట్టి మనము—అధమపక్షము కొందరమైనను

ఆంధ్ర-దోమలసభ

వేరొకచోటికి వలసపోవలసిన అవసరము గోచరించుచున్నది. ఆర్యాపురమూ, వీరభద్రపురమూ, మన మిప్పుడు సభచేసిన దానవాయిగుంటా వానయోగ్యములని వింటున్నాను. తీరా ఆరోగ్యము చెడ్డతరవాత చేసేదేమిన్నీ లేదు కాబట్టి ఇప్పుడే జాగ్రత్తపడడము మంచిది. శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధన మ్మని గదా పెద్దలు చెబుతారు .....

.....

అరుగో, అరుగో, మానవులు; చుట్టుకోండి, వాలండి, పొడవండి, తాగుండి రక్తం.....”

నాన్నేహితుడు తటాలున లేచి “రా, రా, పారిపోదాం రా! మన్ని చూచాయి ఈ దోమలు. ఇక్కడనిలిస్తే బతకనివ్వవు. రా, రా” అంటూ నన్ను లాక్కుపోయాడు. ఈ లోపుగానే వందలాది దోమలు మామీద పడి చెడ కుట్టాయి. బతుకు శీవుడా అంటూ ఏలాగైతే నేమి యింటిలో వచ్చి పడ్డాము.

నాన్నేహితుడు ఎవరో తెలుసుకోవాలని పాతకులు పరిశోధనలు చేయ్యవచ్చు. అతగాడిపేరు చెప్పడానికి వీలులేదు. కాని అత డింకా యోగాభ్యాసం చేస్తూనే ఉన్నాడు. జంతుహృదయాలు తెలుసుకొంటూ ఉన్నాడు. అత డిప్పుడు నెల్లూరులో ఉన్నాడు. సాయంకాలాల్లో పెన్న ఒడ్డున పికారుచేస్తూఉంటాడు. చేపల సంభాషణ తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూన్నట్లు మొన్ననే ఉత్తరం వ్రాశాడు. పర్యవసానం ఇంకా తెలియలేదు. ఇప్పటి కింతటితో సరి.

తాజాకలం—చివరకు దోమలసభ ఏమైనదో, అవి ఎట్టి తీర్మానాలు చేసుకొన్నాయో తెలియదు. కాని దేశములో దోమలబాధ మాత్రం ఎక్కువై నది.

క ల్ప : నీ తి

(సా హి త్య గో స్థి)

ఉభయభాషాప్రవీణ ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి

“ నారీ స్తన భర నాభీదేశం
దృష్ట్వా మాగా మోహవేశమ్ ”

అని శంకరాచార్యుడు ఢంకా కొడితే,

“ త్యాజ్యం నుఖం విషయసంగమజన్మ పుంసా
దుఃఖోపసృష్ట మితి మూర్ఖవిచార జ్ఞానా ”

అని రసికావతంసుడు దేవదత్తం పూరించాడు. ఇద్దరూ ఎదుర్కొన్నది ధర్మక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రం. ఈ దాయాదుల పరమప్రాప్యం, పరనిర్వృతి.

వాఙ్మయం అంతా ఒక మహాప్రోతస్విని అనుకుంటే అది మందాకినివలె మూడు పాయలుగా చీలి సాహిత్యసముద్రంలో పడుతున్నది.

మొదటిపాయ ప్రభుసమ్మితమైన వేదం. ఒహు—ఒడ్డుఒరమయినది. రెండవది సుహృత్సమ్మితమైన పురాణపరంపర—స్నేహితుని హృదయంవలె సమరుచికలది. మూడవ పాయ (సత్) కావ్యశ్రేణి : విలాసిని కడగంటిచూపువలె రసికహృదయమును కరచి రసీ భవించి న్యంగ్యంగా కర్తవ్యమునకు త్రిప్పయ్యేణి.

అసలు ఆర్యహృదయం—

“యా న్యనవద్యాని కర్మాణి, తాని కర్తవ్యాని—నో ఇతరాణి.”

“యా న్యస్మాకం సుచరితాని, తాని త్వయా కార్యాణి—నో ఇతరాణి.”

ఈతత్వం ప్రతి భారతీయ ప్రముఖుని నెత్తురుబొట్టులోనూ కదలాడుతుంది—మంచు గడ్డల దెబ్బలు తిని చల్లారకపోతే.

ఈ మేలుబంతిని ప్రతి భారతవిజ్ఞుడు శిరసావహిస్తాడు.

తత్వజ్ఞులందరిదీ ఒకమతం—రసజ్ఞులందరిదీ ఒకమతం—ఉభయలూ అనందో పాసకులే—కాని సాధన వేరు.

1. ౧ అనందో బ్రహ్మాతి వ్యజానీయాత్

౨ రసో వై సః—

2. ౧ వాక్యం రసాత్మకం కావ్యమ్

౨ విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్.

ప్రథమశ్రేణివారి సాధ్యం బ్రహ్మజ్ఞానం. సాధన వైరాగ్యం—యోగాభ్యాసం. రెండవతెగవారి సాధ్యం రసానందం — తద్వారా, విశ్వశ్రేయస్సు. సాధన సౌందర్యోపాసన—విభావానుభావ సామగ్రి.

మొదటితెగవారి దృష్టిలో రెండవవీరస్థుల ప్రవృత్తి కేవలం లాలస—అజ్ఞానం. రెండవతెగవారి చూపులో ప్రథమశ్రేణి అంతా ఉట్టి బైరాగిజట్టు — అరసికమైన ‘చాదస్తపు’గోల. కావ్యేంగితం యెరిగి కావ్యపరమార్థం గుర్తించి మీమాంసచేసివారు సాహిత్యాచార్యులు. శిల్పానికి నికషం ఆనందపారవశ్యం. ఆప్రాప్తికి వారి ప్రవృత్తిఅంతా ఏకైకమై నిలుస్తుంది. అందుకోసం వారు ఎన్ని తెచ్చులో తొక్కి ఎన్ని అన్వేషణలో చేసి పరమావధికి వచ్చారు. వారి సాధన పరంపరను జాగరూకులై గమనించుకుంటూ పోతేనే వారిలక్ష్యం కరబడరసమానంగా గోచరించుతుంది.

కావ్యసిద్ధిలో ధర్మానికి గాని సీతికి గాని పరోక్షంగానైనా ప్రత్యక్షంగానైనా సంబంధం ఉన్నదా—లేదా? మన తత్వాన్నిబట్టి ఈజిజ్ఞాసకు సమన్వయం యెట్లా అనేది ప్రకృత విమర్శకు మూలకందం.

ఆలంకారశాస్త్రంలో పరకీయ ఒకనాయిక.

“ఈ మతమున స్వీయాన్య
సామాన్య లనంగ గలరు సతులు—”
“అన్య యనగ నన్యోధయు—”

సరస.-1 ప్ర.

అని వివృతి. విద్యానాథుని ప్రతాపరుద్రీయంలో అన్యోధ లేకపోయినా అభిసారిక ఉన్నది.

“కాంతాభిసరణోద్యుక్తా స్మరార్తా సాభిసారికా.”

ఇంకొక ఆలంకారికుని అభిసారిక

“మల్లికామాల్యధారిణ్యః సర్వాంగీకార్ద్రచందనాః
క్షామవత్యో న లక్ష్యంతే జ్యోత్సాన్నయా మభిసారికాః.”

నాయికానాయకులను సంఘటించే జట్లు ఉన్నవి. వీరిని సహాయు లంటారు. తాను అగ్నిసాక్షిగా పెద్దలయెమట తాళికట్టి భార్యగా తీసికొన్న ఆమె స్వీయ.

“త్రపాసామగ్రికోమలకమనీయ స్వీయ.”

ఈమెయందే విషయోపభోగములు అనుభవించి పురుషార్థములు సాధించడం పరమధరం. ఉత్తములందరూ హస్తించేవని. కాని పరమరసికుల దృష్టిలో ఇది ఉట్టి దేశవాళీ సరుకు—దివచర్య. చూడండి వారిమాటలు—

‘తదేవ సుతం కృచ్ఛాల్లభం యదన్యథారేఖ.’
‘తలప కులాంగనారతి సుతప్రదము.’

(సుఖ- కాదు.)

శాస్త్రకారుడు ప్రకృతి చీల్చి నూపుతాడు. ఏవిషయము నుద్దేశించిన శాస్త్రం ఆవిషయమును అణువుఅణువునా అన్వేషిస్తుంది.

సాహిత్యాచార్యుని పరమలక్ష్యం రససిద్ధి. రసనిష్పత్తికి ఉపకరించే సామగ్రినంతా అతడు తన శాస్త్రంలో కూర్చుకొని వివరిస్తాడు.

నాయికానాయకులూ, వారికి పరస్పరమూ ఉత్కటమయిన ప్రేమ; ప్రేమసూచనలు, వారిహృదయములను ఉద్దీపింపజేసే వెన్నెల—పువ్వులు—చల్లనిగాలి శృంగారరససిద్ధికి సామగ్రి. అని చెప్పి రసాలంబులగు ప్రేమికుల తరగతులను స్పష్టపరచడంలో అతని పని తీరిపోయింది. దివదినమూ చూచే స్వీయయందూ, సర్వసాధారణ అయిన సామాన్య యందూ ఉండే రతికంటె, కష్టలబ్ధమూ, ఉత్కటమూ అయిన పరకీయారతి ఎన్నో రెట్లు రసస్ఫూర్తికి తోడుపడుతుంది కనక ఈమెను నాయికగా పరిగణించడంలో సాహిత్యవేత్త కస్వాభావికత్వం తోచదు. ఆదృష్టితోనే సహాయులనుగూడా చెప్పక తీరదనుకున్నాడు.

అయితే సాహిత్యాచార్యునిదృష్టి ఎట్లాంటిది? తనకు మేలుబంతులయిన దివ్య నూత్రములను మరచిపోయినాడా? లేక తనప్రవృత్తినంతటినీ ఒక కొత్తిలోకంలోకి తీసుకుపోయి ప్రజ్వలిస్తున్నాడా? ఆలోచించవలసిందే.

“కావ్యాలాపాంశ్చ వర్ణయేత్”—అసలు కావ్యాలు చదవడమే మానుకోండి, ఆరోగ్యంగా ఉంటుం దన్నారు కొందరు. ఈ బాదరబండి పడలేక, ఈమాటతో సహృదయుని వెన్నెముక విరిగినట్లయి, ‘ఆగవమ్యూ—కావ్యాలు రెండు రకాలు; సత్కావ్యాని కుండే ఉన్నతలక్ష్యాలు, పరనిర్వృతి, శివేతరక్షతి, యశస్సు ఆదిగా ఎన్నో ఉన్నవి. నీ వన్నమాట అసత్కావ్యానికి చెందనీ—దానిలో ఎంత నిర్వృతి ఉన్నా, ఎన్నో దోషాలవల్ల అది సహృదయసేవ్యం కాకపోడం న్యాయమే’ అన్నాడు తిరగబడి.

విద్యానాథుని మాటలను వివరిస్తూ కుమారస్వామిసోమశీధి అన్నాడు : అ కర్తవ్యములగు పారదారికాది వృత్తులయందు అకుతుకి అవడంకూడా కావ్యప్రయోజనమే అని. అవతారికయందు ధర్మోపన్యాసం ఇచ్చిన విద్యానాథుడే నాయికాప్రకరణంలో అభిసారి కను చెప్పాడు. అయితే అతని తాత్పర్యం?

సాహిత్యవేత్త కావ్యానికి నిర్వచించేది ఆనందపారవశ్యమూ రసస్ఫూర్తి అయి నప్పటికీ ఆర్యతత్వా న్ననుసరించి సూక్ష్మాతిసూక్ష్మంగా నీతితో సంబంధం పెట్టాడు.

కావ్యంలో నీతి ఉండాలనే నిర్ణయం యెంతమాత్రం లేదు. కాని అవినీతిని అనాచిత్య మునూ ఆటంకపరచకపోతే ఉత్కృష్టానందమూ, విశ్వశ్రేయస్సుూ చెడిపోతాయి. ఆర్య త్వం చెడి ఆత్మహత్య అవుతుంది. కాబట్టి శాస్త్రుత్వసిద్ధికి పరకీయనూ, అభిసారికను, సహాయులను చెప్పాడు కాని వారిని నాయకలుగా ఉత్తమకావ్యాలలో వర్ణించమని కాదు. కానినాడు స్వవచోవ్యాఖూతం అతని తలమీద పడుతుంది.

సంస్కృతసాహిత్యం పరీక్షించి చూస్తే పరకీయ నాయకగా ఉన్న కావ్యం యేదన్నా కనిపిస్తుండేమో చూడండి. వసంతసేన స్వీయవంటిదే కనక సామాన్య నాయకగా గూడ యేదీ కావ్యం దొరకదన్నమాట. ఇక పాంథపంచకాదికంలోనూ, ‘భ్రమభార్గికా’దుల లోనూ పరకీయాప్రవృత్తిని వర్ణించడమూ, కాళిదాసు “యోషితాం తత్ర నక్తం సాదామిన్యా కనకనికషస్నిగ్ధయా దర్శ యోర్వో” అని అభిసారికారీతిని చమత్కరించడమూ, వినోద మాత్రంగా పర్యవసిస్తాయి.

ఆంధ్రవాఙ్మయంలో నేటికీగూడా సాహిత్యమిహూసలు బాగా విచ్చుకోలేదు. ఉన్నరెండైనా అనువాదములై ఆంధ్రత్వమును తడవుకొనలేకపోయినందువల్ల ఆంధ్ర సాహిత్యం తెన్ను పెరుగు వడ్లు కలబోసివట్లు అబోధోపహాతం అయింది. ఏ విప్రతిపత్తి కలిగినా సంస్కృతమే శరణ్యం. ప్రాజ్ఞాడు తన జిజ్ఞాసను ఉన్నత సంస్కృతసాహిత్యాన్ని బట్టి సమన్వయపరచుకొని తెనుగులో రచన సాగించాడు. కొంతవరకూ అట్లా జరిగిన తరువాత కాలాన్ని బట్టి, ప్రభువులనుబట్టి, తనచుట్టూ ఉన్న అభిరుచినిబట్టి, తనకు తెలియకుండా మారిపోయి ఒకవిత ప్రకృతిలో పడిపోయాడు. ‘దేన్ని ఏపరముగా అర్థముచెప్పుకొన్నా’ అతని ఉత్కృష్టరచనలకు ఆనందించాం, నికృష్టరచనలకు నిరసించాం.

తెలుగులో సగంమంది కవుల చేతులలోని శృంగారం ఒళ్లు తెలియని తాల్యవృత్తి. అసభ్యసన్నిపాతం. శుద్ధిచేయని పాదరసం ఎలా కొంప తీస్తుందో, పరిపక్వం కాని శృంగారం అలా రోత పుట్టిస్తుంది.

నీతికి కళాపరమైన ఒకకొత్తపేరు ఔచిత్యం. “అనాచిత్యా దృతే నాన్య ద్రసభంగస్య కారణం” అని ఔమేంద్రుడు. సభ్యతచెడిన యేకళావిలసనమునూ సహృదయుడు మెచ్చుకో లేడు. ఔచిత్యంలేని రససన్నివేశమూ, శిల్పమూ, అసభ్యసగ్గుమూర్తి.

అట్టి కళనుండి పుట్టేది ఆనందము కాక ఆనందాభాస మాత్రమే అవుతుంది. ఇట్టిది భావుకుని హృదయంలో వెగటు పుట్టించి నీరసంగా పర్యవసిస్తుంది. ‘సనాతనరసజ్ఞు’ లెవరూ సభ్యతను త్రొక్కిన కళకు గౌరవం ఇవ్వలేదు. వారి మతమును సమన్వయ పరచుకొనలేక,

కళకూ నీతికీ సంబంధం లేదు, కనక కేవలం కళకు (ఔచిత్యం కోల్పోయినా) పూజ జరగాలనడం అవివేకం. సహృదయహృదయోద్వేజకములగు దోషము లెప్పుడూ కళాప కర్షకములే అవుతవి. ఔచిత్యోపస్కృతమగు కళయే ఆనందపారవశ్యమును కూర్చి కళా శీలి తపస్సునకు సిద్ధిగా సాక్షాత్కరిస్తుంది.

అయితే శ్రీమద్భాగవతమున పరకీయలగు గోపికలతో శ్రీకృష్ణుని వివిధ శృంగార క్రీడలు వర్ణితములై నవి. ఉదాహరణం: వస్త్రాపహరణం. కళకు కావలసిన, మృదు త్వము చెడి కొంచెం 'అతి' కనిపించినా దానిని కావ్యమే అంటున్నాం.

తారాశళాంకవిజయంలోదీ పరకీయావృత్తాంతమే. కాని దానిని అసత్కావ్యం అంటున్నాం, ఇందులో కొంచెం కళానందం ఉన్నా. దీని కేమంటారు? అనవచ్చు.

ఋషి శ్రీకృష్ణున కిచ్చిన దివ్యత్వంవలన అతని క్రీడలలో మనకు ఏదో పరమార్థం తట్టి అందలి సన్నివేశాలు అప్పుడప్పుడు వెగటు గొల్పినా మనం ఓర్పుకొని రసమునే వెతు కుంటాం. మరీ సహించలేని చోట తెలుగుకవి శృంగారం అచుకుంటాం. దీనికి సమ న్యయం ఉన్నది.

ఇక తారాశళాంకవిజయాన్ని కళాపరంగా అన్వయిస్తా మనవచ్చు. కాని అయితీ వృత్తు తలచుకొనేసరికే సహృదయుడు సహించడు. తనకు జ్ఞానజ్యోతి ప్రసాదించి, తన్ను ఎన్నోవిధాల ఆదరించిన గురువు భార్య తప్పుదాకి ఈశ్చిందే అనుకోండి—అంతట్లో ఇతని జ్ఞానం ఏమయింది? అని కథమీదే చాలా పేచీలు. కథ అల్లా ఉంచి కళనే చూడండి. కళను మలినపరిచే అసభ్యఘట్టాలు, అనినీత్యపన్యాసాలు, సగ్నశృంగారం, రసదోషాలు చాలా ఉండడంచేత ఏవిధంగానూ దానిలో ఉత్కృష్టానందం లేదు. లాలసులు తప్ప సహృదయులు మెచ్చుకోలేరు. కావ్యము విశ్వక్రేయాస్సు అన్న ఆంధ్రతాతపాదుని శంఖ ధ్వని అంతరించిపోలేదు కదూ?—

పూర్వాంధ్రకవుల శృంగారశిల్పము బహువిధాల తరువాతవారి నందరినీ ఎన్నో తప్పుదారులకు నెట్టింది. అప్పటి రాజులూ, రాజుల నచనంచిన ప్రజలూ, వారి రచనల నట్లా మలినపరచి తెలుగు సారస్వతమునకు ఒకనైపు మాయనిమిచ్చ తెచ్చిపెట్టారు. దానికి చాలా సిగ్గుపడుతూ ఆధునికాంధ్రరచయితలు నిజమైన కళాస్వరూపమును గుర్తించి స్వల్పంగానైనా చేస్తూన్న దివ్యరచనలకు సహృదయుడు స్వాగతమిస్తాడు. కాని అతని కోకిని పాశ్చాత్యముద్రలు వేసుకొని ఆర్యసాహిత్యములను వికృతపరచి అవకరపురచనల చేయడం ఆత్మవినాశకమూ, అపహాస్యభాజకమూమాత్రమే. ఎరువుసాము లెప్పుడూ

కథ : నీతి

బరువుచేటే, బసవరాజు అన్నట్టు. పూర్వులను ఆజ్ఞేపించి మనం ఆంధ్రసారస్వతానికి చేసిన మహోపకారం ఏమీ ఉండదు. ఇంక ఎవరినో చూసి మనం తెచ్చిపెట్టుకున్న వికారాలన్నీ సనాతనరసజ్ఞులకు సమ్మతం అనడం వట్టి దబాయ్యం.

శిల్పికి ఛాందసునకూ ఎప్పుడూ పడదు. ఛాందసుని శుష్కధర్మముల నెప్పుడూ కళాశీలి ఎదురుకొంటూనే ఉంటాడు. ఇంక సఖ్యపడవలసినది, సహృదయునితో— అతడు కళనుండి కాంక్షించేది విగళితవేద్యాంతరమైన ఆనంద పారవశ్యం. దానికి ఉపవృత్తికమైన ప్రత్యణువునూ తలదాల్చుకొంటాడు. అపకర్షకమైన దాని నల్లా ఖండిస్తాడు. నీతిచూట తలపెట్టకపోయినా అవినీతిని అడుగుపెట్టనీయదు. ఈ పరమార్థములో అతడు భక్తితో పూజించుకొనేది జౌచిత్యమును, తన సభ్యతనూ మాత్రమే. వీటికి ఏవిధంగా భంగం వచ్చి వెగటు పుట్టినా సహించడు.

మృత్యువు

‘ చలం ’

TO THE EDITOR, 'UDAYINI'

My dear Editor,

.....Sad I have to hurry through. This is a tremendous effort I have made—to write this at all.....

This is the result of deep fearless thinking and earnest study of ideas in men and books and of a life that has gone beyond trivialities and conventions—the best of what I have achieved so far—of a sincere struggle to seek and understand. So it must meet with a response in thoughtful minds—in obedience to a mundane law—a law in art I have observed—unless what I have written is beyond the comprehension of many of your readers.

I know I will be misunderstood by the few that read—even in this serious attempt of mine—but let it be.

Thank you for the opportunity and impetus you gave for me to express myself and reach out a few other souls—whether they understand or misunderstand me.

I have attempted to materialise in persons and words a thought—an active principle, some form of which should exist, if this life and its aspirations have any meaning at all.

Indeed, I know, my God or his representative, argues like a Socrates, punishes like a third-class magistrate, preaches like a training school teacher, and quibbles like Venkatachalam the rebel-crank with all his pride and prejudices. There is obviously no help for it.

VENKATACHALAM

BEZWADA,
28th May 1935

P.S.—After reading the letter I see this could be put before my scenes, as an introduction. Is it vanity? Yes, my writing and your publishing is all vanity—pure and strong. Let it go.

P.P.S.—If you publish, publish the post script and even the post post script, in all justice to everybody concerned.

మృత్యువు

ఒకటో రంగం

చచ్చిపోయినవాళ్లు తేలేలాకం. పెద్దమైదానం. మెత్తనికాంతి సుందరంగా ప్రదేశాన్ని నింపుతోంది. ఆహ్లాదకరమైన గాలి మెల్లిగా, అనేక పరిమళాలతో వీస్తోంది. ప్రపంచంలోని అన్నిజాతులవారూ గుంపులు గుంపులుగా వెడుతున్నారు. ఒక దేశస్తులూ, భాషస్తులూ గుర్తింపుకుని దగ్గరికి చేరుకుంటున్నారు. అందరి మొహాలూ శాంతంగా ఆనందంగా వున్నాయి. అగాలిని పీలవడంవల్లనే, ఆకాంతిని చూడడంవల్లనే నూతనోత్సాహమూ, జ్ఞానమూ కలుగుతున్నట్లుగా వుంది.

[కాంతయ్య చాలా ముసలివాడు.]

కాంతయ్య:—ఏం నవ్వుతావు ? ముసలివాణ్ణి అనా ? నడు నాతో చూద్దాం.

[ప్రసాదరావు కుర్రాడు.]

ప్రసాదరావు:—కాదయ్యా, తాతా, వా డెవడో అదెదో భాషలో పలకరిస్తున్నాడు నన్ను.

కాంతయ్య:—చూడు, నిన్న మనిషి పట్టుకు లేవతీశాడు నన్ను. బతక నన్నారు. కాని ఆశరభయ్య చివర మాత్ర అది ఒకటి గొంతులో వేశాడు. చూడు పిడుగులాగు ఎట్లా ఐనానో.

[చిట్టెమ్మ వితంతువు.]

చిట్టెమ్మ:—ఏమండోయ్. తెలుగు మాట్లాడుతున్నారు. చూడండి, మావాణ్ణి చూశారా, శీతయ్యని! వాడూ నేనూ కాశీకి బైలుదేరాం. దోవలో నాకు కలరా తగిలింది. కాశీవిశ్వేశ్వరుడికి, నాకు దర్శన మివ్వాలని వుంది గావును, ఆయన దయవల్ల బతికాను. భక్త పరాధీనుడు ! కాని మావాడు కనపడడు కద ! బాబూ, మీరూ కాశీకేనా !

కాంతయ్య:—(వుత్సాహంగా) కానీ, కాశీకే పోదాం! ఎక్కడి కైతే నేం ?

[సుశీల పసిపిల్ల యిటూ అటూ పరుగుతుతోంది.]

సుశీల:—అమ్మ. మంచి. అప్పచ్చి పెత్తింది, మందు. చేదు. వొద్దు. అమ్మా! నాకు వువ్వాయి పోయింది. చూలూ. (నవ్వుతోంది.) అమ్మోదీ! (వింటో) ఆ. ఆ. అమ్మ. అమ్మ. పిలుతోంది. చుచీలా అంతోంది. అమ్మా. ఇత్తా లా.

చిట్టెమ్మ:—ఎంతదైర్యమో ఆపిల్లకి !

[ఇంగ్లీషుఆమె వచ్చింది.]

ఇంగ్లీషుఆమె:—Where is my baby? The tiny one should be crying. It is time for her feed. Where am I?...They don't allow me to feed her. I was so ill. Little cuddles. Hullo, Nellie, you! you !

సుశీల:—అమ్మా! అమ్మా!

ఇంగ్లీషుకమె:—You call me, darling, my own.

కాంతయ్య:—అదేమిటి ఆపిల్లని ముద్దాడుతోంది?

చిట్టెమ్మ:—పిచ్చిది.

(చిట్టెమ్మ బిగ్గిరిగా మంత్రాలు చదువుతోంది.)

[చల్లయ్య వచ్చాడు.]

చల్లయ్య:—అమ్మా! శుభమైన తెలుగుముక్కలు చెవిని పడుతున్నాయి యిక్కడ. ఏమిటీ మాలలోకం, ఇట్లా బైలుదేరింది, చీమలపుట్టలాగు! కానూరు, వొక్కణ్ణి బైలుదేరితే ప్రపంచమంతా నావెంట పడ్డ దేమిటి? తోవలో పాము కాటేసింది. బారెడు తాచు, చచ్చా ననుకున్నా. కాని ఇనపముండావాణ్ణి పాముకాటు లెళ్ళా నాకు! నాజాతకంలో యెనబైయేళ్ళు ఆయుర్దాయం. నేను చస్తానా?...వీళ్లు తాకుతారేమో కద! సంధ్య వారుద్దామంటే నీళ్లు కనపడవు. ఎన్నో వాగు లుం డాలి దోవలో. తోవ తప్ప లేదుకద!

[మార్వాడీ జమకాలాల్ వచ్చాడు.]

జమనలాల్:—చచ్చేముందు దానధర్మాలు చెయ్యండి. నిన్న చావుదగ్గరికి వచ్చిందని పించింది. తెల్లారిందాకా బతికానా, ఆరువేలు దానమిద్దా మనుకున్నాను. ఎందు కండి పాడుడబ్బు! చచ్చేప్పుడు వెంట తీసుకు పోతామండీ! ఇందండి తీసుకోండి. వొద్దా! అరే, దేఖో భాయ్. ఈదేశంలో చలామణి కావు గావును.

[వస్తాడు సులేమాన్.]

సులేమాన్:—పదిమంది కలిసి పొడిచి, చచ్చానని గోతులో తోళార్—చచ్చానా! సులే మన్, చావడు, చావలేదు. చావడు. ఒరే పోలీరెడ్డి, ఇంక నీపెళ్ళాన్ని యెట్లా దాచుకుంటావో చూస్తాను. అది మంచిమనిషండీ! నన్ను నరుకుతారనిచెప్పి ఏం యేడ్చింది, యేం యేడ్చింది?

చల్లయ్య:—సాహేబుగారూ, యేవూరండీ మీది!

సులేమాన్:—మాది యేలూరు; దాన్ని యేం చేశారో పాపం! బలేమనిషి! పడుకుం దంటే—ఏం భోగాలండీ! కండకావరంతో తిరుగుతా మన్నమాటే గాని—నన్ను పొడిచి చంపేశారు. కాదు. పొడిచారు యీవెన్నులో. ఎదీ లేదే! పొడిచా రనుకున్నాను.

మృత్యువు

[రాజన్న రాజకీయకైదీ.]

రాజన్న:—ఎక్కడికండీ పోతున్నారు మీరంతా? నాలుగేళ్ళయింది మా అబ్బాయిని చూసి. ఎక్కడో వుండాలి యీగుంపులో.

జమన్‌లాల్:—ఏమండీ, రాజన్నగారూ, ఎప్పుడు వదిలారు జైలులోంచి మిమ్మల్ని? మీ కెదో క్షయ అన్నారు?

రాజన్న:—అవును. మొన్ననే యెక్కువచేసింది. అందుకనే వదిలినట్టున్నారు. నే నెక్కడ చస్తాను లెండి? మొదటినించీ నాకు ధైర్యమే. భరతమాతకు నేను అవసరం. దేశసేవకై యీశ్వరుడు నన్ను మిగులుస్తాడని తెలుసు. ఆరాముడిలో విశ్వాస మున్నవాళ్ళని చెరచరండీ.

[కృపానిధి, కురికవి, వచ్చాడు.]

కృపానిధి:—ఆహా, యెంత రమ్యంగా వుంది. అయ్యో, మీదగ్గర కాయితమూ కలమూ వుందా? ఒక్క ప్రేమగీతం వస్తోంది, ఆపారసీతమెని చూస్తే. భారతికి పంపాలి. నన్ను మీ రెరగరూ? అవుచులెండి, కవులకి కీర్తి వచ్చే కాలమూ, దేశమూ? కాని వుండండి. కొద్దిసంవత్సరాలలో వింటారు నాపేరు.

[లక్ష్మీ యస్పారావు వచ్చాడు.]

లక్ష్మీయస్పారావు:—అరే మీదికి తోసుకొస్తారేం? ఒరే, వీరన్నా! ఎవరూ లేరు. కొంచెం ఎక్కువ జబ్బు చేసేప్పటికి ఎవరితోవన వాళ్ళు పోయినారు. ఇంతేకదా అధికారమూ. ఐశ్వర్యమూ!

[గుడ్డివాడు, ముష్టివాడు, వచ్చాడు.]

ముష్టివాడు:—అయ్యో, గుడ్డివాణ్ణి, అవిటివాణ్ణి, ఒక్క కానీ యివ్వండి. అమ్మా, నువ్వు న్నా కనికరించు.

చిట్టెమ్మ:—ఒరే, నేను కనపడగా లేంది గుడ్డి యేమిటా నీకు? ఎవ్వడురా నువ్వు, అట్లా పైకి వస్తావు?

ముష్టివాడు:—నిజమేమమ్మా, కనపడుతున్నావు. పోనీలే. ఆక లవుతోంది. ఒక...ఆకలి కూడా లేదే, ఇరవై నాలుగుగంటలు ఆకలితో చచ్చేవాణ్ణి—

[మెంకటచలం రిఫార్మరూ, సీతమ్మ యవ్వనురాలూ వచ్చారు. ఆమె బాలవితంతువు.]

మెంకటచలం:—అమ్మా ఇంకా చిన్నవయసు. ఎంతకాలం వొంటరిగా బతుకుతావు? చక్కనివరుడు వున్నాడు. మీవాళ్ళకి తెలికముందు మెంటనే యిప్పుడే పెళ్లిచేస్తాను నీకు. ఏమీ తప్పని సంకోచించకు. ఈ ముసలివాళ్ళు చెప్పేవన్నీ నిజమనుకోకు.

నీతమ్మ:—పెళ్ళా ? ఎంచుకు ? చూడండి. ఎంతరమ్యంగా వున్నదో యిక్కడ ? హాయిగా ఆడకుంటాను.

మెకటచలం:—ఇప్పు డట్లా నే వుంటుంది. కాని ఇంక నాలుగేళ్ళు పోతే నీశరీరం వూరు కుంటుందా ? నీకేం కష్టం లేదు. ఇంతవరకు నేను నలభై తొమ్మిది పెళ్ళిళ్ళు చేయిం చాను.

నీతమ్మ:—శరీరమా ? నాకు తెలీటంలేదు. నమస్కారం, వెళ్ళండి.

[శంకరావు, స్కాట్, వచ్చాడు.]

మెకటచలం:—ఏమిటబ్బో, ఇందరు మొగవాళ్లు ఆడవాళ్లు వున్నారు. ఒకరివంక ఒకరు చూసుకోరు. తమాషాగా వుంది. నే నేం రిఫారం చెయ్యను ?

శంకరావు:—ఇదేమి తిరనాశండ్రి! మా స్కాట్లు ఇంకెవరూ రాలేదా ? ఎవరికన్నా సహాయం కావాలా ? ముసలివాళ్లకి, బీదవాళ్లకి, కుంటివాళ్లకి—ఎవరికీ వొద్దా ! ఇక్కడ యెవరికీ సహాయం అఖ్ఖిరేనట్లుందే.

[సిసీమా స్టార్ వనజాక్షి వచ్చింది.]

శంకరావు:—మీ కేమైనా సహాయం కావాలా ?

వనజాక్షి:—నాకా ? నా కేం కావాలి ? నే నేం సాధారణందాన్ని అనుకుంటున్న ట్టన్నావు. (బిగ్గిరిగా) నేను సిసీమా fame వనజాక్షిని.

(అందరూ తనవంక చూస్తారనే ఆశతో చుట్టూ చూస్తోంది.)

ఇదేం దేశం ? ఇంతమూర్ఖుల్ని నేను చూడలేదు. నాపేరే విన్నట్టు లేరే! వీళ్లు పశువు ల్లాగ వున్నారు. ఆడదాన్ని యిట్లా రాసుకు పోతారేం ? కళ్లు పోయినాయి. అందాన్ని గుర్తించరే ! ఇంతగుంపులో నాకు వూపిరి తిరగటం లేదు. ఎప్పుడో ఓ స్వయంవరంసీనులో తప్ప యింతగుంపులో నేను నుంచోలేదు. మోటారు అల వాటై నడవడమే మరిచిపోయినాను—మా డ్రై డెక్టర్ వుంటేనా ? ఈ గుంపునంతా ఫిల్ముతీసును.

[సూర్యనారాయణ—మందు లమేవాడు.]

సూర్యనారాయణ:—ఇదుగోనండి—విసండి—ఈమందు వుందే, యిది సులేమాన్ యోగి గారు హిమాలయపర్వాతాల్లో కనిపెట్టినారు, ఇది తలనొప్పలకు—

మృత్యువు

[అందరూ నవ్వుతున్నారు. సిగ్గుపడి పూరుకున్నాడు.]

[ముసలివాడు కాంతయ్య—జేదాంతి—వొచ్చాడు.]

కాంతయ్య:—తొరగా రండి, అట్లా దిక్కులు చూస్తూ రేం ?

సూర్యనారాయణ:—ఎక్కడికి వెడుతున్నాము, మనమంతా ?

కాంతయ్య:—చూద్దుగాని రా, ఎక్కడికి వెడితే నేం ? బతికివున్నాన్నాళ్లా అడగలేదేం

ఆ ప్రశ్న ? తీరా చివరికి వొచ్చి యిప్పు డడుగుతున్నావు ?

వనజాక్షి:—బతికివున్నాన్నాళ్లానా ? ఇప్పు డేమిటి చచ్చా మంటారా !

[కాంతయ్య నవ్వుతున్నాడు. చుట్టూ ప్రతివాడు బిక్కమొహంపేసి ఆలోచిస్తున్నాడు.]

సులేమాన్:—సులేమాన్ చచ్చా నంటావురా ! తంతాను.

[కాంతయ్య నవ్వుతున్నాడు.]

కాంతయ్య:—తన్నులు తన్నే కాలం అయిపోయింది. తినేచోటికి వొచ్చాం.

చిట్టెమ్మ:—మనని యేం చేస్తారు ?

సూర్యనారాయణ:—యముడిదగ్గరికి తీసుకుపోతారు.

వెంకటచలం:—ఏమిటి ? యమలోకం వుందీ ? అంతా అబద్ధ మన్నారు.

[మోసెస్ వొచ్చాడు.]

మోసెస్:—లేదు. ఇక్కడే వుండాలి, డూముడేవరకు. అప్పుడూ నరకం మీఅందరికీ.

నేను బోధించినప్పుడు నవ్వారు. చూడండి ఇదంతా బైబిల్లో చెప్పినట్లు వుంది

సరిగ్గా. ఇప్పుడన్నా తెలిసివచ్చిందా ? ఏరీ మీ యమభటులు ?

చల్లయ్య:—ఓరే, గోహత్యలు చేసినవాడికి నీకు స్వర్గ మెవ డిస్తాడురా ?

సులేమాన్:—ఏమిటి ? గోహత్య యేమిట్రా, బ్రాహ్మణా ! రేపు అల్లా నీపిలక పట్టుకు జాడించినపుడు తెలుస్తుంది.

చల్లయ్య:—నేను గంగాస్తానం చేశాను, నా పాపాలన్నీ పోయినాయి.

చిట్టెమ్మ:—అయ్యా, శాస్త్రుల్లగారూ, నిజమేనా ? నేను గంగాస్తానం చెయ్యలేదు. గోదా వరి కాలవలో మునిగానండీ ? అదీ దక్షిణగంగ అంటారుకదా !

చల్లయ్య:—లాభం లేదు. ఎదో కొంతవరకు ఆలోచిస్తారు నీసంగతి.

సులేమాన్:—నాకేం భయం లేదు, ప్రతిరోజూ నమాజ్ చేశాను.

మోసెస్:—నేను పశ్చాత్తాప పడ్డాను.

[దాసరి వెంకయ్య వొచ్చాడు. పాడుతున్నాడు.]

వెంకయ్య:—

ఇల్లు వాకిలి నాది, ఇల్లాలు నాదనుచు
 వల భ్రమసెదవు, మనసా !
 కాలునీ నలలోన కానకను చిక్కితివి
 కడతేరుటే తోవ మనసా !

అయ్యా, ఏమీ శాశ్వతంకాదు. ఒక్కకానీ ధర్మంచెయ్యండి, నేడో రేపో అందరూ చచ్చేవారే. ఈ నాలుగురోజులే మీ ప్రభ !

రెం.తోరంగం

వరలోకం.

పెద్దమైదానం మధ్య ఒక స్వరూపము. మబ్బులు పేర్చినట్టు ఉన్నతంగా వుంది, పీతము కాబోలు. ఆరూపము అనేకరంగులతో లేజన్సులతో మిరుమిట్లు గొలుపుతోంది. గంభీరమూ, భయోత్పాదకమూ ఐన అనేక గాఢభావాలను ప్రేరేపిస్తుంది. దేశ, కాల, జాతి, లింగ భేదాలకు అతీతమయింది, రూపం నిర్నయంగా యేర్పడక, మబ్బువలె మారుతో వుంటుంది. చూసేవారినిబట్టి పరిపరివిధాల తోస్తుంది.

వేనకువేలు స్త్రీపురుషులు అన్ని జాతులవారూ, దీపముచేత ఆకర్షింపబడ్డ పురుగులవలె ఆహ్లాదితులై చారుతున్నారు. ఆయనదృష్టి యెవరిమీద నిలిస్తే వాళ్లు ముందుకి వొచ్చి యెదట నిలబడతారు. ఒక్క చూపుతో, ఆవృత్తి అంతరాంతర రహస్యాలన్నీ ఆయనకు అర్థమైనట్టు తోస్తుంది.

ఆవృక్షప్రభు గుంపులోనించి కొందరు వాళ్లనమ్మకాలప్రకారం, జీసస్, అల్లా, నారాయణ, అని కేకలు వేస్తారు. స్త్రీత్రాలు చదువుతారు.

ఆయన్ని అధికారి అని పిలుస్తాం.

[పోలీసు సుబ్బన్న వొచ్చాడు. కుక్కపిల్లవలె చెల్లకితలా పడి, వొణుకుతున్నాడు.]

సుబ్బన్న:—పాపిని, యీశ్వరా, పాపిని, హరీ, నేను పాపిని, నన్ను నరకంలో తొయ్యకు, నాకు బుద్ధి వొచ్చింది. ఎన్నటికీ బాధించను. లంచాలు తీసుకున్నాను. అదుగో, కరుణమ్మ! దాన్ని చెరిచి, పైగా కైదులో వేయించి—దానిపిల్లల్ని తరిమి—తెలిక చేశాను.

అధికారి:—అవును. అణచుకోలేని కామం, అర్థంలేని క్రూరత్వం, ఉపయోగంలేని ధన కాంక్ష—తెలికపోవడం కాదు.

సుబ్బన్న:—రామనామం జపంచేస్తే పాపాలన్నీ పోతా యన్నారు. పోవు.

అధికారి:—నీకు మళ్లీ జన్మ నిస్సాను.

సుబ్బన్న:—నన్ను వందిని, కుష్టుని చెయ్యండి.

మృత్యువు

అధికారి:—(నవ్వి) ఇట్లా రా; అట్లా కుంగిపోకు. ఏమి? పాపాలు చేస్తే నేమి? అవి శాశ్వతం కావు. నీ ఆత్మ జయించి తీరుతుంది. భయపడకు. నీ ఆశలన్నీ కోరుకో.

సుబ్బన్న:—తమకు ఆగ్రహం కలుగుతుందేమో!

అధికారి:—భయపడకు. ఈశ్వరుడు కరుణామయుడు. నాకు తెలుసు నీకోర్కెలు. మీ నూపరెంటుభార్యవంటి సౌందర్యవతి, అధికారం, గొప్పజీతం—

సుబ్బన్న:—అవును. అవును.

అధికారి:—పెద్ద మిలిటరీ అధికారి వవుతావు. ధనము, స్త్రీలు—కరుణమ్మ తనసౌందర్యంతో నీవృద్ధయాన్ని నలిపి చీల్చి పాఠాలు నేర్పుతుంది.

సుబ్బన్న:—అనుగ్రహం.

[ముసలిసన్యాసి.]

అధికారి:—ఇంకా పూర్తికాలేదు నీయోగసాధన, త్వరపడ్డావు.

సన్యాసి:—అవును.

అధికారి:—సిద్ధి పొందావని శిష్యులంటే నీవూ నమ్మావు.

సన్యాసి:—అవును. ఏకాగ్రచిత్తమువల్ల నానరాలలో పుట్టిన ఆనందాన్నీ, ప్రజల మన శ్మరీరాలమీద నాకుకలిగిన శక్తినీ, నామూలాన వ్యాధులకూ, కోర్కెలకూ విదూరులైన పామరుల స్తోత్రాలనూ చూసి మోసపోయి అద్వైతసిద్ధిని పొందా నచుకున్నాను.

అధికారి:—ఈజన్మలో బాల్యమందే యోగమార్గంలో పడతావు. ఇంకా దీర్ఘసంస్కారం కావాలి నీకు.

సన్యాసి:—ఒక్కప్రార్థన: ప్రజలనించి, వాళ్ళ యాచననించి, కృతజ్ఞతనించి తప్పించండి. ఎవరూలేని ద్వీపంలో—

అధికారి:—లోకాభిప్రాయాలను మన్నించావు. నీ ఆత్మస్వేచ్ఛను వాళ్ళగౌరవకోసం బంధించావు. వాళ్ళగౌరవాన్ని అతిక్రమింపగల వివేకసాధనకే నిన్ను పంపుతోంది. లోకాన్ని ప్రేమించు. కాని లోకంచేత బంధింపబడకు.

[చంటిపిల్ల వచ్చింది—సుశీల.]

సుశీల:—అమ్మ, అమ్మ.

అధికారి:—రా.

సుశీల:—అమ్మా, నువ్వు, అమ్మ. (ఆయనవొళ్లో దూకింది. ఆయన్ని కావలించుకుని, ఆనందంతో 'అమ్మ, అమ్మ' అంటోంది.)

అధికారి:—అమ్మ కావాలి కాదా? నీ అమ్మ మూర్ఖురాలు, పిల్లని పెంచడం తెలీక, నిన్ను చంపుకుని, ఏడుస్తోంది నీకోసం; ఎక్కడ వున్నావాలని చూస్తోంది, ఆకాశంకేసి. వెళ్లు, నలుగురమ్మలచేతుల్లో అతి గారాబంగా పెరుగు. దీర్ఘాయుష్మంతురాలివై, మళ్ళీ రా—

[సాలమన్—మిషన్.]

సాలమన్:—జీసస్ ఏరీ ?

అధికారి:—ఏమిషని ?

సాలమన్:—స్వర్గ మిస్తాడు, మీ రెవరో మీతో పని లేదు.

అధికారి:—నేనే జీసస్.

సాలమన్:—నా పాపాలకి పశ్చాత్తాపపడ్డాను.

అధికారి:—మరి మీ వదిన ఆస్తిని తిరిగి యిచ్చేశావా ?

సాలమన్:—పశ్చాత్తాప—అవును తప్పే, నాజీవితమంతా నీ నామం ప్రచారంచేశాను.

అధికారి:—నీవు తీసుకున్న జీతమో ! పైగా స్వర్గమా ?

సాలమన్:— మరి బైబిలులో—

అధికారి:—బైబిలులో నీ కున్నదంతా బీదలకు పంచమన్నారు.

సాలమన్:—అది సాధ్యమా? నా కుటుంబమూ—

అధికారి:—బైబిలులో నీకు సాధ్యమైనవాక్యాలుమాత్రమే నమ్ముతావా ? జీసస్ ఉపదేశాలు అనుష్టించడం అట్లా వుంచి, అర్థంచేసుకునేందుకు, నీ కింకా యెన్నిజన్మలో అవసరం—జ్ఞానం సంపాదించుకో. ఇంగ్లండులో పుట్టు—బైబిలుకి వ్యాఖ్యానం వ్రాస్తావు. వెళ్లు.

సాలమన్:—నేను నా జీవితమంతా పరోపకారంలో గడిపాను.

అధికారి:—(నవ్వి) పరోపకారం చేసినవాడికి ఆనంగతే జ్ఞప్తిలో వుండదు—ఆలోచించుకో.

[నరిసింహారావునాయుడు—మహాదాత.]

నరిసింహారావు:—స్వర్గమే యిస్తారో, ఇంద్రత్వమే యిప్పిస్తారో మరి.

అధికారి:—స్వర్గమూ, ఇంద్రలోకమూ—అంటే ?

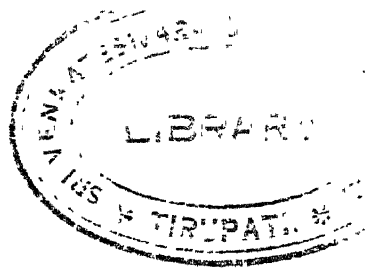
నరిసింహారావు:—మీకే తెలీదా? మరి వేదాలలో పురాణాలలో చెప్పారే !

అధికారి:—ఎవరు ?

నరిసింహారావు:—ఈశ్వరుడు వ్రాశాడన్నారు.

అధికారి:—ఎవరు ?

మృత్యువు

నరిసింహారావు:—ప్రజ లందరూ.

అధికారి:—నమ్మి—దానధర్మాలు అమితంగా చేశావు. పాపం.

నరిసింహారావు:—నాకీర్తి భూలోకంలో ఎంతకాలం వుంటుందో, అంతకాలం స్వర్గ మనుభవిస్తా సన్నారు...మరి స్వర్గమే లేకపోతే, అంతధనాన్ని వ్యయంచేశాను. ఫలితమేమిటి? మోసం!

అధికారి:—స్వర్గమే యిస్తాను నీకు.

నరిసింహారావు:—లేదన్నారుగద !

అధికారి:—కల్పిస్తాను. ఎట్లా వుండాలి నీకు స్వర్గము?

నరిసింహారావు:—అప్పరిసలు, హర్మ్యాలు—ఉద్యానవనాలు.

అధికారి:—భూలోకంలో లేవా? ఐశ్వర్యవంతుడివి. నీ కేమి తక్కువ?

నరిసింహారావు:—నాధనం కర్చుచేశా?

అధికారి:—ఇక్కడ ఏవ్యయమూ లేకండా దొరుకుతాయని ధర్మంచేశావు.

నరిసింహారావు:—కాని శాశ్వతంగా కావాలి,మృత్యువ్రా ముదిమి అభ్యంతరపరచకండా—

అధికారి:—నీవు అప్పరిసలనూ, హర్మ్యాలనూ అనుభవించివుంటే తెలిసేది నీకు—వాటి ఊద్రత్వము.

నరిసింహారావు:—పోనీ, నేను ఎన్నివేల ప్రాణులకు ఆనందం కల్పించాను! నిరతాన్నదానం—నామూలాన యెన్నిప్రాణులు—

అధికారి:—నీవేనా, లోకాలలో ప్రాణుల్ని పోషించేది? నీకు ప్రేమ వుండే పోషించావా? నీయింటివక్కన గజకుక్క అన్నం లేక చచ్చింది జ్ఞాపక ముందా? గోరక్షణసభా! ఆ ముసలిగోవుల్ని చచ్చిపోసీక, చంపక, ఆరోగాలతో యెందుకు జీవితం పెంచావు? భూతదయా? నీయింటో ఎలుకల్ని, బోనుతో నడం విరిచి, తెల్లవాల్లూ మరణవేదనపెట్టావు. అనాధవైపుట్టి ప్రేమకి అర్థం తెలుసుకో. అన్నం లేక మలమలమాడి, దానముయొక్క విలవ నేర్చుకో.

[ముసలివాడు—కాంతయ్య.]

అధికారి:—నీ కింక కావలిసింది ఏముంది? శుక్రుడిలో జన్మించు.

కాంతయ్య:—నా కింక ఈనాట్యము చాలు. నాకు ముక్తి నివ్వండి.

అధికారి:—ముక్తి! దేనినించి.

కాంతయ్య:—జీవితమునించి—యీ జనసమరణాదులనించి.

అధికారి:—ఎందుకు?

మృత్యువు

సరిసింహారావు:—ప్రజ లందరూ.

అధికారి:—నమ్మి—దానధర్మాలు అమితంగా చేశావు. పాపం.

సరిసింహారావు:—నాకీర్తి భూలోకంలో ఎంతకాలం వుంటుందో, అంతకాలం స్వర్గ మనుభవిస్తా నన్నారు...మరి స్వర్గమే లేకపోతే, అంతధనాన్ని వ్యయంచేశాను. ఫలితమేమిటి? మోసం!

అధికారి:—స్వర్గమే యిస్తాను నీకు.

సరిసింహారావు:—లేదన్నారుగద !

అధికారి:—కల్పిస్తాను. ఎట్లా వుండాలి నీకు స్వర్గము?

సరిసింహారావు:—అప్పరిసలు, హర్మ్యలు—ఉద్యానవనాలు.

అధికారి:—భూలోకంలో లేవా? ఐశ్వర్యవంతుడివి. నీ కేమి తక్కువ?

సరిసింహారావు:—నాధనం కర్చుచేశా?

అధికారి:—ఇక్కడ ఏవ్యయమూ లేకండా దొరుకుతాయని ధర్మంచేశావు.

సరిసింహారావు:—కాని శాశ్వతంగా కావాలి,మృత్యువూ ముదిమీ అభ్యంతరపరచకండా—

అధికారి:—నీవు అప్పరిసలనూ, హర్మ్యలనూ అనుభవించివుంటే తెలిసేది నీకు—వాటి ఊద్రత్వము.

సరిసింహారావు:—పోనీ, నేను ఎన్నివేల ప్రాణులకు ఆనందం కల్పించాను! నిరతాన్నదానం—నామూలాన యెన్నిప్రాణులు—

అధికారి:—నీవేనా, లోకాలలో ప్రాణుల్ని పోషించేది? నీకు ప్రేమ వుండే పోషించావా? నీయింటిపక్కన గజకుక్క అన్నం లేక చచ్చింది జ్ఞాపక ముందా? గోరక్షణనభా! ఆ ముసలిగోవుల్ని చచ్చిపోనీక, చంపక, ఆరోగాలతో యెందుకు జీవితం పెంచావు? భూతదయా? నీయింటో ఎలుకల్ని, బోనుతో నడుం విరిచి, తెల్లవార్లూ మరణవేదనపెట్టావు. అనాధవై పుట్టి ప్రేమకి అర్థం తెలుసుకో. అన్నం లేక మలమల.మాడి, దానముయొక్క విలప నేర్చుకో.

[ముసలివాడు—కాంతయ్య.]

అధికారి:—నీ కింక కావలిసింది ఏముంది? శుక్రుడిలో జన్మించు.

కాంతయ్య:—నా కింక ఈనాట్యము చాలు. నాకు ముక్తి నివ్వండి.

అధికారి:—ముక్తి! దేనినించి.

కాంతయ్య:—జీవితమునించి—యీ జననమరణాదులనించి.

అధికారి:—ఎందుకు?

కాంతయ్య:—నీ వెరగవా ? అలిసిపోయినాను. విరక్తి కలిగింది.

అధికారి:—నీవిరక్తిని మాన్చడానికే శుక్రలోకానికి పంపుతున్నాను. జన్మలతరవాత జన్మ
లెత్తి నమస్తమూ అనుభవించి విరక్తి పొందావు, భూలోకంలో. శుక్రకు నీకు
కొత్త యింద్రియాలను, కొత్త కాంతుల్ని, కొత్త కోర్కెల్ని, కొత్త ఆశల్ని,
బాధల్ని కల్పిస్తాడు.

కాంతయ్య:—వాద్దు, నా కే ఆశా లేదు.

అధికారి:—ఎందు కా విరక్తి? విరక్తి మృత్యువు. ఎందుకు నీయింద్రియాల్ని కట్టుకుని, ఏదో
ఆనందాన్ని యీశ్వరుణ్ణి పొందా లనుకుంటావు. ఈ రసాలు, భోగాలు, దృశ్యాలు
అన్నీ యీశ్వరుడు నిన్ను రమ్మనే ఆహ్వానాలు. సృష్టేఅంతా నిండి సౌందర్యంలో
నాట్యంచేసే యీశ్వరుణ్ణి తృణీకరించి నీవు ముక్తిని పొందుతావా? నీ కెందు కా
తొందర ?

భూలోకాన నీకు విరక్తి జనించినంతమాత్రాన యీశ్వరస్మృతి కొల్లబోలేదు.
అనంతంగా నూత్నంగా వర్పడే యీ సౌందర్య ఐశ్వర్య ఆనందా లన్నింటికీ అధిపతివి.
నీ వా లోకంలో పొందినజ్ఞానం సూదిమొనకన్న యెక్కువ లేదు. గర్వపడకు.
వినముడవై యీ సర్వలోకాలనూ జన్మించి అనుభవించు. కామరూపివై ఆనంద
లోకాల స్వచ్ఛంద విహారంలో గడుపు. ప్రేమించు, మధురమైన జీవితాన్ని.
నీ శరీరమూ, కాలమూ యివ్వగల ఆనందాల్ని ప్రేమించు.

కాంతయ్య:—మరి యీశ్వరుడిలో లీనంకావడం ఎప్పుడు ?

అధికారి:—ఇప్పుడు లీనంగాక వేరే వున్నావా ?

కాంతయ్య:—మరి నేను వేరుకాదా ?

అధికారి:—వేరై నవాడివి ఏక మెట్లా అవుతావు— యీశ్వరుడివే ఐతే కాని? వెర్రివేదాంతుల
పలుకులు మరిచిపో.

[కాంత.]

కాంత:—నీవు పిశాచివి. ఎందుకు చంపావు నన్ను ! నీకాళ్ళు పట్టుకుంటాను. నన్ను మళ్ళీ
పంపు. రాఘవయ్యదగ్గరికి పంపు. నేను భరించలేను యీ వియోగాన్ని.

అధికారి:—పాపం ! ఏం చెయ్యను ?

కాంత:—ఏం చెయ్యను ! ఏం చెయ్యలేవా ? చంపడం తెలుసును. ప్రేమమూర్తిట ! ఏమీ
ప్రేమమూర్తివి కావు.

మృత్యువు

అధికారి:—కాను.

శాంత:—మరి అన్నారే !

అధికారి:—ఇతరులమాటలు ఎందుకు నమ్మావు ? నమ్మకు. నీ అనుభవం మీదనే ఆధారపడు.

శాంత:—నీవు ప్రేమమూర్తివి కావా ?

అధికారి:—నామాటలోమాత్రం నీకు విశ్వాస మొందుకు ? నీవే యోచించుకో.

శాంత:—నీవు రాక్షసివి. ఏమి ?

అధికారి:—అవును.

శాంత:—నేనూ రాఘవయ్య అంత గాఢంగా ప్రేమించుకున్న తరవాత విడతియ్యడానికి నీకు చేతు లెట్లా వొచ్చాయి ?

అధికారి:—కరుణవల్ల—ప్రేమలో విషాద మున్నదే విరహంవల్ల రాదు. ప్రేమ పాతదై, మామూలై ప్రియులు ఒకరి నొకరు ద్వేషించుకోడంలో వుంది విషాదము. ఆమరణంనించి తప్పించాను నిన్ను. నుకుమారమైన నీ హృదయాన్ని రక్షించాను, ఆ అంధకారంనించి. ఇంకొకటి. ప్రేమలో మైమరచి నీదేహయంత్రాన్ని నిర్లక్ష్యం చేస్తే ఎన్నాళ్ళు పని చేస్తుంది ?

శాంత:—ఏమీ, ఏనాశనాన్నీ యెరగని శరీరాన్ని వ్యకూడవా, మానవులకు ?

అధికారి:—ఇనపనరాల నిస్తే నీ ప్రియుడి మృదుస్పర్శలకు ఎట్లా కంపిస్తాయి ? ప్రియుడి ప్రేమకన్న విశాలమైనది మాతృప్రేమ. ఈజన్మలో దాన్ని కటాక్షిస్తున్నాను వెళ్ళు.

[రామారావు.]

అధికారి:—నీకు అనూరాధలో జన్మ వెళ్ళు.

రామారావు:—ఇక్కడ యీమూలనే నుంచోసిండి. ఇట్లాంటిసౌందర్యం నేను చూడలేదు.

అధికారి:—అప్పుడే భరించలేవు. అనూరాధలో శిక్షణను పొందాలి ముందు.

రామారావు:—ఏమిశిక్షణ నాకు ! ఎందుకు నా కాజన్మ ! నా గాఢవాంఛ, నానిరాశ, నా తీవ్రమైన వేదన తెలుసునా మీకు ? ప్రతినిమిషమూ మారే సౌందర్యాన్ని, సంధ్యను, పుష్పాన్ని, జరామరణాల్లో ప్రవహించే యవ్వనసౌందర్యాన్ని, మాయం కాకండా, జారిపోకండా, మారిపోకుండా, నాకుంచెతో బంధించాలని ప్రయత్నించాను, న న్నెందుకు తీసుకొచ్చారు ?

అధికారి:—తృప్తి కలిగిందా ?

రామారావు:—రంగులూ! నా పూహలో వున్న సౌందర్యానికి ఆ ఏడురంగులు, ఆమూడు వొంపులూ చాలలేదు. చూడండి. మీకిన్నా అర్థమవుతుందా, నామనోదృష్టిలో వున్న పటము? మీరేనా సృష్టికర్త? నదీజలంమీద అస్తమయకిరణాలు పడేప్పటి రంగులమిశ్రమం, అర్ధరాత్రి చంద్రకిరణాలు అలలమీద కదిలేప్పటి చంచలమృదుత్వము, ప్రేమతో కళ్ళు వోరగా పెట్టి ప్రియుడివంక చూసే కన్య దృష్టులలోని కోమలభావం, చిన్నపిల్ల పరిగెత్తేప్పటి తొడల చిన్ని మెరుగులు-ఏరంగులు చిత్రించగలవు? ఏ గీతాలు వ్యక్తపరుస్తాయి? పటం మొద్దులాగు కదలక కూచుంటుంది. జరగాలి. పరిగెత్తాలి. విస్తీర్నాన్ని కాదు, కాలాన్ని చూపాలి. ఎంతసౌందర్యం? ప్రజలు కన్నెత్తి చూడని, చూసినా అర్థంచేసుకోని అనుభవించని సౌందర్యాన్ని-ఆమూల్యమైన సౌందర్యాన్ని అట్లా, అంత చవకగా వాలకపోశారు! నిప్పు శిఖల వంటివేళ్ళతో వంట చేయిస్తున్నారు. పువ్వుకన్న కోమలమైన హృదయాలను వెక్కిరింపుమాటలతో చీలుస్తున్నారు. వజ్రాన్ని పశువులమెళ్లలో అలంకరించారు. మీకు నిర్లక్ష్యం, తృణీకారం. చిన్న మొగ్గగా వున్న వృణ్ణించి చిన్ని రేకులమీద చిత్రించిన వర్షాలు, అశివితో సముద్రమథ్యాన్ని చిన్ని గుల్లలోపలి పొదిగిన రేఖలు—ఎందుకు అట్లా?

అధికారి:—సంవత్సరం చిత్రించిన పతాన్ని, తృప్తి లేక నూల పడవెక్కులేదా నీవు? అట్లానే. ఆ చిత్రించే ఆనందమే బహుమానం. ఇతరులు అర్థంచేసుకోగలరని ఆశ.

రామారావు:—తప్పు అర్థం తీసివేద్దా! అర్థం కాక, సౌందర్యం చూడక, “బావుంది” అని తల పూసినప్పుడో! నా కెందు కీబాధ! సౌందర్యలేశం నా దృష్టిని పడగానే, నాస్వంతమైనట్టు, నా ఆత్మబంధం ఏదో నాశనమైపోతున్నట్టు నా కెందు కీవేదన!

అధికారి:—సౌందర్యాల సృష్టికర్తకి పుత్రుడివి కనక ఆ సౌందర్యానికంతా అధిపతిని నీవు. రామారావు:—తక్కిన ప్రజలు?

అధికారి:—ఇంకా ఆ సుస్కారం కలలేదు. అంతవరకు ధ్వంసం చేస్తారు—పసిపిల్లలు తమ వస్తువులను విరగకొట్టుకున్నట్టు.

అనూరాధలో నీవు పూహింపలేని వర్షాలు, ఆరువైపులకు జారేరేఖలు, వైశాల్యమూ కాలమూ ఏకమయ్యే ఔన్నత్యము—యీ రంగులకూ, రేఖలకూ వెనకవుండే లావణ్యభావం బోధించగల గురువులు—నీఆత్మకి పురోవృద్ధి అక్కడా—

[రామమృ.]

రామమృ:—స్వర్గ మెక్కడ! నేను పతివ్రతను.

మృత్యువు

అధికారి:—నీపతి నరకంలో వున్నాడు.

రామమ్మ:—ఆయనఖర్మం, పాపాలు చేశాడు... అయినా ఆమరణాంతమే కదా పాతివ్రత్యం?

అధికారి:—నావంక చూడు: నీభర్తని ప్రేమించావా?

రామమ్మ:—(ఆత్మలో చూసుకుంటూ అప్రయత్నంగా) ఎట్లా ప్రేమించను అట్లాంటి దుర్మార్గుణ్ణి! కాని నేవించాను. పతివ్రతననే కీర్తిని పొందాను.

అధికారి:—సరే. అటువంటి దుర్మార్గుణ్ణి నేవించిన నీచత్వానికి పరిహారం కావాలి.

రామమ్మ:—మరి నేను చేసినత్యాగాలు! ఎన్ని సౌఖ్యాలు వొదులుకున్నాను? నాభర్త కోసం, పిల్లలకోసం—ఎన్ని కష్టాలు భరించాను.

అధికారి:—త్యాగాలా—త్యాగాలు చేసే చేశాననే జ్ఞానం వుంటుందా? కాని విశాలమైన ప్రపంచం, బాధలతో రోగాలతో నశించే జీవులుండగా, కొవ్వొత్తిని కూచునే భర్తకూ పిల్లలకు ఎందు కాత్యాగం? ఏమి త్యాగం? నీ కాలమూ, శక్తా? నీ స్వంత మూ కాలమూ శక్తి? వాటివిలవ ఎంత? జ్ఞానం లేదు, సౌందర్యవిహీనం లేదు, ఆత్మ వికాసం లేదు. నీలో ఏమున్నది త్యాగం చేసేందుకు? సాధారణమైన ప్రేమైనా లేదే?

రామమ్మ:—నాపిల్లల్ని ప్రేమించలేదా?

అధికారి:—ప్రేమించావా? మృగముప్రేమకన్న ఏమైనా అధికమైనదా నీ ప్రేమ? ప్రేమ అనే పేరును అపవిత్రంచేయకు. నేవ చేశావు. అంతే. ప్రేమంటే, మోహమంటే, సహజసంబంధమంటే అర్థం తెలుసుకో. వేశ్యవై పుట్టు.

[ఫిలిసఫర్ వెంకటప్ప.]

వెంకటప్ప:—ఎన్నాళ్లు 'వెయిట్' చేశాను మిమ్మల్నిట్లా చూచి, అడగాలని! ఎన్నిసంవత్సరాలు, ఎంత యోచించాను? ఈసృష్టి మొదలెక్కడ? ఎంతకాలంకిందట! అంతకు ముందు ఏ మున్నది? అంతం ఏమిటి? ఎప్పుడు? ఇంకా లోకాలు వున్నాయా? ఆ నక్షత్రాలకు గ్రహాలు వున్నాయా? జీవితం వుందా వాటిమీద? ఈరంగులు, శబ్దాలు, వీటిని కల్పించే పదార్థం ఏమిటి? అంతా మాయా? ఈ సృష్టి వుందా లేక మాభ్రాంతేనా? కలా? ఆత్మలనేవి వున్నాయా? వేటికి? మృగాలకూనా? కీటకాలకు, వృక్షాలకు? లోకంలో ధర్మమూ, సత్యమూ, న్యాయమూ వున్నాయా? లోకానికి అతీతములైన వాస్తవాలు వున్నాయా, ఏ సృష్టికర్త హృదయం లోనో? లేక చదలవంటి యీ మానవ కీటకాలు కల్పించుకున్న మోసాలా? మరి మాక్షుడమానసాలకు—

అధికారి:—ఆగు. వీటన్నిటికీ నేనే సమాధానం చెప్పితే మీలోకంలో ఆ శాస్త్రాలు, నయస్సులు అన్నీ యెందుకు? నీ ప్రయత్నంకునత యేముంది?

వెంకటప్ప:—ప్రయత్నమంతా ఐపోయింది. ఇంక యీ మనసు తనలో తనే చక్రంవలె తిరగవలసిందే గాని ఇంక ఏమీ తెలుసుకోలేదు.

అధికారి:—ప్రయత్నం అనంతం—సూతనశక్తులూ, యింద్రియాలతో ప్రయత్నం చెయ్యబోతున్నావు—సూర్యుడిలో యీసారి.

వెంకటప్ప:—ఆ అగ్నిలో—

అధికారి:—నీ శరీరమే వేరు.

వెంకటప్ప:—నాకు జన్మలు వొద్దు. ఈ సమస్యలతో బాధపడలేను. నన్నీ బాధించి తప్పించండి—సుఖంగా వేరే చింత లేక బతకగల సాధారణ మానవుణ్ణి చెయ్యండి.

అధికారి:—తీరిగీ జమడివీ అనాగరికుడివీ అవుతావా? భోజనంతో, నిద్రతో సుఖంగా జీవించే యీ సామాన్యప్రజాబాహుళ్యంలో చేరిపోతావా మళ్ళీ! ఆబాధ! అమూల్యమైన ఆమనోతపనను గోల్పోయి యెందుకు? ఎన్నిలక్షల జన్మలు పొందావు, ఆ బాధని సంపాదించేందుకు? ఎన్ని అనుభవాగ్నులలో తపన పొంది సంపాదించావు, ఆజ్ఞానత్పన్నని? పాపం. పాపం. ఎంతతపన పొందా వోయీ!

వెంకటప్ప:—(కోపంతో) నా కెందుకు చెప్పవు యీ సృష్టికారణ మేమిట? ఈ రహస్యమూ, దాపరిక మెందుకు?

అధికారి:—నేనే చెప్పగలిగితే, చివరికి యీశ్వరుడైనా చెప్పగలిగితే, చెప్పితే నీవు అర్థం చేసుకోగలిగితే యీ అపారమైన సృష్టి యెందుకు? త్వరపడకు వెళ్లు.

వెంకటప్ప:—ఒకప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పండి. నేను చివరి ఏదేళ్లూ సాధించ ప్రయత్నించిన సమస్య—ఎలక్ట్రాన్ లో—

అధికారి:—తెలుసు—సూర్యుడిలో అర్థమవుతుంది. వెళ్లు.

వెంకటప్ప:—నేను ప్రయత్నించి, ప్రయత్నించి, నామనసులో వెతికి వెతికి, యీశ్వరుడు లేడని నిర్ణయించాను.

అధికారి:—ఎందుకు?

వెంకటప్ప:—వుంటే, ఇంతకన్న తెలివిగా, 'సిస్టమాటిక్'గా వుండేది సృష్టి. ఏమీ అర్థమూ, ఆలోచనా లేనిది లోకం—వున్నాడా యీశ్వరుడు?

అధికారి:—వున్నాడని తోచిందాకా, సృష్టి అర్థంకనవడ్డదాకా ప్రయత్నించు. తొందరేమి?

మృత్యువు

వెంకటప్ప:—నమ్మనివాళ్లకు శిక్ష వుందన్నారు.

అధికారి:—నమ్మకపోవడమే శిక్ష. ఆబాధలంతా అదే !

వెంకటప్ప:—మరి నమ్మే ఆక్షుద్రులు యీశ్వరుణ్ణి ప్రార్థిస్తో, స్తుతిస్తో ఆనందించే ఆ మూర్ఖులు, ప్రపంచసమస్యలే అర్థంగాని పశువులు—వాళ్లు నమ్మగలరు యీశ్వరుడున్నాడని—వాళ్లభయం, స్వార్థం, కాపీనం—అవే వాళ్ల యీశ్వరుడు.

అధికారి:—అవును వాళ్లు నమ్ముతున్నారా ? నమ్మడమే వాళ్లశిక్ష—అట్లా ఊద్రంగా నమ్మడమే వాళ్ల నరకం.

[రిఫార్మర్ శివయ్య వచ్చాడు.]

శివయ్య:—(పాడుతున్నాడు)

“తల్లీ వీవు—పిల్లలు మేము
దయను చేపీ—తనుపుము
ఉల్లము రంజిల్లగ నీ
యొడి నిమకొని కాపాడుము
పతితాపావనుడవు నీవు.”

అధికారి:—అబ్బా—ఆవు.

శివయ్య:—ప్రభో, నా జీవితమంతా నీ ప్రార్థనలో గడిపాను.

అధికారి:—ఎందుకు ?

శివయ్య:—నేను పాపిని. నీవు దయామయుడవు. క్షమించు.

అధికారి:—కాదు. నేను రుద్రుణ్ణి. పాపాలకు శిక్ష ననుభవించి తీరాలి. అన్నిపాపాలెందుకు చేశావు ?

శివయ్య:—నేను పాపాలేమీ చెయ్యలేదే ?

అధికారి:—పాపిని అన్నావే ?

శివయ్య:—ఎవో పాపాలు చెయ్యకండా వుంటానా అనుకున్నాను.

అధికారి:—మరి పాపాలు ఎందుకు చెయ్యలేదు, మూర్ఖుడా ? నీకు శక్తి యెదీ ? పాపమంటే భయం.

శివయ్య:—నీ ఆజ్ఞానుబద్ధుణ్ణి—

అధికారి:—నా ఆజ్ఞలు నీ కేం తెలుసు ?

శివయ్య:—మరి న్యాయమూ, సత్యమూ, నీతీ—

అధికారి:—ఆమాటలకు అర్థం తెలుసునా? నీవంటి మూర్ఖులు చెప్పిన వ్యాఖ్యానాలు గాక! ఎన్నిజన్మా లెత్తితే అర్థం తెలుసుకోగలవు నీతి అంటే? తెలుసు ననుకున్నావు. నీ ప్రార్థనలకు మోసపోయి, నీ తర్జుమాలకు నేను వొప్పుకుంటా ననుకున్నావు. నన్ను ఆ సత్యమనీ, నీతి అనీ ఆరాధించి సుఖంగా పరలోకం కొట్టేదా మనుకున్నావు. నీ భార్యను ప్రేమించావుకదా! ఆమె కురూపి. లోభి, నీచురాలు—అవునా? ఆమెను ప్రేమించావు. కురూపత్వాన్ని, నీచత్వాన్ని, లోభత్వాన్ని ప్రేమించిన నీవు, నన్ను ప్రేమించగలవా? నీ నీచదైవందగ్గరికే పో.

శివయ్య:—మరి భార్యను ప్రేమించడం విధి, ధర్మము.

అధికారి:—ధర్మమని ప్రేమించావా? ప్రేమ అంటే ఎరుగుదువా! ఎన్నటికన్నా తెలుసుకోగలవా? ఎన్నియుగాలకో! ప్రేమాన్వేషణంలో నీవు శాసించిన వివాహబంధాలను మీరిన పుత్రములను ద్వేషించావు. మూర్ఖుడా!

శివయ్య:—నేను ప్రజలను ప్రేమించాను. వారివృద్ధిని కోరి, సంఘసంస్కారానికై నాజీవితం ధారపోశాను. వితంతువులకు సంసారసుఖం లేదని, కనికరించి—

అధికారి:—మరి భర్తలు వాదిలిన భార్యల సంగతి—

శివయ్య:—అది నీ ఆజ్ఞలకు విరుద్ధము—

అధికారి:—నేను నా ఆజ్ఞల జాపితాను నీకిచ్చానా?

శివయ్య:—మరి పవిత్రవివాహసంస్కారమును—

అధికారి:—లోకం అంగీకరించి మెచ్చుకున్నవి నా ఆజ్ఞలనుకున్నావు. అంటే నీకు కీర్తిసీ, గొప్పతనాన్నీ తెచ్చేవి. ఆలోకంలో సుఖమూ, యీలోకంలో ముక్తి! ఎంత మూర్ఖుణ్ణి అనుకున్నావు నన్ను! నీ హృదయంలో నిజమైన ప్రేమ వున్నదా? వుంటే ఒక్క వితంతువుల యడలనే కలిగింది: అవునా? నీ హృదయపరీక్ష చేసుకో. వితంతువు అంటే ప్రీతి. వాళ్లని అనుభవిస్తే, నరకమని భయం. అందువల్ల వాళ్లకి పెళ్లిళ్లు చేసి, ఆ భర్తలద్వారా, తృప్తిపొందావు. కాదా?

శివయ్య:—అవును. కాని నీ నామాన్ని ప్రచారం చేశాను.

అధికారి:—ఎందుకు? యీశ్వరుణ్ణి చూడలేనివాళ్లకి— యీశ్వరుడి నామం ఎందుకు? ఎందుకు యీశ్వరుణ్ణి తలుచుకోడం, స్తుతించడం? ఇంకేమీ పని లేదూ? మనుషుల కన్న మూర్ఖుణ్ణి అని ఆశపడ్డావు. సంస్కరించావా? నా లోకాలు నేను సంస్కరించుకోలేనూ? అజ్ఞానుడివి. లోభివి. మోసగాడివి. ప్రేమించడం నేర్చుకో.

మృత్యువు

నిన్ను, నీకీర్తిని. నీవృద్ధిని మరిచి, లోకాన్ని, ప్రాణుల్ని ప్రేమించడం నేర్చుకో. నేను శాస్త్రాలను, నీతిని, ధర్మాలను వేటినీ వర్పరచలేదు. అబద్ధ ప్రచారం మానివెయ్యి. అన్ని న్యాయాలకూ, సీతులకూ అతీతమైన ప్రేమని నేర్చుకో. సౌందర్యాలూ, జ్ఞానాలూ తెలీని మూఢుడివి, జడుడివి. నీ సంస్కారాలూ, సంస్కరణాలూ అవసరం. లేని యీ ఊర్ధ్వలోకాలు నీ కేం అర్థమౌతాయి! శునకానికి పున్న నిర్వాప్యజము, ప్రత్యుపకారాన్ని కోరనిదీవన ప్రేమను తెలుసుకో, పో.

[తారాసింగ్.]

తారాసింగ్:—మీరు పాలించే భూలోకంలో న్యాయమనేది లేదు. ఇంక యీలోకంలో ఏముందో!

అధికారి:—తారాసింగ్ — పాపం!

తారాసింగ్:—మీరేనేమో యీ శ్వరుడు. నలభై యేళ్లు— నా యవ్వనము, వృద్ధాప్యం, అంతా— కైదులో మగ్గాను— మనుషులను, కాంతిని, నవ్వును— ఏ ప్రేమను ఏమీ ఎరగను— మీలో నమ్మకమే పోయింది. పగలు రాత్రి ప్రతిగడియూ దూషించాను మిమ్మల్ని, మీ కౌతన్యాన్ని, మీ అన్యాయాన్ని, పువేక్షను. శిక్షిస్తారా, శిక్షించండి. అర్థంలేని శిక్షలకు అలవాటుపడ్డ నేను, భయమునూ, బాధనూ వర్జించాను. ఒక్క వర మియ్యండి, మీకు శక్తి వుంటే— నా దేశానికి మోక్ష మివ్వండి.

అధికారి:—అర్హత పొందండి, వ్యక్తులకు గాని, దేశాలకు గాని మోక్షం రాదు.

తారాసింగ్:—జీవితమంతా— నా ఆరోగ్యం, నా ధనం, నా ఆనందం ధారపోశాను.

అధికారి:—నాకు తెలుసు. (అధికారి తారాసింగును కావాలించుకున్నాడు.) ఒక్క ఉద్దేశ్యంకోసం, ఏకాగ్రచిత్తంతో తీవ్రత్యాగం చేసిన యోధుడివి. ప్రజల స్తోత్రాలను, అభినందనాలను, కీర్తిని తృణీకరించి, ఎవరూ యెరగని నరకంలో కాలిపోయినావు, ధీరుడివి. పాపం! నీకు శాంతి నిస్తాను, రా.

తారాసింగ్:—నన్ను హింసించినవాళ్లని అక్రమంగా, అధర్మంగా, క్రూరంగా నన్ను—

అధికారి:—నిన్ను హింసించినవాళ్లూ, వాళ్ల స్వభావానుగుణ్యంగా వాళ్ల ధర్మాన్ని నెరవేర్చుకున్నారు. అగ్ని తాకితే బాధ— అగ్నిమీద ఆగ్రహించి ఏం లాభం?

తారాసింగ్:—కాదు, తెలిసి, యోచించి, అధికారాంధులై, స్వార్థ దురభిమాన వీడితులై, నా నోరు నొక్కి, నన్ను బంధించి నన్ను చీల్చి— రాక్షసులు.

అధికారి:—కారు— నీ కర్థమవుతుంది ముందు. వాళ్లు నీవంటివారే! నీవంటి త్యాగాలకు సంసిద్ధులే. స్థానబేధం. అంతే. ఈ జన్మలో, నీ హృదయాన్ని కవిత్వంలో కరిగించి, కుడిపించి, యువకుల హృదయాల్ని ప్రజ్వలించ చేసి— లోకాలే నిన్నరా ధిస్తాయి. దేవత్వాని కెత్తుతారు. ఐశ్వర్యం, ఆనందం, గౌరవం— నీవు కోరకలిగి నది ఏదీ లోపం రాదు. పాపం, ఎంత నలిగిపోయినావు. నీ ఆగ్రహం శాంతిస్తుంది. జీవితం అర్థమౌతుంది.

నీ దేశభక్తికన్న, నీ శరీరబాధకన్న, నీ కార్యణ్యం, నీ శ్రోధం ని న్నెక్కువ కాలాల్చి. వాటికి అతీతుడవు కావాలి.

[నిరీశ్వరవాది చలం.]

చలం:—నువ్వు లేవు, అబద్ధం.

అధికారి:—నువ్వు?

చలం:—వున్నా నీకూ లోకానికి సంబంధం లేదు.

అధికారి:—నీకూ నాకూ?

చలం:—వున్నా, నువ్వు శక్తిహీనుడివి. నువ్వు లోకాలు సృజించలేదు. సృజించినా నీశక్తికి అతీతాలై నీకు తిరగబడ్డాయి. నువ్వు వుండి యేం చేస్తున్నావు?

అధికారి:—నేను లేనుగా!

చలం:—వుండడం మరింత భయంకరంగా వుంది. మృత్యువుతో నే నంతమాతానని నమ్మి ఆశపడ్డాను. నన్ను నాశనంకాసీక మృత్యువుతోనన్నా నాకు శాంతి నియ్యక యిక్కడ తేల్చావు. నువ్వు వుండికూడా, ప్రజలలో యీ మూర్ఖం, యీ అన్యాయం, యీ రోగాలు, యీ యుద్ధాలు, మరణాలు, విలాపాలు—ఏమి సంతోషం నీకు? రాక్షసివా? నీ కళ్లు చెవులూ చెదలు పట్టాయా? ప్రపంచంలోంచి నిరంతరమూ భయంకరంగా బైలుదేరే రోదన యిందాకా వినపడదా?

అధికారి:—మరి భయంకరమైన జీవితాన్ని వదలరేం ప్రజలు? మార్గం వుండి కదా?

చలం:—మూర్ఖులు—కాని నీ కేం ఆనందం?

అధికారి:—పుట్టినప్పిల్ల మూర్ఖురాలు—నిరంతరరోదనకి, నిద్ర—ఏమి టా ఆనందం తల్లికి?

చలం:—తల్లి సంతోషంకోసం బిడ్డలు వేదన పడాలా?

అధికారి:—బిడ్డకికూడా సంతోషమే. బలహీనురాలై తల్లినించి ప్రేమను పొందే ఆనందం.

పివీలికాది సకల ప్రాణుల సరాలలో, రక్తంలో, ఆత్మలో, బాధలలో కలిసి లీనమై యీశ్వరుడు ఆ వేదనసంతా అనుభవిస్తున్నాడని తెలుసా నీకు?

మృత్యువు

చలం:—ఐతే, నిన్ను చూసి జాలిపడాలి. నీవేనా యీశ్వరుడు ?

అధికారి:—ప్రపంచాన్ని ప్రేమించావు.

చలం:—ఏం లాభం, ప్రేమించి ? యుద్రస్వార్థయుత ప్రేమనే గాని, జ్ఞానమూ ఔన్నత్యమూ గల వాస్తవ ప్రేమను చూపి వారి ఆనందానికై తపఃపడ్డవారి నందరినీ సీలువ వేస్తోంది నీప్రపంచము. ప్రేమించి ఏమిలాభం ?

అధికారి:—ప్రేమించడం నీ వికాసంకోసం. లోకక్షేమం నేను చూసుకోగలను.

చలం:—చూసుకోగలవా ? నీఅంత వృద్ధుడూ, ఆడంబరపరుడూ లేడు. మాలోకంబో అధముడు కూడా నీకన్న ఉత్తముడు. ప్రజలచాత నీవు పొందేపూజలు, నైవేద్యాలు, బలులు, స్తోత్రాలు, ప్రార్థనలు—లక్షపేర్లతో నిన్ను పిలిస్తే ఏమిటి నీసంతోషం ? బధిరుడినైన నీముందు మోకరించి రక్తపుకన్నీళ్లతో వెరిప్రార్థనలు చేసే నిర్భాగ్యుల దైన్యమైనా నిన్ను కరిగించదా ?

అధికారి:—ఆ పూజలన్నీ మానవుల హృదయంలో వుండే భయదేవతకి, మంగళదేవతకి, దైన్యదేవతకి—నాకు కాదు. నా కేమీ ఆనందం లేదు.

చలం:—మరి ఎంతమోసం ! నీమతమని, నీఆజ్ఞలని, నీకు ఆనందమని, నీకరుణ కలుగుతుందని మోసపోయి నీపేర ఎన్ని దారుణకృత్యాలు, ఎంత వేదన ?

అధికారి:—నిరంతరమూ నిరాకరిస్తున్నాను. నమ్మరు. అగ్నినించి ఎన్ని దారుణకృత్యాలు జరుగుతున్నాయి. అగ్నిని నిరాకరించనా ప్రజలకు ?

చలం:—నోరు లేని పశువులు పడే దినదినబాధ, నోరులేని పసిపిల్లలు పడే సరకబాధ, పంజరాల్లో పిట్టలు పొందే చెప్పలేని సరాలబాధ—అధికారులు, ఐశ్వర్యనంతుడు సుఖంలో పడే పూపిరాడని మర్యాదబాధ, ఎందుకు ? ఎందుకు ? పాములు, వరదలు, భూకంపాలు, ఎందుకు ? ధనము, జ్ఞానము అన్నీ దాచుకుని నిర్భాగ్యుల్ని వీడించి... నువ్వేనా ఆ నీతిచట్టాలను శాస్త్రాలను కల్పించింది ? ఆ నీతిపేర ప్రజల్ని దండించి నలిపి నాశనం చేసేవాళ్లకి ఏంశిక్ష ? సరకమని భయాలుపెట్టి తప్పుపనులు చేయించి, ప్రేమను, ఔదార్యాన్ని నొక్కి నాశనంచేసి—శిక్షించు శిక్షించు.

అధికారి:—శిక్షించనా ? ఆమూర్ఖులను, అంధులను శిక్షించారా, అని నీవే నిందిస్తావు.

చలం:—అవును. అవును. నా కర్థంకాదు. నాతల చీలికలై పోతోంది. శాంతి. శాంతి.

అధికారి:—శాంతి కాదు. శాంతి కావాలి నీకు. బాహ్యప్రపంచాలకన్న నీలో అంతఃప్రపంచాలు వున్నాయి. వాటిని పరీక్షించు. ఈజన్మలో ప్రజలచేత ద్వేషింపబడి, ఏకాంతవాసములో జ్ఞానార్జన ప్రారంభిస్తావు. వెళ్లు.

చలం:—ఒక్కవరము. ఒకటే ఆశ నాకు. ఏలోపమూ లేనిదీ, సంపూర్ణమైన శరీర, ఆత్మ సౌందర్యాలు కలదీ, చతురత్వమూ, విజ్ఞానమూ కలదీ, ఐన గాఢప్రేమను, నా ఆత్మతృప్తి నంతా, నా లావణ్య పిసాస నంతా తృప్తిపరచగల దివ్యవ్యక్తి స్నేహాన్ని ప్రసాదించు.

అధికారి:—అట్లాంటి దివ్యవ్యక్తి ఒకటే వుంది యీ ప్రపంచానికంతా. ఆవ్యక్తి స్నేహం ప్రతినిమిషం నీతోనే వుంది. గుర్తించే అర్హత లేదు నీకు. అంధుడివై తుద్ర ప్రణయాలతో వేదన పడతావు. అర్హత పొందినకొద్దీ పున్నతమైనప్రేమను పొందు తావు. నే నిచ్చే వర మేమీ లేదు.

చలం:—ఒకప్రశ్న. ముక్తి వుందా ?

అధికారి:—అంటే ?

చలం:—చివరికి—యీ జన్మలతరవాత !

అధికారి:—తెలుసుకో—తొందర లేదు.

చలం:—యోగమూ, మంత్రమూ, భక్తి, జ్ఞానమూ, విశ్వాసమూ ఇవన్నీ ముక్తి నిస్తాయంటారే !

అధికారి:—అంటారు. అంతే. నిరంతరమూ, తలుచుకోలేనంత అద్భుతమైన ఆనందం ప్రతిక్షిప్తి జన్మహక్కు. ఎందుకు ముక్తి ? ముక్తి అంటే బాధలనించి—ఆనందం నించి కాదు.

[దుర్గమ్మ.]

దుర్గమ్మ:—దేవా, యీశ్వరా, కరుణించండి. మహాపాపాలు చేశాను. నా జీవితమంతా, నేను చెయ్యనిపాపాలు లేవు. మీ కరుణతప్ప నాకు ఆశ లేదు.

అధికారి:—నీ కెందు కా భయం ?

దుర్గమ్మ:—నన్ను నరకంలో తోస్తారుట. నుండే స్తంభాలకు—కాగేనూనెలో, తోస్తారుట.

అధికారి:—ఏమీ చెయ్యరు.

దుర్గమ్మ:—మరి పాపాలు చేశాను.

అధికారి:—నరకం లేదు.

దుర్గమ్మ:—నా నగలన్నీ యెత్తుకుపోయిన ఆ సరిసింహం లేడూ వాడికీ నరకం లేడూ ?

అధికారి:—ఎవరికీ లేదు.

దుర్గమ్మ:—యిష్టంవొచ్చినట్టు పాపాలు చెయ్యవొచ్చునా.

అధికారి:—నీ యిష్టం.

మృత్యువు

దుర్గమ్మ:—ఎన్ని పాపాలు మానుకున్నాను? భయపెట్టారు మూర్ఖులు, ఎన్ని అబద్ధాలు చెప్పారు. చూశి వచ్చామని చెప్పారు కొందరు.

అధికారి:—అవును, నీకు తృప్తి కాలేదు. అద్భుతమైనవీ, దారుణమైనవీ కార్యాలు తనివి తీరా చెయ్యి, యీసారి.

దుర్గమ్మ:—కాని నా కాబుద్ధి యెందుకు కలిగింది? అందమైన మగవాణ్ణి తీసుకున్నదాకా శాంతి లేదు. ఎప్పుడూ విసుగులేని మస్కథసాఖ్యాన్ని కోరడం—నన్ను తృణీకరించిన వాళ్లమీది ద్వేషం—ఎంత ప్రయత్నించి, నలగినా, ఆగుణాలు నన్ను వొడలలేదు. ఎంత నిన్ను ప్రార్థించినా—

అధికారి:—ఆ జన్మకి, నీతో పుట్టినగుణాలు పోతాయా? నీ శరీరపురంగు ఎంత మార గలదో, అవీ అంతే.

దుర్గమ్మ:—(కోపంతో) ఆ, మీరే, మీరే, నన్నట్లా చేశారు. ఆగుణాలతో సృజించారు— తమాషా చూశారు నాబాధ అంతా—

అధికారి:—నిన్ను శిక్షించలేదుగా?

దుర్గమ్మ:—కాని—ఆగుణాలు వుండడంవల్ల నాకు కలిగిన బాధ?

అధికారి:—కాని ఆ గుణాలవల్ల నువ్వు పొందిన ఆనందమో?

దుర్గమ్మ:—అవును అవును.

అధికారి:—నీ స్వభావం ఆగుణాలనించి బైట పడుతోంది గనకనే ఆబాధ.

దుర్గమ్మ:—మరి నన్నన్యాయం చేసినవాళ్లకి శిక్ష లేదా? ఆ సరిసింహానికన్నా చివరికి—

అధికారి:—శిక్ష మాకు నడలరాదూ?

దుర్గమ్మ:—కానీ నా కడుపుమంట—

అధికారి:—శిక్షించిన తరువాత, జాలివల్ల కలిగే ఆ అగ్నిని యేం చేస్తావు?

[కవి—శాస్త్రి.]

శాస్త్రి:—అందరానిది, మాటలలో గాని, గానంలో గాని తెలియపరచలేనిది, ఏనిమషానా నాకు శాంతి నివ్వక ఎడతెగని తృష్ణతో వెర్రివేదనలలో పరువులెత్తించినదీ, ఎదో మహాశక్తి నన్ను కాల్చివేసింది. ఆసమస్యకు అర్థమూ, అంతమూ నీవేనని ఆశ పడ్డాను. జీవితంవెనక వుండే ఆనందస్వత్వానికి తాళము వేసి, యీ జీవనజలధిలో పొంగి ధ్వనించే గానముతో నాకంతం మేళవించాలని ప్రయత్నించాను. నాలోని ప్రేమోద్రేకానికి, నా ఆశాగ్ని తపనకు యీ దుర్బలదేహం, అల్పములైన యీ ఇంద్రియాలు తాళుకోలేక, అనంతమైన విశాలత్వానికై పెనగులాడాను. అన్ని

గీతాలలో, గానాలలో నిన్నే వెతికి వేసాని, విసిగి, నీపాదాలు చేరుకున్నాను. నేను చేసినదోషాలు, పాపాలు, యీ అనంతావేశముందు భస్మమైన ధూమశకలాల వలె తోస్తాయి.

అధికారి:—ఏం కావాలి ?

శాస్త్రి:—ఏం కావాలో నాకు, నా జీవితమంతా వెతుకుతోనే వున్నాను. నీవే చెప్పాలి, నీవే కటాక్షించాలి. వివేకవంతులు నా ఆవేదన నరాలలో పుట్టిన జాడ్య మన్నారు. నీత్యధికారులు యవ్వనమద మన్నారు. నాతోడికవులు అదొక 'పోజ్' అన్నారు. నాకే తెలియదు. మూఢుణ్ణి. నీమీది ఆశ— నీవే నాకు మార్గదర్శకుడవై యీ భూమిలోని, దిక్కులలోని, చుక్కలలోని జీవనాన్నంతా నాదిగా తాగాలనే నా తీవ్రవాంఛని అర్థంచేసుకుని, ఆ బాధలోంచి దివ్య వేణురవాలు పలికిస్తావని నమ్మాను.

అధికారి:—నీవు చంద్రుడిలో జన్మించి అమృతాన్ని చవిచూడు. శాంతి దొరుకుతుంది తాత్కాలికంగా. కాని నీ అశాంతికి అంతం లేదు. నీ అనంతయాత్ర మార్గానికి ఆ అగ్నే వెలుతురు.

పదునాటవ శతాబ్ది తెలుగు వాఙ్మయము

డాక్టరు నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, ఎమ్. ఏ., పి హెచ్. డి.

తెలుగువాఙ్మయమునకు పదునాటవశతాబ్ది మహాయుగమని చెప్పట అనుచితము కాదు. పదునైదవ శతాబ్దితో అనుకరణములును, అనువాదములును ప్రాబల్యము తగ్గినవి. అక్కడక్కడ ఒకరిద్దఱు ఒక్కొక్కపురాణము సంగ్రహించుచువచ్చినను అది లెక్కగొన నక్కఱలేదు. హరిభట్టు, వెన్నెలగంటి సూరన్న అను నిర్వురు కవులు మాత్రమే అను వాద యుగమున కింకను సరియైన పట్టుకొమ్మలై నిల్చినవారుగా కన్పట్టదురు. హరి భట్టు మత్స్య, వరాహ, నారసింహాది పురాణముల ననువదించుటయే కాక భాగవత పురాణమును చాలవఱకు తెలిగించెను. శిష్టమై రమణీయమైన ఆతని రచనాశైలి ఉత్తమ కవులను తఱచు తలపించుచుండును. వెన్నెలగంటి సూరన్న కృష్ణదేవరాయల సామంతుడైన బవయరాఘవుని ఆశ్రేతుడు. ఆతడు విష్ణుపురాణమును అనువదించి తన ప్రభున కంకిత మొనర్చెను. ఆతని కావ్యము సరళమనోజ్ఞమగు శైలితో నొప్పను గాని, హరి భట్టుచేతి ప్రాడికిని, పుష్టికిని దీటురాదు. దాదాపు ఆశతాబ్దినడిమివత్సరముల వాడగు కోనేరినాథునిగూడ ఈసందర్భమున పేర్కొనదగును. సుబోధము, రంజకమునగు నాతని బాలభాగవతము కొంత గుణవత్కావ్యముగనే కానవచ్చును. ఈశతాబ్దినే జీవించెనని చెప్పబడు మొల్లఅను కవయిత్రి రామాయణకథను మనోహరమగు పద్యకావ్యముగ రచించెను. కాని వీరవలంబించిన రచనా ఫక్కి అప్పటికి అంతరించుచుండెను. అంతకు పూర్వము వీరు జీవించియుండినచో వీరిరచనలు ఎక్కువ జనాదరము పొంది యుండెడివి; నా డంతగ వ్యాప్తి గాంచవాయెను. ఏలయన ప్రజలమనోగతి చాలగ మారి పోయినది. పురాణముల అనువాదములతో వారికి తృప్తిలేకపోయెను. కథావస్తువులందు కాకున్నను చెప్పెడిరీతియందు, నిరూపణమందు, నవ్యతయు, ఉపజ్ఞయు చూపు రచనలు వారు కవులవలన అపేక్షించిరి. అట్లగుటనే ప్రబంధమను నూతనకావ్యపద్ధతి యొకటి నాడు మొలకెత్తెను.

ప్రబంధ మనగా ఎట్టిది? శబ్దతః చూచిన కావ్యనిర్మితి యనియే దానియర్థము; ఈ యర్థమున ఏకావ్యమైనను, ఏపురాణమైనను ప్రబంధమే. ఆంధ్రమహాభారతము ప్రబంధమని కొన్నియెడల పేర్కొనబడెను; శ్రీనాథమహాకవి తన కాశీఖండమును ప్రబంధమని పిలిచెను. క్రమశః దానిశక్తి కొంత మార్పు చెంది పదునాటవశతాబ్దిప్రారంభమునుండి

ఒకానొక తెగకు మాత్రమే అది రూఢమయ్యెను. ప్రబంధమనగా శృంగారరసప్రధానమై, నాయికానాయకుల చరిత్రకథనముతోపాటు అష్టాదశవర్ణనముల కాకరమై వెలయు కావ్యమని యేర్పడెను.

వర్ణనయోగ్యములగు పదునెనిమిదివస్తువు లేవనగా: (౧) ప్రభువు, (౨) నగరము, (౩) పర్వతము, (౪) నది, (౫) సూర్యోదయాస్తమయములలో నొకటి (౬) చంద్రోదయము, (౭) ఋతువులు, (౮) సరస్సు, (౯) ఉద్యానము, (౧౦) కన్య, (౧౧) విరహము, (౧౨) దౌత్యము, (౧౩) వివాహము, (౧౪) మద్యపానము, (౧౫) రతి, (౧౬) పుత్రోదయము, (౧౭) యుద్ధము, (౧౮) యాత్ర— అనునవి. మహాప్రబంధమున ఇన్నియు వర్ణితములు కావలెను. అట్టివి మూడునాల్గుకంటె లభింపవు. తక్కినవి యేదో ఒక విషయమున కొఱవడుచుండును. కావున కించిల్లోపసహితములైనను అవి మహాప్రబంధము లనిపించుకొనుటకు అవకాశము కల్పింపవలసి వచ్చెను.

ఇతివృత్తమునుబట్టి ప్రబంధము మూడుతెగ లాయెను: (౧) ప్రఖ్యాతము, (౨) ఉత్పాద్యము, (౩) మిశ్రము.

(౧) రామాయణము, మహాభారతము, పురాణములు మున్నగు ప్రసిద్ధగ్రంథముల నుండి కథావస్తువును గ్రహించి, మార్పులు చేయక వర్ణనాదికములందు మాత్రమే కవి తన చమత్కారము చూపుచు రచించినది ప్రఖ్యాతప్రబంధము. పిల్లలమఱి పినవీరభద్రుని శృంగార శాకుంతలము ఇందులకు సుపరిచితమగు ఉదాహరణము. కాని ఒక్క అయ్యల రాజు రామభద్రుడు తప్ప పదునాఱవ శతాబ్దిని మరేకవియు పినవీరభద్రుని దారి త్రొక్కినట్లు కానరాదు.

(౨) ఉత్పాద్యమున వస్తువంతయు కవికల్పితమే. ఈకాలమున ముగ్గురు కవులు మాత్రమే ఉత్పాద్యప్రబంధములు రచించినట్లు కానవచ్చును. మల్లన రాజశేఖర చరిత్రమును రచించి, కృష్ణరాయల ప్రతినిధిగ కొండవీటి నేలెడు నాదిండ్లగోపుని కంకితమిచ్చెను. ఎడనెడ దోషసహిత మయ్యు నీతనిరచన సుబోధమై మనోజ్ఞముగ నుండును. నెల్లూరి మండలమందలి కందుకూరు గ్రామవాసి కమసాలి రుద్రయ్య సుప్రసిద్ధమగు నిరంకుశోపాఖ్యాన ప్రబంధమును రచించి తన యూరిదేవున కంకితమొనర్చెను. శ్రోత్రియులగు పండితులు నీతిబాహ్యమగు కావ్యమని దీనిని నిరసించినను, శైలీసాభాగ్యమున కిది మేలు బంతిగా ఎన్నికగన్నది. ఉత్పాద్యరచయితలలో పింగళి సూరన్న తలమానిక మనుటకు సందియము లేదు. ఇతడు పదునాఱవశతాబ్దినడిమికాలమువాడై, నంద్యాల ప్రభువగు కృష్ణరాజు నాస్థానకవిగ వాసికెక్కెను. ఈతడు రచించిన ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము,

పదునాఱవ శతాబ్ది తెలుగు వాఙ్మయము

కళాపూర్ణోదయము నను రెండుకావ్యములును మిక్కిలి అందమైనవి. తక్కిన ఉత్పాద్య కవులవలె ఈతడును తన ఇతివృత్తమును తానే కల్పించుకొనును; కాని వారివలె కాక, ఈతడు కథ నడపుటలో అపూర్వమైన ప్రతిభయు, ఉపజ్ఞయు ప్రదర్శించును. ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమందలి కొన్నిపాత్రములు భాగవతమునుండి కాని హరివంశమునుండి కాని గ్రహించిన వనుమాట వాస్తవము; కాని యితివృత్తము, పెక్కుపాత్రములును సూరన్న సృష్టినైపుణివలన నుద్భవించినవి. తనపాత్రలకు జీవము పోయుటయందు సూరన్న గొప్ప నేర్పు కన్పడుచును. ఇట్టిది ప్రబంధకవులలో అరుదుగా కానవచ్చును. ఆంధ్రకవు లందరిలో ఒక్కసూరన్నకే నాటకఫక్కి అలవడినది; ఆతని కావ్యముల కొకవిలక్షణమైన రక్తి యిందువలన కలుగుచున్నది. కళాపూర్ణోదయము మాదిరికి ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము కంటె కొంతవరకు భేదిల్లును. కావ్యమంతయు గొప్ప ప్రతిభవలన ఉద్భవించిన నిర్దుష్టమగు కళారచనము. ఇతివృత్త మేమి, కథపట్టు లేమి, జీవము తొలకాడుచు మంచి పనితనముతో నొప్పుచుండును. కళాపూర్ణోదయము తెలుగునకు పద్యగత కాదంటరి; చదువరి ఆద్యంతము చదివి, ముగిసినందులకు చింతిల్లును. మధ్యయుగము కవులలో సూరన్న ఉత్తమశ్రేణి నలంకరించును; అతనికి ప్రతివచ్చు కవులు అరుదు. ఆతని వైలి సరళగంభీరమైనది; వర్ణనములు స్వాభావికములును ఔచిత్య మెరిగినవియు నై యొప్పును; కథనము మృదువుగా, నిండుప్రవాహమువలె తీవిగ నడచిపోవును.

(3) మిశ్రప్రబంధము లేక మిశ్రప్రబంధ మను దానియందు ఏపురాణాదికమునుండియో గ్రహించిన ప్రసిద్ధగాథకుతోడు కొన్ని సంఘటనములును, కథపట్టులును కల్పితములగును. అనగా మాతృకను కవి తన యిచ్చవచ్చినట్లు మార్చుకొనగలడు. ఈజాతి ప్రబంధము పదునారవ శతాబ్దిని మిక్కిలి వ్యాప్తిగాంచినది: ఇందులకు హేతువు, తొలుదొల్త నిట్టివి రచించిన కవులు సిద్ధహస్తులై మిక్కిలి సాఫల్యము పడసియుంటయే కానోవును. కేవల కల్పనాకథలుకృత్రిమరత్నములనియు, ఆద్యకథలు గనినుండితీసి సంస్కృతిలేనిమణులనియు, అట్టివి కవికల్పనలతో జోడించిన సానబట్టిన జాతిరత్నములై ప్రశస్తము లగుననియు నొక మహాకవి మిశ్రప్రబంధమును ప్రశంసించియుండెను. ఈమాటలే యిట్టి ప్రబంధమునకు నాడు చేకూరిన ఆదరమును నిదర్శించుచున్నవని చెప్పవచ్చును.

పారిజాతాపహరణకర్తయగు నంది తిమ్మన మిశ్రప్రబంధకర్తలకు మొదటివాడుగా కానవచ్చును. కృష్ణరాయల కంకితమిచ్చిన యీతని యీ కృతి నాటి ఉత్తమప్రబంధ ములలో నొకటి. మధురమైన భాషాశైలి, తీర్చిన అలంకారసంపద, చక్కని రసాచితి, సున్నితమగు పనితనము దీనికి వన్నె తెచ్చెను. మిశ్రప్రబంధకవులలో నెల్ల అగ్రగణ్యుడు మనుచరిత్రము రచించిన అల్లసానిపెద్దన. ఆతనికాలముననే కాక ఇటీవలి శతాబ్దులలో

సహా పెక్కుకవులు మనుచరిత్రమును ఒరవడిగా గొని రచనలు సాగించిరి. ఆతనివెనుక రచించిన కావ్యము లన్నిటను ఆతని ప్రభావము కాన్పించుచునే యుండును. ఆతనిశైలి మధురమై, సంస్కృతాంధ్రముల అందమగు సమ్మేళనముతో చిక్కనినడక చూపును. ఆతనిఅల్లిక జగిబిగి యని ప్రసిద్ధి. అందమగు ప్రకృతిదృశ్యము కనులెదుట తెరచుటకు కాని, తనపాత్రములకు జీవముపోసి మానవపదవిని నిల్పుటకు కాని ఆతని కెంతో ప్రయత్న మక్కరలేదు. కృష్ణరాయ లీతని సామర్థ్యమునకు ముగ్ధుడై యీతనిని తన ఆస్థాన కవిగా నియమించుకొనుటయే కాక యీతనికి ఆంధ్రకవితాపితామహుడని బిరుద మొసగెను. కృష్ణరాయలు సహా గొప్పకవి. ఆతడు రచించిన ఆముక్తమాల్యదయను ప్రబంధము ప్రబంధవాఙ్మయమున నెల్ల అగ్రగణ్యమని ఆధునికవిమర్శకుల యభిప్రాయము. ఇందలి శైలి మనోహరముగ నుండదు. సాంస్కృతికములతో నిండి, పెటుకుగా నడచును. క్రొత్తగా చదువ చేబూనినవానికి మొగముమొత్తును; కాని కొంచె మోషికపట్టి నచో పెన్నిధులు చూపును. ఇది రాయలు రచించినదే యని ప్రతీతి యున్నను, కొంద రిది పెద్దనార్యుని కృతి యనియు, మఱికొందరు రాయలదే యనియు ఇప్పటికిని వాదములు పెంచుకొనుచున్నారు. ఆముక్తమాల్యద కృష్ణరాయలును, పెద్దనయు కలిసి రచించిన కృతియని చెప్పట సమంజసముగా కానవచ్చును. కృష్ణరాయలదేయని నొక్కి చెప్ప వారును ఇందు పెద్దనచేయి పడలేదని చెప్పట కష్టము. మఱియు, మనుచరిత్ర శైలికిని ఆముక్తమాల్యద శైలికిని మొత్తముమీద కన్నడు భేదము గమనించిన, అంతయు పెద్దన రచించినదే యనుటకు బొత్తిగా వీలు కన్నడదు.

సంకుసాల నృసింహకవియు కృష్ణరాయలనాటివాడే యని చెప్పదురు. ఇందులకు తగిన నిదర్శనము మాత్రము లేదు. ఈతని కవికర్ణరసాయనము కొలదిపాటి ఉత్తమ ప్రబంధములలో నొకటి. ఇందు నలుబదియైదు వర్ణనము లున్నవట. ప్రబంధకవులలో నెల్ల ఈతడగ్రగణ్యుడని కొందఱు పండితుల యభిప్రాయమే కాని, ఈతనికృతి చదువుటకు నీరసముగ నుండి విసుగు పుట్టించును. రచననుబట్టి చూచిన ఇది ఇటీవలి కాలమున, ప్రబంధము క్షీణదశ నొందిననాట వెలువడినదని భావించనగును. తాళ్లపాకం పెదతిరు మలార్యుడు నీతిశతకమను శతకమును రచించెను. ఇందు ఆనాటి సాంఘిక సీతిగతులు కొంతవరకు తెలియవచ్చును. ఆతని కుమారుడగు తిరువేంగళనాథుడు, అష్టమహిషీ కల్యాణకర్త, అచ్యుతదేవరాయల కాలమువాడు. రామరాజభూషణుడు సదాశివరాయల కాలమువాడు. ఆతడు రామరాజునకును, ఆతని తమ్ముడగు తిరుమలరాయలకును ఆశ్రీతుడు. ఆతడు వసుచరిత్రమను మహాప్రబంధమును రచించెను. ఇది తెలుగున ఉత్తమ కృతులలో నొకటి యన్న ప్రసిద్ధి సార్థకమైనది. ప్రతిభాసంపత్తి కీతడు పెద్దనకును,

పదునాఱవ శతాబ్ది తెలుగు వాఙ్మయము

సూరనకును తీసిపోవును; కాని వారిని మించిన పనితనమును కావ్యము పొడుగునను కన్నరచును. ఇతి వృత్త మల్లుటయందును, పాత్రపోషణమందును ఈతడు చూపిననేర్పు స్వల్పమేయైనను, తనచేతికి లొంగివచ్చిన అలంకారసామగ్రిసంపాదనమందు ఆలోటును మఱుగుపఱచును. ఏమైనను ఉత్కృష్టాంధకవులలో రామరాజభూషణునికి స్థాన మిచ్చి తీరవలెను. రామరాజు జ్ఞాతియగు రంగప్పరాజు సాంబోపాఖ్యాన మను కావ్యము రచించెను. అదియు కొంత సాందర్యము కలదియే కాని, అందలి అతిమాత్రములగు శృంగారవర్ణనములవలన ఇప్పుడది రుచించుట కష్టము.

మతసాహిత్యము:—దేవతామాహాత్మ్యము కీర్తించునవి, ష్టేత్రమాహాత్మ్యము కీర్తించునవి, గురుజనాదుల మాహాత్మ్యమును కీర్తించునవియు నిట పేర్కొనదగును. అవి మూడు తెగలుగా విభజించిన వీలుగా నుండును.

(౧) దేవతా మాహాత్మ్యము కీర్తించు కావ్యములు:—అచ్యుతదేవరాయల యాస్థానము నలంకరించి రాధామాధవకవి యను నామాంతరమున బరగు ఎల్లయా ర్యుఁడు తారకబ్రహ్మరాజీయము, విష్ణుమాయావిలాసము అను రెండుకావ్యము లిట్టివి రచించెను. అసమగ్రముగ లభించిన తారకబ్రహ్మరాజీయము విష్ణువతారమగు రాముని కీర్తించును. విష్ణుమాయావిలాసమున జీవులను సంసారమగ్నుల జేయుటకు పన్నిన విష్ణుని మాయాలీలలు పెక్కు కథలుగా వర్ణితములైనవి. ప్రసన్నమగు శైలితో నొప్పుచు అపూర్వ శోభావహమగు నీ కావ్యము మిక్కిలి మనోజ్ఞమైనది. ఇందలి వర్ణనములు ఒక్కసారి చదివిన ఇక మఱపునకు రావు. ఇది ఆ శతాబ్దియందలి ఉత్తమకృతులలో నిల్వగల దనుటకు సందియము లేదు.

(౨) ష్టేత్రమాహాత్మ్యమును కీర్తించు కావ్యములు:—ధూర్జటికవి కాళహస్తి మాహాత్మ్యము ప్రమాణగ్రంథములలోనిది. ఇందు మధుర గంభీరమగు శైలి, పుష్టి గల పాత్రములు, మనోజ్ఞమగు కథనము చదువరి నాకర్షించును. మాహాత్మ్యములు రచించిన వారిలోనెల్ల తెనాలి రామకృష్ణుడు అగ్రగణ్యుడు. ఈతడు రెండు మాహాత్మ్యములు రచించెను. పాండురంగమాహాత్మ్యము మిక్కిలి ఉత్కృష్టమగు కావ్యము. కథా కథనమున రామకృష్ణునికి సాటి యెవ్వరును లేరు. ఈతనిశైలి గంభీరమైనది. అత్తుకొనెడి ముచ్చటైన ఉపమానములు, స్వాభావికములగు వర్ణనములును మెచ్చదగియుండును. వేయేల? వాఙ్మయమున రుచులును, ఇప్తములును మార్పు చెందినను శాశ్వతమగు జనాదరము నిలుపుకోగల రచయితలలో రామకృష్ణు డొకడు. ఆతని ఘటికాచల మాహాత్మ్యము ఆతని జీవితకాలమున వెల్లడికాక అంత ప్రసిద్ధి నొందలేదు. పాండురంగ మాహాత్మ్యమునకు సరిరాకపోయినను ఇదియు గొప్ప కావ్యమనియే చెప్పవగును.

(3) గురుజనాదుల మాహాత్యమును కీర్తించు కావ్యములు:—పైని పేర్కొన్న రెండు మాహాత్యములును కాక, రామకృష్ణుడు తన జన్మనమున ఉద్భటారాధ్య చరిత్ర మను కావ్యమును రచించెను. అందు ఉద్భటు డను శైవయోగి చరిత్రము వర్ణితము. ఇది కొన్ని శకలములుగా మాత్రమే లభించినది. అం దాతని కవితాచాతుర్యము కొంత అపరిణతముగ కానవచ్చుచున్నది. తిరువెంగళనాథుని ద్విపదకావ్యమగు పరమయోగి విలాసము వైష్ణవయోగులగు ఆళ్వారుల జీవితకథలను ముచ్చటించును. ఈకవికి ద్విపద చ్చందస్సు కరతలామలక మందురు; కాని యీతనికి పూర్వమువారగు రంగనాథుడును, గౌరన్నయ నడిపినంత సాఫీగా ఈతడు ద్విపద నడిపినట్లు తోచదు. ఇదే పేరుగల మరొకకావ్యము రామరాజు మేనల్లుడగు తిమ్మరాజు రచించెను. ప్రబంధ కవిత్వ మిందు లేకపోలేదు కాని, విశేషముగ చెప్పదగ్గ గుణ మేదియు మాత్ర మిందు లేదు.

తుళువ రాజ్యకాలమున మఱియు కొన్ని చిల్లరకృతులు బయలుదేరినవి కాని, అవి, యంత గమనింప సక్కుటలేదు. ఈ పై చెప్పినదానివలన, ఆంధ్రకవిత్వ చరిత్రమున నొక మహాయుగముని చెప్పదగ్గ కాలమున, కావ్యవాఙ్మయము ప్రధానముగా ఏమార్గముల వికసించినదో తెలియవచ్చును.

‘వైతాళికులు’

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

చివరకు ముద్దుకృష్ణగారు ఆధునిక కావ్యరత్నభండారం వెలువరిచారు. నేటికవుల బండారం దీనిలో తెలుస్తుందట.

పెద్దకావ్యాలు విరివిగా రచించే యుగాలతాలూకు సాముదాయక కళాసత్త్వం తెలియవలెనంటే అనేకగ్రంథాలు చదవవలసి ఉంటుంది కాని, యుగధోరణి సాధారణంగా ఏ ఒకటి రెండు కావ్యాలు చదివినా తెలుస్తుంది: జనుల ఆదర్శాలూ, అవి కవితలో ప్రతిబింబించిన రీతి తెలియవస్తుంది. ఒక్కకావ్యము తత్కవితాలూకు సామర్థ్యాన్ని చాలావరకు ప్రకటించగలదు.

నేటి ఒకకవి సంగతి తెలియవలెనంటే అనేక ఖండకావ్యాలు పోగుచేసుకోవలసి ఉంటుంది తరుచు. యుగలక్షణాలు ఆలాటి అనేకకవుల రచనలు సేకరించుకుంటే కాని సుబోధములు కావు. ఖండకావ్యాలకు ఈలాటి సంకలనాలు అవసరమూ, వీలూ కూడాను. సంపాదకులు పీఠికలో ‘భూతభవిష్యత్తులు అతనికి (కవికి) ఎంత విలువగలవి అయినప్పటికీ ఆతని ఆందోళనా, యత్నమూ వర్తమానానికి చెందినవే—అతని హృదయం కొట్లాట వర్తమానంలోనే’ అని చెప్పారు.

‘ఈ కారణంచేతను, ఏ కవి రచనలలోనైనా సరే, తన సంఘపరిస్థితులు, తన కాలానికి చెందిన వాతావరణము ప్రతిబింబితము కాక మానవు. అంటే కాదు. నిజమైనకవి వీటిని రద్దుచేసుకొని జీవించడు.’

ఆలాగు కవిజీవితానికి, సంఘానికి, దేశానికి, ఆతడు జీవించినకాలానికి సన్నిహితం కాని కృతికి విలువ లేదని వివరించి వర్తమానయుగానికి చెందిన విలువగల కావ్యాలు ఏర జూచారు. కావ్యం యశస్సుకోసం, అశుభాన్ని పోగొట్టడంకోసం—అంటూ సంఘసంప్రదాయాన్ని సురక్షితంగా చూపుతూ ఉపదేశం ఈయగల వస్తువును ఆలంబనంగా చేసుకొని, పూర్వం కావ్యం ఆలపించారు కవులు. నేడు సంప్రదాయమునెడల భక్తివల్లకంటే, సంప్రదాయంతోడి రాపిడివల్లనే ఎక్కువకవితత్వం పుట్టుతున్నది. వ్యక్తివాంఛలూ, సంఘం వాంఛలూ సమరసపరుచుకొనే నిరంతరవ్యాపారంలో నాగరకత సాగుతూండగా, కవి వ్యక్తి తాలూకు ప్రవృత్తులు, నిగూఢములైన జీవితరహస్యాలు, స్వప్నాలుగా, ఆద్యభూతాలు కొత్తగా కలిసి రూపాలు కట్టుతున్నట్టు, భావోద్రేకముతో కావ్యము పలికి ఆలోచన రేపు తాడు. ఆకావ్యంతాలూకు రమణీయతవల్ల ఆ ఆలోచన అనురోధముపాలై, హృద్యమైన

‘ముద్దుకృష్ణ సంతతితము. జ్వాల, బెజవాడ. క్రాసు అంక ఫుటలు. వెల రు ౧-౦౦ అ.

అవగాహనంవల్ల ప్రసరిస్తుంది. సంపాదకులు పీఠికలో 'ఏనూతనదృష్టి అలవరుచుకుంటే సంఘానికి భావిలో ఎక్కువనీతి, ఉత్తమగతి కలుగుతుందో, దానిని కవి సూచిస్తాడు' అనీ, 'భవిష్యత్తులోకి ఉత్తమమార్గాన సంఘాన్ని నడిపించడం తన నిరంతరలక్ష్యంగా ఎంచుకుంటాను' అనీ చెప్పారు. కవులు మొదలంట రేగి రేపే అనుభవనత్వంవల్ల సంఘం తాలూకు నీతికల్పంలో క్రమశః కొన్నిరేకులు విరియవచ్చు. కాని నిరంతరలక్ష్యంగా సంఘవిషయాలు కవి చేపట్టుతాడనే కంటే, సాంఘికప్రవృత్తి సహా తన వ్యక్తిగతమైన అనుభవముపరంగానే పలుకుతాడని యెంచవచ్చు. 'Poets are the unacknowledged legislators of the world' అని షెల్లీకవి చెప్పినా, ప్రపంచమే కాదు, తాముకూడా కవులు తమ జగచ్ఛాసకత్వం మొదట గుర్తించ రనే చెప్పవచ్చు. అది షెల్లీ లాక్షణికంగా— కవి తా నావదవి పొందనలెనే లక్ష్యంతోనే కవిత చెప్పుతాడని—ఉద్దేశించినట్టు భావించ సక్కరలేదు.

'It is not the poet's business to save man's soul but to make it worth saving'

అన్నాడు ఫ్లెక్కర్ (James Elroy Flecker) అనేకవి. మనిషిఆత్మకు ముక్తి నివ్వడం కాదు కవిపని, దానిని ముక్తి కర్తమైనదానినిగా కావించడం.

ఆతడే ఇంకా అన్నాడు:

'However, few poets have written with a clear theory of art for art's sake, it is by that theory alone that their work has been, or can be, judged;—and rightly so if we remember that art embraces all life and all humanity, and sees in the temporary and fleeting doctrines of conservative and revolutionary only the human grandeur or passion that inspires them.....'

అన్నాడు. కళ కళకోసమే—అది తనయందే పర్యవసిస్తుంది—అనేవిషయం దృష్టిలో ఉంచుకొని వ్రాసిన కవులే చాలా తక్కువ: వారిరచన ఈదృష్టితోనే పరిశీలించాలి. కళ జీవితాన్నంతనీ, మానుషలోకాన్నంతనీ తనలోకి దింపగలది. సంప్రదాయపరత్వమనీ, విప్లవ పరత్వ మనీ తాత్కాలికములూ అస్థిరములూ అయిన సిద్ధాంతాలు ఏర్పడడంలో ప్రధాన చైతన్యమైన మానుషమహత్త్వాన్ని, ఉద్వేజనాన్ని నిరూపిస్తుంది కళ: ఇది జ్ఞాపకం చేస్తాడు ఫ్లెక్కరు. అనేకులు కళలో, కవితలో, సందేశం, ఉపదేశం, కావలెనని వెదుకుతారు. ఒకనీతి గణబద్ధముగా చెప్పినవానికంటే అనుభవాన్ని హృద్యంగా ప్రతిపాదించిన వాడు మంచి కళాశాలి అని ఒప్పుకోనివారు కళలంటే ఉపదేశ మియడమే అనుకుంటే చర్చ అక్కరలేదు. వారు పూర్వలాక్షణికులనుమాత్రం తమతో ముడిపెట్టుకొని అగౌరవించకుండా ఉంటే సంతోషించాలి. పూర్వులు రసమీద, రమణీయతమీద భద్రంగా నిలిచి కావ్యలక్షణం వివరించారు. ఆధునికులు చిన్నచిన్నభావాలనుసహా కవితగా కట్టజూడడం నిందాపాత్రముగా చూస్తారు కొందరు. పెద్దకావ్యం వ్రాసి అద్భుతపరిస్తే కాని

‘వై తాళి కు లు’

ఒకరసం పరిణమించినట్లు కాదన్నది పొరపాటు. ఈచిల్లరభావాలంటే వ్యభిచారిభావము లన్నది పొరపాటు. అనంతములు భావములు, అనంతములు రసములు—అని మన లాక్షణికులు చెప్పకపోలేదు. భావముపట్ల వ్యభిచారిత సాకాంక్షము; ఒకస్థాయిని బట్టి ఒకభావం వ్యభిచారి అవుతుంది. అదే వేరొకచో స్థాయిముఖం కాగలది. కొన్ని భావాలు మాత్రమే స్థాయులనీ, తక్కినవి వ్యభిచారులనీ, ఆ కొన్ని స్థాయులూ మాత్రమే రసత్వం పొందగలవనీ, అవిమాత్రమే కావ్యములో ప్రయోజ్యములనీ, తక్కినవి అవలంబించిన సందర్భాలు కావ్యత్వం పొందవనీ యెంచడం లక్షణకల్పాన్నీ కావ్యశక్తినీ సంకుచితం చేయబోయే అసాధ్యమైన పూనిక. ఏ అనుభవమునుండి అయినా రసం ఉప్పెత్తిల్లగలదు. ఏ భావమూ స్థాయిత్వం పొందినపుడు ఆ రసాలపట్టికలో తొమ్మిదింటు ఒకపేరు కింద నిల బడుతుంది. అయితే పూర్వం విభావాదులు విస్పష్టముగా వివరించి రసపరిణతి చేకూర్చితే, నేడు విభావాదులున్న వ్యంగ్యములో ఇమిడ్చే కొత్తవ్యవస్థ వాడుకలోనికి వచ్చింది. విభావన, భావాన్ని నాట్యధర్మిగా ఎత్తడం అంతటా సమానమే. రసరచనానికి ఒక్కవిధం కాదు.

Lyric Poetry (భావకవిత్వం) అన్నది అసలైన కవిత్వానికే మరొకపేరు— అని స్మరించాడు Edmund Gosse అనే ఆయన. ఏసత్కావ్యంలో కనిపించే రసఘట్టమైనా కవి ఉద్రిక్తుడై చెప్పినదే. అదే విభావాదికం వ్యంగ్యమాత్రంగా అవలంబించి భావకవిత్వం అనేపేరు కోరుకొంటుంది. ఇది సామాన్యముగా భావకవిత్వం కనబడే స్వరూపం. పూర్వం కవి ఒకకథలో రసం పండించి, తనభావాలూ అనుభవాలూ పరికరసామగ్రిలో ప్రయోగించే వాడు. ఒక్కొక్కపుడు తన అనుభవవిశేషాన్ని ఒకఘట్టంలో, ఉపకథలో చెప్పడమూ విరళముగా కనిస్తుంది. ‘కళాపూర్ణోదయము’లో సుగ్రాతీశాలీనుల కథ విశిష్టమైన అనుభూతిని ప్రకటించే కావ్యఖండం—ఖండకావ్యమున్ను. నేటికవిన్నీ తన అనుభవాన్ని ఒక కథావస్తువున ఆరోపించి వీషయముఖ భావకావ్యం (objective lyric) సంతరిస్తాడు. కాక విభావాదికం దాచి కేవల రసఘట్టములో ఉద్రిక్తుడై కావ్యం పొంగించే ఫక్కి తరుచైనది. ఉదాత్తకథావలంబనం మాని, వ్యక్తి స్వీయానుభవం రసీకరించుకొనడంలో అనేక అనుభవాలు నిత్యజీవితంనుండి కావ్యవస్తుత్వం పొందుతవి.

ఈలాటి కవితావేశంలో, సిద్ధహస్తులైన కొద్దికవుల చేతనుండి వచ్చిన రచనమే కాక, ప్రయత్నాలుచేసే పెక్కురివల్ల భావసంపత్తి భాషాసామ్యములో రూపొంది కొన్ని మంచి కావ్యాలు సిద్ధించడం అనుభవగోచరం అవుతున్నవిషయం. మన్రో (Harold Monro) అనే ఆయన Twentieth Century Poetry Anthology సంకలితం చేస్తూ, వందమంది వల్ల ఐదువందల మంచికావ్యాలు మనకు దొరుకుతవి, తత్కవులు శాశ్వతంగా నిలవగల

ప్రతిభ లేనివా రయినప్పటికిన్ని, అని చెప్పినాడు. ఎక్కడా అది నిజమే అవుతుంది తరుచు, భావకవితకు సంబంధించినంతవఱకు. అనగా ఈలాటి సంకలనాలవల్ల కవులమీదకంటె కావ్యాలమీద ఎక్కువదృష్టి నిలవవలసిన అవసరం ఉంటుంది. ముద్దుకృష్ణగారు కొందరు కవులను ప్రధానముగా మనసులో ఉంచుకొని ఈసంకలనం చేసి ఉండకపోతే ఇంకా చాలా కావ్యాలు ఇందు ఔచిత్యంతో ప్రవేశం పొందగలిగిఉండేవి. అయితే వీరు ముఖ్యులైన వైతాళికులను మాత్రమే ఏరుకొన్నారు.

“ప్రాచీనంలోనే యుగపరపరంగా విస్పష్టమైనమార్పులు కలుగుతూ వచ్చినప్పుడు, ఈనాడు ప్రతిదేశంలోని విజ్ఞానమూ, ఏదేశంలో ఏవ్యక్తికై నా ఇంతసులభంగా అందుబాటు లోనికి వచ్చినప్పుడు, ఆధునిక సారస్వతంలో కలిగినమార్పుకన్న రాదగినదే ఎక్కువ ఉన్న దేమో అనిపిస్తుంది” అని ఊహించి సంపాదకులు దీనికి ‘వైతాళికులు’ అని పేరు పెట్టినారు. నిజంగా ఇది సంధిసమయమే. అదే అయితే, ఇది భావిసౌభాగ్యానికి ఎంతమంచి ప్రారంభం ఇస్తున్నదో అని ఆశ కలుగక మానదు—ఈసంపుటము తిలకిస్తే. మరికొందరు వైతాళికులున్ను ఇందు చేరవలసినవారు లేకపోలేదు. ముఖ్యంగా పింగళి కాటూరి జంట. ఈలోటు ఏకారణంచేత వచ్చినదైనా, ఇందు కూర్చిన కవుల కావ్యాలవల్ల ఆధునిక కవితాసత్త్వం బాగా తెలియవస్తూనే ఉన్నది.

నవ్యకవితకు ‘మానిషాద’ ప్రాయమైన గురజాడవారి తొలి ముత్యాలసరం కావ్యం ఈలాటి సంకలనానికి మొదట నిలవవలసిందని చెప్పవచ్చు; కాని కథనాత్మక ములైన కావ్యాలు సంపాదకు లిందు కూర్చు నెంచకపోవడంవల్ల, ఆకావ్య మందలి కథన చ్ఛాయ దానికి ప్రవేశ మిచ్చిఉండకపోవచ్చు. ముఖ్యముగా వ్యక్తిపరత—ఐకాంతికత (individualism)—విషయముఖతయూ (subjectivity)—నవ్యకవితయందు ప్రధానముగాను, ప్రబలముగాను బలిసి వచ్చినవి కాబట్టి, ఇందు ఎక్కువ ప్రవేశము పొందక తప్పదు.

‘దేశమును ప్రేమించుమన్నా’ అనీ, ‘హృదయములు చీల్చి చదువుడో సదయులార’ అనీ సోదరజనాన్ని ఉద్దేశించి చెప్పిన దేశభక్తి కవిత్యమే, ‘వేగిళ్లేత్రము’ అనే విశ్వనాథవారి కావ్యములో కవి తనలో తాను ఉద్రిక్తుడై పలుకుకొన్నాడు. వేదులవారు సుమజస్థము ఆరోపించుకొని ‘కాంక్ష’ ఊరినారు. అదే భావమున, రామిరెడ్డిగారు, అబ్బూరివారు మాతృమూర్తి దివ్యసందర్శనం పొంది నైవేద్యాలు పెట్టినారు. ఒక్కొక్క భావము ఎన్నెన్నివిధాలనో కావ్యరూపాన అందాలు తిరగగలదు. మరిన్ని కవి ఆభావాన ఎంత తపించినాడో తెలియవస్తుంది: సముదాయానికి చెందిన భావమూ తన లోపలి సహజమైన అనుభవము మేరకు కవి నిరూప్తాడు.

‘వైతాళికులు’

మనఃప్రవృత్తులలో ప్రేమ ప్రధానమైనది కాగా, కవితలో ఆ భావము ప్రబలముగా అవతరిస్తుందని గమనించారు కళాకోవిదులు. అయితే అది ఉదాత్తమైన నిర్వహణం పొందుతున్నదా లేదా అనే పరీక్షలో ఆధునికులు కొంత వెగటు పుట్టిస్తున్నారు. శృంగారములో ప్రలపించిన కొందరు పూర్వులవలె, విప్రలంభములో, కరుణములో ప్రాకృతులై విలపించిన కొందరు ఆధునికుల కవితలు తాము చమత్కారకలితము లయిన్ని అనుకృతులలో— ఒక్కొక్కపుడు కవి తనను తానే అనుకరించుకొన్నాడు—సాగదీయబడ్డవి. కాని సాధారణముగా ఏకావ్యము తీసుకొన్నా, తెలివితేటలు, సంస్కారము, నాగరకత దాని భావసామగ్రిని నిబిడితమై ఉండడం తరుచు చూస్తాము. అనుభవంకంటే అది రేపినభావమే ప్రధానంగా చూచుకొంటాడు కవి. ఆ భావముపుష్టికి తోడుపడుతున్న సామగ్రి తాలూకు సంపన్నతమాత్రం ఉపేక్షించరానిది. అనుభవసంపత్తిపట్ల వచ్చే విమర్శాన్ని కవులు గుర్తించవలసినదే అని చెప్పినట్లే, వారి కళాసంపత్తిని లోకము గుర్తించవలెనని చెప్పడమూ ఉచితం.

చిత్తశుద్ధితోడి వీరి కవితావ్యాపారానికి లొంగిన వస్తువులు అనేకం. మూడుపద్యా లలో, ఒక్కపద్యములో కావ్యత్వం తోపజేసేనేర్పుతో వీరు భావనను ముఖ్యంగా ఆలాపన అందుకుంటారు. ‘స్వామి’ తోడిది, ప్రేయసి తోడిది, ప్రకృతిదృశ్యాలతోడిది కవి అనుబంధాలు పెక్కువిధాలుగా నడిచి సుందరమైన స్వరూపాలలో తమ్ము దించుకొన్నవి. (అద్భుతరసం ప్రాముఖ్యాన్ని గురించి కీర్తించినట్లు విశ్వనాథుడు ఉదాహరించిన ఒక అగస్త్యభాతతెలివి మెచ్చుకోతగ్గది.) కవి తన భావోద్దేశములో ప్రకృతిని పునఃసృష్టి చేస్తాడు. ప్రేమానుభూతిలో నాయని సుబ్బారావుగారు కావించినసృష్టి అమోఘమైనది. ఆభావము కవితగా ఆ పరిపాకం పొందినది అరుదు. అసలు వారి కవితయే ఉత్తమపదవిలో నిల్వగలది. ఒక్కొక్కచో ఈ తలము లంటుతూ, బుద్ధికలితమైనదిచే కృష్ణశాస్త్రిగారి ప్రేమకవితా, విషాదకవితా చేసిన విహారమూ ప్రశస్తం. ఆదర్శాన్ని భావించి రామిరెడ్డిగారు నడిపిన ‘స్వాతంత్ర్యరథము’ పెల్లీకవి ‘Triumph of Life’ని కొంతగా జ్ఞప్తికి తెస్తుంది. అబూరివారి ‘అప్రాప్తమనోహరికి’ అనే కావ్యంలోనూ ఆదర్శపరమైన హృదయద్రుతి కానవస్తుంది. కవి తన స్థితినే కాదు, అభీప్రాయాలలో సహా తన్ను చూచుకొంటాడు. తన్నుతా దాటి విహరించేక్రమంలో, బాహ్యప్రకృతిని తన అనుభవపుటద్దాలలో చూచి తనభావంతో దానికి సామరస్యం కుదుర్చుకోడం తరుచైన అలవాటైనది కవులలో. కేవల బాహ్యదృశ్యంవల్ల విడివడ్డ భావమేఘాలూ మంచినీటివర్షాలు కురిసినవి: విశ్వనాథవారి ‘స్వాగతము,’ ‘వేగిళ్లేత్రము’ ఈలాటివి. నాయని వారు, వేదులవారు, సాదామిని, బంగారమ్మ, బసవరాజు—ఎందరో రమణీయంగా పలికినారు ఈ విధాన. శ్రీ శ్రీ గారి ‘ఒకనాటిరేయి’ బహుళపంచమిజ్యోత్స్న వారినే కాదు,

నిన్నూ నన్నూ భయపెట్టుతుంది. సహజమైన భాషలో, అమాయకమయ్యా అంద మెరిగిన నడకతో వస్తువును భావమయంగా రచించే పద్ధతి, Imagism మొదలైన నవ్యరీతులు, ఈ గ్రంథాన కానవచ్చే కవులందరిలో చిన్నవాడైన ఈయనలో, మరి ఒకరిద్దరిలో, విరిసే సూచన లున్నవి. ఈ కొత్తపద్ధతులకే వీరు 'జయభేరి' మ్రోగించారు. చిత్త శుద్ధిగల ఈ కవులకు భాషలోను, నడకలోను కూడా కొత్తస్వేచ్ఛలూ, అందువల్ల విలసనాలూ తొలినుండి రుచించినవి. రాయప్రోలువారి సున్నితమైన కొత్తపాతల సమన్వయం క్రమశః వర్ధిల్లింది. బసవరాజువారి నగ్నమైన, కనుకనే మర్మజ్ఞమైన కవిత, 'శివరాత్రి ప్రభ'వంటి ఉద్విగ్నమైన చిత్రము ఆకట్టిన కవికొండలవారి కవిత, మరికొన్ని, ఒకవంక నవ్యతకు జయపెట్టగా, అబూరివారు నన్నయగాంధీర్యము పాతఛందస్సులూ, కొత్తఛందస్సులూ కొత్తనడకలలో చూపి, వేమలవారు వృత్త రచనలో అప్రతిమానమైన పాకము చూపి, నాయనివారు గీతములో కవితా పరి పాకము పారము ముట్టించి, విశ్వనాథవారు తమ సర్వతోముఖమైన చాతుర్యము విశిష్టగతులలో ప్రదర్శించి, కృష్ణశాస్త్రిగారు వివిధ సంప్రదాయాలూ తమశిల్పనైపుణిలో పాడించి, పాతవారి మెప్పును సహా ఒడుచుకోగల సాఫల్యము చూపుతున్నారు. నండ్లూరివారు పాత్రలను అవలంబించి భాష నాట్యోచితము చేసినా, అది కవితా సౌందర్యాన్నిమాత్రం మనకు చూరయిస్తున్నది. విశ్వసుందరమ్మగారి 'కుపితవిధి,' బంగారమ్మగారి 'తమస్సు'కోమలము లయీ పురుషకవుల లోతు లందుకొంటున్నవి.

నవ్య కవితపట్ల వచ్చే విమర్శలు ఎన్నో దూసుకోసాగినవి. కాని అది సజీవమని చూపడానికి ఈ సంపుటము నిలుస్తున్నది. కాని కొందరు కవుల మరికొన్ని కావ్యాలు ఇందు ప్రవేశము పొందవలసినది. విశ్వనాథవారి 'కొండవీటి పొగమబ్బులు' వారి సామర్థ్యాన్ని, విశిష్టతను కుంభితముగా పట్టిచూపడమే కాక, నేటి కవిత్వపు ఉన్నతి చూపగల కావ్యము—ఇది గొప్ప ode. పెనుమర్తి వారి 'జన్మాంతరము' వారి మంచి కావ్యాలలో చేరుతుంది. కృష్ణశాస్త్రిగారి 'శిథిలాలయమ్ములో శివుడు లేడోయి' అనే గేయం వారికి మంచి అభిజ్ఞానాలలో ఒకటి. కొన్ని కావ్యాలు ఇందలివి తొలగించి ఉండవచ్చు. అందువల్ల ఆయాకవులను మరింతచక్కగా చూపి ఉండవచ్చునేమో!

ఇంచుమించు నవ్యకవులందరితోనూ చనువైన నెయ్యముగల ముద్దుకృష్ణగారు వారివారి కవితలను సాంగోపాంగముగా తరిచి ఒప్పిదమైన సంకలనం చేయడానికి తమకు గల అవకాశాన్ని బాగా వినియోగం చేశారు. ఆయాకవులను గురించి వీరు గ్రంథము చివర ఇచ్చిన వివరణలు విమర్శదృష్టి, రసితా నిండినవై చదువరికి చాలవరకు సరియైన బోధన ఈయగలిగి ఈసంపుటానికి మంచి ప్రయోజనం సంపాదిస్తున్నవి.

లేఖ

‘ఉదయిని’ సంపాదకులకు :

ఆర్యా,—‘ప్రజామిత్ర’లో ‘చెణుకులు’ ఆపివేశారని వినడం కొంచెం విచారకరంగా ఉన్నది. వేట కుక్కలూ ఊ-కుక్కలూ చెలరేగి quarry ని బెదరగొట్టివేశాయి. అయినా, చెణుకులు వ్రాసినాయన జనహర్షంకంటే ఎక్కువ జననింద పొందడానికి కారణం, ౧ దురుసుతనం, ౨ అజ్ఞానం. మొదటిది స్వభావ దోషమని ఊరుకున్నా రెండవది భావదోషం కాబట్టి ఊరుకోలేము. దీన్నిమాత్రం విమర్శించడానికి అవకాశ మియ్యండి మీపత్రికలో.

‘తెలియని వన్ని తప్పు’ అని పత్రికాంతరంలో వాకోవడం దిద్దితే సద్దుకోగల మానసిక దౌర్బల్యం. చెణుకుల రచయితకు Swinburne కవిత విషయమై ఒక చిన్న సంగతి తెలిసిఉంటే ప్రజామిత్రలో రమారమి ఒక column మసి కాకపోయేది.

‘...అస లిక్కడ ఈ తలకిందులు ఎందు కొచ్చిందంటే ‘tears—fears’ కోసం. ఇది టెక్నిక్ లోపమా? కాదా? విచారించండి.’

Swinburne ప్రాసంకోసం కమ్మర్తిపడినట్లు లేల్వారు. తమ జ్ఞానంపై తగిన నమ్మకం మరొక వంకకు ఆలోచన పోనియ్యదు కాబోలు. అయినా మరోదేశపు కవిని కొలవడానికి మనం తెలుసుకోవలసిన మరేవో కొలబద్ధలుంటే ఉండవచ్చు ననైనా తోచుకొన్నా ఈయనకు? లేక సిద్ధంగా తమదగ్గర ఉన్న వాట్లతో (వీటి మంచిచెడ్డలతో ఇక్కడ ప్రసక్తి లేదు) కొలిచివెయ్యడమేనా? ఎందు కింత తొందరపడ్డారు చెప్పా! ప్రజామిత్ర పత్రికావిమర్శకుడుగాకూ! Tears—fears ప్రాసకమ్మర్తి కాదండీ. వ్యతిక్రమాన్నికూడా ఒప్పుకునే అలంకారం ఒకటి పాశ్చాత్యుల్లో ఉందండీ: కావలిస్తే ఆసంప్రదాయం మీకు నచ్చలే దనండి కాని (తెలిస్తే మీ రెలా గనరు కాని!);

ఇక—నాగురించి వ్రాసిన దంతట్లోనూ సహృదయత కెక్కడా లోపం లేదని ఒప్పుకుంటున్నాను. అయితే ఆ అభిప్రాయాలతో మాత్రం నే నేకీభవించలేను. వ్యంగ్యాన్ని ఎప్పటి కప్పుడు చప్పుచప్పున వాచ్యం చేసుకోవడం చెప్పినంత సులభం కాదని నామనవి. అవసరంకూడా కాదని నానమ్మకం. నా గీతానికి వీరి వ్యాఖ్యానం నే ననుకున్నది కాదు. కాబట్టి తప్పు.

నన్ను బాధించిన మరొక్కవిషయం వ్రాసి ముగిస్తున్నాను.

‘ఉదయిని’ మీది చిత్తరువు ఆంధ్రులప్రతిభకు దిష్టిబొమ్మ కాబోలునని శంకిస్తున్నారా. ఎంత బాధ్యత లేని వినురు !

నా దేవాలయంలో ఒక (తమమట్టుకు వికారమైన) ప్రతిమ ఉన్నది. అది నా దేవుడని తమకు తెలుసు. అయినా తమరు నవ్వుతూ రనుకొండి: వెక్కిరిస్తూ రనుకొండి: వేళాకోళం చేస్తారనుకొండి. తమ కేం శిక్ష వెయ్యులో తమరే నిర్ణయించండి.

కళామూర్తికులకు ఒకడు శాశ్వతంగా ఏర్పాటుచేసిన రాజమార్గం ఏదీ లేదు. ఏమన్నాడు Roger Fry!

“.....we have no longer any system of aesthetics which can rule out, *a priori*, even the most fantastic and unreal artistic forms. They must be judged in themselves and by their own standards.”

అహా !

విశౌఖిపట్నం,
౧౦ జూన్ ౧౯౩౫

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

వాఙ్మయ వీధి

అలంకారమంజరి. శ్రీ. వేం. రాఘవయ్యంగారు, యమ్. ఏ., బి. ఇ. డి., బెజవాడ.

ప్రాచీనులు కావ్యాత్మవిచారంలో స్పృహణీయమైన ఔన్నత్యశిఖరాన్ని స్పృశింపగలిగినారు, కొందరు భ్రమప్రమాదాలకు లోనయినారు. వారిరచనలు జటిలమయిన సంస్కృతవాణీనిబద్ధములై తదనభిజ్ఞులకు అందరాని పండ్లయినవి. మూర్తికవ్యాదులు విద్యానాథాదులతో తృప్తిపడి ఊరుకొన్నారు. ఆనంద వర్ధనుడు, మమ్మటాచార్యుడూ వారికి—ఏకారణంచేత నైతేనేమి, ఉపేక్షణీయు లైనారు. అధమపక్షము ధ్వన్యాలోకమూ, కావ్యప్రకాశమూ అనువాదితము లైతే కాని అలంకారశాస్త్రతత్త్వము కేవలాంధ్రులకు అజ్ఞాతమే అనవలసిఉన్నది. సంస్కృతపండితులకు అనువాదములవల్ల అంతగా ప్రయోజనము లేనే లేదు. ఇంక అనువాదము సంస్కృతపరిజ్ఞానము లేనివారినిగూర్చి ఉద్దిష్టమయితే—‘అలంకారమంజరిలో’ అనువాద ప్రయోజనము ఎంతవరకు సాధితమయినదో తేల్చవలసిఉన్నది.

అనువాదకులు ‘తొలిపలుకు’లో అన్నట్లు, “కావ్యప్రకాశికయందలి కారికలను నూత్రప్రాయముగ ననువదించి, వృత్తిని వివరించి, లక్ష్యపద్యముల రచించి, లక్ష్యలక్షణములను సమన్వయమొనరించి, అలంకార మంజరి యనుపేరిడిరి. సంస్కృతానభిజ్ఞులు యథామూలములను అభినందించినట్లు ఈవిధమయిన అనువాద ములను అభినందిస్తారని అనలేము.

కేవలము యథామూలముగా గాని, లేక అభిప్రాయము మాత్రమే గ్రహించి సరళముగా, యథేష్టముగా గాని అనువదించుకోవచ్చును: అనువాదకులు రెండిటికీ మధ్యమార్గాన్ని అవలంబించడంచేత కొన్నికొన్ని కారికావివరణాలలో క్లిష్టతా, దుర్గావ్యతా తప్పినవి కావు.

అయితే సంస్కృతగ్రంథాలను, తత్రాపి పారిభాషికపదాలతో నిండిన శాస్త్రగ్రంథాలను అనువదించడం కష్టసాధ్యమైనపని. శ్రీరాఘ: యంగారు ప్రాచీనానువాదకులవలె గాక వచనములోనికి అనువదించి అనువాదానికి కొత్తమార్గము వేయించాడు. కొన్నిచోట్ల సరళపద్యములతో లక్ష్యలక్షణసమన్వయ మొనరించారు. ముఖ్యంగా విషయవిభాగంలోకూడా సుగమత కోసమై క్రమాన్ని పరిత్యజించి మూలానికి మెరుగుపెట్టినట్లు అనువదించారు.

పిలకా గణపతిశాస్త్రి

వ్యాసావళి. ఉభయభాషాప్రవీణ ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు, రామచంద్ర పురము, తూర్పుగోదావరి.

శ్రీ హనుమచ్ఛాస్త్రిగారు అప్పడప్పడు పత్రికల్లా ప్రకటించిన వ్యాసపంచకం వ్యాసావళి రూపేణ ఆవతరించింది. సీతమ్మకోకము, పాపరాజు, గురుజాడవాల్మీకి, రెండు నక్షత్రాలు (కాళిదాసభవభూతులు), శబరీసమాలాకనం, వసుళమాలాపరిశీలనం—అనే తత్త్వద్వైపాల నామకరణమే విషయాలను విశదంచేస్తుంది.

నేటి మనవాఙ్మయంలో విమర్శనలు—అంటే విమర్శనలు అని పరిగణనచేయడానికి అర్హమైనవి— చాలా పరిమితముగా ఉన్నవని మనలో మనం అనుకోక తప్పదు. సారస్వతతత్త్వజ్ఞులు కొందరు—“ఇది కేవల

విరాళములు

అభిమానుల విరాళములకు కృతజ్ఞత వందరూపాయలు ఇచ్చినవారు శాశ్వత గ్రాహకులు.

శాశ్వత గ్రాహకులు :

శ్రీ వట్టూరి శోభనాద్రిరావుగారు
పబ్లిషయిత్ ఆఫీసరు, కాలం

,, గంటి సీతారామయ్యగారు
డైయింగ్ ఎక్స్‌పర్టు, దాదర్, బొంబాయి

ఒకమిత్రులు

శ్రీ	జనమంచి కామేశ్వరరావుగారు, బి.ఎస్ సి.	రు
	రాజమహేంద్రవరము	౧౦

,,	గురుభాగవతుల ధర్మారావుగారు, ఎమ్.ఎ., ఎల్.టి.	
	బరంపురం	౨౫

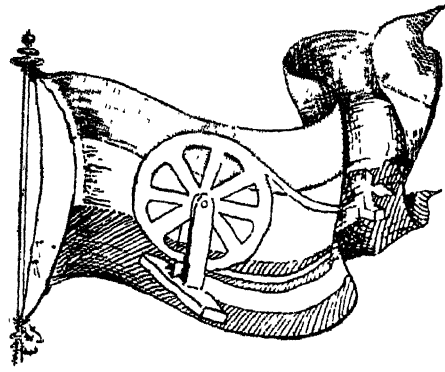
,,	కృష్ణచంద్ర పాత్రోగారు, బి.ఎ., బి. ఇ డి.	
	తిక్కబలి, గంజామ్	౧౦

,,	డాక్టరు కొరల్ల రాజారావుగారు	
	కాకినాడ	౧౦

,,	ఈమని సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు	
	కానూరు అగ్రహారం, పశ్చిమగోదావరి	౧౦

,,	తాతా కృష్ణమూర్తిగారు, ఎమ్.ఎ., ఎల్.టి.	
	పల్లాకిమిడి, గంజామ్	౧౦

‘ఉధయిని’ కార్యకర్త.

ప్రతి స్త్రీకి

ప్రతి పురుషునకు

స్వరాజ్యము జన్మహక్కు

దీనికి చరిత్రయే ప్రబలమైన తార్కాణము

స్వరాజ్యమునకై ప్రతి ప్రాణియు ప్రతి జాతియు పోరాడవలెను. అది మానవధర్మము—విధ్యుక్తధర్మము.

ఇందులకు కృతనిశ్చయము, బలము, ఆరోగ్యము అవసరము. కృతనిశ్చయము బలముమీదను, బలము ఆరోగ్యముమీదను ఆధారపడియున్నది.

ఉష్ణరక్తముగల పురుషులు, ఆరోగ్యవంతులగు స్త్రీలు జన్మహక్కును స్వరాజ్యమునకు కృతనిశ్చయములై పోరాడవలెను. కాని స్త్రీ పురుషులలో ఇందలకు అర్హతగలవారు తక్కువ. అటులని జన్మహక్కును వదలుటయా? అది మానవత్వమునకు విరుద్ధము కాదా?

మానవులు ఉపాయముల నన్వేషింపవలయును.

పురుషుడు పట్టుదల నిచ్చు బలమునకు—స్థైర్యము నిచ్చు కండరముల శక్తికి మార్గముల నరయవలెను.

స్త్రీ ఆరోగ్యమునుగూర్చి—అందునను ముఖ్యముగ గర్భాశయ రోగములను దూరముచేయు సాధనములను వెతుకవలయును.

పురుషులకు బలమును అర్హతను ఇచ్చునది అమృత.

స్త్రీలను పీడించు గర్భాశయరోగములను నివర్తించి పూర్ణాయురారోగ్యములను ప్రసాదించునది లోహ. ఇవి అన్ని మందులసాపులలో చొరకును.

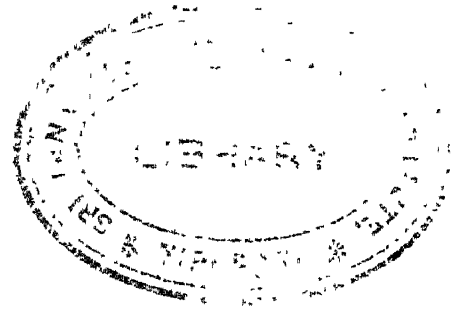
WUWA

ఉదయిని

సాహిత్య పత్రిక

(రెండు నెలల కొక సంచిక)

సంపాదకుడు

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

సంపుటము 1. సంచిక ౫

మే 1936

సాలుసరి చందా రు 4

విడిప్రతి అ 12

15 అడెప్పముదలి వీధి, వేపేరి, మద్రాసు

విష్వయ సూచిక

కిరణాలు

..

స్వప్నావళి
సంపాదకుడు 329

కవిత :

రాధస్వప్నము

..

..

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ 333

నవోదయము

..

..

కొండేపూడి సుబ్బారావు 338

హరిజనసుందరి (వచనపదం)

..

..

అడివి బాపిరాజు 339

బ్రతుకు

..

..

హరి రామలింగశాస్త్రి; కొండపల్లి గోపాలరావు 338

పద్యాలు

..

..

తెలికెచెర్ల కృష్ణమూర్తి 339

కొన్ని గీతకలు

..

..

కవికొండల వెంకటరావు 339

హాస్యగీతాలు

..

..

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు 340

అన్న

..

..

చావలి బంగారమ్మ 341

కావ్యం

..

..

ముద్దుకృష్ణ 343

కళ

..

..

కొనుజ్జాజు వినాయకరావు 343

రెండు కావ్యాలు

..

..

నోరి సరసింహశాస్త్రి 344

ఆశ	..	..	
		కందుకూరి రామభద్రరావు	3851
PETRARCA	..	..	
		శివశంకరశాస్త్రి	386
స్వర్ణయోగి	..	..	
		కొంపెల్ల జనార్దనరావు	387
శంపాలత (బాలానందం)	..	..	
		చింతా దీక్షితులు	388
అభినవాంధ్రసాహిత్యము	..	..	
		దావూరి రామిరెడ్డి	389
భానుమతి	..	..	
		“చలం”	393
ఆధునిక కవిత్వము	..	..	
		శ్రీపాద గోపాలకృష్ణమూర్తి	394
సర్వదేవుడు	..	..	
		నేలటూరి వెంకటరమణయ్య	395
దృక్పథం	..	..	
		‘గిరి’	398
వాఙ్మయవీధి	..	..	
			405
శృంగారకం	..	..	
			409

ఉ ద య ని

సాహిత్యపత్రిక

సంపుటము 1

ధాత, వసంతము

సంచిక ౫

శా. శ. ౧౮౫౮

కీ ర ణా లు

అఖిలభారతోద్యమం సాహిత్యము విషయమై కూడా పొర్లివచ్చి భాషాపరిషత్తుల కర్తవ్యం మరింత మోపుదల చేస్తున్నది. అన్ని భాషలనుండి మంచి రచనలు హిందీలో తద్భూతము అయి, హిందీద్వారా అన్ని భాషలవారూ ఆ రచనలతో పరిచితి నేకరించుకోడమువల్ల అఖిలభారత సాహిత్య మనేది హిందీలో పరిణమించ గలుగుతుందనీ, అట్టిది ఆవశ్యకమనీ 'హంస' (హిందీపత్రిక) ఘోషిస్తున్నది కొత్తకాదు. భారతీయ సాహిత్యపరిషత్తుకంటే యేర్పడింది. అన్ని భాషల సాహితీనిష్ఠాతులకు పరస్పర సహాయోగము ఏర్పడి, ఒక భాష దేశ మందరూ ఎరిగి ఆ భాషలో దేశ మంతటి సాహిత్యపు నిగ్గు సమకూర్చడంవల్ల, శాస్త్ర పరిభాషకై దేశమంతటా ఒకే పదజాలము ప్రచలితం చేయడంవల్ల, దేశాని కంతకీ జాతీయవాఙ్మయ మనేది పరిణమిస్తుందట. ఉన్నతభావాలు కలిగి, జాతి ఐక్యానికి తోడ్పడుతూఉండే వాఙ్మయమే ప్రోత్సహము పొందబోతున్నది. కేవలము ప్రాంతాల పరస్పర సారస్వత పరిచయానికి మాత్రమే కాక ఈ 'ప్రచార' పరత్వములో భారతీయ సారస్వతము ఏకముఖము కాబోవుతున్నది. సాహిత్యకళను ప్రయోజనాలలో నడిపించడానికి, ఉపయుక్తతతో పరిక్షించడానికి, పూనిక నిలిచింది.

చిరకాలము ఏదో ఒక ఐక్యముతో భారతదేశము అవిచ్ఛిన్నత నిల్చుకొని, నేడు పరాధీనతారూపమైన అనుభవైక్యములో మరింత బిగిసి ఏకముఖ కార్యకారితకు ఐక్యకంఠ్యము విచ్చినదై, భాషల భిన్నతనుబట్టి యేర్పడే అడ్డంకికి సామాన్యభాష విరుగుడుగా చేకొని హిందీని జాతిపై విప్పింది. దేశమంతకూ సంబంధించిన రాజనైతిక వ్యవహారాలకై, కొన్ని భిన్నప్రాంతాలవారి పరస్పర వ్యవహార ప్రవృత్తికిగాను హిందీ మాధ్యమముగా ఒప్పుదల పొందింది. రాట్నపు చప్పుడులో అక్షరాల చప్పుడును పరా

జితము చేసి ఉపేక్షించిన గాంధీమహాత్ముడు ఇప్పుడు అక్షరాలా జాతీయసారస్వత ప్రయోజనాన్ని ఉద్ఘాటించి నాయకత్వం వహించడంలో మహాత్మునిపై సారస్వతమూ, సారస్వతమూపై మహాత్ముడూ కూడా దండెత్తినారు: ఈ అఖిలభారతీయ సారస్వత మనేది జాతీయతకు నచ్చే వన్నెలు చూపవలెనట. ఇందుకు తిరిగి సామాన్య భాష హిందీ సార్థకత కనబరిచింది. సామాన్య భాషగా నిలబడే సందర్భంలో ఉద్ఘాత వచ్చిన రాషిడివల్ల హిందీలో వచ్చే పరివర్తనముకంటే భారతీయ సాహిత్య మాధ్యమముగా దానియందు రానై ఉన్న పరివర్తనము గొప్పది. అన్ని ప్రాంతీయ భాషల యందూ సాధారణముగా వాడుక తిరిగే పదజాలమునెడ శ్రద్ధ వహించి, ఆ యా భాషల నుడికారములకు కూడా తావిచ్చి విశాలత అలవరించ బడుతుందట.

*

*

*

హిందీలో ఈ వస్తున్న అఖిలభారతీయ సారస్వతాన్నే జాతీయసారస్వత మనబోతున్నారు. పేరు ఏమి పెట్టినా, దీని ప్రయోజనముమాత్రం పరిమితమై ఉంటుంది. వివిధ భాషా సాహిత్యగతులు హిందీ తెలిసిన ఒక సాహితీకారుడు గమనించడంవల్ల, ఆంగ్లము ద్వారా విదేశీయ సాహిత్యములు ఆకళించుకొన్నప్పటివలె, అతని సంస్కారము పెంపొందుతున్నది. కాక (అన్యదేశీయ సాహిత్యములతో అడుగు కలపవలెనన్న ప్రయత్నముతోపాటు) భారతీయసాహిత్యముకు వెనుకబడకుండా కాని, అంతకు ముందడుగిడి దారి చూపడానికి కాని ఉత్సాహపడగలడు. కాని ఒకటి: హిందీభాషవారికి మాత్రం, మన భాషలో ఇతర భాషలనుండి మంచి రచనలు అనువదిస్తే మనకు కలిగే హృద్యతవంటిది చేకూరే మాట వాస్తవం. ఇతర భాషలవారికి తమ భాషలో ఆ రచన వస్తే కాని ఆ హృద్యత లేదు. హిందీలో గ్రాంథిక కృతక భాషనుండి విడబరిచి ప్రజాభాషకు ఎంతో దగ్గరగా వ్రాతభాషను తీసుకపోయే పూనికకూడా ఈ యెగలోనిదే. దానిలో అర్థమే ఉంటే, హిందీలో వచ్చిన ఈ భారతీయ సారస్వతమంతా హిందీవారికి హృదయానికి దగ్గరకు రాగా, (అన్యభాషలయెడ హిందీ అవలంబించే వైశాల్యమును పురస్కరించుకొని) అన్యభాషలవారికి భాషకు సన్నిహితముగా వస్తే గొప్పమాట. ఇది జాతీయ సారస్వతమే అంటున్నారు మరి. మతవాఙ్మయమూ, శాస్త్రవాఙ్మయమూ సంస్కృత భాషలో భారతదేశమందు జాతీయవాఙ్మయముగా ఒప్పుదల కాంచింది. నేడు తిరిగి రాజనైతికవాఙ్మయమూ, శాస్త్రవాఙ్మయమూ జాతీయవాఙ్మయముగా హిందీభాషలో అంగీకృతము కావడములో ఔచిత్యము జారదు. కాళిదాసాది మహాకవుల కావ్యాలు సంస్కృతసాహిత్య మనడకంటే భారతజాతీయసాహిత్య మనడంలో ఔచిత్యము లేదు. జాతీయత అనేది అపేక్షించే ప్రయోజనాలను ప్రసవించడమే ప్రధానముగా చేసుకో

జాలక, సాహిత్యము అనే రమణీయతాప్రధానమైన ఒక కళ తన ముఖ్యక్రియా ద్రవ్యమైనభాషనే యెక్కువబంధువుగా చేకొంటుంది—జాతికంటే. భారతభాగవతములు సహా మనకు తెలుగువే కావలెను; హిందీవారికి తులసీరామాయణమే హృద్యతరము—సంస్కృతము తెలిసినప్పుడుకూడా. జాతీయత ఇన్నిభాషల సాహిత్యమునందూ భావసామగ్రి నింపి ఉద్రేకము ప్రసాదించే దేవత కావచ్చు. కాని, ఈభాషలలోని సాహిత్యము హిందీ అనువాదములో జాతీయసాహిత్యము నిర్మించ రాబోవదు. ఈ అనువాదమును భారతీయసాహిత్యమని గొణముగా పిలుచుకోవచ్చు; ఆంగ్లభాషద్వారా మనము ఐరోపీయ సాహిత్యమును పరిచయము చేసుకొంటున్నాము; ప్రపంచసాహిత్యమునే రుచిచూస్తున్నాము; ఆభాషద్వారా భావలోకములో తొంగిచూడగలుగుతున్నాము; అలాగే హిందీ భారతీయసాహిత్యములకు తెరగా పనిచేస్తుంది. సారస్వతులలో సహా హిందీ మిక్కిలి ప్రచలితము కాగల్గితే, భారతీయ సాహిత్యరుచులు ఒక్కచో ప్రదర్శించే ఉద్యమం సార్థకమవుతుంది.

*

*

*

ఒక వేళ ఇతర దేశాలవారికి ఇది భారతీయ వాఙ్మయమని ఒక్కచో కనబరచగల మంటే, తిరుగ అది ఏ ఆంగ్లములోనికో అనువదించవలసి ఉన్నప్పుడు, ఒకసారి హిందీలో పరివర్తితమైనదానికంటే మంచి ఆధారమైన మాతృకనుండే అనువదించడం చెల్లుతుంది. ఇందుకు 'త్రివేణి' వంటి పత్రికలు, ఇటీవల లండనులో ఏర్పడ్డ 'The Indian Progressive Writers' Association', భారతదేశపు 'P. E. N. Association' వంటి సంస్థలు ఎక్కువ ఉపకరిస్తవి. 'త్రివేణి' ఈ జూలయి మొదలు మాసపత్రికగా వెలువడుతుందట. మన దేశమందే కాక విదేశీయులకూ మనమన సత్త్వములూ, యత్నాలూ నాటజేయడానికి 'త్రివేణి' యీ నూత్నరూపంలో మరీ కృతకృత్య కాగల్గుతుంది. అధమం పదిసంవత్సరాలనాటికి, 'హిందీ' యెరుగనివారు అక్షరాస్యత లేనివారనిపించుకొనేస్థితి యేర్పడుతుందని శ్రీమతి లీలావతీ మున్నీగారి మతము. సారస్వతులలోకాన్నిసహా హిందీ తనప్రాముఖ్యముతో అంతగా ఆకర్షిస్తే ఆశ్చర్యము లేదు కాని, ఆంగ్లపత్రికల ప్రాముఖ్యము కొరవడడం కష్టం.

*

*

*

కాని యీ భారతీయసాహిత్యోద్యమానికి ప్రాంతీయసాహిత్యాలు కొంత కదలవలసి ఉంటుంది. సాహితీభావముకంటే జాతిభావ మన్నది ఒక్కొక్కచో ప్రాధాన్యము వహించి, కళకంటే ప్రచారమును ముందుకు నెట్టవచ్చు. తెలుగుకై తలవారు,

తరుచుగా, కళతో నెయ్యముచేసి ప్రచారమునుండి దూరముగా వాహ్యుల పోయి ఉన్నారు. వారి కీ పిలుపు అలజడి కలగజేస్తే అది ఆప్రచారస్థితినుండి కళను విముక్తముగా ఉంచగల ప్రతిఘటననే రేపుతుంది దనవచ్చు. కాని అది రూపాంతరాలు వహించి వీరి కళారీతులలో రూపాంతరాలు ఘటించడానికి ఇతర ప్రోద్బలాలతో చెయ్యి కలప గలుగుతుంది. పాతకూర్పులనుండి విముక్తిగా లేచిన నవ్యకవిత్వం ఇప్పటికి కరుడు కట్టక తప్పని కావ్యసమయము (poeticism) తానుకూడా మరొక ముక్తరీతులకు ఇప్పటికే దారి వదలుతున్నది. కవిత్వము పాటనుండి మాటకు చేరువ కాగలుగుతూ ఇటీవలి ఆంగ్ల కవితారీతులకు విజయము పల్కుతున్నది. కవిత్వపు ఆభిజాత్యమునుండికూడా విముక్తి పడసి, జీవితఘోషకూ, సమాజభాషకూ కవిత చేరువ కాబోతున్నది. ఈ ఉద్యమము ఒక కొత్తపొంగు రచనారీతులలో సారించడానికి వీలున్నది. విలువల ఆలోచనలో తెలుగు లది పెద్దచేతులలో ఒకటిగా నిలుస్తుంది. వీరు హిందీభాషలో, ఆ జాతీయవాజ్మయపు అనువాదాలలో ఏమాత్రము న్యాయము పొందుతారో చూడవలసిఉన్నది.

*

*

*

హరి జి. గోవిలుగారి శ్రమ ఫలించి నాగరలిపి గ్రంథం పైపులనుండి గ్రంథం పైపులకు వచ్చింది. ఇండో-రోమనులిపి మిక్కిలి సులభముగా నేర్వవచ్చును కనుక అది భారత దేశానికి సామాన్యలిపిగా స్వీకరించవలె నన్న వాదాన్ని నాగరలిపి జయించింది. 'ప్రపంచమంతటితో వ్యవహార' మన్న దానికి ఇప్పుడు ఉద్ధరత కనబడడం లేదు; భారతరాష్ట్రీయత, రాష్ట్రీయ (జాతీయ) సాహిత్యము, అన్నదే ఇప్పుడు ప్రచండముగా సాగుతున్న ఉద్యమము. ఈ ఉద్వేగంతో నాగరలిపి, హిందీ నిలదొక్కుకొనక మానవు. అసలు దేశభాషలవారికి సామాన్యభాష కాని, సామాన్యలిపి కాని ఆవశ్యకమా అన్న ప్రశ్న, వాటి పరిమితార్థత గమనిస్తే, లేవనక్కరలేదు. ఇన్నిభాషలు నేర్చుకొనేటందుకు ఒక్కలిపి అవలంబించడం అనుకూలమే అని చెప్పవచ్చు. అయితే అది ఆయాభాషాభూమిలో ప్రవేశించనక్కరలేదు.

*

*

*

ప్రాంతీయభాషలకూ, ప్రాంతీయ సాహిత్యాలకూ ఈ ఉద్యమం అపకారము చేయకుండడానికీ, ఉపకారము చేయడానికీ కూడా ప్రయోగరీతి పూచీ పడవలెను.

కొంపిల్ల జనార్దనరావు

రాధ స్వప్నము

ఓచెలి! రాత్రి నేను గల యొక్కటి కంటిని, దానిలోఁ జిరం
టీ చతురాంగజుండు, మన నెయ్యపుఁబ్రోవు యశోదకన్నవాఁ
డాచరణంబొనర్చె నొకయద్భుత మస్మదురోజముల్ మృదు
శ్రీ చరణాంకితంబులుగ నృత్యము సేసె సకింకిణీ ధ్వనిన్.

అది యొక మాయగా హృదయమందున స్వామి నటించుచుండె న
న్నది తెలియంగవచ్చు నయినన్ బతిరూపము కానిపించ దా
పదములు కానిపించుఁ బతి పాదతలంబులు చిల్కముక్కు పూ
లెద వెద చల్లినట్లయి సమృద్ధిగఁ బుల్కులపంట యేర్పడెన్.

నే నిదురించుచుంటి నని నేను నెఱుంగుదు కాని మేలుకొ
న్నా నను నొక్క జ్ఞానకలనంబున దీపితమై విచిత్రరే
ఖా నటనాభిరామ పదకంజములన్, గుచనీమ, కాంతిపా
థోనిధి మెట్టతామరలతోడిగిరిద్వయిపోల్కికిం జనెన్.

ప్రణతి పరంబుగా నెదురుబట్టుగ వంచిన కాళియాహి చి
క్కని పడగల్ హాసించు చనుకట్టున, గజ్జెలు మువ్వలున్ గల
స్వనములు పల్కుఁగా నటనసల్పెను, కొమ్మలనుండి రాలు వం
పున బిగువారు క్రొత్తవిసెపూవులువోని పదమ్ము లుంచుచున్.

చివురులఁ గొట్టినట్లు పతిచిన్నిపదమ్ము లనుక్షణమ్మునున్
దవులు సురోజమౌళిఁ, బ్రతితాఁకున నూతనమౌ సుఖానుభూ
తి వెలయు నిట్లుగా నిరవధిన్ దరఁగంబడి క్రొత్తరంగగాఁ
గవిసిన వాహినింబలె సుఖానుభవం బొక డేచె దీర్ఘమై.

నా కిపు డింత సిగ్గు నగు, నాథుని యాఁపనికాలు నొచ్చునో
నాక సుఖానుభూతి బడి నాయెద పుల్కులు గ్రమ్ము, జారునో
నాక చెమర్చుఁబో, అసలుకన్నను వడ్డియె ముద్ద టందు రా
యాకృతి, నాథహేతు వగు నాసుఖ మాతనికన్న నిష్ఠమై.

వ్రాలిన నాథు పాదనఖ బంధురదీప్తిఁ గుచద్వయంబు దీ
పాలిడుకొన్న దేవళముపైని విమానము లట్లు తోఁచి, సే

వాలసహస్రముల్ మొగుడ నాతనివెన్క- నటత్పయోధ రాం
దోళితమూర్తికి మకరతోరణనైఖరిఁ దాల్చె స్వామికి.

ఆ లలితంబు లౌ నడుగు లందము దెచ్చెనొ, మున్నెఱుంగఁగాఁ
జాలనొ వాని యందము, కుచద్వయి, స్త్రీతరమైన మోహమై
కేలఁ గదించి కౌఁగిట లగించఁగ నేనె తలంతు, స్త్రీలయున్
స్త్రీలయు మధ్యగా యని వచించితి వే అనుకోకవే చెలీ !

నిదురను మేలుకొంటినని నిశ్చయమైనది యద్ది స్వప్నమ
న్నది నిజమైన దింక నయినన్ బులకించుటయైన నాయెదన్
గదలుచు మన్నయట్లు పసికాళ్ళు దోఁచెడి, మేలుకొన్న నా
యెద యిది మేలుకొన్న దనుటే నిజమా ? కలయే యిదా ? చెలీ !

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

న వో ద య ము

కన్నీటిచిను కొకటి క్రింద బడి చితికినది
పెదవిరేకులమీద పద మొకటి మెదలినది
చిరదాస్యకాఠిన్యశృంఖలానిచయమే
సీమసీమాంతాల చెదరిపోయినది.

హృదయనాళకవోష్ణ రక్తప్రవాహాలు
పొంగెత్తి యణువణువు పులకించిపోయినవి.

౨

ఉదయకాంతుల పసిడి తీగొకటి మెఱసినది
మృదుపుష్ప గర్భమున రేకొకటి విరిసినది
లలితసుందరదివ్య లావణ్యనవజీవ
మధుమాస సుధలలో హృదయమే పొంగినది.

హృదయనాళకవోష్ణ రక్తప్రవాహాలు
పొంగెత్తియణువణువు పులకించిపోయినవి.

కొండేపూడి సుబ్బారావు

హరిజనసుందరి

(వచనపదం)

౧

నీ రూపం ఎంత సుందర మైంది !
తల్లీ, నువ్వు ప్రకృతిలో లీలా
స్వరూపిణివై పెరుగుతున్నావు.

౨

శుభ్రమైన చిరుగుల పాతచీర కట్టుకొని,
చింతపూర్వక తోడుకొని,
నవనవలాడే నీ అందం రేకలు
మరుగుపరుచుకొని,
నువ్వు పొలాల నడుస్తూఉంటే,
నీ పవిత్రమూర్తికి బాహ్య
ప్రకృతి అంతా జోహారులు సమర్పిస్తుంది.

౩

కవి పాడుదా మనుకొని
పట్టణాలలో,
పల్లెటూళ్లలో,
ఉత్తమ కులాల రసంలేని జీవితాలల్లో
విరుచుకుపడే వనితల్ని చూసి,
జలదరించి కళ్లు మూసుకొన్నాడు.
ఇన్నాళ్లనుంచీ ఎల్లా
రాశానా వీళ్లమీద
పాటలు పద్యాలు అనుకున్నాడు.

౪

శిల్పి వాళ్ల రేఖల్లేని ముద్దల మూర్తులు చూసి,
తల వంచుకొని,
పారిపోతూ,

ఇన్నాళ్లనుంచీ ఎల్లా వేశానో వీళ్ల చిత్రాలు
అని అనుకున్నాడు.

౫

శిల్పీ, కవీ శ్రుతికోసం, రసంకోసం, సౌందర్యంకోసం,
తిరిగి తిరిగి,
తమ యాత్రలు వృథా కాగా,
నిట్టూర్పులు విడుస్తూ,
ఇళ్లకు వేంచేసారు.

౬

ఇంతట్లో మెరుము మెరిసింది నీ శ్యామాకృతి:
నీ గొంతుకలోని సెలయేటి పాట,
నాగరికత గట్లు అడ్డం లేకుండా
ప్రవహించి, పొంగి, పొర్లి పొయ్యే
నీ బ్రతుకు సముద్రం.

౭

నిన్ను వాళ్ల శారదను చేసుకొన్నారు;
వాళ్ల భావవీణాన్ని అధివసంప చేసికొన్నారు:
వాళ్ల పూజలు నీకు సమర్పిస్తున్నారు.

౮

నీ స్వచ్ఛ రూపం
నిర్మలమూర్తి
వెన్నెలలా, ఆకాశంలా,
పువ్వులా,
వెలుగుతూ, లోతులు తిరుగుతూ,
దివ్యపరిమళాలు విరజల్లుతున్నది.

అడివి బాపిరాజు

బతుకు

౧

నాకడుపు పంటలో లోకాలు పండినవి
ముగ్ధప్రపంచంబు మోహించినది నన్ను.
నెలరాల డాలు చిందిన చల్వమేడపై
తఱపి వెన్నెలతేట తరకల్లు కట్టినది.
మలుసంజ కనువిచ్చు మల్లెమొగ్గల చాలు
నను జూచి పకపకా ధగధగా నవ్వినది.
కొమరు రాయంచ మొత్తము రెక్క లల్లార్చి
తెలితమ్మపూగద్దియలపైన విడిసినది.
తెనుగువాగుల గూడికొని సంద్ర ముప్పొంగి
తెలినుర్వతుటుముతో దీప్తమై వెలిసినది.
తొలుకారు మంపుకత్తెల పల్లవరుసలో
నునునిగ్గునిగనిగల్ నటనాలు నెరపినవి.
నాకడుపుపంటలో లోకాలు పండినవి
ముగ్ధప్రపంచమ్ము మోహించినది నన్ను.

౨

నాకడుపు మంటలో లోకాలు మండినవి
నను కనుంగొని కుమారిల్లినది లోకమ్ము.
పెను గచ్చపాదరు పుట్టను లేచి బుసకొట్టి
పడగ విప్పిన నల్లత్రాచుపా మాడినది.
ప్రళయకాలవ్యోమపథనాట్యదాభీల
నీలనీరదరాజి శిలవృష్టి నెఱపినది.
ధర్మక్షపాభీకరధ్వంతసంఘమ్ము
ధరణీధ్ర గహ్వరంబులలోన నొరగినది.
మత్తద్విరేఫచ్చదాకృద్విసీలాంజ
నాక్ష్యశ్రువుల మోవి నతివ కార్చినది.
విగళచ్చిరోజావళిమధ్యమంబందు

నీలనీరేజంబు నెఱి నిగుడించినది.
నాకడుపుమంటలో లోకాలు మండినవి
నను కనుంగొని కుమారిల్లినది లోకమ్ము.

3

మేఘములలోన దీపించు మెఱపువోలె
క్షణిక వృత్త్యవలంబినై సాగుచుండ
నీ చలన జీవన వహన మేటి కనుచు
రిక్కగమి తొంగిచూచి నన్వేషిండు.

హరి రామలింగశాస్త్రి
కొండపల్లి గోపాలరావు

ప ద్యా లు

నాముఖలోకనమ్మె కంటకమువోలె
నీయెడద జీల్చి బాధించునేని, నాయ
నాథ నిరుపేద బిచ్చదనంపు పల్కె
నీ కతి కఠోరముగ దోచెనేని సకియ
నన్ను క్షమియింపుము.

ఇంక నెన్నడును గూడ

నాయభాగ్యపు మోము గన్పడకయుండ
దాచికొందును జీవితాంతమ్మువరకు
కాని, కాలంపుగతి నెన్నడైన గాని
విధివశమ్మున నీదు జీవిత పథాన
నడుగిడుట గల్గెనేని నాయెడల నేహ్య
భావ మిప్పటివోలె జూపకుము సకియ.

* * *

నీవు ప్రేమింపలేదు నేనే వృథా భ్ర
మించితి నిజమ్ము, తొలకరి మేఘమట్టు
లాటగా నీవు గురియు వర్షాంబువులనె
ప్రేమనుధ యని యెంచి తపింప నేల ?

తెలికిచెర్ల కృష్ణమూర్తి

కొన్ని గీతకలు

౧

అంబరము క్రింద నురకే
సంబరముకొలది నాడే
లంబాడి చిన్నవానిన్
“అంబేది? చూపు”మంటిన్ :
తమ్మిపుపు సంగడినో,
కమ్మనగు పైరుగాలో,
ఉయ్యలూచేటి కొమ్మో,
కొయ్యదలచేటి పండ్లో,
చూపించు ననెడు వింతన్.
కాని వాడొక్క స్త్రీనిన్
ఆనడుమపొలములోనన్
మానితంబై న నడకన్
గానుపించేటి దానిన్,
‘అమ్మ’యని వేగఁ జూపెన్ ;
ఆమె కడ కేగె వడిమై ;
ముద్దులిడె నాపె వానిన్ ;

౨

నూర్యచంద్రుల మంచి సాబగై !
గాలిచెట్టుల మంచి చలువై !
ఈకొండ ఈయెండ ఈపెద్దబాడువలో
చూపట్టుచెట్టునీ డెవ్వనికి ఎవ్వనికి ?
గోచి పెట్టుకున్న గోపడికి గోపడికి
గూటిబిల్లాడేటి పాపడికి పాపడికి !
ఈచెరువు ఈదోనె ఈగట్టుపై కెక్క
వీచునట్టిగాలి ఎవ్వనికి ఎవ్వనికి ?
ఈతాలాడునట్టి ఎల్లడికి పుల్లడికి ?

ఉ ద యి ని

ఈలకొట్టిచూచు ఈరడికి పేరడికి !
ఈచిట్టివెన్నెలల నీదారిపోతుంటే
వినరుపూవోసనలు ఎవ్వనికి ఎవ్వనికి ?
గొడ్డుమల్లేధూళి గుడ్డిపాలేరుకు
కూడు గుడ్డా మఱచు కవికుమారునకు.

౩

కట్టెలమోపున మొగలిపొట్ట నిడి
చుట్టు గనుచు నడుచు
కట్టెలమోపుం గావాలా యని
గట్టిగ నత డఱచు :
మొగలిపువ్వు కొనుక్కోరాయని వాఁ
డొక్కరి నడుగడుగ.
ఎండిపోయిన పేరుపుపేడుల
నిండు పరిమళముతో
ఆకుపచ్చ పై రేకుల లోలో
పసుపుపచ్చ నెఱిచాయన్
ఆయుదయంబునఁ గోసినదోయన
నతి సుందరమగుచున్
అంగడి నటు నిటు నడచెడువారిని
నాకర్పించుచు నది యొప్పెన్
మోడగుమాఁకును గొడ్డటఁ గొట్టు వాఁ డెటు గొనివచ్చె?
పోడిమిగల యా మొగలిపువ్వునని నాడెండము మెచ్చె.

కవికొండల వెంకటరావు

ప్రాస్వగీతాలు

౧ అవతలిగట్టు

—ఇవేమి టీ వింత భయాలు ?

—ఇంట్లో చీకటి !

—ఇవేమి టీ అపస్వరాలు ?

—తెగింది తీగ !

—అవేమి టూ రంగుల నీడలు ?

—చావూ, బ్రదుకూ !

—ఎచటికి పోతా వీ రాత్రి ?

—అవతలి గట్టుకు.

౨ పరాజితులు

అలసినకన్నులు కాంచే దేమిటి ?

తోణకిన స్వప్నం,

తొలగిన స్వర్గం.

పగిలిన గుండెల నదిమే దేమిటి ?

అవతల ఇవతల

అరులై ఇరులే!

విసిగిన వ్రాణుల పిలిచే దేమిటి ?

దుర్గతి! దుర్గతి!

దుర్మతి! దుర్మతి!

3 ఆః!

నిప్పులు చిమ్ముకుంటూ

నింగికి నే నెగిరిపోతే

నిబిడాశ్చర్యంతో పేరు...

అన్న

నెత్తురు క్రక్కకుంటూ
నేలకు నే రాలిపోతే
నిద్రాక్షిణ్యంగా వీరె!

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

అన్న

మన సిచ్చి మాయన్న మాటాడునపుడు
మల్లిపువ్వులతావి మనసెల్ల నిండు
అకాశ మై తాను అటనుండి చూచు
భూమి నై నే నతని ఇటనుండి చూతు
నన్ను చూచుచు అన్న అక్కడే యుండు
అన్న చూచుచు నేను ఇక్కడే యుండు
సోదరీ! సోదరా! యని మేము పిలుచు
పిలుపులే యొరులకు పిడుగు లై తోచు
మెరపు లా మాయన్న చురుకుచూపులను
మే నెల్ల కంపింప నే నందికొందు
వరితాపభారంబు తన కంపగానె
తనదుఃఖభారంబు తా వంపుతాడు
ఆనందమున దాని నందుకొంటాను
అఖిలజీవులకు నే నది పంచుతాను
మాప్రేమలను దెల్పు మాటలే లేవు
మాయన్న బోలగా ఏయన్న గలడు?

చావలి బంగారమ్మ
చావలి బంగారమ్మ

* *

సృష్టితరువాత సృష్టి
రేపిన గాలిదుమారము
అనంతహస్తాన
నన్నని పొరలాగ క్రమ్మి,
ఒక చిరునిశ్వాసమునకు
పటాపంచలై పోయినది;
శాశ్వతాన
కాలము పండి,
ముగ్గి, రాలినది
విస్మృతి ధూళిలోనికి !

ముద్దుకృష్ణ

క థ

అరువదియు నాల్గు కళ లున్న వవనియందు :
ఉన్న వవి వాస్తవమ్మ — లేకున్న వవియు
నావిలోకనపథములో ఈవు లేక.

లలితవిశ్వకళామధువిలసనమ్ము
తాండవించెదు నాచెలీ, తావకీన
హృదయనిర్గతప్రేమవాహినులలలల.

ఈవు నాలోన అద్వైతభావకలన
ప్రచురిత మైతివో, కళానిచయమూర్తి
నేను నిరతమ్ము—

కొనుటాజు వినాయక రావు
(నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు)

రెండు కావ్యాలు

౧

‘ఎవ్వరే నన్నుగూర్చి భాషించి రన్న
ప్రాణములు పోయిన ట్లుండు లజ్జచేత
ఎందు నన్ను లక్షించి వర్ణింతురో యని
నాకు కవులన్న భయ’ మనినావు నీవు.

ఏల ననుమాత్ర మట్లాదరించినావు
త్వత్కృపా కటాక్షేక్షణ పంక్తిచేత !

ఏల ఆనందవీచి లాలించినావు
నీ సుధామధురాలాప నియతిచేత !

ఎట్లు లుండు నీమూర్తి వర్ణింప కిపుడు,
కానవత్తువు నిరతంబు కనులు గట్టి;
ఏమి చేయుదు నిన్ను భ్యానింప కిపుడు,
రాజ్యముం జేయ మన్ననోరాజ్ఞ వగుచు.

౨

సకలలోకై కజనని నీ చరణసేవ
ప్రాప్తమైన దొక్కింత యీ భవమునందె
నీ యకారణ కరుణా పరాయణతను,
భక్తి గురుయుక్తి నిను గొల్తు ప్రత్యహమ్ము.

ఐన నేమమ్మ ఇంత యనాదరమ్ము
పరమమూఢు డీ పాదసేవకునిమీద !

కామమే లేని లోకోపకారబుద్ధి
ఏల కామేశ్వరీ ప్రసాదింప వీవు !
ఏటికే వీని కో జగదేకమాత
మానినీలోకమం దీవు మాతృబుద్ధి !

నోరి నరసింహశాస్త్రి

ఆ శ

“కిరణలేశ మొకండు
కరుణ బ్రసరింపుమా
ఇరుల దొంతరలోన
ఇరుకుకొన్నాను.”

అని పాడినా నోయి
అనాటినడురేయి
అలకించితి వేమొ
అచిన్నినాపాట.

ఆశాంచలమ్ముపై
అలమె నేదో కాంతి
అరుణరాగమ్ముతో
అర్కోదయ మేమొ !

గాఢాంధతమసమ్ము
కనుకట్టుగా కరగి
భువనమోహనకాంతి
పూర ముప్పొంగునో !

నాజీవితం బంత
నవనవోన్మిషితమై
వితళిభలతోడ
వికసించునో యేమొ !

కందుకూరి రామభద్రరావు

PETRARCA

నీవేరు చెవి సోక
నిండుహర్షము రేగి
పొటమరించును మేను

Petrarca !

నిరుపమానం బైన
నీచరిత్రము నన్ను
ముగమానసు జేయు
Petrarca !

ఆత్మజన్మస్థాన
మా “అరెజ్జో” పురము
ఎంత సుందర మయ్యె
Petrarca !

లలితాంగి యైన ఆ
“లారా” మహామాన్య
ఎంత సుకృతము చేసె
Petrarca !

ద్వావింశతి సమాల
తావకీనాంబకాల్
పడ నేల నామెపై
Petrarca !

నీకవిత్వపు సుధా
నిష్కంధమున నామె
అజరామరం బయ్యె
Petrarca !

నీ దేశమొ ట్టలి,
నాభూమి ఇండియా :
ఐన నీయెడ ప్రీతి
Petrarca !

* Francesco Petrarca (1304—1374 A. D.).

PETRARCA

తోచు పోలిక మనకు
దూర మెంతే గాని
దేశ కాలాలలో

Petrarca !

మన మిర్వరముకూడ
మహిళ కుత్సర్షంబు
సమకూర్చినా మయ్య

Petrarca !

మనకటాక్షప్రభా
మండితాంగన లెల్ల
నిర్జరత్వము గనిరి

Petrarca !

అన్నారు దై వజ్ఞ
లాయుఃప్రమాణమ్ము
నాకు నీయంతె యని

Petrarca !

కవివరోచిత రీతి
గ్రంథభాండారాన
తనువు చాలించితివి

Petrarca !

శిరసు గ్రంథముమీద
చేత కావ్యముతోడ
పో నెంతు నీలాగె

Petrarca !

కలిసికొంద మనంత
కాలాన భాషిత
ప్రతిబంధకము లేక

Petrarca !

“బదరిక” : కాకినాడ

శివశంకరశాస్త్రి

స్వర్ణ యోగి

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

[ప్రభువు, యోగి.]

ప్రభువు:—రాష్ట్రము భాగ్యవంతులము చేసి లోకులకు ఉన్నతిమార్గాలు కూర్చే నిమిత్తమై నే నీ గుప్తవిద్య వినియక్తము చేస్తాను—శపథమే.

యోగి:—కోరి నీ విది యెరిగితివి. నీమరణ వేళను గాని ఇది యితరునికి తెలియరాదునుమా!

ప్రభువు:—అదేమి?

యోగి:—ఇద్దరిది యెరిగి మనరాదు.

*

*

*

ప్రభువు:—ఏమి నా కిటు దృశ్యము మారివచ్చి మిరుమిట్లు కొల్పుతున్నది!—ఎవ రక్కడ ? ఈ సన్యాసికి మరణదండము.

యోగి:—ఏమంటివి ?

ప్రభువు:—అడగక పూర్వమే యిస్తిమి జవాబు. ఇది స్వర్ణము ప్రసాదించిన తొలుశాపము కాబోలు!—ఇదే నా రాజదండము చేయించే తుదికార్యమున్ను.

యోగి:—ఇది నా ఆశీఃకిరణము మొలిచిన ప్రభాతము, ఇదీ నా స్వర్ణయోగము. నీవు నేనై యరుగుదువులే.

శంపలత

(బాలానందం)

చింతా దీక్షితులు

అనగా అనగా ఒక ఊళ్లో ఒక కాపువాడు వానిభార్య ఉండేవారు. వారు చిలకా గోరింకల్లాగ కలిసిమెలిసి ఉండేవారు. వారు ప్రతిదినమూ చద్దిలన్నము పిడతలలో పెట్టు కొని పొలానికి పోయి సాయంత్రం దాకా పొలంలో పని జేసి రాత్రి అయ్యేసరికి ఇంటికి వచ్చే వారు.

వారికి రెండుకాళ్లు ఎద్దులుకూడా ఉండేవి. ఆ ఎద్దులను ఉదయాన్ని పొలానికి తోలుకు వెళ్లేవారు, సాయంత్రము ఇంటికి తోలుకు వచ్చేవారు.

ఈరీతిగా చాలాకాలం వాళ్లు చేశారు.

పాపం వాళ్లకు పిల్లలు లేరని చాలావిచారంగా ఉండేది. పిల్లలు కలుగుతారేమోనని వాళ్లు బ్రాహ్మలకు దానాలు ఇచ్చారు. రావిచెట్టు ప్రదక్షిణలు చేశారు. వ్రతాలూ నోములూ పట్టారు. ఏమి చేసినా వారికి సంతానం కలిగిందికాదు.

పోనీ భగవంతుడు మన కింతే ఇచ్చాడు. దీనితో సంతృప్తి పొంది ఉండాము అని వారు మనస్సు సమాధానంచేసుకొన్నారు.

ఒకనాడు తెల్లవారగట్ల వాళ్లు చద్దిమూటలను కట్టుకొని ఎడ్లని తోలుకొని తెల్లారక ముందే పొలానికి వెళ్లారు. పొలంలో మధ్యాహ్నం దాకా పనిచేసి చద్దిలన్నము తిని ఒక చెట్టునీడను పండుకొన్నారు. అప్పుడు కాపువాని భార్యకు ఒకకల వచ్చింది.

ఆవిడకు కలలో మల్లిఖార్జునస్వామి కనిపించి, “నీకు సంతానము లేదని చాలా దుఃఖిస్తున్నావు. నీవూ నీభర్తా దేశాలన్నీ తిరిగి ఎవరైనా నీ కడుపున పుట్టుతారేమో కనుక్కో. పుట్టుతామని ఎవరైనా ఒప్పుకొన్నట్లయితే నీకు తప్పకుండా సంతానం కలుగుతుంది” అని చెప్పి మాయమైపోయినాడు.

కాపువానిభార్య కళ్లు నులుపుకొంటూ లేచి భర్తను లేపి తనకు వచ్చిన కలసంగతి చెప్పింది. పగలు వచ్చిన కలను పాటించకూడదని కాపువాడు చెప్పాడు. పగలు వచ్చినా రాత్రి వచ్చినా మల్లిఖార్జునస్వామి ప్రత్యక్షమయ్యేడుగదా: ఆస్వామి ప్రత్యక్షమయి చెప్పిన మాట ఎందుకు అబద్ధమాతుంది అని కాపువానిభార్య చెప్పింది. ఆవిడదైవభక్తికి నమ్మకానికి కాపువాడు ఆశ్చర్యం పొంది, “నరే ఏమి చేద్దాము” అన్నాడు.

భార్యభర్త లిద్దరూ, కూడబలుక్కొని తమ పొలాలూ ఎడ్లూ అమ్మినేసి దేశాల వెంట బయలుదేరారు. వారు త్రోవలో ఒక అందమైన పిల్లవాణ్ణి చూచి, “మాకడుపున పుట్టతావా నాయనా” అని అడిగారు. “మాఅమ్మ కొట్టుతుంది. నే పుట్టను. నిన్ను చూస్తే నాకు భయమేస్తూఉంది” అన్నాడు. వాళ్ల మాట విని సిగ్గుపడి మళ్ళీ మాటాడకుండా తమ దారిని వెళ్లిపోయారు.

వెళ్లగా వెళ్లగా వారికి త్రోవలో ఒక చెరువు కనిపించింది. ఆచెరువుదగ్గర ఒక అందమైన ఆడపిల్ల కనిపించింది. ఆలాంటి ఆడపిల్ల తమకు పుట్టితే ఎంతబాగుంటుందో అనుకొని ఆపిల్లదగ్గరికి వారు వెళ్లి అన్నారుగదా “అమ్మాయీ! నాచిట్టితల్లివి, నీ విక్కడేమి చేస్తున్నావమ్మా? నీకు బొమ్మలూ పువ్వులూ ఇస్తాము. మాకడుపున పుట్టుతావా” అని.

“నాకు బొమ్మలూ పువ్వులూ ఉన్నవి. నాకు మాఅమ్మా నాన్నా అన్నీ ఇస్తారు. మీదగ్గరికి నేను రాను” అంది.

ఈవిధంగా వారు అగుపించిన పిల్లలందరినీ అడుగుతూ వెళ్ళారు. కాని ఎవరూ వాళ్లకడుపున పుట్టడానికి ఒప్పుకోలేదు.

“పోనీ, ఎవరైతేనేమి? పుట్టితే చాలును” అనుకొని వాళ్లు ఒక ముసలిఅవ్వ దగ్గరికి వెళ్లి, “అవ్వో, అవ్వో, మాకు పిల్లలు లేక చాలా దుఃఖిస్తున్నాము. నీవు కాటికి కాళ్లు చాచుకొన్నావు గదా. మళ్ళీ జన్మములో మాకడుపున పుట్టడానికి ఒప్పుకొంటావా” అని అడిగారు.

“నేను మీకడుపున పుట్టడ మెందుకు నేను ఎవరికడుపునా పుట్టను. అందుకనే రామా కృష్ణా అనుకొంటున్నాను” అంది.

పోనీలే అని వారు కొంతదూరం నడిచి వెళ్లగా వెళ్లగా ఒకఇంటిలో ఒకముసలివాడు కర్ర చేత్తో పుచ్చుకొని గుమ్మందగ్గర కూర్చుని ఉన్నాడు. వాళ్లు ఆముసలివానిదగ్గరకు వెళ్లి, “నాయనా, మాకు సంతానం లేక చాలా దుఃఖిస్తున్నాము. నేడో రేపో నీవు కాలంచేస్తావు గదా. మాకడుపున పుట్టడానికి ఒప్పుకోవా” అని అడిగారు.

ఆముసలివాడు ఉలిక్కిపడి, “ఏమిటీ, ఏమిటీ, నేను మీకడుపున పుట్టడమా? ఈ నా ఇల్లూ, వాకల్లూ, పొలంబాటూ ఏమైపోను. నేను ఎవరికడుపునా పుట్టను. ఇచ్చనీ చూచుకొంటూ ఇక్కడనే ఉంటాను” అన్నాడు.

ఎవరిని అడిగినా ఎవరూ ఒప్పుకోవడంలేదని వాళ్లు “పోనీ ఎవరైతేనేమి? ఎవళ్లో ఒకళ్లు కావాలిగదా మనకు సంతానం” అనుకొని ఒకబాటప్రక్క ఇద్దరు కుంటివాళ్లు బిచ్చము ఎత్తుకొని జీవిస్తూఉంటే వాళ్లదగ్గరకు వెళ్లి ఇలాగ అన్నారు: “తిండికి లేక బిచ్చ

మెత్తుకొని మలమల మాడుతున్నారు గదా; పోనీ మీరు చచ్చిపోయి మాకడుపున పుడతారా. మీకు కూడాగుడ్డా లోపం ఉండదు. అన్ని సౌఖ్యాలూ ఉంటవి.”

ఆకుంటివాళ్లు కాపువాణ్ణి వానిభార్యను చూచి, “మేము ఎందుకు చచ్చిపోవాలి? మేము చచ్చిపోనూ చచ్చిపోము మీకడుపున పుట్టనూ పుట్టము. మా కిలాగ ఉంటేనే బాగుంది” అని అన్నారు.

ఎంతమంది మనుష్యుల నడిగినా ఎవరూ ఒప్పుకోలేదు. ఇంక వారికి సంతానం కలగడం ఎలాగ? పోనీ మనుష్యులు కాకపోతేపోయిరి, జంతువులైనా తమ కడుపున పుట్టడానికి ఒప్పుకొంటాయేమోనని ఒక ఆవుదగ్గరికి వెళ్లి, “ఆవూ, ఆవూ, నీకు ఈ పాడు జన్మము ఎందుకు. మా కడుపున పుట్టరాదా? నీకు అన్ని సౌఖ్యాలూ ఉంటవి” అని అడిగారు. “నాకు ఈజన్మమే బాగుంది. నాకు మనుష్యజన్మ అక్కరలేదు” అని ఆవు చెప్పింది.

ఈలాగే జంకలదగ్గరకూ, పక్షులదగ్గరికీ, గుర్రాలదగ్గరికీ వెళ్లి తమకడుపున పుట్ట వలసినదని వారు కోరగా అవి ఏవీ ఒప్పుకోలేదు.

తరువాత వాళ్లు ఒక పెద్దపులి దగ్గరికి వెళ్లి, “పెద్దపులీ, పెద్దపులీ, మాకడుపున పుట్టుతావా?” అని అడిగారు.

“నాకర్థం కాలిందా ఏమిటి నేను మనుష్యజన్మ ఎత్తడానికి? హాయిగా నేచచ్చగా ఈఅడవిలో నేను తిరుగుతూ సుఖంగా ఉన్నాను. నాకు లోటేమిటి? నాకు మనుష్యజన్మం అక్కరలేదు పొండి” అని గాండ్రించింది.

వాళ్లు భయపడి అక్కడనుండి పారిపోయారు.

తమ కడుపున పుట్టడానికి మనుష్యులూ ఒప్పుకోలేదు, మృగములూ ఒప్పుకోలేదు, పక్షులూ ఒప్పుకోలేదు. ఇంకఏమి చెయ్యడానికి వారికి తోచిందికాదు. సంతానం లేకుండానే చచ్చిపోవాలి కాబోలు ననుకొని వాళ్లు దుఃఖిస్తూ ఒక చెట్టుకింద కూర్చున్నారు.

అది పెద్దమర్రిచెట్టు. ఆచెట్టుమీద ఒక బ్రహ్మరాక్షసీ బ్రహ్మరాక్షసుడూ కాపురం ఉన్నారు.

పూర్వజన్మలో వాళ్లు మనుష్యులు. వాళ్లు మనుష్యులుగా ఉన్నరోజుల్లో చాలా పాపాలు చెయ్యడంవల్ల రాక్షసులై పుట్టి ఆమర్రిచెట్టుమీద కాపురం ఉన్నారు.

ఆదారిని వచ్చేపోయేవారందరినీ భయపెట్టుతూ, కొట్టుతూ, రక్కుతూ ఎంతో బాధపెట్టుతూ ఉన్నారు.

పూర్వజన్మలో పాపాలు చెయ్యడంవల్ల తమకు రాక్షసజన్మ వచ్చిందనీ, మళ్లీ మనుష్యజన్మ ఎత్తగలిగితే అన్నీ పుణ్యాలు చెయ్యవచ్చుననీ, దానివల్ల తమకు మళ్లీ రాక్షస

జన్మ రాదనీ వాళ్లు అనుకొంటూఉండేవారు. కాని ఆదారిని పోయే ప్రయాణీకులను మాత్రము అనేకవిధాలుగా బాధపెట్టేవారు.

చెట్టుమీదనుంచి బ్రహ్మరాక్షసీ, బ్రహ్మరాక్షసుడూ కాపువాణ్ణి వాడిభార్యనూ చూచారు. “మీరు ఇక్కడకు ఎందుకు వచ్చారు?” అని చెట్టుమీదనుంచి కేకవేశారు.

కాపువాడూ భార్య ఆకేక విని ఎవరో చెట్టుమీద ఉన్నారనుకొని తిల ఎత్తి చూచారు. వారి కెవరూ కనిపించలేదు. “ఎవరు చెప్పా కేకవేసి మాయమయ్యేరు. దయ్యమూ భూతమూ కాదుకదా” అనుకొన్నారు వారు.

రాక్షసులు మళ్లీ “మీ రెవరో చెప్పుతారా, చెప్పరా. మిమ్మల్ని మింగేసేదా?” అని అరిచారు.

“ఎవరో నాయనా మీరు, మేము చూడలేకుండా ఉన్నాము. మేము సంతానం లేక దేశదేశాలూ తిరుగుతున్నాము. ఎవరైనా మాకడుపున పుట్టుతారేమోనని ఎవరిని అడిగినా పుట్టమన్నారు. మాగతి ఇలాగ అయిందిగదా అనుకొని దుఃఖిస్తున్నాము నాయనా” అని వాళ్లు చెప్పారు.

ఆ మాటలు వినడంతోనే రాక్షసులకు సంతోషమయింది. “మేమిద్దరమూ మీ కడుపున కొడుకూ కూతురూ అయి పుడతాము. మీకు ఇష్టమేనా?” అని రాక్షసులు అడిగారు.

“మీ రెవరు నాయనా” అని కాపువాడూ భార్య అడిగారు.

“మేము బ్రహ్మరాక్షసులము” అన్నారు వాళ్లు.

ఆమాట వినగానే కాపువానికీ వాని భార్యకూ చాలా భయంవేసింది. “బ్రహ్మ రాక్షసులు తమకడుపున పుట్టడమేమిటి? ఎవరైనా వింటే తమ్ముకూడా అడవులలోనికి తరిమివేస్తారు గదా? అయినా బ్రహ్మరాక్షసులను కని ఎలాగ బ్రదకడం” అనుకొన్నారు వారు.

అనుకొని ఆచెట్టుకిందనుంచి లేచి గబగబా పరుగెత్తారు. బ్రహ్మరాక్షసీ బ్రహ్మ రాక్షసుడూ వాళ్ల వెంటబడి తరుముకు వెళ్ళారు.

“మీ కడుపున మేము పుడతాము, మీ కడుపున మేము పుడతాము, బప్పుకోండి. లేకపోతే మిమ్మల్ని మింగివేస్తాము” అంటూ బ్రహ్మరాక్షసులు అరవడం ప్రారంభించారు.

“అయ్యో, ఈబ్రహ్మరాక్షసులు నిష్కారణంగా చంపివేస్తారు కాబోలు. ఎలాగ” అని వారు భయపడుతూ మరీ గబగబా పరుగెత్తి వెళ్ళిపోతున్నారు.

బ్రహ్మరాక్షసులు వాళ్ల వెంట వెళ్లి వాళ్లను పట్టుకొని, “మీకడుపున పుట్టనిస్తారా? పుట్టనియ్యరా? పుట్టనియ్యకపోతే చంపేస్తాము” అన్నారు.

“మీరు పుడితే మాకు భయంవస్తుంది. ఎవరికై నా తెలిస్తే మమ్మల్ని బడకనియ్యరు” అని కాపువాడూ భార్యా చెప్పారు.

“మేము పుట్టితే మనుష్యుల్లాగే పుట్టి మనుష్యుల్లాగే ఉంటాము. మేము పుట్టామని ఎవరికీ తెలియదులెండి” అని రాక్షసులు చెప్పారు.

“పోనీ ఎవరైతేనేమి పుట్టడానికి. సంతానంకోసం ఇన్ని పాట్లు పడ్డాముకదా. నేటికీ మీకడుపున పుడతాము అని చెప్పినవాళ్లు వీళ్లు కనబడ్డారు. ఎవరైతేనేమి, సంతానానికి? అందరిలాగే వీళ్లు ఉంటామంటున్నారు గదా? అయినా రాక్షసులు పుట్టారని ఎవరికీ తెలియబోతుంది? పోనీ ఈసంతానం వద్దంటే ఇంకోవిధంగా సంతానం కలిగేమార్గం లేదుగదా? కాదూ కూడదూ అంటే వీళ్లు బ్రదకనిచ్చేవిధం లేదు” అనుకొని కాపువాడూ కాపువాని భార్యా బ్రహ్మరాక్షసులు తమకడుపున పుట్టడానికి ఒప్పుకున్నారు.

ఒప్పుకొన్నందుకు బ్రహ్మరాక్షసులు సంతోషించి వెళ్లిపోయారు.

కాపువాడూ వాడిభార్య ఇంటికి వచ్చి మామూలుప్రకారము సేద్యము చేసుకొంటూ ఉన్నారు.

౨

కాపువానికి వానిభార్యకూ ఒకకొడుకుకూ ఒకకూతురూ పుట్టారు. కొడుకుపేరు నీరదశ్యాముడు, కూతురుపేరు శంపాలత. కొడుకునూ కూతురినీ వారు కంటిలో పాపలాగ ఎంతో ముద్దుగా చూచుకొంటూ ఉన్నారు. కొడుకుకు చదువు చెప్పించారు, సేద్యం నేర్పారు. శంపాలతకు ఎన్నో ఆటలూ పాటలూ వచ్చును. నీరదశ్యాముడూ శంపాలత కలిసి పొలంగట్టులమీద తరుచుగా ఆడుకొంటూ ఉండేవారు.

మల్లిఖార్జునస్వామి దయవల్ల తమకు సంతానం కలిగిందిగదా అని కాపువాడూ భార్యా పిల్లలతోకూడా శ్రీశైలం వెళ్లి మల్లిఖార్జునస్వామినీ భ్రమరాంబనూ చూడవలెనని అనుకొన్నారు. కాని వారిప్రయాణం జరిగిందికాదు. కారణం ఏమిటంటే:

మరిచెట్టుమీద బ్రహ్మరాక్షసీ బ్రహ్మరాక్షసుడూ ఉన్నరోజుల్లో ఒకమారు ఒక దొంగలగుంపు ఒక ఊరు దోచుకొని ఆ మరిచెట్టుక్రిందకు దోచుకొన్న ధనమంతా తీసుకు వచ్చి పంచుకోవాలని అనుకొన్నారు. వాళ్లందరూ కూర్చొని పంచుకొంటూఉన్న సమయములో బ్రహ్మరాక్షసులు వాళ్లమీద రాళ్లవాస కురిపించారు. వాళ్లు రాళ్ళవాసకు తాళలేక

డబ్బంతా పోగుచేసుకొని అక్కడనుంచి పారిపోవాలని ప్రయత్నించారు. కాని వారు పారి పోకుండా బ్రహ్మరాక్షసులు వారిచుట్టూ మంటలు పుట్టించారు. దొంగలకు భయము వేసింది. ఏవిధంగా తప్పించుకుపోవడానికీ వాళ్లకి వీలయిందికాదు. అప్పుడు వాళ్లు ఆ డబ్బంతా అక్కడ పారవేసి బ్రహ్మరాక్షసులకు మొక్కుకొన్నారు. బ్రహ్మరాక్షసులు దయదలచి చివరకు వాళ్లను వదలిపెట్టారు.

దొంగలు ఏలాగై తేనేమి బ్రతుకుజీవుడా అనుకొని తప్పించుకొనివచ్చి వాళ్ల ఊరు చేరుకొన్నారు.

దొంగలు వదలిపెట్టిన డబ్బంతా ఆ బ్రహ్మరాక్షసులు పోగుచేసి మర్రిచెట్టుకింద ఒక గొయ్యి త్రవ్వి ఆ గోతులో ఆ డబ్బు పెట్టి గొయ్యి పూడ్చివేసి ఆ డబ్బుకు వాళ్లు అక్కడ కాపలాఉండడము మొదలుపెట్టారు.

దొంగలు ఇంటికి వచ్చి తమకు జరిగిన పరాభవము తలచుకొని ఏలాగై నా బ్రహ్మ రాక్షసులమీద కసితీర్చుకోవాలని ఆలోచించారు. ఆడొళ్లో బ్రహ్మరాక్షసులను పట్టే మాంత్రికు లిద్దరు ఉన్నారు. వారు దయ్యాలనూ, భూతాలనూ, బ్రహ్మరాక్షసులనూ మంత్రంవేసి పట్టుకొని సీసాలలోకి వాళ్లని దింపి భూమిలో పాతిపెట్ట గలవారు. దొంగలు ఆ మాంత్రికులదగ్గరకు వెళ్లి అడవిలో మర్రిచెట్టు ఉందనీ దానిమీద బ్రహ్మరాక్షసులు ఇద్దరు ఉన్నారనీ వాళ్లను పట్టుకొన్నట్లయితే కావలసినంత ధన మిస్తామనీ చెప్పారు. మాంత్రికు లందుకు ఒప్పుకొన్నారు.

దొంగలూ మాంత్రికులూ కలసి అడవికి ప్రయాణమై వెళ్లారు. ఆ మర్రిచెట్టుదగ్గరికి వెళ్లి మాంత్రికులు చూచారు గాని అక్కడ బ్రహ్మరాక్షసులు కనిపించలేదు. ఆసంగతి దొంగలతో వారు చెప్పారు.

“మనము వస్తున్నామని భయపడి ఈ బ్రహ్మరాక్షసులు ఎక్కడకో పారిపోయినారు. వారిని ఎక్కడ ఉన్నా పట్టుకొని కసితీర్చుకోవాలి” అని దొంగలు మాంత్రికులతో చెప్పి వారికి కావలసినంత డబ్బు ఇచ్చి ఊరూరూ తిరగడం మొదలుపెట్టారు.

చివరకు కాపువాడూ భార్య పిల్లలూ ఉన్న ఊరు వచ్చారు. మాంత్రికులు కాపువానిపిల్లలను చూచి వాళ్లే బ్రహ్మరాక్షసులయి ఉంటారని గుర్తుపట్టారు.

దొంగలు వాళ్ల నేలాగై నా పట్టవలసిందని మాంత్రికులను వేడుకొన్నారు.

“నరజన్మం ఎత్తినప్పుడు బ్రహ్మరాక్షసులను పట్టుకోకూడదు” అని చెప్పి మాంత్రికులు వెళ్లిపోయారు.

దొంగలకుమాత్రం బ్రహ్మరాక్షసులమీద కోపము పోలేదు. నరజన్మం ఎత్తినాసరే వాళ్లమీద కసితీర్చుకోవాలని అనుకొన్నారు. కాని నరజన్మం ఎత్తినప్పటికీ వాళ్లు బ్రహ్మరాక్షసులుగదా, అపకారం చేసేబుద్ధితో వాళ్లదగ్గిరికి వెళ్లితే ఏమి చేసిపోతారో అని దొంగలు భయపడడం మొదలుపెట్టారు. ఏలాగై నా వాళ్లమీద కసితీర్చుకోవాలని ఆలోచిస్తున్నారు.

ఒకనాడు కాపువాడు తనపిల్లల నిద్దరినీ తీసుకొని పొలానికి వెళ్లాడు. నీరదశ్యాముడూ శంపాలతా దూరముగా ఆడుకొంటూన్నారు. కాపువాడు పొలము దున్నుకొంటున్నాడు. ఇంతట్లో కే సాయంకాలమయింది. దొంగ లెక్కడినుంచో వచ్చి నీరదశ్యామునీ శంపాలతనూ పట్టుకొని దూరముగా తీసుకొనిపోయి చేతులూ కాళ్లూ కట్టివేసి ఒక పాడునూతిలో పారవేశారు.

కాపువాడు పొలం దున్నడం చాలించి ఎద్దులకు నాగలి తిరగవేసి కట్టి ఇంటికి పోవాలని తన కొడుకునూ కూతురునీ పేరుపెట్టి పిలిచాడు. వాళ్లు ఎంత పిలిచినా మారుపలుకు వినిపించలేదు. చెప్పకుండా ఇంటికి వెళ్లిపోయారేమో ననుకొని గబగబా ఎడ్లను తోలుకొని ఇంటికి పోయాడు. ఇంటిలో భార్యను అడిగాడు. పిల్లలు ఇంటికి రాలేదని భార్య చెప్పింది. అప్పుడు భార్యభర్త లిద్దరూ బయలుదేరి తమపిల్లలకోసమని రాత్రల్లా “శంపాలతా, నీరదశ్యామా” అని పిలుచుకొంటూ తిరిగారు. కాని వారి కెక్కడా వారిపిల్లలజాడ కనిపించలేదు. “వీళ్లు పిల్లలుకారు, బ్రహ్మరాక్షసులు: మనఇంట్లో ఉండడం ఇష్టములేక ఎక్కడికో మాయమైపోయారు. ఇంతకీ మనకర్మం ఈలాగ ఉంది” అని అనుకొంటూ మల్లిఖార్జున స్వామిని ధ్యానముచేసుకొంటూ ఇంటివద్ద ఉండిపోయారు.

నీరదశ్యాముడూ, శంపాలతా పాడునూతిలో పడ్డారు. అందులో కొంచెంనీళ్లు మాత్రమున్నవి. వాళ్లు కష్టపడి కాళ్లకూ చేతులకూ కట్టిన త్రాళ్లను తెంచుకొని నాలుగువైపులా తాకిచూచారు. ఆ నూతికి ఒకవైపు చిన్నతలుపు ఉన్నది. వాళ్లు తలుపు తీసి లోపలికి వెళ్లారు. అక్కడ వాళ్ల కొక మైదాన మగుపించింది. ఆమైదానమును దాటి వెళ్లగా ఒక తోట కనిపించింది. ఆతోటలోకి వారు వెళ్లారు. అక్కడ ఒక చక్కనిమేడ కనిపించింది. వాళ్లకు ఆకలి దాహముగానూ ఉన్నది. ఆమేడలోకి వెళ్లితే ఎవరైనా కనిపించుతారు, వాళ్ల నడిగితే ఏమైనా తినవచ్చు ననుకొన్నారు. అనుకొని ఆ మేడలో ప్రవేశించారు. ఆ మేడలో ఎవరూ వారికి కనిపించలేదు. మేడంతా తిరిగితిరిగి విసిగి అలసట వచ్చి చివరకు ఒక చాపమీద పడుకొని నిద్రపోయారు.

వారు నిద్రపోతూ ఉండగా ఆ మేడలోకి ఒక చక్కని నాగకన్య వచ్చింది. ఆ మేడ నాగకన్యది. నాగకన్యక వచ్చి నిద్రపోతూ ఉన్న నీరదశ్యాముణ్ణి శంపాలతనూ చూచి,

“ఈ మనుష్యులు ఇక్కడకు ఏలాగ వచ్చారు చెప్పా, పాడునూతిలో నేను పెట్టుకొన్న గుమ్మం లోంచి వచ్చారు కాబోలు” అనుకొంది.

కొంతసేపటికి నీరదశ్యాముడూ శంపాలతా లేచారు. నాగకన్య వారిచేత స్నానము చేయించి, గంధము పూసి, మంచిబట్టలు కట్టుకోబెట్టి, భక్ష్యాలతో అన్నము పెట్టి ఎంతో ఆదరించింది.

“మీ రిక్కడ కెందుకు వచ్చా”రని నాగకన్య వారిని అడిగింది.

“మేము పొలములో ఆడుకొంటూ ఉంటే ఎవరో దొంగలు వచ్చి మమ్ము కాళ్ళూ, చేతులూ కట్టివేసి పాడునూతిలో పారవేశారు. ఆకట్లు తెంచుకొని అక్కడ ఒక వాకిలి కనిపిస్తే దానిగుండా ఇక్కడకు వచ్చా”మని వారు చెప్పారు.

నాగకన్య వాల్లిద్దరినీ అక్కడ ఉండిపోమ్మని చెప్పింది. కాని వాళ్లు నాన్నా అమ్మా దగ్గరికి వెళ్లిపోతా మన్నారు. దారి చూపించమన్నారు. “మీరు మళ్ళీ అక్కడకు వెళ్లితే దొంగలు మళ్ళీ వచ్చి మిమ్ము బాధపెట్టుతారు. ఇక్కడే ఉండిపోరాదా” అని నాగకన్య అడిగింది.

నసేమిరా మే ముండ మన్నారు వారు.

అప్పుడు నాగకన్య వారికి మోయగలిగినంత బంగారమూ, రత్నాలు ఇచ్చి వారి ఇంటికి దారి చూపించింది. వెళ్లిపోవడానికి ముందు వారు “మాదగ్గరికి దొంగలు మళ్ళీ వచ్చి బాధపెట్టుతారేమో? వాళ్లు మమ్మల్ని బాధపెట్టకుండా ఏమి చెయ్యమన్నావు” అని నాగకన్యని అడిగారు.

నాగకన్య వారిద్దరికీ చెరొక రత్నహారమూ ఇచ్చి అది ఎప్పుడూ మెల్లో వేసు కొన్నట్లయితే ఏమీ భయము లేదని చెప్పి పంపించివేసింది.

వాళ్లు ఆ రత్నహారాన్ని మెల్లో వేసికొని ఇంటికి తిరిగి వస్తున్నారు.

త్రోవలో వాళ్లకు ఒకదొంగ కనిపించాడు. వాళ్లు మోసుకువస్తూఉన్న బంగారమూ రత్నాలు చూచి వాళ్ళు మెడలో వేసుకొన్న రత్నహారాలు చూచి వాటిని ఏలాగైనా ఎత్తుకు పోవాలని ఊహించినాడు. వాళ్లకు అడ్డంగా వచ్చి “ఆ మూటలన్నీ ఇచ్చివేసి వెళ్ళండి. లేకపోతే మిమ్మల్ని చంపుతాను” అని దొంగ అన్నాడు.

దొంగను చూచి వాళ్ళు భయపడలేదు. నవ్వుతూ వాడిమూట వినిపించుకోకుండా నడిచిపోయారు. దొంగ కోపంవచ్చి వారిమూటలు బలవంతాన్ని లాగాలని దగ్గిరకు వచ్చి మూటలు పట్టుకొన్నాడు. పట్టుకునీ పట్టుకోవడంతోనే ఒకపెద్దపాము వచ్చి దొంగను కరిచింది. దొంగ అక్కడ పడిపోయి చచ్చిపోయాడు.

వాళ్ళు ఆమూటలు పట్టుకొని ఇంటికి వచ్చారు. కాని వాళ్లయింట్లో ఎవరూ లేరు. వాళ్ళమ్మా నాన్నా ఇంట్లో లేరు. పొలానికి వెళ్లారేమోనని ఇంట్లో మూటలన్నీ దాచివేసి వాళ్ళిద్దరూ కలిసి పొలానికి వెళ్ళారు. కాని పొలంబోనూ కనిపించలేదు. తాము రాకపోడం చూచి నిరాశచేసుకొని మల్లిఖార్జునస్వామి దర్శనంచేసుకోవడానికి వెళ్ళి ఉంటారని ఊహించి వాళ్ళిద్దరూ కలిసి కొంతధనము తమ ఇంట్లో పాతిపెట్టి కొంతధనము మూటలు కట్టుకొని శ్రీశైలముకు ప్రయాణమయ్యేరు. పగలు చల్లగా ఉన్నప్పుడల్లా ప్రయాణముచేస్తూ ఎండ వేళ చెట్లనీడ నిద్రపోతూ రాత్రిళ్లు ఏ సత్రములోనో తల దాచుకుంటూ వాళ్లు ప్రయాణము చేస్తున్నారు.

వీల్లిల్లాగ ప్రయాణము చేస్తూఉండగా వీళ్ల వెనుక ముగ్గురు దొంగలు కూడా వెంటబడ్డారు.

ఈముగ్గురు దొంగలు అసలు బ్రహ్మరాక్షసులమీద పగ తీర్చుకోవాలని పనిచేస్తూ ఉన్నవాళ్లే. నీరదశ్యాముడూ శంపాలతా బంగారమూ రత్నాలూ మూటలు కట్టి తెస్తూ ఉంటే ఆమూటలు లాక్కోబోయి ఒకదొంగ తాచుపాము కరిచి చచ్చిపోయాడు గదా. అదొంగ చచ్చిపోవడం ఈముగ్గురు దొంగలూ తెలుసుకొన్నారు. నీరదశ్యాముడిమీదా శంపాలతమీదా వీళ్ళకు మరీకోపం వచ్చింది. ఎలాగైనా వీల్లిద్దరినీ చంపివెయ్యవలె ననుకొన్నారు. ప్రయాణము చేసిచేసి అలసి ఒకనాటిరాత్రి ఒక పాడుదేవాలయములో నీరదశ్యాముడూ శంపాలతా నిద్రపోయారు. వాళ్లు నిద్రపోతూఉండగా ముగ్గురు దొంగలూ వెళ్లి వాళ్లమూటలను నిమ్మళంగా తీసివేసు కొన్నారు. అందులో ఒకడు వాళ్ళమెడలోఉన్న రత్నహారమును తీయబోగా ఒకపాము వచ్చి వాడిని కరిచింది. వాడు చచ్చిపోయాడు. వాడు చచ్చిపోవడం చూచి భయపడి మూటలు పట్టుకొని మిగిలిన ఇద్దరు దొంగలూ పారిపోయారు.

తెల్లారడంతోనే నీరదశ్యాముడూ శంపాలతా లేచారు. తమ మూటలు తీసుకో వాలని చూచుకొన్నారు. మూటలు కనిపించలేదు గాని ఒకదొంగ చచ్చి పడిఉండడం చూచారు. తమ మూటలు దొంగలు ఎత్తుకుపోయారు గదా అనుకొని ఏమి చెయ్యడానికీ లేక ప్రయాణము సాగించారు.

వెళ్లగా వెళ్లగా ఎండ ఎక్కింది. తోవలో వాళ్ళ కొకనది కనిపించింది. ఎండ ఎక్కువగా ఉండడమువల్ల నదిలో స్నానముచెయ్యవలెనని చెప్పి రత్నహారాలూ బట్టలూ ఒడ్డున పెట్టు కొని వాళ్ళు నదిలోకి దిగి ఈతలాడుకొంటూ సంతోషంతో చాలాసేపు స్నానంచేశారు. తరవాత నీటిలోనుంచి బయటకు వచ్చి చూచుకుంటే వాళ్ల బట్టలూ రత్నహారాలూ లేవు.

వాళ్లవెనకే దూరమున వస్తూఉన్న ఇద్దరు దొంగలు వాళ్ల బట్టలూ హారాలూ తీసుకొన్నారు. తీసుకోవడం శంపాలతా నీరదశ్యాముడూ చూడలేదు. రత్నహారాలు పోయినందుకు వాళ్లు దుఃఖిస్తూ నదిబడ్డునే కూర్చున్నారు. చీకటి పడింది. ఆ నదిగట్టున వాళ్లు బిగ్గరగా ఏడుస్తూఉండగా ఆదారిని పోయే ఒక చెంచువాడు వాళ్లను చూచి దయ దలిచి వాళ్లను తన ఇంటికి తీసుకుపోయి బట్ట లిచ్చి కడుపునిండా తిండిపెట్టి వాళ్ల సంగతి అడిగాడు. వాళ్లు తమ పుట్టుకదగ్గరనుంచీ జరిగిన వృత్తాంతము చెంచువాడితో చెప్పారు. చెంచువాడు ఆ ఇద్దరు దొంగలనూ చంపివెయ్యవలెనని విల్లూ బాణాలూ పుచ్చుకొని ఉదయాన్నే బయలుదేరాడు. కొంతదూరం పిల్లలు చెప్పిన గుర్తులనుబట్టి వాళ్లు వచ్చినదారిని వెళ్లగా అక్కడ ఇద్దరు దొంగలూ అగుపించారు.

వాళ్లు బట్టలూ రత్నహారాలూ తీసుకొని బట్టలు నదిలో పారవేసి రత్నహారాలు మెడలోవేసుకు పారిపోయారుగదా! మెళ్లవేసుకున్న రత్నహారాలు పెద్దపాముల కింద మారిపోయి వాళ్లగొంతుకను గట్టిగా చుట్టపెట్టుకొన్నవి. వాటిని విదిలించుకోవాలని ఎంతప్రయత్నంచేసినా అవి పోయాయికావు. కొంతసేపు వాటితో పెనగులాడి అలసి పోయి ఊపిరిఆడక ఉక్కిరిబిక్కిరై అక్కడ పడిపోయారు. ఇలాగ పడిపోయిఉన్న దొంగలను చెంచువాడు చూచి వాళ్లదగ్గర రత్నహారము లున్నవేమోనని వెదకిచూచాడు. రత్నహారాలు కనిపించలేదు. చుట్టుపట్ల పడిపోయాయేమోనని అంతటా వెదికాడు. ఎక్కడా దొరకలేదు. ఆసంగతి నీరదశ్యాముడితోనూ శంపాలతతోనూ ఇంటికి వచ్చి చెప్పాడు. వారు రత్నహారాలు పోయినందుకు విచారించినా దొంగలు చచ్చిపోయినందుకు చాలా సంతోషించారు.

3

శంపాలతా నీరదశ్యాముడూ కొన్నాళ్లపాటు చెంచువాళ్లగూఢములో ఉండి పోయారు. చెంచుపిల్ల లందరితోనూ వాళ్లు సహవాసంచేశారు. ప్రొద్దున్నే వాళ్లతో కలిసి వేటకు వెడుతూ రాత్రికి ఇంటికి వస్తూఉండేవారు. రాత్రివేళ వాళ్లందరూ కలిసి చెట్లకింద మంచిమంచి ఆట లాడుకొనేవారు.

అది వెన్నెలకాలము. రాత్రి పుచ్చపువ్వులాగ వెన్నెలలు కాస్తూఉన్నవి. కడుపు నిండా పళ్లు తిని ఒకనాటిరాత్రి వాళ్లందరూ చెట్లకింద చేరారు. చెట్లకింద వెన్నెలలూ నీడలూ వెన్నెలలూ నీడలుగా ఉన్నది. శంపాలత ఆడపిల్ల లందరితోనూ చెయ్యా చెయ్యా పట్టుకొని గుండ్రముగా తిరుగుతూ నవ్వుతూ కేరింతాలు కొట్టుతూ కేకలు వేస్తూ ఆడుకొంటూఉన్నది. నీరదశ్యాముడూ చెంచుపిల్లవాళ్లూ కలిసి ఆ చెట్లకిందే

పరుగులెత్తుచూ ఒకరి నొకరు పట్టుకొంటూ పట్టులుపట్టుతూ ఒకరి నొకరు కిందకు పడ వేస్తూలేస్తూ గోలచేస్తూ ఆడుకొంటున్నారు. కొంతసేపటికి ఆడపిల్లలూ మగపిల్లలూ అందరూ కలిసి గట్టిగా గొంతుకెత్తి పాటలు పాడుతూ చప్పట్లు చరుస్తూ చెట్లచుట్టూ గిరున పరుగులెత్తుచూ, మర్రిడోడలు పట్టుకొని ఊగులాడుతూ, చెట్లమీద కెక్కుతూ ఆడుకొన్నారు.

చెట్లమీద నిద్రపోయిన పక్షులు లేచి కిలకిలకిలకిల మని గోలచేసినవి. ఈగోల విని మైదానములో పండుకొన్న జింకలమంద చెంగుచెంగున పరుగెత్తుకుపోయింది. చెంచువాళ్లందరూ పిల్లల ఆటలు చూస్తూ వాళ్లచుట్టూరా నిలబడ్డారు.

ఇలాగ ఆటలాడుకుంటూ ఆడుకుంటూ వాళ్లు సమీపాన్నే ఉన్న పాతాళగంగ దగ్గరికి వెళ్లారు. అక్కడకు వెళ్లవద్దని పెద్ద చెంచువాళ్లు కొందరిని వెనక్కు మరలించారు. కొందరు వాళ్లమాట వినకుండా పాతాళగంగదగ్గరికి వెళ్లిపోయారు. నీరద శ్యాముడూ శంపాలతాకూడా పాతాళగంగదగ్గరికి వచ్చారు.

పాతాళగంగగట్టుపొడుగునా ఉన్న బండలమీద వాళ్లు అందరూ కూర్చుని కథలు చెప్పుకొంటున్నారు. నీరదశ్యాముడూ శంపాలతా ఒకబండమీద కూర్చున్నారు. వాళ్లు ఈమాటా ఆమాటా చెప్పుకొంటూ, “ఇదే శ్రీశైలమట. ఇక్కడ నాన్నా అమ్మా ఉన్నారేమో చూడవద్దూ” అనుకొన్నారు. అనుకొని ఇంకెవరితోనూ చెప్పకుండా ఆ అడివిలో నడుస్తూ వెళ్లారు. వెన్నెట్లో వాళ్ళు వెళ్ళుతూఉండగా త్రోవలో రెండు ఎలుగుబంట్లు వాళ్ళకి ఎదురుగా వచ్చినవి. వాటిని చూచి వాళ్ళు భయపడి ఒక పెద్దచెట్టువెనక దాక్కున్నారు. ఒక ఎలుగుబంటి ఇంకో ఎలుగుబంటితో చెప్పుతూ ఉన్న మాటలు వాళ్ళు విన్నారు. “శంపాలతా నీరదశ్యాముడూ ఈ అడివిలోనే తిరుగుతున్నారు. వాళ్ళమ్మా నాన్నా ఇక్కడ ఉన్నారనుకొని వచ్చారు. వాళ్ళప్పుడే నాగలోకానికి వెళ్లిపోయిన సంగతి వాళ్ళకు తెలియదు” అని ఒక ఎలుగుబంటి అంది. “మరి నాగలోకానికి దారి ఎక్కడ ఉన్నది” అని రెండో ఎలుగుబంటి అడిగింది. తరువాత మాటలు శంపాలతకూ నీరదశ్యాముడికీ వినబడలేదు. వాళ్ళమ్మా నాన్నా నాగలోకానికి వెళ్లిపోయిన సంగతి విని వాళ్ళు అక్కడా ఏడుస్తూ కూర్చున్నారు. అప్పుడు రెండు పెద్దపులులు మాటలు చెప్పుకుంటూ ఆదారిని వెదుతూఉన్నవి. వాటి మాటలు కొన్ని మళ్ళీ వీళ్ళ చెవులలో పడ్డవి.

“పాతాళగంగలో స్నానం చేస్తూఉంటే ఒక నాగకన్య వచ్చిందట. వచ్చి వాళ్ళిద్దరినీ తనఇంటికి తీసుకపోయిందట. వాళ్లను వెదుక్కొంటూ నీరదశ్యాముడూ

శంపాలతా యీఅడవిలోకి వచ్చారట. వాళ్లుకూడా.....” తరువాతమాటలు వాళ్లకు వినిపించేయి కావు.

అడవిలో ఉన్న జంతువులన్నీ తమకథే చెప్పుకుంటూ ఉన్నాయి ఎందుకు చెప్పా అనుకొంటూ వాళ్లు ఆ చెట్టుకింద కూర్చుని విచారిస్తున్నారు.

అప్పుడు ఆ చెట్టుమీద రెండుపక్షులు కూర్చుని మాట్లాడుకోవడం వాళ్లు విన్నారు.

“నాగకన్య నీరదశ్యాముణ్ణికూడా తీసుకు వెళ్లుతుంది. శంపాలతను కూడా..... అని కొంతమట్టుకు చెప్పి ఊరుకొన్నది.

“ఎందుకు ఊరుకొన్నావు. పూర్తిగా చెప్పలేదు?” అని రెండోపక్షి అడిగింది.

“చూడు, చూడు, ఎవళ్లో ఇద్దరు మనుష్యులు మనచెట్టుకింద కూర్చుని మన మాట లాలకిస్తున్నారు.” అని మొదటిపక్షి చెప్పింది.

“వాళ్లకు మనభాష తెలుసునా ఏమిటి, చెప్పుదూ” అన్నది రెండోపక్షి.

“వాళ్లు అసలు మనఅడవిలో ఉండేవాళ్లే. పూర్వము మన అడవిలో కొంతకాలము ఉన్నారు కూడాను. అందుచేత మనమాటలు వాళ్లకి తెలుసును” అని మొదటిపక్షి చెప్పింది.

“శంపాలత ఏమవుతుంది చెప్పుదూ” అంది రెండోపక్షి.

“శంపాలత మనతోపాటు ఉంటుంది. ఇంకోచెట్టుమీదకు వెళ్లి చెప్పుకొందాము రా” అని మొదటిపక్షి రెండోపక్షిలో చెప్పింది. రెండుపక్షులూ ఇంకోచెట్టుమీదకు ఎగిరి పోయినవి.

నీరదశ్యాముడూ శంపాలతా ఈమాటలన్నీ విని, “ఈలాగ చెప్పుకొంటున్నవి ఎందుకు చెప్పా” అనుకొన్నారు. ఇంతట్లోకే తెల్లారుతూవుంది. వాళ్లు మల్లిఖార్జునస్వామి గుడిదగ్గరికి వెళ్లుతున్నారు. త్రోవలో రెండుకోతులు మాటాడుకొంటున్నవి. ఒకకోతి చెట్టుకొమ్మ మీద కూర్చుని ఇంకోకోతితో చెప్పుతూంది.

“భ్రమరాంబరయం వైనుక ఒకఎర్రటి పువ్వులమొక్క ఉన్నది. ఆ పువ్వు దగ్గర పెట్టుకొన్నట్లయితే ఏమి అయిపోవా లనుకొన్నా అది అయిపోవచ్చును” అని.

“వెద్దపులి అయిపోవచ్చా” అని కోతి అడిగింది.

“ఆ అయిపోవచ్చును” అంది రెండోకోతి.

“ఏను గయిపోవచ్చునా” అని అడిగింది మొదటికోతి.

“ఏమి కావాలంటే అది అయిపోవచ్చును” అంది రెండోకోతి.

శంపాలత

ఆ మాటలు శంపాలత వింది. నీరదశ్యాముడు ముందుగా నడిచి వెళ్లిపోయాడు. ఆ మాటలు వినలేదు. శంపాలత నీరదశ్యాముడితో ఆ మాటలు చెప్పలేదు కూడాను.

వాల్లిదరూ కలిసి మల్లిఖార్జునస్వామిని చూచారు. దణ్ణముపెట్టారు. “మా అమ్మనూ నాన్ననూ చూపించవా” అని అడిగారు.

తరువాత భ్రమరాంబ గుడిలోకి వెళ్లి దణ్ణముపెట్టి వాళ్లమ్మనీ నాన్ననీ చూపించ మని అడిగారు.

తరువాత వాళ్లు ఆలయముచుట్టూ బొమ్మలు చూచుకొంటూ తిరిగారు.

భ్రమరాంబ గుడివెనుక ఎర్రపువ్వులమొక్క శంపాలత చూచి ఒకపువ్వు కోసుకొని తలలో పెట్టుకొన్నది.

తరువాత వాల్లిదరూ కలిసి ఆచుట్టుపట్లంతా వాళ్లమ్మా నాన్నా కోసం వెదకారు. కాని ఎక్కడా కని పించలేదు.

తరువాత పాతాళగంగ వెళ్ళు ప్రయాణమై వెళ్లారు. పాతాళగంగదగ్గర అంతటా వెదకారు గాని వాళ్లమ్మా నాన్నా ఎక్కడా కనిపించలేదు.

నిజంగా నాగలోకంలోకి వెళ్లిపోయారు కాబోలు అనుకొన్నారు వాల్లిదరూను.

“నేను నాగలోకంలోకి వెళ్లి చూచి రానా” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“అమ్మయ్యా! నీవు వెళ్లిపోతే నే నొక్కరైతూ ఉండగలనా” అంది శంపాలత.

“నీవు యీ శ్రీశైలంలోనే ఉండు. నే వెళ్లి చూచి చప్పునేమల్లీ వస్తాను. వచ్చి నిన్ను తీసుక వెళ్లుతాను” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“నీవు ఎలాగ వెళ్లుతావు? నీకు దారి తెలుసునా ఏమిటి” అన్నది శంపాలత.

“పాతాళగంగలోనుంచి దారి ఉన్నదట. ఇండాకా పెద్దపులులు చెప్పుకుంటూఉంటే విన్నాముకాదూ” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“అయితే, నేనుకూడా వస్తాను. మనిద్దరం కలిసి వెడదాము” అంది శంపాలత.

“నీ విక్కడ ఉండి అమ్మా నాన్నా ఇక్కడకు వస్తారేమో చూస్తూఉండు. నేను నాగలోకంలో చూచివస్తాను” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“అమ్మా నాన్నా ఇక్కడ కెందుకు వస్తారు. వాళ్లు నాగలోకంలో ఉన్నారటగా” అంది శంపాలత.

“మనకోసం వాళ్లు తిరుగుతూ ఉంటారేమో? నాగలోకంలోనుంచి మనకోసం వాళ్లు ఇక్కడకు వస్తారేమో నీవు చూస్తూఉండు. నేను నాగలోకంలోకి వెళ్లి చూచి వస్తాను. ఎక్కడో ఒకచోట మనకు వాళ్లు కనిపిస్తారు” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“నిన్ను వదలిపెట్టి నే నుండలేను సుమా” అంది శంపాలత.

“ఇప్పుడే వస్తానుకాదూ” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“అమ్మో, నాకు భయం వేస్తుంది నే నుండలేను” అంది శంపాలత.

“మా అమ్మవు కావు. ఇప్పుడే వస్తాను ఇక్కడ ఉండు. నాకోసం అమ్మా నాన్నా కోసం చూస్తూఉండు” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“నీవు రావేమో?” అంది శంపాలత.

“నేను తప్పకుండా వస్తాను” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“నీవు వచ్చిందాకా ఇక్కడే ఉంటాను. మరిఎక్కడికీ వెళ్లను” అంది శంపాలత.

“నేను వచ్చేదాకా ఇక్కడే ఉండు; నాకోసం చూస్తూఉండు. మరెక్కడికీ వెళ్లకు” అని నీరదశ్యాముడు చెప్పాడు.

నీరదశ్యాముడు శంపాలతను ముద్దుపెట్టుకొని కౌగలించుకొన్నాడు. శంపాలత అన్నను గట్టిగా కౌగలించుకొని ముద్దుపెట్టుకొని, “నే నిక్కడే ఉంటాను. చప్పున రా సుమా అన్నా” అంది శంపాలత.

“చప్పున వస్తానులే” అని నీరదశ్యాముడు పాతాళగంగలో ప్రవేశించాడు.

శంపాలత చూస్తూఉండగానే నీళ్లలోమునిగి మాయమయ్యాడు.

నీరదశ్యాముడు నీటిలోకి వెళ్లడంతోనే నాగకన్య వానికి కనిపించి చేయి పట్టుకొని లోపలికి తీసుకపోయింది. వెళ్లగా వెళ్లగా అక్కడ ఒక పెద్దబండ కనిపించింది. నాగకన్య ఆ బండ తీసివేసింది. తీసివెయ్యగానే మెట్లు కనిపించినవి. ఆమెట్లుమెంట వా ల్లిద్దరూ నడచి వెళ్లారు. అప్పుడు వా రొకతోటలోనికి వెళ్లారు. ఆతోటలో ఒకమేడ కనిపించింది. నాగకన్య నీరదశ్యాముణ్ణి ఆమేడలోకి తీసుకవెళ్లింది.

“మా అమ్మా నాన్నా ఇక్క డున్నారా?” అని నీరదశ్యాముడు అడిగాడు.

“నీవు వస్తావనే వాళ్లను ఇక్కడ పెట్టాను” అంది నాగకన్యక. అని నీరదశ్యాముణ్ణి ఒకగదిలోకి తీసుకవెళ్లింది. అక్కడ వాళ్లమ్మా నాన్నా కూర్చుని ఉన్నారు. వాళ్లు నీరదశ్యాముణ్ణి చూడడంతోనే లేచి కౌగలించుకొన్నారు. కొంతసేపైన తర్వాత “శంపాలత వదీ” అని అడిగారు.

“నేను వెళ్లి తీసుకవస్తాను” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“నీవు వెళ్లవద్దు నాయనా. వెళ్లితే మళ్లీ రాగలవో లేదో, మేమైనావెళ్లి వస్తా” మన్నారు వాళ్లు.

శంపాలత

“నాకోసం పాతాళగంగదగ్గర శంపాలత కనిపెట్టుకు ఉంటుంది. నేను వెళ్లితేనే గాని రాదు” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

ఈవిధంగా వాళ్లు మాట్లాడుకొంటూ ఉండగా నాగకన్య “నీవు వెళ్లవద్దులే, నేను వెడతాను” అంది.

“నీవు వెళ్లినా రాదు శంపాలత, నేనువెళ్లాలి” అన్నాడు నీరదశ్యాముడు.

“సరే వెళ్లవచ్చునులే” అని నాగకన్య అతనికి తలసీల్చి కొత్తబట్ట లిచ్చి పాయసం కడుపునిండా పెట్టింది. వాళ్లమ్మా నాన్నాకూడా పాయసం తిన్నారు. పాయసం తినడంతోనే వాళ్లు నిద్రపోయారు.

నాగకన్య నీరదశ్యాముణ్ణి మొదట చూచినప్పుడే అతణ్ణిపెళ్లి చేసుకోవా లనుకొంది. అందుకోసమని అతనికోసం అప్పటినుంచీ ఎదురుతెన్నలు చూస్తూఉంది. అతడు రావడం కోసమే వాళ్లమ్మను నాన్ననూ తీసుకువచ్చి తనమేడలో పెట్టుకొంది. నీరదశ్యాముడికి శంపాలతమీద ఎంతో అపేక్ష. శంపాలత కూడా వస్తేతన్ను ప్రేమించి పెళ్లిచేసుకోడేమోనని శంపాలతను రాకుండాజేసింది. శంపాలతకోసం నీరదశ్యాముడు వెళ్లితే మళ్లీ వస్తాడో రాడో, వస్తే తనను పెళ్లిచేసుకొంటాడో చేసుకోడో అని భయమువేసింది. అందుకోసమని వాళ్లకు ఏదో పాయసం పెట్టింది.

వాళ్లు పాయసం తిని చాలాసేపు నిద్రపోయి చివరకు లేచారు. లేచి శంపాలతసంగతి అందరూ మరిచిపోయారు. నీరదశ్యాముడు కూడా మరిచిపోయి నాగకన్యతో తిరుగుతూ, నాగకన్యతో ఆడుకొంటూ పాడుకొంటూ ఉన్నాడు.

కొన్నాళ్లకు నాగకన్యకూ నీరదశ్యాముడికీ పెళ్లయింది. వాళ్లు అక్కడ హాయిగా అన్ని సౌఖ్యాలూ అనుభవిస్తూ ఉన్నారు.

శంపాలత తనఅన్నకోసం చాలాకాలం వేచిఉంది. ఎన్నాళ్లకీ తన అన్న వచ్చినట్లు లేదు. తనఅన్న ఏమైపోయినాడో అని తానుకూడా నాగలోకానికి వెళ్లవలెనని పాతాళగంగలో మునిగింది. కాని ఎంత వెదికినా, నాగలోకానికి దారి కనిపించింది కాదు. పోసీఅని బయటకు వచ్చి పాతాళగంగ గట్టున కూర్చుని, “ఓ అన్నా” అని పిలవడం మొదలుపెట్టింది. గట్టవతల కొండమీదనుండి “ఓ అన్నా” అని మారుపిలుపు వినిపించింది.

శంపాలత రాత్రీ పగలూ ఒక్కవిధంగా గట్టుమీద కూర్చుని “ఓ అన్నా” అని పిలుస్తూనే ఉంది. కాని నీరదశ్యాముడు పలకలేదు.

నీటిలో ఎక్కడైతే నా ఉంటాడేమోనని తాను చేపగా మారిపోయి నీటిలో యీదుతూ “ఓ అన్నా” అని కేకవేళింది. ఎవరూ పలకలేదు. నదిలంతా కిందకూ పైకీ ఈదుతూ

“ఓ అన్నా”, “ఓ అన్నా” అంటూ శంపాలత తిరిగింది. నీటిలో ఎంత వెదికినా నాగలోకానికి త్రోవ కనిపించలేదు. “ఓ అన్నా” అనే పిలుపుకు జవాబు లేదు.

తరువాత తాను నీటిలో నుండి బయటకు వచ్చి జంకగా మారిపోయి, “ఓ అన్నా”, “ఓ అన్నా” అని అరస్తూ అడవి అంతటా పరుగెత్తి పిలిచింది. “ఓ అన్నా”, “ఓ అన్నా” అనే పిలుపు తిరిగివచ్చి దానిచేవులలో పడింది. కాని జవాబు లేదు.

ఇంకా సంతృప్తి లేక పెద్దపులిగా మారిపోయి “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని గాండ్రిస్తూ కొండలన్నీ తిరిగింది. గుహలన్నీ వెదికింది. అడవంతా పారాడింది. “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అనే గాండ్రింపులు అడవి అంతటా అలుముకొన్నాయి. కాని జవాబు లేదు.

“ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ సెలయేళ్లుగా మారిపోయి శంపాలత పిలిచింది. సెలయేళ్లతో కూడా కొండరాళ్లు “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అన్నవి. కాని జవాబు లేదు.

శంపాలత వాయువుగా మారిపోయి చెట్లకొమ్మలలో దూరి “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ శబ్దము చేసింది. చెట్ల ఆకులు “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ ఏడ్చినవి. కాని జవాబు రాలేదు.

“ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ కార్చిచ్చులుగా మారిపోయి శంపాలత హోరు పెట్టింది. చెట్లకొమ్మలు ఆ అగ్నిలో “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ పట పట మని పగిలి పోయినవి. కాని జవాబు లేదు.

శంపాలత నల్లటి మేఘాలలో ప్రవేశించి “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ ఉరిమింది. ఆ మేఘాన్నుంచి ఆ మేఘానికి “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అనే ఉరుములు వ్యాపించినవి భూమి ఆకాశము అంతా “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అనే శబ్దముతో నిండిపోయినవి. కాని జవాబు రాలేదు.

అడవిలో జంతువులన్నీ శంపాలతతో కూడా “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని పిలిచినవి. చెట్లమీద పక్షులన్నీ శంపాలతతో కూడా “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని కూసినవి. చెట్లకొమ్మల ఆకులన్నీ శంపాలతతో “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ మర్మరధ్వని చేసినవి.

ఆకాశము “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని శబ్దించినది.

చాతాళగంగ శంపాలతతో కూడా “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటూ హోరు పెట్టినది. కాని ఎవరి పిలుపుకూ కూడా జవాబు రాలేదు. శంపాలత చిట్టచివరకు ఒక చిన్న పక్షిగా మారి పోయింది. ఆ చిన్న పక్షి శ్రీ శైలం అడవులలోనూ కొండలలోనూ ఎప్పుడూ తిరుగుతూ “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని పిలుస్తూ ఉంటుంది. ఆ పిలుపు అడవి అంతా నిండిపోతుంది.

శంపలత

శ్రీశైలం యాత్రపోయేవాళ్లు “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అనే పిలుపు విని ఆచిన్న పక్షిని చూచి చాలా ఆశ్చర్యపోతారు. జాలి పొందుతారు.

ఆ అడవుల్లో తిరిగే చెంచువాళ్లు “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అనే ఆ చిన్న పక్షి పిలుపు విని శంపలత కథ వాళ్లపిల్లలకి చెప్పుతూ ఉంటారు.

నీవు శ్రీశైలం వెళ్లినప్పుడు “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని కూనే చిన్న పక్షిని చూడలేదా? అది చెట్లకొమ్మలమీద కూర్చుని మనుష్యులగుపించినప్పుడల్లా తోక ఎత్తి శరీరం ముందుకు వంచి గట్టిగా, తొందరగా, “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని అందరిని పిలుస్తుంది. కాని ముష్యులందరూ మళ్లీ “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటారు. అది మరీ బిగ్గటగా “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అంటుంది.

శ్రీశైలం అడవుల్లో నల్లమలకొండల్లో అంతటా ఈ పక్షి తిరుగుతూ, ఎక్కడబడితే అక్కడ ఎవరికిబడితే వారికి కనిపిస్తూ పిలుస్తూ ఉంటుంది.

ఈమాట నీవు శ్రీశైలం వెళ్లినప్పుడు ఈ చిన్న పక్షిని తప్పకుండా చూడు. అది కొమ్మమీద కూర్చుని నీవైపు తిరిగి “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని పిలుస్తుంది. అప్పుడు నీవు శంపలత కథ జ్ఞాపకం తెచ్చుకో.

నీవు జ్ఞాపకం తెచ్చుకొంటూఉంటే ఆ చిన్న పక్షి నిన్ను పిలుస్తూనే ఉంటుంది, “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అని.

నీవు ఎంతదూరం వెళ్లిపోయినా నీవెనక వినిపిస్తూనే ఉంటుంది, “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అనే కేక. నీవు ఇంటికి వచ్చాక కొన్నాళ్లదాకా నీచెవులో వినిపిస్తూ ఉంటుంది, “ఓ అన్నా, ఓ అన్నా” అనే పిలుపు.

అభినవాంద్రసాహిత్యము

కవికోకిల దువ్వూరి రామిరెడ్డి

సంఘమునందును వాఙ్మయమునందును మార్పులు అనివార్యములు. అన్యనాగర కతాసంస్కర్త మను బాహ్యనిమిత్తమువలన మార్పులు అలక్షితముగ తల సూపుచుండును. ఒక వాఙ్మయముయొక్క బాగోగులు, మంచిసెబ్బరలు తెలిసికొనవలయు నన్న దానికన్న భిన్న సంప్రదాయము ననుసరించు మఱియొక వాఙ్మయముతోడి పరిచయము మన కుండవలయును. అద్వైతావస్థయందు తరతమజ్ఞాన ముండదు. మన దేశీయ వాఙ్మయము అన్నియు ఏకసంప్రదాయబద్ధములయి సంస్కృతవాఙ్మయమునకు ప్రతిబింబములుగ నుండినవి.

ఆంగ్లేయుల సంబంధమువలన పాశ్చాత్య నాగరకతతో మనకు పరిచయము కలిగినది. వారివాఙ్మయము, వారి ప్రకృతివిజ్ఞానము మనదృష్టి నాకర్షించినవి. వారి పరిపాలనా పద్ధతి మనయందు స్వాతంత్ర్యేచ్ఛను పురికొల్పి జాతీయైక్యమును పెంపొందించినది. సంఘమునం దవతరించిన ఈ నూతనస్వాతంత్ర్యప్రియత్వము రాజకీయవిషయములందే కాక వివిధ సాంఘికచర్యలయందును తలసూపినది. కట్లకు లోనయి బహిర్వాస్తవిని కోల్పోయిన సర్జనశక్తులు నేడు సంకుచితావరణమునుండి వెల కురికి ఆత్మోచిత కార్యకల్పనకు సిద్ధములైనవి. వాఙ్మయము సాంఘికజీవితముయొక్క ప్రతిబింబమే కావున సంఘమున చెలరేగిన ఈనంచలనము, ఈ ఆందోళనము, ఈ స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ దానియందు మాత్రమెట్లు ప్రకటితము కాకుండును?

ప్రబంధములలోని పచ్చిశృంగారము నేటి యభిరుచులబట్టి మొరటుగ తోచినది. అందలి శబ్దాలంకారములు, భావప్రేరకములు గాక కేవలము బుద్ధిపరిశ్రమకు వినియోగపడు తెచ్చికోలు అర్థాలంకారములు “intellectual gymnastics” అని నిరసింపబడినవి. ఈ యసంతృప్తి ప్రతికూల విమర్శనముతోనే వ్యయమైపోక వాఙ్మయ నిర్మాణమునకు తోడ్పడినది. కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులుగారు Vicar of Wakefield, Gulliver's Travels అను ఆంగ్లేయనవలలను మానాగా పెట్టుకొని తెలుగునవలరచనకు మార్గదర్శకులైరి. వారు షేక్స్పియరు నాటకములను తెనిగించిరి. నాటకములు, ప్రహసనములు, వ్యాసములు, ఖండకావ్యములు, కవిజీవితములు వ్రాసి పంతులుగారు ఆంగ్లేయ వాఙ్మయములోని కొన్ని రచనావిధానములను, సంప్రదాయములను తెలుగులో వెలయించిరి,

అభినవాంధ్రసాహిత్యము

వాఙ్మయరచనలలో కలిగిన మూర్ఖులకోపాటు భాషావిషయములందుకూడ కొంత సంచలనము ప్రారంభమైనది. గ్రాంథికభాష కృత్రిమమనియు సహజమైన వ్యావహారిక భాషలో వ్రాయుట ఆవశ్యకమనియు గురిజూడ అప్పారావుగారు, గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు తలంచి అందుకు కావలసిన మందుగుండు సామగ్రితో గ్రాంథికభాషావాదులను ముట్టడించిరి. ఈ యుద్యమమునకు ఫలితముగ వ్యావహారికభాషావాదములోని సహేతుకత్వమును ఇప్పుడు అందరును అంగీకరింపక తప్పినది కాదు.

ప్రపంచవాఙ్మయములనెల్ల జీర్ణించికొని తన శరీరమునకు కావలసిన నెత్తురు కండలుగ మూర్చుకొనుటచేతనే ఆంగ్లేయవాఙ్మయము నేడు అపరిమితముగ వృద్ధి చెందుచున్నది. విదేశవాఙ్మయసంబంధము నూత్నసృష్టికి ప్రతిబంధకము కాదు. ఒకవేళ అపూర్వసృష్టి ప్రేరకము కావచ్చును. ఇందుకు ఆంధ్రదేశమున సుమారు ముప్పది సంవత్సరములనుండి ప్రబలుచున్న అభినవ కవిత్వోద్యమమే తగిన తార్కాణ. ఆంధ్రకవుల ప్రతిభానర్తకికి నూత్న నాట్యరంగముల నేర్పఱచిన తప్పేమి ?

అప్పారావుగారి ముత్యాలసరములతో అభినవకవిత్వోద్యమము ప్రారంభమయినది. సంక్షుబ్ధ సాగరకల్లోలములలో గాలి వీచినట్లెల్ల కొట్టుకొనిపోవుచున్న అభినవకవితానావకుఁ ట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు కర్ణధారులై నిలిచిరి. వారు రచించిన కవిత్వ తత్త్వవిచారమును విమర్శనగ్రంథము ఈ నవీనోద్యమమునకు మార్గదర్శకమైనది. ఈ నవయుగ కవితా ప్రభాతముయొక్క ప్రథమరోచులు రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కుటీర గవాక్షములో ప్రసరించి ఆయనను ప్రబోధించినవి. సుబ్బారావుగారు అంతకు పూర్వమే కవిత్వ మెల్లుచుండిరి. ఆయనరచించిన 'లలిత'యను ప్రథమకావ్యము శబ్దాలంకారయుతమై పూర్వప్రబంధమై లిని తలపించుచున్నను అందే భావికవితా పరిణామముయొక్క సూచనలుకూడ పొడకట్టుచుండినవి. ఆకాలమున నెల్లరకు పూర్వప్రబంధములే పాఠ్యగ్రంథములు. అభినవకవితకు మానా లేదు. ప్రతికవియు సొంతమానాలు సృజించుకొనవలసియుండెను. ఒక సంప్రదాయము కరుడుకట్టిన వెనుక వ్రాయువారి కంత కష్ట ముండదు. పితాపురమున సుబ్బారావుగారు స్థాపించిన అభినవకవితాగ్రంథమండలిని (లేక గ్రంథమాలయో నాకు జ్ఞప్తిలేదు) గుఱించిన యొక కరపత్రమును పూర్వ మొకప్పుడు సి. వి. కృష్ణయ్యగారియొద్ద నేను చూచితిని. ఆంగ్లేయ సాహిత్యములోని పేరిన తేనెగడ్డలను అభినవాంధ్ర కావ్యములలోనికి తెచ్చుట ఆగ్రంథమండలి యుద్దేశములలో నొకటియని అందు వ్రాయబడియుండినది. ప్రథమమున సుబ్బారావుగారి యుద్దేశ మెట్లుండినను తరువాత వారు రచించినకావ్యములు స్వతంత్రసృష్ట లనియే చెప్పవలయును. ఆయన వెనువెంటనే యామార్గ మవలం

బించినవారు అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగారు. 1915, 1916 మొదలు పింగళి లక్ష్మీకాంతం వెంకటేశ్వరరావుగార్లు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు, వెంకట పార్వతీశ్వరకవులు, శివ శంకరశాస్త్రిగారు, కృష్ణశాస్త్రిగారు మఱి యింక కొందఱు ఈ నవీనమార్గము నవలం బించిరి. తరువాత క్రమక్రమముగ ఇప్పుడు వ్రాయుచున్న కవు లందఱు కొద్దిగనో గొప్ప గనో స్వతంత్రముగనే రచించుచున్నారు. వీరందఱు ఏకమార్గావలంబకు లయ్యును వ్యక్తి గత శిల్పపరిపాకము ననుసరించి రచనలలో తారతమ్యము గోచరించును.

ఈ అభినవ కవిత్వోద్యమ ఫలితముగ కొంత పునరుద్ధరణము, కొంత నూతనసృష్టి కొనసాగినది. “ద్విపదకావ్యంబు ముదిలంజ...” అని తిరస్కరింపబడిన ద్విపదలు, పల్లెపదములు, పునశ్శ్రీహణ యోగ్యములై నవి. ఖండకావ్యములు, గేయములు, నవలలు, నాటకములు, ఏకాంకనాటికలు, ఉపకథలు, వ్యాసములు పుట్టినవి. ఇవియన్నియు తెలుగు వాణికి నూత్నాలంకారములై. ఈ యిరువదియైదు సంవత్సరములనుండి పుట్టిన వాఙ్మ యము విమర్శించుటకు తగినంత విరివిగా నున్నది. ఏనమర్థుడైనను నిష్పక్షపాతబుద్ధితో ఈ వాఙ్మయమును విమర్శించినయెడల చాల ఉపయోగకరముగ నుండును.

అభినవకవిత్వమునుగుఱించి యిప్పుడిప్పుడే కొన్ని యాక్షేపములు, ప్రత్యుత్తరములు బయలుదేరుచున్నవి. కాని, ఆక్షేపములవలెనే ప్రత్యుత్తరములుకూడ మూకఉమ్మడిగ నున్నవి. ఈకాలమున వ్రాయబడునదంతయు చెత్తయని తృణీకరించుట యెంత సమంజస మో ఈనాటి రచనలన్నియు మహోత్కృష్టములని ప్రశంసించుటకూడ నంత యవిచార మూలకమే. బాగోగులు ఒక వర్తమానకాలమునకే సంబంధించినవి కావు. చెత్త వ్రాసిన వారు పూర్వముకూడ కలరు. అయితే ఆచెత్తకును మనకును నూరులకొలది సంవత్సరముల అంతర మున్నది కావున, ఆచెత్తయంతయు క్రుల్లి కాలప్రవాహమున కొట్టుకొనిపోయి అంతస్సారముగల యే కొన్నికావ్యములో నిలిచినవి. ఎచ్చటనో దాగియుండినచెత్తలు పురాతనము లన్నంతమాత్రముననే అచ్చొత్తింపబడినవి యిప్పటికిని మనకు దొరకుచునే యున్నవి. ఈకాలమున వ్రాయబడునదంతయు బ్రతికియుండునని యెవరు చెప్పగలరు? ఈసంశయము కాలమే తీర్చగలదు. ప్రతిభావంతులగు కవులు ఏకాలమందైన నుందురు. అయితే వారిమార్గములు భిన్నములుగ నుండవచ్చును.

పోలవరపు రామబ్రహ్మముగారు ‘ప్రజామిత్ర’లో ఆధునిక కవిత్వమును విమ ర్శించిరి. వారివిమర్శలో కొంత సత్య మున్నది. కొంత తొందరపాటు, కొంత పొరపాటు కూడ ఉన్నది. వీరికి వడ్డాది సుబ్బరాయుడుగారు మున్నగు పెద్దకవులతో ఏలాటి తగాయిదాలేదు. రాయప్రోలు సుబ్బరావు, అబ్బూరి రామకృష్ణరావుగార్ల కావ్యములతో గూడ వీరి కేలాటి

అభినవాంధ్రసాహిత్యము

యిబ్బంది లేదు. కాని యితరకవులు రచించిన కావ్యములన్నియు చెత్తలని వీ రభిప్రాయ పడిరి. సుబ్బరావు రామకృష్ణరావుగార్ల కావ్యములను మెచ్చుకోగలవారు తదితరులు వ్రాసినదంతయు చెత్తయని యెట్లు తలచిరో నాకు బోధ పడుటలేదు. వారి కావ్యములలో నున్న గుణములును దోషములును తక్కినవారి కావ్యములలోకూడ నున్నవి. పింగళి లక్ష్మీకాంతం వెంకటేశ్వరరావుగార్ల 'సౌందరనందము', విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి 'ఆంధ్రప్రశస్తి', శివశంకరశాస్త్రిగారి 'హృదయేశ్వరి', కృష్ణశాస్త్రిగారి గీతములు, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి ఖండకావ్యములు, జాషువాగారి 'ఫిర్రోసి', నాయని సుబ్బరావు గారి మాతృగీతములు, సుబ్బరావుగారి 'హంపీక్షేత్రము', బసవరాజు అప్పారావుగారి గేయములు, నండుారు సుబ్బరావుగారి 'యెంకిపాటలు, కుందుర్తి నరసింహారావుగారి షంపానరస్సు (ఇదియొక ఖండకావ్యము), బొడ్డు బాపిరాజుగారి 'విపంచి' యే వాఙ్మయమునకైన అలంకారప్రాయములుగ నుండగలవు. మచ్చునకుగా కొండటికవులను, వారికావ్యములను పేర్కొంటిని. చక్కగా కవిత్వము వ్రాయగలకవులు ఇంక నెందఱో నేడు ఆంధ్రదేశమున నున్నారు. ఈ రచనలన్నియు చెత్తలని చెప్పటకు రామబ్రహ్మముగారు సాహసించురా? అట్లు సాహసించురేని వారి యభినవకవితాపరిచయము 1916-వ సంవత్సరపర్యంతమనియే మన మూహింపవలయును. అట్లు గానిచో వారి సహృదయత్వమును మనము శంకింప వలసియుండును.

రామబ్రహ్మముగారు చూపించిన కావ్యదోషములు నేటికవిత్వమున కానవచ్చుచున్నవి. దూరాన్వయము, క్లిష్టాన్వయము, అర్థము బోధపడని పదములకూర్పు, నిరర్థక పదాడంబరత్వము, భావప్రకటనము చక్కగా చేయలేని గజిబిజితనము మున్నగు కావ్య దోషములు ప్రత్యేకముగ ఆయాకవికి సంబంధించిన రచనాలోపములే కాని అవియెల్ల అభినవకవితకు లక్షణములు కావు. కవి మనస్సులోని భావము స్ఫుటముగా ప్రకటించుటకు తగినంతతీవ్రము కాకపోవుటచేతను, భాషపై కావలసినంత ప్రభుత్వము లేకపోవుటచేతను, భావోచితమైన పదమును వెదకికొన లేకపోవుటచేతను ఇట్టిదోషములు కలుగుచుండును. స్వాతంత్ర్యము చేకూరినవెంటనే సంప్రదాయములమీది ప్రమాణగౌరవము నశించును. అట్లు నశింపనిదే నూత్నసృష్టిని పురికొల్పు సాహస ములవడదు. ఒకొక్కప్పుడు మనము స్వాతంత్ర్యమును దుర్వినియోగ పఱచుచుండుటయు కలదు. స్వాతంత్ర్యము దుర్వినియోగ పడు ననుభయముతో పారతంత్ర్య మనుభవించుట భావ్యము కాదు. తప్పులు చేయనిదే యొప్పులు నేర్చుకొనము. ఒక నూత్నసంప్రదాయము కరుడుగట్టు ప్రథమదశయందు ఇట్టి దోషము లుప్పతిల్లుచుండును. రవీంద్రనాథ టాగూరుగారు కవిత్వమువ్రాయ ప్రారంభించిన కాలముననే నూత్నసంప్రదాయముకూడ అంకురించుచుండినది. దానికి టాగూరుగారు

గూడ కొంతవఱకు బాధ్యులు. ప్రథమమున వీరు వ్రాయుచుండిన బంగాళీకవిత్వము అర్థమగుటలేదని అందఱు గోలపెట్టిరి. ఇప్పుడు మన కవిత్వమున గోచరించుదోషములు అప్పుడు ఆయన కవిత్వములోకూడ దొరలినవి. దీనినిగుఱించి తన “జీవనస్మృతి” యందు కొంత సమర్థించిరి.

ఈసందర్భమున అభినవకవుల కష్టములనుగూడ మనము గుర్తింపవలయును. వారా ప్రతికలమూలమునను, వివిధవాఙ్మయ గ్రంథభాషాశ్శయమువలనను నేడు ప్రపంచమంతటితో మనకు సంబంధ మున్నది కావున మనభావములకూడ విరివియైనవి. మనభాష మనభావములతోపాటు వృద్ధి పొందలేదు. “New phraseology to express new ideology” అన్నట్లు, క్రొత్తభావములను, అందలి తరతమచ్ఛాయలను వెలిపుచ్చుటకు క్రొత్తరకపు పదములకూర్పు అవశ్యకమగును. కవియొక్క భాషాప్రభుత్వము, పదములు కూర్చు నేర్పు ఇట్టియెడ నుపకరించును.

భాష యెప్పటికిని భావములకంటె వెనుకపడియుండును. భావములు మాజీనంత సుఖవుగా భాష మాఱదు. అయినను కార్యకుశలుడు కొఱముట్లు లేనిలోపమును ఎట్లో పూర్తి చేసికొనును. ప్రతిభావంతులగు కవులు, గ్రంథకర్తలు జన్మించి సమకాలీనభాషను తమ కూర్పునేర్పుచేత వివిధభావ ప్రకటనార్హముగ నొనరింతురు. పదజాలము సంకుచితమయ్యున్నను కవి అవశ్యకమునుబట్టి ఒక యింద్రజాలము పన్ని భాషాదారిద్ర్యమును అతి క్రమించును. పూర్వమునుండియు కవులు కావ్యములలో ఉపమాద్యలంకారములను వాడుచున్నారు. భాషాహునికాలమున నాలుగు అలంకారములె గుర్తింపబడినవి. కాని క్రమక్రమముగ విమర్శకుల వృథక్కరణశక్తివలన అలంకారములు పెక్కలయి మనము వ్రాయు ప్రతివాక్యము, సమాసము, ఏదో యొక యలంకారముక్రిందికి వచ్చునట్టినది. కాని మొట్టమొదట ఈ యలంకారముల నుపయోగించినకవి, అవి యలంకారములని, కవితకు మెఱుగుపెట్టుటకుగా వాని నుపయోగించుచున్నా నను జ్ఞానముతో కాక, తాను ప్రకటింపదలచిన భావతీవ్రతను మెక్కవోక స్ఫురింపజేయుటకు పడిన కడగండ్లే యీ యలంకారములని నాయుద్దేశము. తాను చెప్పదలచుకొన్న భావమునకు ఉచితమైనపదము భాషలో నుండిన ఈయుపమాద్యలంకారములకు అవసర ముండదు. భాషకు సహజమైన లోపమె యీయలంకారములకు మూలము. ఒక యుదాహరణము చూడుడు.

న ఖిలు న ఖిలు బాణః సన్నిపాతోఽయ మస్మిక్

మృదుని మృగశరీరే పుష్పరాకా వివాగ్నిః.

దువ్యంతుడు ఆశ్రమమృగమును తరుముకొని వచ్చుచుండగా కణ్వ శిష్యులు చూచి దానిని తక్షింప నెంచి, “ఓరాజా, యిది యాశ్రమ మృగము. దీనిని చంప దగ”దని చెప్పిరి. ఆశ్రమ

అభినవాంధ్రసాహిత్యము

కురంగమని బెనరు పెట్టినంతనే సార్వభౌముడు భీతిల్లి దానిని వదలునా? దుష్కర్తలు మృగ యాప్రియుడు. వేటాడుటకొకటే వచ్చెను. జీవహింస క్షత్రియులకు కొత్తది కాదు. కావున వైఖానసులు ఎట్లయినను రాజహృదయమును కరుణార్ద్రము కావించి మృగమును రక్షింప వలయును. అట్టియెడ “మృదువైన మృగశరీరమునందు బాణము ప్రయోగింపవలదు” అని బ్రతిమాలిరి. మృదువు అనువిశేషణము బాధ నోర్చుకొనలేని కోమలత్వమును స్ఫురింప జేయును గాని, ఎంతసుకుమారమని వైఖానసుడు చెప్పిన రాజహృదయము ఆర్ద్రమగునో అంతసౌకుమార్యమును స్ఫురింపజేయుటకీ విశేషణము చాలదు. కావున వైఖానసుడు ఆ భావతీవ్రతను. సాంద్రతను ఇట్లు ప్రకటించెను: రాజా, నీవు మృగముపై బాణము వేయుదు వేని పూలరాశిలో అగ్ని పెట్టినట్లే! పూవులు చాల పేళలములై నవి. తాకిన కందిపోవునవి. తల నిడికోడగినవి. తనప్రేయసి ధరియించునవి. తాను ప్రణయబహునూనముగ గొన్నవి. దేవుని పూజించుట కర్హమైనవి. ప్రకృతిదేవీ దరహాసములవఁటివి. మనోహరములై నవి. ఇట్టి పూలకు నగ్ని రగిల్చినట్లగునా! ఈకార్యము కూరము. ఘోరము. ఎంత కర్కశాత్ముడైనను ఈకార్య మొనరింపఁడు. ఇక సరసుడైన దుష్కర్తలుసిమాట వేఱ చెప్పవలయునా? ఈ సాదృశ్యప్రభావమువలన “మృదువు” అను విశేషణము అంతకు పూర్వము స్ఫురింప జేయలేని యెన్నో భావములు ఇప్పుడు దానికి సంక్రమించినవి.

కవి గాఢమైన తన రసానుభూతిని చెక్కుచెదరనీయక పతితలహృదయముల స్ఫురింపజేయును. భావమునకు భాష కేవలము సంజ్ఞామాత్రమే. ఒక్కొక్కప్పుడు మనము భావించిన దొకటి, ప్రకటించిన దొకటిగా ఏర్పడును. ఏలయున, భావమునున్ని తమైనది. భాష స్థూలమైనది. కావున దీని కొక momentum కలదు. ఇందుకు ప్రతీకారముగ భావము తీవ్రతరము కానిదే భాష భావమునకు లొంగదు. కవి యుపయోగించుసంజ్ఞలు పతితలకు కూడ తెలిసినవిగనో తెలిసికొనతగినవిగనో యుండవలయును. పదమునకు నిఘంటువు ప్రసాదించు అర్థమునకంటె వేఱుశక్తులుకూడ కలవు. ఆశక్తుల యన్నిటిపైనను కవి యాధార పడి తనభావమును స్ఫురింపజేయును. తనభావము ఇతరుల కెఱుకపడనియంత క్లిష్టసంజ్ఞలతో ప్రకటింపబడియున్న ఆపద్యము మూగ చెవిటివారల సంభాషణమువలె వ్యర్థమగును. కావ్యప్రయోజనమందు శూన్యమగుటవలన దానికి కావ్యత్వహానికూడ సిద్ధించును. F. T. Palgrave గారు “Golden Treasury” అను ఖండకావ్యసంపుటమునకు తాను రచించిన యుపోద్ఘాతమున నిట్లు వ్రాసియున్నారు:— ‘...that passion, colour, and originality cannot atone for serious imperfections in clearness, unity or truth.’ కావ్యమునకు ముఖ్యమైనగుణములలో భావస్ఫుటత్వ మొకటియని ఈవిమర్శకుని అభిప్రాయము.

భావములు వాచ్యములుగనె యుండవలయునా? వ్యంగ్యముగ నుండకూడవా? అని కొందఱు ప్రశ్నింపవచ్చును. భావస్ఫుటత్యము వ్యంగ్యమర్యాదకు నిరోధి కాదు. ప్రకరణార్థము గోచరించుచునే తదతిరిక్తమైన వేటొకభావము స్ఫురింపనచ్చును. క్లిష్టార్థసమన్వితములైన పద్యములను దీసికొని యవి వ్యంగ్యప్రధానములని సమర్థించుట ఇప్పు డొక యాచారమైనది. ధ్వనిప్రధానములని యెన్నబడు సంస్కృతశ్లోకములలో ప్రకరణమునకు సంబంధించిన యర్థము సులభగ్రాహ్యముగనే యుండును.

రామబ్రహ్మముగారు బూతుకథల విమర్శి చిరి. వీరికి బూతుకథలపై గలిగిన ఆగ్రహము అభినవసాహిత్యము నంతటిపై ప్రసరించి వారి విమర్శనమునకున్న నిలువను తగ్గించినది. బూతుకథలు వెలునడుచుండుట యధార్థమే గాని అభినవసారస్వతమంతయు ఈ బూతులుతప్ప మఱి యింకేమి లేదని చెప్పుట ఆసాహిత్యముతోడి వీరి పరిచయ మొత్తపాటిదోమనకు గోచరించుచున్నది. మున్నటివైనను నేటివైనను బూతులుబూతులే. నాగరకాభిరుచి గలవారికి అట్టికథలు ఏవము పుట్టించును. అట్టి కథకులు ఏస్త్రీలను సంస్కరించుటకు (గిరిశమువలె) ప్రయత్నించుచున్నారో ఆస్త్రీల ఆత్మ గౌరవమునకే అట్టి కథలు భంగకారులుగ నున్నవి. కథలు వ్రాయువా రందఱు ఇట్టిబూతుకథలే వ్రాయుట లేదు. ఇట్టి కథలు ప్రచురించుటకు రెండు మూడు మాసపత్రికల కంకణము కట్టుకొన్నవి.

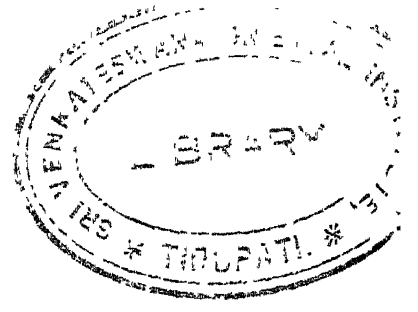
“సుబోధిని” పత్రికయందు “నవకవులు—బూతుకవనము” అని రామబ్రహ్మముగారు రచించిన వ్యాసము “ప్రజామిత్ర”లోని వ్యాసమునకన్న మఱింతతీవ్రమై బూతుకథలతో వారికిగల పరిచయమును సార్థకపఱచుచున్నది. నవకవు లెవ్వరును బూతుకవనము వ్రాయుట లేదు. వారి కవిత్వములోని శృంగారము సభ్యముగను నాజ్ఞాకైన యభిరుచిగలదిగ నుండును. కవిత్వము వ్రాయువారిలో కథలు వ్రాయువారిసంఖ్య చాల తక్కువ. వారి కథలలోనూడ బూతు లేదు. అందులో ఒక్కరుమాత్రము అట్టికథలు వ్రాయుచుండుడు. ఇకమీదనైనను రామబ్రహ్మముగారు విషయ పృథక్కరణమునందు కొంత పరిశ్రమ చేయుదురుగాక యనియు, అభినవకావ్య సాహిత్యపరిచయము కలిగించుకొందురు గాక యనియు నామనవి.

భానుమతి

“చలం”

[పద్మావతికి]

[కారవాంతఃపురంలో భానుమతి మందిరం. భానుమతీ, ద్రౌపదీ.]

భానుమతి:—ఆయన అభిమాన ధనులు. ఏ మాత్రపు అగౌరవమునూ సహించరు. మీ యుధిష్ఠిర చక్రవర్తితో సమానమైన సార్వభౌమ పదవికి అధిపతి. భీష్మ ద్రోణాది మహావీరాలంకృత సభాభవనానికి దినమణి. మీరు స్వయముగా ప్రార్థించి ఆహ్వానించిన అతిథి. పూజకు సర్వవిధములా అధికారి. ఇవన్నీ మీరు యెరగనివి కావు. నా కాశ్చర్య మేమంటే, ఇన్నివిషయాలనూ మీరు మఱచి, మనఃపూర్వకంగా అతిక్రమించి, ఆయనను హేళనచేసి నవ్వారా? మీవంక చూస్తే, మీ కళ్లలోని దయాశాంతాలను, సౌహృదాన్ని కనిపెట్టి, మీ మాటల్లోని మాధుర్యం, మీ ఆత్మలోని నిర్మలత్వం, యివన్నీ స్వయంగా వీక్షించింతరవాత, మీరేనా అంత అవివేకంగా, అక్రమంగా వర్తించింది, ఎదైనా అబద్ధమూ, పొరబాటై వుండదు గదా అనుకుంటాను.

ద్రౌపది:—(ఆలోచనగా) అవివేకమూ, అక్రమమూ కాదు. అది కొంటెతనం, చిలిపి తనం. అవీ సరైన మాటలు నేను చేసినవనికి. కాని బాల్యంలోనే అణిగిపోయినా యనుకున్న ఆ గుణాల్ని ప్రేరేపించిన మీ భర్త—మితో ఎట్లా చెప్పను.

భానుమతి:—(చిరునవ్వుతో) సందేహించకండి. ఆయనలో నాకు తెలీని లోపాలు లేవను కుంటాను. ప్రజలు సింహాసనాధిష్టుడై న్యాయాన్యాయ విచక్షణత చూపగల మహా ప్రభువునే చూస్తారు. కాని నేను విరహంలో, విచారంలో, ఆగ్రహంలో, మోహంలో—అన్ని స్థితులలోనూ ఆయన్ని ఎరుగుదును గద! ఉన్నతమైన పౌరుషం, తన స్వార్థాన్ని లక్ష్యంచెయ్యని ధైర్యం, ముందు వెనకలు యోచించని మొండితనం, కారణం కనపడని అభిమానం, సహించరాని గర్వం, ఏమి చెప్పను? అత్యంత ప్రియురాలనైన నేను, తనను హాస్యం చేస్తున్నానా, కించిత్ గాని తేలిక చేస్తున్నానా, గౌరవలోపం నూచించానా, అని పదేపదే నిష్కారణంగా అనుమాన పడతారు. కాని ఆ పిచ్చిగుణాలవల్లనే ప్రేమిస్తాను ఆయన్ని. ప్రేమిస్తేనే గాని యీ

దుర్గుణాల అందం అర్థం కాదు: పిల్లల తప్పటడుగుల్లో, చిన్ని యేడుపులలో వుండే ముగ్ధలావణ్యం. లోపలేని మనుష్యుల్ని యెట్లా ప్రేమించడం? ఉదాహరణం—ఏమనుకోకండే? మా పెద్దభావగారితో ఏ సహృదయ సుఖించగలదు? (నవ్వుతో) ఎంగిలిని తాకడం అసహ్యించుకుంటా, స్త్రీని ప్రేమించాలని నియమం పడతా రని పిస్తుంది.

ద్రాపది:—అవును. కాని ఆయన లోపాలు నాకు తెలుసు. ఆ చాదస్తమే వాటిలో వొకటి. ఈ జూదంమీది మమత రెండోది. ధర్మంమీది ఆసక్తి మూడోది.

భానుమతి:—మరి చెప్పరా?—నావ్రశ్న !

ద్రాపది:—ఏమనుకోకు. పాండవుల విభవం—ముఖ్యంగా ఆ రాజనూయయాగ తేజాన్ని సహించలేకపోయినారు నా మరది. ఆయన చర్య, తన ఆధిక్యం సమర్థించుకోడానికి పడేపాట్లు, ఎవరో తనని లోకువ చేస్తున్నారనే అబద్ధపు అనుమానం, తన ప్రభముందు పాండవులది చాలా స్వల్పమని యితరులకు తెలియచెయ్యాలనే దొంగ నిర్లక్ష్యభావం, ఇవన్నీ మాకు వింతనీ తృణీకారాన్నీ కల్పించాయి. అటువంటి లోపాలు చూసినప్పుడే, మొహంమీది మచ్చని తుడవాలనీ, ఏదో దిద్దాలనీ, కొంచెం సిగ్గు కల్పించాలనీ, వింత చూడాలనీ అనిపిస్తుంది. ఆ చిలిపితనానికి అతీతులు కావడం న్యాయమేననుకో, కాని, నాలో అల్లరి పోయి, నేను మర్యాదతో స్తంభించిపోయేకాలం రాలేదు యింకా. రాణినని, పతివ్రతనని, పట్టమహిషినని ఎంత బోధించుకున్నా లాభం లేదు. యుధిష్ఠిరు డెంత అదిలించినా, నాకు ఇంకా వివేకం కలగలేదు. కాని మీ ప్రభువును అధిక్షేపించిన మరుక్షణమే ఏమనిపించిందంటే, చాలా అనాలోచితమైనపని చేశా ననుకున్నాను. నా చిన్ని హేళనని చూసి, తానూ నన్ను హేళన చెయ్యవలసింది. కాని ఆయన ముఖం యెర్రనయింది. దెబ్బతిన్న బలహీనుడివలె తల వొంచుకుని, గాఢ నిశ్వాసాలతో వెనక్కి తిరిగి వెళ్లారు. అవమానాగ్నిని రగిల్చి, మూసి, హృదయంలో మూతపెట్టుకున్నా రనిపించింది. నా అజ్ఞానం అప్పుడు గోచరమయింది నాకు. ఎంత గాఢవేదనను రేపానో! జన్మకు శత్రువును కోరి తెచ్చుకుంటినే అనుకున్నాను. ఆటలలో బిడ్డ చూరులో నిప్పు పెట్టిన ట్టయింది.

భానుమతి:—అవును. ఎంత బాధపడ్డా రనుకున్నారు? ‘భానూ, నాకు కాదు ఆ అవమానం నీకు చేశా రనిపించింది. నీ భర్తకు! తిరిగి గౌరవంగా, గర్వంగా, నిన్ను ధీరుడివలె, యోధుడివలె యెట్లా మోహించగలను? ఆడదానిచేత పరిహాసింప

బడి—ఏమి చెయ్యలేని యుద్ధుణ్ణి. నన్ను రారాజును, కారవవంశాగ్రణిని, తన అతిథిని హేళనచేసింది, తన ఐశ్వర్యమదంలో కళ్లు గానక. అదే పురుషు డై తేనా? నేను ఆ స్త్రీ అవమానాన్ని వెయ్యి రెట్లుగా ప్రత్యవమానంతో ప్రక్షాళనమన్నా చెయ్యాలి. లేక యీ జీవనాన్నన్నా త్యజించాలి' అన్నారు.

ద్రౌపది:—నన్ను, వయసులో విభవంలో చిన్నదాన్ని, నన్ను అవివేకినిని, పిలిచి, 'ఏమిటా నవ్వు, వెర్రిబాలికా!' అని తూలనాడి వుండకూడదా! తానూ తనను చూచి తానే నవ్వి వుండకూడదా? అంత పున్నతస్థాన మలంకరించే ప్రభువునకు అంత సులభాగ్రహం న్యాయం కాదు.

భానుమతి:—నిజమే కాని, చాలా అవివేకమైన పని చేశారు అక్కా మీరు.

ద్రౌపది:—నా లోపాల్ని అర్థంచేసుకుని సానుభూతి చూపేందుకు నాకో భానుమతి లేదు. (చప్పున కన్నీళ్లతో) పాండవ పత్ని కాదు, యింద్రప్రస్థరాజ్ణి కాదు, రాజసూయా ధ్వరిణి కాదు, అయోనిజాతయైన పాంచాలపుత్రి కాదు, అబల, అవివేకిని, కృష్ణ అనే సామాన్య బాలిక తనని చూసి హేళన చేసింది, అని ఎట్లా తెలియచెయ్యను?

భానుమతి:—నిజమా; ఆయన వేదనను సమయింప చెయ్యాలనే ఆశే వున్నదా మీకు? దాని కొకటే మార్గం. అడగడానికి నాకు ధైర్యం చాలకండావుంది. ఆయన ముందు పశ్చాత్తాపపడగలరా మీరు?

ద్రౌపది:—తప్పక. క్షమించమని ప్రార్థిస్తాను. నేను శిక్షార్హును.

భానుమతి:—మీ భర్తల అనుజ్ఞ —

ద్రౌపది:—ఆ ప్రసక్తి అవసరంలేదు. నేరం నాది. శిక్షకూడా నాదే!

భానుమతి:—ఎంత ఉదారమైన హృదయమండీ అక్కా మీది! ఇప్పటికి నా హృదయం శాంతపడ్డది. నే నెంత వేడినా వినక, నే నెంత సమాధానపరిచినా సమ్మతించక, మిమ్మల్ని, నిష్పవలె పవిత్రమూ, భయంకరమూ ఐన మీ స్వభావాన్ని గాయ పరిచి న్యూనత పరచాలని ఆయన ప్రయత్నం. మిమ్మల్నందర్నీ ఆహ్వానిస్తున్నారని వినగానే ఎంత తల్లడిల్లాను నేను! ఈవిధంగా పరస్పరావమానాలతో, యీ వైరం ఏవిధంగా పరిణమిస్తుందో, ఏ పర్యవసానాన్ని పొందుతుందో! తమ పత్ని అవమానాన్ని పాండవులు సహించగలరా? అభిమానధనుడు, దుర్యోధన చక్రవర్తి—అదంతా ఇప్పు డెందుకు! మీకు ఆయనకు సంధానం కలగచెయ్యనా?

ద్రౌపది:—అవశ్యం.

భానుమతి:—ఈజూదం కాగానే ఆయన వస్తారు. అప్పుడు—

[సభాభవనంనించి కోలాహలం వినివస్తుంది.]

ఏమబ్బా అది !

[ప్రాతిగామి వచ్చాడు. వొంగి భానుమతికి నమస్కరించాడు.]

ప్రాతిగామి:—జయము మహారాజ్ఞకి.

భానుమతి:—ఇద్దరు మహారాజ్ఞులున్నారు. చూడలేదా, ప్రాతిగామీ !

ప్రాతిగామి:—రాజ్ఞీ, ద్రౌపదీదేవి రాజ్ఞి కాదు, యీనాటినించి.

భానుమతి:—ఏమి, తాగినావా ?

ప్రాతిగామి:—యుధిష్ఠిరుడు—

భానుమతి:—నోరు ముయ్యి. యుధిష్ఠిరుడూ ? యుధిష్ఠిరు డెవరు నీకు ?

ప్రాతిగామి:—పాండురాజు ప్రథమపుత్రుడు.

భానుమతి:—బైటికి నడు ముందు.

ప్రాతిగామి:—రాజాజ్ఞ తీసుకొని వచ్చాను. నా సుదేశము వినండి. ఈమెను తీసుకుని రమ్మన్నారు.

ద్రౌపది:—నన్నా, నన్ను తీసుకు రమ్మనడానికి మీ ప్రభు వెవరు ?

భానుమతి:—ఈమెనా ? ఎక్కడికి ?

ప్రాతిగామి:—సభాభవనానికి.

భానుమతి:—ఏమి సాహసము ? నిజమా ? ఎందుకు ?

ప్రాతిగామి:—రాజ్ఞీ!—యుధిష్ఠిరు—యుధిష్ఠిర చక్రవర్తి, జూదములో, తన సర్వస్వమునూ, మన ప్రభువునకు గోల్పోయినారు. తనను, తన తమ్ములను, తన భార్యను. వీరందరూ మన ఆస్థానానికి బానిసలు.

భానుమతి:—ఆ—

[హుటలు శేపు. భానుమతి ద్రౌపదిముఖమువలన చూస్తోంది.]

ప్రాతిగామి:—అమ్మా, దయచేయండి.

ద్రౌపది:—(ఆలోచనగా) నేనా, బానిసనా ? నన్ను వొడ్డినారా ? ఎవరు ? అందరూనా, వొక్కరేనా, జూద మాడింది ?

ప్రాతిగామి:—అగ్రజులే.

ద్రౌపది:—నన్ను వొడ్డినారా ? నన్ను !

ప్రాతిగామి:—తన తమ్ములను కూడా.

ద్రాపది:—ఏమి విపరీతము !

భానుమతి:—అక్కా ! అంత సందేహ మెందుకు ? సభకు వెళ్ళితే నేమి ?

ద్రాపది:—నేనా ! ఒకరి ఆజ్ఞానుబద్ధురాలనై వ ర్తిస్తానా నేను ?

భానుమతి:—ఆగ్రహపడకండి. యుద్ధములోగాని జూదములోగాని అపజయముఅపజయమే.

ద్రాపది:—ఏమీ ? నేను దాసినా ? నేను ! ద్రాపది బానిస ! హాహా ! నీభర్తకు, నీకు, నీ నూర్గురు మరుదులకు !

భానుమతి:—క్షత్రియాంగనవు, అపజయము నంగీకరింపలేవా ! దాసీత్వము సీచమే, కాని, నా కా స్థితి కలిగితే నే నాగ్రహపడను. ఆగ్రహమే అపజయనూచకము. జయాపజయాలు దై వికాలు.

ద్రాపది:—కొందరు విధికి తల వొంచేవారు, కొందరు విధి నెదిరించి, యుద్ధంచేసి, జయించే వారు. నేను రాను. రానని చెప్పు.

భానుమతి—వొద్దు, అక్కా. సాహసించకండి. విరోధము పెంచవొద్దు.

ప్రాతిగామి:—రప్పించే శక్తి ప్రభువులకు కలదు. వారి దాసి—

ద్రాపది:—ద్రాపదిని రప్పించే శక్తి ! అవతారమెత్తాలి.

భానుమతి:—(ప్రాతిగామితో) నోరు ముయ్యి. ఏమి చెయ్యను ? (ఆలోచించి) ప్రభువును సమీపించి రహస్యముగా, అంగరాజు వినకండా, నే నొక్కసారి యిటు దయచేయ మన్నానని మనవిచెయ్యి.

ప్రాతిగామి:—చి త్రము.

(వెళ్లాడు.)

ద్రాపది:—(దుఃఖిమూ రోషమూ ఆపుకుంటో) నేను దాసినా ! నన్ను సభకు పిలిపించి, ఆజ్ఞాపించి, హేళనచేసి—

భానుమతి:—విచారపడకండి—ప్రభువును సమాధానపరుస్తాను. మీ హృదయం అర్థం కాలేదు ఆయనకి—

ద్రాపది:—(కన్నీళ్లతో) అది కాదు. నా భర్త నన్ను పరిచిన అవమానముకన్న నీభర్త న్యూనత చెయ్యగలడా ? నన్ను తన ధర్మపత్నిని, ద్రుపదపుత్రిని, అయోనిజను, నన్ను, తన వాహనాలతో, తన అలంకారలతో నన్ను వొడ్డినారా ? నా యిష్ట మేమిటో, నా కష్ట మేమిటో—

భానుమతి:—తననూ, తన తమ్ములనూ—ఆయన వత్నివి కాదా? పతికన్న అధికు
రాలవా?

ద్రౌపది:—నేను స్త్రీని, వారిమీద పగ లేదు మీ సార్వభౌముడికి. నన్ను శత్రుహస్తాల్లోకి,
చూసి, చూసి, వొప్పగించారు.

భానుమతి:—శత్రువులని అనకు—

[ద్రౌపది వెళ్లిపోతోంది.]

అక్కా, వుండరా!

ద్రౌపది:—తరవాత వస్తాను.

[దుర్యోధనుడు వచ్చాడు.]

భానుమతి:—అర్వా? ఏమివని యిది?

[ఆమె కళ్లవంక చూసి సిగ్గుపడుతున్నాడు.]

ఈ జూదము న్యాయమేనా? నవ్వుతో ఒక్కగడియలో ఎంత విరోధం పెంచి
వేసినారు?

దుర్యోధనుడు:—నేను విజయిని.

భానుమతి:—జూదములో విజయులే. రేపు యుద్ధములో—

దుర్యోధనుడు:—నా బానిసలు.

భానుమతి:—సింహా లెంతకాలం నేవ చేస్తాయి? వాటిని మీ ఆస్థానంలో భరించగలరా?
అడియాసలు మీకు.

దుర్యోధనుడు:—ధర్మంతో కట్టాను.

భానుమతి:—ఆ ధర్మబంధాన్ని కాలేచి అగ్నిని మరిచారు.

దుర్యోధనుడు:—ఆ అగ్నిని అణచడానికే కబురంపాను. భార్యవమానాన్ని కల్లారా,
నిస్సహాయులై సహించిన యీ పాండవులు ఇంక యీ జన్మకు తల లెత్తి ఉర్వి
పాలించగలరా!

భానుమతి:—దౌర్జన్యం దౌర్జన్యాన్ని కల్పిస్తుంది.

దుర్యోధనుడు:—కాని, మాటికి ముందు వారు ధర్మపరులని యెత్తిపొడుపులు కట్టు
బడతాయి.

భానుమతి:—స్త్రీని ఆగ్రహపరచకండి. అబలలము మేము. మా నిస్సహాయత్వమే
పురుష బాహుబలాన్ని ప్రేరేపించి అసాధ్యమైన విజయాలు సమకూరుస్తుంది.

భా ను మ తి

మాన్యభావం అనాదిశక్తులతో, నిరంకుశోద్రేకాలతో మిళితమయింది. ఈనీతులూ ధర్మాలూ మే మెరగము. మేమే ఆగ్రహిస్తామా సర్వనాశన మైతేనే గాని తృప్తి పడము. అందులో ద్రావది—ఆమె నెరగరు, మీరు.

దుర్యోధనుడు:—సర్వనాశనమా! కానీ. ఏమీ, మృత్యువుకి భయపడి ప్రతీకారంలేని అవమానాన్ని సహించమనా నీ ఆలోచన! శత్రుపరాక్రమానికి భయపడి, ధర్మ భిక్ష యాచించే భర్తగలదానివి కావడంకన్న, భర్తృహీన వైతేనే గౌరవనీయు రాలి వాతావు! ఛీ! భానుమతీ, నీభయం నీ ఆత్మగౌరవాన్ని నాశనం చేస్తోంది గాని, స్త్రీ తిరస్కృతుడనైన నన్ను నీవు క్షమింపగలవా?

భానుమతి:—పాండవుల్ని జయించారు. చాలదా? స్త్రీమీదనా మీప్రతాపము? ఆరని అగ్నిని వెలిగిస్తున్నారు మీరు. సీతాపరాభవమే రావణ సంహారానికి కారణం.

దుర్యోధనుడు:—ఈస్త్రీని యెవరూ ఆశించటం లేదు. ఆమె దుర్మదవిదళనమే కావలసింది. భానుమతి:—అన్యాయం. ఆమె పశ్చాత్తాప పడుతోంది.

దుర్యోధనుడు:—ఇప్పటికి కలిగిందా బుద్ధి! అసహాయ పశ్చాత్తాపపడదా? ఐతే రమ్మను సభకు.

భానుమతి:—కాదు—ఇక్కడ—

దుర్యోధనుడు:—వీలు లేదు. సభలో—

భానుమతి:—ఆర్యా, ద్రావదిఅవమానం ఆమెది కాదు. నాది. నాభర్త పరస్త్రీ నవమాన పరిచేటంత అల్పుడా!

దుర్యోధనుడు:—ఆ, ఏమన్నావు? అవమానం సహించేటంత అల్పుడు కాదు. ఇంక మాట్లాడకు. (వెళుతున్నాడు.)

భానుమతి:—(వెనకనే వెడుతో) ఆమెని వొడ్డి ఆమెకు భర్తచేసిన అవమానం చాలదా? అబల, స్త్రీ, గనకనేకదా యీదౌర్జన్యము! మీఱతిథి! స్త్రీ. పూజ్యురాలు—కడపటిమాట—

(వెళ్ళారు.)

[కొంచెంసేపట్లో భానుమతీ ద్రావదీ వచ్చారు.]

భానుమతి:—పూజ్యులు, సకలధర్మ విశారదులు మాబావగారు, ఎట్లా తన భార్యని జూదానికి బలిగా అర్పించారో! ఏలోపాలు లేని పరిపూర్ణుల్లోని ఒక్క లోపము సాధారణులలోవలె అణగివుండదు. వినాశనకారణ మవుతుంది. ఈ

ద్యూత మమకారంలో భార్యగౌరవం, ధర్మం మరిచారుకదా! ఏనాటికైనా యీలోపం సర్వనాశనానికి యీడ్వక మానదు.

ద్రాపది:—నేను ఐదుగురి పత్నిని.

భానుమతి:—అవమానధూమంలో ధర్మసందేహాలు రెండుపక్షాలవారికీ మరుపై పోయి నాయి.

ద్రాపది:—సభలోనే ప్రశ్నిస్తాను, యిదేమి ధర్మమని.

భానుమతి:—అవును. నిష్పక్షపాతహృదయాలైన మహాత్ములకు నిలయము మా ఆస్థానము. కాని ఇంతకు ముందే యీ అధర్మాన్ని ప్రశ్నించివుండవలసినదే, యీ అక్రమాన్ని అప్పుడే ఖండించలేదేమో!

ద్రాపది:—భయము లేదు. భీష్మ, ద్రోణ, విదుర—

భానుమతి:—లాభము లేదు అక్కా. వారు పురుషులు. ఎంత న్యాయపరులు కానీ, ధర్మ వేత్తలు కానీ, పురుషసమూహమంతా ఏకమే. స్త్రీ స్వతంత్రించిందా, పురుష శత్రువు వుండుంది. న్యాయ ధర్మ వివేకాలు మూతలుపడతాయి. మీరు సభలో ధైర్యంగా ప్రశ్నించడమే పురుషాధికార ధిక్కారముగా భావిస్తారు. దుర్యోధన తంత్ర మక్రమమే కానీ! పురుషులు నిర్ణయించవలసినదే గాని, స్త్రీ స్వతంత్రించి, ధర్మాధర్మ నిర్ణయం చేయ అధికారి కాగలదా అని ఆగ్రహించి మీకు ప్రత్యుత్తర మీయరు. మీభర్తలే అంగీకరించరు సభాతిరస్కారాన్ని. స్త్రీ తన అబలతవల్ల అసహాయతవల్ల కన్నీళ్లతో రోదనంతో పురుషహృదయాన్ని కరిగించి జయించాలి గాని, ధిక్కరించిందా, ప్రశ్నించిందా జగద్విరోధి అవుతుంది.

ద్రాపది:—కానీ. యీ పురుషాధముల బానిసను కావడంకన్న ధిక్కరణచేసి అవమానాన్నే సహిస్తాను—క్షమించు: అధము లన తలచలేదు.

భానుమతి:—కానీ. ఏమో! కడపటికి మీ ధీరస్వాంతంసహితం యీ సామాన్యప్రపంచానికి జంకి, యే పురుషసహాయాన్నో వేడుకుంటుందనే నాలనుమానం. స్వాభిమానయైన స్త్రీని జయించిందాకా నిద్రపో దీ ప్రపంచం. వివేకవతులైన స్త్రీలు తమ అబలాత్వంలో సాధిస్తా రీ ప్రపంచాన్ని పురుషులదౌవారా.

ద్రాపది:—ఏమి చేయను ?

భానుమతి:—అనలేను గాని, సభకు పోయి పశ్చాత్తాపపడడంకన్న వేరుపునాయం తోచదు.

భానుమతి

ద్రాపది:—ఏమి? నేనా? క్షమాపణా? నాభర్తల్ని మాయాజూదంలో వోడించి, బానిసల్ని చేసిన విరోధికి క్షమాపణా!

భానుమతి:—అక్కా, మీకన్న దూరదృష్టితో మాట్లాడుతున్నాను. మన కెవరికీ క్షేమకరం కాని వైరాన్ని పెంచుతున్నారు.

ద్రాపది:—అపాయానికి వైరానికి భయపడి, గౌరవాన్ని భంగపరుచుకుంటామా.

భానుమతి:—కోపపడకండి. మీకూ ఆయన కున్నంత దురభిమానమే వున్నట్టుంది. అందువల్లనే కాబోలు యీవైరం. మీకే యిట్లా వుంటే, అపహాసంపబడ్డ పురుషులకు వుల కెట్లా వుండాలి!

ద్రాపది:—ఎట్లా వుంటుందో తెలుస్తుంది. ఇది ద్రాపది, సామాన్యవనిత కాదు.

భానుమతి:—ఆగ్రహించకండి. మీరు అసహాయులు, వారు దుర్మార్గుల తలచారు. శాంత యుతమైన ఉపాయమే సాధనం.

ద్రాపది:—ఏమీ, అనాధ నైనప్పుడు నా తాతయోచన. నాపాండవసింహులు జీవించి వుండగా—

భానుమతి:—సింహాల్ని బంధించారు.

ద్రాపది:—ఎవరు బంధించగలవారు?

భానుమతి:—ధర్మం.

ద్రాపది:—నాకోసం ధర్మభేదనం చేయిస్తాను.

భానుమతి:—మీరు మీభర్తల్ని అర్థం చేసుకోలేదు.

[దుశ్శాసనుడు కోపంతో బిరబిరా వచ్చాడు. వాల్లిద్దరీ చూసి ఆగాడు. కొంచెం బెరుకుపడ్డాడు.

భానుమతికి నమస్కరించ బోయినాడు.]

భానుమతి:—నాకన్న పూజ్యురాలికి ముందు—

దుశ్శాసనుడు:—ఎవరు? అది...ఆమె...

భానుమతి:—శాంతం.

దుశ్శాసనుడు:—అది...దాసి నాకు...నాప్రభువుకు దాసి...మనందరికీ దాసి.

ద్రాపది:—ఏమి? నేను దాసినా? సీకు! కృష్ణ! దాసి! కలగంటున్నావు. మేలుకో.

భానుమతి:—సీవు వచ్చినవని?

దుశ్శాసనుడు:—ఈమెని...దీన్ని ప్రభువు సభకు తీసుకురమ్మన్నారు.

భానుమతి:—ఈమె రాదు.

దుశ్శాసనుడు:—బలం వ్రపయోగించమని ఆజ్ఞ.

భానుమతి:—దుశ్శాసనా ! నా అనుమతి లేకండా, ముందు కబురు లేక, నిన్నీ అంతఃపురం లోకి ఎవరు రమ్మని ఆహ్వానించారు? (లేనిఆగ్రహం తెచ్చుకుంటూ) మాయాజూదపు జయంతో కళ్లు నెత్తి కెక్కినట్టున్నాయే !

[ఎదురాడతేక వూరుకున్నాడు.]

దుశ్శాసనుడు:—అన్నగారి ఆజ్ఞ.

భానుమతి:—ప్రభువుకి ఉచితానుచితజ్ఞానం మరువుకి వొచ్చినప్పుడు, జ్ఞాపకానికి తేవలసిన సంగతి మరిచే మంత్రులు మీ రెందుకు? పీఠాలు అలంకరించడానికా? తిరిగి వెళ్లు.

దుశ్శాసనుడు:—ప్రభువుఆజ్ఞ ని వుల్లంఘించలేను. రా. దాసీ.

ద్రాపది:—నేను దాసిని కాను. బానిసలకి దాసులు లేరు వోడడానికి.

దుశ్శాసనుడు:—ఇంక బలం వుపయోగించాలి.

ద్రాపది:—ఏమి! బలాత్కారమా? ఎవడూ ద్రాపదిని ఆమాట లనగలది?

దుశ్శాసనుడు:—నేను—పద.

ద్రాపది:—ముందు, నన్ను వొడ్డడానికి యుధిష్ఠిరరాజునకు అధికార మెట్లా వుందో మీ సభను నిర్ణయించమను.

దుశ్శాసనుడు:—సభకు వొచ్చి నీవే ప్రశ్నించుకో. నీభర్తనే అడుగు, ధర్మవేత్తకద! ముందు నడు.

ద్రాపది:—నేను రాను పో.

దుశ్శాసనుడు:—రాకపోతే శిరోజాలు పట్టి యీడ్చి తెమ్మని ప్రభువుఆజ్ఞ.

భానుమతి:—కాదు. అబద్ధం.

దుశ్శాసనుడు:—అవును.

భానుమతి:—కర్ణుడి ఆజ్ఞ—అవునా ?

దుశ్శాసనుడు:—ఒక్కటే, వాదినా ! యీమె మనవిరోధి. నీభర్తను పరాభవించిన యీ దాసితో నీ కేమి టీ సానుభూతి !

భానుమతి:—మీ పెద్దవదిన కిచ్చిన అవమానము మీ చిన్నవదినది కాదా ? నన్నైనా యింతేకద !

దుశ్శాసనుడు:—లక్ష్మణస్వామి—

భానుమతి:—మంచి వ్రాసమానం దొరికింది. లక్ష్మణుడి పరితాపం నీలో కనపడదే!

దుశ్శాసనుడు:—పరితాపం దీనియెడలనా! పద.

ద్రౌపది:—పో, నీచుడా.

దుశ్శాసనుడు:—ఆ! నీచుడా! దాసికన్న కాదు.

(ఆమెని తాక పోతున్నాడు.)

ద్రౌపది:—ఏకవస్త్రును, రజస్వలను—

దుశ్శాసనుడు:—మరీ మంచిది.

ద్రౌపది:—నిరాయుధను, నామీదనా నీపౌరుషము!

[ఆమె జుట్టుపట్టుకోబోయినాడు.]

భానుమతి:—ఆ!

ద్రౌపది:—(తప్పించుకుని) నన్ను తాకావా—నాకు నీచేయి తగిలించా! పరపురుష—

దుశ్శాసనుడు:—ఐదుగురు భర్తలుగల నీకు పరపురుషులున్నారా?

ద్రౌపది:—(వల్లు కొరికి) నీచావుకి ఒక్కభర్త చాలునురా! ఈమాటకు, నన్ను నీ వన్న మాటకు సూర్యుని కన్న నీ తల్లికడుపు మండిపోదా!

భానుమతి:—హరి, హరీ! ఎంత వ్రువద్రవం సంభవించింది యీ కురువంశానికి! నాయనా, నిన్ను వేడుకుంటున్నాను. ఆమె మహావతివ్రత. ఆమెకి అగ్రహం కలిగించకు. నాలో సం, నేను—

[దుశ్శాసనుడు విశేషితిలో లేడు.]

దుశ్శాసనుడు:—ఏమీ, మావంశం నశించాలా! ఏవంశం నశించబోతోందో చూపుతాను. ముందు నీమానం నశించబోతోంది నిండుసభలో!

(ఆమెజుట్టు పట్టుకుని లాగాడు. తనపనికి తనే భయపడి వొదిలి నుంచున్నాడు.)

ద్రౌపది:—(నిప్పు లురిమే కళ్లతో) ఓరీ, పాపాత్ముడా! నీచెయ్యి తగిలి వూడిన యీ జుట్టు నీరొమ్ము నెత్తుటితో గాని ముడిపడదు. నీమృత్యుశాసనాన్ని నీవే లిఖించు కున్నావు. పద. వొస్తున్నాను.

[ద్రౌపది ముందు బిరబిరా నడిచింది. వెనకాల భయంతో దుశ్శాసనుడు నడిచాడు.]

ఆధునిక కవిత్వము

శ్రీపాద గోపాల కృష్ణమూర్తి, ఎమ్.ఏ., డి.ఎన్.సి.

ప్రాచీనకాలంలో కవిత్వము రెండుపాయలుగా ప్రవహించింది. వాఙ్మయాభిమానులైన మహారాజుల ఆస్థానములో సంస్కృతభాషాసంస్కారము ప్రత్యేకముగా పొందిన పండితకవులుండేవారు. వారు రచించినకావ్యములు ఒకరకము. జానపదులలో అనుశ్రుతముగా వచ్చిన పౌరాణిక వీరగాథలు మనస్సుకి పట్టించుకున్న పామరకవులు రచించిన జానపదసారస్వతము మరొకరకము. ఈ జానపదసారస్వతము మళ్ళీ రెండువిధాలు. పొట్టకూటికి పగలల్లా పాటుపడి ఏసాయంకాలపు నీరెండలోనో రావిచెట్టుక్రింద తనవంటి వారి కానందము కలిగించడానికి పామరుడు చెప్పే గీతకవిత ఒకమోస్తరు. పతికీ, పిల్లలికీ, భోజనముపెట్టి, తాను భుజించి, పిల్లలని జోకొట్టడానికో, చేసే గృహకృత్యములోని శ్రమ నవనయించడానికో, పదిమందిగా కూడి కూర్చున్న గృహిణుల కాలక్షేపానికో, సువాసిని చెప్పే పాటలు మరొకమోస్తరు. ఈరెండు చిన్నపాయలుకూడా గ్రంథస్థము కాలేదు. నోటినుంచి నోటికే వీటిప్రయాణము. అందువల్ల వీటికి ప్రచారము, దానిమీద ఆధారపడే ప్రఖ్యాతి దొరకలేదు.

పండితకవుల రచనలలో మేధాకల్పన లెక్కువ. ఈకవులందరూ సంస్కృత కావ్యాలు కూలంకషముగా వల్లించినవారే. అందువల్ల సంస్కృత కవిత్వములోని కల్పనలు చాలామట్టుకు దిగుమతిఅయ్యేవి వీరికవిత్వములోకి. వీరు తమ వ్యుత్పత్తిబలము చేత గొప్పకల్పనలు సాధించడానికి మహాప్రయత్నాలు చేసేవారు. వీరిఊహ గారడీవాని మంత్రదండమువంటిది. దానిస్వర్ణ తగిలితే సరి, సూర్యుడూ చంద్రుడూ కాలపుహొంత కానిచేతిలో సంగడాలు; తిలకము ఊర్ధ్వముఖ తీర్ణశరాగ్రము. వీరిఊహ సర్వభక్షకుని లాగ దేనినైనా సరే మింగి, కల్పవృక్షములాగ మరి దేనినైనా సరే సృష్టిస్తుంది.

జానపద కవిత్వ మంతా భావాలనిధి. కల్పనలు పామరుల రచనలలో చాలా తక్కువ. వారిమనస్సులకంటే హృదయాలే బలవంతాలు; అందువల్ల వారిరచనలలో భావాలే మిక్కిలిగా ఉంటాయి.

పందనమయ్యా, పందనమయ్యా, విజయరామరాజు

పూసపాటి వారియిల్లు పుట్టిల్లనుకొంటి

దామెర సంస్థానముమాటే మరచిపోయినాను

నల్లపూసలు నల్లగాజులూ నాకు నీల్పుమయ్యా.

ఆ ధు ని క క వి త్వ ము

రచయిత మల్లమ్మదేవి అయిపోయి అన్నముక్క లివి. ఇంక స్త్రీలసారస్వత మంతా కత్తి లేని భావసంచయమే. ఇంకా పామరకవి ఇద్దరు పెద్దగృహస్థుల వియ్యమును

వెండికొండయును భమిడికొండయును డీకొన్నరీతి

అని వర్ణించి ఒక కల్పన విసురుతాడేమో గాని, స్త్రీలుమాత్రం పొరపాటునేనా కల్పన చెయ్యరు.

పూసపాటివారి లోగిళ్లలోను

పురి విప్పి ఆడింది పుణ్యంపు నెమలి.

అని కల్పించినట్లే కనబడి,

భాగ్యపాటివారి లోగిళ్లలోను

పా ల్తాగి ఆడింది పట్టి అమ్మన్న

అని రచననంతా ధ్వనిమంతము చేస్తుంది స్నేహశీలఅయిన మాతృదేవత. పండిత కవుల రచనలలో అలంకారకల్పన మెక్కువ. “శ్రేణుల్లట్టి నభోంతరాళమున బాటెన్ పక్షు లుష్ణాంశుపాషాణవ్రాతము కోష్ణ మయ్యె, మృగతృష్ణావార్ధు లింకెన్” అని చలన చిత్రముమాత్రము రచించి ఊరుకోలేదు పండితకవి! కల్పనకి వీలు చిక్కిందా,

తరణి యిదె క్రుంకుచున్నా

డరుడెమ్మని చంద్రు బిల్వ నరిగెడు రజనీ

తరుణీమణి దూతిక లన

నరిగెం దూర్పునకు నీడ లతి దీర్ఘములై

అని రచించేస్తాడు. ఇక పామరులో? స్త్రీలపాటలలో ఒకటి చూడండి.

విశాఖపట్నాన విసిరింది గాలి

వింజరపు రేవున్న తేలింది వాడ

వర్తకుని పేరేమి వాడపేరేమి

వాడలో నున్నట్టి దినుసుపేరేమి ?

వర్తకుడు అబ్బాయి వాడ నావాడ

వాడలో నున్నట్టి దినుసు ముత్యాలు.

ఊహగొలుసులు తెంపుకుని పారిపోవడానికి తెగ గింజుకుంటుంది; కాని హృదయానికి ఈరచనలని బంధించే ప్రేమసూత్రాలు బలమైనవి. అందువల్ల మళ్ళీ భావమువై పే మొగ్గు కనబడుతుంటుంది.

పండితులరచనలలో సౌఖ్యావహమైన శృంగారరసమే ప్రధానముగా నుండేది. వారిరచన రాజులప్రీతికోసము. రాజులకి కష్టాలూ, దుఃఖాలూ గ్రంథాలలోనే గాని

ప్రపంచములో ఉన్నట్లు కనబడవు. అందువల్ల శృంగారప్రధానగ్రంథాలే వారికి ప్రీతి. ఏ చేమకూరకవో తలుచుకుని కరుణారస ప్రధానాలయిన కావ్యాలు రచించితే ఈరాజుల దృష్టిలో అవి 'పాకాన్ని' పడవు. ఆకవే ప్రతిపద్యములోనూ బూతులు బిగించి ప్రబంధము వ్రాస్తే ఆకావ్యము మధురపాకాన్ని పడుతుంది. రాజుల మనస్తత్వా లీరీతి నున్నప్పుడు వారి నాశ్రయించుకున్నకవులు "రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చే కప్పురవిజేము" కోసము నిరీక్షించారంటే వింత ఏమిటి? పామరులజీవితము కష్టములపుట్ట. కరుణ పట్టినట్లు, శృంగారము కాదు మరి ఏ యితరరసమూ వారిమనస్సులకు పట్టదు. కరుణరసావిర్భావానికి ధర్మము పరాభూతమైనట్లు గోచరించాలి. పరాభూతము కాగల ధర్మము ఇంట స్త్రీలలోను, రచ్చను ధర్మవీరులలోను కనపడుతుంది. కాబట్టి పామరులసారస్వతములో వీరబాబ్బిలికథ, మరాటికథ, దేశింగురాజుకథ మొదలైన వీరగాథలూ, కామమృకథ, చిన్నమృకథ, లక్ష్మణమూర్ఖ మొదలైన కరుణగాథలూ ఎక్కువ. ప్రజాస్వభావము బాల్యావస్థలాంటిది. పండితస్వభావము యశావనావస్థ. బాలురకువలె పామరులకు వీరగాథలూ యశావనులకువలె పండితులకు శృంగారగాథలూ రుచిమంతాలు.

పండితవాఙ్మయము 'ఉండవలసిన'తీరు చూపిస్తుంది. 'ఉండగల, ఉండునట్టి' తీరులలో పండితుల కాదరము తక్కువ. వారి నాయకు లందరూ గంధర్వకుమారులు; నాయికలు, అలంకార శాస్త్రానువర్తినులగు తుంగస్తనులు. ప్రబంధస్త్రీలలో పిడికిలికంటే బలమైననడుము మచ్చుకేనా దొరకదు. భ్రాంతిమంతము, ఉత్పేక్ష, రూపకము వారు సృష్టించే ప్రపంచములో సర్వత్రా విహారము చేస్తూఉంటాయి. కష్టాలుపడినజీవికి తన కష్టముకన్న కఠినతరమైనకష్టము, సుఖజీవనుడగు రాజచంద్రుడికి తన స్వర్గాన్ని మించిన స్వర్గము, పండితకవనము చూపిస్తుంది. పామరులకు ఉన్నతీరులోనే ఆసక్తి. అందువల్ల ఊహకంటే ఉపమాలంకారమే తప్ప భావనతోడ్పాటు కోరేఅలంకారాలు సామాన్యముగా కనపడవు. సుధేష్ణ ద్రౌపదిసౌందర్యము నెంచుతోంది:

ఈరూపు ఈలేఖ ఈచక్కదనమూ

ఏవూరినుండి యిటు కేతెన్తి పమ్మా

మగవారు చూచితే మనసు నిలుపుదురా.

ఉన్నది ఉన్నట్లు మనస్సులో పుట్టినది అట్లే రచించేస్తారు పామరులు. ఒకప్పుడు, మనస్సు వారు చేసేవర్ణనలని వాస్తవికతనుంచి ఆదర్శస్థితికి లేవనెత్తడానికి యత్నిస్తున్నట్లు కనబడుతుంది కాని ఎత్తలేదు. నడిమింటి రామయోగిశాస్త్రి రచించిన 'బాణాసురయుద్ధము' లోనివి పదిభంతులు చూడండి:

స ర్వ దే వు డు

నేలటూరి వెంకటరమణయ్య, ఎమ్. ఏ., పిహెచ్.డి.

౧

ద్రావిడవాఙ్మయములకు జై ను లొనర్చిన సేవ మఱవరానిది. స్వధర్మమును స్థాపించు టకై జై నాచార్యులు కొందఱు, క్రీస్తు పుట్టుటకు కొన్ని శతాబ్దములపూర్వము దక్షిణా పథమునకు వచ్చి యచ్చటనే యునికిపట్ల నేర్పరచుకొని జనసామాన్యమునకు ధర్మోపదేశ ముసేయుచు, దేశమంతటను జినాలయములను జై నమఠములను నిర్మించుచు కాలక్రమ మున తమ మతమును స్థాపించిరి. దక్షిణదేశమంతయు జై నాక్రాంతమాయెను. జన సామాన్యమున మతతత్త్వమును బోధించుటకు దేశభాషలు లెస్సగ ననుకూలించుటవల్ల, జై నాచార్యులు స్వమతప్రచారమును దేశభాషలయందు జేయుచు క్రమక్రమమున గ్రంథ రచనకు గడిగి, పురాణములు, కావ్యములు, శాస్త్రగ్రంథములు, నీతిప్రబోధకములగు గాథలు, శతకములు, స్తోత్రములు మొదలగు పలువిధములగు గ్రంథములను విరచించిరి. ద్రావిడభాషలను శాసించి, వాఙ్మయములకు అంగుచంగు నొసగినవారు జై నపండితు లును, కవులును అని యెల్లవారలును అంగీకరించినవిషయమే.

తమిళ కర్ణాటక భాషలయందు జైనపండితులును కవులును రచించిన శాస్త్ర గ్రంథములును కావ్యములును పెక్కు నేటికి గానవచ్చుచున్నవి. వారియందనేకు లిప్పటి కిని మహాకవులని కొనియాడ బడుచున్నారు. కాని యాంధ్రభాషయందు జైనగ్రంథ మొక్కటియైనను గానరాదు. ఇందుకు కారణ మేమి? ఆంధ్రదేశమునందు జై నులు నివ సించి యుండలేదా? లేక ఆంధ్రజై నులకు, తమిళ కర్ణాటకజై నులవలె దేశభాషయందు రుచి పుట్టకపోయెనా?

ఆంధ్రదేశమున జై నులు నివసించియుండలేదనుటకు వీలు కాదు. ఏలన, జై నుల స్మారకచిహ్నములు నేటికిని గాన్పించుచు పూజాపురస్కారములు లేక, ఆతపోష్ణమున గ్రాగుచు వర్షోదకముల దడియుచు నిర్జనప్రదేశములయందు నిలిచియున్న జైన దేవతా విగ్రహము గాన్పించని గ్రామము లాంధ్రదేశమున నెన్నో లేవు. జైనపాడులు, జైన బావులు మొదలగువానినిగూర్చి విశేషించి చెప్పవలసిన యవసరము లేదు. మఱియు, ధర్మామృతము మొదలగు కన్నడ జైనగ్రంథములవల్ల నొకప్పు డాంధ్రదేశమంతయు జై నా క్రాంతమై యుండెనని తెలియుచున్నది. ఇంతే కాదు—కర్ణాటకమున మహాకవులని నేటికిని

పొగడ్త నందుచున్న పొన్నడు, ఆదిపంపడు, నాగవర్మ ఆంధ్రదేశజులే. కావున ఆంధ్ర దేశము జై నాకాంతమై యుండెననుట సత్యము. ఆంధ్రజై నులును తమ తమిళ కన్నడ సోదరులవలె జనసామాన్యమునకు ధర్మోపదేశము నేయుటకు స్వభాషయగు నాంధ్ర మున గ్రంథములను రచించి యుండరనుట సమ్మదగని విషయము. ఆంధ్రమున శ్రీ. శ. తొమ్మిదవ శతాబ్దము ముగియుటకు పూర్వమే శాసనములను పద్యరూపమున రచించు నాచార మారంభమాయెను. కవనము జాతీయందు చక్కగ సభివృద్ధి చెంది, కావ్యరచన సర్వసాధారణముగ నలవడినగాని శాసనములను పద్యరూపముగ విరచించుట సంభవించదు. కావున నాంధ్రు లప్పటి కెన్నిశతాబ్దములకో పూర్వమే కవితానిర్మాణశక్తి గలిగియుందు రనుట సమంజసము. మఱియు ఆంధ్రదేశజులు అన్యభాషయందు ఉత్తమకావ్యములను రచించ గలిగినప్పుడు మాతృభాషయందు కవనము సెప్ప జాలకుండిరనియు, చెప్ప నుద్య మించి యుండరనియు దలచుట హాస్యాస్పదము. ఒకవేళ కర్ణాటకమున కవిత్వము సెప్పు ఆంధ్రదేశజులు మాతృభాషపై ననాదరము చూపి యుండవచ్చునని యూహించినను, వారిని జూచియైనను స్వభాషాభిమానులగు కొందఱేనియు కావ్యరచనకు గడగకుండిరనుట యుక్తము గాదు.

౨

ఇప్పటికిని కొన్ని జై నగ్రంథముల పరిశిష్టములు మన వాఙ్మయమున మారు మూలలయందు అగపడుచున్నవి. ఇటీవల లభ్యమైన పెదపాటి జగన్నాథకవియొక్క ప్రబంధరత్నాకరము, అజ్ఞాతుడగు వేరొక కవియొక్క 'ఉదాహరణపద్యములు' అను సంకలన గ్రంథములయందు కొందఱు పురాతనులగు కవులు పేర్కొనబడియున్నారు. పై సంకలన గ్రంథకర్త లిరువురును శ్రీ. శ. ౧౬ వ శతాబ్దియందలివారని పండితుల యభిప్రాయము. ఇందు 'ఉదాహరణపద్యముల'ను గూర్చినకవి 'సర్వదేవుడు', 'పద్మకవి' యను నిద్దరు జై నకవుల గ్రంథములనుండి పద్యముల నుదాహరించియున్నాడు. సర్వ దేవుడు 'ఆదిపురాణము', 'విరాటము' అను గ్రంథములను, పద్మకవి 'జినేంద్రపురాణ ము'ను విరచించినట్లు దెలియవచ్చుచున్నది. ఈ గ్రంథకర్త లెప్పటివారో కనుగొనవలసి యున్నది.

సర్వదేవుని 'ఆదిపురాణము'లోనిదని యుదాహరింపబడిన పద్య మిది:—

మ. సరసీజాత విరాగకారి పురయోషావక్త్రహృద్యాతి నుం
దిరకాంతిఁ దఱిగించు బో యని మదిం దర్శించి దోషకరుఁ
బుర ముద్దండకరంబు లెత్తి చఱవం బొత్తై నయట్లాప్తు ను
ధుర సౌధాగ్రనిబద్ధకేతువు మహాదోలాభిరామంబుగఁ.

సర్వదేవుడు

‘విరాటము’ లోనిది:—

- సీ. ఇక్షురసాబ్ధి నీ చిట్టిదో యని మది నూహించి యువ్విళు లూరకుండ
విరసంపు ముదిమికిఁ బరిహరంబగు రసాయనముమీఁదికిఁ జిత్త మరుగకుండఁ
దివిరిదేహము దిధించు సిద్ధరసంబు (?) కందువ యచ్చోటి కందకుండ
నాయులఁ జిరతరస్థాయిగాఁ జేయు సుధారసంబున వేడ్క దగలకుండ
గీ. నఖిల జనులకుఁ బంకేరుహాసనుండు! నేర్పి యన్నింటి రుచు లొడఁగూర్చితెచ్చి
సంచితంబులుగా సంగ్రహించె ననఁగ! భరితజలములై పురసహోవరము లొప్పు.

ఈ పద్యములను జూచి ఇవి ‘ప్రాచీనతర రచనముగాఁ దోచుకున్నది’ అని బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలవారు తమ ప్రబంధరత్నావళియందు చెప్పియున్నారు; కాని శైలి ననుసరించి కవికాలమును స్థూలముగనైనను నిర్ణయించుటకు రెండుపద్యములు తగిన సామగ్రి కాదని నానమ్మకము. ప్రాచీనతమ ఆంధ్రవాఙ్మయస్వరూప మిట్టిదని నిర్ధారించుటకు మనకు గ్రంథసామగ్రి లేదు. మనకు లభ్యమైన యాంధ్రవాఙ్మయమున కంతటికిని ప్రాచీనతఃపగ్రంథము నన్నయభట్టు భారతమే—కాని ఇది యాంధ్రమున ప్రథమకావ్యము గాదు. నన్నయనాటికి ఆంధ్రకవిత్వము చక్కగ పెరిగి వికసించినది. తత్పూర్వమున ఆంధ్రమున కావ్యరచన చక్కగ నలవడి యుండవలయును. కావున నన్నయకు పూర్వపు గ్రంథములు కొన్నియేనియు లభించిన గాని తత్కాలపు టాంధ్రకవిత్వవైఖరి ఇట్టిదని నిర్ణయించుటకు వీలుగాదు.

‘ఆదిపురాణ’ ‘విరాటము’లను రచించిన సర్వదేవుడు కడు ప్రాచీనుడని తలచెదను. అతడు క్రీ. శ. ౧౦ వ శతాబ్దమున, అనగా నన్నయ భట్టుకంటె ఒకశతాబ్దము పూర్వమున నుండెనని నా నమ్మకము. ఈ నమ్మకమునకు బీడము కర్ణాటక వాఙ్మయమునందు లభించినది. కర్ణాటక కవులయందు పొన్నడను మహాకవి యొక్కడు కలడు. అతడు ‘శాంతిపురాణ’మను జైనపురాణమును మల్లప, పొన్నమయ్యల ప్రోత్సాహముచే రచించెను. వీరు ఆంధ్రులు. అనగా ఆంధ్రదేశము వీరి జన్మభూమి. పొన్నడు వీరిజన్మభూమి నిట్లు వర్ణించియున్నాడు:

- క. ఆతందెయ భక్తన వి! ద్యాతిశయ మహానిధాన నవ్వయ ముపమా
తీతమదం వేటొం వి! ఖ్యాత మదంతెం దొడుంటు వెంగి విషయం.
క. వెంగి విషయం త్రైభువ! నంగళోశగ్గళద విషయ ముపమాతీతం
సంగత సమస్త మత్తు! త్తుంగఫలద్రుమ మమూల్యవస్తు నిధానం.
ఉ. ఆధరణీవధూతిశక మాధరణీ లలనాముఖాబ్రమం
తాధరణీ రమైకనవయావన మాధరణీ ప్రియాకటూ
క్షాదర విభ్రమభ్రమణ మగ్గళదగ్గదె కమ్మేనాడు వి
ద్యాధర లోకమేనదఱ పోల్వెగ బహుమె సోలదికొమే.

ఇందువల్ల శాంతిపురాణ కృతిపతులగు మల్లపయ్య పొన్నమయ్యల జన్మస్థానము వెంగీ విషయములోని కమ్మనాడని తెలియుచున్నది. మరియు, కమ్మనాటిలోని పుంగునూరు వారి నిజగ్రామమని 'పుట్టిదుదుపుంగనూరు' అను పద్యమువల్ల వ్యక్తమగుచున్నది. మల్ల పయ్య పొన్నమయ్యల యాదేశముపై శాంతిపురాణమును విరచించిన పొన్నకవియు అచ్చటివాడెయని యూహింపవచ్చును.

పొన్నకవికి పెక్కునామము లుండినట్లతని గ్రంథమువలన దెలియుచున్నది. అందు ముఖ్యమైనవి పొన్నం, పొన్నిగం, సవణం, కురుళ్ళశసవణం అనునవి. మరియు నితనికి 'ఉభయకవిచక్రవర్తి' యను బిరుదుగూడ నుండెను. ఇవి కాక, 'సర్వదేవు'డను నామము గూడ నీతని కుండినట్లు శాంతిపురాణములోని కడపటి పద్యమువల్ల తెలియుచున్నది.

మ. సకలజ్ఞం కవిచక్రవర్తి జినచంద్రేంద్రంగై సద్భక్తిపూ
వకాకదిందమ్మన భక్తనుం తదనుజాతం పున్ననుం పేట్టుడెం
దుకరం ప్రాధికానె శాంతినాథకథెయుం లేసప్పినం సవణాదే
వకపీండం బరదం బుధర్ పొగట్టువనం తన్నం మహాత్మాహుడిం.

కావున పొన్ననికి సర్వదేవుడను పేరుండుట నిశ్చయము. పొన్నడను నామాంతరము గల ఈ సర్వదేవుడే 'ఆదిపురాణము'ను దెనుగున రచించిన సర్వదేవుడని నాతలపు. పొన్నడు వేంగీవిషయాంతర్గతంబగు కమ్మనాటివాడగు జై నకవి. సర్వదేవుడను పేరు గల్గినవాడు. సర్వదేవుడు తెలుగున జై నపురాణమును వ్రాసిన జై నకవి. ఇద్దరికిని పే రొక్కటే. దేశ మొక్కటే. మత మొక్కటే. ఇద్దఱును కవులు. ఇప్పటికి నాతలపున కాధార మింతియ. భావిపరిశోధన నానమ్మకమును దృఢపఱచగలదని ధైర్యము కలదు.

సర్వదేవనామధారియగు పొన్నడే 'ఆదిపురాణ' 'విరాటము'లను రచించిన సర్వదేవకవి యగునేని, ఆత డెప్పటివాడగునో కొంచెము విచారించుట యవసరము. పొన్ననికాలము మనకు దెలియును. ఇతడు రాష్ట్రకూటవంశజుడగు నూడవ కృష్ణచక్రవర్తిని తన కవితావిభవముచే మెప్పించి, 'ఉభయకవి చక్రవర్తి'యను బిరుదును బడసెను.

క. భవనద కన్నడ సక్కుడ! గవిగళో సరసానెసోరె సవణం గిత్తం
సవివేక ముభయకవి చ! క్రవర్తివైసరం నిజాహితోష్టం కృష్ణం.

కృష్ణుడు క్రీ. శ. ౯౩౯ మొదలుకొని ౯౬౮ వఱకు రాజ్యముజేసెను. కావున పొన్న డును అప్పటివాడే. పొన్నడు, సర్వదేవుడు అనునవి యొక్కని పేర్లుగుటచేత 'ఆదిపురాణ' 'విరాటము'ల రచయితయు నప్పటివాడే. ఇందువల్ల సర్వదేవుడు నన్నయకు పూర్వము రమారమి నూరుసంవత్సరముల నాటివాడని తేలుచున్నది.

దృశ్యం

‘గీతి’

౧

వొక్కటే వర్షం. ఉదయం ఆరుగంటలకి డి. పి. ఐ. దర్శనార్థం శేఖరం బై లేరిన అర్ధగంటకి ఆరంభమైనవర్షం ధారాపాతంగా కురుస్తోంది. వానాకాలం సాంతంలో కురువాల్సిన వర్షమంతా ఆనాడే కురువాలన్నట్టు నల్లని మేఘాలన్నీ వొక్కటై ఆకాశమంతా కమ్మాయి భయంకరంగా. కళ్లని మిరిమిట్లుగొలిపే అట్టు మెరుపులు. పిడుగు ఆయింటి మీదనే పడే అట్టు ఉరుములు.

ఎడమభుజంమీదినుంచి ముందుకు లాక్కున్న జడని రెండుచేతుల్తో అల్లుకుంటూ పద్మ తలుపు నానుకొని శేఖరం వెళ్లి నవేపు వీధి చివరదాకా చూపు ఆనించిచూస్తోంది. వాన జల్లుచేత తడిసిన ఆ కడపపసుపు ఆమె కమలంవన్నె కాలుకీ, ఆ తెల్లనిచీర ఆకుపచ్చ అంచుకీ అంటుతోంది. అప్పుడప్పుడు వీచేగాలికి జల్లు విసిరి ముందుకి జాచిన ఆమెముఖాన్ని, రాగివన్నె వెంట్రుకల్ని తడుపుతోంది. ఇంచుమించు నిర్మానుష్యంగా వుంది వీధి. చింత చెట్టు మొదట ఆవోహటి కళ్లు మూసుకొని తడుస్తోనుంచుంది. పిల్లల్ని బడికి తీసికెళ్లటానికి సుందరావుగారి బంగళాముందు కారు నుంచుంది. శేఖరం తడిసిముద్దయి వస్తాడు. మొన్ననే జబ్బుపడి లేచిన ప్రకృతి. చప్పున వెనక్కి తిరిగింది పద్మ. దేహాన్ని వొక్కచూపు చూపి నీలాంబరంలో పాట అందుకుంది. గొంతెత్తి ఆరంభించింది. కాని ఆపాట తనచెవులకే అంత యింపుగా తోచలేదు. త్రాటిమీదినుంచి చినిగి పేలికైన నీలిరవికెను లాగి వోహపేలికని జాగ్రతగా చింపి జడచివరన ముద్దుగా కట్టుకుంది. కిటికీకింద చాపమీద బోర్లింతగా పడుకొని చేతుల్లో ముఖం యెత్తి ఆనించి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తోన్నాడు రాము. ఈ పన్నెండేండ్ల కుట్టకి యెప్పుడూ యింత ఆలోచనగా వుండే ప్రకృతి యేమిటని యెన్నో తడవల తట్టింది పద్మకి. నవ్వుటం గాని తోడిపిల్లల్లో గంతులువేయటం గాని యీతని జీవితానికి చాలా దూరం. పద్మకూడా అదే చాపమీద ఆతనిపక్కన బోర్లింతగా పడుకొని ఆతని మల్లనే చేతుల్లో ముఖం యెత్తివుంచి కనుబొమలు పైకి లేపి దీర్ఘంగా ఆలోచిస్తోన్నట్టు నటించింది. రాము యిటు తిరిగి చూడటంతోటే పెద్దనవ్వుతో చప్పున ఆతన్ని దెగ్గిరకి లాక్కుంది.

“ఏమిటి రామూ ఆలోచిస్తోన్నావు అంతదీర్ఘంగా?”

“బడివేళైంది యింకా నాన్న రాలే దే మమ్మా?”

“రావాలి యిప్పుడే.”

“ఈవాళ పదిహేను. ఈవాళ జీతం యివ్వకపోతే పేరు కొట్టేస్తారు.”

నవ్వుతో వూరికే చూసింది. రాము ఆమె జడకుచ్చుని చేతుల్లో తనకి తెలీకుండానే తిప్పతోన్నాడు.

“తడిసి వొస్తారుకదూ నాన్న?”

“తడవరు మరి!”

“కారు లేకపోతే బైట అడుగు వేయగూడదమ్మా అసలు.”

“అందరికీ యెక్కడినుంచి వొస్తాయి బాబు కార్లు?”

“కష్టపడి సంపాదించుకోవాలి.”

“అందరి కోరికలూ యీడేర్తాయంటే అర్థశూన్యం కాదూ?”

రాము మాట్లాళ్లేదు. పద్మ తనవేళ్లతో ఆతనికి పాపట తీస్తూ, “ఎట్లా వెడ్డావు బడికి యీవానలో?”

“నా గీతల పాతచొక్కా లేదు, అది తొడుక్కొని వొక్కటే పరుగు.”

“ఏం, నుందరావుగారి పిల్లల్లో వెళ్లగూడదూ వాళ్లకార్లో? రమ్మంటారు గూడా కదూ పాపం!”

“నేను వెళ్లను వాళ్లతో.”

“ఏం?”

“ఆ మెత్తలూ అవీ పెట్టి హాయిగా కూచొని ఆమిగిలిన స్థలంలో కుక్కని కూచో పెడ్తారు. నన్ను నుంచోమంటారు. లేదా కింద కూచోమంటారు. వొళ్లు ముందుతుంది. తడిసినా నడిచే వెళ్లటం నయం, వాహారికి లోకువగాకుండా.”

లోపలి తలుపులోంచి శశి వచ్చింది, బత్తల యెడమచేత్తో తడిసిన చొక్కాని యీడుస్తో.

“అయ్యో, ఆచొక్కాచొక్కా తడిపావుటే?”

“చెల్లె యేలుతోందే.”

పద్మ లేచి నవ్వుతో శశిచేతులోని చొక్కా లాక్కుంది. లోపలికి వెళ్లింది. బుజ్జి పడుకున్నచోట బుజ్జి కాళ్లమీదే కురుస్తోంది. పక్కంతా తడిసింది. వొళ్లు ముట్టి చూసింది. జ్వరం యింకా తగ్గలేదు. బుజ్జిని వోళ్లోకి యెత్తుకుంది. పైట తొలిగించింది. రవికె గుండీ తీసి రొమ్ము అందించింది ఆ గులాబినోటికి.

శేఖరం నీళ్లు వాడినేకోటునీ, చొక్కానీ విప్పి తలుపుపక్కన మేకుకి తగిలించాడు. తడి అద్దుకోటానికి తుండు అందించింది పద్మ. పెట్టెలోంచి వెచ్చని ధోతి చొక్కా తీసింది. ధోతి మారుస్తోన్నాడు శేఖరం. శశి నోట్లో వేలు పెట్టుకొని శేఖరానికేసి నిర్భాంతపోయి చూస్తోంది.

“నాన్న చొక్కా తలుపుతే యేమీ అందు. నన్నైతే తిలుంది.”

పద్మ కళ్లు పెద్దగా విప్పి మూసిన పెదిమలమీద వేలు పెట్టి అరవోద్దని సంజ్ఞ చేసింది. రాము గ్రహించి చెయ్యి పట్టుకొని లోపలికి తీసికెళ్లాడు శశిని. శేఖరం ధోతి కట్టుకొని చొక్కాగడ విప్పి తొడుక్కోపోయాడు. చినిగినభుజం అవుపడ్డది. పళ్లు బిగపట్టి నేలకి విసిరాడు చొక్కాని. చాపమీద గోడకి వారిగి చతికలపడ్డాడు. మళ్ళీ పెట్టె తెరిచింది పద్మ. గుడ్డలన్నీ కిందుమీదుచేసి చూసింది. ఉంకోచొక్కా లేదు. ఆచొక్కానే యెత్తి దులిపి శేఖరంపక్కన వొచ్చి కూచుంది.

“తొడుక్కోమ్మా! కాస్తేపై నాక కుట్టిస్తావే.”

తొడిగింది. ఆతన్ని కాస్తముందుకి జరిపి వీపులో సరిచేసింది చొక్కాని. తలుపులో నుంచొని విచారంతో చూస్తోన్న రాముని పక్కకి నెట్టి మెరుపులా వెళ్లింది లోపలికి. బ్లాంకెటు తెచ్చి కొనలచింపు అవుపడకుండా కాళ్లమీద కప్పింది. కుంపట్లో నిప్పు సరిచేసి దగ్గిరగా పెట్టింది. దువ్వెన తెచ్చి పాపల తీసి తల దువ్వొంది. నోట్లో సిగరేటు పెట్టి వెలిగించటానికి పుల్ల గీరింది. ఆతను తల ముందుకి వొంచటంతోటే శ్వాసతో ఆర్పింది. మళ్ళీ గీరింది. మళ్ళీ ఆర్పింది, కొంటెగా. కిలకిలా నవ్వింది.

శేఖరం ఆమె రెండు రెట్టల్నీ పట్టుకొని బ్లాంకెటుమీదికి వారిగించుకున్నాడు. రెండుచేతుల్తో ఆమె వికసించినముఖాన్ని పట్టుకున్నాడు.

“నీకు విసుగంటే తెలీదుకదూ పద్మ?”

“ఉహూ..”

అట్లాగే చూసాడు.

“డి. పీ. ఐ. మృగంలా ప్రవర్తించాడు కదూ?”

కొంచెం చెదరిపోయిన విషాదం మళ్ళీ ఆవరించింది ఆముఖాన్ని. ఉద్రేకుడయ్యాడు.

“ఎవరో అనుకున్నా. అతను బి. పి. లో నా క్లాసుమేటు.”

“నయమే కా మరి?”

ఎరిగినవాళ్లని, వొహనాడు మనని యాచించినవాళ్ళని యాచించటంకన్న సరకం వేరుండదు. నాతో తన్నులు తిని నానోట్సుకోసం ప్రాధేయపడ్డవాడు. మనసులోని అసహ్యన్ని వ్యక్తపరుస్తూ, బూటకపుమర్యాదతో, “సారీ” అంటే, “ధ్యాంక్సు” అనటం కన్న హీనం.....”

“అబ్బా, పోనీద్దూ వెధవది. ఈకుళ్లు ప్రపంచం మనకోసం కాదు.”
ఆతని తలని తనవేపు లాక్కుంది.

3

రాత్రి తొమ్మిదైంది. జ్వరం యెక్కువైంది బుజ్జికి. స్పృహకూడా తప్పిపోతోంది అప్పడప్పుడు. శశి రెండుమెతుకులు తిన్నది. రాము తిన నన్నాడు. ఎంతో బలవంతపెట్టింది పద్మ. తాను తింటానని లేచింది. శేఖరం బెదిరించాడు కూడా. అయినా రాము తినలేదు. డాక్టరుద్దగిరి కెళ్లాడు శేఖరం. పాలవాడు వొచ్చాడు. పాతలెక్కంతా యిస్తే కాని పాలు పోయ నన్నాడు. మూడునాలుగు రోజుల్లో డబ్బు యిస్తాననీ, బుజ్జికి డబ్బుగా వున్నదనీ అనేక విధాల ఆతిశాంతంగా నచ్చచెప్పింది పద్మ. ఎట్లాగో మూడురోజులుమాత్రం ఆగుతా నన్నాడు.

“డబ్బు లేకపోతే యెందుకమ్మా పాలు తీసుకోటం, ఆతిట్లు తినటం, ఆబతిమాలటం అదీనూ?”

ముఖమంతా చిన్నబుచ్చుకొని బాధపడ్తో మూలకి కూచున్న రాముని చూసింది.

“మరి యీ బుజ్జి యెట్లా బతకటం బాబూ?”

“ఈ బుజ్జీ, మేము, లేకపోతే యీ అవస్థలు తప్పేవికదూ? సాకటం చేతకాకపోతే యెందుకు కంటారమ్మ పిల్లల్ని?”

నవ్వింది. “మాకున్నవాట్లో మీకోసం అవస్థలు అట్టే యెక్కువ కావు. కాని మీరు లేకపోతేమాత్రం సుఖం పూచీ యేమిటి! పిల్లలులేని తల్లివృద్ధయానికి తెలుసు ఆసుఖం!”

శశి పక్కమీద వడుకొని చిన్నమెత్తని తన చొక్కాలోకి దూర్చుకొని పాలు కుడు వుతో యెంతో ఆదరంగా, “ఏలకమ్మా, యేలకూ; ఓ ఓ ఆయీ” అని రాగంతీస్తో పద్మని అనుకరిస్తోంది. పెద్దతుఫానుగాలికి పిల్లవేవచెట్టు వూగినట్టు వెనక్కి ముందుకీ వూగుతో గలగల నవ్వింది పద్మ.

“చూడు, మీరు లేకపోతే యీమెరుపులుగూడా యీనిశీధజీవితానికి శూన్యం.”

దృశ్యం

“ఏవొక్కరో వుంటే తీసిగా పెంచి మురిసిపోవొచ్చు.”

“అవొక్కడూ మూర్ఖుడయితే?”

“మరి పదిమందిలో తొమ్మిదగురు మూర్ఖులే తేలే?”

“ఆ వొక్కడు చాలు.”

శేఖరం వొచ్చాడు. ముఖం చిన్నబుచ్చుకున్నాడు.

“ఏమిటి శేఖరం, డాక్టరుగారు లేరా యింట్లో?”

“రాలేదు. మంచిచ్చాడు గంటగంటకి యివ్వమని.”

“ఇచ్చాడు గదా! చిన్నబోయా వెందుకు మరి?”

భుజాలమీద చేతులేసి దెగ్గిరగా నుంచుంది నవ్వుముఖంతో.

“నాకు తెలుసు, ఫీసునమ్మకం లేక వేరేవిసిట్సు వున్నాయని బాంకాడు గోపాలం.”

“పోనీలే, సాయంత్రమేకదా చూసాడు?”

మందు యిచ్చారు బుజ్జికి. ఊషణం చూసారు. తక్కిన పిల్లల్ని నిద్రబుచ్చారు. శేఖరాన్ని నిద్రపొమ్మని బలవంతపెట్టింది పద్మ. కాని యెవరికీ నిద్ర పట్టలేదు. దీపం తగ్గించి బుజ్జి దెగ్గిరే పక్కమీద అడ్డంవారికి యేమేమిటో మాట్లాడుకుంటోన్నారు. మార్కెటు గడియారం గంటలు కొట్టినప్పుడల్లా పద్మ లేచి దీపం యెక్కించి మందు యిస్తుంది. వొళ్లు ముట్టి చూసి బ్లాంకెటు సరిచేస్తుంది. మళ్లీ దీపం తగ్గించి శేఖరందెగ్గిరగా కూచుంటుంది.

పద్మ వొచ్చి తనకి వారికి కూచోటంతోటే ఆమెనడుంచుట్టూ చెయ్యి వేసాడు శేఖరం. దెగ్గిరికి లాక్కున్నాడు. ఆమె వెచ్చనిశరీరం పులకరింపజేసింది. కొంచెం బెదురుతో చేతిని తీసివేసుకున్నాడు.

“ఏమిటి, మళ్లీనా?”

ఆ మనక చీకట్లో ఆతని ముఖానికి ముఖం ఆనించి ఆనందంతో ఆతని కళ్లలోకి చూసింది పద్మ.

“అనుమానంగానే వుంది.”

“ఈ ముగ్గురితోనే యేగలేకపోతే!”

ఆతనిచెంపని తనచేత్తో నిమిర్తో భుజంమీద తల ఆనించి ఆతనిమెడకి దెగ్గిరగా అంది.

“అట్లా విసుక్కొకూడదమ్మా. విసుగే బాధ. ఏమైతూ విసుక్కొటం మానెయ్యి, బాధే వుండదు.”

ఆతనికి దెగ్గిరగా జరిగింది.

నాలుగు కొట్టింది గడియారం. పద్మ లేచి దీపం యెక్కించింది. రాము గోడకి వారికి కూచుని చూస్తోన్నాడు.

“ఎందు కట్లా కూచున్నావు రాము మేకులాగా?”

“అప్పట్నుంచీ మనమాటలు వింటో కూచున్నాడు వెధవ. పడుకో” అని మోచేతి మీద లేచి గద్దించాడు శేఖరం. రాము అక్కడే వారికి రెండుచేతుల్తో ముఖం కప్పు కున్నాడు.

ఆరుగంట లైంది. బుజ్జికి మందు యిచ్చింది పద్మ. జ్వరం తగ్గింది. ఇహ ఫరవా లేదు, గండం తప్పిందంది. అయినా వాహసారి డాక్టరుకి చూపెట్టటం మంచిది, తీసుకోవొస్తానని వెళ్ళాడు శేఖరం. శశీ రాము పడుకున్నారు. తలుపు దెగ్గిరేసి దొడ్లో కెళ్ళింది తల్లి.

కెవ్వుమని శశీకేక వినపడ్డది. ఏమైందో అని బెదిరింది పద్మ కాస్త. కాని మళ్ళీ యేడు పూలదీ వినపడకపోవటంచేత కుదుటపడ్డది కాస్త. వొక్కనిమిషం తరువాత తలుపు తెరిచిన చప్పుడైంది. వెంటనే, “పద్మా, పద్మా” అని శేఖరంఅరుపు యేడుపునవ్వరంతో వినపడ్డది. వెంటనే పరుగెత్తింది పద్మ. తలుపుదెగ్గిరే ఆమెని అమాంతం కాగలించుకొని, “పద్మా” అని అరిచాడు. అతని భుజంమీదుగా గదిలోకి చూసింది.

“నాకు ఏధిలోంచే అవుపడ్డా డా వెధవ కిటికీలోంచి, తాడు తగిలించుకొని దూకటం. అంతా రెప్పపాటులో అయిపోయింది.”

పక్కచుట్టకి కట్టెతాటితో దూలానికి వేళాడపడ్డాడు రాము. కింద పడుకున్నచోటే గుడ్లు తేలేసి నాలిక బైటికి తీసి పడుంది శశి. ఏబాధా లేక శాంతంగా పక్కమీద పడివుంది బుజ్జి.

అక్కడే నుంచుంది పద్మ. నేలవేపు చూస్తోంది. కుడిచేంపమీద నవ్వు.

“పిరికి ప్రాణాలు. ప్రపంచమే బ్రతుక్కి భయపడిపోతోంది అసలు స్వార్థంవల్ల.”

వా జ్ఞ య వీ థి

జగత్కథ. (హెచ్. జి. వెల్సుగారి గ్రంథమున కనువాదము.) కొమాండూరు శరకోపాచార్యులు, ఎమ్. ఏ., బి. ఎల్. ఉపోద్ఘాతము డాక్టరు సర్ ఎన్. రాధాకృష్ణ గారు, డి. లిట్. 40 + 760. ప్రకాశకుడు కొ. శరకోపాచార్యులు, కాకినాడ. 1935. వెల రు పి.

ఈపుస్తకము నిదివరకే లక్షలకొలది జనులు పాశ్చాత్యదేశములందు చదివియే యున్నారు. వెల్సుగారు సుప్రసిద్ధగ్రంథకర్తలు. వీరు ఆంగ్లమునందు ఎన్నియో నవలలను ఇతరపుస్తకములను వ్రాసియున్నారు. వీరి అపూర్వకథలను కొన్నిటిని సినిమారూపముగ గూడ ప్రదర్శించియున్నారు. వెల్సుగారు తమ మేధాచాతుర్యముచే ప్రపంచమునందలి భావి పరిస్థితులను ఎన్నియోమార్లు ఊహించి తమయూహలను గ్రంథరూపముగను వార్తాపత్రికలందును తెలియజేసియున్నారు. కొన్నిమార్లు అతనియూహలు నిజమైనవి. కొన్నిమార్లు అబద్ధమైనవిగూడ. కాని వెల్సుమాత్రము పాశ్చాత్యదేశములందు భవిష్యద్వృత్తాంతములను తెలిసికొనగల ద్రష్ట (seer or prophet) అని ప్రసిద్ధి జెందియున్నారు. కాననే అత నే విషయమునుగూర్చి పరిశోధించి వ్రాసినను తా నిదివరకే వ్రాసినవిషయముల కనుగుణముగ నుండునట్లే యోచించి వ్రాయును. అప్పడప్పుడు వెల్సు తన యభిప్రాయములను మార్చుకొనవలసివచ్చినది. ఐనను వెల్సు పరిశోధనయం దంతయు అతని ప్రత్యేక ఇష్టానిష్టములును, అభిప్రాయములును అతని సౌమనస్యమునకును, నిష్పక్షపాత బుద్ధికిని, న్యాయజిజ్ఞాసకును ప్రతిబంధములుగ నేర్పడుచుండును.

ఈ ముఖ్యాంశమును గమనించిన గాని చదువరి గొప్ప పొరపాటునకు లోనగును. ఈ తెలుగు అనువాదమునకై ప్రత్యేకముగ వ్రాసిన యుపోద్ఘాతమునందు శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణగారు వెల్సుగారి గ్రంథ ప్రాముఖ్యమును గొనియాడిరి. గాని వారు వైవిషయమును గమనించిన ట్లగపడదు. “ఆధునిక ప్రజాపాలకుల నములందు గ్రంథపఠన మలవడినంత విరివిగా ఆలోచనాశక్తి వ్యాపించుటలేదు. అట్టితరి మన ప్రజాపాలకులకు సద్బోధజేయ యత్నించువారియెడ సానుభూతి జూపనగు” అని శ్రీ రాధాకృష్ణగారు తమ ఉపోద్ఘాతమునందు సెలవిచ్చియున్నారు. గాని ఈగ్రంథము ఆలోచనాశక్తిని పెంపొందించుటకు మారు వెల్సుగారి యభిప్రాయములనే ప్రమాణవాక్యములుగ ఘోషించుచున్నది. ఇక సద్బోధనుగూర్చి రెండు ప్రత్యేకాభిప్రాయములు గలవు. మొదటిది విషయకథనము. రెండవది స్వకీయాభిప్రాయ ప్రదర్శనము. ఈ రెంటిలో ఏదిక పద్ధతిని గాని లేక రెండుపద్ధతులను గాని ఆవలంబింప వచ్చును గాని పాఠకునికి విషయము (facts) ఏదో స్వీయాభిప్రాయ మేదో నిస్సందిగ్ధముగ తెలియజేయవలెను. స్వీయాభిప్రాయ ప్రదర్శనమునకున్న నిష్పక్షపాతముగ విషయకథనము జేయుటయే ఉత్తమమార్గ మైనను, వెల్సువంటి మహాశయుని నిజాభిప్రాయములుగూడ ప్రాముఖ్యముకలవే యనవచ్చును. కాని స్వకీయాభిప్రాయముల కనుకూలముగ విషయకథనమును మార్చి పాఠకులకు స్వాభిప్రాయములనే నిష్పక్షపాత విషయకథనముగ జెప్పట అసమంజసము. వెల్సుగారు ఆంగ్ల

దేశీయులు. జాతిచేతను, కులముచేతను, విద్యావైఖరిచేతను, చిన్ననాడనుభవించిన కష్టములచేతను పరిణామము జెంది వికసించిన అతని మనోభావములకును హిందూదేశీయుల మనోభావములకును సంబంధ మత్యల్పము. ఐనను శ్రీ రాధాకృష్ణగారు తమ యుపోద్ఘాతమునందు విశదీకరించినట్లు వెల్లు శత్రుగ్రంథమున నిజముగనే ప్రాపంచిక పరిణామమునందలి “విశేషమును, తదర్థమును, అందలి శాశ్వత చిహ్నమును” గమ పరచుటకు ప్రయత్నించియుండినచో ఈపుస్తకము అత్యంతోపయోగకరమని ఘంటాపథముగ జెప్పటకు అవకాశ ముండెడిది, గాని వెల్లు అట్లు చేయలేదు. అందుకు బదులు శ్రీ రాధాకృష్ణగారే తెల్పినట్లు ఒక అపూర్వమైన ఊహపై నాధారముజేసి వెల్లుగా రీగ్రంథమును వ్రాసియున్నారు. “ప్రపంచమంతట నొకే ప్రజారాజ్య నిర్మాణమును, అంతర్జాతీయ సంఘస్థాపనయు ఇతిహాసభావమని వెల్లుగారి యూహ.” ఈయూహకు ప్రపంచచరిత్రమునందు సహకారములగు విషయములు చాలకొద్దియే. ప్రతిబంధకములగు విషయములుమాత్రము అసంఖ్యాకములు. అదియే గాక ‘విశ్వజననీనభావమును’, ‘జగదాత్మకత్వమును’ వ్యాప్తి నొందించుటకు ప్రపంచమందంతటను ఒకే ప్రజారాజ్యమును నిర్మాణముజేయుట యొక్కటే మార్గమని చెప్పటకు వీలుగాదు. అట్టిచో శత్రుగ్రంథము ‘విశ్వజననీనభావమును’, ‘జగదాత్మకత్వమును’ వ్యాప్తి నొందించుటకు ‘సహకారియైన’దని శ్రీ రాధాకృష్ణగారు వ్రాయుట కొంత యతిశయోక్తియని తోచకమానదు.

వెల్లుగారికి చరిత్రయననేమో సరిగ్ అర్థమైనటుల దోచదు. తమ యభిప్రాయములను బలపరచుటకై చేసిన propaganda ప్రయత్నములలో నిదియు ఒకటియని తలచినచో శత్రుగ్రంథపు అంతరార్థము వ్యక్తమగును. మానవవికాసమునుగూర్చి భౌతికాదికాస్త్రము, చరిత్రగ్రంథములనుండి తెలియవచ్చు విషయములు వెల్లుగారు సరిగా శత్రుగ్రంథమున జెప్పిన ట్లున్నవని తలంచుట గొప్ప పొరపాటు. రాజ్యతంత్రకాస్త్రము కొలది కాలము క్రిందటనే మానవాభిప్రాయములలో ప్రాముఖ్యమందినది. ఆ ప్రాముఖ్యము నానాటికి తగ్గి నేడు పారిశ్రామిక వ్యాపారవిషయములపై మానవదృష్టి కేంద్రీకృతమగుచున్నది. మతాభినిరతియు, ఆహారావశ్యకతయు రాజ్యతంత్రకాస్త్రమునకున్న మానవచరిత్రమునం దెక్కువ ప్రాముఖ్యము బడసినవని యంద రరింగినదే. మానవచరిత్రమున భిన్నయుగములందు భిన్నభూభాగములు ఉచ్చస్థితియందుండి మరల అడుగంటినవి. కాని మానవుడుమాత్రము చారిత్రకముగ పరిశీలించినచో ఒక పథకముననుసరించి ముందునకు బోవుచునేయున్నాడని నొక్కి చెప్పవలెను. నేటి యన్యాయములను జూచి, మానవుడు ముందునకు బోవుటలేదనియు వెనుకకు బోవుచున్నాడనియు కొందరు వాదించవచ్చును. గాని మతమునకై నేడు మనల మంటల మాడ్చురా? అప్పల పాలైనవారిని బానిసలగ జేసికొందురా? జనసామాన్యమునకు నే డెక్కువ అనుకూలపరిస్థితులు, స్వాతంత్ర్యము వీర్పడలేదా? ఈపథకము సరియైనదా కాదా యని మన మిట చర్చించబనిలేదు. కాని ఈపథక మెద్ది, కాలానుగుణముగ ఈపథక మెట్టిమార్పులను చెందుచున్న దను నంశములను ప్రతివాడును గమనింపవలసినదే.

మానవపరిణామమందలి శాశ్వత చిహ్న మేమి? మానవచరిత్రమును ముందుకు సాగించుచున్న విశిష్ట విషయ మేమి? వివిధదేశముల ఉచ్చస్థిచస్థితులకు ఏ విశేషాంశములు కారణము? మానవచరిత్రమునకు ప్రతిదేశమునందును ప్రతియుగమునందును సంభవించిన విశిష్టపరిణామమేమి? ఏ మహదభిప్రాయములు ఆధునిక మానివవికాసమున ప్రాముఖ్యము నందియున్నవి? ఇవి ఎచ్చట ఎట్లు ప్రారంభించి వికాసము జేందెను. ఏఏ దేశము, ఏఏ జాతి ఎంతమట్టుకు ఆధునిక మానవ వికాసమునందు పాల్గొనియున్నవి? ఇవియే ప్రపంచచరిత్రము నందు విశదీకరింపవలసిన ముఖ్యాంశములు. ప్రపంచచరిత్రమును నిష్పక్షపాతముగ జదివి విశేషముగ యోచిం

వా జ్ఞ య పీ థి

చిన గాని పైయంశములు నుబోధము గాజాలవు. అట్టి ప్రయత్నమునకు వలయునంత తీరిక గాని చారిత్రక జ్ఞానము గాని వెల్లుగారికి లేదు. ఒక్క యూరపుచరిత్రము దప్ప హిందూదేశచరిత్ర గాని చైనాదేశచరిత్ర గాని ఇతర ప్రాచీనచారిత్రక భాగములు గాని సమగ్రముగ వెల్లుగారికి దెలియవు. కాన వానియందలి ముఖ్యాంశములు వెల్లుగారికి గోచరించలేదు. అంతే గాక స్వకీయాభిప్రాయముల వెలుతురున ప్రాపంచిక చరిత్రమును పరిశీలించినందువలన భిన్నాభిప్రాయఆదర్శములు వారికి సరిగ బోధపడలేదు. కడకు ముఖ్యాంశముల నెన్నిటితో వదలి అప్రధానాంశములను ముందుకు దెచ్చిరి. ప్రపంచచరిత్రమున ఐదవఛాల్లాస్ చక్రవర్తియొక్క తిండిపోతుతనము వర్ణింప నవసర మేమి? తాను బ్రదికియుండగనే ఈవిచ్చిచక్రవర్తి తన ఉత్తరక్రియలను జేయించికొనెనట: ఈ ప్రసంగము ప్రపంచచరిత్రమున కెట్లు ప్రధానము?

1920 వ సంవత్సరమున కొందరు విద్వాంసుల ప్రేరేపణపై వెల్లుగారు తమ 'ఔట్ లైన్ ఆఫ్ హిస్టరీ' (Outline of History) అను గ్రంథమును చిత్రపటములతో సహా ప్రచురించిరి. అందలి విషయములనే హ్రస్వముగ 'షార్ట్ హిస్టరీ ఆఫ్ ది వర్ల్డ్' (Short History of the World) అని మరల చిత్రములతో ప్రచురించిరి. ఈ చిన్నపుస్తకపు అనువాదమే 'జగత్కథ'. వెల్లుగారి ఔట్ లైన్ (Outline) నందున్న లోపము లన్నియు వారి షార్ట్ హిస్టరీ (Short History) యందు ఇంకను విశదముగ గాన్పించుచున్నవి. పాశ్చాత్యదేశములకు, అందున ఇంగ్లాండునకు అత్యంత ప్రాముఖ్యము నొసంగుటచేత హిందూదేశాది ఇతర దేశములను గూర్చి చర్చించుటకు తగినంత యవకాశము లేకపోయినది. చారిత్రకవిషయములు నుబోధము లగుటకు తమ 'ఔట్ లైన్' (Outline)నం దొసంగిన జాబితాలును పట్టికలును ఇందున లేకుండుటచే పామర జనమునకు విషయము ఇంకను దురవగాహమైనది. కాని ఈ గ్రంథపు అవతారికయందు 'ఈ గ్రంథకర్త వ్రాసిన ఔట్ లైన్ ఆఫ్ హిస్టరీ అను వివరములుగల విపులగ్రంథమును అభ్యసించుటకు ముందు పూర్వ ప్రయత్నముగ' ఉపయోగించుటకును, "ఔట్ లైన్ లో వివరముగా నున్న చిత్రపటములను కాలవివరములను నేర్చుకొనుటకు తీరుబాటు లేక కార్యమగునలగువారు మానవజాతి మహాప్రవృత్తిని గూర్చిన మనోభావముల మరల జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనుటకును ఈ గ్రంథము ముఖ్యముగ నుద్దేశింపబడిన"దని వెల్లుగారు చెప్పినందువలన, ఆంగ్లజనసామాన్యమునకును, ఇంగ్లీషు తెలిసినవారికిని ఈ షార్ట్ హిస్టరీ (Short History) కొంత ఉపయోగమే. కాని తెలుగున ఇతని 'ఔట్ లైన్' (Outline) లేకుండుటచే ఇందు వ్యంగ్యముగను సందేహాస్పదముగను ఉన్నవిషయములను తెలిసికొనుటకు ఇంగ్లీషు రానివారికి అస్పదము లేదు. అనువాదము చేయుటకు బదులు శతకోపాచార్యులవారు ఈ గ్రంథముపై నాధారముచేసి ఇందలి సందేహాస్పదములగు విషయములను విశదీకరించియు, మన కప్రస్తుతములగు అంశములను సంగ్రహపరచియు, ఆంగ్లవిమర్శకులు ఇదివరకే చూపించిన ఇందలి దోషములను సవరించియు తేరొక ప్రత్యేకగ్రంథమును తయారుచేసి యుండినచో ఎంతయో బాగుం డెడిది. అందునకు బదులు ప్రతిప్రకరణాంతమునందును హ్రస్వముగనో విపులముగనో తమ యభిప్రాయములను శతకోపాచార్యులవారు తెలిపియుండినందువలన గ్రంథమునకు ఐక్యము చెడి జనసామాన్యమునకు ఆంగ్లగ్రంథమున నున్న ఆకర్షకతగూడ నశించినది.

తెలుగుగ్రంథమున చిత్రములు లేకుండుటయు ఒక గొప్పలోపమే. చిత్రపటములు లేకున్న ఇట్టి గ్రంథముల ప్రయోజన మత్యల్పము. తేజోమేఘమున నేమియో, అజీవయుగ పరిస్థితు లెట్లుండెనో, పురాణ

జీవయుగమునందలి శిలాధాతువు లెట్లున్నవో, కూర్మయుగమునందు ప్రపంచ మెట్లుండెనో మున్నగు విషయములు చిత్రములు లేకున్నచో ఎట్లు అర్థమగును? వెల్సుగారు చిత్రములపైననే ఆధారపడి వానిని ఇనుమంతయు వర్ణించరైరి. అట్టిచో చిత్రములులేని ఈతెలుగు అనువాదమునందు వెల్సుగారి మాటలను ఉన్న వున్నట్టులుగ అనువాదము చేసినచో విషయ మెట్లు బోధపడును? కొన్నివిషయములు ఎంత వర్ణించినను చిత్రసహాయము లేక సుబోధములు గావు. 'గచ్చన్నరవానరము' (Pethecanthropus) ను చిత్రసహాయము లేక ఎట్లు వర్ణింపనగును?

వెల్సుగారు తమ ఔట్ లైన్ (Outline) గ్రంథమును ప్రథమమున ప్రచురించినపుడు దానియందున్న దోషముల నెన్నిటితో విమర్శకులు చూపిరి. గొప్పవిమర్శకులను, విజ్ఞానకోవిదులును దానిని 'inaccurate, illogical, and warped by the author's predilections' అని ఖండించిరి. ఒకానొక గొప్ప విమర్శకుడు ఈ క్రిందివిధమున వ్రాసెను: 'The sad truth is that Mr. Wells knows no history, he does not know what history is; and worse still, he does not know he knows nothing about such matters'. ఈగ్రంథము నందలి చారిత్రకదోషములను ఇటు వివరించుటకు సాధ్యము గాదు. గాని వెల్సుగారు బుద్ధునిగూర్చియు అశోకునిగూర్చియు వ్రాసిన రెండుప్రకరణములను జదివినవారు మిగత ప్రకరణము లింకెట్లుండునో ఊహించుకొనవచ్చును.

ఇక ఈపుస్తకారంభముననున్న శాస్త్రభాగమునుగూర్చి ఒకానొక గొప్పవిమర్శకు డిట్లు చెప్పియున్నాడు: 'On the scientific side, Mr. Wells's books are unsatisfactory because, though he often makes a parade of the names of ultra-modern scientists, it is clear he knows little or nothing of the latest advances in the study of life—for example, he seems quite unaware of the offensive that is being conducted on a wide and fluctuating front against the Darwinian Theory of Evolution, which was only "a working hypothesis"... The careful study of living creatures, such as birds and insects, has certainly demolished some of the deductions—for example the theory of instinct from the Darwinian hypothesis.'

ఇట్టి విమర్శనలను గమనించి వెల్సుగారు తమ గ్రంథమునందలి లోపములను సవరించి మరల అచ్చు వేయించి యుండిన బాగుండును. కాని వారిదిపతకు అట్లు చేయలేదు. శాస్త్రసంబంధమైన నవలలవల్లను, ఇతర గ్రంథములవల్లను వెల్సుగారు చాల కీర్తి గడించి భివిష్యద్ జ్ఞానముగల 'ద్రష్ట' యని పాశ్చాత్యదేశము లందే కాక ప్రపంచమంతటను ప్రసిద్ధి వహించియుండుటచేత కావచ్చు, శతకోపాచార్యులవారు వీరి గ్రంథమున కనువాదము ప్రకటించి తెలుగువారికి గూడ వెల్సుగారి యభిప్రాయములను కొంతమట్టుకు తెలియజేయుటకై ప్రయత్నించిరి. కాని వెల్సుగారి గ్రంథమునందలి లోపములను తొలగించి యుండినయెడల ఈప్రయత్నము శ్లాఘ్యమనుటకు సందియము లేదు.

అసలు ఈగ్రంథము విలువ హెచ్చించునవి పాద టిప్పణులు. వీటి విషయమున ఆచార్యులవారి వలంబించిన పద్ధతియే బాగున్నది. ప్రమాణగ్రంథముల నెన్నిటితో పరిశీలించి, పరిశోధించి విశేషక్రమకు లోనై ఈ టిప్పణులను తయారుచేసినా రాచార్యులవారు. ఇంతటి పరిశ్రమ చేసినవారు మరి కొంచెము శ్రమ తీసి కొని ప్రాచ్య, పాశ్చాత్యదేశ విషయములను సమదృష్టితో వీక్షించి విమర్శించి వెల్సుకృతగ్రంథమునంటి

వా జ్ఞ య వీ థి

యొక స్వతంత్రగ్రంథము నే రచించి యుండిన నెంతో బాగుండెడిది. ఇచట నొక్క-విషయము చెప్పవలెను: ప్రపంచచరిత్రలో నుండదగిన పరిణామకర ముఖ్యాంశములనే, వ్రాసినట్లు ఆచార్యులవారు చెప్పియున్నను వెల్లు మూలగ్రంథమునందు వలెనే, ఆచార్యులవారి పాద టిప్పణులయందును ప్రపంచచరిత్రమునకు అప్ర సక్తములును, అనుపయుక్తములును, కేవల మాండ్రులకు మాత్రమే సంబంధించునవియు నైన విషయము లుండుట విచారకరము. ఇట్టివి చదువుటకు క్రొత్తవైనను గ్రంథవిష యైక్యమునకు భంగకరములు.

గ్రంథాంతమున నిచ్చిన అనుబంధములు సామాన్యపాఠకునికి గూడ ఎక్కువ యుపదేశకములుగను, ఉపయోగకరములుగను ఉండుననుటకు సందియము లేదు.

వెల్లుగారి దోషముల కాచార్యులవారు బాధ్యులు కారు. వ్యయప్రయాసముల కోర్చి ఈగ్రంథము నోపికతో తెనిగించి ఆంధ్రులకు ప్రసాదించిన ఆచార్యులవారి యుత్సాహోసక్తులును, భాషాభిమానమును ప్రశంసార్హములు. ప్రపంచచరిత్ర మేమాత్రము, నేవిధమునను దెలియని యాంధ్రుల కీగ్రంథము కొంతవర కుపయోగకరముగ నుండు ననకతీరదు. విమర్శ దృష్టితో జూచినచో నిందు లోపము లున్న నేమి, విషయ బాహుళ్యమునుబట్టి అందరు చదువవలసిన గ్రంథ మిది. దోషముల కేమి, లోపముల కేమి, వేఱువేఱు గ్రంథముల రూపమున నూతన విజ్ఞానము మన తెలుగులోని కెంత ఎక్కువగ వచ్చిన నంత మంచిది. శ్రీ శతకోపాచార్యులవా రిట్టి సత్సంకల్పముతో నీకార్యమును నెరవేర్చినందులకు మానసియులు.

పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు, ఎమ్. ఏ , పి. హెచ్. డి.

కవిగారి మనుగడ. గ్రంథకర్త: జయంతి సుబ్బారావు. కవితాసమితి, విశాఖ పట్నం. ౧౯౩౫. వెల ౮ అ. ౧౧౮ పుటలు.

బ్రహ్మశ్రీ మారేపల్లి రామచంద్రశాస్త్రిగారికి 'కవిగారు' అన్నదే విశాఖపట్టణ మండల మంతటా ప్రసిద్ధమైన పేరు. వీరు చిరకాలము పెక్కు సంస్కృతిశాఖలలో కృషిచేసిన పండిత ప్రవరులే కాని వీరి పేరు విశాఖమండలము దాటి దేశములో అంతగా పాకలేదు. కాని ఆ మండలమువారు, ముఖ్యముగా కవితాసమితివారు, వీరి విలువను లోకానికి చాట గల్గుతున్నారు. మంచి నడతవల్ల కవిగారు పూజితమునూ, ప్రఖ్యాతినీ బడసిన సంగతి కవిగారి కంటే ప్రసిద్ధమైనది. కాని వీరి 'తెనుఁగు, తోఁబుట్టువులు', రాబోయే నిఘంటువు మొదలైన ఉచ్చగ్రంథములు సారస్వత లోకములో వీరి పేరుకు స్థాయిత్వము చేకూర్చగలవు. ఇవి కాక మరి యెన్నో గ్రంథములను వీరు రచించినారు. వీరి నిరంతరమైన కార్యదీక్ష, ఆదర్శపరత్వము, దేశ సేవయందలి ఆసక్తి, భాషాసేవయందలి సిద్ధహస్తత మున్నగు అంశాలు, వారికి శిష్యులై చిరకాలము సాహ చర్యము నెరపుతూ వారిని మేలుబంతిగా చూచుకొనే శ్రీ జయంతి సుబ్బారావుగారు ఈగ్రంథములో వివరించిరి.గురువు మతమునుబట్టి గ్రంథకర్తయన్ను తెలుగుమాటలు వాడడములో రుచిగలవా రయిన్నీ కైతి మిక్కిలి ధారాళముగా రుచిగా నడపగలిగిరి.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

ఆంధ్ర పత్రిక ధాత సంవత్సరాది సంచిక. సంపాదకుడు కాశీనాథుని నాగేశ్వర రావు, 7, తంబుసెట్టివీధి, జి. టి. చెన్నపురి. ౨౬౦ పుటలు (డెమికావ్విన్). వెల రు ౨.

ఎప్పటివలెనే ఆంధ్రపత్రిక ధాత ఉగాదిసంచిక, పది పదకొండు త్రివర్ణచిత్రాలతో, అనేకములైన ఇతర చిత్రాలతో అలంకృతమై, ఎల్లవిషయాలకు చెందిన వ్యాసాలు విద్వద్వర్ణుల పేర్లతో విలునకూర్చగా వెలువడింది. పది సంవత్సరాల క్రిందటివరకు ఉగాదిసంచికలలో ఆంధ్రులు అనేకవిషయాలలో దీక్షతో కావించిన అధ్యయనము వ్యాసరూపాన కానవచ్చేది ఇటీవల కొంత తగ్గుదలచూపడం శోచనీయం. ఇటీవల పత్రికలు విరివిగా వచ్చి రచయితల దీక్షకు ప్రోత్సాహము కూర్చేవి కాకపోవడం సాధారణంగా రచయితలకూ పత్రికలకూ ఉండే అనుబంధాన్ని కొంత మార్చినదేమో. శ్రద్ధగా పరిశోధన సలిపే సండితులు పత్రికలయెడ కొంత విముఖులుగా ఉండడం ఉగాదిసంచికలు నిరూపిస్తున్నవి. ఏమయినా ఇప్పటికీ ఉత్కృష్ట రచయితల వ్యాసాలు దీనిలో విరివిగానే కాన వస్తున్నవి. చిత్రము లేలాగో వ్యాసాలూ ఆలాగు, ఆంధ్ర జీవితము నంతనూ సూచిస్తుండడం ఆంధ్రపత్రిక ఉగాదిసంచికకు నిరూఢమైన లక్షణమే అయ్యె.

శృంగాటకం

ప్రతిసంచికా చీకటినుంచే ఉదయించి, 'ఉదయిని' ఆవిధముగా సార్థకనామధేయ అవుతున్నది. దేశమువల్ల వచ్చిన ఆదరము తక్కువని చెప్పలేము. ఈస్థితి త్వరలో దాటవచ్చునని ధైర్యము లేకపోలేదు. ఆలస్యమైన సంచికకు పాతతేదీ తగిలించడం చందాదారులకు కాని (ముఖ్యముగా) పత్రికకు కాని అంత అనుకూలము కాదనిన్ని, ప్రకృతపు తేదియే వేసి చందాకు సరిపడ్డసంచికలు అందచేయడం నయమనిన్ని తోస్తున్నది. కాని త్వరలో ఆలస్యాలకు తగినన్ని సంచికలూ వెలువరించి సంవత్సరాలను తృప్తిపరచవలెనని ఆశ. చందాదారులయూ, దానకర్తలయూ తోడ్పాటు ఇందుకు ఆధారము. దానకర్తలు దానకర్తలు కావడములోనే బౌదార్యమున్నది; ఈ విశిష్టసందర్భాలలో అవుతూ రావడములో మరీ ఉన్నది. ఇది విధవసంచిక: చందాదారులు తాము బాకీలను చెల్లించి కొత్తవారిపైనే నేరము మోపజూస్తే యెంతో బాగుండును.

* * * * *

నవ్య:విత్తు, ఒకవిధముగా నవ్యసాహిత్యానికి, ఇరవైవిదు సంవత్సరాల జీవనం లెక్కచూచుకొని పర్యాలోచించడం నేడు మనకు కొత్తకాదు. ఇందులకు ఒకఉత్సవము (అగ్లోదయ మనే పేర కాబోలు) జరపడానికి శ్రీ తెలికిచెర్ల వెంకటరత్నంగారు (ఎమ్.ఏ., ఎల్.టి.) మొదలుగాగల పెద్దలు పూనుకొన్న పూనిక ఫలించడం మిక్కిలి అపేక్షించతగ్గది.

* * * * *

రాజమహేంద్రవరము ఈనడుము సారస్వత ప్రాముఖ్యానికి మిక్కిలిగా నోచుకొన్నదవుతున్నది. నవ్యసాహిత్య కార్యస్థానము అక్కడ చేరినది. రా. బ. మహాపాధ్యాయ బ్రహ్మశ్రీ గిడుగు వేంకటరామమూర్తి పంతులుగారు పల్లకిమిడి వదలి, ఆంధ్రదేశ మంతటిలో ఆ అఖండగౌతమీ తీరభూమి ఆవాస యోగ్యముగా ఏరుకోవచ్చిరి. కందుకూరు వీరేశలింగం పంతులు తన వీరపదవికి చిహ్నము శిలామూర్తి కట్టి అక్కడ నిలిచినాడు. బహుముఖాల జాతికృతజ్ఞతకు పాత్రత రచించుకొని జీవనవాహినుల కవాటాలు తెరచిన వీరేశలింగం పంతులుగారి శిలావిగ్రహప్రతిష్ఠాపనం అన్నివిధాలలో సంగుసంస్కారమూ, అంతకంటె బ్రహ్మ మతావలంబనమూ ప్రధానముగా నదరుకువచ్చేరీతిని జరిగినా, సాహిత్యగతులు కొన్నింటికి పాదులుపెట్టి, చిన్నకథ, భావకవిత మొదలైన ఫక్కులకు అంటకపోయినా, భావగతికి ఉజ్జీవనమూ, ప్రోద్బలమూ ఇచ్చిన వాడు కాగా ఆతని విగ్రహము సారస్వతుల ఉత్సవమునుకూడా నిరంతరము అనుభవిస్తున్నదని చెప్పవచ్చు. ఆతడు మెరిసే ఆగాలిలో నవ్యసాహిత్య అగ్లోదయోత్సవము జరిగే నూచన లున్నవి. మరిన్ని శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారి సాన్నిధ్యము ఆఉత్సవానికి బహుశః ఆ శిలావిగ్రహానికి నూత్నజీవనం ఇస్తుంది. గౌతమి పొంగి ఆ తలమంతా అభిషేకించవలెనని కవిత అల్లుకొంటుంది కాబోలు.

* * * * *

శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు గంజాం ఆంధ్రుల తరపున ప్రతినిధిత్వం వహించి అక్కడి ఆంధ్రక్షేత్రాన్ని ఉత్కలం కబళించిన అక్రమానికి ప్రతిఘటననూచకంగా రాజమహేంద్రం చేరడం. ఆంధ్రదేశ

చరిత్రంలో చేర్చుకోవద్దగ సంఘటనం. కాని రాజకీయముగా ఈ సంఘటనంవల్ల జరిగే సంచలనం మాట యెటున్నా, సారస్వతరంగములో చాలా ఉజ్జీవనము కలగడానికి అవకాశం ఉన్నది. శ్రీ పంతులుగారు జేశముకొరకు పర్లాకిమిడిలో ఉండిన్న వాడుకభాషను ప్రమాణరూపము గౌతమీతీరంతో, రాజమహేంద్ర భాషతో, ముడిపెట్టుతూవచ్చినవారు, నేడు అనేకవిధాల సారస్వతోజ్జీవనముతో తొలకాడ నోచుకొన్న ఆ పణిట్టమే వచ్చిచేరి, నవ్యసాహిత్యపరికరాలతో జోక్యముపెట్టుకొనకుండా ఉంటారని నిరాశ పొంద వీలు లేదు. పౌరులయూ, వివిధసంస్థలయూ స్వాగతానికి సమాధానము చెప్పకుంటూ శ్రీ పంతులుగారు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారికిని తమకునూగల మతభేదము చాలా స్వల్పమైనదనీ, అది నిరూపించుకొని సమాధానానికి రావడం సులభమనీ, శ్రీశ్రీశ్రీ పితాపురం మహారాజావారితో పదియేను నిమిషాలు సమావేశం దొరకేయెడల వారినికూడా తమవంకకు సమాధానపరచగలమనీ చెప్పిన మాటలు ఫలిస్తే, నేడు సారస్వత రంగంలో వైరుధ్యాలకై ఖర్చుపడే శక్తి మంచికిగాను వినియుక్తమయే అవకాశం ఏర్పడుతుంది.

* * * *

ఆంధ్రవిశ్వకలాపరిషత్తుకు ఒక కర్తవ్యాన్ని విన్నవిస్తూ తాపీ ధర్మారావుగారు (బి.ఏ.) మొదలు గాగల ఐదుగురు ఆంధ్రులు ఈలాగు విశ్వసిస్తున్నారు: “ఆంధ్రకలాపరిషత్తువారికి తెలుగుభాషతో ప్రసక్తి ఉంది. ఆ తెలుగుభాషలో గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు చేసినకృషి ఎంతగొప్పదో లోకానికే తెలుసును....అట్టి మహాకృషి ఫలితాన్ని కలాపరిషత్తువారు ఇంతవరకూ ఉపయోగించుకోకుండా ఉండడం చాల దుఃఖకారణం. ఇప్పుడు సంపూర్ణాంధ్రత్వంకల రామలింగారెడ్డిగారి ఆధిపత్యంలోనయినా ఈలాటి కొరతలు తీరుతాయని పుట్టెడాసతో నున్నాము....ఈ జూలయిలో పరిషత్తుని తెరుస్తారు. ఆలోగా రామమూర్తిగారు తెలుగుసీతాన్ని అధిష్టిస్తారు అన్న సంతోషవార్త ఆంధ్రులకు వినబడునని మావిశ్వాసము.”

* * * *

ఏభాషవారిలోనూ రామమూర్తిపంతులుగారివలె ఒకభాషయందలి సారస్వతాన్ని గాలించినవారు ఎందరో ఉండరు. ఆంధ్రులకు విశ్వకళాపరిషత్తు చేపడి ఇంతకాల మయిన్ని, వీరి అసాధారణపాండిత్యాన్ని తగినరీతి మన్నించకపోవడం పరిషత్తు ఆంధ్రుల సంస్కృతి విద్వత్తలయెడ చూపే అనుబంధవిశేషాన్ని నిదర్శిస్తూ భేదకారణమై నిలుస్తుంది. కాగా ఈ ఆంధ్రప్రముఖుల ప్రకటనం గమనించతగ్గది. శ్రీ పంతులుగారికి డాక్టరేటు ఇచ్చి గౌరవించడం, వారిచేత పరిషదుపన్యాసాలు చేయించడం, వారికృషిని—చేసినదానినీ, చేయగలదానినీ—గ్రంథాలుగా ప్రకటించడం లోనైనపనులకు కళాపరిషత్తు ఎప్పుడు వూసుకొన్నా వూసుకో తగ్గదే.

* * * *

మాతృభాషలోని తీపి మనస్సు నెంతో ఆహరించగా, శ్రీ పంతులుగారు ‘అడిన’మాటకూ ‘వ్రాసిన’ మాటకూ దూరాలూ సన్నికర్షణలూ పరిశీలిస్తూ వాఙ్మయము చురుకితము చేసుకొన్నారు. కాని అవశ్యకాన్ని బట్టి వారిమనస్సు నేటికి సాహితీపరత్వముకంటె భాషాపరత్వముతో ఎక్కువ రంగు తిరిగినదై నిల్చిఉన్న దంటే వారికృషిని సరిగా తెలిసికొన్నట్టే. ఇక పరిషదధికారులు ఆసీతాన్ని ఎటువలె నిలప నెంతురో. కాని శ్రీ పంతులుగారిని సత్కరించడానికి పరిషత్తు తనకు వీలయినన్ని మార్గాలు చేపట్టదగను.

వి రా థ ము లు

౪

ఒక మిత్రులు (శాశ్వతగ్రాహకులు)

౧౦౦

దేవరపల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డిగారు

ఉలవపాడు, నెల్లూరుజిల్లా

...

...

౧౦

ఒక మిత్రులు

...

...

౧౧

మరొక మిత్రులు

...

...

౨౫

అ భి ప్రా యా లు

ప్రియసంపాదక మహాశయో,

వందనములు.

ముద్దులు మూటగట్టుచు వెలువడుచున్న తమ 'ఉదయిని'కి అభినందనములు. అభినందనార్హముగ దానిని 'సంపాదించి' ఆంధ్రలోకమున కొనగొనుచున్న తమకును అభినందనములు. ఉద్దిష్టార్థముగ నవ్యసాహిత్య నిర్మాణమున కావశ్యకములగు సుందరపరికరములను 'ఉదయిని' క్రమముగ పేకరించుకొనుచున్నది. విశేషించి నాలుగవసంచిక సంతరించుకొనిన యాపరికరములు సుందరతరములు.

నాలుగవసంచికయందలి వ్యాసములు—ముఖ్యముగ గద్యరూపములు—అందును ప్రధానముగ 'సీత-కుందమాల', 'ప్రాకృతము: నన్నయకు పూర్వపు సాహిత్యము', 'శ్రీ దీక్షితులు గారి నాటికలు', 'ఆరవిజ్యోతి', 'శైలబాల'—ఉజ్జ్వలములు, ఉన్నతభావ సమంవితములు. అవి రచయితల ప్రతిభకు, పాండిత్యమునకు, పరిశీలనశక్తికి, భావోన్నతికి, రచనా సామర్థ్యమునకు, సంపాదకుని సంస్కారసంపదకు నుత్తమనిదర్శనములు. నిక్కముగ నవి నవ్యాంధ్రవాణి కమాల్యాంకారములు. అజ్ఞాతపూర్వముగ నవ్యాంధ్రశక్తి వాని యందు ప్రత్యక్ష మగుచున్నది.

మహాశయో, తమకృషికారణముగ నిట్లు నేటి ఆంధ్రస్పృహయమున నెలకొనిన బీజముల వలన మొలకెత్తి, చిగిరించి, వివిధప్రపంచ సారస్వత సంస్కారబలమున ననలుసాగుచు, విజ్ఞానవల్లరులు నవ్యాంధ్రసాహిత్యరంగమున కెగ్రబాకుచున్నవి. అవి ఆంధ్రవాణికి పుష్టిని తుష్టిని చేకూర్చి, స్వాస్థ్యమును సంతరించి యామెను నవ్యభావరమణీయునగు నొనరింపగల అమృతమయఫలములను ఫలింపగలవను విశ్వాసము గలుగుచున్నది ఈ విశ్వాసము నిశ్చయార్థ మగుగాక! ఉదయిని చిరంజీవియై నిరంతరము నవ్యవాఙ్మయాభివృద్ధిని గావించుచుండుగాక! ఇదియే పరమాభిలాషము. చిత్తగింపుడు...

చెన్నపురి ..

గ. సుబ్బరామయ్య

'భారతి' సంపాదకుడు

‘ఉదయిని’...సాంస్కృతికతలోకమున కొక మాతనాభ్యాయమును ప్రారంభించినది. దీని కొక ప్రయోజన మున్నది. అది సంపాదకుని రచనలందును ఇతర వ్యాసములందును ప్రతి ఫలించుచున్నది. పాఠకుని నిమ్రోసగొట్టక వానియందు ఆలోచనాభాగమును ప్రజ్వరిల్ల జేయుచున్నది. ఏ పద్యము జదివినను, వ్యాసము జూచినను అచట ఆగు మనునట్లుండు ను...శ్రీయుత గిడుగు వెంకటరామమూర్తిగారు ఆశీస్సును బంపుచు నిటుల వ్రాసిరి:—
“నేటి తెలుగుభాషలో నేటి భూలోకము ప్రతిఫలించేట్లు చేయగల తెలుగులేఖకు లున్ను, తెలుగుకవులున్ను అన్యదేశీయులతో తులనగా గలవారు తయారవుతున్నారని ఈ పత్రికలు విశదము చేస్తూఉన్నవి.”
ఈ అభిప్రాయముతో నేటిభవించుచు నీ పత్రికను ఆంధ్రలోకము అభిమానించి పోషించునని నమ్మెదము.

—ఆంధ్రపత్రిక.

బంగారు పతకము
బడసి

మోతీలాల్ నెహ్రూగారి
సెన్స బడసి

జి. ఎమ్. రహమాన్
(టి.ఎ. రహమాన్ గారి కుమారుడు)

పర్ ఫ్యూమర్

233, చైనా బజారు రోడ్డు,
మద్రాసు

బ్రాంచి: 555, వైక్రాస్ట్ రోడ్డు
ట్రీప్లికేను, మద్రాసు

వీరి వద్ద

రకరకముల అగరువత్తులు :
కస్తూరి, జవ్వాది, అంబరు, పునుగు
పరిమళ చందనము
మంచి గాజీపూరు ఖన్నీరు

తలనూనెలు : అర్గజ, జవ్వాది, పునుగు
పరిమళ ద్రవ్యములు : దళాంగం, చందన
విలాస్, చందనపురాడి, అత్తరులు, సెంట్లు
బహుమతి అత్తరు పెట్టెలు

దొరకును

టి. సి. యన్. గోల్డెక్ మెటల్ జ్యూయలరీ మార్బువారి

వివిధ రకముల

ఆభరణములు, లోక ప్రశస్తమైనవి.

వివిధ రకములలో సౌందర్య
పోషణ ప్రయత్నమే
మా ఆశయము.

ఉంగరము 1-కి రూ. 2-0-0

గాజులు పెద్దసైజు జత 1-కి 3-0-0

,, మీడియం సైజు జత
1-కి 2-8-0

,, బేబీ సైజు జత 1-కి 2-0-0

చైను పెద్ద సైజు పేటు 1-కి 7-0-0

,, బేబీ సైజు పేటు 1-కి 5-0-0

వంకీ వడ్డానము పెద్ద సైజు
1-కి రూ. 20-0-0

,, బేబీ సైజు 1-కి రూ. 15-0-0

గుండీలు 1-కి అణాలు 0-5-0

పర్లు చేతిగుండీలు సెట్టు 1-కి 2-0-0

గజ్జలుకట్టిన వంకీ 1-కి రూ. 15-0-0

సాదా వంకీ గజ్జలులేనిది 1-కి 7-8-0

వి. సి. ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ప్రత్యేకము స్త్రీలకొరకు స్థాపింప బడినది.

మా చేత తయారుచేయబడెడు మెటల్ బంగారు ఆభరణములు మా సోదరీమణులకు సంతృప్తి కలుగ
జేయువని నిశ్చయముగా చెప్పగలము. ఒకసారి మీ దృష్టిని మా నగలపై ప్రసరింపజేసినచో మీ సౌందర్యాభి
లాషులమగు మా ప్రయత్నము మీకు తెలియగలదు.

కౌటలలాగు డిజిటము. నేడే వ్రాయుడు.

టి. సి. నాగలింగప్ప అండు కంపెనీ,

280 వాల్టాక్కు రోడ్డు, పోస్టుబాక్సు నెం. 516, పార్కు టవున్ పోస్టు, మదరాసు.

ఏజెంట్లు:—పబ్లిక్ స్టోర్సు, మునిసిపల్ హైస్కూల్ రోడ్, బెజవాడ.

ముఖ్యంగా చదవవలసిన గ్రంథాలు—కొన్ని

హిందూదేశ చరిత్ర :—

మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారిది. దేశచరిత్రలో ఇటీవల జరిగిన పరిశోధనలను గూడ పరిశీలించి రచించిన గ్రంథము. ... ౦ ౦ ౦

అమరావతీ స్తూపము, ఇతర వ్యాసములు :—

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారిది. ప్రాచీనాంధ్రుల బౌద్ధత్వమునకు, కళానైపుణ్యమునకు నిదర్శనముగా ఉండిన అమరావతీస్తూపపు చరిత్ర: ప్రతిసూంధ్రుడు చదవవలసినది. మన ప్రాచీనవిద్యాసంస్థలు, అనాదృతస్మయము మొదలైనవాటిని గురించి చక్కని వ్యాసములు కలవు ... ౦ ౧౨ ౦

ప్రాచీనాంధ్ర నౌకాబీవనము :—

భావరాజు వేంకటకృష్ణరావుగారు రచించినది. పూర్వం ఆంధ్రులు కడలేని సముద్రాలు దాటి ద్వీపాంతరాలతో చేసిన వర్తకవ్యాపారము మొదలైనవిషయాలు ఎన్నో ఇందున్నవి ... ౦ ౦ ౦

ప్రాచీన విద్యాపీఠములు :—

డా. చిలుకూరి నారాయణరావుగారు రచించినది. వేంగి, నాలంద, విక్రమశిల, సుధాన్యకటకము మొదలైన విద్యాపీఠముల చరిత్రము. పెక్కుగ్రంథములు పరిశోధించి రచింపబడినది. ... ౦ ౦ ౦

నవకుసుమాంజలి :—

కీ. శే. జనమంచి వేంకటరామయ్యగారిది. ఇందు రసావహములైన పెక్కుకావ్యములు కలవు ... ౦ ౪ ౦

మాలతీ మాధవము :—

కీ. శే. జనమంచి వేంకటరామయ్యగారిది. ఇది భవభూతికవి నాటకమునకు మనోహరమగు తెలుగు నేత ... ౦ ౧౨ ౦

వైశాఖి :—

కవితాసమితివారి ద్వితీయ వార్షికసంచిక. సరసములగు కావ్యములు, వివిధవిషయాల విలువగల వ్యాసములు, విమర్శములు గల సంచిక ... ౦ ౦ ౦

ప్రభవ :—

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగారిది. ఖండకావ్యముల సంపుటము ... ౦ ౮ ౦

మాతృపూజ :—

కొందరు కవుల దేశభక్తిగీతముల సంపుటము ... ౦ ౪ ౦

‘ఉదయిని’ కార్యాలయము — ౧౫ ఆదెప్పముదలి వీధి — వేపేరి — మద్రాసు

ర స త రంగిణీ గ్రంథ మాల

సంపాదకుడు: విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, ఎమ్. ఏ.

ఆధునిక సారస్వతమున ఉత్తములైన

గ్రంథములకు 'ర స త రంగిణీ' చూడుడు

— శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి కృతులు —

ఆంధ్రప్రశస్తి (కావ్యావళి) ... ౧—౦—౦

అనార్కలీ (నాటకము)... ౧—౦—౦

కిన్నెరసానిపాటలు ... ౧—౦—౦

వేనరాజు (నాటకము) ... ౧—౦—౦

— శ్రీ నాయని సుబ్బారావుగారి కృతి —

సౌభద్రుని ప్రణయయాత్ర (పద్యకావ్యము) ౧—౦—౦

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, ఎమ్. ఏ.,

రసతరంగిణీగ్రంథమాల, బచ్చుపేట, బందరు

చేయి

ఇది యొక ఆధునిక సాముద్రిక గ్రంథము. సాముద్రికమున నమ్మక మున్నవారును లేని వారునుకూడ చదివి గ్రహించవలసిన అనేకములయిన ఆంశము లిందు పొందుపరపబడినవి. చదివి లాభ మందవలసిన గ్రంథము. వెల 1—0—0 మాత్రమే.

హస్తనిర్మాణం

అరటిపం డొలిచి అందించినట్టు, హస్తనిర్మాణవిశేషములను చెపుతుం దీ పుస్తకం. ఇది చదివితే చేయి చూడగనే ఎన్నో విశేషములను తెలిసికొనవచ్చును. కొలదిప్రతులే ఉన్నవి. వెంటనే ఆర్డర్లు పంపిన బహువచచ్చును. తరుణం మించనీయకండి. వెల 1—0—0 మాత్రమే.

పుట్టుమచ్చలు

పుట్టుమచ్చల గుణతత్వాలు సహేతుకాలుగా చర్చింపబడ్డాయి పుస్తకంలో. ఈ పుస్తకం చదివి ఇందలి వివిధాంశములను అందరినీ గ్రహించుట మంచిది. ఇందులో విశేషాంశము లెన్నియో గలవు. వెల 1—0—0 మాత్రమే.

కొలదిప్రతులే ఉన్నవి. త్వరగా ఆర్డర్లు పంపండి.

పూడిపెద్ది వెంకటరావు,

సాముద్రిక శాస్త్రజ్ఞుడు (Palmist), విజయనగరం—అని వ్రాయవలెను.

పై మూడుపుస్తకములను ఒకేసారి కొంటే వెల 1—8—0 మాత్రమే.

ఒ కే సీ సా లో!

Ladys

for
ladies
health &
happiness

Keshari Kuleeram, Bangalore, Madras.

మ్రో వంధ్యత్వమును పారద్రోలు వజ్రాయుధము
మ. ఖ. జీ. వ్యవము నకు సాధనమగు సంతానము
ఇ. కే. సీ. సా. లో ఇ. మ. డి. య. స్న. డి

ఉదయని

సాహిత్య పత్రిక : రెండు నెలల కొక సంచిక

సంపాదకుడు

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

సహసంపాదకుడు

ఆచంట జానకిరామ్

ఆగస్టు ౧౯౩౬

సంపుటము 1

సంచిక ౬

చందా రు ౪

ప్రతి ౧౦

15 ఆదెప్పముడలివీధి, వేపేరి, మద్రాసు

విన్నపము

‘ఉదయిని’కి ఈ సంచికతో ఒక సంపుటము వూర్తి. ఇప్పటికీ చాలామంది చండాదారుల చందాలు పంపవలసి ఉన్నారు. వెంటనే వా గందరూ దయచేసి చండాలు పంపి తే కాని మా భారము దుర్భరము. సంచిక రూపమునూ, ప్రతిఒక్కరికి రెండణాలవంతున అయే తపాలఖర్చునూబట్టి మాత్రమే ఊహించ వీలవుతుంది. అన్ని సంచికలూ తీసుకొని వీపీలు తిరగగొట్టగల పెద్దలకు చెప్పే దేమీ ఉండదు.

వచ్చే సంపుటమునుండి, వచ్చే అక్టోబరునుండి, ‘ఉదయిని’ మాసపత్రికగా వెలువడ నై ఉన్నది. చందా మామూలుగా ఇచ్చే నాలుగురూపాయలే. పాత చందాదారులు ప్రస్తుతము ‘ఉదయిని’ అక్టోబర్ లేదని తోచినవారు మాకు తెలిప వేడెదము. తక్కిన వారు చందా ముందుగా పంప వేడెదము. లేదా, తొలిసంచిక రు 4-4-0 (నాలుగు రూపాయల నాలుగణాలకు) వి.పి. పంపగలము: దయచేసి అది స్వీకరించ వేడెదము. కొత్త చందాదారులున్న ముందుగా చందా పంపితేనే కాని సంచిక పొందజాలరు. సాధ్యమైనంతవరకూ వి.పి. పద్ధతి తగ్గించడమే ఉభయత్ర మంచిదని విన్నవిస్తున్నాము.

ఏజెన్సీలు పొందగోరేవారు తెప్పించుకొనే ప్రతుల సంఖ్యనుబట్టి ధరావతు కట్టవలసి ఉంటుంది. ఇతర వివరాలకు మా కార్యాలయానికి వ్రాయగోరెదము.

‘ఉదయిని’ కార్యకర్త

విరాళము

శ్రీ నాళం బ్రహ్మనందరావుగారు

కా.కా.ద

రు

౧౦

విషయ సూచిక

కిరణాలు	..	..	
		సంపాదకుడు	౪౧౭
కవిత :	..	..	
ఒకనాటి రేయి	..	..	
		కృష్ణశాస్త్రి	౪౨౧
అస్థిప్రసాదనము	..	..	
		విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	౪౨౨
ఉపహారము	..	..	
		పింగళి లక్ష్మీకాంతం	
		కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు	౪౨౪
శ్రీ	..	..	
		మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు	౪౨౫
ఇద్దరు నవకవి మిత్రులకు	..	..	
		నోరి నరసింహశాస్త్రి	౪౩౦
అభిమన్యుడు	..	..	
		కొడాలి అంజనేయులు	౪౩౧
ప్రేతభూమి	..	..	
		పురిపండా అప్పలస్వామి	౪౩౨
కొత్త చెప్పలు	..	..	
		‘కరుణకుమార’	౪౩౩
ఆద్యంతాలు	..	..	
		వెంపటి సాగభూషణం	౪౫౦

నాటకములు, నాటకకళ

..

..

పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు

౪౬౨

‘ఏకవీర’

..

..

ఆచంట జానకిరామ్

౪౮౦

విద్యార్థి
బిధి

..

..

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

౪౮౯

శేషమ్మ—A STUDY

..

..

‘చలం’

౪౯౫

రేఖలు

..

..

ఎమ్. వి. వి. కె. రంగాచార్యులు

పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు

౫౦౦

వాఙ్మయవీధి

..

..

౫౦౯

శృంగాటకం

..

..

౫౧౪

ఉ ద య ని

సాహిత్యపత్రిక

సంపుటము 1

ధాత, శ్రావణము

సంచిక ౬

శా. శ. ౧౯౫౮

కీ ర ణా లు

‘ఉ ద య ని’

‘ఉదయని’ ఈ సంచికతో ఒక సంపుటము పూర్తిచేసిన దవుతుంది. ఎన్ని ఇబ్బందులు గడవవలసివచ్చినా, ‘ఉదయని’కి అభ్యుదయమే నిరంతరము అభయ మిచ్చి నడిపిస్తున్నది. ఇందుకు కారణభూతమైనవి దానకర్తలయూ, చందాదారులయూ తోడ్పాటూ, సహనమూ మిక్కిలి కృతజ్ఞతాపాత్రములు. అంతే కాక, లోద్ర ముద్రణాలయాధికారుల సహనమున్ను, సాహార్దమున్ను ప్రత్యేకప్రశంసకు పాత్రములు.

కొత్త అధ్యాయము

రెండవ సంవత్సరము—లేదా, రెండవ సంపుటము—ప్రవేశించడమే పత్రికకు కొత్త అధ్యాయము ప్రారంభమైనట్టు. తాను పడిన శ్రమలకూ, తనకు చేకూరిన ఆదరములకూ నడుమ ఆదరములవిజయమే మిగిలి పత్రిక ప్రజాసేవకు ఇంకా నోచుకొన్నదవుతున్నది. ఆ ఆదరమును ఆధారముచేసుకొన్న ధైర్యముతోనున్ను, సేవాపరాయణత ఇనుమడిగా చూపే పూనికతోనున్ను, కార్యమండలి అమితాసక్తివల్లనున్ను ‘ఉదయని’ని కొత్తసంపుటమునుండి మాసపత్రిక చేయ సంకల్పిస్తున్నాము. ఇకపైని వేళపట్టుకు సరిగా పత్రిక అందజేయగలమనే ధైర్యము కలుగుతున్నది. రావలసిన చందాలు సరిగా వసూలయిఉంటే, ఇదివరకైనా పత్రిక కష్టము లేకుండా సరిగా వచ్చి ఉండేది. అయితే, ప్రతికూలస్థితు లన్నిటికి పైని, అభిమానము లేని చందాదారు ఒక్కరూ లేరనే అనుభవాన్ని గుర్తించి తీరినాము. ఇకపైని మరింత అభిమానముతో తెలుగువారు మా ఉద్యమానికి తోడ్పాటు చూపి పత్రికను వినియోగపరుచుకోగలరనే నమ్మికతో ‘ఉదయని’ని మాసపత్రికగా మార్చ సమకట్టుతున్నాము.

మానవత్రిక 'ఉదయిని'

మానవత్రిక కావడంవల్ల 'ఉదయిని'కి రాగల అదనమైన ఒత్తిడికి జడుపుకలిగి చందా నాలుగు రూపాయలనుండి ఐదు రూపాయలకు పెంచవలె ననే పెద్దలసూచన కొంత ఆకర్షకముగా లేకపోలేదు. కేవలము ఇప్పటిపుటలలో సగమువంతు పుటలతో సంచిక మిక్కిలి చిన్నదై సుష్ఠుగా కనబడదు కాబట్టి దాదాపు అరవైపుటల గ్రంథము శ్రమ పడి కూర్చి, ప్రతిసంచికయందూ ప్రకటించడం ఇంపుగా కనవస్తున్నది. అట్టియెడల ఆ నాలుగురూపాయలకే పన్నెండు సంచికలు అందజేయడం కొంచెము కష్ట సాధ్యమే అయినప్పటికీ, చందాదారులకు అదనముగా శ్రమ యీయియే పత్రికను జాగ్రత్తగా నిర్వహించి నెగ్గించవలెనని యెంచినాము. ఇది నిర్వాహకులకు శ్రమ దాయకమనుటలో సంశయము లేదు. కాని, ఈ మార్పువల్ల ప్రజాదరము మెండుగా లభిస్తుందనే ఆశ బలీయముగా ఉన్నది. ముఖ్యముగా పత్రికవిజయానికి అమూల్య సామగ్రి యైన రచయితలకు మా కృతజ్ఞత ఉచిత రీతిని వెల్లడించలేము. ఈపైని మరింత వారిపై బరువు మోపి మా ఋణిత్యాన్ని పెంచుకొని వారి వాత్సల్యాన్ని సమర్థించడం మాకు తీరని కర్తవ్యమై నిలుస్తున్నది. 'ఉదయిని' తొలీమాససంచిక యీ విజయదశమికి (అక్టోబరు 25) వెలువడుతుంది.

* * * * *

నవ్యసాహిత్యపరిషత్పత్రిక

ఆంధ్రదేశంలో చిరకాలంగా సాహిత్యపరిషత్తు ఒకటి ఉండగా నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు అని యింకొకటి యేర్పడడం ఒక పెద్ద సంఘటనమని చెప్పవలెను. కాని ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు పుట్టుకయే నవ్యగతులయెడ నైరుద్య మొకటి పురస్కరించుకొని జరిగిఉన్నపుడు, ఈ నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు ఏర్పడడంలో వింత లేదు. ఆ యేర్పడడంవల్ల నవ్యసాహిత్యానికిగల శక్తిమత్త్వముమాత్రం వెల్లడి అవుతున్నది. మరిన్ని, కేవలము ధనాఘ్యుల ప్రత్యేకాదరాన్ని ఆధారము చేసుకొని కాక, తదీయుల దీక్షిత్యాహముల యందే ఆశపెట్టుకొని యేర్పడ్డ నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు దేశాన్ని ఆకర్షిస్తున్నదంటే దాని ఉనికికి కావలసినంత శుభకామన చేకూరిన దన్నమాట. దాని ముఖ్యమైన పరికరం నవ్య సాహిత్యపరిషత్పత్రిక అయిన 'ప్రతిభ'¹ వెలువడింది. వ్యక్తులుగా నవ్యసాహిత్యపరిషాదులున్నా 'ఉదయిని'కి ప్రాపులైనవారై, సంస్థతరపున 'ప్రతిభ'ను వెలువరచడానికి

¹ 'ప్రతిభ'ను గురించిన సమీక్ష ఈ సంచిక 'వాఙ్మయవీధి' కలములలో చూచేది.

నడుముకట్టినారంటే, 'ప్రతిభ'కూ 'ఉదయిని'కీగల నెయ్యముమాట చెప్పనక్కరలేదు. 'ప్రతిభ' 'ఉదయిని'కి తోడై యాత్రాగతికి జీవమూ, సాగనూ పెంపొందించగలదనే ఆశ తప్పక సార్థకము కాగలదు.

రెండు పరిషత్తులు

అనేకవిధాల ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు అనల్పమైనసేవ సారస్వతానికి చేస్తున్నదయిన్ని, కొన్ని ముఖ్యధర్మాలు ఉపేక్షించి యింకొక పరిషత్తుకు అవసరం ఏర్పరచడంలో దృష్టివైశాల్యము చాలమికి విమర్శపాల్పడ్డది. కొత్తగా ఏర్పడ్డ నవ్యసాహిత్యపరిషత్తున్న టిరిగి ఆలాటి విమర్శకే పాల్పడకుండా ఉండడానికి అవకాశ మున్నది. నిజానికి ఇరుపక్షాల వైరుధ్యము ఎక్కువ గణనకు నిల్వరానిదని యిటీవలి స్థితిగతులు నిరూపిస్తున్నవి. నవ్యకవులు ఆ పక్షమువారి మెప్పులు సహా పొందినపుడు నవ్యకవితలోని నికృష్టరచనలపై విరోధము ఆధారపరుచుకోడం ఉత్కృష్టమైనపద్ధతి కాదని చెప్పనక్కరలేదు. వాడుకనుడికారము రచనయందు ప్రవేశ పెట్టగలిగినవారూ, గ్రాంథికములో సహా అందెవేసిన పాండిత్యనిధులై వాడుకభాషలో చక్కని రచనకు పూనుకొన్నవారూ ఇంకొక వైరుధ్యము తగ్గించగలుగుతున్నారు.

వాఙ్మయములో సంప్రదాయసిద్ధమైన ఉనికి గలదై, నేటి విశిష్టభావగతినిబట్టి వాఙ్మయనిర్మాణక్రమంలో కొన్ని మెట్లుగా ఆభిజాత్యానికి నోచుకొన్నదై, నుడికారానికి ఎక్కువ ఆనుకూల్యము ప్రసాదించిన పూజ్యత గడించి యెంతో ఉత్కృష్టరచనలు దేశములో మేలుకొల్పి, పెక్కుకలాల మోజుకు నోచుకొన్నదై బిగిసి వాడుకభాష శక్తి పెంచుకొన్న యీరోజులలో, కొన్నిగుణాలు విస్తరించీ, కొన్ని లోపాలు విస్తరించీ దానిని అపాకరింప చూడడంకంటె, —వ్యవస్థలేమికి గర్హించడంకంటె, —కళాశాలుల, వ్యుత్పన్నుల కలాల చైతన్యవికాసంలో దాని భవిష్యత్తు భద్రపరచడం శ్రేయస్కరమని యెంచదగును. ఇందులకై వేచిఉండడమే కాక, వ్యవసాయములు సాగించడానికి తమ త్రోవల తాము 'ప్రతిభ'వంటి మంచరకం పత్రికలు చాలా నిర్వాహకములు కాగలవన్నది అనుభవము చెపుతున్న సంగతి.

అయితే వీటిబ్రతుకు అంత సులభమైనది కాకపోవచ్చు. నికృష్టవాఙ్మయముతో, వేలకువేలు రూపాయల యెత్తునకు జనకోటి కొతుకపడుతుండగా, ఉత్కృష్టవాఙ్మయమూ, పగిడిచుట్టిన పత్రికలూ పొందుతున్న కడగండ్లు బిగువౌతున్నమాట నిజమే కాని, కొంతపరిశ్రమమీదట రుచిగల హృదయాలు వందలుగా లేచిరావడానికి చాలా అవకాశం ఉన్నది.

నికృష్ట వాఙ్మయం

కనుకనే, ఎంతటి నికృష్టవాఙ్మయవిజృంభణాన్ని అణచడానికైనా, ప్రభుత్వాధికారాలు దండము ధరించి రావలెనని తత్తిరపడ నక్కర లేదు. కాని జనబాహుళ్యము రుచులు విరిగిపోకపూర్వము ఆలాటి వాఙ్మయగతులు అరికట్టడానికి మంచి పత్రికలూ, సంస్కృతిగల వ్యక్తులూ, సంస్థలూ పూనుకోక నగచి లాభము లేదు. ఈ సూక్ష్మవిషయాలలో, ఎక్కడ ఆగవలెనో తెలియని ప్రభుత్వదండముమారు రుచిదండమే యెక్కువ అనుకూలమైనదనే నమ్మిక వాఙ్మయవికాసానికి ఆస్పదమిస్తుంది.

వాస్తవికత

వాస్తవికత, లోకవృత్తానుకరణం, (Realism,) నేటి సాంస్కృతికములో మిక్కిలి విశృంఖలముగా కలము నడుపుతున్న శక్తులలో ఒకటి. చిరాగత సంప్రదాయసిద్ధములైన రుచి మార్గాలకు భిన్నములయిన్ని కావ్యోచిత్యాన్ని మిన్నగా పాటించే మంచి రచనలు నేటివి కొన్ని అరుచికరములైన రచనలతోపాటు గణింపబడి అక్రమముపాలు కావడం లేకపోలేదు కాని, ఆ మంచిరచనల సామ్యాభాసములో నికృష్టరచనలు విజృంభించడంమాత్రం చాలా శోచ్యమైనస్థితి యేర్పరుస్తున్నది. ఈవిషయమై 'త్రివేణి' యీ జూలై సంచికయందు తత్సంపాదకులు తమ సహజభావుకమైన అమర్షముతో ఆంధ్రులకూ ఆంధ్రేతరులకూకూడా చూపిన రుచిస్థానము గమనించదగ్గది. అయితే యీ రోచకిత్వాన్ని ప్రయోగించుకొనడంలో, ఆధునికమైన భావగతులవల్ల—ఒక నిరీశ్వరత, చార్వాకత, ప్రకృతి శాస్త్రానిప్రోద్భవము, వట్టి నైరాశ్యము, ఇన్నిన్నిటివల్ల, —ఉద్ధతమై గంభీరమూ సుందరమూ కాగల సాహితీవాణిని సంప్రదాయపరాయణతలో, గ్రుడ్డి ఆభిజాత్యములో నొక్కివేయక కాపాడడానికి శ్రద్ధ వహించడం చాలా అవసరం.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

ఒక నాటి రేయి

ఒక నిమిషంపు నిద్దురయు నొత్తని నా కనురేకు లెన్నఁజే
నిక ముకుళింప వేమొ చదలేటిసుమా లయి ; నిర్నిమేష తా
రకల విధాన వేసటలు రాని నిరీక్షణ శ్వామికా ప్రభో
ళికల పదేపదే కలవరించెడి కోరిక చీల్చుచుండునా ?

ఈ శరదందుమూర్తి హాసియింపఁడు చల్లఁదనాఁజల్లు లా
శాశల, నాదరిద్రగగనాంతర సైకతపాళి కూడ జ్యోతి
తాన్ని శిశిరమ్ము కాదు, కటిచాయల పాయలు పాయలై నిశా
క్తైశిక మూరణే ఇముడకే ముడిలో నిడఁబాటు నెల్లెసన్.

ఆ సుకుమారకౌముదుల నాడు విహాయసగీతికావిలా
సాసవ మాఁకగొన్న మరణాంధ్యములోఁ బడి నీరవించు నే
మో సెలవిమ్ము ప్రేయసి ! మధూత్సవపాత్రికఁ దెమ్ము ; కాక పే
రాసలఁ ద్రావి యూర్పు బ్రతు కావల నేమయి వేగిపోవునో !

వీడని వేడి కాఁగిలుల వేసరివోవని వేళ పోయె ఏ
జాడల నీని స్వప్నములచాటుల నీడల రెక్క లార్చి ; ఈ
నాఁడు వియోగపుంబ్రతుకు నాశమువోకియె చీకటిఁబడి త
ల్పూడిచి తొంగి తొంగి యిపుడో అపుడో యని వేచు పిల్చుకై.

మ్రోయపు చైత్రమాసపదముల్ హరిదంతపదమ్ములందు ; శూ
న్యాయతనాంగణాన మిహికాంగముతో చలికారు తొందరల్
నేయును ; వెంటవెంటఁ బడి చీరఁగ శైశిర జీర్ణపర్ణవా
తాయతరోదనమ్ములొ జరామయ నిశ్వసనస్వనమ్ములొ.

రగులు విషాదహాలహాల రౌరవకీల హృదంతరాలఁ గా
ల్పఁగ నను లోనఁ దాల్పఁగ భరమ్మొ ; వియోగకుటీర మిద్ది నేఁ
టి గతికి రేఁబవళ్ల నొకటే పనిగా నిపియించు సోరణం
పుఁగనుల పల్కరించు నలుమూలల ఏడుచు బారుబారునన్.

అస్తిప్రసాదనము

‘వరలక్ష్మి త్రిశతి.’ కర్మశతకము. తొమ్మిదవపది

శ్మశానాగ్రామాఖిల పంచభూతము చితా మధ్యస్థ సింహాసనా
గ్రవృత్పన్న భవన్మహాజ్ఞబడియే కాఁబోలు స్తంభీభవ
ద్ధావ్యాత్మీయమహాణసంచయముతోఁ దానై శ్మశానంబునం
దవృష్టాసువుగాఁ బొనర్చికొని దివ్యాస్తీ! నమస్తే నమః.

అవ్యాలోలమనఃప్రభావము శివాప్రాణేశ్వరత్వమ్ము స
ర్వవ్యాపిత్వము మంత్రవర్ణతతి రుద్రాక్షాది వాసంబు వ్య
క్తావ్యక్తుండగు స్వామి తద్భుజగ జిహ్వగ్నిచ్చటల్తోడి గ్రీ
వావ్యాలంబివిభూష వేమనెద ని న్నస్థి! నమస్తే నమః.

దీవ్యద్రివ్యసహస్రభానుకిరణోద్దీప్తాత్మమూర్తిప్రభా
భావ్యాశాత్రుటనక్రియా పరిణతప్రౌఢప్రభావాంచితా
నావ్యానంత మహాపదంబుధి పురోన్యస్తోగ్ర కోణాచలా
పవ్యాఘాతనిశాతబాణహతివత్స్పృహ! నమస్తే నమః.

దివ్యాస్తీ! భవదీయమా పలితమా దేదీప్యమానంబు నా
భవ్యాకారము హేయమయ్యుఁ దలఁపన్ బ్రహ్మాండరాహస్య వి
ద్యావ్యాపారము గోచరించుఁగద నీయందున్ విచిత్రంపు మా
నవ్యాఖ్యానము చేయుచుం దుపనిషన్నానామహార్థాళికిన్.

సవ్యామోహమ యైన యీజగము దీక్షానంత్య సంక్లష్టిఁ గా
మవ్యాపారమునం దగుల్కొని యసంపద్భాజనంబై చెడెన్
క్రవ్యాదాభ దురామయవ్రతతి జగ్ధంబై మహామృత్యు జి
హ్వోవ్యోమావృతి లుప్తమయ్యెనని నీవ్యాఖ్యానముల్ నెచ్చెలి!

నవ్యప్రౌఢమహార్థముల్ భవదుపన్యాసంబు లానందరే
ఖావ్యక్తీకరణ వ్రశస్తములు సంక్లష్టాఖిలక్షోణిగో
ళవ్యాపార నిరాసహేతువులు షోలాసంచలద్దుష్ట మా
యావ్యాపాదన లీల లూర్మివిషయోగ్రాంభోదర్శుండుల్ చలి!

అస్థి ప్రసాదనము

హవ్యంబై చెడిపోయె నీజగము మోహగ్నిచ్చటావల్లి రం
తవ్యం బం చతిదుఃఖభాగ్విషయసంతానంబు లో నెంచి, మం
తవ్యం బంచును దారపుత్రనివహాత్తక్లిష్టసౌఖ్యంబు హం
తవ్యం బీయఖిలంబు నంచు విమలార్థం బూఁడె దీవోచెలీ !

అవ్యాజోపకృతీ! సమస్తజగ మే లాహా ! సమస్తమ్ముగా
నీ వ్యస్తంబును నూహసేయునని నీకే నై జమైనట్టి మా
నవ్యాహారముచే శరీరగత భిన్నద్రవ్య మీరీతి భి
న్నవృత్తన్నము నంచుఁ దెల్పెదవు భిన్నభ్రష్ట మంచుం బొరిక.

తా వ్యాపించె నదే మహాస్థిక ! భవద్ధర్మోపదేశంబు, నా
యీవ్యగ్రంబగు నాత్మలో నెగసి సర్వేహావిధూతిక సదా
భవ్యంబైన మదీయసర్వసృజనాభాగన్వాణుష్టాన మ
ధ్యవ్యాక్రోశవివర్తనభ్రమదనంతధ్వన పూర్ణంబుగక.

కవ్యాదుల్ భవదీయ సౌరఝరిణీకల్లోల గర్భస్థితిక
దావ్యాపన్నతఁ బొంద కామరపురీష్ఠప్రౌఢసౌఖ్యాలిచే
నవ్యుల్ నీకృపకై సతీవిరహితుండై యేను ప్రార్థించెదక
దివ్యాంభశ్చలనంబు పొందకువె యస్థి మత్ప్రియార్థంబుగక.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

ఉ ప హా ర ము

పొటమరించు మున్న పుణికితి నొకకొన్ని,
కనటు వాయకున్న పసరుమొగ్గ,
లఱసగమ్ము విచ్చి, యఱ విచ్చి, నెఱి విచ్చి
నట్టిపూలు పుణికి యందు నిందు;

ఈపువుదండ గ్రుత్తునని యెప్పు దొడంగితి నో! అతిప్రయ
త్నాపచితమ్ము లాసుమము లన్నియు నిస్సృత యత్నప్రపంచ ధూ
ళీవరమాణుకోటుల విలీనములై పొడమాసిపోయెనో!
చేపడె నేటి కీసుమము; చేకొని చేతుఁ బునఃప్రయత్నము.

ఒక్కొకసుమమ్మె యేర్చి నీ కుపదనేయ
గుణముకొన నిట్లు లల్లన గ్రుచ్చుచుండఁ
బూర్వ పూర్వ గ్రథితమైన పూలు రాలె;
మొదలు కన్పించ దీ సూత్రమునకు నాధ!

పూలు రాలుఁ గాక, పొలివోక తుది మొదల
నిలుచు సూత్రమైన నే గ్రహించి
రాలినట్టి పూలమాలిక దెత్తునా?
సాక్షి గాఁగ నా ప్రయత్నములకు.

ఇంత తోఁట నాటి యిచ్చిపోయిన మన్మ
థాతి మన్మథునకు నకట! పుష్ప
శూన్య సూత్ర మెట్లు సూడిద గావించు
రసవిహీనులగు విరక్తు లట్లు.

ప్రతితరువున ప్రతివ్రతతి పల్లవతోరణ గట్టి తోఁటలోఁ
గుతుకము మీఱఁ బూసరులు గ్రుచ్చి సతమ్మును నిన్ను వేచు; నా
యతనములెల్ల మాని, బ్రతుకంతయు మాలిక నేయుపొంటె నే
క్షితిరుహమైనఁ గానయితిఁ, జెల్లరె! తీవయుఁ గాకపోయితి.

కన్నులవెన్నెలైన నినుఁ గన్గొనఁగల్గి, సుధాప్రపూరమా
తిన్నని నీయెలుంగు విని, తేపకు నే నినుఁ బల్కరించు భా
గ్యోన్నతి గల్గునాఁడయిన నోప్రియ నీయెద వ్రాలి నీగళం
బు న్నవపుష్పమాల నయి పూనక మానుదునా, మనోధవా?

పింగళి లక్ష్మీకాంతం

కాటూరి వేంకటేశ్వరరావు

సీ

ఓ నవయువతీ !

ఎవతెవు

నీ వీరాత్రి నన్ను మేలుకొల్పావు ?

ఏ తారాణోమలాంగివో నీవు,

ఏ తేజస్వీతదేహవో కాని,

నా స్వప్నప్రాంతరాంతరాళంలో

నీ స్వర్ణాంకితకింకిణీకృణాహాస్వనం

రేకెత్తించి, నదించి, ప్రజ్వలించావే

నాకామం,— కోమలాంగి ! నీ ది

వ్యాకారం నాయెడంద అద్దంలో

ఈకల్యాణముహూర్తమకా నిశీధంలో

ఆకు ద్విడిగిన పూలమొక్కలా నిల్పా వో కన్యా !

ఈలోకకతోరయాత్రలో నాలో

డోలాందోళితభీతభావనాజాలం

జాలై, వాగై, ఓమహాప్రవాహమై,

నాజాగ్రదవస్థనెల్ల ముంచెత్తి,

నాజ్ఞానప్రవృత్తులెల్ల కుంచింది,

నాజీవాన్ని ప్రసుప్తంచేసిన చీకట్లో

ఓ జవ్వనీ !

పూజాపుష్పాంజలితో విరిశా వో

తేజఃస్వరూపిణీ ! రాణీ !

తారాజ్వలితలలితకాంతిమయీ !

శాంతిమయీ !

*

*

భువనోద్రేకాలు నాయనఃప్రకారం
గమియింపకనే నిల్చుకుంటి నిందాకా;
భవదీయప్రణయవిహ్వలాహ్వనో
త్సవ మెపుడో యని తెరచుకుంటి నాహృదయో
ద్భవనద్వారం!

అయినా నీ

వవతరించు టెపుడో యీకాలపు
యవనికాంతరం విరజిమ్ముకు నాజీవంలో
పవనం నాచెవిలో ఊదెందా?
భువి చెప్పిందా? దివి చెప్పిందా? నాహృ
ద్భవనాంతర మొకనిరంతరస్వప్నమై
నవసిందికదా, ప్రస్తు ప్తమై, యిందాకా!
ఓయవతీ!

నీ వెవతెవో? నీ పే రేమో?
ప్రవచింతువాణో యీప్రేమోద్ధృత
ప్రశాంత సముజ్జ్వల
వివశత్వంలోనే!

ఓ నాభవతారణీ!

నిరంతరనవతరుణీ!

* *

నీ తారుణ్యం, నీప్రశాంతప్రేమోద్రేకం
నాతాపోపశమ మొనర్చి, నాజీవం
ప్రాతరరుణరాగరంజిత మృతి
పూతమ్ము బాసరెచ్చ నీనిశీథంలో!
ఈతమస్సులే ఉషస్సుగా విరిసెన్
నీతనుప్రభూత సుందరత్వంలో!
నాతపనాప్రతిఫలస్వరూపిణి! వి
స్ఫీతభావనాంబరోచ్చతారానారీమణి!

స్త్రీ

భువనాలందలి సుందరోజ్వలస్త్రీలూ,
కవనంలో కలగీతమంజుభావాలూ,
నవమందాకిని శీతవాతపోతాలూ,
రవళించెన్, స్ఫురియించె, తత్కుమన్నా
యో దివిజాంగన ! నీ యుపస్థితత్వంలోనే !

* *

బరువై బరువై దిగలాగె మంటిపెనుభూతం,
కరవై కరవై మటుమాయమాయె నానందం,
నరలోకవాసులెల్ల రాల్చు బాష్పజలం నా
సయనాలలోనె పొంగిపొంగి కరడయ్యెన్;
మజ్జీవనాంతికంలోనే లోకపుదారిద్ర్యం
కుమిలింది, కుమిలి క్రుంచివైచె నాప్రాణం,
రమణీ !

అది యావనోచ్ఛభావబంధుర మ్మాకాలం !
అది నవ్యవిస్తృతవాసంతాభ్యుదయావసరం !
అది మామకవిశాలనవజీవప్రారంభం ! నీ
అవతారం నాకన్నుల కట్టిం దా నాడు?—
అవనీతీరాలెల్ల వెదకి వేసరితిన్ నీ
నవళోమలపాదపద్మరజంకోసం !
పలవించా, పలవించా, విలపించా నే నో
కలరాణీ! నీ లలితానురాగబలం కావాలని,—
కానీ,

తెలవారెను, అరుణరక్తిమలు క్రుంకెన్,
తెలికాంతులశశి రోజు రోజు కృశియించెన్,
బల మేది విశ్లేర్ణమయ్యె నాళోమల
తరుణజీవితప్రళయోద్వేగానలం నాలోనే !

* *

జనసంతానంలో కలిగే దుష్కరకల్లోలాలూ,
మనుజులదుర్భరజరామయదారిద్ర్యాలూ,
దినదినపరిదుఃఖితమా నీయిలమాత్రమే నా
మనసును సంకెళ్ల గట్టి బంధించెన్! నే
కనదలచినశోభ స్పృష్టిజాలంలో, ఈ
మనుజుల దీనార్తరోదనధ్వానంలో
పడి నలిగి, నా

మనస్సులో నీరసమై నీరవమై, భావనలను
కరగించెనా? కరుడుకట్టెనో?— అప్పుడు నీ
ప్రణయబలం యిరీతి వరించిననాడే,
జీవం మ్రోడైనా,

సనదొడుగు నటించు ఎడందలో ఏమైనా
వినబడ్డా కానీ, అది ఒకానొకరొదయే!
ఓ సుమనోమలనుందరోజ్జ్వల

శ్రీవ్యక్తి! శక్తి!

ఆరొదలోపలిరొదయే నాచేయూతై, నాశే
యెదలోపలియెద గలలో కలువరింతయై
మెదిలి మెదిలి నన్నెల్లెడ వెదకించెన్ నీ
యెదియో తెలియని సహవాససహాయంకోసం!—
అదునే కాలేదో ఆతొలికాలంలో— నా
హృదయంలో ఒంటరినై నే నిలబడి, ఏదో
పదముల సవ్వడికై యెదురుచూచి చూచి
అలసితిన్ నా హృదయేశ్వరి!

* *

ప్రీతి

ఈనా డీ యలసిన ఆశాజీవం నిదురించిన యీ
అర్ధరాత్రి నీదరస్మితాహ్వానాలోక మ్మా
యంతరిక్షసీమనుండి దిగి నాపై
కురిసెనా జాలై, తారై మెరిసెనో, పూలై
విరిసెనా!—

ఈలోనే నీ కాంతితనువు నాదేహం
దరిసి, అలపుగొన్న నా స్వప్నజీవితావరణం
మేలుకొలిపి, నా హృదయోద్భవనంలో దీపం
నిలిపితివే! విలసిత లావణ్యశ్రీవై!

ప్రీతివై!

నీవై!

నీ వెవరైనా, నీ పే రేమైనా కానీ!

నవనిత్యయావనానందప్రాణీ!

మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు

ఇద్దరు నవకవి మిత్రులకు

నన్ను గాంచినంత మీరు
నమస్కార మిదే యంచు
నవ్వుకున్నారోయ్,
వీరినవ్వుతో నన్ను
విసిరికొట్టితిరోయ్ !

మిమ్ము జూడగానె నేను
మిసుము లీను మీతెనువుల
మెచ్చుకున్నానోయ్,
మురిపెమ్ముతో మిమ్ము
ముంచివేసితి నోయ్ !

సుధ లీనెడి చూడుకులు, పుపు
దేనె లూరు తీయనుడులు
తీర్చుకున్నారోయ్ ;
బయలుగా మీర లవి
బయటపెట్టుదురోయ్ !

పసివేళటి పాలనునుపు,
ఎలబ్రాయపు ఏటిపొంగు
ఇంకిపోలే దీ
ఎదలో సుస్థిరముగ
పదిలమైనాయోయ్ !

ముఖములోన ముడత లున్న
శిఖ పలిత స్నిగ్ధమైన
ముదిమి రాలేదోయ్ ;
నమ్మకుంటే ఎడద
కుమ్మి చూడండోయ్ !

అమరామృత నిర్జర మెద
అడచుకొంటి జహ్నువట్లు
అది కదప నురకే ;
పని వచ్చినప్పుడే
బయటపెడతానోయ్ !

నోరి నరసింహశాస్త్రి

అ భి మ న్యు డు

౧

“పోరు పో”రంచు రణభేరి మ్రోగ బయట
“వలదు వల”దంచు నింటిలోపలను నీవు
కంటి కాటుక చెక్కిళ్ల కఱడు గట్ట
జలజలని రాల్తు దుఃఖబాష్పముల వేల !

౨

దూరముననుండి సంగ్రామ దుందుభులను
ఉఱుములంబోలె విని యని కుఱుకు నాకు
తాలు గరగించు నీ యార్తరవము వినిన
పొంగి పోయెడు నెమ్మేను కుంగిపోవు.

౩

పగఱ తెలివిచ్చు కత్తుల వాడి పోట్ల
రాయిడికి చెక్కుచెదరని తాతిగుండె
తొలివియోగపు జాలిచూపుల స్రవించు
వేడి కన్నీట కరగి ద్రవింప దొడగు.

౪

భద్ర దంతుల కఠిన కుంభస్థలాలు
చీల్చి ముత్యాల భూమి నర్పించు నాకు
నీ విషాద ముక్తాశ్రులు నేల రాలి
చింది చిటిలిపోవుట చూడ చింత వొడము.

౫

పర నిశితబాణ వర్షప్రపాతములకు
నదురు బెదురును లేక నే నెదురు నడతు
పడతి, కన్నీటి తొలకరి వాన జడికి
గడగడ వడంకు నేడు నాయొడ లదేమొ !

౬

ఒక్కతఱి నే రణావని కుఱికినంత
పగఱ పూహము లన్నియు భగ్నమగును
కలికి కడగంటి చూపు మొగ్గరమునుండి
పోరి తప్పించుకొన నాకు దారి లేదు.

కొడాలి ఆంజనేయులు

ప్రేత భూమి

మండుతోంది

మండుతోంది

మిన్ను కాల్చి మండుతోంది
వడమటిదెస ప్రేతభూమి.

ఊరిబయట కోనేట్లో

రక్తం చూచెనొ

పిట్టలు,

కళ్ళవళించి రోదంతో

గూళ్ల చేరి దాగున్నవి.

కళ్లలో తొంగిచూచి

ఊలవేసె నక్కలదొర.

మండుతోంది

మండుతోంది

ఆకలితో మండుతోంది

నాయెదవలె నీయెదవలె

కుమారిల్లి రుద్రభూమి.

రక్తం క్రక్కినపులివలె

చచ్చిన సూర్యునిదేహం

సంధ్యావాహకు లెవరో

కాష్టంలో వేల్చినారు.

పొగలే ఇరులై జగతిని

భూతంలా కొగిలిస్తే

వేయితరంగాల జలధి

గడగడమని వణకింది.

పడగెత్తిన నల్లత్రాచుగా

శివమెత్తిన మహాంకాళిగా

కాళనిశీధిని

ఉన్నాదంతో

ప్రళయతాండవం చేసింది.

పురిపండా అప్పలస్వామి

కొత్త చెప్పలు

‘కరుణకుమార’

[అదిగాడు అగ్రామమాదిగవాళ్ళకందరికీ కులపెద్ద. అనాదిగా వాడిపెద్దలగానుతు ఈగౌరవం వంశ పారంపర్యంగా వస్తుఉండడంచేత అదిగాడుకూడా తనహయాంలో గౌరవంగానే కాలక్షేపంచేసి నిరుడు సంవత్సరము క్రావణమాసంలో వచ్చినదూముల్లో కలరాతగిలి పాపం వెల్లిపోయాడు. ఇంట్లో వాడిభార్య నరిసి, పన్నెండేళ్ళకొడుకు, ఓ యెనిమిదేళ్ళ కూతురూమాత్రం ఉన్నారు. నరిసి కూలికిపోయి రోజు రో ముం తెడుగింజలు చెమటఉడ్చి సంపాదించుకొని పొట్టపోసుకొంటూ పసిపిల్ల లెప్పుడు చేతి కందివస్తారా అని నిత్యమూ అంకాళమృకు దణ్ణాలుపెట్టుకొంటూ కాలక్షేపం చేస్తోంది. చిన్నపిల్ల లయినప్పటికీ యిద్దరుపిల్లలూ రోజూ పొద్దున్నే పొలంచాయ పోయి పొయ్యిలోకి ఇన్నిచితుకులూ, కంపా, కట్టా, పేడా పోగుచేసుకొని తల్లికి కాస్త వేన్నీళ్ళక చన్నీళ్ళలాగ సహాయంచేస్తూఉన్నారు.

అదిగాడు బ్రదికిఉండంగా పెద్దమాదిగ కాబట్టి అగ్రామంలో పదిమంది పెద్దఅసాములయిళ్ళకూ ఉద్యోగంచేస్తూ ఏటా కుప్పనూర్పుళ్ళలో ఎట్లాలేదన్నా ఓపందుగింజలు కళ్ళమాస్తూఉండేవాడు. పైగా అసాములయిళ్ళలో పసరం చచ్చినపుడల్లా వాడికి తోలు మిగులుతూఉండేది. తోలు కొంతభాగం అసాముల చెప్పలకిందా, తోలుబొక్కెనలకిందా, ఎద్దులకు మెడవారులకిందా, మువ్వలపట్టెళ్ళకిందా ఖర్చవుతూఉన్న పుటికీ, మరికొంత మిగులుతూనేఉండినందువల్ల తద్వారా వాడికి కొంతఆదాయం ఉండకుండాపోయేది కాదు: కాని అదిగాడు చనిపోయినతర్వాత ఇంట్లో సంతనలేక, నరిసి పూర్వంఉన్న అన్నియిళ్ళకూ ఉద్యోగం చేయలేకపోయింది. అందువల్ల పూర్వం చేస్తూఉన్న పదియిళ్ళలోనూ, ముఖ్యమైన ఏనాల్గుదిల్సో తప్ప మిగిలినయిళ్ళను, తనకొడుకు చేతికెక్కివచ్చేవరకు తనకు వల్లకాదని చెప్పి వదులుకొంది. తను మిగుల్చుకొన్న అనాలుగిళ్ళకై నా నరిసి సమయానికి మాదిగవాడలో ఎవరినో అన్నా, నాన్నా అని బ్రతిమలాడుకొని, అసాములకు ఏం లోపమూలేకుండా ఉద్యోగంజరుపుకొంటూ జీవనం గడుపుకొంటోంది.]

౧

చిన్నవరెడ్డి గ్రామంలోఉన్న మోతుబరీ అసాములలో ఒకడు. అంతేకాదు, మోతుబరులలోకల్లా కాస్త ముఖ్యుడనికూడా చెప్పొచ్చు. అగ్రామంలో అందరూ లేత కాపులపుట్ట. అంతా ఒకరికొకరు కావలసినవాళ్ళు; బీరకాయవీచు. అందువల్ల ఉన్నవాళ్ళ ల్లోకి మొదటినుంచీ చిన్నవరెడ్డిది కాస్త తలబిరుసుతత్వం అయినప్పటికీ అతను చేసేదుండ గాలూ, బీదలను పెట్టేహింసా బయటికిరాకుండా సమయానికి గ్రామంలో నలుగురూ కమ్ము కొనిరావడంమూలాన్న పరిశసారిపోతూవస్తున్నవి. పైగా గ్రామమునసబు వాళ్ళవాడే

అయినందువల్ల అతడు మరీపేట్రేగుతూవచ్చాడు. దీనికితోడు ఏజన్సులో చేసుకొన్న పూజవల్లనో అతనికి ఈజన్సులో లక్షిందేవికూడా కటాక్షించడంవల్ల అంతా ఒకయేటై, అరవై యెకరాల మాగాణిసేద్యమూ, ఒక డెబ్బైయెకరాల మెట్టసేద్యమూ, ఇంట్లో కావలసి నంత పాడీ పంటా లభ్యమయి, జీతగాళ్లూ నాతగాళ్లూ కలిగి మొదటినుంచీ అతగాడి కమతం కొంత అట్టహాసంతోనే జరుగుతోంది. అదీకాక గ్రామంలో జరిగే చిల్లరతిగవు ల్లోనూ, ఇచ్చిపుచ్చుకోవడాల్లోనూ మాటకారికాబట్టి తరుచు చిన్నపరెడ్డికాడికే పార్టీలు వస్తూవుండడం, అతడు పంచాయతీచేసి న్యవహారాలు పరిష్కరించేయడం జరుగుతూఉన్నందువల్ల, ఈవిధంగాకూడా అతనికి గ్రామంలో సలుగురిలోనూ కాస్త పెద్ద అనిపించుకోవడానికి హేతువైంది.

ఇక చిల్లరబాపతు అలగాజనానికి ఇతడంటే డొక్కలో మెమలుతూఉంటాడంటే విద్వారమేమిన్నీ లేదు. గ్రామమునసబూ, కర్ణిమూ — ఇద్దరూకూడా ఒకరికింమనుషు లైనందువల్లనో, లేక అతని జననకాలనక్షత్రబలిమివల్లనో కాలక్రమేణా గ్రామంలోని సివిల్, క్రిమినల్ అధికారాలన్నీ చిన్నపరెడ్డి స్వాధీనపెట్టుకొని అమలుజరుపుతూవచ్చాడు. అతనిమాటంటే సుగ్రీవాజ్ఞా, అతడంటే సింహస్వప్నమూ అయింది అలగాజనానికి. ఆఖరుకు అతనిపలుకుబడి—అతడు నందంటే నందీ, పందంటే పందీని. ఎప్పుడు ఏంటెచ్చి నెత్తిమీద పెట్టుతాడో అని బీదలంతా హాడిలి జీవిస్తున్నారు.

నరిసి తనఉద్యోగంలో మిగుల్చుకొన్న యిళ్లల్లో చిన్నపరెడ్డియిల్లు ఒకటి. రెడ్డి చెప్పల్లో ఒకచెప్పు ఈమధ్య కుక్క ఎత్తుకుపోయి కొరికిపాడుచేయడంవల్ల అతడు నరిసిని పిలిపించి ఒక కొత్తచెప్పలజోడు తయారుచేసి తీసుకురిమ్మని చెప్పాడు. ఒకవారంరోజులు వెసిలికయిస్తే తయారుచేయించి తీసుకొనివస్తానని చెప్పి నరిసి వెళ్లిపోయింది.

నరిసి కోరిన వారంరోజులగడువూ అంతకుపూర్వంరోజునే గడిచిపోయింది. కాని యింకా చెప్పలజోడు రాలేదు. కాలికి జోడులేకుండా తిరగడానికి రెడ్డికి ఇబ్బందిగాఉన్నది. ఈవారంరోజులూ ఎట్లాగో కష్టంమీద గడుపుకుపోయినాడు. పోనీ ఆరోజయినా తెస్తుందేమో అని పొద్దుటినుంచీ చూచాడు. కాని నరిసి రాలేదు. ఉదయాన్నే ఒకసారి తన సేద్యగాణ్ని నరిసియింటికి పంపాడు. అది యింటికి రాలేదని పోయినమనిషి చక్కా వచ్చాడు. ఆరోజు తూర్పుచేలోకి—ఒరెండుమైళ్లదూరం—రెడ్డి కుప్పనూర్పుకి పోవలసి వచ్చింది. వైశాఖమాసం మధ్యాహ్నం పన్నెండుగంట లయింది. అప్పుడే భోంచేసి రెడ్డి బయిటికి వాకిట్లోకి వచ్చాడు. ఎండ తీక్షణంగా కాస్తోంది. జరూరుగా పోవలసినపని. కాలికి చెప్పలు లేవు. పోనీ ఎవరివైనా ఎరువు తీసుకుపోదామనుకొంటే సమయాని కెవరూ

కొత్త చెప్పలు

తలనవడలేదు. ఇంట్లోకి వెళ్లి పొగాకుకాడబకటి తీసుకు చుట్టచుట్టి నోట్లో పెట్టాడు. అగ్గిపెట్టి తీసి ముట్టించాడు. శరీరంలో ఒకవిధమైన చురుకుదనం కలిగింది: నరిసి చెప్పలు తీసుకువస్తానని చెప్పినగడువు దాటిపోయి సెకండ్లు, నిమిషాలూ, గంటలూ గడిచినకొద్దీ— గడిచిపోతూవున్నదని తలచుకున్న కొద్దీ — చిన్నపరెడ్డికి లోపల కుతకుతపుట్టి ఉడుకు ప్రజ్వలిస్తోంది. చిరుచెమటలు పోసినవి. ఆడదాని కింతనిర్లక్ష్యమా అనుకొన్నాడు. ఇట్లా ఆటలు సాగనిస్తే తనసంగ తేమికావా అనుకొన్నాడు. నిట్టూర్పు లభికమైనవి. నోటిలో పెట్టినచుట్ట బ్రహ్మాండంగా కాలిపోతూఉన్నది. నిట్టూర్పుతో వీల్చినగాలికి రెడ్డికి నోటి లోకీ ముక్కులోకీ ధూమసముదాయం ఎక్కిపోతున్నది. రెడ్డికి కళ్లెరబారినవి. వీల్చిన పొగ ముక్కుపుటాలగుండా, పళ్లనందులగుండా బయటికి మబ్బుతెరలల్లా వస్తూవుంది. నట్టనడి ఆకాశాన్నుంచి భగవానుడు తనసహస్రకిణాలతోనూ లోకాన్ని పొదిగి వేడెక్కిస్తున్నాడు. రెడ్డికి శరీరం వేడెక్కిపోతోంది. నరిసి యింకా రాలేదు. కాళ్ళకు చెప్పలు లేకుండా పొలం పోవడమా? మానడమా? వెళ్ళక విధిలేదు. పైన ఉత్తరీయం వేసుకొన్నాడు. చేతిలో కర్ర పుచ్చుకొన్నాడు. సమయానికి గొడుగు అగుపడలేదు. దాన్ని వెతకడానికికూడా అతనికి స్థిమితం లేకపోయింది. ఇంట్లో ఆడవాళ్లు భోజనంచేస్తున్నారు. పొలంపోదా మనుకొని రెడ్డి నడవదాటి నాలుగడుగులువేసి వీధిగుమ్మంలోకి వచ్చేవరకు నరిసి ఒక చిన్నవెదురువేళ్ళబుట్టలో ఒకజతచెప్పలు కొత్తవి తీసుకువచ్చి గుమ్మంలో అతని కెదురుగా పెట్టింది.

“నిన్న తీసుకువస్తానని చెప్పి ఇంతవరకూ తీసుకురాకుండా ఎందు కాలస్యంచేశావే రండా” అని రెడ్డి గ్రుడ్లు పురిమి అదలించాడు.

“సామీ! నా కింటికాడ సంతసలేదుగదా. ఏలయ్యనో కాళ్ళూకడుపూ పట్టుకొని ఉద్యోగంచేయించుకోవాలి. నేను బ్రతిమలాడిన మాదిగాడు నిన్న మాపటికి తయారుచేసి తీసుకువచ్చాడు. కొత్తచెప్పల కాముదంరాసి తీసుకువద్దా మనుకొని పొద్దుటేలనుంచి ఆముదంకొనడానికి చేతిలో డబ్బులేక, తిరిగితిరిగి, ఆవీధి కోమటాయన్ని బ్రతిమలాడి ఇంత ఆముదపుచుక్క పెట్టించుకొని చెప్పలకు పట్టించి తెచ్చా. ఆముదం పెట్టకుంటే తమరు కోపంచేస్తారని అది పెట్టించేవరకు ఈయేలయింది సామీ” అని నరిసి గడగడ వణుకుతూ తడబడుతూ జవాబు చెప్పిచెప్పకమునువే చిన్నపరెడ్డికి ప్రపంచం తెలియలేదు. శరీరం అతనిస్వాధీనం తప్పిపోయింది. ముఖం ఎర్రబారింది. కోపంతో వళ్ళంతాకంపించిపోతోంది. పిడుగులుపడేటట్టుగా ఉరిమి, “ఊ! లంజా! నీ కాముదం చిక్కలేదుగా! తెస్తా నన్న వేళకు లేక ఇంత అలక్ష్యమా? మాదిగలంజె కింత కావరమా?” అంటూ పిచ్చుకమీద

బ్రహ్మస్త్రం ప్రయోగించినట్టు, తనచేతికర్రతో ఈడ్చి నరికిని మెరిసిన బ్రహ్మచరీ
‘చచ్చాను దేవుడా’ అని అరుస్తూ, వాతంకమ్మను కుక్కిలాగ గొరిగి గొరిగి చూచుకున్నా
తాను నాలుగుసార్లు తిరిగి నడివీధిలో కిందిపడి కర్మసాక్షి సూర్యుడి కేసి చూపుకుట్టి కళ్లు
తేలేసింది.

9

చిన్నపరెడ్డి కుప్పనూర్పుకాడికి తూర్పుపాలం పోవాలనుకుని బయలుదేరి వాళ్లలో
కొస్తే ఇంతగ్రంథం జరిగి నరిసిప్రాణం హరీఅంది. వాళ్లలో నడివీధిని శంకం కట్టి ఆ పీఠంలో
ఇటూఅటూ పారజూచాడు రెడ్డి. మిట్టమథ్యాహ్నం, భోజనం సమయం, పీఠంలో బాండ్లా
నిశ్చబ్దంగా ఉంది. జనసంచారం లేదు. కాని ఏమిచేయడానికి రెడ్డి ఆలోచించుకోలేదు.
శళ్ళకు కమ్మన కావరంకొద్దీ బుద్ధి మట్టగించి ఆవుద్రేకిలో అలాగే పోయాడు రెడ్డి.
ఇప్పుడు అతనికి తలవేడి తగ్గింది. క్రోధం చల్లారింది. ఇది మూలవల్ల వచ్చినది అనిపిస్తోంది.
శవాన్ని ఎంతనేపని ఆప్రకారం వాకిట్లో ఉంచడం? ఎవరికంటూ పడకలవా ప్రస్తుతం గాన్ని
దొడ్డిగుమ్మాన్న వాములదొడ్లోకి చేర్చిస్తే, తర్వాతవిషయం నివాసంగా ఆలోచించుకో
వచ్చు సనుకొన్నాడు. కాని శవం దొడ్లోకి చేరేపుపాయం ఏదీ? తన సన్నిహితులైన
కుప్పనూర్పులో ఉన్నారయ్యే. ఇంట్లోకి పరుగెత్తా ఉలిడు. భార్య, అతనిపట్ల అన్నం
లింతున్నారు. దాసీపనిచేసే యానాది లక్ష్మి పడమటింటి వసారాలో కూర్చుని బియ్యం
బాగుచేస్తోంది. ఖంగారులో ఏమీ తోచక భార్యను పిలిచి ఇట్లా జరిగిందని తెలియజేస్తా
చెప్పాడు. తల్లి చెవినిబడింది విషయం. అమ్మయ్యో అని తల్లి భార్య గుండలు బాదు
కొన్నారు.

“ముందు శవాన్ని వాములదొడ్లోకి చేరుద్దాం రండి. ఆపిథాన పీఠంలో ఉంచడానికి
వీలులే”దన్నాడు రెడ్డి.

“నరే! యానాది లక్ష్మినిగూడా పిలుస్తాను. ఉండు” అని భార్య లక్ష్మిని పిలి
చింది; దానితో రహస్యంగా చెప్పింది విషయం. సంగతంతా వినేవరకు లక్ష్మికి హాడతలే
“నావల్లకాదమ్మా ఈవని” అని ఊరిబయట తనగుడిసెకాడికి పేదరికినది. “అలస్యం
అవుతోంద్రా” అనేవరకు, తల్లి భార్య రెడ్డి ముగ్గురూ కలిసి వీధిలోకి వెళ్ళారు. రెడ్డి
తిరిగి ఇటూఅటూ వీధిలో నాలుగువైపులూ పరకాయించి చూచాడు. జనసంచారం
లేదు. ఇదే సమయం అనుకొని ముగ్గురూ చెయ్యిచేసుకొని శవాన్ని వాకిటగుండా
వాములదొడ్లోకి చేర్చి ఎండుగడ్డివాములో, లోతుగా దూర్చి బయటికి కనిపించకుండా
గడ్డి కప్పి వచ్చేశారు.

కొత్త చెప్పలు

కాని రెడ్డికి మనస్సులో దిగులుగానే ఉంది. తాను చేసినపని ఎవరికంటా పడలేదని నమ్మకమేనా? లేక ఎవరికంటనైనా పడిందా? అని అదే ఆలాపన అతనికి. గుండెలు కొట్టు కొంటూనేయున్నవి. తిన్నఅన్నం అంతా నీరై పోయింది. ముచ్చెమటలు పోసి శరీరం నిస్సత్తు వయిపోయింది. మాదిగశవాన్ని తాకినందుకు ముగ్గురు వాహకులూ వీధిలేలుపూ, దొడ్డివాకిలీ గట్టిగా లోతట్టు బిగించి సందులోని బావిదగ్గర వెంటనే స్నానంచేసి గుడ్డలు మార్చి చలవమడతలు కట్టుకొన్నారు. “శుభంవలె ఇదేం ఖర్చం వచ్చింద్రా నిండుయింట్లోనూ” అని తల్లి ముసలిది కంటనీ రెట్టుకొంది. “నోరువిప్పితే గొంతుక పిసుకతా”నని రెడ్డి గదమాయించాడు.

మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటా రెండుగంటలు కావచ్చింది. సూర్యుడు కొద్దిగా పడమటికి జారుతున్నాడు. రెడ్డి మళ్లా చుట్ట ముట్టించి తూర్పువసారాలో ఇటూఅటూ పచార్లు చేస్తూ తడిసినతల విప్పుకొని జుట్టు ఆరబెట్టుకొంటున్నాడు. కర్తవ్యం ఏమీ స్ఫురించడం లేదు. అంతా చికాకుగానే వుంది. రిచ్చసాటుదశలోనే ఉన్నాడు.

ఇంతలో రెడ్డికి చెప్పు లిచ్చినస్తానని చెప్పి రేపటేశనంగా పోయినఅమ్మ యింటికాడ కూడయినా వండకుండా సొద్దు పడమటికి వాలినా రాలేదే అని పొద్దుటేలనుంచీ కూడూ నీళ్ళూలేక చూసిచూసి కళ్లు కాయలుకాసి ఆకలికి శోషవచ్చి, అయినా రెడ్డిగారియింటికి పోయి విచారిస్తే మందల తెలుస్తుందని సరిసికొడుకూ, కూతురూ — ఇద్దరూ కలిసి రెడ్డి కేదురుగా వీధిగుమ్మంలో ప్రత్యక్షమైనారు.

“అయ్యా! మాఅమ్మ మీకాడికి చెప్పలు తెచ్చిందే. ఏడబోయిందీ?” అని పిల్ల లిద్దరూ రెడ్డి సడిగారు.

రెడ్డికి ప్రాణాలు నిలువునా ఎగిరిపోయినవి. నిలుచున్నమనిషి తటాలున కిందిచీడీ మీదికి చతికిలబడ్డాడు. నోటిలోచుట్ట జారి కింద పడిపోయింది. కాళ్ళూ, చేతులూ పటుత్వం తప్పిపోయినవి. పసిపిల్లకాయ లిద్దరూ అతనికళ్లకు పెనుభూతాల్లాగా కనిపించారు. పిల్లలు వాకిట్లోనుంచి కదలలేదు. జవా బివ్వకుండా ఎంతసేపని ఊరుకోగలడు రెడ్డి? ఇంత మాత్రానికే యింత అద్భుతపడితే ఇక ముందు జరుగవలసినకథంతా ఎట్లాగ నడవడం? ధైర్యం చిక్కబట్టుకోవా లనుకున్నాడు. సకిలించాడు. గొంతు సవరించుకొన్నాడు. చాచు కొన్న కాళ్లు ముడుచుకొన్నాడు. మూతిమీద చేయివేసుకొని మీసం సవరించుకొన్నాడు. జుట్టు దులిపి ముడిగట్టాడు. భార్యను పిలిచి ముచినీళ్లు తెప్పించుకొని ఓలోటానీళ్ళు తాగాడు. పిల్లకుంకల్ని క్షణంలో నమ్మించగలం అనుకొని,

“ఒరే మీలమ్మ చెప్పు లిచ్చి అప్పుడే యింటికి పోయిందిరా, ఇక్కడ లేదు. అది ఇంటికింకా రాలేదూ?” అన్నాడు.

“లేదయ్యా! పొద్దుటేలనుండి మాకు బువ్వ లేదు. ఇంకా యింటికి రాలేదు. ఎక్కడకు పోయిందో” అని వాళ్ళన్నారు.

“పొండి, పొండి, ఇంటికి పొండి. మీలమ్మ ఇక్కడ లేదు. ఎందు కెండలో తిరుగుతారు? పొండి” అని తొందరచేసి కూడులేక ఆసీలిక మాడుతున్న పసిపిల్లకాయల కింత అన్నమైనా పెట్టిపంపితే బాగుండునన్న ఆలోచనై నా లేకుండా నా బ్లిద్దరూ తనదృష్టి పథంనుండి తొలగి బయటికిపోతే చాలు ననుకొని, ఆతంతో నాళ్ళు తొందర పెట్టి పంపి వేశాడు. దిక్కుదెసాలేక, దారితెన్నూ తోచక వచ్చిన కుర్రకుంకలు వచ్చినట్టుగానే యింటికి పోయారు.

3

మధ్యాహ్నం మూడుగంట లయింది. కాలచక్రం గిరుస సోగిపోతోంది. చీకటి పడితేనేగాని తను తలపెట్టినకార్యం సాగదని, ఎప్పుడు పొద్దుగుతునుగాఅని రెడ్డి కొంత సేపు ఆత్రపడ్డాడు. కాని అంతలోనే అతనికి పొద్దు గుంకుతుందంటే భయాకూడావేసింది. మొత్తానికి మనిషి కొంచెం జంకాడు. మొదటున్న ధైర్యం ఇప్పుడు లేదు. గుండె బిగువు జారింది. కాని బయటి కట్లా కనిపించకూడదని మేకపోతుగాంభీర్యం తెచ్చిపెట్టుకొన్నాడు. ఆఖరుకు పొద్దు గుంకింది. చీకటిపడింది. రాత్రి ఎనిమిదిగంట లయింది. తొమ్మి దయింది. నెల యింకా పొడవలేదు. అతని నేద్యగాళ్లలో కొంతమంది యింటికి వచ్చారు. వాళ్ళలో ఇద్దరిని-జెబ్బపుష్టి, పిక్కబలిమీ గలవాళ్లని-చాటుకు పిలిచాడు రెడ్డి. భయపడన ద్దన్నాడు. ఇదిగో పదిరూపాయలనోటు, ఈనాం తీసుకోం డన్నాడు. జరిగినవిషయం అంతా చెప్పాడు.

“మీరు రెండోఆలోచన లేకుండా ఈశవాన్ని ఊరిబయట పొగడదొరువులో పారేసిరావాలి. ఇదిగో పదిరూపాయలనోటు. ఊరి! రెండో ఆలోచనచెయ్యడానికి వీలు లేదు. తొందరగా రావాలి. చూడండి, ఈరెండు ఈతచాపలలోనూ శవాన్ని చుట్టి తీసు కొనిపొండి. అయిదునిముషాల్లో పని పూర్తిచేసుకురావాలి” అన్నాడు రెడ్డి.

పదిరూపాయలనోటు చూచేవరకు ఇద్దరుముతరాచువాళ్లకూ మేరువు దొరికిన ట్లయింది. నడుంకట్టారు వాళ్లు. వామికాడికి పోయారు. దీపం తెచ్చేదాఅని రెడ్డి అనేవరకు వద్దన్నారు. శవాన్ని చాపలో చుట్టారు. కాళ్లతట్టు ఒకరూ, తలతట్టు ఒకరూ ఎత్తు కొన్నారు. దొడ్డిగుమ్మంకాడికి వచ్చారు.

కొత్త చెప్పలు

“ఉండండి! ఉండండి” అని రెడ్డి వాళ్లను అదలించాడు. తాను తలుపు వోర వాకిలిగా తీసి ముందు వీధిలోకి పోయాడు. రాత్రి పదిగంటలు దాటివుంటుం దనుకొన్నాడు. వీధిలో నిశ్శబ్దం గమనించాడు. ఇక వెళ్ళండన్నాడు. ముతరాచు లిద్దరూ కళేబరాన్ని వీధి దాటించారు.

ఇక రెడ్డికి కాస్త స్థిమితం ఏర్పడుతూ ఏర్పడుతూ వుంది. కాని పోయినమనుష్యులు తిరిగి తన కళ్ళపడేవరకూ అతనికి పూర్తిశాంతి చిక్కేటట్టు కనపడలేదు. ఇంతలో వెళ్లిన వాళ్లు పావుగంటలో వచ్చి జయభేరి మోగించారు. రెడ్డి ‘అమ్మయ్యా!’ అనుకొని భోజ నానికి లేచాడు.

నరిసిపిల్లలిద్దరూ ఆపగలూ, ఆరాత్రీ పక్కయింటి మాదిగయింట్లో కూడుతిని దిగులు తోనే ఆరాత్రంతా గడిపారు. తెల్లవారింది. సూర్యుడు తిరిగి తనధర్మం నిర్వహించడానికి ప్రాక్షీతాన్ని అధిష్టించి ఈవిశ్వప్రపంచంలో జరిగే సమస్తకర్మలూ వీక్షిస్తూ, వాటికి సాక్షీభూతుడైన ప్రత్యక్షదేవతవలె ప్రకాశించిపోతున్నాడు. బారెడు పొద్దెక్కెనరికి ఎవరిదో ఆడదానిశవం ఊరిగమిడి పొగడదొర్పులో పైకి తేలిందిని గ్రామంలో పుకారు పుట్టింది. గ్రామమునసబు వెట్టినాకర్లను పిలిపించి శవాన్ని బయటికి తీయించిచూచి మాదిగనరిసి శవంగా గుర్తించి మాదిగవాడకు కబురుచేశాడు. మాదిగవాళ్లంతా చుట్ట బెట్టుకొని నరిసిపిల్లకాయలతోసహా దొరువుకాడికి వచ్చారు. శవాన్ని చూచారు. నరిసి పసిపిల్లలిద్దరూ ముందుకు వచ్చి శవంమీదపడి గొల్లుమన్నారు. “అయ్యో! పసిపిల్లకాయ లిద్దరినీ అన్నాయంచేసి పోయిందే” అని పిన్నపెద్దా అందరూ దుఃఖించారు. కూడా వచ్చినవాళ్లు పిల్లవాళ్లని ఇవతలికి తీసి ఓదార్చారు.

పిమ్మట గ్రామమునసబు పోలీసువారికి రిపోర్టుచేయడంతోటే పదకొండుగంటలికి వచ్చివాలారు వారు. ఈలోపల ఎట్లా పొక్కిందో ఆనోటా ఆనోటాబడి అసలువిషయం చిన్నవరెడ్డి నరిసిని కర్రతో కొట్టి చంపి రాత్రివేళ శవాన్ని దొరువులో పోయించాడని ఊరూవాడా పొక్కిపోయింది. లోకం నోరుమూయడానికి మూకు డేదీ? సూర్యుడు నడి నెత్తిమీదికి వచ్చేకొద్దీ గ్రామంలో పుకార్లు బలమైపోతున్నవి. కాని ప్రత్యక్షసాక్ష్యం మాత్రం రాలేదు.

ఒక సబినస్పెక్టరూ, ఒక సార్జెంటూ, ఇద్దరు కనిష్టీబులూ వచ్చారు. గ్రామంలో అడుగుపెట్టిపెట్టంగనే పసికట్టారు సంగతి. వారిముక్కుకి కమ్మంగా తగిలింది వాసన. అసలే పాముచెవులయ్యె వాళ్లవి. అందులోనూ ఇసుకలోనుంచికూడా నూనె పిండగల చాతురీ ఘరీగులు వాళ్లు, ఘటనాఘటనసమర్థులు. ఇకనేం, రొట్టెవిరిగి నేతిలో పడినట్టయింది. ఇక

సవాలక్షగ్రంథం జరిగించవచ్చు. సబినస్పెక్టరు బాగా సార్వీసుగలచెయ్యి. బహుబింకం గానూ, బెట్టుగానూ సడిపాడు గ్రంథం.

చిన్నపరెడ్డి పట్టావిడుపూగలమనిషి; ప్రవాహం పొంగి అలలు మీదికివచ్చినపుడు క్రిందికి వంగి తాకుడు తప్పించుకొనే నేర్వరి. అలవాటులేనిపని చేసినందుకు మొదట్లో కొంత అద్దెర్యపడి కలగదొక్కుకొన్నా రెడ్డి క్రమేణా గంటలు నిడిచిపోయి ఆంతరంగికులైన ఒకరిద్దరు కావలసినవాళ్ళతోనూ, మనసబుతోనూ సుప్రసిద్ధులైన ఎన్నో వాళ్ళు ఎట్లా తిరుగుతుందో వ్యవహారం అని తనజాగ్రత్తలో తాను ఉన్నాడు. తినేత్రుడికి తెలియకుండా పోలీసువారికి ఏరికి సంధానం జరిగిపోయింది. చిన్నపరెడ్డి ఇనుపపెట్టికానికి పోయి లక్ష్మీదేవిని స్తవంచేశాడు. ప్రత్యక్షమై, ముల్లోకాలూ సవరించుకొనినట్లానని బయలుదేరింది దేవి. పోలీసు లెవ్వరూ చిన్నపరెడ్డి యింటివై పుకూడా మెదిలబడుపాప. దక్షిణపు గమిడిలోవున్న గ్రామమునసబుయింట్లోనే భోజనం వగైరాలకు పోలీసులుకు బస. కర్మ కాండ యావత్తూ సహస్రనామార్చనతో అక్కడనే ఓపాపుగంటలో పూర్తయిపోయింది.

అయిదుగురు పంచాయితీదార్లు మధ్యాహ్నం ఒంటిగంటకు వెలిశారు. “కడుపులో నొప్పివల్ల బాధపడుతూ, ఆబాధ భరించుకోలేక నడిసి నిన్నటిరాత్రి ఊరిగిమిడి దోర్నంలో పడి ఆత్మహత్య చేసుకొన్నదిగాని ఇతర అనుమానాస్పదమైన కారణము లేమిన్నీ లేవని పంచాయితీదార్లమైన మాఅభిప్రాయం” అని తీర్పిచ్చి సంతకాలుపెట్టారు పంచాయితీదార్లు. అనుమానా లేమిన్నీ లేనందున శవాన్ని డాక్టరుపరీక్షకు పంపనూసిన అవసరం లేదనిపోలీసు వారు శవాన్ని మాదిగెలవశం చేయగా దాన్ని తగురీతిని ఓహనం చేశారు.

ఎవరిదారిన వారు వెళ్ళారు. మాదిగెలకు సమాచారం యావత్తూ తెలిసి వాళ్లు మనస్సుకితెచ్చుకొని బలవంతు డై నప్పటికీ చిన్నపరెడ్డిచేసిన దురంతానికి కోపం పెట్టజాలక అక్కసం వెళ్ళగక్కుతూ, వాళ్ళలో వాళ్లు మీటింగులుపెట్టుకొని అప్పటిలో ఏమీ బహిరంగంగా చేయ దలపెట్టకుండా, సమయంవచ్చినపుడు ఈరెడ్డిని ముప్పుతిప్పలాపెట్టి మూడు చెరువులనీళ్లూ తాగించాలని తీర్మానాలుచేసుకొని నివురుగప్పిననిప్పులా గమ్ముమని పలకుకుండా ఊరుకొన్నారు.

౪

ఆరోజు కారోజు వ్యవహారంతా పరిశసారిపోయి చిన్నపరెడ్డి మనస్సు స్థిమిత పడింది. యథాప్రకారం అతను తనకార్యాటన్నీ చక్కపెట్టుకొంటూ మామూలుగా వీధిలో నలుగురిలోకీ రావడం చేయడం జరుగుతోంది. అంత హడావుడిలోనూకూడా సరిసి

కొత్త చెప్పలు

తెచ్చినచెప్పలు మరచిపోకుండా అప్పుడే లోపల వోబుట్టలో భద్రపరిచివుంచాడు. కాని కథంతా తలక్రింద యేవరకు ఈగొడవలోపడి చెప్పలనంగతే మరిచాడు. పోలీసువారు వెళ్లిన మూడోరోజున తనకి బయటికిపోవడానికి చేయడానికి ఎండల్లో కష్టంగా ఉన్నందువల్ల అతను కొత్తచెప్పల్ని బయటకుతీశాడు. తీసి కాలు పెట్టబోయేవరకు అతనికి నరిసి తటాలున జ్ఞప్తికివచ్చింది. కాలు చెప్పలో దూరడానికి జంకింది. ఒక్కనిముషం నిదానించి ధైర్యం తెచ్చుకొని రెండుచెప్పలూ కాళ్లకు తొడిగాడు. రెండు మూడురోజులు ఆచెప్పలతోనే పొలంఅంతా తిరిగాడు. చెప్పలు కుట్టడంతోరూ అంతా షోకుగానేవున్నది. కీర్తుకూడా ఉంది. కుట్టడం మొగవాడు కుట్టినాడు కాబట్టి లోపంలేకుండానే తయారుచేశాడు. కాని కొత్తచెప్పలకి ఆముదంవేయడంమాత్రం ఆడది నరిసి అనడంవల్ల చమురు అంతబాగా పట్టలేదు చెప్పలకు. అందులో మండు వేసవికాలం అనడంచేత ఎంశలకి చర్మం బహు విరుసెక్కి కొయ్యబారిపోయివుంది. అవసరంకొద్దీ చెప్పలకు చమురు బాగా పట్టించా లేదా అనేఆలోచన లేకుండా తెచ్చినచెప్పలు తెచ్చినట్లుగానే తగిలించి చిన్నపరెడ్డి పరధ్యానంతో ఇతరశనులమీద తిరుగుతూవచ్చాడు. కాని మూడోరోజుకి, కుడికాలుచెప్ప ఒరుసుకొని పాదంమీద రెండుచోట్ల కరిచింది. దానితో రెండు చిన్నపు శృంఖలయ్యాయి. దీనితల్లి కడుపుకాల చెప్ప కరిస్తే తగనిబాధ! అయినా ఇదేచేస్తుందిని పాపం లెక్కపెట్టకుండా మొండికెత్తి తిరిగాడు రెడ్డి. పాదంమీద లేచినపుట్లు నీళ్లలో తడిసినవి. చెప్పలు కరిచిన పుండు నీళ్లలో తడవకూడదంటారు మరి. తడవడంతో అవి నీరుపోసి బాబ్బులెక్కినవి. అదే పోతుందని లెక్కపెట్టకుండా చిన్నపరెడ్డి ఆపుళ్లమీదనే మళ్ళా చెప్పలతోడిగి మొండికెత్తి, బండతనంతో మరిరెండురోజులు తిరుగుతూవచ్చాడు. మళ్ళా యధాప్రకారం కాలు తడుస్తూనేవుంది. దీనికితోడు భోజనంలో పెసరా శనగా మొదలయిన వప్పదినుసులు తగులుతూ వచ్చినందున పుట్లరెండూ చీముపోసినవి. దానితో కాలుకొంచెం బలుపుచేసింది. పోటు జాస్తీ అయింది ఆరోజుకారోజు. కొంచెం పులకరంకూడా తగిలింది. పూర్వపు మొండి తనంతో తిరగడానికి వీలులేకపోయింది. కాని చెప్పలు తిరిగి తొడగకపోయినా పుళ్లకి వెంటనే తగిన చికిత్సచేయడానికిమాత్రం అతడు పేక్షచేసి, పైగా భోజనంలో మామూలు ప్రకారం మజ్జిగా పెరుగువగైరాలు యావత్తూ వేసుకొని తింటూవచ్చాడు. అందువల్ల కాలిమీద రెండుపుట్లు క్రమేణా వృద్ధిఅయి బాధ ఎక్కువైంది. మంచం ఎక్కిస్తీతికి వచ్చింది. అప్పటి కప్పుడే పదిరోజులైంది. కాలిపోటువల్ల రాత్రిళ్ళు నిద్రలేదు. కూవోనివ్వదు, నిలవనివ్వదు, పడుకోనివ్వదు కాలు. అప్పటికి గ్రామంలో చట్కూరివైద్యాలు కొన్ని చేయించాడు. ప్రయోజనం లేకపోయింది. పదిహేనురోజులైంది. అన్నహితపు తగ్గింది శరీరం నీరసించింది. బాధ జాస్తీఅయింది. మనిషి సగమయిపోయాడు. ఏమిచేయ

దానికి తోచలేదు. అందులో చైత్రవై శాఖమాసాలు—మండువేసవి. తగనిదాహం—
రోజుకు ముప్పై, నలభై సార్లు అల్పచమనం—నిస్సత్తున—లేవలేనిస్థితి వచ్చింది. మంచం
మీదనే సమస్తమూ జరుగుతున్నవి. ఏమేమి వైద్యులతో చేశారు. ఎందరె దానితో మొక్కు
కొన్నారు. కాని రెడ్డికి నశించలేదు. ఇంకొకరోజు లైంది. నెల్లొల్లొకూడా అయింది. నేద్యం
సాద్యం విచారణంతా జీతగాళ్ల కే నదిలేశాడు రెడ్డి. ఇంట్లో ఇతరసంగం లేకపోయె. తల్లి
భాగ్యా అస్థులరిగిపోయేట్లు చాకిరి చేస్తున్నారు.

ఇంట్లోస్థితి ఈవిధంగా ఉండగా మూలిగే నక్కమీద తాటికాయ పడ్డట్లు చిన్నప
రెడ్డి ఎద్దులలో ఏనుగుపిల్లలాంటి మూడునందలనూసాయల ఖరీదుచేసేఎద్దుకు ఇళిగివాపువల్ల
జబ్బుచేసి మూడోనాటికల్లా తాఅని పిల్లరాయి బద్దలెట్లు బద్దలయి పశువులదొడ్లో
చచ్చిపోయింది. ఆసంగతి వినేవరికు చిన్నపరెడ్డికి నననాభూ కుంగిపోయినవి. దొడ్లో ఉన్న
ఎద్దును చూడాలని కోరికపుట్టి అత డొకటిరెండుసార్లు లేదాడుగాని కాలు కింద పెట్టలేక
పోయాడు. ఆఖరుకు అతని బలవంతంమీద అతను పడుకొన్న నులక గుండాన్ని నలుగురు
నేద్యగాండ్లు సాయంపట్టి మంచంపశంగా అతన్ని దొడ్లోకి తీసుకుపోయి చచ్చిపెద్దెద్దును
చూపించారు. ఎద్దును చూచేవరకు చిన్నపరెడ్డి బారుమని ఏడ్చాడు. బెంబేలుపడనద్దని
ధైర్యంచెప్పి యింట్లోవాండ్లు తిరిగి మంచాన్ని లోపలికి సాయంపట్టించారు

ఉదయం పదిగంటలకు చచ్చింది ఎద్దు. సామాన్యమైనఎద్దు గాదు. పిల్లనోయగువలె
మంచిబలంమీద ఉన్నది. దాన్ని బయటికి తీయాలంటే ఏనెలభైమీదో కావాలి.
చిన్నపరెడ్డి మాదిగవాళ్ళకి కబురంపాడు. దొరికింది సమయం అనుకొన్నారు మాదిగలు.
నరిసి వాళ్లకడుపులో పెట్టిపోయినదిచ్చు చల్లారలే దింకా. ఆనాటికానాడు సిజు పూస
గుచ్చినట్టు ఒక్కొక్కసంగళే చెవిపడేవరకు వాళ్ళకు దిగిలిపోతోంది కడుపులో. అందులో
పట్టుపట్టారంటే అతి మూర్ఖపుట్టు వాళ్లది. హతపట్టితే త్రిమూర్తులు దిగివచ్చినా
ససేమిరా అనేరకం. అదిగాక ఇప్పటికి ఎన్నితరాలయినో గ్రామం నోకల్లా పెద్దమాదిగ
అని గౌరవంతో బహువాకచక్రముతోనూ తెలివిపేటలతోనూ మాదిగనాడలో అనాది
కట్టుబాటులు చేడకుండా జరుపుకొన్నారు గణిసిమొగుడు ఆదిగాడూ, వాడితాతముత్తాత
లూను. అట్లాంటి గౌరవంగల కులపెద్దకుటుంబానికి నేటికి చిన్నపరెడ్డిహయాంలో ఇన్ని
కడగండ్లు వచ్చినందుకు మాదిగలందరూ శివమెత్తి పరనభ్యుక్తులొక్కటొన్నారు. ఏమైనాసరే
ఆరుమూడైనా మూడారైనా సరే చిన్నపరెడ్డియింటికి ఉద్యోగానికిమాత్రం మాదిగవా
డయినవా డెవ్వడూ పోగూడదని ప్రమాణాలుచేసుకొన్నారు. చుట్టుపక్కల పదిమైళ్ళ

కొత్త చెప్పలు

మూరంలోగల అన్నివల్లెల్లోనూ మాదిగవాళ్ళందరికీ వీళ్లే పురెక్కించి సమ్మెకట్టించారు. చిన్నవరెడ్డికి ఈసంగతి తెలియనే తెలియదు.

మాదిగ తెవ్వరూ రానన్నారన్నసంగతి పోయినమనిషి వాపసువచ్చి చిన్నవరెడ్డితో చెప్పాడు. రెడ్డి మంచంమీద ఉన్నాడు. పుళ్లురెండూ క్రమేణా పెరిగి కాలంతా వ్యాపించి పాదమంతా అలుముకొని ఒకపెద్దవణమైంది. పొద్దు గూకివచ్చింది. ఉదయం పదిగంటలకు చచ్చినయెద్దు సాయంత్రంవరకూ అట్లాగే వున్నది దొడ్లో. దేనికని తాపత్రయపడగలదు పాపం చిన్నవరెడ్డి? ఇంట్లో ఆడసంతనాతప్ప యుగసంతనా లేకపోయే. జీతగాళ్లూ నేద్యగాళ్లూ వోయేడెసమండుగురున్నప్పటికీ వాళ్ళవల్ల అయ్యేపని కాదయ్యే ఇది. వ్యవహారమంతా అడ్డంతిరిగినట్టు కనిపించింది. రెడ్డి తాను స్వయంగా పోయి చూచుకొంటేనే గాని చక్కబడేట్టు లేదు వ్యవహారం. స్వయంగా వెళ్లినప్పటికీ లాభంవుండేట్టుగా లేదు. ఏమిచేయడానికి తోచక గ్రామమునసబును పిలిపించి సంగతి యావత్తూ చెప్పాడు రెడ్డి. ఆరోజు చీకటిపడినందున మరునాడుదయాన్నే తాను మాదిగలను పిలిపించి విచారిస్తానని చెప్పి ముసనబు వెళ్లిపోయినాడు.

మరునాడు ఉదయాన్నే మాదిగవాళ్లను పిలిపించి సంగతేమిటని విచారించి పరిష్కారంచేద్దామనుకొన్నాడు ముసనబు. కాని అప్పటికప్పుడే చాలాగాఢ పెరిగి అనేక విషయాలు అతని చెవికివచ్చినవి. మాదిగలందరూ సభచేసి సమ్మెకట్టినారనీ, ఒకటికాదు లక్షయిచ్చినాసరే ఈదెబ్బతోమట్టుకు చిన్నవరెడ్డిగుమ్మం తొక్కడానికి వీలేదనీ, ఆసాము లెంతహింసించినా వాళ్లు అన్నింటికీ తేగించివున్నారనీ యిట్లాంటివార్త లనేకం బయలుదేరాయి. తెల్లవారేవరకు గ్రామం అట్టుడికినట్లు ఉడికిపోతోంది. “అంత మదించి కిందూమీదూ తెలుసుకోకుండా ఆడదాన్ని హత్యచేస్తే ఊరికేపోతుందా” అని కొందరూ, “పాపం నెల తిరగకుండానే చిన్నవరెడ్డి కన్నీకష్టాలు వచ్చిపడ్డ”వని కొందరూ, “డబ్బుచూపితే వాళ్లే వస్తారు. రా కేంచేస్తారు మాదిగె” అని కొందరూ అంటున్నారు. చిన్నవరెడ్డికి కావలసిన బంధువులందరూ మాదిగవాళ్లుచేనే ఆలోచనలకి ఆగ్రహపూరితులై “ఈదెబ్బతో చూడు మాదిగవాళ్లను రూపుమాపుతా”మని హుమ్మస్సుతో గంతులేస్తున్నారు. వ్యవహారం శ్రుతిమించి రాగాన్న పడేట్టుగా వున్నదని గ్రహించి ముసనబు “రవంత నిదానించంజోయ్. ఇట్లా తొందరపడే చిన్నవరెడ్డి యింతవరకూ తెచ్చాడు వ్యవహార మంతాను. పూర్వపురోజులు కా వివి, నిదానం మంచి”దని వాళ్లను శాంతపరుస్తూ వచ్చాడు. పేరుప్రతిఫలమాట ఎట్లాగున్నా సమయాన్ననుసరించి మాదిగలను నయాన్నా భయాన్నా సాధించి చచ్చినయెద్దును బయటికి లాగించి కార్యం కొనసాగించుకోవడంకంటే మరోగత్యంతరం లే దనుకొన్నాడు ముసనబు.

పదిగంటలు కావచ్చింది. తాను పిలిపించినా గ్రామంలోకి వచ్చేటట్టులేదు మాదిగలు. పూర్తిగా వేడిమీద ఉన్నారు. తొందరపడి ప్రయోజనంలే దనుకొన్నాడు ముననబు. అదిగాక మొట్టమొదట చిన్నపరెడ్డి చేసినదంతా దుర్మార్గంఅని అతనికి తెలుసు. అందువల్ల మాదిగవాండ్లతో ఎట్లాఅంటే అట్లా అడ్డంతిరిగి మాట్లాడితే పిలుతేదని గ్రహించాడు. ఒకసారి చిన్నపరెడ్డియింటికి పోయి మాట్లాడివచ్చాడు. అతడు మహాసముద్రంలో ఉన్నాడు. “నీయిష్టప్రకారం చేసి యెద్దును బయటకు సాగిసంపే వ్రపాయం చూచి మానం కాపాడు మామా” అని చిన్నపరెడ్డి ముననబు రెండుచేతులూ పట్టుకొని దీనంగా ప్రార్థించాడు. ముననబు గ్రామచావడికి వచ్చాడు. గ్రామంలో ముఖ్యులు నలుగురు రెడ్లనూ పిలిపించాడు. విషయం సవిస్తరంగా చెప్పాడు.

“ఉళ్ళో చచ్చినగొడ్డును మాదిగాడు తీసుకుపోకపోతే మరొకరు ఏళ్లతాత ఎవరు వచ్చి తీసుకొనిపోతారనుకొన్నారో ఈమాదిగలు? పిలిపించి నలుగురిలో అడగండి. ఈనాడు వీళ్లు కొత్తమామూలు తీసుకొస్తే అంతేనా? ఆయాటలు సాగవలసిందేనా? పిలిపించండి. ముందు పెద్దమాదిగవాణ్ణి పిలిపించి అడగండి” అని ఆనలుగురులో ఒకరెడ్డి అన్నాడు. సరేనని పెద్దమాదిగవాణ్ణి గ్రామరచ్చకు పిలిపించారు. మాదిగ లందరూ కూడబలుక్కొని “సరే పోయి నిజం చెప్పేసిరా. భయ మేముంది? మనసేం కొడతారా చంపుతారా? చంపితే చస్తాం లే” అని పెద్దమాదిగను పంపారు. వాడు రచ్చకాడికి వచ్చాడు. రెడ్లు నలుగురూ “చచ్చిన యెద్దును తీసుకొనిపోయే ఆలోచనచేసి, ఏదో ఆయనవల్ల నాలుగు పావులు అదనంగానే ఈనాం తీసుకోండి” అని పెద్దమాదిగతో అన్నారు.

“మావాళ్లు వినేటట్టులేదు సామీ! నన్ను ముక్కలుగా కోసినాసగే. ఈదఫాకు ఈవనిమాత్రం చేయలేము,” అని చెప్పి దణ్ణంపెట్టి పెద్దమాదిగవాడు వెళ్లి పోయినాడు.

వ్యవహారం ఆఖరుకు గడ్డుబారింది. డబ్బాశపెట్టినా తాడు పారేటట్టు కనిపించడం లేదు. ఎద్దు చచ్చి అప్పుడే రెండోరోజు. ఏనుగుంతశవాన్ని దొడ్లో ఆవిధంగా పెట్టుకొని యింట్లో సంసారంచేయాలంటే భయంగా వుంది యింటిల్లిపాదికీని. ఏమి తీర్మానం చేశాడో తెలుసుకురమ్మని ముననబుకాడికి చిన్నపరెడ్డి మనిషిని పంపాడు. తాడు బిగుసుకొన్నదని అతడు జవా బిచ్చాడు. చిన్నపరెడ్డికి కాలిమీద రణబాధ జాస్తీగా వుంది. దొడ్లో పసరం బయటికి పోయేదారి కనిపించడంలేదు. ఇతరయెద్దులూ ఆవులూ బ్రెలూ — అన్నీ దిగులుపడి మేతమేయడం చాలించి రాత్రితెల్లవార్లు నిలబడి అంబా అంబా అని అరుస్తూ గుంజచుట్టూ తిరుగుతూ గలభాచేస్తున్నవి. తెల్లవారి వాటిని బయటికితీసినపుడు ప్రతి వశుపూ చచ్చిన ఎద్దుకాడికి పోవడమూ, అదొకవిధమైన బెదురుచూపులతో దాన్ని మూ

కొత్త చెప్పలు

చూడడమూ; మూచూడడంతోనే మొన్నటివరకు వాటితోకూడా తిరిగినగొడ్డు అయినప్పటికీ, చలనం లేకుండా పడివుండడం చూచి యితరపశువులన్నీ బెదురుకొని తోకలెత్తి చెవులు నిక్కిబెట్టి నాలుగుకాళ్లమీదా ఒక్కసారి యెగిరి గంతువేస్తూ దూరంగా పారిపోవడమూ ఆరంభించినవి. పశువులదొడ్డి అంతా ఖంగాళీఅయి కళావిహీనమై భూతవ్రేత పిశాచాదులు తాండవిస్తూవున్నట్లుంది.

మరునాడుకూడా సాయంత్రంఅయింది. మాదిగవాళ్లు ఎక్కినగుర్రాన్ని దిగలేదు. గ్రామం దిద్దరిల్లిపోతోంది. ఎవరికీ కర్తవ్యం పాలుపోవడంలేదు. గ్రామమునసబు పోలీసు వారికి రిపోర్టుచేద్దా మనుకొన్నాడు. చేస్తే ముససబుఅధికారం చేతిలో పెట్టుకొన్న తననే ఏదోవిధంగా కూలీలచేత ఎత్తించి పారెయ్యమని ఉత్తర్వుచేస్తారేమో అని భయపడ్డాడు.

చీకటిపడింది. ఎద్దుకళేబరం నీచుకంపుకొట్టడం ఆరంభించింది. చిన్నపరెడ్డి ముక్కుకి వాసనకొట్టింది. తనకాలిమీది కురుపువాసనఅయిందీ దొడ్లో ఎద్దువాసన అయిందీ మొదటిలో అతని కవగాహన కాలేదు. రాత్రి పొద్దుపోయినకొద్దీ ఎద్దువాసన ఎక్కువైంది. చిన్నపరెడ్డికి దిక్కు తోచడంలేదు. చూడ్డానికి వారూ వీరూ వస్తూపోతూ వున్నారటగాని మాదిగవాండ్లనంగతి ఎవరికీ అలవికాలేదు. ముససబుకుకూడా ఆందోళన ఎక్కువైంది. గ్రామాధికారిగా వుండి ఇంతమాత్రం పనిచేయించలేకపోయావని పై అధికార్లు చివరి కొచ్చేవరకు తననెత్తిమీదికి తెచ్చిపెట్టుతారేమోనని అతనికి ఖంగారుపుట్టింది. కాని యేంచేయగలడు పాపం? మాలవాడకు చెప్పిపంపి పదిమందిని పిలిపించాడు. కల్లు పోయిస్తానని చెప్పి అనేకవిధాల పోరి వాళ్లను బ్రతిమలాడినాడు. “మాదిగవాళ్లు చేయవలసినపనిని మమ్మల్ని చెయ్యమంటారేందయ్యా” అని వాళ్లు నోట్లోజవాబు నోట్లో వుండగనే వెళ్లిపోయారు.

తెల్లవారింది మూడోరోజు. ఎద్దును కుక్కలు తినకుండా ఈతాకుచాపలు కప్పి యిటికరాళ్లు ఎత్తిపెట్టారు. చిన్నపరెడ్డి నేద్యగాండ్లను పిలిచి ఈదసాకు ఎల్లాగో మాట దక్కించమన్నాడు.

“ఎవరు చేసుకోవలసినపనులు వాళ్లు చేసుకోవలసిందేకాని యిట్లాంటిదానిలో లక్ష యిచ్చినా మావల్లగా”దని వాళ్లు తిరగబడ్డారు. తెల్లవారేనరికి ఎద్దుకళేబరం కుళ్లి గబ్బుజాస్తీఅయింది. గవులుకంపు బయలుదేరింది. చుట్టుపక్కల యిరుగుపొరుగువాళ్లకు దుర్భరమైంది వాసన. మాదిగలు చంకలు తట్టుకొంటున్నారు. చిన్నపరెడ్డి డబ్బాశ చాలా చూపించాడు. కాని అలగాజనంగూడా ఆతట్టు మెదలడమే చాలించుకొన్నాడు. గ్రామంలో పెద్దలకు గత్యంతరం తోచడంలేదు ముససబు గ్రామచావడిలో సభచేయిం

చాడు. పెద్దల సందరినీ పిలిపించాడు. సభాపతి వేదాంతం సుబ్బానధానిగారిని, రంగయ్య సెట్టిని, రెడ్లనూ, చాకలీ, మంగలీ, కుమ్మరీ వగైరా పనిసాటలవాండ్రనూ పిలిపించాడు. అందరూ చేరారు. పెద్దమాదిగనుకూడా పిలిపించమన్నారు. వాడు మళ్లా నచ్చాడు.

సభలో ధర్మసందేహాలు చాలా బయలుదేరినవి. “ఇట్లాంటి ఘట్టాలలో చిక్కు వచ్చినపుడు ధర్మశాస్త్రాలు ఏం చేయవలసిందని చెప్పతున్నవో చెప్పనూసిందని అనధాని గారిని సభవారు ప్రశ్నించారు.

“చెప్పడాని కేముంది? వర్ణాశ్రమధర్మాలకు తలవెంట్రుకవాసికూడా లోపంరావ డానికి వీలులేదు. ఎవరెవరి కులవృత్తులు వారువారు సశాస్త్రీయంగా చేసుకోవడమే కర్తవ్యమని ధర్మశాస్త్రం చెప్పతున్నదని అవధానిగారు సెలవిచ్చారు.

మునసబు: అవును స్వామీ! ఇప్పుడు మాదిగలు వాళ్లపని వాళ్లు చేయడానికి నిరాకరించారుగదా. గ్రామంలో ఆపశువు అట్లా కుళ్లిపోవలసిందేనా?

అవధాని: వాళ్లపనివాళ్లు చేయడంలే దనడానికి మాదిగల యిష్టమేనా ఏమిటి? అట్లాంటి అధికారాలు ఏమీ వాళ్లకు లేవు.

మాదిగకులపెద్ద: దణ్ణంపెట్టి చెప్పతా సామీ! భామ్యర్లందరూ వారిపనులు వారు చక్కంగా చేస్తుండారా అంటా?

అవధాని: అధిక ప్రసంగం చేయబోకు. బ్రాహ్మణుడు ఏమిచేసినా తప్పలేదని ధర్మ శాస్త్రాలు ఘోషిస్తున్నవి.

మునసబు: ఈవాదన కేమిగాని అవధానిగారూ! ఇప్పట్లో మనం చేయతగ్గ దేముందో తమరు శేలవియ్యాలి.

అవధాని: చెప్పానుగా. ఆపశువును మాదిగవాళ్లే యెత్తి పారవేసితీరవలె.

మాదిగ: “ఎందుకుసామీ! తమరిట్లా సెలవిస్తారు? పెద్దపెద్ద ఆసాములందరూ చేరి మమ్మల్ని ప్రాణాలతో బతకనివ్వకుండా చేశారు. ఒక్కపూట చెప్పలులేవడం ఆలస్య మైందని చిన్నప్పరెడ్డిగారు ఆడదానిప్రాణం తీనేశారు. ఏమో మాదిగోళ్లంటే అంత అలుసుగా వున్నారాకాబోలు మీఅందరికంటికీని. పైగా సరకారువారుకూడా మీబోటి మారాజులతోనే ఏకీభవించి ఈమధ్య మామాదిగలయినాంభూములన్నీ పెరుక్కొని కోరులో కలిపేశారు. మాతాతముత్తాతలనా డేనాడు సంపాదించుకొన్నవో ఆ భూములు. ఆసందు మేము కలకటేరుగారికి అర్జీలు యిచ్చుకోగా మాదిగోళ్లకి యినాం భూములు లుంచవలసిన అవసరం లేదని దొరతనం ఉత్తరువులుచేశారని మాకు తాకిదు

కొత్త చెప్పలు

లంపారు. మామాదిగోళ్ల యినాంభూములన్నీ సర్కారులో కలిసిపోతూవుంటే మీరం దరూ ఏంచేశారు సామీ? గ్రామానికి మాదిగవాడు పనికిరానివాడా? చాకలోడికీ మంగ లోడికీ, కమ్మరోడికీ, కమ్మరోడికీ-అందరికీ మాన్యాలుఉంచి మాదిగోళ్లకిమాత్రం ఎందుకు లేకుండాచెయ్యాలి సామీ? మేం చేయలేము సామీ! ఈచాకిరీలు. తమ రిప్టవచ్చినోళ్ల చేత చేయించుకోండి” అని చెప్పతూ సభవిడిచి వెళ్లిపోయాడు.

అవధానిగారికి వ్యవహారం పరిష్కారంచేయడ మెట్లో ఆలోచన తోచలేదు. “మీయిప్టవచ్చినట్టుచేసి ఎట్లాగో ఆయెద్దుకళేబరాన్ని బయటికి సాగనంపేవుపాయం చూడండి”అంటూ ఆయన లేచి పిర్రల కంటుకొన్నమట్టి దులుపుకొన్నాడు.

మునసబు “లేవబోకండి స్వామీ! ఈపరిస్థితుల్లో మనం ధర్మశాస్త్రాలు తిరగవేస్తూ శుష్కప్రియాలు చెప్పకొంటూవుంటే కార్యంలేదు. ఎట్లాగో అనుకొన్నపని జరిగించాలె. పూర్వపుకట్టుబాట్లు ఇప్పుడు లేవు. కాలంఅంతా మారిపోయింది. గ్రామంగో శవం పడి వుంటే అది నాపనిగాదని ఎవరిమట్టుకు వాళ్లు చేతులు ముడుచుకొని కూచుంటే ఎట్లా? అది కుల్లి ఊరికంతకీ మోసంతెస్తుంది. కాబట్టి నామాట విని మనలో పిన్నా పెద్దా, బ్రాహ్మణా అబ్రాహ్మణా అనేభేదంలేకుండా అందరమూ చేతులుకలిపి ముందు ఆయెద్దును బయటికిలాగి పూడ్చిపెడదాం రండి”అని అనేవరకు ఇక గత్యంతరంతోచక అక్కడ చేరిన నలుగురు పెద్దలూ సరేనని ఒప్పకోవలసివచ్చింది.

అవధానిగారుకూడా పరిస్థితులబలాన్ని తప్పించుకోలేక సరే నన్నాడు. పెద్దలం దరూ వర్ణవివక్షత లేకుండా సంఘానికందరికీ సంబంధించినకార్యంపట్ల నడుములు బిగించే వరకు, అదినరదాకా తప్పించుకొనితిరిగే చిల్లరజనానికి సిగ్గువచ్చి వాళ్లుకూడా తయారై నారు. అంతా అయిదునిముషాల్లో ఏభైమంది పోగై నారు. ఎద్దు నికగ్రామంలో వుంచ డానికి వీలులే దన్నారు. పట్టండంటే పట్టండని మునసబూ కర్ణమూ అవధానీ పెద్దరెడ్డి చిన్నరెడ్డూ చాకలీ మంగలీ యానాదీ వైశ్యా—ఒకరేమిటి, సమయానికి చేతికందినవా ల్లందరూ చేరి సాయంపట్టి యెద్దును ఊరిబయటకు తీసుకొనిపోయి ఎట్లాగైతేనేం భూస్థాపితం చేశారు.

మాదిగలందరూ పొట్టలుబొప్పి నవ్వుకొంటున్నారు. తమపట్టు నెగ్గిందని సంతోషించారు. “కానీ చూతాం, ఎంతకాలమని యిట్లా మాదిగపనిఅంతా గ్రామస్థులు చేయ గలరో, చూతాం లెండిరా”అని వాళ్లంకా బిరుమీదనే ఉన్నారు.

౫

ముందుపరిసితులు ఎట్లాగున్నా చిన్నపరెడ్డికి ప్రస్తుతంలో ఒకగండం తప్పింది. కాని గండం తప్పిందని సంతోషిస్తాడా, లేక తనమూలాన్న గ్రామాని కింతకష్టం వచ్చిందని దుఃఖిస్తాడా? పశ్చాత్తాపపడ్డాడు. సమయానికి మాదిగలు కట్టినసమ్మె తలుచుకొని ఆక్రోశ పడ్డాడతడు. కాని తనది నిస్సహాయస్థి. ఏమి చేయగలడు?

కాలికురుపుబాధ మరీ జాస్తీఅయింది. పాదంఅంతా కుల్లిపోయింది. బాధ భరించడం కష్టమవుతోంది. ఎన్ని సదుపాయాలుచేసినా తగ్గుదశలోకి రాలేదు. ఇక ఎల్లెటూరివైద్యం చేయించి ప్రయోజనంలేదనుకొన్నాడు. ఆస్పత్రికిపోయి డాక్టరుకు చూపి తేనేగాని వీలులేదని యింట్లో ఆడవాండ్లుకూడా తొందరచేశారు. నరేని తెల్లవారు జామున బండికట్టుకొని పదిమైళ్లదూరంలోవున్న ఆస్పత్రికి తెల్లవారేపిరికు చేరాడు.

డాక్టరు పరీక్షించాడు. అల్పాచమానం చూచాడు. చక్కెర (షుగరు) కనపడింది. వ్యాధి బాగా ముదరబెట్టారన్నాడు డాక్టరు. కాలు తెగగొట్టనలసివుంటుందేమో అన్నాడు. చిన్నపరెడ్డికి ప్రాణాలు నిలువునా ఎగిరిపోయినవి. ఎందుకనో అప్రయత్నంగా నరిసి జ్ఞాపకంవచ్చింది; బెదురుకొన్నాడు. గుండె దడదడమన్నది. డాక్టరును చూచి బెంబేలుపడ్డాడు. కాలు పరీక్షచేసి ఆపరేషనుచేయాలన్నాడు డాక్టరు; కాని నమ్మకం చెప్పలే నన్నాడు. 'అదృష్ట మెట్లా గుండో, ఆపరేషనుచేయించండి' అన్నది భార్య. చిన్నపరెడ్డి పలకలేదు. నిస్పృహచెంది ఊరుకొన్నాడు. కొత్తచెప్ప లింతవనిచేస్తవని కలలోనూ అనుకోలేదురెడ్డి. మధుమేహరోగికి క్లోరోఫారంఇవ్వడానికి వీలే దన్నాడు డాక్టరు. క్లోరోఫారం యివ్వకుండా ఆపరేషనుచేయించుకోవడానికి రెడ్డికి భయంవేసింది. కాని చేయించుకోకవిధిలేనట్లుగా వుంది. బాధ భరించుకోలేకుండా వున్నాడు. ప్రాణం పోయినా మేలే అనిపించి దతనికి. "డాక్టరుగారూ! తమయిష్టంవచ్చినట్లు చేయించండి" అన్నాడు రెడ్డి.

తెల్లవారింది. ఉదయం ఏడుగంటలకు చిన్నపరెడ్డిని వెల్లకిలా పండుకోబెట్టారు. మనిషికి శవాకారంపడ్డది. డాక్టరుకు నమ్మకం చాలలేదు. ఆపరేషనుకు ముందు జరుగవలసిన వ్రాతకోతలన్నీ జరిగిపోయినవి. తనతో వచ్చిన బంధువులందరినీ ఆఖరుసారి ఒక పర్యాయం రెడ్డి చూడా లన్నాడు. చూపించి వాళ్లనందరినీ డాక్టరు బయటికి పంపి వేశాడు. తలుపులు వేశారు.

చిన్నపరెడ్డి అయోమయంలో వున్నాడు. ఇద్దరుమనుష్యులు తలతట్టున నిలబడి చెరియొకరెక్కా పట్టుకొని క్రిందికి గట్టిగా అదిమిపట్టుకొన్నారు. తల ఒకరు అదిమిపట్టు

కొత్తచెప్పలు

కొన్నారు. రెండుకాళ్ళూ ఇద్దరుమనుష్యులు కదలకుండా పట్టుకొన్నారు. చిన్నపరెడ్డి కళ్లు మూసుకొన్నాడు. నరిసి ప్రత్యక్షమయింది. బారుమని ఒకవెరికేకవేసి రెడ్డిపైకి గభాలున లేచి కూర్చోబోయినాడు కాని వీలుకాలేదు. అతని భౌతికశరీరంతా అన్యక్రాంతమైపోయివున్నది. కళ్లు మూసుకొంటే వెరిస్వరూపాలు గోచరిస్తూవున్నవి. చచ్చిపోయినఎద్దు జ్ఞాపకానికివచ్చింది. నరిసి వచ్చి నవ్వింది వికారంగా. కళ్లుతెరిచాడురెడ్డి. డాక్టరు చేతిలో కత్తి కనిపించింది: బాబో యన్నాడు. డాక్టరు కళ్లకు గంతులు కట్టమన్నాడు. కట్టారు. విశ్వమంతా అంధకారమైంది రెడ్డికి. కుల్లిపోయినకాలిమీదిచర్మం కాగితం ముక్కలా వేలాడుతున్నది. డాక్టరు కత్తెరతీసుకొన్నాడు. కత్తిరించవలసినచర్మం గుర్తుపెట్టుకొన్నాడు. రెడ్డిని పట్టుకొన్నమనుష్యులకు డాక్టరు సంజచేశాడు. రెడ్డికి ప్రపంచమంతా నరిసిస్వరూపం అయిపోయింది. కళ్లు మూసుకొనిఉన్నవో తెరచిఉన్నవో అతనికే తెలియలేదు. దాహం దాహంఅని అరిచాడు. ఇన్నిసీళ్లు గొంతుకలో పోశారు. రెడ్డికి మల్లా కొత్తిచెప్పలూ, బుట్టాతో నరిసి కళ్లకు ప్రత్యక్షమయింది; విషపునవ్వు, వికారపునవ్వు, జాలినవ్వు నవ్వింది. ఇంతలో పాదంమీద చర్మం పరపరమని తెగిపోతోంది. గుడ్డలా కత్తిరించేస్తున్నాడు డాక్టరు. 'బాబోయి నరసమ్మాయి, నరిసోయ్, చచ్చానురోయ్, చచ్చానురోయ్' అని అరవడం మొదలుపెట్టాడురెడ్డి. కత్తిరింపు సగం అయింది. ఇక సగం కొరవుంది. చిన్నపరెడ్డికి చలనం తగ్గింది. డాక్టరు కత్తెర మార్చాడు. కాళ్ళూ చేతులూ పట్టుకొన్నమనుష్యులచేతులకు రెడ్డిశరీరం చల్లంగా తగిలింది. డాక్టరుతో చెప్పారు. గుండెమీద చేయివేసి చూచాడు డాక్టరు. అప్పటికే హంస లేచిపోయింది. పాడుకట్టెను బంధువుల స్వాధీనం చేశారు.

ఆద్యంతాలు

వెంపటి నాగభూషణం, ఎమ్. ఏ.

[చిన్నయిల్లు. ముందు వరాండాలో నాలుగైదు కుర్చీలు, రెండు చిన్నటీపాయ్లు వున్నాయి. ముందుతోటలోంచి వస్తూన్న చల్లగాలిని అనందిస్తూ, ఓ కుర్చీలో కూర్చొని, వెనుకటి “పరింజ్యోతి” పత్రికల్ను తిరగవేస్తూంటాడు నీలాచలం. పాతికేళ్లవాడు. మెడమీదికి పత్తూన్న సాడుగాటి వెండ్రుకలు, గుండ్రనిమొహం, కళ్లకు అద్దాలు. ఓపత్రికను పరికించడమైన తర్వాత మరొక్కొక్కదాన్నితీసి చూస్తుంటాడు.

శ్రీమాలి ప్రవేశిస్తాడు గేటులోనుంచి. సరాసరి, పూలమొక్కల మధ్యవున్న కాలిబొట పెంటవచ్చి వరాండా ఎక్కుతాడు. ఇతనికి సుమారు పాతికేళ్లే. పచ్చని శరీరం. సిల్కులాలి, సిల్కుపైజామా తొడు కున్నాడు. కళ్లకు పాస్ నే. చేతులో కాగితం ప్యాకెట్టుంది.

నీలాచలం శ్రీమాలివంక ఓమారు కన్నెత్తిచూచి, తిరిగి పత్రికావలోకనంలో మగ్గుడొతాడు.]

శ్రీమాలి (అతని మూకీభావానికి కొద్దిగా వింతబోతూ, ప్యాకెట్టు బల్లమీద పెట్టి, కుర్చీలో కూర్చుంటూ). ఏం నీలం, యిల్లావున్నావు యీదినం? హుషారంతా ఏమైంది? మరిచిపోయినా, ఎల్లుండి రాత్రికదూ మీరంతాకలిసి ఇంగ్లీషునాటకం ప్రదర్శించేది. ఆవిషయాన్ని గురించి ఎంతో ఆతురతగ వుండవలసినవాడవు, షేక్స్పియరులాగ మొహం పెట్టి — యిలాదిగాలుపడి కూర్చున్నావే?... సాయంకాలం గదా, పికారన్నా బయల్దేరలేదే?... మాట్లాడవేం, నీలం?... నాటకం విషయంలో నీకూ వాళ్లకూ ఏమన్నా తవ్వూ జరిగిందే? లేకపోతే... గతించిపోయిన టి. బి. ట్రాజిడిని తల్చుకుంటూ విచార పడున్నావా? అరే, తమాషాగా వుండే... మాట్లాడవేం, నీలం?.....

[నీలాచలం ఓమారు శ్రీమాలివంక చూచి వూర్కుంటాడు.]

...ఆచూపుకు అర్థం?... నేనొచ్చి ఏం చెడగొట్టలేదుగదా రంగాన్ని? చిన్నీ ఏవో చీరెలు కావాలంటే అంగడికివెళ్లి, నాలుగైదు నమూనాకు తీసికొని—యిలావెడ్తూ— ఏంచేస్తున్నావో చూచిపోతాంగదా అని వచ్చాను.. మరిచిపోయినా, చూడు. (ప్యాకెట్టు విప్పతూ)... ఈ చీరెలు సువ్వగూడా చూడు. నీ అభిప్రాయ మెల్లావుంటుందో... ఇవిగో (చూపిస్తూ) నాలుగూ నాలుగు రకాలు. చూచావ్, యీ అంచులు. ఇప్పుడిప్పుడు క్రొత్తగా వస్తున్నాయి. మంచిపట్టు. కనీసం రెండు మూడేళ్లయినా ఆటి వస్తాయ్—కావాలని పట్టి చింపకపోతే. ఏమైతేనేం. పాతికరూపాయలకు తక్కువలేదు

దేని ఖరీదూను. కొంపతీసి, చిన్నీనాలుగూ కావాలన్నదా, నాపని అయింది. ఏక్ దమ్ గుండె జారిపోతుంది. ఈ నాయికలతో వచ్చిన పేచీ యిదేనోయ్! నీలం, చెప్తే నమ్ముతావో లేదో,—నీదగ్గర నా రహస్యా లేమీలేవు కాబట్టి చెప్తున్నాను—చిన్ని కోసం—యావరేజిమీద యాభైరూపాయలు వ్యయంచెయ్యని నెలలేదు—యీ ఏడాదిలో మరి, నా సంపాదనా, రాబడీ—నీకు తెల్సుగా.....ఈస్థిక్కు తత్వం యిచ్చి—యిలా కవులనుగాను, ఆర్తిస్తులనుగాను, యాక్టర్లగాను—ఎందుకు పుట్టిం చాడో దేవుడు. ఈలాంటి టెంపరమెంటు వుండడంగాడా జీవితంలో—ఓ ప్రతిబంధ కమే ననుకుంటాను. కళాభిరుచిగూడా తరుచు పిచ్చిలోకి దిగి—మనశ్శాంతిని చెడ గొడుతుంది. తక్కినవాళ్లమోస్తరు పుట్టివుంటే, మనము ఏ బి.య్యే ప్యాసయ్యో, ఏ ఆఫీసులో గుమాస్తాగానో, ఏస్కూల్లో మాష్టరుగానో చేరి—ఏ యాభై అరవై విత్తులో తెచ్చుకొంటూ—పెళ్లామంటూ—పిల్లలంటూ—సంసారగొడవలో మునిగి వుండేవాళ్లం. మనం ప్రయోజకులమైనామని—మనవాళ్లూ—సంఘం—లోకం— అనుకుని మనల్ని కాస్త గౌరవంగా చూచేవాళ్లు. నా కవిత్వం—నీ యాక్టింగు— నా నాటకాలు—సత్యం పెయింటింగు—శాస్త్రీకథలు—ఎవరికి కావాలి? దమ్మిడికి గూడా టికాణాలేనివాళ్లంతా—జీవితంలో యింకెందుకూ పనికిరాకుండా—“ఇచ్చా జీవు”లంటూ ఓముతాగా జేరి—ఆర్థు అంటూ, పొయిట్రీ అంటూ, స్టేజి అంటూ— కాలం వృథాపుచ్చుతున్నారు—అని అందరి అభిప్రాయమూను. మన ఆశలు—ఆశ యాలు—సత్తా వాళ్ల కేమన్నా తెలుస్తేగా?...అందుకే చెప్తాను. మన కిల్లాంటి వున్నత ఊహల్ని కల్పించి—వాటి సాఫల్యానికి అనుగుణమైన అవకాశాలు యివ్వక—అందరి ఎత్తిపొడుపులకు గురిచేస్తూ—మనకు మనోవేదనా, అశాంతి కల్పించడం—యిది, దేవుడు మనకు యీజన్మలో నిధిస్తూన్న శిక్షకాదా? పూర్వజన్మలో ఏదో పాపం చేసివుండబట్టి, యిప్పు డిల్లా యీస్థిక్కువాళ్లంగా పుట్టి, పెనాల్టి చెల్లిస్తున్నాం...ఏమంటావు?... మాటాడవేం నీలం?...

[నీలాచలం నిదానించిచూచి ఊహ్కొంటాడు.]

...ఎందుకు నీలం—యిల్లా మానముద్ర వహించావు. నీ నైజానికి భిన్నంగా ఎందు కిప్పుడు నిశ్శబ్దత ప్రదర్శిస్తున్నావు. నీకుగూడా నాకు కల్గినటువంటి అలోచనలే కలిగి మనస్సును కలవరపెడుతున్నాయా? మనమందరం అప్పుడప్పు డిల్లా ఫీల్ కావడం మామూలేగా?—ఇప్పుడు క్రొత్త ఏముంది? ఇంతకూ, ఎవరేమనుకున్నా, ఏంజరిగినా— మనకు పుట్టుకతో వచ్చిన యీ కళాఉత్సాహం, సాహితీరుచి—యివి ఎల్లాగా విడిచి పోవు. నిజమే, వాటికోసం కష్టాలుపడుతున్నాం...ఇంకా కొంతకాలం పడాలిసివుంటుం

దేమోకూడా. కాని, చూతాం...ఎన్నిటికేనా మనం నెగ్గలేకపోతామేమో. ఏదేశం యొక్క, ఏ యుగచరిత్రనైనా చూడు. మతంలోగాని, సంఘంలోగాని, సాహిత్యంలోగాని, కళలోగాని—నూతనమార్గాలు అవలంబించి—విహిత విశిష్టమార్గాల్లో మలీ మనమైపోతున్నా—ఆ వివిధవిషయాలను మరమ్మతుచేసి—సవ్యభావోదయానికి కల్పించి—ధన్యులైంది—ఎప్పుడూ గుప్పెడుమందే! వాళ్లు అనేకకష్టాలు అనుభవించారు. సాక్షిని వారి యద్దేవకు, హేళనకు గురియైనారు; సంఘంలో స్థానంలేకుండా పోయినారు; ధరించడానికి మంచి దుస్తులూ, ఆరగించడానికి విందులేకుండా యిబ్బందిపడ్డారు; స్త్రీలకు వెళ్లారు; కొందరు కొన్నిసమయాల్లో ప్రాణాలనుగూడ త్యాగం చేశారు;—కాని తుద కందరు—చరిత్ర చూపుతున్నట్టుగా—మార్టియర్లుగా, పీరులుగా సరిగణపబడ్డారు. అల్లాగే మనమూను. అసలు మనదేశమే అగ్లోగణిలోవుంది. అందులోనూ మన తెనుగుగడ్డ—మరీ అధ్వాన్నంగావుంది. ఏ ఒక్కవిషయాలో మనం సరిపులంగా వున్నామో ఆలోచించు. ఇమిటేషన్ తప్ప మన మింతసరికు చేసినెన్ని ఘనకార్యం లేదు. ఏయిద్దరు సత్తాగల ఆంధ్రులూ కలిసి హృదయపూర్వకంగా పనిచేసిన పాపాన పోలేదు. ఒక్కసారిగా ఆంధ్రదేశం ఆకాశమంత ఎత్తు లేవాలంటే ఎల్లాసాధ్యం? అంత చేత నిస్పృహ చేంది ప్రయోజనంలేదు. ఎవళ్లకు తోచినట్లుగానే అనకో, వాళ్లు సిన్సియర్ గా పని చేస్తూంటే చాలు. అనేక నీటిబొట్లు కలిసి నదీప్రవాహమైనట్లు—పలువుర ప్రయత్నాలూచేరి నూతనశక్తివాహినిగా పరిణమిస్తాయి. ఆ దృఢనిశ్చయమే మనకు హుమార్ యివ్వనీ! మనమంతా కళాభాయిలా. రాజకీయాలతో, మతైకవిషయాలతో, సాంఘికసమస్యలతో—అంతగా మనకి జోక్యంలేదు. చిత్రకళ—స్టేజీ—సాహిత్యం—యీ త్రిశూలమే మనకు సుదర్శనదశ్రు. వీటి దోహదంతోనే మన ఆశాలతలు వికసించి, విలసిల్లుతై. వీటిద్వారానే మనం దేశానికి ఎంత సేవైనా చేయవచ్చును. “కెల్విక్ టైప్రైటర్” వెలుగుతో, యూట్యు, ఎ.యి., లేడీ గ్రెగరీ, లార్డు డన్నీ మొదలైన ఐరిషు కళాకోవిదులు వాళ్ల దేశానికి సంచేయగల్గిందీ మనకు తెలుసుగా!.....కాబట్టి మనం దిగులుచెందాలిసిన పనిలేదు. ఏమంటావ్, నీలం?

[నీలాచలం, చేతులావున్న “పరంజ్యోతి”ని ప్రక్కగాబెట్టి—పూర్కొంటాడు.]

ఏమిటి, నీలం—యిట్లా వున్నావు—యీదినం. విషయమేమిటో చెప్పు. చేత నై తే సాయపడ్డాను. ఇందాకటినుంచీ వాగేస్తున్నాను—విరామం లేకుండా. ఎరుగున్నావుగా నాధోరణి...నీమనస్సునేం కలవరపెట్టలేదుగదా, నేను?

ఆ ద్యం తా లు

[ఇంతలో బోపయ్యించి నాకరు వచ్చి, తెచ్చిన కండు టీ కప్పులు యిద్దరి ముందు పెట్టి నిమ్మి
మిస్తాడు.]

సమయానికి అందుకుందిలే—టీ! చిచ్చు బుడ్డిలాగు విజృంభిస్తోంది నా ఉత్సాహం.
టీ సేవించేందుకు సిగ్గులైన సమయం యిదీ! నీ దగ్గరకొస్తే టీకి లోపం వుండదుగా
ఎప్పుడూ. అయ్ భాయ్! టీలోవుండే షా, యిన్నిరేషన్—చెప్పడ మెల్లా, నీలం?
విన్నాపూ, వెనకటికి కన్ ఫ్యూషియస్ అన్నాట్ట, “నీతో కష్టా ఆడ్డానికి ఎవరైనా వస్తే,
ఓ కప్పు టీ యివ్వు, చాలు” అని. అంటే దాంతో ఆ వచ్చినవాడు శీతలించి పోతాడని
గాను; ఆ టీ జనితేన్సిరేషనులో, నూతనోత్సాహంలో ఆగ్రహం మరచిపోతాడని.
మరచిపోయినా, అసలు చైనా నుంచేగా ప్రథమంలో టీ బయల్దేరింది. మనవాళ్ల కింకా
టీ తథాకా పూర్తిగా బోధపడలేదు. మనబోంట్లు ఏ కొద్దిమందో తప్ప—టీకి ఆత్మ
మంది రాజపోషకులు లేరు. (టీ త్రాగుతూ)...అప్పుడే వేడి తగ్గుతోంది. నువ్వుగూడా
తీసుకో, నీలం.

[నీలాచలం తన టీ కప్పును తీసుకొని త్రాగడం మొదలు పెడతాడు. తాను త్రాగడం దాదాపు పూర్తి
చేసి, కప్పు బల్లమీద పెట్టు శీతాలి]

మైగాజ్! ఖుషీ అయినాడోయ్ ఆశ్చర్యముడు! (ప్రక్కబల్లమీద విప్పి పడివున్న
చీరెల్ని చూస్తూ) మరిచిపోయినా, నీలం, మన మామూలు ధోరణిలోపడి అసలు
వచ్చిన పని మరిచిపోయినా. చూడు—యీ చీరెల్లో ఏది బావుందంటావు. తుద
కెట్లాగో చిన్నీ యిట్లుమొచ్చినట్లే అనుకో... కాని, చిన్నీ టేప్ నీకూడా బాగా
తెలుసు కాబట్టి అడుగుతున్నాను. ఊఁ. ఏది నచ్చిందంటావు? ఊఁ!

[నీలాచలం టీ పూర్తిచేసి, చీరెలవంక ఓమారుమంచి, మాట్లాడడు.]

నీలం— ఏం, యివ్వాలి మూగనోమా ఏమిటి, కొంపదీసి. వ్రతభంగానికి నేనే
కారణమని తిడ్డావు నర్వాత. ముందేచెప్ప, ఎందుకొచ్చింది. ఇంతకూ, యిది చిన్నీకి
సంబంధించిన విషయం కాబట్టి,—చిన్నీ అంటే నాకున్నంత అభిమానం, ఆపేక్షా—
నీకూ వున్నది కాబట్టి— సలహా అడుగుతున్నాను.

[ఏదో మాట్లాడడానికి సిద్ధపడ్డట్టుగా, పెదిమెలు కదిపి, ఏమీ ఉచ్చరించకుండా ఊర్కొంటాడు
—నీలాచలం.]

ఏం, నీలం? మాట్లాడ దల్చుకోలేదా యేం? ఏదో ప్రయత్నించి కూడా విర
మించావేం? (కోపంతో) అవున్నే, ఈ విషయంలో—చిన్నీ విషయంలో—నువ్వు
మాట్లాడకుండావుండడమే మంచిది. చిన్నీ సంగతుల్లో కల్పించుకోడానికి అసలు నీకేం

అర్హత, అధికారం వున్నాయి. ఆ విషయం యిప్పుడు నీఅంతట నువ్వే గ్రహించినట్టున్నావు. బ్రతికిపోయినావు...(కొంచెం ఆగి) ఆ...యిప్పుడంతా బోధపడ్డదిలే... మాటాడ్డానికి వెరచుచూవుతూన్న నీపెదవుల్లోనుంచి, నావంక నిదానించి చూడ్డానికి జంకుతూన్న నీ కళ్లల్లోంచి, నీ హృదయం నాకు గోచరిస్తోందిలే...(కొంచెం ఆగి)ఆ... నీ రహస్యం యిప్పుడు స్పష్టమైంది నాకు...నాచేతులో చీరెల్ని చూచి—చిన్నీవిషయం మాటాడ్డానికి వచ్చానుగదా అని గ్రహించి—గొంగను తేలు కుట్టినట్లుగా—శిష్టాను కప్పి పుచ్చుచూస్తున్న పసిపిల్లాడిలాగ—నువ్వు యిన్నాళ్లనుంచీ చేస్తూన్న బద్మాషీకి—నిశ్శబ్ద తప్ప వేరేమార్గం లేదన్నట్లుగా ప్రవర్తిస్తున్నావా?...

[ఆ వాక్యాల వాడికి కొంచెం బెదురుతాడు, నీలాచలం.]

...ఎందుకూ—బెదురునటిస్తావ్...ఇన్నాళ్లనుంచీలేని నదురూ పెదుగూ—యిప్పుడు నేను అంటూన్న మాటలతో కలుగుతోందా యేం?... ఏ జంకూ లేకుండా ఏమని ఉపక్రమించావ్—మొదలు?...నీకు నే చేసిన మేలుకి యీవిధంగానా ప్రత్యుపకారం చేస్తావ్? కల్లకపటాలులేని వ్యక్తివనికాదూ విశ్వసించాను నిన్ను? ఈ విధమైన త్రాచుపామువని తెలిస్తే దగ్గరకు వచ్చేవాణ్ణా, నిన్ను నాదగ్గరకు చేరనిచ్చేవాణ్ణా? నిన్ను చూసిన మొదటిమారే—ఎందుకో నామనస్సు నీవైపు మరిలింది. అభిప్రాయాలు, ఆశయాలు వున్నవాడవనీ, స్టేజివిషయంలో మంచి అనుభవంకలవాడవనీ, అన్నిటికన్నా—నిష్కల్మషహృదయుడవనీ గాదూ—గ్రహించి నిన్ను మా “ఇచ్చాజీవుల” బృందంలోకి జేర్పించాను. నా కవిత్వంగోలలో నే నుంటూంటే—చిన్నీ అప్పుడప్పుడు వొంటరిగా బెంగపడ్తోందనీ—అదీగాక నాటకాల్లో స్త్రీపాత్ర ధరించి వన్నెకెక్కాలనే వాంఛ చిన్నీకూడా వుండబట్టి—ఆవిడ అభిలాషకు చేయూత ఇచ్చి, చక్కని దోహదం చెయ్యగలవాడవు నువ్వేననిగాదూ నమ్మి—నిన్ను తీసుకెళ్లి, చిన్నీకి పరిచయంజేశాను? ఆరాత్రే అన్నది చిన్నీ నాతో:—“మీ నీలాచలం నా కంటగా నచ్చలేదు. ఆతని చూపుల్లో ఏదో దోషముంది. మనకు లాహికి ఐనవాడుగా తోచడంలేదు”—అని. ఆ సంశయం నిజమైనది కాదనీ, తప్పకుండా ఆవిడ నీదగ్గరే శిష్యత్వంచేసి స్టేజివిషయాలు నేర్చుకోవాలనీ వొత్తిడిజేస్తేగాదూ, చిన్నీ సమ్మతించింది—నీ మొహం చూడ్డానికి? ఏడ్వర్థంనుంచీ చెలిమిచేస్తున్నవాణ్ణి—నాకు తెలుసు—చిన్నీ హృదయం ఎలాంటిదో? ఆరునెలలైందో లేదో—పరిచయం ప్రారంభమై—నే నిచ్చిన అలుసు పురస్కరించుకొని—చిన్నీమీద చెయ్యి వేయబోయినావ్? చిన్నీని కలుసుకొన్నప్పుడల్లా కళ్లతో వైర్ లెస్ సందేశా లంపుతావ్?...ఏమని ధైర్యం? చిన్నీతత్వం ఏం బోధపడ్డదని ఆ సాహసానికి ఉపక్రమించావు?...చిన్నీ రెండేండ్లయిందనుకో భర్తను విడిచేసి...

ఆ ద్యం తా లు

అయితే మాత్రం?—అల్లరిచిల్లరగా తిరిగే అవ్యక్తురా లనుకున్నావా? ఆలాంటిదే అయితే—యీపాటికి ఆవిడకున్న అందంతో—ఏ జమిందారునో, మహారాజునో అర చేతిలో చిక్కించుకొని—ఓ వెలుగు వెలుగుతూండేదే! సత్యానికి నిలబడేవ్యక్తి కాబట్టి—తలిదండ్రులు అజ్ఞానిగావున్న చిన్నప్పుడు—అంటకట్టిన భర్తని కొన్ని కారణాల వల్ల ప్రేమించలేదు...అక్కడికి—తన ధర్మప్రకారం—ఓ ఏడాది భర్తదగ్గర వుండి చూచింది. పొసగలేదు. అసలు—తత్వాల్లోనే తారతమ్యం వున్నప్పుడు—ఎల్లా అతుకు తుందీ?—అంచేత—భర్తచాలునుండి—అల్లరికి దిగేమనిషి కాదుకాబట్టి—విడిచి వచ్చేసింది!...(తీవ్రంగా చూస్తూ)...ఎందు కల్లా వాడిగాచూస్తావ్. నేనేం బెదురుతా ననుకొన్నావా?...చిన్న నాకెట్లా లభించిందనా ప్రశ్నిస్తున్నావ్? ..నాకేం వెరపులేదు చెప్పడానికి...అయినా, అది మా యిద్దరికీ సంబంధించిన విషయం. నీవు తెల్సుకోవల సిన పనిలేదు. ఆవిడకు నేను సచ్చాను;—నాకు ఆవిడే నచ్చింది. మా ఐక్యానికి ఆటంకమేమీ లేకపోయింది...వెనుకాముందూ ఆలోచించుకునే స్నేహితులమైనాం. ఒకర్నొకరం బాగా అర్థంచేసుకున్నాం...మధ్య నువ్వు వచ్చి అంతరాయం కల్గించాలని మాత్రం ప్రయత్నిస్తే నెగ్గగల వనుకున్నావా? ఈ ఆరునెల్లనుంచీ నువ్వు వేసిన ఎత్తులు, చేసిన చర్యలు—అన్నీ నాకు తెలుసు. అయినప్పటికీ విశాలహృదయుణ్ణి, చిన్న స్థాయి తెలిసినవాణ్ణి—గనుక, నిర్లక్ష్యంగా పూర్కొన్నాను. నేనేమో తెలిసికోలేను—తెలిసి కొన్నా పర్వాలేదు—అనేదిలాసాతోకాదూ—తప్పుడడుగు లేశావు...ఆనాడు చిన్నని సిసీమాకు తీసికెళ్లి, “లవ్ పారేడ్” ఫిలింలో, జానెటీ, మెవలీరు ముద్దెట్టు కుంటూం డడం చూపి—ఏమిటి కూశాన్? జ్ఞాపకముందా? తర్వాత—నేను మెడ్రాను మా వాళ్ల యింట్లో పెళ్లికెళ్లినప్పుడు, చిన్నీకి తోడుగా వుంటూ, ఓనాడు సాయంకాలం యిన్నిపువ్వులూ, సెంటూ వట్టుకెళ్లి చిన్నీకి యిచ్చి ఏవిధంగా ప్రవర్తించబోయినావో మరిచావా...మరోసారి—నేను జడ్జిగారింటికి టీపార్టీకి వెళ్లినప్పుడు, తలనొప్పితో బాధపడ్డాన్నట్టుగా నటించి చిన్నీ చేత అమృతాంజనం రాయించుకొంటూ, దొంగతనంగా ముద్దెట్టుకోబోయినావ్—జ్ఞప్తివుందా? ఇంకా ఎన్నో. ఆఁ మరిచిపోయినా. ఓనాడు సాయంత్రం, కాగితంమీద ప్రేమగీతాలు వ్రాసి, క్రింద “—ప్రేమతో, నీలం,”—అని దస్కతుచేసి, ఆ కాగితాన్ని, చిన్నీ అల్లుకునే క్రోషీదారం పెట్టెలో పెట్టావుకాదూ? ఇవికావూ గీతాలు: (చదువుతాడు.)

○

ఒక తరంగము...

పెంటనే—పెనుపెంటనే

రంగు

ఉ ద యి ని

మరి ఒక తరంగము.

...చకచకా

తరుముకొని, తీరాన్ని

ఒరుసుకుంటూ

క్రిక్కిరిసిపోతూ...

చిరుపూరల

సురుగులా

కరగి, వెను

దిరిగిపోతూ...

నీలాల గగనాన

పోలిపోయిన తళుకు

తేలిరాగా...

మలుసంజచాయలో

తెలివెన్నెలల తేట

లాలికిపోగా...

సరిఖ కొలుకుల జరీపయ్యెద

సరిగా దిద్ది తీర్చుకొని జక్కవకవ

విరహానికి ఎదురు ఈతగా

ఒకటే మ్రోతగా...

వలచినా,

నిలువమని

పిలచినా

హోరు—హోరులా

పారమే కనరాని

వారాన్నిధి పాలి

మేర దరియజేరే

కూరిమిలో...

నుడులమీదుగా

తడబడి—నడలని నడతో,

విడువని తనితో...

పరవళ్లు పోయినా,

పరుగున సాగినా...

ర౧౬

ఆ ద్యం తా లు

నదీ మదవతీ !

వృథా...

ఈ గమనాయాసమంతా

వృథాయేనటమ్మా ?...

౨

కోఁ...

కోయని—

ఒక కోయిల కోయని

కూసిన

లేత—కూతప

ఒక ననలో—

పసరు పూప పూమొనలో

౩

వెన్నెల—

నెలవీరిన తెలివెన్నెల—

వెన్నెలలేల

వలపు లలముకొనగా...

వెన్నెల—

నెలపుల మెలి దిరిగిన

లలిత లతా లతాంత ఫారభాలు—

—మధుమాసాలు...

మదనుని చిగురు బాకుమొన

పదునులు

కలిసి మెలసి వెలయగా...

నిలువలేని తమకముతో—

చెలువుని

మధు వానిన

ఒక గడుపురి తుమ్మెద

మోతప...

అరవీరిన

విరిచేడియ లం

దరి దరమాసానికీ...

రఃః

వెన్నెలలో—

నెలమేనల్లుని

విలుతరితీపులు—

విరహాన్ని

సరాసరి

మరీ చెచ్చగొట్టడానికి—

ఏమిటి...ఈ...సంబంధం?

చెలిమి!

కలువరించు...జవరాలు!...

ఈ మూడుగీతికలుకదూ కాన్కగా అర్పించావు? మహాచక్రనివి కాబట్టి కాగి
తాన్ని నాడై రీలో దాచివుంచాను. అప్పుడప్పుడు చదువుతుండడంచేత—కంతసమైక్య .
(నిదానించి చూచి) కులకబోక— కాంక్షి మెంటు నీకేనని...నాకు తెలుసులేనువు గీతాలు
గాని, పద్యాలుగాని వ్రాయలేవని. అవి శాస్త్ర సర్దార్ వ్రాసినవి...ఫోరజే తెలుస్తుంది.
అతనికి తెలికుండానో, లేక పీడించో, భుక్తంచేసుకొని వుంటావు. ధైర్యంగా చిన్నీకి
దానంచేశావు...అనాడే చిన్నీ నా కీకాగితాన్ని నవ్వుకొంటూ అందిచ్చింది. నాకేం ఒక్కటి
తెలిదనుకొన్నావా? ఎప్పటికప్పుడే అన్నీ చెప్పేసేది చిన్నీ—నాతో. అనేకసార్లు, నిన్ను
తన్ని, వాకిట్లోకి తగిలేద్దా మనుకొందిట. కాని జాలితోనూ, నే నేనున్నా నొచ్చుకుంటా
నేమోననీ, బయటకి తెలిస్తే నిన్నందరూ అసహ్యించుకుంటారనీ—ఊహించిట. చిన్నీ
యొక్క మంచితెలిసికొని, నువ్వే బుద్ధిమార్పుకొని సరిగావుంటావని నేనూ వూహించాను.
ఇప్పుడేనా ఏమీ అనవలసినవాణ్ణికాదు. అప్రయత్నంగా ఫోరజి అల్లాపోయింది. (కొంచెం
జోరు తగ్గించి) ఇంకా ఎందుకూ తీవ్రంగా చూస్తావు. నిన్నేమన్నా చేస్తా సనుకున్నావా?
నువ్వు ప్రవర్తించినట్టుగా మరొకరేగనుక ప్రవర్తించివున్నట్టుయితే—యీవాటికి ఏ ఓఘాయి
త్యమో చేసివుండేవాణ్ణి. నిన్ను ఏంచెయ్యడానికీ, ఏమనడానికీగూడా నాకు మనసొప్పుడం
లేదు. నిన్ను చూస్తే జాలిమాత్రమే కలుగుతోంది నాకు. ఈస్థిక్కు మనిషివికాబట్టి
ప్రేమకోసం ఎలా తహతహ పడివుంటావో నాకు తెల్సు. నేనూ ఆఅవస్థ అనుభవించిన
వాణ్ణి. ను వ్వట్లా నాయికకోసం ప్రయత్నించడంలో తప్పులేదు. కాని, చిన్నీ చీరెచేగు
పట్టుకుందామని ప్రాకులాడ్డంమాత్రం మనబోటివాళ్లకు తగినపనికాదు. చిన్నీ నీకు
కావాలని హృదయపూర్వకంగా నువ్వు అభిప్రాయపడ్డట్టుయితే, నీప్రేమేగనుక యథార్థమైన
దైతే, ఏంచేసివుంటే బాగుండేదంటే,—నాదగ్గర కొచ్చి—ధైర్యంతో, “ఇదిగో, భాయీ,
ఇంతవరకూ చిన్నీ నీది. నిజమే. కాని ఆవిడ నాకుకావాలని కోర్కెపుట్టింది, నీదామనిషిని
కాబట్టి చెప్తున్నాను—మర్మంలేకుండా. చిన్నీని అడుగు. ఆవిడకు నేను నచ్చితే—

నాకిచ్చెయ్. లేక, ఆవిడకు నాయంను యిష్టంలేకపోతే—నరే—మీరిద్దరూ యథాప్రకారం వుండండి. ఇక ఆవైపు నాఆలోచనలు పోనీను.”—అని చెప్పాలిసింది. అట్లా అన్నావని నాకు కోపంవచ్చేదికాదు. నీ సరసత్వానికి ఎంతో మెచ్చుకొనేవాణ్ణి...ఆవెంటనే చిన్నీని అడిగేవాణ్ణి...ఆవిడ గనుక నీనేస్తానికి వొప్పకొని—నాకుబదులుగా, తనప్రేమను నీకివ్వడానికి సిద్ధపడ్డే—హృదయపూర్వకంగా చిన్నీని నీకు అర్పించి—మీయిద్దరి సౌఖ్యానికి నాచేత నై నట్లుగా తోడ్పడేవాణ్ణి...బర్ట్రాండురసల్ యీఅభిప్రాయాలను యిప్పుడిప్పుడు నెల్లడించాడు గాని, అవి నాకిదివరకే వున్నాయి. ఎంచేతా—ప్రేమఅంటే పవిత్రమైనది గనుక. అన్ని పవిత్రనిషయాల్లోనూ వక్రత్వానికి, మోసానికి ఎల్లా తావులేదో, అల్లాగే ప్రేమలోనూ. ప్రేమ హృదయాలకు సంబంధించిందిగాని శరీరాలకుమాత్రమే సంబంధించిందికాదు. అదే ప్రేమకూ వ్యభిచారానికి భేదం. అందులోనూ, మనమోస్తరు రసపిపాసులు యిల్లాటివాటిల్లో బోల్తాపడి మామూలు మనుష్యులమోస్తరు కాకూడదు. అంచేతే, నీవు చేసిందానికి నాకు కోపంలేదు...యథాలాపాన తప్పబడుగు లేశావు... నువ్వంటే ఎందుకో నాకు ఆపేక్ష కుదిరింది కాబట్టి—చప్పున అర్థంచేసికోగలవాడవు కాబట్టి—యింతగా చెప్తున్నాను. నిన్ను భయపెట్టి భగ్గుమనోరథుణ్ణిగా చేయడానికి సంకల్పించుకొన్నానని అనుకోకు. (ఆప్యాయంగా) చాలించు, మరి, ఆవిధంగా ముఖం వ్రేలాడవేయడం...రా, నాతో...చిన్నీ చీరెలకోసం వాకిలికాస్తూంటుంది. సెలెక్సులో సహాయపడుదువుగాని...చిన్నీ ఏమన్నా అంటుందని భయపడకు. చిన్నీహృదయంగూడా నాదానిమోస్తరే. వేరువిధమైతే నీ కిదివరకే అంపకాలు యిచ్చేది...లే. పోదాం. ఏమీ జరుగనట్లుగానే నడుచుకొందాం?...నేస్తం విడగొట్టుకుందామని యోచించకు. నాకూ చిన్నీకి తగిన ఫ్రండుని దొరికావు అని సంతోషిస్తున్నాను. నిష్కపటుణ్ణి గాబట్టి నాహృదయాన్ని విప్పిచూపించాను. అర్థంచేసుకో...రా, వెడదాం...ను వ్యోక్తనాడు కనపడక పోయినా, ఎట్లాగో వుంటుంది నామనస్సు. చిన్నీగూడా అంటుంది—“చూశారా, నీలం రానేలేదు యీసాయంత్రం, టీకి. ఇల్లంతా చిన్నబోయింది—”అని. నీలం...ఎందుకింకా మూగతనం...వేవంతోనే వున్నావు. బయల్దేరు.

[నీలాచలం మెల్లగాలేచి,—గొప్ప సూతనామభవం జనింపజేసేకాంతి ముఖాన ప్రకాశిస్తూండగా,—
లాల్చీ, వైజామా మడతల సరిచేసుకొని,—బయల్దేరానికి సిద్ధమౌతాడు. అతని బుజంమీద
చేత్తో చరుస్తూ శ్రీమాలి]

గుడ్ బాయ్, నీసంగతి నాకు తెలుసుగా, నీలం...జీవితంలో ఎవరికై నా వస్తాయి ఉపద్రవమైన ఘట్టాలు. హీరోలాగ ఎదుర్కొని, రైటుమార్గమేదో తెలుసుకోవాలిగాని, ...మూగనోముపట్టి, పాత “పరంజ్యోతి” పత్రికలు తిరగవేస్తే, సమస్యపరిష్కార

మాతుందా—సరదా వస్తుందా...నడు...అవిగో—ఆచీరలు పుచ్చుకో...సుప్రస మోసు కొచ్చావని తెలిసి చిన్నీ సంబరపడ్తుంది. ఇప్పటినుంచీ నూతన అధ్యాయం గాదా? ఆద్యంతాల ఏకరువుతో—వెనుకటి ఘట్టం సమాప్తి అయిందిగా, నీలం?

[‘తథాస్తు’ అనేనూచకంగా తలత్రిప్పతూ నీలాచలం చీరలు పుచ్చుకుంటాడు. ఇన్స్పరూ నడచి పోతాడు.]

చేయూత

ఎవరు కావించిన రచనలకు వారే భాష్యంగాడా వ్రాయడం ఆట్టే సమంజసమైన పని గాదు. ఆర్టిస్ట్ నిబంధన లంతగా, అల్లాంటికృషిని ఆమోదించవు.

“యే నామ కేచి దిహ నః ప్రథయం త్యవజ్ఞాం
జానన్తి రే కిమపి తాన్ ప్రతి నైష యత్నః
ఉత్పత్స్యతే ౭స్తి మమ కో౭పి సమానధర్మా
కాలోహ్యాయం నిరవధి ర్విపులాచ పృథ్వీ”

అన్న భవభూతి ధిక్కరణను ప్రకటించే రచయితలను గౌరవించదు పాఠకలోకం. తనవ్రాతలు అందరికీ ఏకమోస్తరుగా గాహ్యమాతాయని విరచయితా అభయహస్త మియ్యడు. వ్యాఖ్యాన, రూపణ, భూషణ—అన్నీ చదివేవారివంతు. తన వ్రాతలను సమర్థిస్తూ గాని, మెచ్చుకొంటూ గాని, ఏవ్రాతగాడైనా చేయూత యిస్తే తను “తుమ్మి చిరంజీవ” అని తానే అనుకొన్న ట్టుంటుంది. బర్సార్డువా చేసినా అంతే!

ఈలోపమే నేను చేయబోతున్నట్లుగా కన్నడుతుంది. అయినప్పటికీ—నిర్మోహమాటంగా మొదలెట్టాను. ఎంచేతా?—అంటే:

నాయీ ధైరవన కథో, కథానకమో, నాటకమో, నాటికో, సంభాషణో—అనే సంకయం చదివే వారిలో కొంతమందికి కలుగవచ్చు. స్క్రిండ్ బర్లు, మేటరులింకు మొదలైనవారి కల్పనలతో పరిచయమున్న వారికి “ఆద్యంతాల” ధోరణి నూత్నంగా గాని, వికృతంగా గాని తోచదు. ఇక—తక్కినవారికోసం చెప్పే దేమంటే?—

మొహమాటంచేత, మర్యాదకోసం—శాక, నియమాలను అనుసరించే—“ఆద్యంతాలు”—నాటక—చిన్ననాటక—రకంలో చేరింది. అసలు రంగంమీద అగుపడేదే యిర్వర్వవ్యక్తులు. అందులోను ఒకరికి ఓమాటగూడా ఉచ్చరించాలిసిన బాధ్యత లేదు...మిగిలిన ఒకరే—అంతసేపూ గొంతు బాధ కల్గేటట్లుగా మాట్లాడాలి. గదిలో కూర్చొని చెప్పకుంటున్న స్వగతమో,—ప్లాటుఫారం యెక్కి యిస్తూన్న ఉపన్యాసమో—అనిపించడంలో అసంభవ మేమీ లేదు. కాని, నిదానించి చూస్తే నిజం తెలుస్తుంది. పాత్ర వొక్కటే అయినప్పటికీ, ఆతను ముగ్గురు (తాను, చిన్నీ, నీలాచలం) వ్యక్తులహృదయ రహస్యాలను, జీవితాలను వెల్లడిస్తాడు. నీలాచలం—తనమానంతోనూ, సంజ్ఞలతోనూ—శ్రీమాలికి తోడ్పడతాడు. ఈముగ్గురియొక్క భావాలే కాకుండా, వాళ్ల “ఇచ్చాడీవుల” బృందం ఎందుకు ఏర్పడ్డవో,—ఏం అదర్బాలు, ఉద్దేశ్యాలు కలవో,—

ఆ ద్యం తా లు

లలితకళల సహాయంతో తను రాష్ట్రానికి తన్ములంగా దేశానికి, ఎలాంటి సేవ చేయ సంకల్పించిందో,— వాళ్లది ఎలాంటి ఆసంగిబడితో,— కాలాన్ని అనుసరించి నూతనభావాలను ఎల్లా యిసుమడించుకోవాలో,— ప్రేమ ఎలాంటి పనిత్రవ్వవచో,— విశ్వంఖలత్వమంటే విచ్చలవిడి ఎలా కాదో,— ప్రేమవంటివిషయంలో గూడా సహనం, సౌమిల్యం, స్మృత్యహేతుం, నీతి ఎలా అవసరమో,— ఈస్టిక్ ఔంపరమెంటు పుట్టుక తోనే అలవడ్డవారి అభిప్రాయాలు, నాటి ఆచరణ ఎలా వుంటాయో, వాటిసాఫల్యంతోనం ఎంత కష్ట పడాలో,— మొదలైనవిషయాలన్నీ శ్రీమాలిద్వారా వ్యక్తమౌతాయి.

తనద్వారా కొంత ప్రతిపత్తిని, ఉపకారాన్ని పొంది, తనప్రియురాలివిషయంలో తననే మోసగిస్తున్న వాని ఎదుట నిలబడి, శాంతంగా మార్లాడుతూ “పరస్పర పరస్పేతి మమేతి న మమేతిచ, తదాస్వాదే విభా వాదేః పరిచ్ఛేదో న విద్యతే” — అన్న “సాహిత్యదర్పణ” కారుని సూత్రానికి హద్దులు విశదీకరించడం ఎవరికేనా సాధ్యమా? ... ఎందుకు కాదు? శ్రీమాలి చూపలేదూ సాధ్యమని? ఒకెల్లా మోస్తరు ఉడికిపోయి దెడ్డమోనానుంటి నిరపరాధని హత్యచేయడానికి అందరూ సిద్ధపడ్డారు. శ్రీమాలి నిరూపించేది వేరు. అది ఉత్తమమైనదో కాదో — దీహించియువలసింది మీరు. “అచ్చపుబుగ్గికి లే వగవ్యములో” అనేరకంలో జేసినవాడు శ్రీమాలి.

తిర్వాతః కపిఆంటూ, కవిత్వమంటూ, నాటకాలంటూ దేవుల్లాడుతారే చాలామంది — దానివల్ల ఏమైనా, ఎవరికైనా ప్రయోజన ముందా? — లేక ఊసుపోక చేసి అవకతవకపనులా? ఎల్లా అనుకుంటే అట్లాగు. బంగారం స్వలిస్సిద్ధమైన విలువగలది. కాని సరియైనపనికి ఉపయోగించకపోతే రాణించదు. అల్లాగే యీలలితకళలూను. కాలపాగంపర్యం గావున్న అవకాశా లివి. ఎన్నడో, పూర్వంలో, వాటివిలువ పూర్తిగా గ్రహింపబడదని... అల్లాగే అవి వినియోగింపబడినై గూడాను... ఇటీవల — అవి కేవలం వ్యాపారసరళిలోకి దిగిపోయినై. నాటకం సుదర్శిస్తే — ఎంత గాబడి వుంటుందని ప్రశ్న; — చిత్తరువు గీస్తే — ఎవరు ఎంతకు కొంటారని; పద్యంగాని, కథగాని వ్రాస్తే — నివృత్తిక ఎంత యిస్తుందని; — లేకపోతే ఏవిత్వదాత అంకిత ముండుకొని ఎంత యిస్తాడని; — యిదీ ప్రస్తుతభోరణి. రూపాయి — అణాల — పైసల వాతావరణంలో మునిగి తేలుతూన్న ఆధునిక యుగధర్మ మేగూడా యిందుకు కొంత కారణం. కాని అసలు ఆదర్శం ఎందుకు మరుగుపడి పోవాలి? ఈలలితకళలు — కేవల ధనార్జనకుతప్ప — మరెందుకూ మార్గాలు కావు? ఆత్మోన్నతి — ఆత్మ పలభి — మాట ఆటుంచి, వాటిమూలం గా సంఘానికి, దేశానికి సేవచేసేందుకు వీల్లేదా? ఎందుకు లేదా? ఉందని చెప్పడంలేదూ — శ్రీమాలి? జీర్ణించి భిత్తికలు రాలుస్తున్న దేశాన్ని పునరుద్ధరింపవచ్చు... పూర్వంలో గ్రీకులు, రోమనులు చేయలా అలూగి? విరివి రసజ్ఞులు చూపలా యీయగంలో అలా చేయడానికి వీలున్నదని? మనం మాత్రం...? అలాంటి ఆదర్శాలు అగ్ధంచేసుకొన్నవాళ్లం — గుప్పెడు మందిమే ననుకోండి. అయితే మాత్రం? శ్రీమాలి ఉత్సాహం మన ల్నెందుకు ఆపేకించి, కార్యసాధనకు పురిగొల్పకూడదా? “దృఢమనస్కుడవై యతించిన, సడలిపోదా దాస్యబంధము? — వీడిపోదా నిద్రమాంద్ర్యము?” — అని గాదు ఓ కవికుమారుడు అన్నాడు...

ఇదంతా “ఆద్యంతాల”లో వున్నదని — నే ననుకుంటున్నాను... ఇది మనస్సులో వుంచుకు చదివితే బాగుంటుందని నావుద్దేశ్యం. అందుకూ యీచేయూత!

— వెం.నా.

నాటకములు, నాటకకళ

— పుట్టనర్థి శ్రీనివాసాచార్యులు, ఎమ్.ఏ., సి.హెచ్.డి. —

విజ్ఞానవిభాగములన్నిటికంటెను నాటకకళయే మానవుని మనోభావములను చీవితమును విశదముగ తెలియజేయగల సాధనము. అనగా సారస్వతప్రపంచమున నాటకకళయే సమగ్రత నొంది, మానవదృష్టియం దెల్లప్పుడును కేంద్రస్థానమును నెహించుకొన్నదని యర్థము గాదు. ఆధునికయుగము నాటకయుగమని నక్కాణివ సాధ్యము గాదు. ఇది నవలాయుగమని చెప్పినను చెప్పవచ్చునేమో. తత్త్వవిమర్శకులును, స్వప్నాగ్రేహరులునుగూడ నవలారూపముగ తమ యభిప్రాయములను వెల్లడించుచున్నారు. థేనో పొరలించిన చేదుమాత్రలవలె ఎట్టి అనర్థాభిప్రాయములును, అనివేకపు అంశములును గూడ నవలారూపముననున్న జనాంగీకారమును బడయుచున్నవి.

కాని యొకనవల జనాదరము నెక్కువ పడసినదన్న వెంటనే దానిని నాటకరూపమునకు మార్చి ప్రదర్శింతురు. నవలారచనమునం దున్న తిస్థానమును బొందినవారందరును నాటకములను వ్రాయ బ్రయత్నించి, నాటకకళయందుగూడ తమ సామర్థ్యమును జూప బ్రయత్నించుచున్నారు. సారస్వతవిభాగములందు ఏ విభాగము మానవజీవితమును, మానవాభిప్రాయములను ఎక్కువగ మార్పగలిగినదని పరీక్షించినచో, నాటకకళనే అట్టిదానినిగ పేర్కొనవలసియుండును.

ఇందునకు కారణము నాటకకళయొక్క విశిష్టధర్మమే. నాటకరచయితకన్న నవలకారునికి సౌకర్యము మెండు. నవలకారునికి నిషయవర్గము (range of material) ఎక్కువ; విశేషాధికారములు (privileges) మెండు. పైగా నవలకారునికి బాధ్యతలు కూడ చాలతక్కువ. అతని సృష్టియే అతనిని శృంఖలబద్ధునిగ జేయజాలదు. నాటకరచయిత కీ చిక్కులన్నియు గలవు. నవలలను బోలిన నాటకములు గూడ కొన్నిగలవు. కాని వాని ప్రాముఖ్యమునకు కారణము నవలానుకరణము గాదు. నాటకధర్మము నవలాధర్మమునకన్న మృగ్యముగ దోచుచున్నను దాని విశిష్టతయును, దాని అద్వితీయతయును (uniqueness) సూక్ష్మదృష్టికి గోచరింపకపోదు. మానవధర్మములను, మానవాదర్మములను నాటకరచయిత బోధింపగలిగినంత స్ఫుటముగను, సార్థకముగను (effectively), సఫలముగను, సూక్ష్మముగను (subtle) నవలకారుడు బోధింపలేడు. నాటకకళ కనుగుణములై నటువంటి సంగీతాది ఉపకరణములు నవలకారునికి లేకపోవుట చేత, విషయ సాక్షాత్కారమునకును, అభిమతవస్తు పరిణతికిని (effect desired) నవలా

కారుని కపోలకల్పనమే సర్వాధారము. ఆవేగాతిశయముచే నలరారు ఎట్టి రసవంతమైన పద్యకావ్యమునకైనను నాటకమున కున్నంత భావబోధకశక్తి లేదు. నాటకము సర్వజనభోగ సాధ్యము. మానవుని నిగూఢాంతరాత్మయందుకూడ నాటకము ఆందోళనము కలుగజేయ గలదు. కటికవాని హృదయమునుగూడ పరిస్పృశనము నొందింపగలదు. మానవుని కళా విన్యాసమునందు సారస్వత ప్రథమస్పృష్టి నాటకరూపముగనే యుండియుండును. అనాగరకు లనబడు మానవజాతులందెల్లను నేటికిని నాటకప్రాయమైన దృశ్యకావ్యమే సారస్వత ప్రయత్న పరనూవధి. గ్రీనుదేశపు నాటకకళ వారల ఆద్యాచారకాండనుండి బయలుదేరిన దని మనకు తెలిసియేయున్నది.

నాటకకళయొక్క ప్రధానప్రయోజనము మానవునికి తాత్కాలిక సంతోషము నొనగూర్చుటయే యని స్థూలదృష్టికి గోచరింపవచ్చును. కాని క్రీడాలోలురకు ప్రాద్దు బుచ్చుమార్గము నూపుటయే నాటకకళయొక్క పరమావధియని తలచుటకన్న గొప్ప పొరపాటుండదు. నాటకలక్షణ మిదియేయైనచో నాటకరచయితకర్తవ్యమును నటుని కర్తవ్యమును అత్యంత సులభమని చెప్పవచ్చును. ఏలయన, ప్రేక్షకుల నేదోవిధముగ నుద్రేకింపజేసి, ఇంద్రియాశ్లీలకరములగు వాక్యములతోను చర్యలతోను వారల నాకర్షించి నంతనే ఈ కర్తవ్యము నెఱవేరును. కాని ఇట్టి యనుభవమునందు ప్రేక్షకుడు దృశ్యవిషయ మునందు మానసికముగ నైక్యముజెంద యత్నింపడు. అందునకు బదులు దృశ్యవిషయ మును విమర్శించుచు, నిమిషనిమిషమునకును తన శక్తిసామర్థ్యములను పాత్రల శక్తిసామర్థ్య ములతో పోల్చుకొనుచు, తన యాధిక్యమునకు తన్నే మెచ్చుకొనుచు తృప్తిపొందు చుండును.

సినిమాయందు చార్లీ చాప్లిన్ (Charlie Chaplin) అసందర్భకార్యములను జూచునప్పుడును, నాయికానాయకుల దాంపత్య జీవనమునకు భంగకరమగు పరిస్థితుల నవలోకింపము చేయునప్పుడును, పాత్రలలో నొకరికొకరి కుండు విశేష సందర్భములను పరీక్షించుచున్నప్పుడును, సినిమా ఎంత ఉత్తమమైన దైనప్పటికిని మనము తన్మయత్వము జెందము. చార్లీ చాప్లిన్ చేయునట్టి అసందర్భకార్యములను మన మెన్నటికిని చేయజాల మను దృఢవిశ్వాసముతో మనము వాని చర్యలను జూచి నవ్వుదుము. మన సుఖజీవనము నకు భంగకరమైన స్థితిగతులు సినిమాయందు జూపినట్లు మన కెప్పటికిని రాజాలవనియు, వచ్చినను మనము వానిని సామర్థ్యముతో నెదిర్చగలమను నమ్మకముతో పాత్రల చర్య లను ఖండించియు, ప్రశంసించియు మన సంతృప్తిని వెల్లడిచేతుము. ఇట్లు తాత్కాలిక సంతృప్తి నొందించుటయే సినిమాయొక్క పరమకర్తవ్యము.

సర్వోత్కృష్టమైన వివేకానుభవ ప్రదానమే నాటకముయొక్క ప్రథమ ప్రయోజనము. అవ్యక్తమైన పాశురజన చిత్తక్షోభలను మనోభిప్రాయములను బాహ్యప్రపంచమునకు ప్రస్ఫుటపరచి ఇంద్రియతీతజన్యముగు మనఃశాంతిని చేనూర్చిగల అమూల్యసాధనమే నాటకకళ. అనవగతముగ మనలను వేధించు అపరిశుద్ధభావములను అనగములుగ జేసి, మనస్సునందలి అవ్యక్తముగు కలతలను పోగొట్టిగల శక్తి నాటక ప్రక్షిణముల సముపకరణము. కాననే ఉత్కృష్టనాటక ప్రక్షిణమునందలి యనుభవము లన్నియు పూర్వోక్తము, అబుద్ధిపూర్వకము. అరిష్టవర్గములతోను, అజ్ఞానాంధకారముతోను పరిచ్ఛిన్నము, శుభితమనస్కమై స్వస్థచిత్తతలేని జనబాహుళ్యమునకు ఇట్టి అనుభవము అవ్యవశ్యకము.

ఈఅనుభవము బాల్యావస్థయందలి ఆటపాటలతో సముముగ సరిచవచ్చును. కాని ఈ అనుభవమును పొందువారు బాలరవలె గాక అత్యధికముగ నీయమనిబంధనలకు లోనైనవారు. కాన ఇట్టి అనుభవము వారియందు స్వచ్ఛందముగ నున్వృక్తముగుట నుగ్ధస్వము, బాలురనువలె చిన్నచిన్న యాటపాటలు వారిల మనస్సుల వేరుధముగను జలించుచాలవు. కాని జీవితమునందలి అధికతరకష్టములను గాని దుఃఖములనుగాని వారు చూచినప్పుడు పారిట్టి యనుభవమును జెందుదురు. ఒకచిన్న యుదాహరణము ఈ యభిప్రాయమును సుబోధముగ జేయును. బంతియాట ఆడలేని బాలునికి బంతియాట చూడనలెసని గాని, చదువవలెనని గాని కుతూహల ముండునట్లు, ప్రపంచమున నాయకత్వమును బడయలేని మానవునికి ఒక నాయకుని గాంచినను, ధీరోదాత్తిగుణనిధియగు పాత్రాభినయమును గాంచినను కొంత మనఃశాంతి యొడగూడును.

మానవునికి తన యభ్యుదయమునందు గల యావేదనయే మానవజీవితము వికాసములకు మూలకారణము. ఈ యావేదన కొంచెముగినో గొప్పగినో యున్నంతకాలమును మానవుడు వీరత్వమును బొందలేకపోయినను వీరపూజ చేయుచునే యుండును. అట్టి వీరపూజ అనాగరకజాతులయందు బుద్ధిపూర్వకముగను మనఃపూర్వకముగను లజ్జాభయముల బాధలేకయును జరుగుచుండును. అనాగరక వీరపూజయందు ప్రతివాడును తంత్రమును నడిపింపగలిగినను తంత్రోపదేష్ట ఆ జాతి పురోహితుడు. ఆ తంత్రము వీరపూజకు ముఖ్యాంగము.

నాగరికత హెచ్చినకొలదిని మానవునికి పార్థక్యమును (individuality), వ్యక్తిత్వమును హెచ్చుచుండును. స్వాతంత్ర్యము హెచ్చినకొలదిని లజ్జాసంశయము లధికమగును. కాన మనోభావములు బహిఃప్రకటితములై మనఃశాంతిని పెంపొందించుటకు ఆస్పదము తక్కువయగును. కనుకనే నాగరకజాతుల వీరపూజయందు ప్రత్యేకతంత్రము నశించినది.

‘ఏకవీర’ 1

ఆచంట జానకిరామ్

ఏకవీర ఒక గొప్పనవల—‘ఒక విచిత్ర కథామంటపము’; దీనికి ఏకవీర, ఆమె భర్త కుట్టాన్, వీరభూపతి, అతని భార్య మీనాక్షి నాలుగు స్తంభాలు.

కథానస్తువు సృష్టి మొదలు నేటివరకు—మన హృదయాలలో ప్రేమ ఉన్నంత వరకు, మనలను వేధించే ప్రేమ సమస్య: ప్రేమ ముఖ్యమా? విద్యుక్తధర్మము ముఖ్యమా? ఈ సమస్యచేతనే పైనలుగురను బాధించి, దీనివలననే వారికి తీరని ఆత్మ పరీక్ష, గొప్పనిగ్రహము, అందుబాటులో జయము—కాని, తుదకు భరించడానికి అలవి కాని ఆశాభంగము కలిపించి విహరించినాడు కవి!

కథ జరిగిన స్థలము మధుర—యించుమించు తిరుమలనాయకుని కాలము. కాని ఎప్పుడైనా, ఎక్కడైనా, యిందులో చిత్రించిన విషయాలు శాశ్వతాలు. ప్రతిదినము మనయెదుట జరుగుచూవుండేవే. కుట్టాన్ సేతుపతిన్నీ వీరభూపతిన్నీ పరమమిత్రులు—వాకరిమీద వాకరికి గొప్పవిశ్వాసము. ఏవిధమైన దాపరికం లేదు—జీవనపు సమస్యలలో వాకరి కొకరు వింతగా బలము నిచ్చుకుంటూవుంటారు. కుట్టాన్ సేతుపతి, రామనాథ పురపు యువరాజు, అదివరకే మీనాక్షిని ప్రేమించివున్నా, ఆమె తలదండ్రులు సాధారణస్థితిమంతులు కాబట్టి ఇండ్రి ఆజ్ఞవల్ల కుట్టాన్ కు ఏకవీర భార్య అవుతుంది. అతడున్నా ధగ్ధబద్ధుడయి భార్య అయింది కాబట్టి ఏకవీరనే ప్రేమించాలని వ్యర్థయత్నాలు చేస్తాడు. చమత్కారం యేమిటంటే: అతడు తన నిజస్థితిని ఆమెకు వెల్లడిచేస్తాడు. చేసి, తాను కష్టపడి ఆమెను ప్రేమించుటకు ప్రయత్నిస్తానంటాడు! ఏకవీర సామాన్య రాలు కాదు. రాచకన్య, అందకత్తె, నవనీతమైన హృదయం కలది—భర్త తన్ను నిరసిస్తే, వోపికతో స్వామిప్రేమకు ప్రయత్నించి తుదకు నిరాశ పొంది, వొకానొకప్పుడు దూరాన్నుంచి తన్ను సమ్మోహింపజేసిన ఒక అందగాని రూపానికి మళ్ళా తన మానస వీధిని తావియ్య మొదలుపెట్టుతుంది. “తాను నిర్మించిన ప్రేమసాధమునకు కుట్టాన్ తీసిన నిర్దయాద్వారమునుండి తన తొల్లిటివలపుకాడు ప్రవేశిస్తాడు.”

1 రసతరంగిణి ౫. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, ఎమ్. ఏ., బండరు.

కాని, యీమధ్యలో, ఏకవీర ప్రేమించిన అజ్ఞాతప్రియుడు, వీరభూపతి—కుట్టానాణసేహితుడు, తనకు లభింపని ఆమెకోసము తపించి తపించి చివరకు ఆమెమీది ప్రేమను దట్టమైన పితృభక్తి దొంతరల వెనుక దాచుకుంటాడు. తండ్రి అతనికి మీనాక్షిని పెండ్లిచేస్తాడు! మీనాక్షి దివ్యవర్ణక్తి. ఆమె హృదయాన్నంతా కుట్టానాణసేహితుడి అధీనముచేసి, సర్వకాల సర్వావస్థలందు అతనినే ద్యానిస్తూవున్న ఆమె పెండ్లిఅయిన మగనికి సేవజేస్తుంది, స్నేహ మిస్తుంది. కాని ప్రేమను, పవిత్రమైనదేహాన్ని పంచి యియ్య లేకపోతుంది :

వీరభూపతి : కాళ్లు నొప్పిగా నున్నవి. సేవకుని పిలిచెదవా ?

భార్య : నేను పిసికెదను.

వీర : నన్ను నీవు ముట్టికొనెదవా ?

భార్య : సేవకభావములో దోషము లేదు. మీరు నూటి కట్ల మాటాడెదరు. ప్రభూ! నాకు దానిపై నిచ్చలేదు. భార్య భర్తృత్వ సంబంధమున కదియే ప్రధానమా ? నా మనస్సున కట్లు తోచుటలేదు. నే నేమి చేయుదును ?

పాపము ! వీరభూపతికి రెండు దుఃఖాలు. తనను యించుమించుగా పిచ్చివానిగా చేసిన మొదటిప్రేమ. ఏదోవిధంగా ఆప్రేమను చంపుకొని, యీ క్రొత్తఆమెయందు ప్రేమ నిలపా లనుకుంటే ఆమెకు యీ ఖండితమైన విముఖత్వము. ఏమి చేయకలడు ! తన అసహాయత్వాన్ని స్నేహితుడగు కుట్టానాణ వెల్లడిస్తాడు. (ఈ ఘట్టము గొప్పది.)

వీరభూపతి భార్య తన మీనాక్షి అని తెలిసికొన్న కుట్టానాణ—ధీరుడు—వొక్క విశ్వప్రయత్నంచేసి మీనాక్షిని తన చెల్లెలుగా మార్చేసుకుంటాడు. ఈ విచిత్ర పరిణామము అతనికి వింతబలాన్నిస్తుంది. ఆ నిమిషాన్నుంచి మీనాక్షికూడా తన భర్తనే ప్రియునిగా భావించి అతనిని అన్నివిధాల సంతోషింపజేసి తాను సంతోషించాలని పూనుకుంటుంది. కాని వీరభూపతి మాత్రం అంత సులువుగా పరిస్థితులను సమన్వయించుకోలేకపోతాడు. అతనికోసము వేయికల్లతో నిరీక్షిస్తూవున్న భార్య ప్రేయసియొక్క యీ క్రొత్తప్రేమను అతడు స్వీకరింపలేకపోతాడు—ఆమెకు దూరమవడానికి రాచకార్యాలను సాకుచేసుకుంటాడు. ఈవిధంగా, యింటికి రాకరాక, వొక రోజున అకస్మాత్తుగా వచ్చినపుడు, తన అంతఃపురములో అవతరించిన తన తొలిప్రేయసిని చూస్తాడు. ఆమె ఏకవీర ! మీనాక్షి ఏకవీరలు స్నేహితులు గనుక వీరింటికి వచ్చి, యిక్కడ కూచిపూడి భాగవతుల భాగవతం చూస్తూ తన్మతుత్వం పొందిన ఏకవీర. ఇతన్ని తన మొదటిప్రియుణ్ణిగా గుర్తిస్తుంది—ఒకనిమిషము—వొక్క దివ్యమైన నిమిషము వీరు లోకాన్ని మరచిపోతారు.

ఆమె యచ్చట, నత్ దచ్చట నేల యున్నాడన్న యూహ పోలేదు. వీరభూపతి పరివ్వంగార్థము దగ్గర దగ్గరకు వచ్చుచుండెను. ఏకవీర చేతులు చాచుకొని నిలంబడినది. ఆమె యొడలెల్ల చెమ్మటపోసెను. ....వీరభూపతి కాగిలి చికిరించినంతదగ్గరకు వచ్చెను. ఆమె పాదములక్రింద భూమి యల్లలనాడెను. ....అత డామెను గాఢాతి గాఢముగా గొగిలించికో నెను.....అత డామె పెదవిపై నొక్క ముద్ది డెను. ఆమె జీహ్వోద్రియ మా ముగ్ధులచి తెలిసికొనేడు.....అతని స్పర్శ యీసారి యామెలో నస్థి సంచయమునకుగూడ తోకినది. ఆమెకు హృదయసంచలమునందుమాత్రమే స్థితి. తక్కిన సర్వాణువులందు బ్రళయము.....మంచుగడ్డను కాగిలించుకొన్నట్లుగా ప్రత్యక్షమై వేడి కానరాని యామె కాగిలి వీరభూపతి కప్పుడు తెలిసినది. వెంటనే అతనికి ప్రబోధము కలిగినది.....

కాని, ఆమె కుట్టాక భార్య అని తెలిసికొన్నప్పుడు వీరభూపతికి పిడుగుపడినట్లువుతుంది. ఏకవీరలో గొప్పయ్యాద్వి వస్తుంది. ఒకవిధమైన ఆవేశం వచ్చి, వీధిలో పడి, అప్పుడే కాక తాళి న్యాయంగా, మునురవీధుల్లో ప్రచారంచేస్తూవున్న క్రైస్తవ మిషనరీ డిసోబిలిటేషన్ కమిటీలకు అడ్డమగుతుంది. అతన్ని వాదనలో వోడిస్తుంది. ఇదంతా ఆవేశవర్ణమైన ఏకవీర. సర్వాలై బేల అయిపోతుంది. అంతఃపురము జేర్చింపబడ్డాక తన నిజస్థితి అంతా తెలుసుకుని, తనకొరకు యుద్ధాలు జయించి తహతహలాడుతూ వస్తూవున్న కుట్టాక వీరభూపతికి యేచిధమైన స్వాగత మివ్వకలదు? పవిత్రమైన ఆమె మనస్సులో తాను, తన మొదటిప్రియుని కాగిలికి లొంగిన తాను, భర్తకు తగదు!

కుట్టాక కన్నులగా ప్రేమ కురిసినది. ఆమె కన్నులలో భయము విరిసినది. కుట్టాక మాటాడుద మనుకొన్నాడు. ఆమె పరాంగన కాదు. ఇదివరకే తన్ను ప్రేమించినది. తాను ప్రేమించలేకపోయినాడు. ఇప్పుడా ప్రేమ మునుకుకొనివచ్చినది. ‘బాగుగ నున్నావా? ఏమి చేయుచుంటివి?’ మొదలగు ప్రశ్నలకు తావు లేదు. తన ప్రేమకు తగిన దొక్కటియే. అది యొక గాఢపరివ్వంగము. తాను మాటాడలేకపోయినాడు. అతని కన్నులవంట నీరు గిరిన తిరగను. గొంతుకలో గాఢద్య మేడ్చెను. ఏకవీర యతని నాగుమన్నది. అత డొకయడుగు ముందుకు వేసెను. ఏకవీర యానపెట్టినది. కుట్టాక నిలిచిపోయెను. ఏకవీర యేడ్చినది. కుట్టాక మరల నొక యడుగువేసెను. ఆమె తన్ను తాకవలదన్నది. తాకినచో చచ్చిపోయెద నన్నది.....

ఏకవీర పారిపోతుంది. కుట్టాక ఆమెను వెంబడిస్తాడు.

కుట్టాక : ఎక్కడకు పోవుచుంటివి?

ఏకవీర : పైగన్నదికి.

కుట్టాక : ఎందుకు?

ఏకవీర : నాయుడల మహాభు నున్నది. అది కడిగితేయుటకు.

వైగెనది చూపుమేరలో వుండగా వీరి కెదురుగా ఒక సన్యాసి వస్తాడు. అతన్ని చూచి ఏకవీర కంపించిపోయి కన్నులు రెండు మూసుకొంటుంది. కుట్టాన్ ఆశ్చర్యపడి అతన్ని పలుకరిస్తాడు :

కుట్టాన్ : వీరా ! ఇది యేమి ?

సన్యాసి తలయెత్తెను. ఎదుట గుట్టానును చూచెను. వీరభూపతి కన్నులలో బాష్పము లేర్పడబోయి తెనుకకు మరల్పబడెను. కుట్టానున కనేకములగు నూహలు తోచెను. తన మీనాక్షిప్రేమ యితని సన్యాస మునకు గారణ మనుకొని,

‘స్థానాపతీ! క్షమించలేకపోతివి !’

అన్నాడతడు, వీరభూపతి కన్నులలో జాలి పొడనూపెను.

ఇంతట్లోకి ఏకవీర నీటిపొర జేరుతుంది. కుట్టాన్ కు కోపం వస్తుంది.

‘అడుగు వైచితివా, నిన్ను బలవంతముగ నింటికి దీసికొనిపోదును’ అని అతనిలో వున్న భర్త శాసిస్తాడు ! “ఏకవీర కదలదు. వీరభూపతి, తనప్రేమ, దాని విచిత్రపరిణామము పూనగ్రుచ్చినట్లు చెప్పెను. తన దేహములో నున్న ప్రతియింపు వీరభూపతిస్వర్ణమనుభవించుచున్నదని చెప్పెను. అది యింకొక విజాతీయస్వర్ణ తాళుకోలేదనెను”!!

ఏకవీర విచిత్రంగా ప్రశ్నిస్తుంది : “మీరు నన్నింకను ప్రేమింతురా.”

ఆమె పెదవులసండునుండి యొక సన్ననినవ్వు వినబడెను. తపస్వియైన కుట్టాన్ తా నామెను ప్రేమించుచున్నానన్న సంగతి చెప్పలేదు. అతడు ప్రేమచే కదలిపోయెను. ప్రేమప్రవాహ మతనిపై విఱుచుకొని పడినది !

కాని, పాపము ! అతనికి దక్కినది నిర్జీవియైన ఏకవీరయే, మీనాక్షి సంగతి మనకు తెలియదు.

కవి మన జీవితాలకు ఆయువుపట్టయిన ప్రేమవిషయాన్ని తీసుకొని పూర్వపు సాంప్రదాయాలతో మిక్కిలి ఆధునికంగా చర్చించి, చక్కని కథను నడిపించారు. సమయానుకూలంగా కథపట్టుకు రక్తికలిగేట్టుగా స్థలవర్ణనలు, చారిత్రవర్ణనలు, శిల్పవర్ణనలు, చివరకు సాహిత్యంలోవి, అలంకార శాస్త్రంలోవి, భరతశాస్త్రంలోవి విశేషాలు కొన్ని, కుప్పించి గొప్పకలంతో వ్రాశారు. ఒకచిత్రము : వీరు తమ వ్యక్తుల మనోభావాలను, వారి అనుభవాలను వర్ణించేటప్పుడు పదేపదే వారి కంటివెంట నీరు తెప్పిస్తారు. వీరి నాయికానాయకులు యిట్టే యేడుస్తారు. కాని, ఆ మాటకొస్తే, కొన్ని సన్నివేశాలు అనుభవిస్తూవుండే మనకుకూడా అక్షరాలు నీటితెరలోంచే కనబడతాయి !

గ్రంథమంతా కవి ‘సులభశైలినే’ వ్రాశారు; కాని, వీరు వాకమోస్తరు గ్రాంథికభాషలో వ్రాయకుండా, యీరోజుల్లో ఎక్కువ అమలులోనికి వస్తూవున్న, మనం అందరము మాట్లాడుకునే, ఆలోచించుకునే, అనుభవించే సజీవమైన వాడుకభాషలో వ్రాస్తే గ్రంథము మన హృదయాలకు మరింతదగ్గరగా పదింతలు గొప్పగా వుండేది. వాక్యాలు యిప్పటివలె విడివిడిగావుండకుండా వాకదానిలోనికి వాకటి దొర్లిపోయి కలసి పోయి, వాకిజగి యేర్పడేది. అయితే, వీరు యించుమించు పూర్వపుభాషను వాడడానికి కారణాలుండవచ్చును. ముఖ్యంగా వీరికి సంస్కృతభాషమీద ఆపేక్ష కావచ్చును. అనేకములైన ఉపమానాలతోటీ, అలంకారాలతోటి విరాజిల్లుతూవున్న గ్రంథానికి యిప్పటి వాడుకభాష యింకా మన స్తృప్తికరంగా పనికి రాకపోవచ్చును.

ఉపమానాలు నింతనింతవి.

వైగైనది యిసుకతిన్నెలను వర్ణిస్తూ, ‘ఇసుకతిన్నెలు మొగలిపుప్పొళ్లు చల్లి సిద్ధముచేసిన విశ్రాంతిస్థలమువలె నుండెను’ అన్నారు.

ఆకాశమున తెల్లనిమేఘములు గాలికి కదలు దోమతెరలవలె కదలజొచ్చెను.

ఒత్తుగా పరచిన మల్లెపూవులలో నేకవీర గోధుమవన్నె త్రాచువలె ముడుచుకొని పండుకొన్నది.

కసులలో నిండుప గింజలంత బాష్పములు నిలిచినవి.

ఆమె యందే వాడిపోయిన హంబారమువలె మంచమున కంటుకొనిపోయి యున్నది.

...సన్నని నీటిపాయలలోని చిలుకెరటములు త్రాచుపాముపిల్లలవలె నొడ్డనకు కొట్టుకొనుచు వచ్చుచుండెను.

కుట్టాన్ ప్రేమ ఏకవీరవైపు పూర్తిగా మరలిపోవుటకు అతడు గడుపుపెట్టినాడు. ఆమె రోజులు లెక్కించుకొంటుంది. రెండవసంవత్సర ప్రారంభమునందు అతడు అంతః పురంలోకి వెళతాడు. “గదిలో గోడమీద ఎర్రనిబొట్టు రెండు నెత్తురులు చిమ్మినవి. అప్పుడే రెండవ సంవత్సరము గుర్తుపెట్టిన ఏకవీర చేతికైన నూనె కలిపిన కుంకుమవర్ణ మతని హృదయమునుండి యామె నెత్తురును తీసిన ట్లతనికి తోచెను.”

ఒకచోట అద్భుతమైన ఉత్ప్రేక్ష.

...‘కన్నూరియు పునుగును నలందబడియున్నవి. ఆవాసన లిల్లంతయు గ్రమ్మి వేచినవి. ఆవాసనలచేత దీపము పోవునెమో యనుకొంటిని.’ (1)

ఇంకను ఉపమానాలు :

ఆమె పుష్పమాసపు నదివలె పుష్పయు గ క, యెండుచేత గోధుమవపైగలదియు గాక, కొబ్బరిసీగ వలె నతిశబలయు గాక, యిప్పుడే వికసించి సంపూర్ణశోభితో చలువారిని, పూర్తిగా వదలిపోయి శోభాహీనము గాని నవమల్లికవలె ప్రకాశించినది. ఆమె నిటాలమున కస్తురిపొట్టు పెగిలముగా, తిలపై రావిరేక చంద్రవంకగా, నిటాలస్వేదనిండువు శిరఃస్థగాంగురము చెమ్మగా, నామ పాగ్వతివలె ప్రకాశించినది.

ఈ సంప్రదాయాలు పూర్తిగా ప్రబంధవైఖరి నున్నవి. సంస్కృతభాషతో కలసి పున్న వీరి వర్ణనలకంటె చక్కని తెలుగువర్ణనలు హాయి నిస్తాయి.

చిన్నతుప్పర మొదలుపెట్టెను. పిల్లలేచి చూరుదాక పోయి తనచేతులు వానలో చాచి చేతులు తడిసిన తరువాత రెండు చేతులు మొగమున రాచుకొనెను. బంశివానిని చూచి నవ్వెను.

‘వడగళ్లకై వెదకులాడి యొక చప్పనివడగల్లు నోట వైచుకొని పిల్లలు నమకు తగిలిన దెబ్బలు మరచిపోవుచుండిరి!’ అని వ్రాసి తర్వాత వర్ణించారు :

...శిరఃచంద్రశోభిత్స్సకలహంతరితవోర జలదాంతర్నిగూఢబాష్పయై విముఖకా, మొగలిపొట్టలలో నీరు నిలిచి ఖండిత సజలదీర్ఘసీతాపాంగభ్రాంతి కల్పింప, రాజహంసీ భీతయై ప్రాప్తిభగ్నకవలె తామరతీగ గొడుగాకుక్రింద తల దాచుకోగా, నెమ్మి పులి విప్పి స్వాధీనపతిఃవలె నృత్యాభిరామమూర్తికా, మందాక పూవును వదలి రాలేక రాలేక వచ్చిన తుమ్మెదయెడ గన్నెరు ఈర్ష్యాకషాయితకా, వానకసజ్జకవోర నలంకరించుకొని కడిమి మేఘనాథునకు స్వాగతము పూన, బలాకాపాంగ మేఘనీలపటపరివృత యాకాశలక్ష్మీ కాల పురుషుని నభిసరించి, విప్రలభ్యాశీభూతదేహయస్త్రివలె బోక మానుపై మొవ్వువోర అకులపెంట కన్నీరు గార్చ వర్షాశ్రీ సర్వరసాకృతివలె మోహనాతిమోహన మయ్యెను.

గంభీరము ; కాని, ఆడంబరము. ఈవర్ణనకు పద్యకావ్యమందు స్థానము. కాని, కేవలము మానవప్రకృతులను గురించియున్న యీ వచనకావ్యంలో అంత చోటు లేదు.

మానవప్రకృతులను తేటతెల్లంగా మన ముందర పెట్టగల గొప్పశక్తి వుంది వీరికి. మొట్టమొదట కుట్టా వీరభూపతుల ఆంతరంగికమైన అన్వేషణమును తెలుపుతూ, స్నేహితులంటే వీరే సుమా అనిపిస్తారు : “కుట్టా కుడిచేయి వీరభూపతి కుడిచేతిని పట్టుకొనియున్నది. కుట్టా వీరభూపతిచేయి నొక్కినాడు. కుట్టా దేహ మంతయు వణకిపోయినది. ఆచీకటిలో వీరభూపతి కుట్టా దురవస్థ కనులార చూచుచునే యున్నాడు!.....‘నీ భార్యను నీవు ప్రేమింతునని వాగ్దాన మిమ్ము’ అని మరీమరీ వొప్పించే వీరభూపతిమాటలవల్ల కుట్టా అర్భకు డైపోతాడు. ఏడుస్తాడు.

వీరభూపతి తన యుద్ధరీయభూంతుడో కుట్టాకా కన్నీళ్లు తుడిచెను. వీరభూపతి మరల ‘ఏమీ వాగ్దానము చేపెదనా! అని నీ మేలుకోసమే చెప్పచున్నాను. నీయందు నాకుగల స్నేహము నీవలన నీ వాగ్దానము తప్పక పుచ్చుకొమ్మని నన్ను జేయించుచున్నది. ఇకముందు నీ భార్యతో నీవు సరిగా నుండువని నా చేతిలో చేయి జేయుము!.....నా కీ వాగ్దాన విచ్చిన గాని నే నిందుండి లేవను’ అని వీరభూపతి కుట్టాకా పాదములపై బడుటను శంకించుచున్నాడు. కుట్టాకా తొట్రుపాటు నంది, ‘వీరా! ఎంత మంచివాడవు! ఇన్నాళ్లనుండి యేమో వల్లిన్నే హిమిడవనుకొంటిని గాని నేను నీవుగా నూహించుకొనునంతటి ప్రేమ నా యందు నీ కన్నదని తెలిసికొనలేకపోతిని.’

ఇట్లే మిక్కిలి ఆప్యాయమైన సంభాషణలు, కొన్ని గొప్ప ‘ఆత్మగతాలు’న్నూ: కుట్టాకా తన వల్లిని చూడడానికి వెళతాడు. ఆమె అనురాగంతో కొడుకు కోడళ్లకు గల ప్రేమగురించి ప్రశ్నించి కొంత తెలుసుకొంటుంది. కుట్టాకా అనుకుంటాడు:

‘అందఱునూ ఏకగ్రీవు ప్రేమించు మనుచున్నాడు. వీరభూపతి ఆదేమాట. ఇచ్చట వచ్చిన తల్లియు నదేమాట. ఇందులో నేకోరహస్యమున్నది. నేను ప్రేమించిన స్త్రీని వదలిపెట్టి బలవంతముగా నా మెడకు కట్టిన స్త్రీనా ప్రేమించవలె? నాకగ్గనుటలేదు. ప్రేమించుట, ప్రేమించకపోవుట యనునది నా స్వాధీనములో నున్నదా? ఎవరి స్వాధీనములో నున్నది. భగవంతుని స్వాధీనములో నున్నది. ఏ భగవంతుని స్వాధీనములో నిది యున్నదో ఆ భగవంతుడే నా కీ స్త్రీని తెచ్చి పెండ్లిచేసెను కదా! భగవంతుడు కాదు. నా తండ్రి చేసినాడు. భగవంతుని యిచ్చ లేనిది నాతండ్రి యెవరు చేయుటకు? ఈ స్త్రీకిని నాకును సంబంధ మేమున్నది? ఏమియు లేకున్న మే మిరువురము భార్యా భర్తలుగా చేరుబడుట యెట్లు? పూర్వజన్మముల లో నే సంబంధ మున్నదో!’

కుట్టాకాలోని—అంతే కాదు—యీ యుగసంధిలో బాధ నొందుతూవున్న అనేక యువకన్యాయాలలోని, అంతరంగయుద్ధమంతా పైమాటలలో యిమిడ్చినారు!

మనోభావాలను చేప్పలవల్ల వచ్చినారు కొన్నిచోట్ల:

బండిలో కూర్చున్న మినాక్షి కన్నులలో వీరభూపతి యాడినాడు. ఎట్టినిమానినీ. శాంతమైన వదనము.....చక్కనికన్నులు. ఎప్పుడు నవ్వుచున్న మొగము. మినాక్షి తా గప్పుకొన్న బంగారు పూవులుగల తెల్లని పట్టునీలువలోపల రెండుచేతులు ప్రక్కల కదుముకొని కన్నులు మూసికొని బండిలో నొకవైపున కొదిగి కూర్చున్నది. గింయిమని చల్లని గాలి తెరలసందుగా లోనికి దూరింది. మినాక్షి కన్నులు మరింత మూసికొని, నక్కినక్కి మూలమూల కొదిగియొదిగి కూర్చున్నది.

వీరభూపతి ఆమె కంత అవసరమైనాడు. అతడు దగ్గరలేమి ఆమె నంత అసహాయగ చేసినది.

కవికి యెక్కువగా పాశ్చాత్యసాహిత్యాలతో పరిచయము కలదనినీ, వానిలో కొన్ని గొప్పతనాలను వీరు తమవిగా జేసుకొన్నారనీ బాగుగా కనబడుతుంది. మోహములేని ప్రేమ, కామేచ్ఛలేని భార్యాభర్తల సంబంధము, యీ గ్రంథములో చూపినంత అందముగ యిదివరకు ఎవరు వ్రాసిన తెనుగునవలలోను లేదని చెప్పవచ్చును.

ఏకవీర మహాప్రబంధ మనవలెను. ప్రేమసంబంధమైన కథ అయినా, వీరరసము ఉప్పతిల్లుతూవుంటుంది. నలుగురూ వీరులే—జితేంద్రియులైన వీరులు ! కొంతవరకు అంతరంగయుద్ధము. తగిలిన గాయములు ఒకరికి చూపించుకొని గర్వింపత్సగ్గని కావు. అనుభవించక తప్పదు. నలుగురున్నూ జయము పొందినారు !!

రసతరంగిణివారి యీ ఐదవకేరటము మన భాషాప్రవాహాన్ని చాలదూరము తీసుకుపోతుంది.

విద్యార్థి

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

[రూపవతి, ఆజ్ఞామల్.]

ఆజ్ఞామల్.— అనుగో అక్కడ, ఆ యుద్ధఘోషలో మునిగి తేలుతున్నాడు.

రూపవతి.— సౌందర్యము నిగ్గులు తెలిసినవాడు, తన కళాచాతురికి ఆటపట్టయిన నన్ను వదలి యీ వికారపునన్ని వేశము రుచిగా చూచుకొన్నాడేమి? విద్యార్థి!

ఆజ్ఞామల్.— సౌందర్యము నిగ్గులు తెలిసినవాడు కనుక. ఆతని దిద్దుబాటు భరిస్తూ నిష్క్రియనై నిలిచే నీవు ఈదృశ్యముతో సరివస్తావా?

రూపవతి.— దీని కొక శ్రుతియా, రేఖయా—ఏ మున్నది? ఇది ప్రళయ ప్రాయము. సౌందర్యము కొల్లపోయే స్థితి కాదూ ఇది?

ఆజ్ఞామల్.— అవు నాతడు దానిని ఉద్ధరిస్తాడు.

రూపవతి.— నే నీ యేడుపులో, భయములో నీరు విచ్చుతుండగా ఆతడు నన్ను మరింత వేధిస్తున్నవాడు సౌందర్యం ఏమి ఉద్ధరిస్తాడు! నే నాతని భావాలకు ఉత్తేజన మిచ్చి, ఆతని కళావిలాసాన్ని పొంగులెత్తించిన ప్రేమసీమను, నన్ను వదలి ఆతడు సౌందర్యదూరుడు కాదా అవుతున్నాడు?

ఆజ్ఞామల్.— నీవు ధన్యురాలవు—ఇది దూరసౌందర్యములే!

రూపవతి.— మీ రిద్దరు కలిసి హిందూమహమ్మదీయుల, రెండు మతాల, రెండు జాతుల మైత్రిని పరిపక్వముచేసి ఒక్క జాతిని సృష్టించుకొన్న సౌందర్యాన్ని మీలో ప్రతిష్ఠించుకొన్నారు సరే. కాని యీ వైషమ్యాలలో, కుట్రలలో, దుండగాలలో విప్లవించిన యీ అర్థములేని ఘోషలో ఒడలు మరవడంలో ఏమి ప్రయోజనమున్నది? ఒక సౌందర్యప్రవాహాన్ని, ఈ మధురమైన జీవితగతిని భంగపరచడం ఎందుకని? నే నీతని తీసుకపోతాను!

ఆజ్ఞామల్.— ఈ ఘోషకై వెదుకుకొని పోలేదు విద్యార్థి. మా యిరువురి ఐక్యములో సౌందర్యమే ఉంటే ఇందరి ఐక్యం ఎంత అపేక్షణీయం! ఈ వైషమ్యాలు, దుండగాలు, కుట్రలు—ఇవి ఉన్నవి నిజమే: ఈవైరమే ఒక దివ్యమైనస్థితి లేవకుండా

భంగపరుస్తున్నది : అది తొలగించడానికే అతడు అవసరము : అది తొలగించడం ఆ సౌందర్యానికి అవసరం. ఈఘోషమై వెదుకుకొని పోలేడు విద్యార్థి ! ఈ వికారపు సన్నివేశమే ఆతని వెదుకుతున్నది, అతని స్పృహకై తడవుతున్నది. సౌందర్యము నిగ్గు తెరిగిన ఆత డిది యేలాగున ఓర్వగలడు ?

రూపవతి.— జగమంతటా వికారాలే. చేతనైన సౌందర్యము రచించుకొని భాగించక యిది యేమిటి ? తాను అనుసరిస్తున్న కోసను తెంచి, దీని కారణ దురత కారణాలేనా ! ఆతనివల్ల ఏమవుతుంది ? నే నిది భరించలేను. నే నీతని తీసుకపోతాను—విద్యార్థి !

ఆజ్ఞామల్.— ఆత డీ ఘోషను వెదుకుకొని రాలేడు. తనను చుట్టుకొవచ్చిన యీ వికారమునుండి అతడు పారిపోవలెనా ? ఆతడు జడజీవి కాదు. ఆతని సౌందర్యము ప్రళయతాండవమందలి బిందువును కోరేది. మహాత్ముడు భారతదేశాన్ని ఎదలి పోలేడు. ఈతడు వెనుదిరిగి ఒక అంగకము లోపింపజేసి, మరీ విశ్వ మేలాగు చేయ గలడు ఈ దీనమైన సన్నివేశాన్ని ?

రూపవతి.— మరి నామాట యేమిటి ? నా యీ స్వస్థసౌధాన్ని భంగపరచి, రక్తాలు చీకట్లు చిమ్మే ఖండజీవితం నాకు మిగిల్చి, తన ప్రాణము పోయి ఏమి సాధించి నట్టు ? నేను తీసుకపోవలెనోయీ ! విద్యార్థి ! ఆతని నింశ అపేక్షించే నాగతి యేమిటి !

ఆజ్ఞామల్.— నీవు శాశ్వతముగా బ్రతుకు. సౌందర్యభినివి—జీవితములో వైవిధ్యము, ఈ ఆహ్వానముపట్ల వైరుధ్యము చూచి బెడరే నీ చిన్నారిసోఁకుగము దాచు కొని దైవికాలకు దుఃఖించి పోషించుకో !

రూపవతి.— నే నీ కత్తులు భరించలేను. పోనీ న న్నాతడు రానీయడే : నే నేమి చేయను ? ఆతడు లేనిదే భూమిమీద నా కింక సౌందర్య మేమిటి ? నే నాతని తీసుకపోవలెనోయి—విద్యార్థి ! పలక వేమి బాబూ !

ఆజ్ఞామల్.— విరిగిపడుతున్నారు ఆతని గుంపువంకకే భూతకోటి. భూమే ముక్కలయి తరగెత్తి వస్తున్నది.

రూపవతి.— విద్యార్థి !—నన్ను చూచికూడా ఆవంకకే పరుగిడుతున్నాడు—డేగవలె, సర్పమువలె, విజయధ్వజమువలె. మరీ దూరమైపోతున్నాడు విద్యార్థి !

ఆజ్ఞామల్.— ఆ సముద్రము పిలుస్తున్నది, ముంచెత్తుతున్నది. కత్తులు, కర్రలు—రక్తము, మంటలు. వీరి పెనుబొబ్బలు గాలినికంటె ఈ కళవళము కళ్లను ముందు చీలుస్తున్నది.

వి ద్యా థి

రూపవతి.— నే నిది చూడలేను. ఒక్క-క్షణములో కనబడ్డది యింకొక క్షణానికి చీల్చుకపోతున్నది. ఈ ప్రళయములో నా విద్యార్థి ఉరుకుతా జేమి? ఇది నేను చూడలేను! విద్యార్థి!—ఇంక లాభము లేదు. నాయెలుగు వినబడదు. నే నిది చూడలేను.

ఆశ్మత్.— నీవు చూడలేవమ్మా! ఉపాసకుడు లేనిదే నిలవజాలని సౌందర్యా నివి నీవు: ఇది చూడలేవు. ఇది చైతన్యము సంతా విధముచేయగల సౌందర్యోపాసన: సౌందర్యప్రతిరావము. ఇది నీ అచలసౌందర్యానికి విరుద్ధమై, నిన్ను స్థిరగతిని పాటించిన మనస్సులో ప్రసహించి దానిని లోగొనవచ్చిన ద్రవ్యాల సంఘట్టము! నీ వేమి భరించినావు పో! నీవు దూరముకా—ఈ ఆవేశము నిన్ను పడనేసి పోతుంది!

రూపవతి.— ఇదేమి నీ వింత సివమెత్తుతున్నావు—నన్ను భయపెట్టకోయీ! నా కళ్లలో రక్తాలు చిమ్ముతున్నవి. నా జీవనాళాలు తెగుతున్నవి!

ఆశ్మత్.— నీకై నేనూ ఏడ్వగలను. కాని నీవు విద్యార్థికై ఏడ్చి లాభము లేదు.

రూపవతి.— మరి నన్ను రాసీయ రేమి? నేను నా విద్యార్థికి తోడుపోతాను.

ఆశ్మత్.— నీ విందు చొరనూలేవు. ఇది నీకు కాదు. ఇది మహాభయంకర మైనది. నీ కిందు లొంగేది లేదు. నీవు వీరికై చచ్చి లాభము లేదు.

రూపవతి.— అయ్యో! నన్ను భయపెట్టకోయీ! నీవు నా విద్యార్థికి తోడుపో. నన్ను ఇల్లు చేర్చండి!

ఆశ్మత్.— ఇట్లెక్కడ? ఇట్లు తగులపడ్డవి. తిరిగి నిర్మించవలె ఇట్లు. ఇట్లలో జీవము జారింది. జీవము పోసి కట్టవలె ఇట్లు.

రూపవతి.— నన్ను రాసీ—నేను విద్యార్థిని విడవలేను. నేను పోలేను పోలేను. జీవము జారి సగము విరిగిన నాసౌధము నేను చూడలేను. నాగతి యేమిటి?

ఆశ్మత్.— ఒక ఉపాసనలో వచ్చి కళామూర్తులు మీ రిద్దరు కలిసినారు సరే. అతనిని అనుసరించడమే నీ పని కాదు. నీవు పో. నీ విక్కడ ఆగలేవు. నీ వీ జనముకై చచ్చి లాభము లేదు. అడుగో నీ విద్యార్థిని చూచి పో—ఇడుగో!

రూపవతి.— అమ్మో—ఈ దృశ్య మేమిటి! నే నిది భరించలేను: నా బ్రదుకు: నా విద్యార్థి! నన్ను రాసీయరు: నాగతి యేమిటి?

[కొందరు మనుషులు పరుగెత్తుక వస్తారు. చంటిపిల్లలతో ఇద్దరు యిద్దరు స్త్రీలున్ను. రూప వతి వారిలో చిక్కుకొంటుంది. అందరూ పారిపోతారు.]

ఆజ్ మల్.— పొండి పొండి పాపం మీరందరు.

రూపవతి (లోపలనుండి).— ఆజ్ మల్ !

ఆజ్ మల్.—భయం లేదు! పో! రాలేవు, పో!—విద్యార్థి నెత్తురులు కక్కుతున్నాడు ఒడలినుండి, నోటినుండి—ఒకచోట నేమిటి!—ఆధ్వని ఆతని తలపయినే! నెత్తురులా మంటలా అవి! మంటలలో ఆతను దుమికినాడా, అతని ఒడల వెడలిస మంటలా అవి! ఆతడు హిందూమతపతాకలా ఎర్రనై రోదసిగో తాండవిస్తున్నాడు. నే నది కాగిలించవలె. హృదయాన ధరించవలె. ఆతని తలపై చంద్రవంక చిందింది. ఈతడు నా విజయపతాక! నా ధర్మపతాక! మానవకోటికి ఆశీషతాక! వీరి శివమూర్తిని ఊహించగలను! మరి నా కీ నరాలు సడలుతున్న వేమి?—ఎందరిరక్షణై ఆతడు విస్తరిల్లుతున్నాడు! ఆతని రక్షలో సర్వము ఉపాధులు భద్రపరుచుకో పరుగిడుతున్నది! ఈ శకలాల, అవయవాల, స్వరాల ఐక్యములో మేళిమై పరచిన యీ తననయము నాలో మనస్సు పొంగిస్తున్నది; ఆనందము కాబోలు పొంగివస్తున్నది. ఆతనితో వాదించిన నేను నేర్చినాను కాబోలు ఈ సౌందర్యము. ఆతడు సౌందర్యమై నాకు తన్ను నేర్పుతున్నాడు—దౌర్బల్యము కట్టు తెంపి. తెలిసింది స్వామి నీ తాండవము! జడసౌందర్యమునుండి పెరిగివచ్చిన నే నిది ఆస్వాదిస్తాను: ఈ కృత్స్న సౌందర్యలీలలో నేనూ లీనమౌతాను!—ఏడి నా విద్యార్థి!—ఓహూ, విద్యార్థి ఆత్మకు ఈ శరీరము చాలలేదు—ఆతడు విడివడుతున్నాడు! ఏడి నా విద్యార్థి! నా విద్యార్థి యేడి!

[పరుగిడిపోతాడు.]

[కొందరు పౌరులు అటునుండే పరుగిడుతూ వస్తారు.]

మొదటి పౌరుడు.— ఈత డెవరు? విద్యార్థివలె ఈత డెవరు?

రెండవ పౌరుడు.— ఈత డెవరో మహమ్మదీయుడు మసల నందరినీ కాపాడు తున్నాడు, తనవారినే కాక.

మొదటి పౌరుడు.— అందరూ తనవారే అతనికి.

మూడవ పౌరుడు.— విద్యార్థి యీ సదమదములో ఉన్నాడా?

మొదటి పౌరుడు.— లేదు. ఆతడు కడతేరినాడు. ఈత డవతరించినాడు.

రెండవ పౌరుడు.— రండి మనము పోదాము.

[పరుగిడతాడు.]

వి ద్వా ర్థి

[అశోకుల్ వసాడు, ఇద్దరు గాయపడ్డవారిని తీసుకొని.]

అశోకుల్.— మీరు నగలాడి. ఈ గోడమాటు మీకు చాలదు.

[గాయపడ్డవారిని తీసుకొని అందరూ త్వరగా వెళ్లిపోతారు.]

వీధి బడ్డె నొప్పులబనానికి రక్ష లేను. మీరు పొండి!—ఇంకా ఈజనము పోరాడ తా గేమి? విద్యార్థి అమ్మ వీధిపై నిచ్చినది. అశక్తి వీధిలో ఆనహించ దేమి? నే నొక్కడ నేనా యీ విద్యార్థికి నోచుకొన్నది? నీ రెప్ప డింక చూచేరు?

[పరుగు.]

[మొదటి పౌరుడు మళ్లీ వస్తాడు.]

మొదటి పౌరుడు.— ఈ జేమి రోదసి నిండి యీ వీరవిహారము! మందరము లాగ, మేరువులాగ—నేను నిన్ను చూడలేకున్నానోయి!— ఈతడు తప్పించినవారు తమలో తామే చచ్చుకొంటున్నారు: అయ్యో!—

[గాఢముగా గాయపడ్డ అశోకుల్, మరికొందరు.]

అయ్యో! నేను నిన్ను చూడలేకున్నానోయి!

నాలుగవ పౌరుడు.— ఎవరీ వింతమనిషి!

ఐదవ పౌరుడు.— పాపం ఒడలంతా గాయాలు, కాల్పులు. ఏమి చేయవలె? ఎవరో ఈతడు?

అశోకుల్.— నేను విద్యార్థిని.

నాలుగవ పౌరుడు.— విద్యార్థిని నేను రక్తాలలో మంటలలో చూచేను.

మొదటి పౌరుడు.— విద్యార్థి కడలేరినాడు. ఈత డెవరో మహానుభావుడు.

అశోకుల్.— నేను విద్యార్థిని!

మొదటి పౌరుడు.— అయ్యో! ఈతడు స్మృతి తప్పి పలవిస్తున్నాడు. ఇత నింక బ్రదుకడు కాబోలు. ఇతడు చావగా మనము ప్రాణాలు తప్పించుకొని పోవలె— అంతమంది ఆసంకులములో నలిగిపోతున్నారు! ఇత డింక బ్రతుకడు—విద్యార్థివలెనే.

అశోకుల్.— అయ్యో వీరు నమ్మ లేమి. నేను విద్యార్థిని!

మొదటి పౌరుడు.— అయ్యో! ఏడవనా? నవ్వనా? విద్యార్థి చనిపోయినా డనుకున్నాము: ఈతడు తాను విద్యార్థి నంటాడు.

నాలుగవ పాఠము.— నమ్మవలెనా? మహమ్మదీయ వేషములో నీవు విద్యార్థి వేమిటి నాయనా!

ఆజ్ఞామల్.— అయ్యో వీరి కింత నమ్మకాలు లే వేమి! ఈ జనమునై బ్రతికి లాభము లేదు కాబోలు! బ్రతికి లాభము లేదు కాబోలు!

[మృతి.]

మొదటి పాఠము.— బ్రదికి లాభము లేదా?— ఈ జనమునై బ్రదికి లాభము లేదా? ఈ విడివడ్డప్రశ్న రోదసి నిండి కనబడుతున్నది నాకు!

శేషము—A STUDY

‘చలం’

శేషమృకి యీలోకంలో ఏమాత్రమూ ఆనందమూ సౌందర్యమూ కనపడడం మానేసి ముచ్చైయేళ్లయింది. ఇతరులు నవ్వుతున్నా, తింటున్నా, పాడుతున్నా, ఆమెకి విచారమో లేక అసహ్యమో కలుగుతుంది. పిట్టల కూతలూ, పిల్లల నవ్వులుకూడా ఆమెని ‘ఇరిటేట్’ చేస్తున్నాయి.

“పాడుపిట్టలు—పని లేదు నీటికి. వెధవ అరుపులూ, గోలలూ. అంతకన్న చస్తే నేం?”

ఆమెకి ప్రపంచం దుఃఖమయం, పాపభూయిష్టం, అపవిత్రం. దీన్నంతా విడిచి పోవాలని, మృత్యువుని తలుచుకుని అందరూ వినేట్టుగా ఆహ్వానిస్తావుంటుంది. “ఆ యీశ్వరుడు యెప్పుడు దయతలుస్తాడో, యెప్పుడు పిలిపించుకుంటాడో, యీ నరకం లోంచి నన్ను!”

ఆ యీశ్వరుడు తన తండ్రిలాగూ, తనని భూలోకమనే అత్తవారింటికి పంపినట్టూ మాట్లాడుతుంది. నాలుగేళ్లక్రిందట కలరా తగిలినప్పుడుమాత్రం—

“ఒరే, చస్తానురా, చస్తానురా. డాక్టర్లు రేసున్నాడూ? ఆస్పత్రి పెద్దడాక్టర్ని పిలుచుకురా. ఆపెరుగు తోడుకుందో లేదో చూచావుటే. మాఅమ్మ యెనభైయేళ్లు బతికిందిరా. ఇంత చిన్నదాన్ని నా కప్పుడే యేంచావు? అవునులే. ఈ ముసిసి ముండ చస్తే ఎవరి కేం? అందరికీ వీడ విరగడ్డైపోతుంది.” అంది మళ్ళీ.

ఆమెమొహాన నవ్వు చూసినవాల్లెవరూ లేరు. చిన్నపిల్లలు గంతులేస్తోవుంటే, “ఈగంతు లేన్నాళ్లు? మీ కాళ్లు విరగా. ఇదేం పోయేకాలంరా. సరిగా కూచుని యాడవలేరూ?” అన్నట్టు చూస్తుంది. ఎంత విచారంగా కనపడితే, యీలోకంమీద, యీమాయమీద ఎంత అసహ్యం కనపరిస్తే, ఎంత సౌందర్యాన్ని ద్వేషిస్తే యీశ్వరుడికి అంత సన్నిహితురాలూ, ప్రియతమురాలూ ఐవుంటుంది. ఈలోకంలో తనవంటి సన్మార్గులకు కష్టాలుతప్ప యింకేమీ లేవు కనక సుఖపడేవాళ్లంతా దుర్మార్గులే ఐవుంటారు. తను కష్టాలకోసం ఎంత ప్రయత్నించి ఏరుకుంటుందో ఆమెకి తెలీదు.

“అదేమిటి ఆకామాక్షి అట్లా పాడుతోవుంటుంది యెప్పుడూ! దేన్ని చూసు కునీ ఆ బోర్లపాటు! ఆ మొగుడిప్రద్యోగం పూడితే తెలుస్తుంది, అమ్మగారి అదిరి పాటు!”

ఆమెని “యెట్లా వున్నా రమ్మా!” అని అడిగితే యెప్పుడూ “బాగానే వున్నా” నని అనలేదు. అసలు యీదేశంలో ఆమాట అనేవాళ్లే తక్కువ. నిజంగా బాగా వుండేవాళ్లే తక్కువ. బాగా వున్నా కూడా, బాగా వున్నామని తెలుసుకున్నవాళ్లు చాలా తక్కువ. తెలుసుకున్నా, ‘బాగావున్నా’మని అంటే దిద్దుకొని, అక్కర్లు మారుతుం దని ఆమాట అనరు. అంతే కాక బాగా వుండడం దోషమనీ, పాపాన్ని మూత్రమే బాగా వుంటారనీ, మూర్ఖులుమాత్రమే బాగా వున్నా మనుకుంటున్నారనీ సర్దుకోవ.

“ఏం బావుండడ మమ్మా! కుర్రాడికి నిన్నటినించి జలుబుకదా! ఇంకా నవ్వు కన్ను (ముక్కు అనాలి) తెరచి యెరగడు. ఆవు పాలివ్వడం మానేసింది. మొన్న నేగా మా తాత గారి సవితితల్లి మేనమామ పోయినాడు. వాడి మనమడు మూడోక్లాసు చేర్చిపోయినాడా! రాచ్చిప్ప చిల్లిపడ్డది. నిక్షేపమంటి రాచ్చిప్ప! ఇట్లా వుంది మాగిత. ఏమోనమ్మా యీ కాలంలో అంతా మాయ. మాయ రాచ్చిప్పలూ, మాయ మనుషులూ! అవునలే అమ్మా! ఏం శాశ్వతం? ఈదేహమూ అంతేకద, పూరికే పట్టుకు పాకులాడ తాడు గాని.”

ఈ వాక్యాల్లే ఏ దేశాభిమానినినా విన్నాడా, అక్కడే మూడుపల్లెలు కొట్టి, “హా భారతమాతా! ధన్యరాలివి. ఇట్లాంటి ఆధ్యాత్మికలైన ముసలమ్మల్ని కన్నావు” అని అరిచి ఆనందంలో మూర్ఛపోతాడు.

“దుగ్గిరాలవారింటో పెళ్లయిందా? వాళ్ల కేం? పెళ్లిళ్ళూ చేస్తారు, వొడుగులూ చేస్తారు. వాళ్ల ముత్తాత మూటలు సంపాదించి పడేసిపోయినాడుగా! ఒక నీతా, న్యాయమా? ఏముందీ? పరాయివాళ్లని దోచుకునేదీ, పెళ్లిళ్ళు చేసేదీ!”

డబ్బు వుందంటే, అన్యాయార్జితమనే ఆమె వుద్దేశ్యం.

ఎవరన్నా—“అదీ, ఆరత్తమ్మ! మొన్నరాత్రి పారిపోయిందటమ్మా!” అంటే,— శేషమ్మ—“ఛీ, ఛీ. అట్లాంటిమాటలు నాచెవిని పడనీకు. నాకెందుకు? నా రామనామమేమో నేనేమో! సరే కాని, యింతకీ, ఎవడితో?”

“అక్క యింటికి.”

“ఇంతేనా? ఐతే విశేష మేముంది? పారిపోయిందంటావే?”

శేషమ్ము—A STUDY

“ఏమో వాళ్లంతా నేనన్నాను.”

కొంచెం ఆగుతుంది శేషమ్ము యింకా యేమన్నా చెపుతారేమోనని. చెప్పక పోతే—

“నా కెందుకమ్మా! కాని అక్కయింటికి యెవరు తీసికెళ్లారు? ఎవడో మొగాడు వుంటాడు. బాగా చూడమను. వాళ్లు పెడితే యిద్దర్ని పట్టుకుని—నా కెందుకులే. వొడ్లన్నా నా కెందుకు చెపుతావు! అక్కయింటి కెళ్ళిందో, యిక్కెక్కడికి వెళ్ళిందో! ఆ అక్క-సూత్ర పోలుసుగా! దాని యోకులూ, రవ్వలదుడ్తులూ—నా కెందుకమ్మా! బండెంచాకిరీ తెల్లారి లేస్తే, చస్తున్నాను.”

“మీకోడలు పని చెయ్యదా?”

“అయ్యో, దాని చేతులు పువ్వులుట. దాని కాళ్లు తామరాకులుట!”

“మీ కూసురో?”

“మా కూసురికి గంపెడురోగమమ్మా! అదేం చేస్తుంది, దాని మొహం!”

“అట్లాసమ్మా! బాగానే తిరుగుతోవుంటుందే!”

“మీ కంటికి అట్లానే కనపడతుంది. పై పుష్పే గాని, లోపలంతా గుల్ల. ఒకటే ఆయాసం.”

“నురి యెప్పుడూ అట్లా చిరుతిట్లు తింటే—”

“అయ్యో, ఏం తింటుంది? అన్నం అసలే తినదు. ఆ చిరుతిట్లుకూడా లేకపోతే ఎట్లా బతుకుతుంది?”

“మా కూసురమ్మా, మా సుబ్బలక్ష్మీ! దానికి ఒక్కరోజు జబ్బుచెయ్యదుకద!”

“చెయ్యకేముమ్మా! అట్లా తిరిగేవాళ్లు గబాలున పడతారు. మామామ మన మడు అంతే. పడిరాయిలాగు—”

శేషమ్ము ప్రపంచం, పనీ, ఆచారమూ తెల్లవారకట్ట నాలిగింటికి లేచి, రాత్రి పద కొండింటివరకు (మధ్యాహ్నం రెండు గంటలు విశ్రాంతి) పనిచేస్తుంది. ఘుమ్మై యేళ్లనించి, ప్రతిదినమూ ఆవిధంగా పనిచేస్తోంది. ఆమె పనిచేసినంతసేపూ, ఆమె నోరూ పనిచేస్తోవుంటుంది, మాటలతో, తిట్లతో. తెల్లారకట్టే రాత్రి అల్లరిచేసిన పిల్లల్నీ, యెలికల్నీ తిట్లు; తరవాత పదింటిదాకా దాసీదాన్ని తిట్లు; అల్లరిచేసే పిల్లల్నీ కాకుల్నీ తిట్లు; కానీకి వీశడు బీరకాయ లివ్వని కూరలదాన్ని, మజ్జిగదాన్ని తిట్లు. ఈ

ముప్పైయేళ్లలోనూ ఒకరోజుకూడా చిక్కనిమజ్జిగ పొయ్యలేదు కదా, ఒక గొల్లదీ కూడా. పుచ్చిపోనికూర లివ్వలేమకదా ఒక కూరలవాడుకూడా! మధ్యాన్నించి యిరుగుపొరుగువాళ్లనీ, కోడల్నీ, కొడుకు అనాచారాన్నీ, కృతఘ్నులనీ, దేవుణ్ణి, పిచి కల్నీ, తోవ పొయ్యేవాళ్లనీ తిడుతుంది. ఎవరూ లేకపోతే రాత్రి పదింటికి తనని తాను తిట్టుకోడం ప్రారంభిస్తుంది. పని చెయ్యలేకుండా వుండలేదు. అదే ఆమె చురుగు. ఆమె శరీరమే పనిచేసేమర అయిపోయింది. ఆమె 'ఇన్ టెలిజెన్సు' ఎప్పడో మారింది పనిచెయ్యడం. 'రోటీన్' తప్ప యింకేమీ ఆమె చాతకాదు. ఒక్క రవ్వ ప్రోగ్రామ్ మారిందా, యిల్లు పడుకుంటుంది. అంటు శుభ్రం, యిల్లు కడగడం, పేడ చల్లడం, మెళుకులూ, యెంగిలీ, మైలమైల అని అరవడం—యిదే బతుకు! ఒక కొద్దిపని, కొద్దియోచనా రెండూ ఆమె చాతకావు. గానుక్కి కట్టిన యెప్పు నయం. అందువల్లనే మార్పులుంటే గుండెలు పగిలి చస్తారు. బెత్తం లేకండా పారం చెప్పమంటే, ముసలి స్కూలుమాస్టరుకి యెట్లా వుంటుందో, యింగువ లేకుండా వంట చెయ్యమంటే ఆమె కట్లా వుంటుంది. టేపు లేకండా పనిచెయ్యమంటే తాలుకాగుమాస్తాకి యెట్లా వుంటుందో, మడికట్టుకోకండా వండమంటే ఆమె కట్లా వుంటుంది. ప్రపంచం ముక్కలైనా ఆమెకి అంత ఆశ్చర్యం కలగదు. ఇంతపని యిన్నేళ్లు చేసిందా యెవరి కావుపయోగమంటే యేమీ కనపడదు. అందరూ ఆమెని చూసి విసుక్కునేవాళ్లే గాని కృతజ్ఞత కనపరిచేవాళ్లు లేరు. నలుగురికి భోజనం పెడుతోంది. తాను తింటోంది. ఇంటిని మురికిచేస్తుంది. ఎందుకు? కడగడానికి. కడగడ మెందుకు? మళ్లీ మురికిచెయ్యడానికి. అంతకాలం నటచేస్తే మూడువందలమందికి భోజనంపెట్టవచ్చు వోకమనిషి. స్వర్గంలో అట్లు తోమడమూ, బట్ట లారవెయ్యడమూ లేకపోతే యేం చేస్తుందో యీనునిషి?

పాపం, ఏ కొత్తకాంతినీ, ఆశనీ, ఆనందాన్నీ, కోర్కెనీ, అన్నిటినీ త్యజించి, ఆ వంటిల్లే తన ప్రపంచంగా, తనబాధే తన ఆనందంగా, తనచేతికి చిక్కిన అయిదారు గురూ దాసీతో సహా, తన నోటితీటను తృప్తిపరచగల సాధనాలుగా, తన ఆచారాన్నీ, తులసికోటనీ చూసుకుని గర్వపడి బతుకుతోంది. భూకంపాలు రానీ, దేశాలు దేశాలు తగలబడనీ, సామ్రాజ్యాలు పడిపోనీ, ఆమె కేమీ సంబంధం లేదు... తన యింటికి వంద గజాల సర్కిల్ దాటి ఆమె మనసు పనిచెయ్యదు.

కాపరము, పిల్లలు, ప్రేమ, ఏమీ లేక తనది, స్వంతంగా తనది అనే ఆస్తి గాని మనిషి గాని లేక, క్రమంగా క్రమంగా మనసు మోడ్చాపోయి నిలిచింది ఆమె. ఇంకే ఆసక్తి లేక, ఆ పాతపురాణాలలో విన్న అక్కడక్కడి వచనాలని పట్టుకుని, వాటి వాస్తవత్వంపైన తన ఆత్మపురోభివృద్ధిని ఆధారంచేసుకుని కన్నంలో యెలికవలె బతుకుతోంది.

శేష ము—A STUDY

ఎవరికైనా ప్రేమించడంకన్న ద్వేషించడం సులభం. ప్రేమ మనిషిని తన స్వంతంగా చేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తుంది. ఈ పేదవితుంతువు స్వంతంకావడానికి ఎవ రంగీకరిస్తారు? తన కోడలికి ఒక్కొక్కటిగా పుడుతోవుంటు, తన స్వంతం చేసుకోవాలని చూసింది. అసెల్లి స్రతినిమిషమూ జ్ఞాపకంచేసేది ఆపిల్ల తనదని—చూపుచాతా, నడవడిచాతా. ఆపిల్లలే మూడేళ్లు రాగానే అందరికన్న లోకువ గనక కర్రలు తీసుకుని బాదేవారు ఆమెని. ప్రేమ లేక, సంతోషం లేక, జీవితంలో యింటరెస్టు లేక, తను ఏబాధపడ్డా కరుణించేవారు లేక, ఇంక విధి లేక యీ బండచాకిరిలో తన శక్తిని, ద్వేషంలో తన ప్రేమనీ, పిల్లలో లెన ఆనందాన్ని, సార్థకం చేసుకోవాలని ప్రయత్నిస్తుంది. ఇట్లా ఎందరు ఎందరు యీదేశంలో యిట్లా కొయ్యబారిన ఆత్మలతో తమ జీవితాన్ని యివ్వరుల జీవితాన్ని క్షోభపెట్టి మృత్యువులో చివరికి తప్పించుకునే స్త్రీలు! కాని మృత్యువులోనైనా తప్పించుకుంటారా? వాళ్ల జన్మలో వుందా యీలోపం, వాళ్ల నిట్లా చేసిన సంఘపరిస్థితులలో వుందా? వాళ్లు సంఘా నిట్లా ఎండపెడుతూన్నారా, సంఘం వాళ్లని కొయ్యల్ని చేస్తోందా?

లేఖలు

‘జగత్కథ’ విమర్శనము

‘ఉదయిని’ సంపాదకులకు:

ఆర్యా,—వాఙ్మయ విమర్శకులు సరియగు విచక్షణతో సంఘవృద్ధికిరములు స్థాపనదాయకములు అగు గ్రంథముల బ్రోత్సహించుట యవసరము. కాని కొందఱు గంతుకు వ్యతిరేకముగా జేయుచున్నారు. ఈ మేనెల ‘ఉదయిని’లో ‘జగత్కథ’ యను గ్రంథమును డాక్టరు పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులుగారు విమర్శించియున్నారు. ‘జగత్కథ’లో చాలాభాగము హెచ్. జి. వెల్సుగారి Short History of the World అను ఆంగ్ల గ్రంథము కనువాదము. ఈ అనువాదముచేయుటకు శతకోపాచార్యులుగారిని నేనే ప్రోత్సహించితిని. మరియు వెల్సుగారును శతకోపాచార్యులుగారును ఈ తర్జుమాపరతులు నిర్ణయించుకొనుటకు నేనే సహకారి వైతిని. Short History ని Thinkers' Library లో ప్రచురించిన Rationalist Press Association (London) అను హేతువాదప్రచురణ సంఘమువారి సత్కమున చెన్నరాజధానికి నేను కాగ్యదశ్యనయి యుండుటచే నాసంస్థవారి నేవకై యీపని సమకట్టితిని. డా. శ్రీనివాసాచార్యులుగారు వ్రాసిన ఈ తీర్మానములో విజ్ఞానచరిత్రలగూర్చిన కొన్ని మూలసిద్ధాంతములే పూర్వపక్షము చేయబడినవి. అందువలన వానిని బహిరంగముగ సమర్థించుట నాబాధ్యత యగుటచే నే నీక్రిందివిషయములను వ్రాయవలసివచ్చినది.

“గొప్పవిమర్శకులును, విజ్ఞానకోవిదులును” వెల్సుగారి గ్రంథము సవ్యముగ లేదని ‘ఖండింఁ’రట. ‘ఒకానొక గొప్పవిమర్శకుడు’ వెల్సుగారికి చరిత్రయన నేమో తెలియదనియు, ‘వెల్సుకు తన యజ్ఞానమే బోధపడలేదనియు వ్రాసెనట. ఈ పేరులేని విమర్శకు లేయేవిషయముల ఖండించిగో, అందు కాధారము లేవియో ఆ విమర్శలో తెలుపలేదు. ఇట్లు వివరముల నీయక నూచనలచే మహనీయులపై దోషాగోపణల జేయుట భావ్యము కాదు. డార్విను తన సిద్ధాంతమున కాధారముగ తెల్పిన విషయములలో కొన్ని వివరముల గూర్చి దరిమిలా పరిశోధకులు కొన్ని భిన్నాభిప్రాయముల దెల్పిరి; కాని ఆభేదవిషయములు మూలసిద్ధాంతమును, దాని కాధారములగు మూలనూత్రములను ఎంతమాత్రమును మార్చవు. సరికిదా మంత బలపర్చునని వైజ్ఞానికప్రముఖు లందరును అంగీకరించియున్నారు.

పరిశోధనలును అనుభవములును హెచ్చినకొలదిని, ప్రపంచమందలి జీవకోటి కొన్ని నుప్రసిద్ధనూత్రములకు లోబడి క్రమవికాస మొందుచున్నవనియు, నరజాతి యభివృద్ధిగూడ ఇట్టి నూత్రములకు లోబడియే యున్నదనియు, జీవతత్వపు ముఖ్యస్వభావ మేకరీతిజేయనియు వైజ్ఞానికులును, తత్వజ్ఞులును అంగీకరించియే యున్నారు. విజ్ఞానపరిశోధనలు ప్రాథమిక స్థితిలోనే యుండి చాల విషయము లెవ్వరికిని తెలియని స్థితిలో ఆరంభకుడగు డార్విను కొన్ని వివరములగూర్చి పొరబడుట సహజమే. అట్టి స్థితిలో ఆరంభకులగు ప్రాచీనుల గోరంత లోపముల కొండంత జేసినంతమాత్రమున ప్రకృతిసిద్ధాంతము లన్యతములని నిర్ధారణ కాదు. విజ్ఞానపరిశోధనలు శైశవస్థితిలో నున్నప్పు డఖండప్రతిభతో మూలసిద్ధాంతములను తప్పుకుండ గనిపెట్టినందుకు వారు దూషణకు బదులు భూషణకే తగుదురు. వైజ్ఞానికవిమర్శ యన సత్యపరిశోధనము;

ఆ పరిశోధనలు స్వచ్ఛందాన్వయమున, సవరిత్యమున, దాని యథార్థములను గమనించి విజ్ఞానసత్యమును తెలుపుటలో అంతకు పూర్వము గొప్పపండితులు, మతాచార్యులు గూడ సమ్మి ప్రచారము చేయుచుండిన అనేక “సర్వోపనిషత్తులు”ల గూడ ఖండించుట శక్యము. అని చాల కష్టకార్యమైనను సత్యశోధకుల కది తప్పదు. “క్షుప్త్య హారా నితా నుగత్వయా మ్యం పథస్తత్కించయో వదంతి” అని ఉపనిషత్తు ఘోషించుచున్నది. అందుచే నీ క్షుప్త్యనిర్వహణను ప్రకృతితత్వజ్ఞులవైనను చాలమంది పండితమృత్యులకు మనఃక్షణము గలిగి, కొందరు మతాచార్యులును పూర్వోక్తగణి పండితులును వెల్పుగారైపై దండయాత్ర చేసి, ‘ఉదయిని’ వ్యాసములో నుదాహృతములైన రీతివను నిందాగర్భితపదములతో దూషించిరి. అట్టి మొదలు తుద లేనివిమర్శ లన్నిటిని సత్యమనియు, వాని నెఱుఁగించి వెల్పుగారు తమ గ్రంథమును సవరింపవలెననియు మన విమర్శకులు భావించిరి. ఆ ప్రతిపక్షము వ్రాసిన నానిలో నుచ్చు కొకటి రెండు పూర్వపక్షములకు వెల్పుగారు జవాబు నిచ్చియే నున్నాడు. (Forum Series లో ప్రకటితమైన Mr. Belloc objects to the Outline of History ని చూడుడు.) వెల్పుగారు విజ్ఞానచరిత్రము లన్నిటియందు పారంగతుడు, ప్రత్యేక పరిశోధకుడు కాకపోవచ్చును; అంతమాత్రమున అందున కేవల మునిమని, ఉపాధ్యాయముననే యాగ్రంథము రచించెనని సూచించుట కేవల మన్యాయము. వెల్పుగారు జూయితాస్త్రు పట్టభద్రుడై విశేషముగ గ్రంథపఠనాదులచే విజ్ఞానము వృద్ధి జేసికొని, విజ్ఞానచరిత్రములందలి సారము గ్రహించెను. ఆయన నవలలు మున్నగునవికూడ కేవల మూపాధారములు కావు; అవి పరిశోధకులకొకే వ్రాయబడినవియు కావు. అందు చాల విజ్ఞానభావములు గల్గి విశేష జ్ఞానప్రదములైయున్నవి. అట్టి సాంఘికవిషయముల గూర్చియు ఆయన చాల ఉద్గ్రంథముల వ్రాసెను. కాని యంత విద్వాంసుడైనను ప్రపంచచరిత్రవంటి మహాగ్రంథమును వ్రాయుట సుసాధ్యముకాదు.

(ఆ పద్ధతి నాంగ్లమున గూడ ఇంకెవ్వరును రచింపకపోవుటయే అందలి కష్టమును తెలుపును.) అందు వలన ఆయన లేన మహావిద్వాంసుడననిగర్వింపక, విజ్ఞానచరిత్రాది ఆయావిద్యాశాఖలందు పారంగతులనిపించు కొని జగత్ప్రసిద్ధుడైన కొందరు విజ్ఞులచే తన చరిత్రగ్రంథపు ఆయాభాగముల బరిశోధింపజేసియే ప్రచురించెను. (Outline of History ఉపాధ్యాయమును చూడుడు.) Outline గ్రంథపుసారమే జగత్కథకు ముఖ్యమాతృకయగు Short History of the World.

మనకు ఈ అంగ్రగ్రంథముం బెట్టి లోపములును లేవని నేననుటలేదు. భూమిఉత్పత్తి మొదలు ఆయాయుగములందలి జీవవిదాసమును సర్వజీవములయొక్కయు సర్వకాలములందలి చరిత్రను సమన్వయించు ఇట్టి మహాగ్రంథము పెట్టి విద్వాంసుడెందరు విజ్ఞులసహాయముతో వ్రాసినను అందు లోపము లుండుటలో నాశ్చర్యము లేదు. మానవుని జ్ఞానము ఎల్లప్పుడును అసంపూర్ణము. మరియు ప్రతివ్యక్తికిని కొన్నిప్రత్యేకభావము లుండును; అట్టిభావములు మహాగ్రంథముల వ్రాయునప్పు డందు జొరపడుట సహజము. అందువలన పరిశోధకుల మనోవృత్తినిబట్టి గ్రంథముం దనేక లోపములు గాన్పింపవచ్చును. కాని వానిచే ఈ గ్రంథమునందలి ముఖ్యప్రణాళి కను పోలేదు. ఈగ్రంథపు మూలసిద్ధాంతము యథార్థమని నిష్పక్షపాతు లంగీకరింపక తప్పదు. అవసరమని తోచినమీదట Short History 1934 లో పునర్ముద్రణములో చివరిరెండు అధ్యాయములలో కొన్ని అంశములను వెల్పుగారు మార్చియున్నారు. ఆభాగ మాప్రకారమే ‘జగత్కథ’లోను వ్రాయబడినది. వెల్పుగారికి గల్గినంతజ్ఞానిక చారిత్రజ్ఞానము మనయాంధ్రజీవమున నుదయించినచో ప్రజాస్వామ్యము చాల పెంపొందగలదని మా ముఖ్యాభిప్రాయము. అది ఆయనకు తెలియదనుటయు రాధాకృష్ణునిగూర్చిన అనుచితప్రసంగమున

అటుండనిచ్చి, శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యులుగారు విమర్శలో నిక్కరించిన లోపముల బట్టితెలుసు. ఇంకా శోకుల గూర్చిన అధ్యాయములబట్టి మిగిలిన అధ్యాయము లింకెందునుకో గ్రహించవచ్చునని, అగ్రంథపుకోషముల నందు వివరించుట సాధ్యముకాదని మాత్రము వారు వ్రాసిరి. కాని ప్రత్యేకాంశముల నేనిని తెలుపవలె. బుద్ధాశోకులగూర్చిన అధ్యాయములు సహగ్రములుకావు; చ్యుత్తాంతములగున్న అంశావృత్తాంతములతో జోల్చినచో కొన్ని స్వల్పభేదములును కలవు. కాని యేచరిత్రాంశమున అంత సంగ్రహముగ వ్రాసినవనిపట్టి లోపము లుండును. మరియు దృక్పథమునుబట్టియు భేదము లుండుకలెను. కాని వాటియందొక చరిత్ర కారులకన్న బుద్ధాశోకులగూర్చి వెల్లుగారు కొన్ని విషయములను వారి బొమ్మనే వ్రాసెను. వానిగారికి మన ప్రాచ్యఖండపు బుద్ధాశోకులగూర్చి (ఇతర ప్రాంతములగూర్చిన గానికన్న) సరళముగా వారి దిగ్విగ్రహములు ఆశ్చర్యకరము గాదు. ఆయన దృక్పథమును పోల్చుచున్నప్పుడు, అందువలన ఈ అధ్యాయములనే గ్రంథము కంతకు పరిక్షాస్థలముగ గ్రహించుట గు భావ్యము కాదు.

5-వ చార్లెసుతిండిని ఉత్తరక్రియలనుగూర్చి వెల్లుగారు వ్రాసినట్లు యునులగునని గ్రహించుటలో వ్రాయబడినది. 5-వ చార్లెసు మహాచక్రవర్తిలలో నొకడనియు వానిప్రస్తుతముగా 4-యన లోకాశోకమును మహాత్యాగము కావించెననియు చారిత్రకులు తమచు వ్రాముచుగని వ్రాసి, నిజముగా ఆయనచక్రవర్తిలబట్టి చార్లెసులో నట్టి ఘనత గాని నిజముగ జ్ఞానిత్వాదులు గాని లేవనుటకు, వానిని వెల్లుగారు దానినించిరి. (మన సగా తీవ్రచరిత్రపతనచే వ్యాకులచిత్తులగు వారికి హాస్యసంభరితముగు దీనిచే మనోవిక్రాంతిగూడ కలును.)

ఇట్లు సేను వ్రాసినందున వెల్లుగారి భావములన్నియు అంగీకారయోగ్యములేయనియు, వారి ప్రపంచ చరిత్రగ్రంథము లోపరహితమనియు నాయభిప్రాయ మెంతమాత్రము కాదు. మరియు అనువాదకులగు శతకోపాచార్యులుగారికిని అట్టిభావము లేదని జగత్కథలోని టిప్పణులవలననే స్పష్టమగును. “అనువాదముచేయుటకు బదులు శతకోపాచార్యులుగారు ఈగ్రంథముపై సాధారణముచేసుకొనియు ఇందలి సందేహస్పదవిషయములను విశదీకరించియు మన కప్రస్తుతములగు విషయములను సంగ్రహపరిచియు.. ఇందలి లోపములను సవరించియు వేరొకగ్రంథమును తయారుచేసియుండవలసిన”దని విమర్శకులు ‘ఉదయని’లో వ్రాసిరి. ఈ యనువాదగ్రంథము కన్న స్వతంత్రగ్రంథము వ్రాయుటే సులభమని తోచినను వెల్లుగారి గ్రంథముతో సంబంధములేకుండ స్వతంత్రగ్రంథమును సామాన్యులు వ్రాసినను అది జనులలో ప్రామాణికముగ చలామణి కాదనియు, ప్రపంచ చరిత్రమును గూర్చిన యేగ్రంథమును అందరికిని తృప్తికరము కాజాలదనియు శతకోపాచార్యులుగారు భూమిక (12-వ పుట)లోనే వ్రాసిరి. వెల్లుగ్రంథముపై సాధారణముచేసుకొని దానిని సవరించి వ్రాయుటకు విలులేదని విమర్శకులు గ్రహించకపోవుట లోచనీయము. వెల్లుగారు జేసినవియున్నారు. ఆయన గ్రంథములకు కాపీరైటు కలదు. ఆయన మూలగ్రంథము వేరీతిగాను సంగ్రహించుట, మార్పుట జరుగనిపదతిశే అనువాదమున కంగీకరించినారు. ఆయన అంగీకారములేకుండ దానినిమార్చి స్వతంత్రగ్రంథమును వేరుతో ప్రచురించి గ్రంథచార్యము (plagiarism) చేసిన అక్షేపణకు లోనగుటకన్న కొంత ‘రాయల్టీ’ని వెల్లుగారికిచ్చుకొను నష్టముకును విచిత్ర శైలిగ్రంథముకు దుస్సాధ్యమగు అనువాదముచేయు కష్టముకును లోనై, ‘జగత్కథ’ను రచించుట, శతకోపాచార్యులుగారి న్యాయశీలతను నూచించుచున్నది. మూలగ్రంథములోని లోపములను గమనించుటవలననే (వెల్లుగారితో గ్రంథపాఠముగురించి జరిగినయొడంబడిక గమనించియు) శతకోపాచార్యులుగారు తమ టిప్పణులలో వివిధముఖ్యాంశములను జేర్చుటయే కాక, కొన్నిచోట్ల వెల్లుగారి యభిప్రాయము

లాక్షేపణీయులని తోచినప్పుడు టిప్పుణులలో తమ భేదాభిప్రాయములను వైజ్ఞానికుల భిన్న నిర్ణాయములను సమాతురముగ నిగూఢించియుండవచ్చును. (ఉ: జగత్కథ 320, 323—324, ౧3, ౧౪ పుటలు చూడండి.) టిప్పుణులలో ఆంధ్రవేశమునుగూర్చి వ్రాసిన సంగతులు ప్రపంచచరిత్రముకు అప్రసక్తములు అయినవి. “ఆంధ్రవేశములు” అనియు నీ గొట్టేపించిరి. ఆంధ్రసామ్రాజ్యము, బౌద్ధ, జైన మతవ్యాప్తి, కోస్తా వ్యాపారముగూర్చిన అంశములన్నీ, విజయనగరసామ్రాజ్యము, ఇట్టి ప్రధానవిషయములే అందు వ్రాసియున్నవి. కానిని సందర్భముల సమన్వయమున వ్రాసివచ్చి శతకోపాచార్యులు గారు భూమిక (30వ పుట)లో వ్రాసియున్నారు. ఆంధ్రసంస్కృతికి ప్రపంచచరిత్రతోగల సంబంధము, నాగరికలోకమున ఆంధ్రుల స్థానమును తెలియటము వియభిన్నము కావా? చరిత్ర సామాన్యమున ఆంధ్రులకు స్థానమే లేదా? ఆంధ్రులే సామ్రాజ్యముగానున్నప్పుడు ‘జగత్కథ’లో ఆంధ్రుల ప్రశంసయే కూడదని విమర్శకుల భావమా? ఇట్టి విమర్శలు నడుచుట నిరాశ్వాసకరమైనది కాని ఆంధ్రసాతకులగుచికి సవ్యమార్గమును ప్రదర్శింపదని తోచుచున్నది.

మూలమందలి చిత్రపటముల నిందు ప్రచురించకుండుట గొప్పలోపమని, తేజోమేఘము, శిలాధాతువులు మున్నగువాని వివరణమే యందు లేదని విమర్శకులు వ్రాసిరి. కాని వివరణము గ్రంథమున లేకపోలేదు. మరియు అనువాదముల తమ టిప్పుణులలోను పీనిని విశదముచేసినారు. (ఉ: ‘జగత్కథ’ ౧౫వ పుట.) చిత్రపటములు Outlineలో వేకాని Short History of the Worldలో లేవు. జగత్కథలో Short History లోని పటము లన్నిటికీ గాక రెండు కొత్తపటములగూడ చేర్చియున్నారు. Outlineలోని కొన్ని చిత్రపటముల నిందు చేర్చిట మంచిదే; కాని ఇప్పటికీ ‘జగత్కథ’ అచ్చుత్తించి ప్రచురించుటలో శతకోపాచార్యులుగారికి కలిగినబాధ నావలె స్వయముగ తెలిసినచో విమర్శకు లట్లు వ్రాసియుండరు. మన ఆంధ్ర పాఠకులు చాలవరకు తత్కాలవివరములే యిచ్చు కథలను, నవలలను, లేక మూఢభక్తిని ప్రోత్సహించు ప్రాచీనమతసంబంధ గ్రంథములనుమాత్రమే కొందురు; కాని విజ్ఞానవ్యాప్తి గావించు ఇట్టి వాఙ్మయమున కాంధ్రలోకమున ద్రవ్యగూఢముగ సహాయప్రోత్సాహములు లేవనియు, చిత్రపటముల గూడ జేర్చుటచే విశేషద్రవ్యవ్యయి ప్లే, పుస్తకపు కిమ్యగు నీకను హెచ్చించుటయు, అందుచే కొనుబడి యింకను తగ్గుటయు జరుగునని గమనింపవలసివచ్చెను.

Outline of History తెలుగున లేనందున ఈ ‘జగత్కథ’ అంగము తెలియని ఆంధ్రుల కుపయోగకరము కాదనియు మన విమర్శకులు వ్రాసిరి; Short History ఏవిధముగను Outline గ్రంథముకు అనుబంధము కాదనియు, “తేరుకొని వచ్చి వ్రాసిన సామాన్యచరిత్ర”యనియు, సామాన్యపాఠకులందరికిని నులభముగ నుండుటే దాని ముఖ్యద్దేశమనియు వెల్లుగారి పీఠికవలననే స్పష్టమగును. Outline గ్రంథపురీతి విపులగ్రంథమును శ్రీ శ్రీవివాసాచార్యులు గారుగాని ఇతర మహాశయులుగాని ఆంధ్రమున వ్రాసిన మంచిదే; కాని దాని ప్రచురణ ప్రయత్నము నారంభించినగానీ అందలి కష్టములు విమర్శకులకు గ్రాహ్యములు గావు. మరియు కష్టమగు ‘జగత్కథ’కి ఆంధ్రజనప్రోత్సాహము సందిగ్ధమగునప్పు డింకను విపులమగు గ్రంథము పాఠకలోకము ప్రోత్సహింపగలదాయని యింకను సందేహింపనగును. ప్రస్తుతస్థితిలో అది ఆర్థికముగ జయ ప్రదమగుట యసంభవము.

తనకు సాధ్యమైనంతవరకు వ్యయప్రయాసములకు సంతోచింపక శతకోపాచార్యులుగారు చాల టిప్పణులను అనుబంధములను చేర్చి, మూలగ్రంథమును చాల పుష్టిచేసి జగత్కథను ప్రచురించి నారు. పాశ్చాత్య దృక్పథముచే గలిగిన వైపరీత్యములుగూడ టిప్పణులవలన సవరింపబడినవి. అట్టికేతిలో 'జగత్కథ' లోప భూయిష్ఠమని విద్వాంసులును విమర్శలో నూచించుట సవ్యవాఙ్మయముకు ప్రోత్సహకరముకాదు. ఆంధ్రమున ఇట్టి వాఙ్మయము చాల అవసరమైనను, ఇట్టి గ్రంథముల బ్రచురించునా రరుదు. విమర్శకులు గ్రంథములం దలి నిజమగులోపముల గనపర్చుట మంచిదే; అది గ్రంథకర్తల కుపయోగకరము, మార్గదర్శకముగ నుండుట భావ్యము. 'ఉదయని'లోని విమర్శ ఆరీతిదిగ గన్పట్టదు. ఇది కొంతవరకు నవ్యవాఙ్మయమంతకు సంబంధించుటచే నింతదూరము వ్రాయవలసివచ్చినది. గన్ననే తుదకు శ్రీ విమర్శకాచార్యులవారు వ్రాసిన రీతిని "ప్రపంచచరిత్ర మేమాత్రము నేవిధమునను దెలియని యాంధ్రుల కీ గ్రంథము" అవ్యాజానురాగముతోను, గడుమన్ననతోను సమర్పింపబడినది.

కాకినాడ

ఎమ్. వి. వి. కె. రంగాచార్యులు, బి. ఎ.

20-7-1936

Hon. Secretary, R.P.A., for Madras Presidency.

[పైలేఖకు డా. పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులుగారి సమాధానము:]

ఆర్యా—జగత్కథ విమర్శనమునుగూర్చి శ్రీ ఎమ్. వి. వి. కె. రంగాచార్యులుగారు వ్రాసిన వ్యాసము నామూలగ్రముగ జనివితిని.

రంగాచార్యులుగారి వ్యాసము నారంభమునందు ఈక్రింది వాక్య మున్నది :

“శ్రీనివాసాచార్యులుగారు వ్రాసిన ఈ తీవ్రవిమర్శలో విజ్ఞానచరిత్రలగూర్చిన కొన్ని మూల సిద్ధాంతములే పూర్వపక్షము చేయబడినవి. అందువలన వానిని బహిరంగముగ సమర్థించుట నా బాధ్యతయగుటచే నే నీ క్రిందివిషయములను వ్రాయవలసివచ్చినది.”

ఇట్లు ప్రారంభించియు ఏలకో నే జేసిన పూర్వపక్షములను రంగాచార్యులుగారు చర్చించనేలేదు. ఉదాహరణముగ నా విమర్శలోని మొదటి పూర్వపక్షమును గైకొందము. “ప్రపంచమంతట నొకే ప్రజారాజ్యనిర్మాణమును, ఆంతర్జాతీయసంఘస్థాపనయు ఇతిహాసభావమని వెల్లుగారి యూహా.” ఈయూహకు ప్రపంచచరిత్రమునందు సహకారములగు విషయములు చాలకొద్దియే. ప్రతిబంధకములగు విషయములు మాత్రము అసంఖ్యాకములు. అదియే గాక 'విశ్వజననభావమును', 'జగదాత్మకత్వమును' వ్యాప్తి నొందించుటకు ప్రపంచమందంతటను ఒకే ప్రజారాజ్యమును నిర్మాణముజేయుట యొక్కజే మార్గమని చెప్పటకు వీలు గాదు” అని నా విమర్శనమునందు నేను వ్రాసితిని. ఎందులకో రంగాచార్యులుగారు దీనిని చర్చించనైనలేదు.

వెల్లుగారి చరిత్రమును విమర్శించిన అంగ్లవిమర్శకులలో నొకరి యభిప్రాయమును నా విమర్శనమునందుదాహరించితిని. ఈ విమర్శనము సాధారణముగా మన కందరికిని తెలిసిన Illustrated London News అను పత్రికలో ప్రచురించియున్నందున అందరికిని తెలిసియేయుండునని భావించితిని. కాని ఆ విమర్శకుని పేరు తెలుపలేదని శ్రీరంగాచార్యులుగారు న న్నాక్షేపించినందున ఇటు వివరించెద. అతని పేరు Osborn.

ఇంచుమించుగ అన్ని పత్రికలకన్న Illustrated London News పత్రికకే యధికవ్యాప్తి (circulation) కలదు. ఇందలి విమర్శన లెప్పుడును కేవల మొక్క విజ్ఞానాభివృద్ధిదృష్టితోనే చేయబడుచున్నవి గాని ఎప్పుడును పక్షపాతబుద్ధితో చేయబడునవి గావు. ఈ కారణముననే ఈపత్రిక సర్వజనామోదమును బడయుచు దినదినప్రవర్ధమాన మగుచున్నది. హిందూదేశమునందుగూడ ఇంతకన్న పెక్కువ్యాప్తిగల ఇంగ్లండుదేశపు పత్రిక లేదని తలతు. గనుకనే ఈపత్రికయందలి విమర్శనమును నే నుదాహరించితిని. ఈ ఆంగ్లవిమర్శకుడు శక్తిమంతుడనియు, జ్ఞానైకరతుడనియు, పక్షపాతపువ్రాతలు వ్రాయువాడు కాడనియు నా సంపూర్ణవిశ్వాసము. ఆంగ్లదేశమునందు పామరజనమునకును, పండితులకునుగూడ ఇతనినిగూర్చి సాధారణముగా నిట్టి యభిప్రాయమే కలదు. రంగాచార్యులుగారు హిలేరీ బెల్లొక్ (Hilaire Belloc) గారి ఖండనమునుగూర్చియు, అందునకు వెల్పుగా రొసగిన ప్రత్యుత్తరమునుగూర్చియు ప్రస్తావనజేసియున్నారు. బెల్లొక్ రోమనుక్యాథలిక్ (Roman Catholic) మతాభివృద్ధియందే లగ్నమనమ్ముడై, ఆ మతవ్యాప్తికై తన జీవితమును ధారపోసిన వాడు. రోమనుక్యాథలిక్ మతదృష్టితోనే చరిత్రలు వ్రాసినవాడు. అట్టివాడు చూపిన తప్పులను పరిగణింప నవసరములేదు. నే నిచ్చినది, అట్టి పక్షపాతదృష్టితో విమర్శించినవాని యభిప్రాయము కాదు. కేవలము ప్రపంచదృష్టితోమాత్రమే చూచినయెడల వెల్పు గ్రంథమునం దెట్టి లోపములు గాన్పించునో అట్టి వానినిమాత్రమే నా విమర్శనమునందు తెల్పితిని. రంగాచార్యులుగారే వ్రాయుచున్నారు, “వెల్పుగారి భావములన్నియు అంగీకారయోగ్యములేయనియు వారి ప్రపంచచరిత్రగ్రంథము లోపరహితమనియు నా యభిప్రాయ మెంతమాత్రమును గాదు” అని. ఇక నేనుమాత్రము చెప్పిన దేమి?

వెల్పుగారు ఈ గ్రంథము ప్రచురించునప్పటికి ప్రపంచచరిత్రమునుగూర్చి విశదమగు అభిప్రాయము లుండలేదు. కాని అప్పటినుండి ఇప్పటివరకును ఈవిషయమునుగూర్చి ఎందరో మహామహులు యోచించి, పరిశోధించి, తమ యభిప్రాయములను విశదీకరించియున్నారు. చరిత్ర యన నేమి? చరిత్రము నెట్లు వ్రాయవలెను? ప్రపంచము నంతటిని ఒకటే యవిభక్త ఖండముగ (unit) పరిగణించి చరిత్ర వ్రాసినయెడల ఏయే నూతనాంశములు వ్యక్తమగును? అట్టి దృష్టితో జూచినట్లయిన ఏయంశములు ప్రధానములై, ఏ యంశము లప్రధానము లగును? మొదలగు ఎన్నియో విషయములనుగూర్చి అనేక వ్యాసములును, పుస్తకములునుగూడ ఇటీవల ప్రచురించియున్నారు. వెల్పుగారి దృష్టికి భిన్నదృష్టితో పరికించి వ్రాసిన ప్రపంచచరిత్ర గ్రంథములుగూడ ఎన్నియో వచ్చినవి. మదరాసునందలి కన్నిమరా గ్రంథాలయమునందుగూడ కొన్ని కొన్ని ఈ లక్షణగ్రంథములును, లక్ష్యగ్రంథములును గన్పట్టుచున్నవి.

ఇట్టిస్థితిలో వెల్పుగారి గ్రంథమును సమగ్రముగ విమర్శించుటకు ఆతని బొట్లెన్ ప్రథమమున ప్రచురించిననాటికన్న నే డెక్కువ యనుకూలము లున్నవి. అంతే గాక వెల్పుగారికి అనుకూలురుడను ప్రతి కూలురును ఐన విమర్శకు లెందరో ఈగ్రంథము నిదివరకే విమర్శించియున్నందున ఇందలి సత్యాసత్యము లెవ్వియో కనుగొనుటకు నాటికన్న నేడు మన కెక్కువ యవకాశ మున్నది. సాధ్యమైనంతవరకును అట్టి యనుకూలములను, అవకాశములను ఉపయోగపఱచుకొనియే నేడు నా విమర్శనమును వ్రాసితిని. ఎన్ని చరిత్రములు వచ్చినను ప్రపంచచరిత్రమును ప్రప్రథమమున వ్రాసిన కీర్తి వెల్పుగారిదే. దాని నెవరును కుంచి తిము చేయజాలరు. కాని తప్పులని నే విమర్శనమునందు జూపిన ‘మూలమాత్రములను’ సమర్థించి నే జెప్పిన రీతిని ప్రపంచచరిత్ర ముండదగదని ఖండించి రంగాచార్యులుగారు ప్రపంచచరిత్రము నెట్లు వ్రాయవలెనో విశదీకరించియుండినచో చాల భాగం నుండెడిది.

బుద్ధాశోకులనుగూర్చి నేను వ్రాసినదానిని ఆక్షేపించుచునే రంగాచార్యులుగారు,

“బుద్ధాశోకులనుగూర్చిన అధ్యాయములు సమగ్రములు కావు; వృత్తాంతములగూర్చి ఆయా పూర్వపుస్తకములతో బోల్చినచో కొన్ని స్వల్పభేదములును కలవు. కాని యే చరిత్రలో నైన అంత సంగ్రహముగ వ్రాయునప్పు డట్టి లోపము లుండును. మరియు దృక్పథమును బట్టియు భేదము లుండకతప్పదు. కాని చాలమంది యితర చరిత్రకారులకన్న బుద్ధాశోకుల గూర్చి వెల్పుగారు కొన్ని విషయములందు చాలబాగుగనే వ్రాసిరి. వెల్పుగారికి మన ప్రాచ్య ఖండపు బుద్ధాశోకులగూర్చి (ఇతరప్రాంతముల గూర్చినదానికన్న) పరిచయము చాల తగ్గియుండుట ఆశ్చర్యము గాదు. ఆయన దృక్పథమును పాశ్చాత్య దృక్పథమే.”

అని సమాధానముకూడ వారే వ్రాసియున్నారు.

ఇక నొక్కయంశము. ఆంధ్రులకుగురించి నేను వ్రాసిన విషయమును అపార్థముచేసికొని రంగాచార్యులుగారు ఏమేమో తోచినదెల్ల వ్రాసియున్నారు. రంగాచార్యులుగారి కున్నంత లేకపోయినను నాకును కొంత ఆంధ్రాభిమానము గలదు. అందునిమిత్తమే ఆంధ్రదేశచారిత్రమును నా యభిమానకార్యరంగముగ జేసికొని పనిచేయుచున్నాను. ప్రపంచచరిత్రమున ఆంధ్రులకు స్థానము కలదన్నచో అది కొస్తా వ్యాపారము వల్ల మాత్రము కాదు. కాని ప్రపంచచరిత్రమున ఆంధ్రులకు స్థానము లేదనిమాత్రము నే ననను. జగత్కథ గ్రంథకర్తగారు టిప్పణులందు వివరించినది ప్రపంచ చరిత్రముగ ఆంధ్రులస్థానమునుగూర్చిన చర్చ గాదు; నిర్ణయముచేయు విషయములును గావు. వారు వర్ణించినది కేవలము హిందూదేశచరిత్ర. హిందూదేశచరిత్రము సంగ్రహముగ నైనను విశదీకరింపవలసివచ్చుట జగత్కథకు అవసరమని ప్రతివిమర్శకాచార్యులవారు అభిప్రాయ పడినచో నా యభిప్రాయభేదమును వారు కొంత సహింపగలరు.

చారిత్రకలోపముల నెత్తుట ఎందుకు. శాస్త్రవిషయములలో (science matters) రంగాచార్యులు గారు ప్రస్తావించిన ఒక్కవిషయమునుమాత్రము నైకొందము. “డార్విను తన సిద్ధాంతమున కాధారముగ తెల్పిన విషయములలో కొన్ని వివరములగూర్చి దరిమిలాపరిశోధకులు కొన్ని భిన్నాభిప్రాయములను దెల్పిరి; కాని ఆ భేదవిషయములు మూలసిద్ధాంతమును దాని కాధారములగు మూలనూత్రములను ఎంతమాత్రమును మార్చవు. సరికదా మరింత బలపర్చునని వైజ్ఞానికప్రముఖులందరును అంగీకరించియున్నారు” అని రంగాచార్యులుగారు వ్రాసియున్నారు. ఈవాక్యమున “మూలసిద్ధాంతము”, “మూలనూత్రము” అన నేమో విశదముగాలేదు. డార్విను సిద్ధాంతములో Theory of Instinct ఒక మూలనూత్రము గాదనియూ రంగాచార్యులుగారి యభిప్రాయము? డార్విను “మూలసిద్ధాంతమును, దాని కాధారములను” ఏవిధముగను బలపరచుటకు బదులు అందు కొన్ని ముఖ్యములగు మార్పులను గావించియున్న ఒకటి రెండు అంశములను పైన దెల్పిన Osborn విమర్శకుడే ఈక్రిందివిధముగ సంగ్రహముగ తెల్పియున్నాడు: “Evolution, as now accepted does not guarantee the development of homo-sapiens into homo-pacificus. The careful study of living creatures, such as birds and insects, has certainly demolished some of the deductions—e.g., the Theory of Instinct—from the Darwinian hypothesis.....‘the survival of the fittest’ is nothing less than the urge and pressure of God knocking sense into hippopotami, men, water-lilies, blue tits, spiders and roses.” దీనికి రంగాచార్యులుగారైనను, మరి ఏఇతర జీవశాస్త్రజ్ఞులు

(biologists) ఐనను సరియైన సమాధాన మొసగిన గాని రంగాచార్యులుగారి వైన జూపిన వాక్యము పాక్షికముగ ఎట్లొ వెల్లును సమర్థించుటకు మాత్రమే చెప్పినట్లు ఎంచవచ్చును.

మనకు డార్వినుపై గౌరవ మున్నంతమాత్రాన అతని కాలమునుండి నేటివరకును జరిగిన యభివృద్ధి నేమాత్రమును గమనించక డార్విను చెప్పిన విషయములనే సత్యము వల్ల వేయఁచుండినయెడల మనము డార్వినును గౌరవించిన ట్లగునా? అట్లయినయెడల కోపర్నికస్ (Copernicus) నకు పూర్వులగు శాస్త్రజ్ఞులను దూషించిన ట్లగునని జ్యోతిఃశాస్త్రమును (astronomy) వ్రాయవారు భూమిచుట్టును నూర్చుడు తిరుగుచున్నాడని వ్రాయవలసినదే! న్యూటను (Newton)ను అగౌరవపరిచిన ట్లగునని ఐన్ స్టయిన్ (Einstein) గారి రిలేటివిటీ థియరీ (Theory of Relativity)ని వదలివేయవలసినదే! డార్విను సిద్ధాంతముల ననుసరించుట లోపము గాదు. కాని డార్విను తన సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించిన నాటినుండి నేటివరకును, ఆనగా ఈ 76 సంవత్సరములలో జీవశాస్త్రవిషయమున జరిగిన అనల్పపరిశోధనమునందలి ప్రధానాంశములను వదలి వైచించో అది యొకలోపముగనే ఎంచబడును.

శాస్త్రీయములైన ఇట్టి ఒకటిరెండు లోపములను మాత్రము చూపినాను. రంగాచార్యులుగారు మాత్రము లోపములు లేవనెదరా? ఈ సందర్భముననే వారు వెల్లుగారి నెట్లు ఖండించుచున్నావో చూడుడు: “ఐనను ఈ ఆంగ్లగ్రంథమం దెట్టి లోపములును లేవని నే ననుటలేదు. భూమి ఉత్పత్తి మొదలు ఆయాముగములందలి జీవవికాసమును సర్వదేశములయొక్కయు సర్వకాలములందలి చరిత్రను సమన్వయించు ఇట్టి మహాగ్రంథము నెట్టి విద్వాంసు డెందరు విజ్ఞులసహాయముతో వ్రాసినను అందు లోపము లుండుటలో నాశ్చర్యము లేదు.” ఇది ఆచార్యులవారిమాట. వారే చెప్పచున్నారు: “వైజ్ఞానిక విమర్శయన సత్యపరిశోధనము; ఆపరిశోధకులు సృష్టిరహస్యమును జీవతత్వమును దాని యథార్థములను గమనించి విజ్ఞానసత్యమును తెల్పుటలో అంతకు పూర్వము గొప్పపండితులు మతాచార్యులుగూడ నమ్మి ప్రచారముచేయుచుండిన అనేక సిద్ధాంతములగూడ ఖండించుట తప్పదు. అది చాల కష్టకార్యమైనను సత్యశోధకుల కది తప్పదు” అని. ఇక నేను మాత్రము వ్రాసిన దేమిటి? వారి యుద్దేశ్యానుసారమే నేను వ్రాసినది—అది నిష్ఠూర మైనప్పటికిని. లోపములను జూపినపుడు, అవి సరియైన వైనపుడు, ఆదరబుద్ధితో గ్రహించిన గాని ఏగ్రంథమునుగూర్చిగాని సత్యవిమర్శనము రాదు. సత్యవిజ్ఞానము పెంపొందదు.

వెల్లుగారు జంతుశాస్త్ర పట్టభద్రులని నాకు తెలియును. కాని అంతమాత్రముచేతనే రంగాచార్యులుగారు చెప్పినట్లు వెల్లునవలలలో నున్న శాస్త్రవిషయముల (scientific matters) నమ్మి, అవి సరియనియు, ‘విజ్ఞానప్రదము’లనియు, రంగాచార్యులవారివలె నే జెప్ప సాహసింపను. The First Men in the Moon అను అతని ఒక ముఖ్యనవలను గైకొందము. చంద్రగోళముపైన ఇద్దరుమానవులు ఒకరితో నొకరు మాటలాడుకొనగలిగిరనియు, ఇతరధ్వనులు చేయగలిగిరనియు వెల్లుగారు ఈనవలయందు వ్రాసియున్నారు. ఈసందర్భమున అది నవలయని మాత్రమే మనము గుర్తించుకొనవలయును. శాస్త్రగ్రంథము కాదు. చంద్రగోళముపైన గాలి (atmosphere) ఏమాత్రమును లేనందునను, ధ్వనికెరటములు గాలియున్న గాని ప్రసరించనందునను అచ్చట మనచేవివద్ద నొక నగారా వాయిదించినను మన కేమాత్రమును వినబడదనియు, వెల్లుగారివ్రాత కెట్టి యాధారమును లేదనియు కొంత యోచించిన బోధపడును. చమత్కారమునకే గాని వెల్లుగారు మాత్రము అదియే సత్యమని వ్రాసియుండురా? వారి యుద్దేశ్యమున అది నవలయే. వీనిలో కొన్ని కాకతాళీయన్యాయముగ శాస్త్రసమ్మతములైనను గావచ్చును.

లేఖలు

వెల్పుగారి గ్రంథములందు ఏవో కొన్ని లోపము లున్నవని చెప్పినంతమాత్రమున ఆయన ఘనత ఏమియు తక్కువకాదు. ఆధునిక ప్రపంచమునందలి గొప్పవిజ్ఞానజేత్రలలో వెల్పు ఒక్కడన్నది నిర్వివాదాంశము. ఎంత గొప్పవాడైనను విషయము వచ్చినప్పుడు లోపము లున్నచో తలపెట్టకుండ ఉండలేము. లోపములను లోపములని చెప్పక మానలేము.

గ్రంథముద్రణ ప్రకటనవిషయముల నాకంటె రంగాచార్యులుగారికి ఎక్కువ అనుభవజ్ఞాన ముండ వచ్చును—వారు హేతువాద ప్రచురణసంఘము (Rationalist Press Association) వారి పత్నమున చెన్న రాజధానికి కార్యదర్శి గనుక. నేను కేవలము విజ్ఞానాభివృద్ధికరదృష్టితో మాత్రమే చూచి ఈగ్రంథప్రాశస్త్య మునుగూర్చియు గ్రంథమునందలి విషయములనుగూర్చియు విమర్శనజేసితిని.

“ఆంధ్రపాఠకులు చాలవరకు తత్కాలవిరోధమునే యిచ్చుకథలను నవలలను, లేక మూఢభక్తి నే ప్రోత్సహించు ప్రాచీనమతసంబంధ గ్రంథములను మాత్రమే కొందురు” అని రంగాచార్యులుగారు వ్రాసి యున్నారు. అనుభవజ్ఞులు గాన వారు వ్రాసిన ఈవిషయము నిజమని ఒప్పుకొన్నను, ‘విజ్ఞానవాద్యప్తి గావించు’ గ్రంథములను నులభముగ పామరజనముగూడ అర్థముచేసికొని శ్రద్ధదీసికొనునట్లు వ్రాసినయెడల అట్టి గ్రంథ ములు ఎక్కువగ అమ్ముడుపోగలవనియు, వానికి తగిన ప్రోత్సాహమును ఆంధ్రలోక మొసంగుననియు నాయభిప్రాయము. శ్రీ శతకోపాచార్యులవారు ప్రత్యేకముగ నొక స్వతంత్రగ్రంథమే వ్రాసియుండినచో, గ్రంథప్రచురణమునందు కొంత వ్యయము తగ్గి, గ్రంథము ఆంధ్రజనబాహుళ్యమునకు నులభముగ నర్థమై ఉత్సాహమును బుట్టించి తగుప్రోత్సాహమును పొందియుండునని ఇప్పటికిని నేను విశ్వసించుచున్నాను.

ఇంతకును మానసియులైన శతకోపాచార్యులవారిని నిరుత్సాహపరుపవలెనని గాని, వారిగ్రంథమును తెగడవలెననిగాని ఎంతమాత్రము నాయభిప్రాయము కాదు. ఇది గమనింతురుగాక. విజ్ఞానవాద్యయమును పెంపొందింపవలయుననియే నాయాశయము. ఇందుల కెందరు నడుములుకట్టిన నంతమంచిది. వ్రాసియే యున్నాను నావిమర్శనయందు, “ఆచార్యులవారి ఉత్సాహసక్తులును, భాషాభిమానమును ప్రశంసార్హము” లని; “వెల్పుగారి దోషములకు ఆచార్యులవారు బాధ్యులు కా”రనికూడ. మరల చెప్పచున్నాను నావిమర్శలో చెప్పినసంగతులనే, “విమర్శదృష్టితో జూచినచో నిందు లోపము లున్న నేమి, విషయబాహుళ్యమునుబట్టి అందరు చదువవలసిన గ్రంథ మిది...దోషముల కేమి, లోపముల కేమి, వేలువేలుగ్రంథముల రూపమున నూతన విజ్ఞానము మన తెలుగులోని కెంత ఎక్కువగ వచ్చిన నంత మంచిది,” యని.

మద్రాసు

27-7-1936

పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు

వా జ్ఞ య వీ థి

హిందూ దేశము : క్రైస్తవ ప్రభుత్వ నిర్మాణ తత్త్వము. అనువాదకుడు మహీధర జగన్నాథరావు. విశ్వసాహిత్యమాల, ముంగండ, తూర్పుగోదావరి. ౨౦౧ పుటలు. ౮ అణాలు.

కొన్ని సంవత్సరాల క్రితము 'మాడరిక్ రివ్యూ'లో మేజర్ బానుగారు మనదేశంలో యిప్పటి ప్రభుత్వము యేవిధంగా నాటబడి, యెదిగి, కాళ్ళతలమైనవో తెలియజేస్తూ, అదివరకు అందరకు తెలియని కొన్ని క్రొత్త విషయాలను నిదర్శనాలతో నిరూపించి చాల అలజడి కలిగించినారు. ఈ వ్యాసాలనే Rise of the Christian Power in India (హిందూదేశంలో క్రైస్తవరాజ్యాంగప్రభుత్వవిజృంభణము) అనీ, Consolidation of the Christian Power in India (హిందూదేశంలో క్రైస్తవరాజ్యాంగప్రభుత్వస్థాపన) అనీ రెండు గ్రంథాలుగా ప్రచురించారు. రెండవ గ్రంథానికి అనువాదమే జగన్నాథరావుగారిది.

'అనువాదము' అనడముతోనే 'మాతృక'లోని అభిప్రాయాలను, విషయాలను, ముఖ్యంగా వాతావరణాన్ని యెంతవరకు మన భాషలోనికి తేలిగినామో చూడవలసివుంటుంది. అవకాశాన్నిబట్టి విషయాలను అన్నిటిని తీసుకురావచ్చును గాని, అభిప్రాయాలతోను, వాతావరణంతోను అసలుగ్రంథానికి ప్రతి యేర్పరచుట చాలకష్టము. ఈకష్టమైనపనికి పూనుకొనుట అనువాదకుని కార్యదీక్ష నూచిస్తుంది. కాని, బానుగారి గ్రంథాన్ని ఆంధ్రదేశానికి బాగుగా పరిచయం చేయకలిగిన వీరు, భాషాంతరీకరణంలో చాల లోట్లు చూపించినారు. సరియైన భాషాపద్ధతి (style) లేకపోవుటవల్ల, అనువాదము చదువుటకు చాల కటువుగా వుంటుంది. అచ్చుపొరపాట్లకు లోటు లేదు. (అది గ్రంథకర్త తప్ప కాదు.) అయితే, విదేశ ప్రభుత్వము యేదో అక్రమపు మార్గాలమీద ఆధారపడి, ఎట్టెట్టి కుతంత్రాలను సాయంగా తీసుకొని, యిప్పటికీ కాళ్ళతంకా కనబడుతున్నదో సరి స్తరంగా వెల్లడిచేయరు. వీరు జరిగిపోయిన గాఢను - మరల ప్రస్ఫుటంగా చూపించి కంపింపజేస్తారు; మనము పడిన అవమానాలకు కన్నుల నీరు తెప్పిస్తారు; మన బానిసత్వానికి కోపం తెప్పిస్తారు;—ఇప్పటి మన మాంద్యమును పోగొట్టడానికి చాల తోడ్పడతారు.

'విశ్వసాహిత్యమాల' వారి ఆశయాలు గొప్పవి. తక్కువ వెలతో మంచి పుస్తకాలు చందాదారులకు సరిగా అందజేయుట మాటలు కాదు. వీరి యితర గ్రంథాలు యంతవరకు 'లియో టాల్ స్టాయి', 'ఇటలీ'. గ్రంథమాల ఆంధ్రభాషాభ్యుదయానికి తప్పక సాయపడుతుంది.

అచంట జానకిరామ్

కోపదారి మొగుడు. రచయిత తేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు, పితాపురము. వెల ౪ అణాలు.

ఇది యొక సాంఘికవృత్తమును గూర్చిన నాటకము. "అనేకమంది కోపదారులైన మొగాళ్లు తమ భార్యలను పెట్టేబాధలు చూసి వీటి నివారణ కోకనాటకం రాయాలని ఉద్దేశించాను" అని నాటకరచయిత

తన ఉపోద్ఘాతములో చెప్పకొన్నాడు. ఈ ఉద్దేశ్యం ఈ నాటకరూపంగా కొనసాగునో లేదో చెప్పజాలము, గాని “కోపదారులైన మొగాళ్లు తమ భార్యలను పెట్టేబాధలు” మాత్రము నాటకరచయిత ఎట్టి మోమోటమును లేక విశదముగ—కొన్నిసందర్భములందు అత్యధికముగా—వర్ణించినాడు. కథానాయకుడగు కోపదారిమొగుడు స్కూల్ డిప్టీ ఇన్ స్పెక్టరు. కాని ఇతని కోపమంతయు మొదటిభార్యపైననే. ఆమెను కన్న కష్టముల బెట్టి, ఆమె ట్రైఫాయిడ్ జ్వరముతో బాధపడి చనిపోయిన వెంటనే “జీవితమంతా మంచారిపోయినట్లు అయిపోయిందని ఏడ్చి, పునర్వివాహపుమాట ఎత్తిన మండిపడుచునుండి, పిదప కొంతకాలమునకే వీరేశలింగంగారి తోటలో నున్న 30 ఏండ్ల వయస్సుగల ఒక వితంతువును వివాహముచేసికొన నుద్దేశించును. ఆమె కిదివరకే ముగ్గురుపిల్లలున్నను, తనకుకూడ ఇద్దరుపిల్లలున్నందున “సంసారపు టనుభవంలో ఇద్దరమొకటే స్థితిలో నున్నందున” పూర్తిగా పరస్పరమైత్రీ పొసగుట సులభమని నిర్ధరించి ఆమెను వివాహముచేసికొనును. ఈ వివాహమునకు తన సవతియన్నకొడుకు గోపాలం మాత్రమే కాక తనముసలి మేనమాను జగన్నాథం కూడా అంగీకరించి తగుమట్టు సాయముజేతురు. ఇరుగుపొరుగువారి ఉబుసుపోకలు, పూర్వాచారపరాయణుల యధిక ప్రసంగములు, అమ్మలక్కల వ్యాసంగములు మొదలగు సందర్భములను నాటకరచయిత ముచ్చటగను జీవితానుకరణముగను చిత్రించియున్నను, ఒకొకసందర్భమునందు మాత్రము కేవలము ఆది సామాన్యముగ గన్నడి కావ్యములకును నాటకములకును ఉండవలసిన వస్తువిశిష్టతను గోల్పోవుచున్నది. చిట్టెచ్చు జీవితవిధానమును, ఆమె యవసానదశయు ఈ నాటకరచయితయందు నిగూఢముగ నున్న స్వభావచిత్రణ (characterization) రసోత్పాదకర శక్తులను నూచించుచున్నవి.

కాని నాటకరచయిత భిన్నలక్ష్యములను తన మనస్సునం దుంచుకొనుటవలన కథయొక్క బిగి సడలినది. ఒకటి రెండుపాత్రల స్వభావచిత్రణము (characterization) గూడ వన్నె దప్పినది. నాటకాగ్రేసరులుగూడ ఒకొకమారు లోనగు నొకముఖ్యలోపమునకు ఈ నాటకరచయితకూడ లోనైనాడు. స్వభావచిత్రణమూలముగనో మరి ఇంకేవిధముగనో రసోత్పత్తి కలిగించుటయే నాటకరచయితయొక్క పరమావధియని వీరు గమనించినట్లగు పడదు. ఈ ముఖ్యసూత్రమును ముందుంచుకొనక, కొన్నికొన్ని విషయములనుగూర్చి ప్రచారము (propaganda) సలుప నుద్దేశించి పాత్రలరూపముగ ప్రేక్షకులకు తానే యుపన్యాసముల నిచ్చుటకు గడంగినందున ఔచిత్యమునకు భంగము కలిగి, రసవంతముగ ప్రారంభమైన ఈనాటకము తుదకు sunday sermon గ మారి పోయినది. స్వభావచిత్రణమునుబట్టియు, కథావస్తువునుబట్టియు, రసపోషణమునుబట్టియు వ్యక్తమగుచున్న తమ కొన్ని యభిప్రాయములతో తృప్తికొందక పాత్రల సంభాషణరూపముగ మరల నొకమారు వేరొకవిధముగ తన వివిధాభిప్రాయములను నొక్కి చెప్పటకు ప్రయత్నించుటవలన ఈకళంకము సంభవించినది. ఇట్టి ప్రయత్న మేలేకున్నచో ఈనాటకము నాలుగవ అంకముతోనే పరిసమాప్తిజేందియుండును. నేటి వర్ణాశ్రమపరిస్థితులను గూర్చియు, వర్ణాంతర కాఖాంతర వివాహములను గూర్చియు, communalism వల్ల కచేరీలయందును కళాశాలలందును కలుగు హానినిగూర్చియు, విగ్రహారాధనను గూర్చియు, “పెళ్లిళ్లలో డబ్బు తగలెయ్యడం” గూర్చియు, ఇతర విషయములనుగూర్చియు చర్చయే అనవసరమైయుండును. తిండిపోతుగను, సామాన్య వృద్ధునిగను చిత్రించిన జగన్నాథమును తుదకు సంఘ సంస్కార నాయకునిగ జేయ నావశ్యకత యుండి యుండదు. కొంత వ్యక్తిత్వము నొసంగి చిత్రించిన గోపాలం అను పాత్రమునకు తుదకు వ్యక్తిత్వమును పోగొట్టి సంఘ సంస్కార నాయకుడగు జగన్నాథమున కొక సామాన్య అనుచరునిగ జేయ నావశ్యక ముండి

వా జ్ఞ య వీ థి

యుండదు. ఏవిధముగనైనను తన యభిప్రాయముల నన్నిటిని తెలియజేసి కొంత propaganda చేయవలెనను నాటకరచయితయొక్క ఉద్దేశమే దీని కంతటికి కారణము. విమర్శదృష్టితో జూచినచో, ఈ నాటక రచయిత నాలుగంకములను ఒక్కపెట్టున వ్రాసి, పిమ్మట కొంతకాలమునకు ఐదో అంకమును తీరికగ వ్రాసి మిగత భాగమున కతికించినట్లు గన్పడుచున్నది.

నాటకమునంతటిని మూడు రోజులలో వ్రాసినది నాటకరచయిత తమ యుపోద్ఘాతమునందు చెప్ప కొనియున్నాడు. ఇట్టి రచనవలన రసోత్పాదనము సుకరమైనను, స్వభావచిత్రణము మాత్రము కొన్ని లోప ములకు గురియగుచున్నది. అట్టి లోపము లిందుగూడ కొన్ని గాన్పించుట యొక విశేషము గాదు. రంగముల సంఖ్య నధికముగ పెంచి ఒక్కొక్క రంగమును చాల చిన్నదిగ చేయుట రససోషణమునకు అనుకూలమగు విధానము కాజాలదు. ఈ చిన్ననాటకమునందు ఇరువదియొక్క రంగము లున్నవి. కొన్ని కొన్ని రంగములు రెండు పుటలనుగూడ మించవు. గాన ఇట్టి నాటకములను ప్రదర్శించునపుడు ప్రేక్షకుల దృష్టిని కథావస్తువు నందు కేంద్రీకరింపజేసి రసోత్పత్తిని కలిగించుట చాల కష్టము. భాషావిషయమున నాటకరచయిత యవలం బించిన మార్గము ఆధునిక సారస్వతాభివృద్ధియం దుత్సాహమున్న ఎల్లరకును సంతోషదాయకమే.

పుట్టపర్తి శ్రీనివాసాచార్యులు

సాహిత్యతత్వవిమర్శనము. రచయిత జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయమూర్తి, ఎమ్.ఏ.,
బి.ఎల్. ఆంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్, ౨౧ ఎర్రబాలుచెట్టి వీధి, జి.టి,
మద్రాసు. డిసెంబరు ౨౦౧౬ వుటలు. రు ౧-౨-౦.

సాహితీ హృది, శైలి, మాతృభాష, లలితకళలు, నాట్యకళ మొదలైన వివిధవిషయాలను పట్టి యిందు పదుమూడు సారస్వతవ్యాసము లున్నవి. 'ఉత్తమ సారస్వతమును, ఉత్తమజీవనమును, ఉత్తమమతమును వేటు చేయుట అసాధ్యమని నాతలంపు' అన్న వీరివాక్యమువల్ల సారస్వత ప్రయోజనముపై వీరి కెంతటి తాత్పర్యమో తెల్లమవుతున్నది. సృష్టియందూ, కవి హృదయమందూ, కవి కృత్యయందూ కలశక్తి ఒక్కటే అనినీ, అదే 'సాహితీహృది' అనినీ వివరించడానికి వీరు వివిధవిషయాల తమకుగల విపుల పరిజ్ఞానమును వినియోగ పరిచినారు. ఇందలి వ్యాసము లన్నిటనూ ఏదోవిధముగా ఈ దృష్టి నూత్రముగా ఉన్నది. సాహిత్యాధికళలను పరిశీలించేటప్పుడు కూడా వీరు ఈ 'హృది' దృష్టితోనే చూచుటవల్ల, వానికిగల ఒకవిశిష్టమైన స్వరూపము, విభిన్నత వీరికి గోచరించలేదు. అనేక వ్యాసాలలోని గోష్ఠి ఒక్కటే ఐనది. శ్రీకృష్ణమంచి రామలింగారెడ్డిగారు తమ (ఆంగ్ల) ఉపోద్ఘాతమున, ౩౫ వివిధవిషయముల పాండిత్యమును మెచ్చుకుంటూ, క్రమశః వీరికి విజ్ఞానము వికసించి, శైలి సాఫుదేరి, విషయైక్యమున్ను, రచనాసౌందర్యమున్ను రాగలవని ఆశించి, 'కష్టతరమైన విమర్శకళయందు వీరి కసిగల పూనికకు' జయము నపేక్షించిరి. ఏ విషయము అవలంబించినా, విపులముగా ప్రసంగించగల సామర్థ్యము వీరి కున్నది.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

గోలకొండ సత్రిక్ పదునొకండవ సంవత్సరాది సంచిక. త్రూపుబజారు, హైదరా
బాదు, దక్కను. సంపాదకుడు కొండా బాలకృష్ణారెడ్డి.

ఇందు ప్రసిద్ధులైన మాడపాటి హనుమంతరావుగారు, నుసర్ల శ్రీరామనరసింహంగారు, కురుగంటి సీతారామయ్యగారు, రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు, నురవరము ప్రతాపరెడ్డిగారు, శేషాద్రి రమణకవులు

ఉ ద య ని

మొదలైనవారు పలు విషయాలను గురించి పలు వ్యాసాలు వ్రాసిఉన్నారు. పత్రికలు తామున్న ప్రదేశానికి తగిన సేవ చేయగలిగితే దేశము మొత్తానికి ఒక ప్రత్యేకమైన సేవ చేసినట్లే. గోలకొండపత్రిక ఆంధ్రదేశ మంతటికీ పనికివచ్చే విషయాలలో శ్రద్ధ తీసుకొనడమే కాక, నిజామురాష్ట్రమునకు అనల్పమైన సేవ చేస్తున్నది. నిజాంరాష్ట్రమందు సగభాగ మాక్రమించిన తెలంగాణపు తెలుగువారి శ్రేయోభివృద్ధులను గురించి తెలుగువారిల్లరు తెలిసికొనుట ఆవశ్యకము కనుక నిజామాంధ్రులు తలపెట్టుతున్న ఉద్యమాలకు, స్థాపిస్తున్న సంస్థలకు, ఇట్టి పత్రికలకు తగిన ప్రోత్సాహ మొసంగుట అవసరము. గోలకొండపత్రిక క్రమాభివృద్ధి జెందుట ఆనందదాయకము. ఈ పదునొకండవ సంవత్సరాది సంచిక అనేకములైన మంచి వ్యాసాలతో విరాజిల్లుతూ, వ్యావసారికములైనటువంటి, సాంఘికములైనటువంటి సమస్యలను పెక్కింటిని ముందుపెట్టుతున్నది.

ప్రతిభ. నవ్యసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. మొట్టమొదటి సంచిక. సంపాదకుడు తెలికి చర్ల వెంకటరత్నం. నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు, గుంటూరు. వెల ౮ అణాలు. సంవత్సరపు చందా ౨ రూపాయలు. త్రైమాసికీ.

నవ్యసాహిత్యపరిషత్కార్యాలలో ఒకటైన పత్రికా నిర్వహణము ప్రారంభమైనది. 'ప్రతిభ' తొలి సంచికలో సంపాదకులు నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు చరిత్రము ౧౯౩౩ లో అది యేర్పడడి మొదలు వివరించి దాని లక్ష్యాలను, కార్యవిధానమును వివరించినారు. మరిన్ని వివిధ సారస్వత, విద్యావిషయాల పైని అభిప్రాయాలు వెల్లడించి పత్రికకు గొంతు ఉన్నదని చూపినారు. ఇందలి వివిధ వ్యాసాలున్న నవ్యసాహిత్యపరములై పరిషత్కార్య పరాయణతకు అర్హితులై. కాకినాడలో జరిగిన నాలుగవ పరిషత్సమావేశానికి అధ్యక్షులైన కావ్యవ్యాకరణ తీర్థ పంచాంగుల ఆదినారాయణశాస్త్రిగారి అధ్యక్షోపన్యాసము, 'ఆంధ్రవాఙ్మయం: పుట్టు పూర్వోత్తరాలు' అన్నది, వేరుకు తగి ముఖ్యంగా సాహిత్యచరిత్రాన్ని అంతను సంగ్రహముగా పరమర్శిస్తున్నది. '...పురాణాలు తెలుగులోనికి తర్జుమాలుచేసినా, లేక పురాణాల ఆధారాలమీద పెంచి ప్రబంధాలుగా మూటకట్టినా, ఫలితం ఒక్కవిధంగానే ఉంది కాబట్టి.....[క్రీస్తుశకం 19 వ శతాబ్ది ఆఖరుదాకా ఉన్న సాహిత్యం పురాణసాహిత్యం అన్నమాట' అని వీరు ఆ సాహిత్యమునంతనూ ఒక్కమూటకట్టి, 'పరిశేష న్యాయంచేత...పురాణసాహిత్యం కానిదంతా గాని, లేక, ఈ నవయుగంలో [పరిశేషన్యాయంచేత 19 వ శతాబ్దికి ఇటీవల] ప్రాదుర్భవిస్తూఉన్న సాహిత్యంగాని, నవ్యసాహిత్యంగా మనం అనుకోవచ్చు' అని నవ్యసాహిత్యాన్ని విడదీసినారు. ప్రబంధవాఙ్మయముపై వీరు పోసిన విమర్శనమును బట్టి సహా పురాణాలకంటె భిన్నమైన 'ఫలితం' వాటివల్ల కనబడుతున్నప్పటికీ ఆవి పురాణయుగములోనే అణపబడ్డవి: 'ఫలితము'ను బట్టియే సాహితీలక్షణ నిరూపణము కాని, ఈ యుగవిభజనము కాని చేయుట ఓప్పిదమే అని వీరి అభిప్రాయముగా కన్పడుతున్నది. నవ్యసాహిత్యమునందు విశిష్టత వివరించు పూనుకొన్న వీరు దానిని ఆ విశిష్టతనుబట్టి విడగొట్టితే బాగుండేది. కాని, ఆంధ్రసాహిత్యమున్నూ, సంస్కృత ప్రాకృతాది సాహిత్యములున్నూ విరివిగా తరిచిన శ్రీ శాస్త్రులుగారు నవ్యసాహిత్యమును గర్హించేవారిని తీవ్రముగా విమర్శించి నవ్యసాహిత్యాన్ని సమర్థించడానికి తొలిమండీ పూనుకొన్న ప్రఖ్యాతి సామర్థ్యాలకు వీరి అధ్యక్షోపన్యాసం తగియే ఉన్నది. మందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు 'శాసనములలోని తెలుగుభాష' అనే వ్యాసమందు ఆ భాషనుండి మచ్చుకి కొన్ని విశేషాలను చూపి అవి వైయాకరణబలకూ

అంబ

పి. గణపతిశాస్త్రి

అంకితం కీమతి చిరంజీవినికి

≡ ౧ ≡

[భీష్ముని సేనానివేశం. ఎదురుగా కొలనులో
పటకుటీరం ప్రతిబింబించి ఉంటుంది. ఆకా
శాన వర్షామేఘాలు కొలనునీళ్ళలో మెల్లి
మెల్లిగా తాబేళ్ళగుంపుల్లాగ ప్రయాణము
చేస్తూ ఉంటవి. వీణె మీటుతూ అంబ అర్ధ
నిమిలితనేత్రాలతో ప్రార్థన చేస్తున్నది.]

అంబ

సజల జలద కజ్జల
రథచారిణి!
సరస హరిత శాద్వల
తల విహారిణి!
సకల భువన శోక
తరళవాహిని!
సర్వాశాంతర నిరత
నినాదిని!

ఓ నాజీవన వర్షా!
రావో ఓ నవవర్షా!

యుగయుగ మాధవ
యువ విరహాశ్రులు
కరగు నంట నిన్
గలిసి యేరులయి!

పెరిగిన కాంక్షా
తరళహరిములు
కలియునొ యిక నీ
కరుణార్ద్రాశ్రుల!
రావో ఓ నవ వర్షా!
ఓ నాజీవన వర్షా!
నిద్రిత తరుగణ
సీరవ మీనిశి!
నిలుచున హృది యొక
నిమిష మ్రోగసి!
లలిత బలాకా
కలకల రవళులు
చలిత జలధరాం
చలముల నురలగ,
రావో ఓ నవవర్షా!
ఓ నాజీవనవర్షా!

[వర్షాదేవి ప్రవేశిస్తుంది]

అంబ

[ధ్యానభారంలో అర్ధనిమిలితనేత్రాలతో]
దివ్యరూపిణీ, రజనీసమయాన అన్యులు
చొరరాని నాభవనంలో ప్రవేశించిన నీవు
ఎవరు?

వర్షా దేవి

రాజపుత్రీ, నేను సకలలోక శోక రూపిణిని, వర్షాదేవతను. నీలఖండ ప్రార్థన అవధరించి నిన్ను అనుగ్రహించడానికి వరాలతో వచ్చినాను.

అంబ

[సంభ్రమాశ్చర్యాలతో] లోకజీవన దాయిసీ, వర్షాదేవివా నీవు ! ..... [లజ్జా రుణ కపోలాలతో] కరుణా స్వరూపిణివైన నిన్ను దర్శించి, పవిత్రురాలిని కావడం కంటే నాకు మరే కాంక్ష లేదు దేవీ !

దేవి

రాజకుమారీ, నిఖిలలోక శోకావర్తాలతో ప్రవహించే కరుణావాహినిని నుమా నేను ! ప్రచండవాతాలవల్ల పెల్లగిలే తరుస్కుంధాలలో హృదయోన్మూలక జీవలోక దుఃఖాలను వహిస్తున్నాను. వర్షార్ధరాత్రులలో పూరిగుడిసెల చూరులనుండి నిశ్శబ్దంగా రాలి ప్రవహించే జలబిందువులల్లో ఆర్తులై, అల్లల్లాడే దరిదుర్ల దుఃఖభారాన్ని ప్రవహింప జేసుకొంటున్నాను. ఇలా లోకదుఃఖాలన్నీ భరించి, వాళ్ళ అనందానికి ఆత్మార్పణము చేస్తూవుండే నేను ఒకానొక ముగ్ధ కన్యక హృదయ భారాన్ని హరించలేనా! నీకాంక్ష ఏమిటో ఒకసారి నాకు తెలియజేస్తావా ?

అంబ

దేవీ, ఈమాత్రం తెలుసుకోలేవా ?

దేవి

నీవు సౌందర్యరాశివి. ఈవర్షార్ధ సౌభాగ్యమంతా హరిత సౌందర్యజ్వాలతో నీకు నీరాజనం ఎత్తుతున్నది. రాజాధిరాజ తనయవు నీకు అలభ్యమైన కాంక్ష ఉంటుందా తల్లీ! ఉంటే, నేను అన్యరాలను కానుగదా చెప్పు.

అంబ

[ఏమో చెప్పబోయి లజ్జావనత వదనంతో] అబ్బా, ఎంత ప్రయత్నించినా దైర్యం చాలడంలేదు.

దేవి

కుమారీ, ఇంత బేలవు? నిన్ను ఎలాసంతృప్తి పరుస్తానో !

అంబ

[లజ్జా నమ్ర నేత్రాలతో] అమ్మా ! సాశ్వేత్వరునికోసం స్వయంవర సేవధ్యంతో నిరీక్షిస్తున్న నన్ను, భీష్మసేనాని సమస్త రాజన్యులను నిర్జించి తీసుకుపోతున్నారు! ఆ దూరవనాంచలాన, ఆ నదికి అవతల ఒడ్డున నాహృదయేశ్వరుని సేనాని వేశము. ఆయనకు నాహృదయం తెలిపి ప్రార్థిస్తే, నన్ను రక్షిస్తాడేమోకదా! కాని తల్లీ, నన్ను ఎవరు కరుణిస్తారు! [బాష్పకణం జారుతుంది]

దేవి

వెరితల్లీ, ఇంత అల్పకాంక్షి తానికి ఇంత సంతోషమా! నా నీల జలద రథంలో నిన్ను ఎక్కించుకొని, మెరుపు మెరిసేటంతలో సాశ్వేత్వరుని నన్ని ధానంలో దింపనా!

అంబ

కాని, దేవీ...నాహృదయం...ఏదో సందేహంతో వేగిపోతున్నది. [కన్నీరు కొనగోటితో విదిలించివేస్తుంది]

దేవి

ఎందుకు సందేహం అంబా! అంత చెప్పగూడనిదా!

అంబ

ఒకవేళ సాశ్వేత్వము నన్ను కరుణించడేమో! [దీనంగా చూస్తుంది]

దేవి

ఎంత విచిత్రశీలవు! రాజులోక మంతా నీ కటాక్ష కిరణాంకురానికి మహోదధిలాగ ఉప్పొంగి పోలేదా? అభిసారికావేషంలో వెళుతున్న నిన్ను దర్శించడానికి ఈప్రకృతి అంతా చిగిరించి ప్రళయపుష్పనేత్రాలతో అల్లలాడి పోదా? చూడు, ఆ శీతల సురభిమందమారుతాలు ఎలా నీచేలాంచల ప్రాంతాన నిస్తబ్ధంగా నిద్రిస్తున్నవో! సాశ్వేత్వము నీ అభిసారికావేషం చూసి వర్షావేశాన నీపాదప్రాంతాన వాలిపోడా! ఎంత బేలవు!

అంబ

అయితే దేవీ, నేను సౌందర్యవతినా? నన్ను నంతోషపెట్టడానికి ఇలా అనడం లేదుగదా! నా దీనవేషం చూస్తే, నిజంగా ఆయన మనసు కరుగుతుందా? నా కేదో భయం వేస్తున్నది తల్లీ!

దేవి

అంబా, మహారాజతనయవు? నీ అలంకరణానికి కొరత ఉంటుందా? మిసమినలాడే చిగుళ్ళనుంచి నీ దేహసౌందర్యాన్ని మెరుగుపెట్టనా? జలదాంచలాల్లో చిక్కుపడ్డ మెరుపుపూలతో నీ కరుణ అలంకరించనా?

తెర

== ౨ ==

[సాక్షుని సేనానివేశం. గాయాలవల్ల స్పృహతప్పి శయ్యపైన పడి ఉంటాడు సాక్షుడు; మధ్యమధ్య మూలుగుతూ ఉండి చివరకు]

సాశ్వరాజు

ప్రతీహతి.....

ప్రతీహతి

మహాప్రభూ!

రాజు

నే నెక్కడున్నాను?

ప్రతీహతి

యుద్ధభూమికి.....సమీపాన..... సేనానివేశంలో....విశ్రాంతి... తీసుకొంటున్నారు.

రాజు

కొరవసేనలు ఎంతవరకు పారిపోయినవి?

ప్రతీహతి

ప్రభువువారు లీవజ్వరములో ఉన్నారు. కొంచెంవిశ్రమించండని దాసురాలి మనవి!

రాజు

[విసుగుతో] మనసేనానాయకులు జయించలేదా...కొరవసేనను?

ప్రతిహతి

క్షమించాలి! నాలుగురోజు లయింది. మనసేనలు...పరాజయం పొంది. భీష్మసేనాని రాజకన్యను హరించుకు పోయినాడు. ఏలిన వారు గుడారంలో చికిత్సపొందుచున్నారు.

రాజు

అంబను తీసుకువెళ్ళినాడా భీష్ముడు! మనసేనానులకు పరాజయమా! ఏమిది, స్వప్నావస్థ! అదుగో, చూడు! నదికి అవతలితీరాన ఆమెరుపు కాంతుల్లో ఎన్ని కరవాలాలు మృత్యుజహ్వాలలాగ మెరిసి పోతున్నవో! రక్తాంబర ధారిణియై అంబ శ్వేతాశ్వంపై నుంచి సేనలను పురికొల్పుతున్నది. ఆమె చేతి విసురుకు కాశీరాజుసేనలు సముద్ర తరంగాలవలె పొంగిపోతున్నవి...అదుగో, నవ్వుతూ ఆమె న్నావైపే వస్తున్నది. ఏమి, అసేన గంభీర ఘోష...అదుగో, విను విను.

ప్రతిహతి

[నిదానించి చూచి] నా కెవరూ కనబడడం లేదే! సందులలోనుంచి గాలి హోరుమని ఆక్రందిస్తున్నది.

రాజు

కాదు ప్రతిహతి! కొద్దిదూరంలో ఎవరో వస్తున్నట్టు నా హృదయంలో స్పందిస్తు

న్నది. ఒకసారి చూచి రా! అదుగో పద ధ్వని!

ప్రతిహతి

[వెళ్ళి, తిరిగివచ్చి] క్షమించాలి! నిజంగానే ఎవరో యువతి సఖిద్వితీయయై, ద్వార సమీపాన వేచిఉన్నది. నెలవైతే...

రాజు

తక్షణం!

[ప్రతిహతి నిష్క్రమిస్తుంది. అంబ ప్రవేశించి తలవంచుకొని ఒకమూల నిలుస్తుంది.]

రాజు

[లేచి కూచుని] అబ్బా! నా హృదయం సంశయ బంధనాలతో పెనవేసి, ఆశా ఝంఝానిలం చెలరేపే అవగుంతనవతీ! ఎవరు నీవు!

అంబ

[గద్గదికతో] నేను... నేను... దురదృష్ట దేవతను...అంబ

రాజు

[తటాలున శయ్యమీద పడిపోయి] ఎంత కాలానికి వచ్చావు అంబా! అబ్బా! నా హృదయంలో రక్తబిందువైనా లేకుండా పిడచ బెట్టి, పిండివేశావుగదా! భీష్మని సేనానివేశంలో నుంచి ఎలా రాగలిగావు అంబా!..ప్రతిహతి.

ప్రతిహతి

[ప్రవేశించి] దేవరవారి ఆనతి?

లలితకళావస్తు ప్రదర్శనము

పదునాలుగవ ఆంధ్రమహిళామహాసభతోపాటు కడపయందు లలితకళాపరిశ్రమల వస్తుప్రదర్శనము ఏర్పాటుచేయబడినది లలితకళాపరిశ్రమలుగాక, కడపజిల్లాలోని ఇతర కుటీరపరిశ్రమలు కూడ ప్రదర్శింపబడినవి.

16-వ తేదీ ఉదయము యీ ప్రదర్శన ప్రారంభోత్సవమును జరుపుచు శ్రీమతి మాగంటి శకుంతలాదేవిగారు, పరిశ్రమల ప్రాముఖ్యతను దెలుపుచు, ఆ పరిశ్రమలు స్త్రీల వలననే ఎట్లు అభివృద్ధికి వచ్చునదియు వివరించుచు, గాంధీమహాత్ముని వార్ధా విద్యావిధానములో నివి అత్యంత ప్రాముఖ్యత నొందియుండుట యొక్క పాశస్యమును విపులపరచుచు, భారతదేశపు ధనమును భారతీయులే అనుభవించుటకు భారతదేశ పరిశ్రమలనే ప్రోత్సహించవలెననియు, ఈ విషయమున స్త్రీలు శ్రద్ధబూనిన తప్పక ఫలితమును పొందవచ్చునని హెచ్చరించుచు ఉపన్యసించిరి. సభకు శ్రీ బేగం అమీరుద్దీన్ సతిగారు అధ్యక్షతవహించిరి.

వస్తుప్రదర్శనములో ప్రదర్శింపబడిన వస్తువులలో స్త్రీలచేత చేయబడిన వాటికే ప్రాధాన్యత నిచ్చియుండుటవలన ఈ ప్రదర్శనమునకు ఒక ప్రత్యేక ప్రాముఖ్యత కలిగినది.

శ్రీమతి సాందరమ్మగారి చేతి కాగితపు పరిశ్రమ, శ్రీమతి సుబ్బారెడ్డిసతిగారిచే చిత్రంపబడిన అద్దముమీద చిత్రములు, గవర్నమెంటు మిడిల్ స్కూలు బాలికలచే తయారుచేయబడిన సబ్బులు, టేకి చెక్కలపైన వివిధరంగుల చిత్రములు, దంతముతోను కర్రతోను చేయబడిన దువ్వెన్నలు, గంధపుచెక్కలతో చేయబడిన వీవన, లేసుకుట్లు మొదలగు వస్తువులు పనితనములో, అందములో, మన్నికలో వేటికినీ తీసిపోనంతటి ఉత్తమ తరగతికి చెందుచున్నవై యున్నందున, స్త్రీలచే చేయబడిన వీటినిచూచి ప్రేక్షకులు విస్మయానందములను వెలిబుచ్చిరి.

ఆంధ్రదేశమందు వస్తుప్రదర్శనములే చాలతక్కువ. అందును స్త్రీలచే తయారు చేయబడిన వస్తుసముదాయమును ప్రదర్శించునవి అనలు కానరావు. గృహపరిశ్రమలు గాని, లలితకళలుగాని లలితాంగులయడలనే లలితమంజులముగ రాజించును. వీటిని స్త్రీలోకము చేపట్టిన శ్రీఘ్రఫలితమును పొందవచ్చును. అట్టియెడ, కేవలము స్త్రీలచేత తయారుకాబడిన వస్తువులను ప్రదర్శించి స్త్రీలలో ప్రబోధ మొనర్చుటకు ఇట్టి వస్తుప్రదర్శనమును ప్రధమ ప్రయత్నముగ నేర్పాటుచేసియున్న ఆహ్వానసంఘమువారు మిక్కిలి అభినందనీయులు.

ప్రసవకాలమును దెలుపు పటిక.

సాధారణముగ స్త్రీలు గర్భము ధరించిన 280 దినములకు ప్రసవించెదరు. కడపటి ఐహిషయైన మొదటిదినము మొదలు తక్కువెట్టుకొన వలయును. క్రిందగ నుటచిన పటిక మొదటిపంక్తి జనవరి 1-వ తారీఖున గర్భము ధరించినయెడల మొదటిపంక్తి అక్టోబరు 8-వ తారీఖున ప్రసవించెదరు.

జనవరి అక్టోబరు	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	జనవరి నవంబరు
ఫిబ్రవరి నవంబరు	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28	ఫిబ్రవరి డిసెంబరు
మార్చి డిసెంబరు	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	మార్చి జనవరి
ఏప్రిల్ జనవరి	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	ఏప్రిల్ ఫిబ్రవరి
మే ఫిబ్రవరి	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	మే మార్చి
జూన్ మార్చి	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	జూన్ ఏప్రిల్
జూలై ఏప్రిల్	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	జూలై మే
ఆగష్టు మే	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	ఆగష్టు జూన్
సెప్టెంబరు జూన్	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	సెప్టెంబరు జూలై
అక్టోబరు జూలై	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	అక్టోబరు ఆగష్టు
నవంబరు ఆగష్టు	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30	నవంబరు సెప్టెంబరు
డిసెంబరు సెప్టెంబరు	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31	డిసెంబరు అక్టోబరు

KING OF TONICS

నరములకు తరుగని బలమునీయగల వరము

అమృత

ವಾಙ್ಮಯವಿಧಿ

నిఘంటునిర్మాతలకూ ఉపయోగకరములని చెప్పినారు. ఇందు “అందు” కళ అని వీరు చూపిన ఉదాహరణలు తమ పని తాము చేయవు. కాని యిందు కొన్ని విశేషాలు (విరివిగా కాకపోయినా,) లేకపోలేదు. ఛందశ్శాస్త్రరహస్యాన్ని గాలించిన శ్రీ గిడుగు సీతాపతిగారు ‘పద్యరచన’ అనే ముచ్చటైన వ్యాసం వ్రాసినారు. వృత్తాదులలో సహా పాటలలోవలె ‘తాళము’, గుప్తముగా, ఉంటుందనీ, కేవలము మూడక్షరముల గణము ఏర్పరుచుకొని వాటిలెక్కతో కట్టిన పద్యలక్షణము లయగతులకు అనుకూలపడక వికటగితులుకూడా బోధించేది కావడానికి వీలుండడంచేత పద్యలక్షణం లయప్రధానంగా అవగాహన చేసుకోదగుననీ, మరిన్ని అక్షరాల ఊతను (accent) బట్టి నడక మారుతూఉంటుంది కాబట్టి, కేవల గణ ప్రాధాన్యమును పాటించక నడకను పాటిస్తూ, నడకలు ఎన్ని రకాలుగానో నడిపించుకోడానికి వీలుండగా, సృజనదాయ విరుద్ధమని జంకక అంగకవులవలె వివిధ చృందోగతులు సృష్టించుకొని నవ్యకవులు రచన సాగించవలెననీ, కృతకభాషను వదలి వ్యావహారికము పాటలకూ పద్యాలకూ ఉపయోగపరుచుకో చెల్లుననీ, వాడుకభాషకు సహా ఛందస్సు ప్రతికూలమని యెంచనక్కరలేదనీ వీరు ఇంపుగా తెలిపినారు. అంగమున మిస్ కాథరీన్ విల్సన్ వలె వీరు మన ఛందస్సును సంగీత శాస్త్రదృష్ట్యా పరిశీలించడానికి పూనుకొన్నారు. సంగీత శాస్త్రజ్ఞానము కవికి ఉపయోగపడే పరికరాలలో ఒకటి అన్నది నిజమే కాని, దానికి అమితప్రాముఖ్యము నిచ్చిన ప్రమాదమునకు పాల్పడకపోతే వీరి భావాలు ఛందస్సంస్కారానికి, తదవగాహనానికి చాలా మార్గదర్శకములు. మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిలుగారు ‘రాష్ట్రీతరాంగ్రులు: నవ్యసాహిత్యము’ అనే వ్యాసం వ్రాసినారు. సంపాదకులు తెలికిచర్ల వెంకటరత్నంగారు ‘భాషాసంస్కరణము’ అనే వ్యాసంలో మన భాషకు గల సంస్కరణావశ్యకతను గురించి చర్చించినారు. చింతా దీక్షితులుగారి ‘నూపరెంటు కూతురు’ అనే కథ, శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి, మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు, నోరి నరసింహశాస్త్రి ప్రభృతుల పద్యాలు మంచి సాహిత్యరచనములు. నవ్యసాహిత్యములో నవ్యతర గతులు చూపే శ్రీనివాసరావుగారి రచనలు మరికొన్ని రచనలతోపాటు ఈ సంచికకు తగిఉన్నవి. బ్రహ్మశ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారున్ను, డాక్టరు బుర్రా శేషగిరిరావుగారున్ను వ్రాసిన జాబులు నవ్యసాహిత్యము గురించి ఉదోహదము ఇస్తున్నవి. గ్రంథసమీక్షలతో, సంపాదకుల విజ్ఞాపనములతో, అందుమైన తీర్పుతో ఇది మంచి ప్రతికలలో ఒకటై ప్రవేశిస్తున్నది.

వీణ. మానవత్రిక. సంపాదకుడు పాటిబండ మాధవశర్మ, ఎమ్.ఏ. (ఆనర్సు),
తేలప్రోలు, కృష్ణాజిల్లా. వెల ర అణాలు, నాలుచందా రు ౨ లు.

ఇది సర్వవిషయాల్నా ప్రసంగించే మాసపత్రిక. కాని లలితకళావిమర్శకూ, సాహిత్యరచనములకూ ప్రాధాన్యమిచ్చి చక్కని రచనములు వెలువరుస్తున్నది. దీనికి మంచి రచయితల తోడ్పాటు కలదనుటకు పెక్కుకాఖిల కృషి చేస్తూన్న సారస్వతులు దీని సంపాదకవర్గము నలంకరించడమే తార్కాణ. ముఖ్యముగా యువజనుల ఉత్సాహమునకు ముఖపత్రము కాగల నూచనలు దీనిలో కనబడుతుండడం ప్రశంసార్హము. అనేకవిధాల పత్రికానిర్వహణము కష్టసాధ్యమైన యీ దేశాన, ఈ సోజులలో, తక్కిన అన్ని పత్రికలకంటె ఖరీదైన కాగితముతో, మంచి తీర్పుతో, ఏబదిపుటల గ్రంథము ఇంత తక్కువ చందాకు అందజేయ ప్రయత్నించు తొలిదినాల పూనిక మిక్కిలి కొనియాడతగ్గది.

జరిగినది తక్కువ అనియే యెంచవలెను. మాడర్న్ రివ్యూ, త్రివేణి వంటి పత్రికలు ఈవిధమైన ప్రయత్నము సాగిస్తున్నా, ఈలాటి సార్వజనిక సన్నివేశాలను అనుకూల పరిస్థితు లేర్పరచగల ప్రయత్నాలు వివిధంగా ఈ ఒక దృష్టితో జరగవలసే ఉంటుంది. అఖిల భారత దృష్టితో సిండి మాధ్యమముగా సారస్వతము కేంద్రీకృతము చేస్తున్న మున్నీ ప్రభృతుల పూనిక మిక్కిలి ప్రశంసార్హమే కాని, ఇతిగ దేశాలలో సహచారమని వచ్చినపుడు ఆంగ్లములో తిరిగి యింతపేసి జరగవలసే ఉంటున్నది. పి. ఇ. ఎన్. వారి కార్యవిధానము ప్రతిక్షించదగ్గది.

* * * *

కాని యీ సందర్భములో వంగదేశమువిశిష్టత గమనించదగ్గది. భారతదేశములో ఇన్ని భాషలున్నా ప్రపంచ మహాసభలందు భారతదేశ మొక స్వరూపముగా ప్రతినిధిని ఆహ్వానిస్తారు. సాహిత్య విషయము భాషపై ఆధారపడ్డదన్నది ప్రసిద్ధమే అయినా, భారతదేశానికి శ్రీమతి సోఫియా వాడియాగారు ప్రతినిధిగా పోయినది. ప్రాంతాలు గణించడం కష్టమే. కాని వంగప్రాంతానికి మాత్రం ప్రత్యేకం డాక్టరు కాలిదాస నాగ్ గారు ఆహ్వానం పొందినారంటే, వంగభాష ఇన్ని భాషలలో ఒకటయిన్ని ప్రపంచ దృష్టి నాకర్పించినదై అన్ని ప్రాంతీయ భాషలకూ మేలుబంతియై, స్వభాషలయందయినా ప్రతిభాకృతులు ప్రాంతములందే అణగిమణి పోవడానికి బదులు ఆయా భాషకూ ప్రాంతానికి ప్రఖ్యాతియే సంపాదించగలవని బోధిస్తున్నది. ఇందుకు టాగూరు కవి మున్నగువారి రచనలు మాడర్న్ రివ్యూ పత్రిక ఆంగ్లములో వెలువరించి ప్రపంచానికి పరిచితపరచడంవద్దనుంచీ జ్ఞాపకము చేసుకోవలసే ఉంటుంది. భాషాఖండమందు సాహిత్యకృషి, అది వెల్లడికి తెచ్చే ఏర్పాటుకూడా అనేకవిధాల ప్రతిప్రాంతమందు జరగవలసే ఉంటుంది. అపరివృత్తముగానైనా, పరిపక్తులూ, పత్రికలూ ఇందుకు చాలా ఉపకరిస్తవి. వీని 'యేర్పాట్లు' రచనా స్వచ్ఛందతను కుంటుపరచకుండా చూడడం ఒక మెలకువగా మాత్రం నిలుపుకోవలె.

* * * *

భారతీయసాహిత్యమునకు ముఖపత్రికగా బయలుపెడలి సంవత్సరము కాకపూర్వమే, పదకొండుసంచికలతోనే, 'హంస' (హిందీమాసపత్రిక) ఆంతరించింది. నేర్ గోవిందదాస్ గారి 'నిర్ధాంత స్వాతంత్ర్య' అనే నాటకము ప్రకటించిన 'హంస' ప్రభుత్వమువారు అందులకై కోరిన రు ౧,౦౦౦ ధరావతు ఇచ్చుకో లేక పోయింది. 'పెద్ద సన్నాహముతో' వెలకొన్న యీసంస్థ తన మహదాశయాలను నిర్వర్తించుకొంటున్న సంతృప్తి తీగవంత పడయక పూర్వమే ఆంతరించడం ఎల్లరకూ దుఃఖదాయకము.

* * * *

జి. కె. ఛెస్టర్ టన్ మరణించి ఆంగ్లవాఙ్మయ నిర్మాతలనుండి ఒకవిచిత్రమైన సీతము ఖాళీచేసి మృతదేవులలో చేరుకొన్నాడు. మార్జిమ్ గోర్కీ రచనలను వాఙ్మయవిధికి దురదృష్టము మిగులుటతో ప్రపంచ వాఙ్మయ వాటిలో ఒక మహాకృషిని వదలిపోయినాడు.

* * * *

ఋషి కావ్యకంఠ అయ్యలసోమయాజుల గణపతిశాస్త్రిగారు, ఆంధ్రవాల్మీకి వాసుదాసుగారు కీర్తి కాయలై ఆంధ్రజనావళికి నష్టము వాటించినారు. వావిలికొలనువారు ఆర్యకథానిధి, నుభద్రావిజయ నాటకము, రామాయణము మొదలైన వివిధకీర్త్యులకు చేరిన గ్రంథములు రచించి ఆంధ్రులమనస్సుకూ బుద్ధికీ కూడా చేరువకు వచ్చినవారు.

టి. సి. యన్. గోల్డెన్ మెటల్

జ్యాయలరి మార్పువారి

వివిధరకముల గాజులు

ఈ గాజులు అచ్చంగా బంగారు గాజుల
లాగే కాంతిలోనూ, వన్నెలోనూ మెరిసి
పోతున్నాయి. నలుపు కావడములేదు.

2 సంవత్సరములు గ్యారంటి ఇచ్చెదము

పెద్దసైజు గాజులు 2 ఇంచులు మొదలు

పైబడినది జత 1-కి రూ. 3 0 0

మధ్యపైజు 1½ ఇంచు మొదలు 2 ఇంచులకు

లోగా వుండునది జత 1-కి రూ. 2 8 0

చేబీసైజు 1½ ఇంచుకి లోబడినది

జత 1-కి రూ. 2 0 0

వి. పి. ఖర్చులు జత మొదలు

6 జతలువరకు రూ. 0 6 0

గాజులకు ఆర్డరు చేయువారు వ్రాపయోగిం
చెడువాళ్ల గాజుల చుట్టుకొలతను ఇంకితో
మార్కుచేసి పంపండి.

వలయువాడు:—

టి. సి. నాగలింగప్ప

అందు కంపెనీ,

280 వాల్టాక్సు రోడ్డు,

పాక్కుటవున్ పోస్టు, మదరాసు.

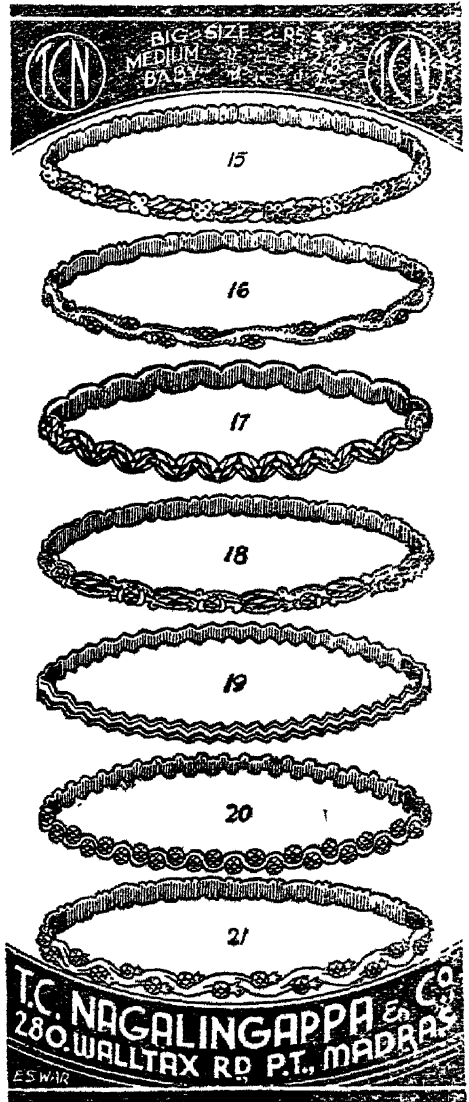
2 అణాల ఖరీదుగల మా చక్కనిబొమ్మల

కేట్లాగు ఉచితము.

వజంట్లు:—ప టే లు స్టోర్సు,

మునిసిపల్ హైస్కూల్ రోడ్,

బెజవాడ.

రూ

49

నెల 15 మాత్రమే దెల్లందుబో
లాభములతో గూడిన

రూ 1000

ల జీవిత భీమా పట్టా నొసంగ బడును.
ఇంకను బిన్న మొత్తమలకు కూడ, తగిన నెల
దండాలపైనే పాలిశీలు జారీ చేయబడును.

ప్రతి గ్రామ మందును
ప్రతి నిధులు
కొపలయ్యను.
ఆంగ్ల భాషా పరిచయ
మొనపన సహము

బీదల పాలిటి పెన్నిధి

(9వ నెంబరు పట్టి నిమిత్తం) యిక్రింది
చిరునామాకు వాయవలను

డై విజయ ఇన్స్ూరెన్సు

కంపెని, లిమిటెడ్,
పోస్టు బాక్స్ 251, మద్రాసు.

